C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\D\Dumas Alexander_Dumas Alexander - Rytíř de Maison-Rouge 1.pdb

PDB Name: zdroj
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 16.8.1973
Modification Date: 16.8.1973
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Alexander Dumas
Rytír de Maison-Rouge 1

1. Konec Monarchie - Obrana revoluce

XI. a XII. svazek Dumasových Pamětí lékařových sleduje ve dvojí rovině, "románově" a "historické", složité dějově pásmo, které sahá od října 1791 do října 1793 a pokrývá tedy dva roky historie Francouzské revoluce z roku 1789.

"Románová část" těchto dvou svazků Dumasova seriálu popisuje především krátké osobní štěstí paní hraběnky Andrey de Charny, hrdinskou smrt jejího manžela při hájení Tuilerií a hraběnky samé, hynoucí při pokusu zachránit členy královské rodiny. Protože další dva protagonisté, poslanec Billot a doktor Gilbert, podle rady Cagliostrovy počátkem ledna 1793 odjíždějí z Francie a kapitán Národních gard Ange Pitou se koncem téhož roku konečně může oženit s milovanou Kateřinou, vypadá to na sklonku XI. svazku skoro na definitivní konec seriálu. Musíme si ovšem připomenout znovu, že věrohodnost celého seriálu, točícího se kolem tajuplného Alexandra Cagliostra, jinak Giuseppa Balsama, je pochybná z toho prostého důvodu, že tento italský dobrodruh seděl už od roku 1789 v římské pevnosti San Leo, kam jej papežská inkvizice poslala, když mu trest smrti za "kacířství" proměnila milostivě v doživotní žalář, ve kterém roku 1795 zemřel. Sotva tedy mohl zároveň osnovat složité intriky, pronášet takřka státnické řeči o vině monarchie a udílet Gilbertovi a Billotovi rady.

Ale tím si Dumas a jeho spolupracovníci zjevně hlavu nelámali a ve XII. díle Pamětí lékařových vytvořili zbrusu novou galérii postav a postaviček kolem tajemného rytíře de Maison-Rouge, kteří beze zbytku hynou pří pokusech vyrvat popravišti málo milovanou exkrálovnu Marii Antoinettu.

Napínavého děje je zde víc než dost; osvědčený recept spojení dobrodružství a lásky zejména v neotřelé historii Maurice Lindeye a jeho Genevievy upomíná na lepší díla Dumasova. Naproti tomu násilný happy end předchozího dílu, popisujícího události kolem sňatku Kateřiny s Ange Pitouem včetně objevení peněz, uschovaných v lenošce tety Angely, není zrovna strhující.

Podstatně horší je to však s částí historickou. Přitom Dumas neskrývá, co je jeho hlavní faktografickou výzbrojí, aspoň ne v díle o konci paní hraběnky z Charny. Je jí Historie revo1uce Julesa Micheteta, jejíž první svazek vyšel roku 1847 a v níž do středu doje nebyli postaveni jednotlivci, nýbrž francouzský lid. Francouzská revoluce se Micheletovi jevila jako kolektivní dílo, v duchu buržoazního demokratismu chápané jako nejslavnější čin na dráze pokroku - ostatně zcela podobně, jak se v týchž letech jevila u nás Františku Palackému "revoluce husitská". Zájem o obojí spojil ve světu spise, vydaném rovněž roku 1847, socialistický publicista a dočasně i politický činitel Louis Blanc ve své historii Francouzské revoluce, v níž podstatu revolučních hnutí sledoval zpětně až k Janu Husovi a Táborům. Je ovšem velice pochybné, zda Dumasovi šlo o to, aby z revoluční historie čerpal podněty pro politickou současnost. Jestliže si roku 1847 a později osvojil faktografii z díla Micheletova, udělal totéž v díle následujícím, kde pro inspiraci sáhl pro změnu k roajalistickým traktátům velice pochybné hodnoty. Jsou-li tedy v prvním svazku se souhlasem reprodukovány názory umírněných revolucionářů, jsou ve svazku druhém opravdovými protagonisty zapřisáhlí odpůrci revoluce a jejich vědomí či nevědomí spojenci v boji s revolučním terorem jsou dodávání jako naivní hlupáčci.

Tematika Francouzské revoluce, která Dumasovy současníky uchvacovala, protože ji chápali jako součást svého současného politického zápasu, sloužila plodnému romanopisci a jeho spolupracovníkům jenom za skladiště rekvizit, dodávajících jistou pravděpodobnost romantickému ději. Po této stránce stál Dumas hluboko pod a za většinou svých francouzských současníků. Stál dokonce i za některými ze svých současníků českých. Publicistu J. B. Malého nikdo u nás nepovažuje za světlo pokroku. Roku 1850 přeložil a vydal Historii revoluce francouzské od 1789-1814 od F. A. Migneta, sepsanou ovšem už na počátku dvacátých let. Mignetovy dějiny veliké revoluce byly stručné a byly psány velice střízlivě, měly proto větší naději, že projdou rakouskou cenzurou, než práce známějších autorů, Thierse, Guizota či Micheleta.

J. B. Malý přidal k překladu předmluvu, v níž vysvětluje, proč přikročil k vydání dějin revoluce: "I nás dotkla se v poslední době revoluce následků plná a nikoliv ještě neukončená . . . běh všech revolucí jest stejný. . . jenom pokojné opravy jsou trvanlivé . . . " Malý je tedy na hony vzdálen revolučnímu radikalismu, ale uznává úlohu revolucí, které "rovně památné jsou pro velikost věcí", zdůrazňuje souvislost dějů i význam srovnávání jednotlivých revolucí. Je přesvědčen, že revoluce z roku 1789 stejně jako revoluce roku 1848 ukazují, že k nim zákonitě dochází tam, kde vláda nedovoluje politickou svobodu a není s to zabezpečit "materiální blahobyt" obyvatelstva. První požadavek znamenal v mnohonárodnostním Rakousku otázku národnostní, druhý představoval otázku sociální. Obě byly úskalím, na němž

habsburská monarchie ztroskotala.

Ale Dumas nebyl odkazu Francouzské revoluce práv ani ve srovnání s českými současníky revoluce. Omezíme-li svoje srovnání jenom na léta, o nichž pojednávají oba svazky románového seriálu, tj. na léta 1791-1793, najdeme v písemném odkazu několika českých obrozenců daleko větší pochopení cílů revoluce než u francouzského romanopisce. Jeden z nich, čáslavský úředník berní správy J. F. Opiz, si ve svých Efemeridách zapsal: "I naši čeští sedláci přejí často Frankům /Francouzům) všechno nejlepší, doufají v jejich pomoc podle jednoho starého proroctví, o němž si vzpomínám, že jsem je slyšel už ve svém mládí. Svoje smýšlení však chytře skrývají; za českým jménem císaře mají na mysli francouzský národ, kterému tedy říkají František."

Není nesnadné zjistit, proč se Francouzská revoluce těšila přízni českých sedláků; zprávy, otiskované dokonce i v soudobých českých novinách, jim přece říkaly, že ve Francii revoluce přinesla zrušení všech feudálních nadpráví, odstranění většiny feudálních břemen a půdu, zkonfiskovanou "aristokratům".

Opiz, čáslavský "jakobín", však vyjadřoval zcela nepochybně mínění přinejmenším značné části tehdejšího měšťanstva v Čechách, i když málokdo šel ve svém radikalismu tak daleko jako právě on. V době, kdy prusko-rakouské armády nastupovaly k pochodu na Paříž a kdy vévoda Brunšvický vydával (27, července 1792) svůj výhružný manifest (který vedl k rozpoutání teroru v srpnu a k likvidaci zatčených nepřátel revoluce), psal Opiz, že "veškerá bída a utrpení, které bylo a ještě bude způsobeno touto koalicí a válkou Francouzům, Němcům, Uhrům, Čechům atd., postihlo a ještě postihne milióny lidi jenom kvůli francouzskému králi, jeho manželce a jeho rodině . . . Co je Prusům a Rakušanům, Čechům a Uhrům atd. do osoby nějakého francouzského krále, ba co je jim do všech cizích králů, císařů, papežů, velkosultánů, lámů a chánů celého světa?" A pobití kontrarevolucionářů v pařížských vězeních připsal na vrub vévodova manifestu. Stejně vysvětloval i konec francouzské monarchie: "Vinu na vší krvi, jež dosud byla prolita ve Francii, nenesou opravdu Novofrankové (tj. obyvatelé nové, revoluční Francie), nýbrž jejich nepřátelé, nepřátelé celého lidstva, černé duše aristokratů."

Sžíravé kritice podroboval Opiz prostředky, jimiž chtěla rakouská vláda, její úřady a policie bojovat proti revoluci: "Naše vláda prozrazuje vůbec, že má docela zbytečně strach. Taková revoluce jako ve Francii není v rakouské monarchii z mnoha důvodů vůbec možná." Proti válce rakousko-pruské koalice s revoluční Francií a proti politice rakouského státního kancléře Thuguta, "válečného barona", byl Opiz zcela jednoznačně. Ale stejně rozhodně byl i proti politice Velké Británie, kterou později považoval, ostatně správně, za inspirátorku všech akci proti Francouzské revoluci a jejím stoupencům. Z toho důvodu se také zajímal o "jakobíny" v Anglii, členy tzv. Korespondenčních společností, stavěné před stanné soudy, o povstání v britském loďstvu, o revoluční vření v Irsku.

Stejně nepřátelsky se vyjadřoval o francouzských "aristokratech", o kterých s takovou láskou píše Dumas. Už v srpnu roku 1791, když Čáslaví projížděl na cestě z Vídně do Prahy králův bratr, hrabě z Artois, pozdější Karel X., kritizoval Opiz emigranty, "bez nichž by byla stěží tekla krev v Paříži, a možná ani jinde ve Francii. Kdyby byli bývali jednotni s národem, kdyby s ním byli aspoň teď jednotni, bylo by rázem odpomoženo všemu zlu ... " A když později projížděl Čechami průvod francouzských emigrantů, kterým nabídla azyl ruská carská vláda, napsal o nich: "Jsou to lidé, kteří si zasluhují osud, který si způsobili svým nepřátelským, rebelantským chováním vůči své vlasti. Jak bych mohl s těmito lidmi mluvit? Francouzsky bych nemohl, condéovsky (podle vůdce emigrantů Condého) bych nechtěl."

I ve chvílích, které byly pro revoluční Francii nejčernější, věřil Opiz, že se republika udrží. Překládal si revoluční písně, Marseillaisu a Carmagnolu, opisoval si báseň Jakobíni ve Vídni a v polemice mezi obránci a odpůrci revoluce neskrýval své sympatie s obráncem revoluce Painem a nesouhlas s jeho soupeřem Edmundem Burkem. Došel dokonce k přesvědčení, že časem se i v Čechách, především na českém venkově, najdou "Painové, proti nimž všichni Burkeové budou vypadat jako školáci""

Skutečnost, že Rakousko vypovědělo spolu s Pruskem roku 1792 revoluční Francii válku, ochladila ovšem sympatie Opizových současníků i korespondentů. Byl mezi nimi i valdštejnský knihovník Giacomo Casanova, který tehdy v Duchcově psal a přepisoval svoje proslulé P a m ě t i. Ještě roku 1790 se Casanova hlásil k osvícenské filosofii a posílal dokonce exempláře svých prací představitelům revoluční Francie, pravda, především umírněným členům Národního shromáždění. Po roce 1792 se jeho postoj mění. V nedokončených Úvahách pozorovatele o svržení monarchie revolucí z roku 1789 se ještě pokoušel o souvislé a dost objektivní vyložení příčin revoluce. V následujících letech psal proti revoluci polemické spisky, v nichž útočil na filosofy, které ještě nedávno považoval za učitele a vzory. Ještě dále jdou fantastické příběhy, hodné pera Dumasova, třeba o tom, jak by bylo všechno dopadlo jinak, kdyby se mu kdysi bylo podařilo úspěšně svést matku prince Orleánského, prince Égalité. Historka Co jsem s1yše1 od hraběte o tom, jak se prý hrabě J. K. Waldstein-Wartenberg pokoušel unést a zachránit francouzskou královskou rodinu, si v ničem nezadá s Dumasovým románovým seriálem. Ale pro Casanovův vkus byl to příběh tak nepravděpodobný, že se od něho distancoval a zdržel se jakéhokoliv komentáře. Ale zlomek jeho fantastického dramatu o dobytí Versailles, které se mělo jmenovat Velká oběť, je stejně nepravděpodobný. Jak se zdá, byl Casanova původně přesvědčen, že Francouzská revoluce je jev zákonitý a že na jejím výbuchu mají podíl představitelé "starého řádu" v čele s královnou Marii Antoinettou. Ale od počátku "honu na jakobíny" psal stále ostřeji proti revoluci. Vždyť ve stejné době i původní text svých P a m ě t í nahrazoval textem konzervativnějším, moralistním a protirevolučním. Zajímavější než postoj zestárlého světáka je postoj rakouského důstojníka a českého vlastence Jana Jeníka z Bratřic. Jestliže Casanova byl shovívavě trpěným členem aristokratické společnosti a Opiz přes všechen slovní radikalismus toužil po tom, do této společnosti se dostat, byl a zůstal Jeník příslušníkem drobné, chudé šlechty z Táborska, který nakonec zcela splynul s měšťanským prostředím pražským. Narodil se roku 1756, prošel jako Opiz jezuitskými školami, ale pak z právnických studií odešel na vojnu a od píky to dotáhl na počátku devadesátých let na subalterního důstojníka plzeňského (později 35.) pěšího pluku.

S tímto plukem se účastnil celkem čtyř vojenských tažení proti revoluční Francii. V polovině prosince roku 1792

odešel z Čech do dnešního francouzsko-belgického pohraničí, k armádě vévody Koburského a maršálka Clerfaita. Válečný konflikt považoval v té době za zcela přirozený a o příčinách boje proti Francii nepřemýšlel. Na jaře roku 1793 se účastnil bitev u Aldenhovenu a Neerwindenu a tam se mu poprvé začaly otevírat oči. Po bitvě u Neerwindenu se Jeník se svými vojáky přesvědčil, že proti žoldnéřským armádám bojovali ve francouzských řadách ozbrojení občané, dobrovolníci - dokonce byl mezi padlými Francouzi i jednonohý invalida. To byl pro vojáky v bílých "císařských" uniformách jev naprosto nepochopitelný, protože by je nikdy nenapadlo hlásit se do boje dobrovolně. Postupem času se Jeník přesvědčoval, že proti vojskům interventů stojí francouzský lid. Když se stal svědkem zrádného přechodu generála Dumourieze a mladého prince Égalité do rakouských linií, zdržel se ještě kritiky (naproti tomu Opiz psal ostře zejména proti Dumouriezovi, jehož si tolik váží Dumas). Ale když se Jeník účastnil v řadách českého granátnického sboru v zimě 1793-1794 bojů před severofrancouzskými pevnostmi Valenciennes, Cambrai, Quesnoy a Maubeuge, dostalo se mu další názorné výchovy, když přišel do styku s francouzským obyvatelstvem. V zimním ležení rakouští vojáci žili v opravdové karanténě, nikdo s nimi nechtěl ani mluvit. Mezi obyvatelstvem trvala revoluční a republikánská propaganda - Jeník sám si odnesl domů "revoluční karty", z nichž byl odstraněn král a královna a byli nahrazeni revolučními symboly. Osobně ho mrzelo, že čeští granátníci jsou považováni za dráby německých despotů. Sliby emigrantů, že rakouská a pruská vojska budou na francouzské půdě vítána jako osvoboditelé, se nesplnily; naopak, Francouzi dávali nepokrytě najevo svoje republikánské mínění.

A tak si Jeník do svého "plukovního deníku" zaznamenával s těžkým srdcem ztráty svého pluku, to znamenalo především počty padlých a zraněných českých a vůbec slovanských vojáků, a pomalu se dopracovával k názoru vyjadřovanému doma Opizem, že rakouští vojáci nemají ve Francii co dělat. Ani on necítil velké sympatie k emigrantům, "nejškodlivějšímu moru země", a naopak se v jeho deníku objevují slova uznání francouzských republikánských generálů. Místo pozoruhodných či podivných příběhů si Jeník stále více shromažďoval statistické údaje o tom, kolik hmotných statků, a zejména kolik obětí na životech stojí české země nákladné francouzské války, aby nakonec, roku 1799, bez nároků na penzi z vojenských služeb raději odešel, než aby se účastnil války, kterou pro český národ považoval za zhoubnou.

V literárním odkazu těchto tří současníků najdeme tedy ve zkratce zachyceno svědectví, jak na Francouzskou revoluci v osudových letech 1792 a 1793 pohlíželi čeští sedláci, příslušníci šlechty i členové středních vrstev, měšťanstva. Případ Casanovův je případem mělkého osvícence, který se revoluce upřímně polekal a dělal pak všechno možné, aby nebyl sám obviněn ze sympatií k ní. Opiz se projevuje jako intelektuální radikál, který v pozdějších letech se z obdivovatele revoluce stal stejně nadšeným obdivovatelem Napoleona Bonaparta. Na rozdíl od něho se Jan Jeník z Bratřic, daleko méně seznámený s osvícenskou filosofií a politickými teoriemi, ale poučený životními zkušenostmi a přímým stykem s revoluční Francií, projevuje jako český vlastenec, který se hlásí společensky k vrstvám, z nichž vyšlo naše národní obrození.

S výkladem, jak jej obsahuje Dumasova románová série, má něco společného jenom příslušník staré, předrevoluční francouzské civilizace Casanova. Ani Opiz, ani Jeník z Bratřic by nebyli sdíleli Dumasovy sympatie a antipatie. Neměli bychom na to zapomínat, i když budeme jako čtenáři strženi napínavým dějem a jímavými příběhy o lásce a nenávisti.

2. Poslanec Billot

Po odhlasování ústavy tvořili ve Francii sedláci velmi důležitou část voličstva. Každý velký sedlák měl deset, dvacet až třicet dělníků, a ačkoli volební právo bylo v té době dvojího stupně, výsledek voleb závisel úplně na hlasech venkova.

Každý muž, jenž se s Billotem loučil u hrobu jeho ženy, podal mu ruku a řekl prostě:

"spolehni se."

A Billot se mohl spolehnout. Vrátil se také do statku klidný; dostane poprvé do rukou dosti mocný prostředek, aby se mohl pomstít šlechtě a monarchii za všechno dosavadní příkoří.

Billot byl člověk citu, nikoli rozumu. Jeho touha po pomstě byla slepá, stejně tak jako slepě přijímal rány.

Vrátil se na statek, aniž utrousil jediné slovo o Kateřině. Nikdo nemohl uhodnout, zda ví, že byla v posledních matčiných chvílích doma. Poslední rok, ať se dělo cokoli, ani jednou nevyslovil její jméno. Kateřina jako by pro něho přestala existovat.

Pitouovo zlaté srdce to ovšem všechno cítilo jinak. Mladík upřímně litoval, že ho Kateřina nemůže mít ráda. Ale když se podíval na Izidora a srovnal se v duchu s tím elegantním mladým šlechticem, bylo mu jasné, proč se Kateřina zamilovala právě do Izidora a nikoli do něho.

Záviděl Izidorovi, ale na Kateřinu se proto nehněval. Naopak, miloval ji neustále s hlubokou, nezměrnou oddaností.

Lhali bychom, kdybychom chtěli tvrdit, že mu často nebylo hořko a úzko. Avšak všechna ta hořkost a úzkost, jež svíraly Pitoua, kdykoli Kateřina podala svému milenci nový důkaz lásky, svědčily zároveň o tom, jak nevýslovně dobré má Pitou srdce.

Když Izidora zabili ve Varennes, cítil Pitou s Kateřinou především hluboký soucit. Na rozdíl od Billota oceňoval všechny krásné, dobré a ušlechtilé vlastnosti mladého šlechtice, ačkoli to byl jeho soupeř.

A tak došlo k tomu, o čem jsme se už přesvědčili, nejenže Pitou měl ještě raději Kateřinu ve smutku a sklíčenou žalem, než dříve miloval Kateřinu veselou a rozmarnou, ale zamiloval si dokonce - ať se to zdá jakkoli podivné - stejnou láskou jako ona i malého sirotka.

Není tedy divu, že po pohřbu, když se rozloučil s Billotem a ostatními sousedy, nezašel na statek, ale vrátil se do Haramontu.

Ostatně v malé vesnici, v niž zastával tak vysokou hodnost kapitána Národní gardy, si už všichni zvykli, že Pitou náhle zmizí a po čase se znovu objeví. Kdykoli se najednou ztratil, nikdo si nedělal starosti a všichni říkali:

"Generál Lafayette si zase poslal pro Pitoua!"

Tím bylo řečeno vše.

Když se Pitou vrátil, kdekdo se ho vyptával na novinky z hlavního města, a protože Pitou měl - díky Gilbertovi - vždycky čerstvé zprávy z nejlepšího pramene a protože se to, co předpověděl nebo napověděl, v několika dnech obyčejně vždycky splnilo, začali k němu mít všichni slepou důvěru a viděli v něm nejenom kapitána Národní gardy, ale jakéhosi místního vůdce a věštce.

I Gilbert znal Pitouovo dobré srdce a jeho oddanost. Věděl, že to je člověk, jemuž může v jakémkoli nebezpečí svěřit život svůj, Sebastiánův, sebevětší poklad, jakékoli důležité poslání, a Pitou že vždycky všecko provede s naprostou věrností a vloží do každého podniku všechen svůj důvtip a sílu. Pokaždé, když přišel Pitou do Paříže, ptal se ho Gilbert, zda něco nepotřebuje. Pitoua tím nepřivedl nikdy do rozpaků.

Zavrtěl upřímně hlavou a prohlásil: "Nepotřebuji nic, pane Gilberte." To na druhé straně Gilbertovi nevadilo, aby mu vždycky nevstrčil do kapsy několik louisdorů. Deset, patnáct Ludvíků - to ovšem bylo pro Pitoua hotové jmění, vzpomeneme-li si, že měl ještě trvalý zdroj příjmů z desátku, který si vybíral jako soukromou daň v lesích pana vévody Orleánského. Tak se Pitou nikdy nedobral dna svého pokladu, kdykoli se totiž setkal s panem Gilbertem, doktor vždycky občerstvil vysychající pramen.

Nemusíme se tedy vůbec divit, že Pitou spěchal, aby se hned zase dozvěděl, jak se vede matce a dítěti.

Cesta do Haramontu vedla ostatně právě kolem Chlodvíkovy skály. Nějakých sto kroků před chatrčí potkal Pitou vysloužilého hajného, jenž se vracel se zajícem v torbě.

Byl to den, kdy si směl starý hajný zastřelit zajíce.

Otec Chlodvík sdělil Pitouovi několika slovy, že rád poskytl Kateřině útulek, v němž u něho už kdysi žila a o nějž ho opět přišla poprosit. Plakala prý, chuděra, když poprvé zase vstoupila do světničky, v níž se jí narodilo dítě a kde ji Izidor zahrnoval tolika důkazy vroucí lásky, že starému hajnému usedalo srdce.

Ale ve všem tom zármutku bylo přece jen něco útěšného. Každý, kdo prožil velkou bolest, ví, že nejkrutější jsou chvíle, kdy se nemůže vyplakat, a že naopak ony chvíle, v nichž se zármutku uleví slzami, vedou k pokoji a míru.

Když Pitou stanul na prahu chýše, seděla Kateřina na loži a plakala. Izidorka měla v náručí.

Položila si dítě na klín, když spatřila Pitoua, vztáhla k němu ruce a nastavila čelo k políbení. Pitou jí radostně stiskl ruce a políbil ji na čelo, takže se dítě na okamžik ocitlo pod ochrannou klenbou obou mladých těl.

Hned však klesl před Kateřinou na kolena a zlíbal chlapci ručičky.

"Ach, slečno Kateřino," zvolal nadšeně, "nedělejte si z ničeho hlavu, nemějte z ničeho strach, panu Izidorovi nebude nic chybět - já jsem hotový boháč!"

Pitou měl patnáct louisdorů a myslel si, kdovíjaké to není jmění.

Kateřina, sama dobrosrdečná, dovedla ocenit i dobrotu druhého.

"Děkuji vám, pane Pitou, věřím vám a jsem ráda, že vám mohu věřit. Jste můj jediný přítel, a kdybyste nás opustil, byli bychom na celém světě sami. Ale vy nás neopustíte, viďte?"

"Ach slečno," rozvzlykal se Pitou, "neříkejte mi něco takového, nebo se tu opravdu rozpláču."

"Tak jsem to nemyslila, to bych opravdu nechtěla, odpusťte mi, Pitou!"

"Ne, ne, nemám vám co odpouštět, naopak, já jsem hlupák, že tu před vámi pláču!"

"Pane Pitou," navrhla Kateřina, "ráda bych se trochu prošla na čerstvém vzduchu. Projdeme se chvilku v lese, ano? Vím, že mi to udělá dobře."

"A mně také, slečno Kateřino," horlivě přitakal Pitou, "div se tady nezalknu."

Dítě osvěžení nepotřebovalo; usnulo zatím. Kateřina je položila na lůžko a zavěsila se do Pitoua.

Za chvíli se už procházeli pod lesními velikány, v tom velkolepém chrámu, jejž věnoval Stvořitel přírodě, své božské a věčné dceři. Pitou si bezděky při té procházce vzpomněl, jak přede dvěma lety vedl Kateřinu na svatodušní svátky tančit do Villers-Cotterets a jak tam s ní k jeho velké žalosti tančil Izidor.

Co všechno se semlelo za ty dva roky! Pitou, ačkoli nebyl filosof jako pan Voltaire a pan Rousseau, přece jen chápal, že on i Kateřina jsou jenom atomy, které unáší světový vír.

Ale ty částečky, třeba jsou tak nesmírně maličké, mají přece stejné radosti i bolesti jako nejvznešenější velmoži, knížata, král a královna; uragán, rozpoutaný osudem, rozmetal koruny a trůny, s nimi však i Kateřinino štěstí, jako by to prosté venkovské děvče sedělo na trůně a mělo korunu na hlavě.

Půltřetího roku revoluce, jíž se Pitou tak horlivě zúčastnil, že si to snad ani neuvědomoval, způsobilo ostatně velkou změnu i v jeho soukromém životě. Před půltřetím rokem byl Pitou chudičký vesnický výrostek. Teta Angelika ho vyhnala, ujal se ho Billot, ujala se ho i Kateřina, ale pak ho obětovala pro Izidora.

Dnes je Pitou hotový a mocný muž. Má po boku šavli a na ramenou epolety. Je kapitánem Národní gardy. Izidor je mrtev a Pitou je teď ochráncem Kateřiny a jejího dítěte.

Na Pitouovi se tedy vskutku osvědčila Dantonova slova - velký tribun totiž, když se ho kdosi tázal: "Proč vlastně děláte tuhle revoluci?", odpověděl: "Abychom strhli dolů, co je nahoře, a pozvedli nahoru, co je dole!"

Ačkoli všechny tyhle myšlenky vířily zmateně hlavou i dobrému a skromnému Pitouovi, přece jen mu hlavu nezmátly. Naopak sám prosil Kateřinu na kolenou, aby mu dovolila starat se o ni a o její dítě.

Kateřina zase jako všichni lidé, kteří mnoho vytrpěli, naučila se ve svém neštěstí oceňovat lidi lépe nežli v dobách radosti a veselí. Pitou, jenž byl pro ni v těch šťastných časech sice hodný, ale zcela lhostejný chlapec, vyrostl teď v jejich očích takřka ve světce, to jest v člověka velké dobroty, ušlechtilosti a věrné oddanosti. Ubohá mladá žena potřebovala přítele a chápala, že potřebuje právě takového, jako je Pitou. Vždycky tedy Pitoua přívětivě vítala. Vždycky pro něho měla úsměv na rtech a srdečně mu tiskla ruku. Tak začal vést Pitou život, o němž se mu nikdy nesnilo ani v nejblaženějších snech.

Billot se naopak zatvrdil na dceru nadobro, staral se o žně, ještě víc však o to, aby se stal poslancem Zákonodárného

shromáždění. V kraji měl jediného soupeře, jenž by nad ním mohl zvítězit, kdyby o to byl stál. Ale hrabě de Charny žil jenom své lásce a svému procitlému štěstí. V naprosté samotě zámku v Boursonnes vychutnával s Andréou nečekanou radost a netušené blaženství. Hrabě de Charny zapomněl na svět a byl rád, že svět zapomněl na něho. Na politiku si ani nevzpomněl.

Protože tedy Billot zůstal v celém okrese Villers-Cotterets bez vážného soupeře, zvolili ho poslancem obrovskou většinou.

Když byl zvolen, snažil se co možná nejvýhodněji prodat úrodu. Úroda byla toho roku dobrá. Billot oddělil výtěžek, jenž patřil doktoru Gilbertovi, od výtěžku vlastního, ponechal si tolik zrna, kolik bylo třeba pro novou setbu, tolik ovsa, sena a slámy, kolik potřeboval pro koně, a tolik peněz, kolik potřeboval na výplatu a výživu čeledi, a jednoho dne vzkázal pro Pitoua.

Billot Pitoua vídal rád. Pozval ho k obědu, bylo-li to právě před obědem, pozval ho k večeři, nachomýtl-li se Pitou navečer, na sklenku vína nebo moštu, když nebylo ani před obědem, ani před večeří. Sám však Billot pro Pitoua nikdy nevzkázal.

Není tedy divu, že Pitou šel na statek s hlavou plnou myšlenek.

Billot byl vždycky vážný. Nikdo by od té doby, co ho opustila dcera, nemohl říci, že spatřil na jeho tváři úsměv.

Dnes byl Billot vážnější než kdy jindy.

Přesto však podal, jako obvykle, Pitouovi ruku, stiskl ji stejně silně jako kdykoli jindy, ba dokonce ji na okamžik podržel v obou rukou.

Pitou se díval na sedláka s údivem.

"Pitou," promluvil konečně Billot, "ty jsi pořádný člověk."

"Na mou věru, pane Billote, rád bych byl."

"A já si tím jsem jist," řekl Billot.

"Vy jste náramný dobrák, pane Billote," řekl Pitou.

"Rozhodl jsem se, že ti svěřím statek, až odejdu."

"Mně, pane Billote," zavrtěl hlavou Pitou, "ale to je nemožné!"

"Proč by to bylo nemožné?"

"Ale pane Billote, vždyť tady je přece spousta věcí, při kterých je zapotřebí ženské ruky."

"To vím," odpověděl Billot. "Najdeš si sám ženu, která ti bude pomáhat. Neptám se tě, kdo to bude. Nepotřebuji to vědět, a budu-li se tady chtít někdy ukázat, dám ti to vědět týden napřed, aby mohla zmizet, kdyby mě neměla nebo nesměla vidět."

"Dobře, pane Billote," řekl Pitou.

"A teď," pokračoval Billot, "na sýpce je obilí pro setí. Ve stodolách máš oves, seno a slámu pro koně a v téhle zásuvce máš peníze, které budeš potřebovat na živobytí a na výplatu pro čeládku."

Billot otevřel zásuvku plnou peněz.

"Počkejte, počkejte, pane Billote," zvolal Pitou, když chtěl Billot zásuvku zase zavřít. "Kolik je těch peněz?"

"Nevím," řekl Billot a zastrčil zásuvku. Zavřel ji na klíč a klíč podal Pitouovi:

"Kdyby ti peníze došly, napiš mi o nové."

Pilou chápal, jakou v něj má statkář důvěru. Rozpřáhl paže, aby Billota objal. Hned si však uvědomil, že se to nesluší:

"Ach, prosím za prominutí, pane Billote, nehněvejte se na mě."

"A proč bych se měl na tebe hněvat, příteli," zavrtěl hlavou Billot. "Že jsi jako poctivý muž chtěl obejmout druhého poctivého muže? Jen se neboj, Pitou, pojď a obejmi mě!"

Pitou se vrhl Billotovi do náruče.

"A kdybyste mě tam snad potřeboval . . . ?" řekl.

"Nedělej si starosti, Pitou, já na tebe nezapomenu."

Potom Billot dodal:

"Teď jsou dvě hodiny. Odjedu do Paříže v pět. V šest hodin tady už můžeš být s ženou, která ti tu bude k ruce."

"To tedy nesmím ztrácet čas," zvolal Pitou. "Na shledanou, pane Billote!"

"Na shledanou, Pitou."

Pitou vyběhl ze statku, jako by mu v patách hořelo.

Billot se za ním díval, dokud mu nezmizel z očí.

Povzdechl si:

"Proč se má Kateřina nespustila raději s tímhle pořádným mládencem než s tou šlechtickou verbeží?"

Nemuseli bychom snad už ani podotýkat, že v pět hodin nastoupil Billot ve Villers-Cotterets do poštovního dostavníku, jenž odjížděl do Paříže, a že v šest hodin přišli na statek Pitou s Kateřinou a malým Izidorkem.

3. JAK TO VYPADALO V ZÁKONODÁRNÉM SHROMÁŽDĚNÍ

První zasedání Zákonodárného shromáždění bylo stanoveno na 1. října 1791.

Billot přijel stejně jako ostatní poslanci do Paříže už koncem září.

Nové Shromáždění mělo sedm set pětačtyřicet členů. Bylo mezi nimi čtyři sta advokátů a právníků, dvaasedmdesát literátů, básníků a žurnalistů, sedmdesát přísežných kněží - to byli kněží, kteří přísahali na ústavu - dvě stě tři ostatní poslanci byli sedláci nebo pachtýři jako Billot nebo majetníci a pachtýři zároveň nebo lidé rozmanitých povolání, dokonce i několik dělníků.

Zvlášť nápadným znakem nových poslanců bylo jejich mládí. Většině z nich nebylo víc než šestadvacet let. Jako by chtěla zpřetrhat všechny svazky s minulostí, poslala Francie do sněmu novou, neznámou generaci. Generaci bouřlivou,

útočnou, revoluční. Přicházela zlomit vládu tradice. Jak jsme už řekli, byla tu většina lidí kultivovaných, advokátů, básníků, přírodovědců. Byla to společnost plná energie a vzletu, mimořádné odvahy. Byli nezměrně oddáni svým idejím a naprosto nezkušení ve správě státu. Tito skvělí řečníci a neohrožení bojovníci nesli s sebou zřejmě velkou a strašnou, ale naprosto neznámou budoucnost.

Nejistota v politice je vždycky zdrojem obav a znepokojení. Až na Condorceta a Brissota mohl se kdekdo ptát všech těchto mladých mužů: "Kdo vlastně jste?"

A vskutku, kde byly ty skvělé pochodně nebo aspoň smolnice Ústavodárného shromáždění, kde byli Mirabeauové, Sieyésové, Dupontové, Baillyové, Robespierrové, Barnavové, Cazalesové? To všechno zmizelo.

Tu a tam se mezi touto ohnivou mládeží bělaly šedivé hlavy.

Ale ostatek, to byla Francie mladých a mužných let, Francie tmavovlasá.

Byly to krásné hlavy pro revoluční popravy a také téměř všechny byly sťaty!

Bylo také už cítit, jak se rodí občanská válka a jak se blíží střetnutí se zahraničním nepřítelem. Tito mladí lidé nebyli jen poslanci, byli to bojovníci. Předvoj tvořila Gironda - všichni její poslanci od dvaceti do padesáti let se dobrovolně přihlásili na frontu, jakmile vypukla válka.

Předvoj to byli Vergniaudové, Cadetové, Gensonnéové, Fonfrédové, Ducosové. Tito muži tvořili jádro Girondy; dali název a vtiskli svá jména slavné politické straně, jež přes své chyby zůstala věčně v paměti pro své neštěstí. Zrodila se ve vichru války, vskočila jediným skokem do arény, tak jako antičtí atleti nedočkaví boje. Jenže tito vskočili do krvavé arény politického života.

Jak hřmotně zasedali na svá místa ve sněmovně, bylo možno tušit, že s sebou nesou bouři, která rozpoutá vášně 20. června, 10. srpna a 21. ledna.

Pravice v této sněmovně vůbec nebyla. Pravice byla potlačena. Nejsou tu tedy aristokrati.

Celé Národní shromáždění stojí v bojové opozici proti dvěma nepřátelům: proti šlechtě a kněžím.

Postaví-li se šlechtici a kněží na odpor, tato sněmovna jejich odpor zlomí.

Jak se mají chovat vůči králi, bylo ponecháno každému z poslanců na vůli a svědomí. Všeobecně s ním měli soucit. Doufali, že se snad přece vysvobodí z trojnásobného zajetí - královny, šlechty a duchovenstva. Bude-li se jich držet, tato sněmovna , ho zničí spolu s nimi.

Král už je takový chudák, že mu neříkají ani král, ani Ludvík XVI., ani Veličenstvo, říkají mu prostě výkonná moc.

Když poslanci poprvé vstupovali do sněmovny, doposud jim úplně neznámé, rozhlíželi se zvědavě kolem sebe. Na každé straně sněmovny byla rezervována jedna tribuna.

"Pro koho jsou ty dvě tribuny?" zeptalo se několik poslanců.

"To jsou tribuny pro bývalé poslance," bylo jim řečeno.

"Co to má znamenat?" vrčel Vergniaud, "to snad tady budeme mít cenzuru? Je Národní shromáždění sněmovna zástupců národa anebo dětská školka?"

"Počkejme," řekl Hérault de Séchelles, "uvidíme, jak se budou chovat naši páni."

"Řekněte jim," zavolal Thuriot na sněmovního sluhu, "až sem přijdou, že v tomto Národním shromáždění je člověk, který div neshodil guvernéra Bastily z hradeb, a ten muž že se jmenuje Thuriot."

Za půldruhého roku říkali tomuto muži Tue-Roi. 1

Prvním činem nové sněmovny bylo, že poslala deputaci do Tuilerií.

Král byl tak neprozřetelný, že se nechal zastoupit ministrem.

"Pánové," oznámil deputaci ministr, "král vás teď nemůže přijmout. Přijďte za tři hodiny."

"Co se stalo?" tázala se sněmovna, když se deputace tak brzo vrátila.

"Občané, král nás může přijmout až za tři hodiny."

"To je výborné," zvolal ze svého místa kulhavý Couthon, "využijme těch tří hodin. Navrhuji, aby byl zrušen titul Jeho Veličenstvo!"

Odpovědělo mu všeobecné hurá. Titul Veličenstvo byl zrušen aklamací.

"Jak tedy budeme nazývat výkonnou moc?" otázal se kdosi.

"Budeme ji nazývat král Francouzů," odpověděl někdo. "Je to dost krásný titul, aby se s ním pan Capet spokojil."

Všechny oči se otočily na člověka, jenž nazval francouzského krále panem Capetem.

Byl to Billot.

"Ať se mu tedy říká král Francouzů!" křičela svorně celá sněmovna.

"Počkejte," ozval se Couthon, "zbývají nám ještě dvě hodiny. Mám další návrh."

"Sem s ním!" volala sněmovna.

"Navrhuji, abychom povstali, až král vstoupí, jakmile usedne, abychom usedli i my a dali si klobouky na hlavu."

Vypukl náramný povyk. Souhlasný pokřik byl tak divoký, že to vypadalo jako křik odporu.

Když se hluk utišil, ukázalo se však, že kdekdo s návrhem souhlasí.

Návrh byl tedy přijat.

Couthon se podíval na hodiny.

"Zbývá nám ještě jedna hodina," řekl, "mám ještě třetí návrh."

"Mluvte, mluvte!" ozývalo se ze všech stran.

"Navrhuji," řekl Couthon nasládlým hlasem, jenž však v případě potřeby dovedl syčet jako had, "aby v sněmovně nebyl pro krále trůn, ale prosté křeslo."

Řečníka přehlušil obrovský potlesk.

"Počkejte, počkejte," zvedl Couthon ruku, "ještě jsem nedomluvil."

Okamžitě nastalo ticho.

"Navrhuji, aby královo křeslo stálo po předsedově levici."

"Dejte pozor," ozval se jakýsi hlas, "tímto návrhem nejenom odstraňujete trůn, ale podřizujete krále předsedovi."

"Navrhuji," odpověděl Couthon, "aby byl nejen odstraněn trůn, ale aby byl král podřízen předsedovi."

Znovu zaburácela obrovská bouře potlesku. V tom děsivém souhlase byla už předzvěst 20. června a 10. srpna:

"Děkuji vám, občané," řekl Couthon. "Myslím, že jsme dobře využili těch tří hodin. Děkuji králi Francouzů, že nás nechal čekat. Určitě jsme nepromarnili čas."

Deputace se vrátila do Tuilerií.

Tentokrát ji král přijal, ale rozhodl se už jinak.

"Pánové," prohlásil, "mohu se dostavit do sněmovny až za tři dny."

Poslanci na sebe mlčky pohlédli.

"To bude tedy čtvrtého, Sire?"

"Ano, pánové, čtvrtého."

A otočil se k nim zády.

Čtvrtého října král vzkázal, že je churav a že se dostaví do sněmovny až sedmého. To ovšem nijak nezabránilo, aby v králově nepřítomnosti ústava z roku 1791, nejdůležitější dílo předchozího shromáždění, neslavila vstup do shromáždění nového.

Ústavní listinu neslo a doprovázelo dvanáct nejstarších poslanců Ústavodárného shromáždění.

"Hleďte," vykřikl kdosi, "tady je dvanáct starců z Apokalypsy!"

Ústavní listinu nesl archivář Camus. Vystoupil s ní na tribunu, ukázal ji poslancům a zvolal jako druhý Mojžíš:

"Lide, toto jsou desky zákona!"

A obřad přísahy započal.

Celé Zákonodárné shromáždění defilovalo kolem Ústavy ponuře a chladně. Mnoho poslanců vědělo už napřed, že tato nemohoucí ústava nepřežije ani jeden rok. Přísahali, jen aby přísahali, protože to byl impozantní obřad.

Tři čtvrtiny z přísahajících poslanců bylo rozhodnuto, že svou přísahu nedodrží.

Mezitím se však roznesla po Paříži zpráva o třech nových dekretech:

Není už Veličenstva!

Není už trůnu!

Král bude sedět na prostém křesle po předsedově levici!

To takřka znamenalo: Nemáme už krále!

První a největší strach z těchto dekretů dostaly jako obyčejně žoky peněz. Burza se začala třást: kursy rapidně klesaly; bankéři měli nahnáno.

Velká změna nastala 9. října.

Na základě nového zákona bylo zrušeno vrchní velitelství Národní gardy.

9. října podal Lafayette demisi a každý z šesti velitelů Národní gardy bude teď velet na svou pěst.

Nadešel den slavnostního zasedání za přítomnosti královy. Jak víme, bylo to 7. října. Král vstoupil.

Síla zvyku byla ještě tak veliká, že proti všemu očekávání, jakmile vešel král, celé shromáždění nejenom povstalo, nejenom smeklo, ale propuklo ve spontánní potlesk.

Celé shromáždění volalo: "Ať žije král!"

Zároveň však, jako by se roajalisté chtěli posmívat novým poslancům, začaly tribuny volat:

"Ať žije Jeho Veličenstvo!"

V poslaneckých lavicích počali hlasitě reptat. Poslanci se dívali vzhůru na galérie a zjistili, že volání "Ať žije Jeho Veličenstvo!" vychází zvláště z oné části galérie, jež byla vyhrazena členům Ústavodárného shromáždění.

"Dobrá, pánové," řekl Couthon, "zítra přijde řada na vás."

Král pokynul na znamení, že chce promluvit.

Všichni ztichli a poslouchali.

Řeč, kterou král pronesl, sepsal Duport de Tertre. Byla velmi obratná a měla velký úspěch. V podstatě říkal, že je nezbytné zavést opět pořádek a že celý národ se má spojit v lásce k vlasti.

Shromáždění předsedal Pastoret.

Pastoret byl roajalista.

Král prohlásil ve svém projevu, že touží, aby ho národ miloval.

"I my, Sire," prohlásil předseda, "toužíme, abyste nás miloval!"

Celá sněmovna propukla v bouřlivý potlesk. Král dal ve své řeči najevo, že pokládá revoluci za skončenou.

Na okamžik tomu věřilo i celé Zákonodárné shromáždění.

To byste byl nesměl být, Sire, dobrovolným králem kněží a nedobrovolným králem emigrantů!

Dojem, jaký Králova návštěva vyvolala v Zákonodárném shromáždění, se ihned rozšířil po celé Paříži.

Večer navštívil král s královskou rodinou divadlo.

Uvítala ho bouře potlesku.

Mnoho lidi plakalo, i sám král slzel, ačkoli byl málo přístupný takovému rozcitlivění.

V noci psal král všem velmocem a oznamoval jim, že přijal ústavu z roku 1791.

Ostatně víme, že kdysi v okamžiku nadšení přísahal na tuto konstituci, když ještě ani nebyla dokončena.

Druhého dne si vzpomněl Couthon, co včera slíbil poslancům Ústavodárného shromáždění. Přihlásil se s návrhem. Couthonovy návrhy byly už proslulé. Všechno ztichlo a poslouchalo.

"Občané," navrhl Couthon, "žádám, aby byly ze sněmovny odstraněny všechny stopy výsad, a aby všechny galérie byly otevřeny veškerému obecenstvu."

Návrh byl jednomyslně přijat.

Nazítří vtrhl lid do tribun bývalých poslanců a tento vpád zahnal stín Ústavodárného shromáždění.

4. Francie a cizina

Řekli jsme už, že nové Zákonodárné shromáždění bylo zvlášť zaměřeno proti šlechtě a kněžím.

Byla to opravdová křížová výprava. Jenomže na korouhvích teď nebylo Bůh tomu chce!, nýbrž Lid to chce!

Devátého října v den, kdy odstoupil Lafayette, podávali Gallois a Gensonné zprávu o náboženských bouřích ve Vendée.

Byla to zpráva věcná a umírněná a právě proto vyvolala hluboký dojem.

Kdo byl inspirátorem té zprávy, kdo ji snad dokonce sepsal?

Byl to velmi obratný politik, s nímž se brzo v našem vypravování seznámíme.

Shromáždění bylo tolerantní.

Jeden z jeho členů, Fauchet, žádal pouze, aby stát přestal platit kněze, kteří nebudou přísahat na ústavu, aby však vyplácel penze těm, kdo nechtějí být poslušni státu, ale jsou staří a nemocní.

Ducos šel ještě dál. Vyzýval ke shovívavosti: žádal, aby bylo kněžím ponecháno na vůli, chtějí-li přísahat nebo ne.

Ještě dál zašel přísežný biskup Torne. Prohlásil, odmítne-li kněz přísahu, že to je důkazem jeho duchovní síly a ctnosti.

Uvidíme hned, jak avignonští klerikálové odpověděli na tuto toleranci.

Diskuse o kněžské přísaze nebyla uzavřena a přešlo se k otázce emigrantů.

Tato dvě témata se dotýkala dvou otevřených ran Francie, týkala se občanské války a války se zahraničím.

Fauchet mluvil o kněžské přísaze, Brissot byl hlavním řečníkem v otázce emigrantů.

Zaujal velmi ušlechtilé a lidské stanovisko. Pokračoval tam, kde Mirabeauovi před rokem vypadla tato otázka z chladnoucích rukou.

Žádal, aby se rozlišovalo mezi emigranty, kteří uprchli ze strachu, a mezi těmi, kteří uprchli z nenávisti. Požadoval, aby stát byl shovívavý k prvním a přísný k druhým.

Podle jeho názoru nemá smysl a také nemá nikdo právo, aby násilím držel a zavíral občany ve Francii. Naopak všechny dveře mají být otevřeny dokořán.

Nechtěl dokonce ani, aby byl zkonfiskován majetek těch, kteří se vystěhovali z nenávisti. Žádal pouze, aby byly zastaveny platy těm, kteří se postaví proti Francii.

Zvláštní věc! Francie stále posílala do ciziny platy a důchody Condéům, Lambescům, Karlům Lotrinským!

Uvidíme brzy, jak emigranti odpověděli na tuto shovívavost.

Když Fauchet domluvil, přišly zprávy z Avignonu.

Když domluvil Brissot, přišly zprávy z Evropy.

A na západě se objevila velká záře jako od obrovského požáru. To byly zprávy z Ameriky.

Začněme s Avignonem.

Nejprve stručně vylíčíme historii tohoto druhého Říma.

Roku 1304 zemřel papež Benedikt XI. podezřele náhlou smrti. Říkalo se, že mu byly podány otrávené fíky.

Filip Sličný, jenž zpolíčkoval Bonifáce VIII. Rukou Colonnovou, upírá oči na Perugii, kde se konalo konkláve.

Dávno se zabýval myšlenkou přenést sídlo papežství z Říma do Francie. Jakmile by držel papeže ve Francii jako ve vězení, přinutil by ho pracovat ve svůj prospěch, a jak praví náš velký historik Michelet, "diktoval mu výnosné buly, využíval jeho neomylnosti a ze svatého Ducha udělal jakéhosi tajemníka a výběrčího daní francouzského královského domu".

Jednoho dne dorazil ke králi posel celý zaprášený a k smrti unavený, že ze sebe sotva dostal slovo. Přinesl králi tuto zprávu:

Strana francouzská a protifrancouzská jsou v konkláve v rovnováze do té míry, že dosud nebyl zvolen žádný papež. Dokonce se šuška, že se kardinálové shromáždí v některém jiném městě v novém konkláve.

Toto rozhodnuti však velmi pobouřilo Perugii, jež považuje za velkou čest, že papež bude zvolen právě v tomto městě.

Proto také použili peruginští geniálního prostředku.

Natáhli kolem konkláve lano a postavili stráže, které nedovolí vstoupit nikomu, kdo ponese kardinálům jídlo a pití.

Kardinálové ovšem spustili náramný pokřik.

"Zvolte papeže," křičeli na ně občané, "a dáme vám jíst a pít, co hrdlo ráčí!"

Kardinálové vydrželi čtyřiadvacet hodin.

Potom se rozhodli: domluvili se, že protifrancouzská strana vybere tři kardinály a francouzská strana že zvolí z těchto tří kandidátů papeže.

Protifrancouzská strana vybrala tři úhlavní nepřátele Filipa Sličného.

Ale mezi třemi nepřáteli Filipa Sličného byl Bertrand de Got, arcibiskup z Bordeaux. Bylo o něm známo, že je větším přítelem svého měšce nežli nepřítelem Filipa Sličného.

Byl vyslán zvláštní posel ke králi s tou novinou. Byl to onen posel, který urazil cestu za čtyři dny a čtyři noci a dorazil ke králi zmíraje únavou.

Filip vyslal spěšného posla k Bertrandu de Got, jenž ještě neměl vůbec tušení, jak velká důstojnost ho čeká. Posel s ním smluvil, že se sejdou s králem v lese des Andelys.

Král s arcibiskupem se setkali za tmavé noci na křižovatce tří cest. Za takových okolností se setkávají ti, kdo chtějí vejít ve styk s ďáblem, získat pekelnou pomoc; slibují mu věčnou poslušnost a líbají jeho kopyto.

Jenže při této schůzce - patrně proto, aby arcibiskup neměl příliš velký strach - nezaklínali ďábla, ale začali sloužit

mši. Při pozdvihováni přísahali král a prelát na oltáři, že zachovají věčné mlčení. Potom ihned zhasli svíce. Kněz, jenž sloužil mši, odešel s přisluhujícími a odnesl kříž a posvátné nádoby, jako by se bál, aby nedošlo k svatokrádeži, kdyby byly němými svědky toho, co se tu mělo odehrát.

Arcibiskup a král zůstali sami.

Kdo vyzradil všechno to, o, čem tu mluvíme, Villanimu, u něhož se dočítáme o této schůzce?

Asi satan, jenž byl patrně třetím při tomto jednání.

"Arcibiskupe," řekl král Bertrandovi de Got, "zachce-li se mi, mohu tě udělat papežem. Proto jsem za tebou přišel."

"Jak to dokážete?" tázal se Bertrand de Got.

"Důkaz je zde," řekl král.

A ukázal mu dopis kardinálů, kteří mu měli oznámit, koho zvolili papežem. Místo toho se ptali, koho mají zvolit.

"Co mám dělat, abych se stal papežem?" otázal se Gaskoněc celý bez sebe radostí a vrhl se Filipovi Sličnému k nohám.

"Slib mi," odpověděl král, "že mi splníš šest přání."

"Vyslovte je, můj králi," odpověděl Bertrand de Got, "jsem váš poddaný a je mou povinnosti vás poslouchat."

Král ho, zvedl, políbil ho na ústa a řekl:

"Žádám tě o těchto šest milostí ... "

Bertrand de Got napjatě poslouchal. Nebál se, že na něm král bude chtít něco, co by ohrozilo spásu jeho duše, měl jen strach, aby na něm nechtěl věci nemožné.

"Nejprve," řekl Filip, "mě smíříš s církví a odpustíš mi zločin, který jsem spáchal, když jsem uvěznil v Anagni papeže Bonifáce VIII."

"Slibuji," pospíšil'si Bertrand de Got.

"Za druhé podáš Nejsvětější svátost mně a mé rodině."

Filip Sličný byl vyobcován z církve.

"Slibuji," zvolal Bertrand de Got; velmi se divil, že mu král dává tak mnoho a chce na něm tak málo.

"Za třetí mi přiznáš desátky duchovenstva mého království na dobu pěti let, abych uhradil výdaje, které jsem měl s válkou ve Flandřích."

"Slibuji!"

"Za čtvrté: zrušíš a zničíš bulu papeže Bonifáce Ausculta fili."

"Slibuji, slibuji."

"Za páté: vrátíš kardinálský klobouk Marku Jacopovi a messiru Pietrovi de Colonna a tím z nich učiníš kardinály mně oddané."

"Slibuji, slibuji, slibuji."

"A šesté přání, monseigneure?" tázal se arcibiskup úzkostně, když se Filip odmlčel.

"Šesté přání," odpověděl Filip Sličný, "je tak velké a důvěrné, že si je zatím ponechám pro sebe a vyslovím je v příhodný čas a na příhodném místě."

"Velké a důvěrné?" opakoval Bertrand de Got.

"Tak velké a tak důvěrné," řekl král, "že si přeji, abys mi přísahal na kříž."

A vyňal ze záňadří kříž a podal jej arcibiskupovi.

Arcibiskup ani na okamžik neváhal. Byla to poslední překážka, kterou musel překonat. Dokáže-li to, bude papežem.

Položil ruku na obraz Spasitele a řekl pevným hlasem:

"Přísahám."

"Dobře," řekl král. "V kterém městě mého království chceš být korunován na papeže?"

"V Lyoně."

"Pojď se mnou, jsi papež Klement toho jména Pátý."

Klement V. odjel s Filipem Sličným. Velmi mu však hlodalo v srdci šesté přání, které si panovník vyhradil pro budoucnost.

Když je konečně král vyslovil, viděl papež, že to je vlastně jen maličkost. Proto mu také vyhověl bez nesnází. Král si totiž pouze přál zničit řád templářský. To všechno se patrně Bohu velmi znelíbilo. Prokázal také svou nelibost velmi zřetelně.

Když král a papež vycházeli z kostela, v němž byl Klement V, korunován, šel průvod kolem zdi, na niž stálo plno zvědavců. Pojednou se zeď zřítila, poranila krále, zabila vévodu Bretaňského a povalila papeže.

Papeži spadla z hlavy tiára a zhanobený symbol papežství se skutálel do potoka.

Za týden nato se na hostině, kterou dával nový papež, servali lidé Jeho Svatosti s čeledí kardinálů. Papežův bratr, jenž chtěl zápasící strany od sebe odtrhnout, byl ve rvačce zabit.

To byly špatné předzvěsti.

K špatným předzvěstem se brzo přidružil špatný příklad: papež vydíral církev, ale papeže zase vydírala žena, krásná Brunisanda, která podle toho, co nám vypravují doboví kronikáři, stála křesťanství víc než všechny křížové výpravy dohromady.

A přece papež plnil králi jeden slib za druhým. Filip ho udělal papežem, byl to jaksi jeho osobní papež, něco jako kvočna, která musí ráno i večer snášet zlatá vejce a jíž se neustále vyhrožuje, že ji pošlou na pekáč, přestane-li.

Podobně jako kupec benátský vyřezával si Filip Sličný z těla svého papežského dlužníka libru masa denně v místě, kde se mu právě zachtělo.

Bonifáce VIII. prohlásil za bludaře a lžipapeže, krále zbavil exkomunikaci, povolil mu kněžské desátky na pět let, jmenoval dvanáct kardinálů oddaných králi, zrušil bulu papeže Bonifáce VIIL, která zavírala Filipu Sličnému kněžský

měšec, zrušil templářský řád a templáři byli uvězněni. A tu 1. května 1308 zemřel císař Albert Rakouský.

Filip Sličný pojal myšlenku, že nechá zvolit císařem svého bratra Karla z Valois. A tu se opět musel Klement V. přičinit, aby se stalo podle králova přání.

Otroctví zaprodaného člověka nemělo konce. Francouzský král si úplně osedlal ubohou duši Bertranda de Got a hodlal ji štvát až do pekel.

Ale Bertrandova duše se nakonec pokusila vyhodit toho strašného jezdce ze sedla. Klement V. psal veřejně ve prospěch Karla z Valois, tajně však jedna1 proti němu.

Od toho okamžiku však bylo na něm, aby se snažil co možná rychle opustit království. Papežův život byl na královském území tím méně bezpečný, že dvanáct kardinálů, které Klement V. jmenoval, zaručovalo králi, že v příštích volbách zvolí papežem kohokoli, podle královy libovůle.

Klement V. si vzpomněl na fiky Benedikta XI.

Byl v Poitiers.

Podařilo se mu v noci uprchnout a dostat se do Avignonu.

Vysvětlit, co to tenkrát byl Avignon, není snadné.

Byla to Francie a nebyla to Francie.

Byla to hranice, jakési útočiště, zbytek císařství, stará městská republika jako San Marino.

Jenže této republice vládli dva králové: král neapolský jako hrabě z Provence a král francouzský jako hrabě z Toulouse.

Každý z nich vládl polovině Avignonu.

Nikdo nemohl zatknout uprchlíka, který se utekl na území druhého panovníka.

Klement V. se přirozeně uchýlil do poloviny Avignonu, jež náležela králi neapolskému.

Ale jestliže se mu podařilo uniknout z moci Filipa Sličného, nepodařilo se mu uniknout prokletí velmistra templářského řádu.

Když Jakub de Molay vstupoval na hranici na ostrůvku de la Cité v Paříži, vyzval oba své katy, aby se do roka a do dne objevili se svou obětí před soudnou stolicí boží.

Klement V. poslechl první. Jedné noci měl sen, zdálo se mu, že vidí svůj palác v plamenech. Od té doby, jak praví jeho životopisec, "nebyl již veselý a nežil dlouho".

Sedm měsíců po něm došlo na Filipa Sličného.

Jak zemřel?

O jeho smrti jsou tu dvě podání. Obě se zdají být pomstou boží.

Kronika přeložená Sauvagem říká, že zahynul na lovu:

"Uviděl, jak proti němu běží jelen, vytasil meč, zasadil koni ostruhy a doufaje, že zasáhne jelena, narazil v prudkém trysku s koněm na strom, a to s takovou silou, že ten dobrý král padl na zem těžce poraněn do srdce a byl odnesen do Corbeil."

Tam se rána, jak praví kronikář, zhoršila natolik, že král na ni umřel.

Jak vidíte, horš9 už být nemohla.

Guillaume de Nangis zase vypravuje o smrti vítěze od Mons-en-Puelle toto:

"Filip, král francouzský, onemocněl neduhem, jehož příčinu nemohli lékaři rozpoznat. Mnoho lidí sledovalo jeho nemoc s velkým úžasem a údivem, neboť ani puls, ani moč nenasvědčovaly, že by byl král nemocen nebo dokonce ve smrtelném nebezpečí. Konečně se dal svými lidmi donést do Fontainebleau, svého rodiště . . . Tam přijal v přítomnosti a před očima ohromného množství lidí s podivuhodnou zbožností svátost umírajících a odevzdal šťastně svou duši Stvořiteli, vyznávaje pravou víru katolickou, v třicátém roce svého panování, v pátek před svátkem svatého Ondřeje apoštola."

Teprve Dante vymyslel konec hodný tohoto člověka, jehož na smrt nenáviděl.

U Danta rozsápal Filipa divoký kanec.

"Zemřel ranou kančího tesáku, tento zloděj, tento falšovatel peněz na Seině."

Papežové, kteří sídlili v Avignonu po Klementovi V., to jest Jan XXII., Benedikt XII. a Klement VI., čekali pouze na příležitost, aby Avignon získali.

Příležitost se naskytla Klementovi VI.

Johanna Neapolská, dívka dosud nezletilá, jej neprodala, ale nabídla papeži za rozhřešení vraždy, které se dopustili její milenci.

Když dospěla, žádala Avignon zpátky. Ale Klement VI. už jej držel ve své moci a držel jej pevně.

Tak pevně, že roku 1377, když se papež Řehoř XI. vrátil zpátky do Říma., zůstal Avignon v papežské moci a byl spravován papežským legátem.

A byl v moci Svaté stolice ještě roku 1791, kdy došlo k událostem, pro něž jsme se na tak dlouho odchýlili od našeho vypravování.

5. Fracie a cizina II

Jako v dobách, kdy byl Avignon rozdělen mezi krále neapolského, hraběte z Provence, a krále francouzského, hraběte z Toulouse, byly v Avignonu vlastně dva Avignony: Avignon kněží a Avignon obchodníků.

V Avignonu kněží bylo sto kostelů, dvě stě klášterů a papežský palác.

Ten druhý Avignon, město obchodníků, měl řeku, továrny na hedvábí a dělníky, a byla to obchodní křižovatka mezi Lyonem a Marseille, mezi Nimes a Turínem.

V tom nešťastném městě žil dokonce dvojí druh Francouzů: Francouzi králové a Francouzi papežové.

Francouzi oddaní Francii byli opravdoví Francouzi. Francouzi oddaní Itálii byli takřka Taliáni.

Francouzi oddaní Francii, to jest obchodníci, měli se co ohánět, museli velmi těžce pracovat, aby uživili sebe, své ženy a děti, a ještě se jim to vždycky nedařilo.

Francouzi oddaní Itálii, to jest kněží, měli všechno, bohatství i moc. Byli tu faráři, biskupové, arcibiskupové, kardinálové, lenošní, elegantní, smělí, ctitelé velkých dam a nejvyšší páni žen z lidu, jež před nimi klekaly a líbaly jim bílé ruce.

Chcete nějaký typický příklad?

Vezměte si krásného abbého Mauryho. To je takový typický Franko-Ital, syn ševce, aristokrat jako Lauzun, pyšný jako nějaký Clermont-Tonnerre a drzý jako lokaj.

Děti, pokud nedospějí a dokud se u nich neobjeví vášně, se mají obyčejně rády.

V Avignonu se lidé nenáviděli od narození.

14. září 1791 - tedy v době Ústavodárného shromáždění - královský dekret připojil Avignon a hrabství Venaissin znovu k Francii.

A po celý rok se Avignon zmítal hned v rukou strany francouzské, hned pod vládou strany protifrancouzské.

Bouře vypukla již roku 1790.

Jedné moci se papeženci bavili tím, že oběsili umělého panáka ozdobeného trikolórou.

Ráno nato se francouzský Avignon vzbouřil.

Vytáhli čtyři papežence, kteří za nic nemohli: dva šlechtice, jednoho měšťana a jednoho dělníka. Pověsili je místo umělého panáka.

Francouzská strana měla v čele dva mladé muže, Du Prata a Mainviella, a muže středního věku jménem Lescuyer.

Lescuyer byl Francouz v plném slova smyslu. Pocházel z Pikardie, byl povahy vášnivé a zároveň rozvážné, v Avignonu byl notářem a městským tajemníkem.

Ti tři vůdci sebrali nějaké vojáky, snad dva nebo tři tisíce, a pokusili se s nimi o útok na Carpentras, ale bez úspěchu.

Mrazivý déšť s krupobitím, jeden z těch dešťů, jež přicházejí z hory Ventoux, rozprášil armádu Mainviellovu, Du Pratovu a Lescuyerovu, jako bouře rozehnala loďstvo Filipa II.

Kdo seslal ten zázračný déšť? Kdo měl takovou moc, že rozehnal revoluční armádu?

Panna Maria!

Ale Du Prat, Mainvielle, Lescuyer, poražení vojevůdci, podezřívali jakéhosi Katalánce jménem rytíř Patus, kterého udělali generálem, že pomáhal vydatně Panně Marii v tom zázraku. Jemu přičítali hlavní zásluhu o porážku, snad aby ji odvrátili od sebe.

V Avignonu se dělá se zrádcem krátký proces. Prostě se zabije.

Patus byl zabit.

Ale z čeho se vlastně skládala armáda francouzské strany?

Ze sedláků, z .nosičů břemen, z dezertérů.

Hledali muže z lidu, jenž by se stal velitelem lidové armády. Zdálo se, že našli takového muže v jakémsi Matěji Jouvovi, který si říkal Jourdan. Narodil se v Saint-Juste, nedaleko Puy en Valey. Byl zprvu mezkařem, potom vojákem, později v Paříži krčmářem.

V Avignonu obchodoval s mořenou barvířskou, chlubil se zločiny a chvástal vraždami.

Ukazoval velkou šavli a tvrdil, že tou šavlí uťal 6. října hlavu guvernérovi Bastily a dvěma královským tělesným gardistům.

Napůl z žertu, napůl z básně přidal mu lid ke jménu Jourdan, které si přisvojil, ještě přezdívku Hrdlořez.

Du Prat, Mainvielle, Lescuyer a jejich velký generál Jourdan Hrdlořez vládli městu tak dlouho, že se jich lidé přestávali bát.

Vzniklo proti nim tajné a široce rozvětvené spiknutí. Bylo zosnováno obratně a lstivě jako všechna kněžská spiknutí.

Šlo o to, roznítit náboženský fanatismus.

Žena jednoho francouzského vlastence porodila bezruké dítě.

Ihned se rozšířila pověst, že otec dítěte ukradl v noci v jednom kostele stříbrného andílka a že mu při tom urazil ruce.

Dítě-mrzáček - to byl trest boží!

Otec se musel skrývat, aby ho nerozsekali na kusy fanatici, kteří by se byli jistě neptali, z jakého kostela vůbec toho andílka ukradl.

Roajalisty chránila vždycky svatá Panna, ať už to byli šuani v Bretani nebo papeženci v Avignonu.

Roku 1789 začala svatá Panna v kostele v ulici du Bac ronit slzy.

Roku 1790 se zjevila za starým dubem v Bocage ve Vendée.

Roku 1791 rozprášila krupobitím armádu Dupratovu a Mainviellovu.

Konečně se v kostele cordelierů začala červenat, zřejmě se styděla za lhostejnost avignonského lidu.

Poslední zázrak viděly hlavně ženy - muži v něj valně nevěřili - všeobecně však přece jen roznítil náladu příslušným způsobem, když tu se v Avignonu rozšířila zpráva ještě daleko povážlivější.

Z města prý byla odeslána velká bedna, plná stříbra.

Nazítří se už nemluvilo o jedné bedně, ale o šesti bednách.

A třetího dne udělala pověst z těch šesti beden už osmnáct beden plných klenotů. Rozhlásilo se, že to jsou skvosty ze zastaváren a že francouzská strana, hodlající opustit město, je odváží s sebou.

S touhle zprávou se snesl na celé město bouřlivý vítr. Je to pověstný zou zou, jenž vane ve všech lidových bouřích a jehož hvízdot se podobá tygřímu řevu a syčení hada.

V Avignonu byla taková nouze, že každý měl něco v zastavárně.

I největší chudáci věřili, že se ocitli na mizivě.

Všechno je relativní: boháč je na mizině, ztratí-li milión, chudák, přijde-li o pár haléřů.

Bylo to 16. října, v neděli ráno. Všichni sedláci z okolí přišli na mši. V tu dobu chodil každý ozbrojen; všichni tedy byli ozbrojeni. Okamžik byl dobře vybrán a nadto všechno šlo jako na drátkách.

Nešlo už ani o francouzskou, ani protifrancouzskou stranu. Šlo jenom o zloděje, kteří se dopustili hanebné krádeže a kteří okradli chudé.

Dav se nahrnul do kostela cordelierů. Měšťané, venkované, řemeslníci, nosiči břemen, bílí, rudí, trojbarevní, všichni křičeli, aby jim tajemník Lescuyer složil účty z jednání městské rady.

Proč padl hněv lidu právě na Lescuyera?

Nikdo neví. Když má člověk přijít o krk, hraje v tom vždycky osud.

Přivedli do kostela Lescuyera.

Chtěl se utéci do radnice, byl však poznán a zadržen. Ranami pěstí, kopanci a holemi byl vehnán do kostela.

V kostele se ten ubožák, bledý jako smrt, ale přece jen klidný a chladnokrevný, vyškrábal na kazatelnu a pokusil se ospravedlnit.

Bylo to docela snadné, stačilo, kdyby byl prohlásil:

"Otevřte zastavárnu a ukažte všechno lidu, ať vidí, že všechny předměty, které jsme prý chtěli odnést, jsou pořád.na svém místě!"

Lescuyer začal řečnit:

"Bratři a sestry, věřil jsem, že revoluce je nevyhnutelná. Přispíval jsem k ní celým svým úsilím . . . "

Nenechali ho domluvit. Byl to příliš rozvláčný úvod a nešel k věci.

Hrozné zou zou, ostré jako mistral, ho přehlušilo.

Nějaký nosič břemen vylezl za sním na kazatelnu a shodil ho doprostřed té lidské smečky.

V tom okamžiku bylo o jeho osudu rozhodnuto.

Vlekli ho k oltáři.

Myslili si, že jenom tam je vhodné zavraždit revolucionáře, aby oběť byla příjemná svaté Panně, jejímž jménem jednali.

V presbytáři se vytrhl z rukou vrahů a utekl se do jedné z kněžských stolic. Jakási milosrdná ruka mu podala papír a tužku, aby mohl napsat, co nesměl říci.

Vtom přišla nenadálá pomoc.

Jakýsi bretonský šlechtic projížděl na cestě do Marseille Avignonem a náhodou vstoupil do kostela cordelierů. Jal ho soucit s obětí. S odvahou a umíněností Bretonce se snažil Lescuyera zachránit. Dvakrát či třikrát se mu podařilo odvrátit od něho hole a nože. Křičel bez přestání: "Pánové, ve jménu zákona, pánové, pamatujte na svou čest! Pánové, ve jménu lidskosti!"

Nože a hole se obrátily proti němu. On se však nezalekl, kryl chudáka Lescuyera vlastním tělem a pořád jen volal: "Pánové, ve jménu lidskosti!"

Lid nakonec unavilo, že je mu tak dlouho odpírána oběť. Vrhl se na šlechtice a už ho vlekl, aby ho na příhodném místě oběsil.

Ale nějací tři muži cizince vysvobodili. Začali křičet:

"Skončeme to nejprve s Lescuyerem! Na tohohle máme vždycky dost času."

Lidu se to zdálo správné a pustil Bretonce. Ti slušnější ho přiměli, aby utekl. Jmenoval se pan de Rosely.

Lescuyer neměl čas, aby napsal své ospravedlnění. A i kdyby měl kdy, stejně by byl nikdo jeho zprávu nečetl. V kostele vládl příliš velký zmatek.

Uprostřed toho zmatku zahlédl Lescuyer za oltářem dvířka zadního vchodu. Kdyby se mu podařilo dostat se až k nim, snad by se zachránil.

Všichni už myslili, že je zchvácen hrůzou, ale on se náhle vymrštil a rozběhl k dvířkám za oltářem.

Dostal se až k nim, tak překvapil vrahy jeho nenadálý útěk. Ale u stupňů oltáře ho udeřil jakýsi dělník z přádelen tak strašně holí, že se mu hůl přerazila.

Lescuyer upadl omráčen; upadl právě tam, kde ho chtěli mít: na stupně oltáře.

Ženy mu uřezaly rty, aby potrestaly ústa, jež se rouhala revolučním heslem "Ať žije svoboda!", muži mu tancovali po břiše a kamenovali ho jako svatého Štěpána.

Lescuyer křičel krvácejícími ústy:

"Slitujte se, bratři, buďte přece lidští! Sestry, dopřejte mi smrt."

Ale žádal příliš mnoho: odsoudili ho, aby svou agónii prožil až k hořkému konci.

Trvala do večera. Ubožák zakusil všechny hrůzy smrtelných muk.

Taková zpráva tedy přišla do Zákonodárného shromáždění jako odpověď na lidumilnou řeč Fauchetovu.

V zájmu spravedlnosti musíme dodat, že druhý den přišla jiná zpráva.

Du Prat a Jourdan se dozvěděli, co se stalo.

Ale kde měli své lidi?

Du Prat dostal nápad. Dal zvonit na pověstný stříbrný zvon, jenž zvonil jen při dvou příležitostech. Při korunovaci a smrti papeže.

Zvon měl podivný, tajemný hlas a nebylo ho slyšet často.

Hlas stříbrného papežského zvonu měl podivuhodný účinek. Zastrašil papežence, dodal odvahu revolucionářům.

Když zazněl zvon, tak nezvykle vyzvánějící na poplach, vesničané prchali z města do svých vesnic.

Jourdanovi se podařilo tím vyzváněním sehnat dohromady na tři sta vojáků.

Obsadil městské brány a nechal je střežit polovinou svých mužů.

Se sto padesáti ostatními táhl ke cordelierům.

Měl dvě děla. Namířil na dav, nechal vystřelit nazdařbůh a zabil několik lidí.

Kostel byl prázdný. Lescuyer chroptěl na stupních oltáře. Člověk by byl řekl, že nechce umřít. Ten krvavý cár, jedna velká rána, se tvrdošíjně držel života do posledního dechu.

Nesli ho tak ulicemi. Všude, kudy průvod s Lescuyerem kráčel, zavírali lidé okna a křičeli:

"Já jsem nebyl u cordelierů!"

Jourdan a jeho sto padesát vojáků si mohli od té chvíle dělat s Avignonem a s jeho třiceti tisíci obyvateli, co chtěli, takový zavládl strach.

Udělali v malém to, co Marat a Panis udělali v Paříži 2. září ve velkém.

Uvidíme později, proč říkáme Marat a Panis a nikoli Danton.

Povraždili sedmdesát až osmdesát ubožáků a naházeli je padacími dvířky do Ledové věže. V Avignonu té věži říkají Troullias.

To tedy byla druhá zpráva z Avignonu a pro strašnou odvetu Dupratovu a Jourdanovu se zapomnělo na smrt Lescuyerovu.

Pokud jde o emigranty, hle, co dělali v zahraničí, zatímco je Brissot v Zákonodárném shromáždění hájil a naléhal, aby jim brány Francie zůstaly otevřeny:

Smířili Rakousko s Pruskem a z úhlavních nepřátel udělali přátele.

Dosáhli, že Rusko přikázalo našemu velvyslanci, aby se neukazoval na petrohradských ulicích, a poslalo svého zástupce k emigrantům do Koblence.

Dosáhli, že Bern potrestal jedno švýcarské město za to, že se v něm zpívala revoluční píseň Půjde to.

Dokázali, že Ženeva, rodné město Rousseauovo, jenž se tolik zasloužil o revoluci, kterou Francie dovršila, obrátila proti nám jícny svých děl.

Dokázali, že biskup v Lutychu odmítl přijmout francouzského velvyslance.

Je ovšem pravda, že králové sami od sebe šli ještě mnohem dál!

Rusko a Švédsko vrátily Ludvíku XVI. Neotevřené dopisy, v nichž oznamoval, že přijal ústavu.

Španělsko odmítlo jeho oznámení vůbec přijmout a vydalo jednoho Francouze inkvizici, jejímuž požehnání unikl jedině tím, že spáchal sebevraždu.

V Benátkách byla na rozkaz Rady deseti pohozena v noci na náměstí svatého Marka mrtvola zardoušeného muže s tímto prostým nápisem:

Uškrcen jako svobodný zednář.

Konečně odpověděli rakouský císař a pruský král. Odpověděli hrozbou.

"Přejeme si," oznámili, "aby byla učiněna vážná opatření proti podobným věcem, jaké se udály a které nevěští nic dobrého."

Došlo tedy k občanské válce ve Vendée a na jihu Francie. Ze zahraničí se rovněž hrozilo válkou. Válka hrozila na všech stranách.

A z druhé strany Atlantského oceánu zoufale volalo o pomoc vražděné obyvatelstvo celého ostrova.

Co se stalo na Dalekém západě? Kdo jsou ti černí otroci, kteří se už nechtějí nechat bít a kteří teď sami vraždí a loupí?

Jsou to černoši ze San Dominga a krvavě se mstí!

Jak k tomu došlo?

Události budeme líčit zevrubně a nenecháme se strhnout k příliš dlouhému odbočování.

Ústavodárný pněm slíbil černochům svobodu.

Ogé, mladý mulat, jedno z těch hrdinských srdcí, plných zápalu a oddanosti, jakých jsem tolik znal, přeplavil se přes moře se zprávou o osvobozujících dekretech, jakmile byly vydány.

Ačkoli guvernér nedostal dosud žádnou úřední zprávu, Ogé ve své revoluční nedočkavosti vyzval guvernéra, aby dekrety vyhlásil.

Guvernér vydal rozkaz, aby byl Ogé zatčen. Ogé prchl do španělské části ostrova.

Španělské úřady - víme, jak málo bylo Španělsko nakloněno revoluci - ho vydaly.

Ogé byl zaživa lámán na kole!

Po této popravě následoval bílý teror. Soudilo se, že Ogé má na ostrově mnoho spoluspiklenců. Plantážníci začali sami soudit a bezohledně popravovat.

Jedné noci se vzbouřilo šedesát tisíc černochů. Bílé obyvatelstvo probudil obrovský požár, jenž ničil plantáže. Za týden byl požár uhašen krví.

Co udělá Francie, uzavřená v ohnivém kruhu?

Uvidíme.

6. Válka

Ve své krásné a energické řeči o emigrantech Brissot jasně ukázal, co zamýšlejí králové a jakou smrt připravují revoluci.

Zavraždí ji?

Nikoli, udusí.

Když podal obraz evropské ligy a spolku panovníků, z nichž jedni s mečem v ruce a s praporem nenávisti v druhé stáli odhodláni k boji, jiní si ještě nasazovali pokryteckou masku, kterou odhodí, jakmile se jim naskytne vhodná příležitost, Brissot zvolal:

"Nuže, budiž! Přijměme výzvu aristokratické Evropy, anebo ještě lépe, předejděme ji! Nečekejme, až nás napadnou! Napadněme je sami!"

Na tuto výzvu odpověděl obrovský potlesk.

Brissot, ten člověk spíše instinktivní než geniální, vyjádřil svaté nadšení, jež ovládalo voly v roce 1791 a mělo jen jednu vůdčí myšlenku: válku!

Nikoli onu sobeckou válku, kterou vede despota, aby pomstil urážku svého trůnu, svého jména, na výzvu svých spojenců anebo proto, aby rozmnožil své království nebo říši o další provincii. Chtěli jsme válku, která nese nového ducha, nový život. Válku, jejíž kovové fanfáry hlásají všude, kam dolehnou: Povstaňte všichni, kdo chcete být svobodni! Přinášíme vám svobodu!

A opravdu svět uslyšel, jak se zvedá vzdálený a stále rostoucí pokřik jako hukot mořského příboje.

Byl to hukot třiceti miliónů hlasů, které ještě nedovedly mluvit, ale dovedly už řvát. Tomu řevu dal Brissot výraz slovy: Nečekejme, až nás napadnou! Napadněme je sami!

Od okamžiku, kdy na ta výhružná slova odpověděl všeobecný jásot, byla Francie silná. Nejenže mohla jít do útoku, ale mohla si být jista vítězstvím.

Zbývaly už jen podružné otázky. Čtenář si jistě už všiml, že jsme přestali psát román a začali psát dějiny. Přejděme proto rychle podružné události, abychom co nejdříve dospěli k příběhům, které nám ještě zbývá vylíčit a v nichž vystupují postavy našeho románu.

Zprávy o událostech ve Vendée, o vraždění v Avignonu, o tom, jak Evropa uráží Francii, zapůsobily v Zákonodárném shromáždění jako úder blesku. 20. října se Brissot spokojil s tím, aby na statky emigrantů byla uvalena nucená správa. 25. října Condorcet navrhl, aby jim byly statky zkonfiskovány a aby byli vyzváni ke složení občanské přísahy. Žádat občanskou přísahu na lidech, kteří žili za, hranicemi a proti Francii zbrojili!

V té době vzešly na nebi této poslanecké sněmovny dvě nové hvězdy: Vergniaud a Isnard se měli stát Barnavem a Mirabeauem nového shromáždění.

Vergniaud byl jedna z těch jemných, poetických a sympatických postav, které se někdy objevují v revolucích. Narodil se v úrodném Limoges, byl jemný, neuspěchaný, spíš citlivý než vášnivý, byl z dobré a šťastné rodiny, vyznamenával ho Turgot, byl správcem Limousina, který ho poslal na školy do Bordeaux. Mluvil méně kousavě a s menším účinkem než Mirabeau. Ale jakkoli se řečnicky vzdělal u Řeků a své řeči poněkud příliš proplétal citáty z mytologie, byl přece jen méně rozvláčný a ne tak advokátský řečník jako Barnave. Měl živou a strhující výmluvnost, přesvědčoval lidským tónem, jenž v jeho řeči neustále zněl.

V Národním shromáždění uprostřed planoucího, vznešeného hřímání z řečnické tribuny tryskala z jeho hrudi ustavičně přirozená řeč, plná lidského soucitu. Byl vůdcem strany prudké, nesmiřitelné, všecko kritizující, on sám však stál vždycky klidně nad situací, i když byla zoufalá. Nepřátelé o něm říkali, že je nerozhodný, příliš měkký, někdy až duchem nepřítomný. Ptali se, kde se toulá jeho duch, když se jim zdálo, že Vergniaud vůbec nevnímá, co říkají. Měli pravdu: jeho duch sídlil v jeho hrudi, jen když se mu ho tam s velkou námahou podařilo na okamžik uvěznit. Jinak patřil Vergniaud celou duší jedné ženě. Její jméno se mu chvělo na rtech, její tvář se mu zrcadlila v očích. A Vergniaudova duše se chvěla v strunách harfy krásné a dobré, okouzlující Candeille.

Isnard byl úplný opak Vergniaudův. Z Vergniauda mluvil klid Národního shromáždění, z Isnarda jeho hněv. Narodil se v Grasse, v zemi vůní a mistralu, měl hněvivou a prudkou povahu toho větru, jenž jedním dechem vyvrací skály a růži zbavuje lístků , jeho hlas, dosud neznámý, zahřměl ve shromáždění jako nenadálý hrom prvních jarních bouří. Když poprvé zaburácel, po celém Národním shromáždění přeběhl mráz, nejroztržitější členové zvedli hlavu a každý se třásl jako Kain, když slyšel hlas boží, a jako Kain se chtěl tázat: "To mluvíš ke mně, Pane?"

Právě ho někdo přerušil.

"Ptám se," volal Isnard, "Národního shromáždění, Francie a celého světa a vás, pane . . . "

A ukázal na poslance, jenž ho přerušil:

"Ptám se, je-li tady někdo, kdo by mohl v dobré víře a s čistým svědomím hájit emigrantské prince, kteří se spikli proti vlasti . . . Ptám se, zda je v tomto shromáždění někdo, kdo by se odvážil hájit požadavek, aby člověk, který se spikl proti vlasti, neměl být obžalován, pohnán k odpovědnosti a potrestán?

Je-li zde někdo takový, ať povstane!

Říkají nám, že síla má být velkomyslná a že určité státy přestávají proti nám vystupovat. Ale já vám říkám, že musíme být bdělí. Despotismus a aristokracie neumřely, ani nespí, a národy, jež se na okamžik dají uspat, probudí se v okovech. Za nic na světě nelze odpustit zločin, který chce lidi zotročit. Kdyby lidé vládli bleskem, museli by bleskem rozdrtit ty, kdo ukládají o svobodu národů."

Poprvé se na tomto místě ozvala tak prudká slova. Ta divoká výmluvnost strhla jako alpská lavina, jež odnáší všecko, co jí přijde do cesty, stromy, stáda, pastýře, domy - a uchvátila všecky.

Ještě v témž zasedání se shromáždění usneslo:

"Jestliže se francouzský princ Ludvík Stanislav Xaver nevrátí do dvou měsíců do Francie, zříká se tím práva na regentství."

Osmého října vydalo shromáždění dekret:

"Emigranti, kteří se do 1. ledna nevrátí do Francie, se prohlašují za spiklence proti vlasti, budou postaveni před soud a budou-li dopadeni, budou potrestáni smrtí."

Devětadvacátého listopadu došlo na kněze:

"Kněží musí složit přísahu na ústavu do týdne.

Ti, kteří odepřou, se považují za podezřelé ze vzpoury a budou postaveni pod dozor úřadů.

Dojde-li v obci, v níž ten který kněz bydlí, k náboženským nepokojům, může správa departementu vypovědět kněze z jeho bydliště. Odepře-li kněz poslušnost, bude uvězněn nejdéle na dobu jednoho roku. Bude-li vyzývat k neposlušnosti, bude uvězněn na dva roky.

Obec, v níž bude nutno zakročit ozbrojenou mocí, ponese všechny útraty.

Kostely mohou sloužit jen kultu placenému státem. Zbytečné kostely mohou být prodány jinému kultu, nikoli však kněžím a věřícím, kteří odmítli přísahat na ústavu.

Obecní úřady pošlou správám departementů a ty zase Zákonodárnému shromáždění seznam kněží, kteří přísahali na ústavu, a těch, kteří přísahat odmítli, s poznámkami, zda se navzájem stýkají a zejména nestýkají-li se s emigranty, aby shromáždění mohlo zničit vzpouru hned v zárodku.

Zákonodárné shromáždění pokládá za záslužný čin dobrá díla, jež by mohla poučit venkov o takzvaných náboženských otázkách. Dá takové spisy vytisknout a autory odmění."

Řekli jsme už, jak se vyvíjeli staří přívrženci ústavy, to jest konstitucionalisté; ukázali jsme, proč byl založen klub feuillantů.

Duch klubu se zcela shodoval se smýšlením pařížského departementu. Byl to duch Barnavův, Lafayettův, Lamethův, Duportův, Baillyho; Bailly byl dosud starostou, ale jeho období se chýlilo ke konci.

Tito lidé viděli v dekretu proti kněžím - tvrdili o něm, že byl vydán proti veřejnému mínění - a v dekretu proti emigrantům - říkali, že je namířen proti rodinným svazkům - prostředek, jak vyzkoušet královskou moc.

Klub feuillantů připravil a představitelé pařížského departementu podepsali protest proti oběma dekretům, v němž prosili Ludvíka XVI., aby proti dekretu o kněžích uplatnil právo veta.

Čtenář si vzpomene, že ústava králi veto přiznávala.

Kdo podepsal ten protest? Muž, jenž sám první zaútočil na duchovenstvo, muž, jenž svou chromou nohou první stoupl na praskající led: Talleyrand! Mefistofeles, jenž od té doby provozoval vlčí politiku, neviděl vždy v revoluci zcela jasně.

Pověst, že hrozí královské veto, se rozšířila dřív, než je král vyslovil.

Cordelieři vyslali do boje Camilla Desmoulinse, harcovníka revoluce, jenž se vždy strefoval do černého.

Také Camille Desmoulins sepsal petici.

Ale protože hrozně koktal, kdykoli se ujal slova, pověřil Faucheta, aby jeho petici přečetl.

Fauchet ji tedy přečetl.

Od začátku do konce ji provázel potlesk.

Bylo by jistě těžké probrat tu otázku s ještě větší ironií a zároveň vystihnout samu podstatu věci.

"Nestýskáme si," prohlašoval spolužák Robespierrův a přítel Dantonův, "nestýskáme si ani na ústavu, jež vyhradila králi právo veta, ani na krále, jenž ho užívá. Připomíná nám to slova velkého politika Machiavelliho: ‚Národ by byl příliš krutý, příliš nespravedlivý, kdyby se hněval na knížete, který je nucen vzdát se své svrchované moci, že se neustále protiví všeobecné vůli. Je přece pro každého velmi těžké a bylo by to i proti přírodě, kdyby chtěl dobrovolně spadnout z takové výše.'

Uznáváme tuto pravdu, bereme si za příklad samého Boha, jenž také na nikom nežádá věci nemožné, a proto bychom ani my nikdy nepožadovali na bývalém panovníkovi nemožnou lásku k svrchovanosti národa, a shledáváme proto v naprostém pořádku, uplatňuje-li své veto právě proti nejlepším dekretům."

Shromáždění, jak jsme už řekli, přijalo tuto petici s potleskem, schválilo ji, nařídilo, aby byla pojata do protokolu a protokol aby byl rozeslán departementům.

Večer bylo u Feuillantů jako v úle.

Mnozí z členů klubu, poslanci Zákonodárného shromáždění, se nezúčastnili zasedání, na němž byla schválena Desmoulinsova petice.

Tito nepřítomni vtrhli nazítří do Národního shromáždění. Bylo jich dvě stě šedesát.

Včerejší dekret byl zrušen; galérie pokřikovaly a pískaly.

Tím byla vyhlášena válka mezi klubem a Národním shromážděním, jež se od toho dne začalo ještě víc opírat o jakobíny v čele s Robespierrem a o cordeliery v čele s Dantonem.

Danton nabýval den ze dne na popularitě. Jeho obludná hlava se začala zvedat nad davem. Jako obr Adamastor se tyčil před monarchií a opakoval co chvíli: "Dej si pozor, moře, po němž se plavíš, je moře bouří!"

A tu přišla jakobínům na pomoc proti feuillantům sama královna.

Nenávisti Marie Antoinetty byly pro revoluci tím, čím jsou v Atlantském oceánu náhlé bouře a větrné smršti.

Marie Antoinetta nenáviděla Lafayetta. Lafayetta, jenž ji zachránil 6. října a jenž ztratil kvůli dvoru svou popularitu 17. července.

Lafayette se chtěl stát po Baillym pařížským starostou.

Místo aby podporovala Lafayetta, rozkázala královna roajalistům, aby hlasovali pro Pétiona. Strašná zaslepenost! Ve prospěch Pétiona, královnina surového průvodce na zpáteční cestě z Varennes!

19. prosince přišel král do Zákonodárného shromáždění oznámit své veto proti dekretu o kněžích.

Den předtím byla u Jakobínů velká demonstrace.

Jakýsi Švýcar z Neuchátelu, Virchaux - spoluorganizoval na Martově poli petici pro republiku - věnoval klubu damascenskou šavli jako vyznamenání prvnímu generálovi, jenž zvítězí nad nepřáteli svobody.

Isnard byl v klubu. Vzal šavli z rukou mladého republikána, vytasil, zamával jí nad hlavou a vrhl se na tribunu:

"Zde je meč anděla mstitele! Bude to meč vítězný! Francie mocně vykřikne - a národy celého světa jí odpovědí! Na celém světě povstanou bojovníci a nepřátelé svobody budou vyhlazeni ze zemského povrchu!"

Prorok Ezechiel by to byl lépe nesvedl.

Meč, jenž tu byl tasen, nebyl již vrácen do pochvy. Byla vyhlášena válka vnitřním i vnějším nepřátelům.

Meč republikána z Neuchátelu měl zasáhnout nejprve krále francouzského a po něm i ostatní krále světa.

7. Ministr podle vkusu madam de Staël

Gilbert se nesetkal s královnou od onoho dne, kdy ho nechala čekat ve své pracovně, zatímco naslouchala politickému plánu, který pan de Breteuil přivezl z Vídně a jenž zněl takto:

"Využívat Barnava jako dříve Mirabeaua. Získávat čas, složit přísahu na konstituci. Provádět ji doslova, aby se ukázalo, že je neproveditelná. Francie ochladne, unaví se. Francouzi jsou lehkomyslný národ: najdou si nějakou novou módu a svoboda půjde k čertu. Nepůjde-li svoboda k čertu, získá se aspoň rok. A za rok budeme připraveni k válce."

Od té doby uplynulo půl roku. Svoboda nešla k čertu a bylo zřejmé, že cizí panovníci se chystají splnit svůj slib a připravují se na válku.

Jednoho rána se Gilbert podivil, když u něho zaklepal králův komorník.

Nejprve si myslel, že se král roznemohl a posílá pro něho.

Komorník ho však uklidnil. Řekl mu jen, že ho volají do zámku.

Gilbert naléhal, aby mu komorník řekl, kdo ho volá. Ten však měl nepochybně příkaz, aby se neuchyloval od formule: "Volají vás do zámku."

Gilbert byl králi hluboce oddán. Marii Antoinettu litoval více jako ženu než jako královnu. Nevzbuzovala v něm ani lásku, ani oddanost, cítil k ní pouze hluboký soucit.

Spěchal tedy do zámku a byl uveden do mezaninu, kde byl přijímán Barnave.

Čekala tam na něho žena; když ho spatřila, povstala.

Gilbert poznal madam Alžbětu.

Ke králově sestře cítil hlubokou úctu; věděl, jaké to je andělské stvoření.

Ještě než se uklonil, pochopil situaci: král ani královna se pro něho neodvažuji poslat svým jménem. Nastrčili proto madam Alžbětu.

Z prvních slov královy sestry doktor poznal, že se nemýlil.

"Pane Gilberte," ozvala se svým lahodným hlasem, "nevím, zda druzí zapomněli na oddanost, kterou jste prokázal mému bratru po našem návratu z Versailles a mé sestře po našem příjezdu z Varennes. Já jsem na ni nezapomněla a mám ji v dobré paměti."

Gilbert se uklonil.

"Madam," prohlásil, "Bůh ve své nekonečné moudrostí vás obdařil všemi ctnostmi, dokonce i ctností paměti, tak vzácnou v dnešní době, zejména mezi králi."

"To jistě nemáte na mysli mého bratra, viďte? Bratr o vás často se mnou mluvil a velmi si váží vaší zkušenosti."

"Jeho Veličenstvo si mě váží jako lékaře?" usmál se Gilbert.

"Ano, pane, jako lékaře. Věří však, že vaše zkušenost může být na prospěch jak zdraví krále, tak i blahu království."

"Král je velice laskav, madam. Směl bych se zeptat, pro který z těch dvou důvodů mě ráčil zavolat dnes?"

"Král pro vás neposlal, pane," odpověděla madam Alžběta a trochu se začervenala, to čisté srdce nedovedlo totiž lhát, "poslala jsem pro vás já."

"Vy, madam?" otázal se Gilbert. "Doufám, že vám nic neschází. Jste sice bledá, ale z únavy a neklidu, nikoli z choroby. To vidím na první pohled."

"Máte pravdu, pane, nejde o mě, ale o mého bratra. Mám o něho strach."

"Já také, madam," odpověděl Gilbert.

"Ach, bojíme se patrně každý z jiného důvodu. Já mám opravdu strach hlavně o jeho zdraví."

"Je snad král nemocen?"

"Ne, není zrovna nemocen, ale je sklíčený, skleslý, malomyslný . . . Hleďte, již deset dní - počítám dny, jak vidíte - již deset dní nepronesl jediné slovo, leda se mnou a při své obvyklé partii triktraku, a to právě jen to, co se říká při hře."

"Před jedenácti dny," poznamenal Gilbert, "se král dostavil do Národního shromáždění, aby uplatnil své veto . . . Proč nezmlkl raději, než tam šel, proč zmlkl teprve potom!"

"Vy si tedy myslíte," zvolala živě madam Alžběta, "že měl bratr schválit ten bezbožný dekret?"

"Postavit krále v této době jako ochranný štít před kněze, proti stoupajícímu příboji, proti hrozící bouři, to je totéž, smím-li být upřímný, jako kdyby si někdo přál, aby kněží a král byli smeteni jednou ranou."

"Ale co vy byste dělal, pane, kdybyste byl na místě mého ubohého bratra?"

"Madam, v této chvíli je ve Francii strana, která roste jako oni obři z Tisíce a jedné noci, ti obři v láhvi, kteří za hodinu poté, co byla láhev rozbita, vyrostli na sto loktů výšky. Opřel bych se o tu stranu."

"Mluvíte o jakobínech, pane?"

Gilbert zavrtěl hlavou.

"Ne, mluvím o Girondě. Jakobíni nechtějí válku. Gironda ji chce. Národ je pro válku."

"Ale válku . . . válku proti komu, můj Bože? Proti císaři, našemu bratru? Proti španělskému králi, našemu synovci? Naši nepřátelé, pane Gilberte, jsou ve Francii, nikoli mimo Francii; a důkazem toho je

Madam Alžběta zaváhala.

"Důkazem toho je, madam?"

"Nevím opravdu, mohu-li vám to říci, doktore, ačkoli jsem vás právě kvůli tomu zavolala."

"Můžete mi říci všechno, madam, jako člověku zcela oddanému králi a ochotnému položit za něho život."

"Pane," vydechla prudce madam Alžběta, "myslíte, že existuje protijed?"

Gilbert se usmál.

"Univerzální? Ne, madam. Ale každá jedovatá látka má svůj protilék, ačkoli je nutno přiznat, že vždycky se takový protijed neosvědčí."

"Ach, Pane Bože!"

"Mohla byste mi svěřit, madam, oč jde?"

"Svěřuji vám velké tajemství, pane. Mám strach, aby krále neotrávili."

"Snad si nemyslíte, princezno, že by se někdo dopustil takového zločinu!"

"Hleďte, co se přihodilo: pan Laporte . . . správce královy civilní listy . . . znáte ho?"

"Ano, madam."

"Pan Laporte nás tedy upozornil, že jeden muž z královy kuchyně, jenž si před časem otevřel cukrářství v Palais-Royal, se má vrátit na své bývalé místo, uvolněné smrtí jeho nástupce... Nuže, tento muž, zuřivý jakobín, vykřikoval veřejně, že by Francii prokázal velké dobrodiní ten, kdo by krále otrávil!"

"Lidé, kteří chtějí spáchat podobný zločin, madam, se tím zpravidla předem nechlubí."

"Ach, pane, otrávit krále by bylo tak snadné! Bohudík ten muž, před nímž se máme mít na pozoru, má na starosti v paláci jen pečivo."

"Udělali jste tedy nějaká opatření, madam?"

"Ano, rozhodli jsme se, že král bude jíst jenom pečeně. Chléb bude donášet pan Thierry de Ville-d'Avray, správce královských komnat, ten bude dodávat také víno.

Ale protože má král pečivo velmi rád, požádali jsme paní Campanovou, aby kupovala jakoby pro sebe pokaždé u jiného pekaře. Také nám doporučili, abychom si dávali pozor na práškový cukr."

"Protože se do něho může snadno přimíchat arzenik, viďte?"

"Ano . . . Královna měla ve zvyku sladit si cukrem vodu. Úplně od toho upustila. Král, královna a já jíme společně. Zařídili jsme se tak, že se obejdeme úplně bez služebnictva. Potřebuje-li někdo z nás něco, zazvoní. Jakmile je král u stolu, přinese paní Campanová zvláštním vchodem pečivo, chléb a víno. Schováme to všechno pod stolem a děláme, jako bychom pili víno ze zámeckého sklepa a jedli chléb a pečivo z kuchyně. Takhle žijeme, pane! A přece královna i já nevycházíme ze strachu, že král náhle zbledne a pronese ta hrozná slova: Dělá se mi špatně!"

"Dovolte mi především, madam, abych vás ujistil, že nevěřím hrozbám, že by měl být král otráven. Přesto však jsem Jejich Veličenstvům zcela k službám. Co si král přeje? Chce mi král přidělit pokoj v zámku? Budu tam ve dne, v noci, abych byl každým okamžikem po ruce, dokud se královy obavy . . . "

"Ach, bratr se ničeho nebojí!" skočila mu živě do řeči madam Alžběta.

"Promiňte, madam. . . dokud se vaše obavy nerozptýlí. Mám určitou zkušenost s jedy a protijedy. Budu připraven, abych účinně zasáhl, kdyby se mělo stát cokoli. Dovolte mi však dodat, madam, kdyby král chtěl, nemusel by se o .něho nikdo strachovat."

"A co tedy máme dělat, abychom se nemusely obávat?" otázala se nikoli madam Alžběta, ale jiná dáma v pozadí pokoje. Gilbert se ohlédl, sotva se ozval ten jasný hlas. Nemýlil se; byla to královna.

Doktor se uklonil.

"Madam, mám snad královně opakovat, co jsem právě měl tu čest říci princezně?"

"Ne, ne, slyšela jsem vše . . . Chtěla jsem jen vědět, jste-li nám stále ještě tak oddán jako dřív."

"Ráčí snad královna pochybovat o stálosti mých citů?"

"Ach, pane, v tomhle bouřlivém větru se tolik hlav a tolik srdci točí jako větrné korouhvičky, že člověk už opravdu neví, komu ještě může důvěřovat."

"A proto ráčí královna přijmout z rukou feuillantů ministra podle vkusu paní de Staël?"

Královna sebou trhla.

"Vy to víte?"

"Vím, že Vaše Veličenstvo jedná s panem de Narbonne."

"A chcete mě za to pokárat, viďte?"

"Nikoli, madam; je to pokus jako každý jiný. Až král zkusí všechno, skončí snad tím, čím měl začít."

"Znáte paní de Staël, doktore?" otázala se královna.

"Mám tu čest, madam. Když jsem vyšel z Bastily, představil jsem se u ní a tam jsem se právě od pana Neckera dozvěděl, že jsem byl zatčen na královnin rozkaz."

Královna se začervenala. Pak řekla s úsměvem:

"Slíbili jsme si, že o tom omylu už nebudeme mluvit."

"Nemluvím o tom omylu, madam. Odpovídám jen na otázku, kterou mi ráčilo položit Vaše Veličenstvo."

"Co říkáte panu Neckerovi?"

"Je to bodrý Němec, plný protikladů, podivínství se v něm těsně stýká s emfází."

"Kdysi jste znám ho doporučoval."

"Pan Necker byl, ať právem či neprávem, jeden z nejpopulárnějších lidí ve Francii. Radil jsem králi, aby se opřel o jeho popularitu."

"A paní de Staël?"

"Mám-li Vašemu Veličenstvu říci, jak vypadá, pak má velký nos, hrubé tahy, silnou postavu . . . "

Královna se usmála. Žena vždycky ráda slyší, říká-li někdo o jiné ženě, o níž se jinak mnoho mluví, že není hezká.

"Pokračujte," vyzvala Gilberta.

"Její pleť není zvlášť jemná. Pohybuje se spíše energicky než půvabně. Má drsný hlas, takže člověk někdy neví, mluví-li to žena nebo muž. Je jí čtyřiadvacet nebo pětadvacet let, má šíji bohyně, nádherné černé vlasy, skvělé zuby a oči plné ohně. V jejím pohledu se tají celý svět!"

"A což její duševní kvality, talent, zásluhy?" otázala se chvatně královna.

"Je dobrá a velkodušná, madam. Ani jeden z jejich nepřátel nezůstane jejím nepřítelem, mluvila-li s ním čtvrt hodiny."

"Mluvím o jejím géniu, pane. Politika se nedělá srdcem."

"Srdce nikdy nic nezkazí, madam, ani v politice. Pokud se týče slova génius, jež ráčilo Vaše Veličenstvo pronést,

buďme na ně skoupější. Paní de Staël má veliký, obrovský talent, není to však genialita. Cosi těžkého, ale silného, příliš hmotného, ale zároveň mocného se jí pověsí na paty, kdykoli se chce vznést nad zemi. Mezi ní a Jean-Jacquesem, jejím učitelem, je rozdíl jako mezi železem a ocelí."

"Mluvíte o jejím spisovatelském nadání, pane; povězte mi o ní něco jako o politikovi."

"Pokud jde o politiku, madam, zdá se mi, že se paní de Staël přikládá větší význam, než zasluhuje. Od té doby, co de Mounier a de Lally odešli za hranice, je její salón tribunou strany anglické, poloaristokratické, s dvěma sněmovnami. Protože je měšťačka každým coulem, má jednu velkou slabost: nezměrnou úctu k vysoké aristokracii. Obdivuje Angličany, protože je považuje za nejaristokratičtější národ na světě. Nezná anglické dějiny. Neví nic o anglickém vládním mechanismu; takže považuje za šlechtice z dob křižáckých válek aristokraty od včerejška. V Anglii se totiž šlechta, jak Vaše Veličenstvo jistě ráčí vědět, neustále obnovuje zdola. Jiné národy dělají někdy ze starého nové. V Anglii se dělá naopak z nového staré."

"Vy si myslíte, že tohle je důvod, proč nám paní de Staël doporučuje Narbonna?"

"V tomto případě, madam, se setkaly dvě lásky: láska k aristokracii a láska k aristokratovi."

"Vy věříte, že paní de Staël miluje pana de Narbonna, protože je aristokrat?"

"Pro jeho zásluhy jistě ne, madam!"

"Ale vždyť nikdo není menší aristokrat než pan de Narbonne! Nikdo vlastně ani neví, kdo byl jeho otec."

"Právě proto to mohl být i člověk nejurozenější, madam."

"Pane Gilberte, jsem žena, mám ráda klepy. Co se povídá o panu de Narbonne?"

"Nu říká se, že je prostopášný, statečný, duchaplný. . . "

"Ale nedomníváte se snad jako jakobíni, jako například pan de Robespierre, že nám pana de Narbonne vlastně dohazují ze švédské ambasády?"

"Naopak, madam, myslím si to. Jenže přichází z budoáru ženina a nikoli z pracovny manželovy. Předpokládat, že pan de Staël v tom hraje nějakou roli, by znamenalo předpokládat, že je mužem své ženy . . . Ne, ne, není to intrika vyslancova, je to milenecká slabost. Nic menšího než láska, ta velká, ta věčná kouzelnice, nedokáže donutit ženu, aby se odhodlala vložit do rukou frivolního prostopášníka gigantický meč revoluce."

"To mluvíte o meči, který políbil pan Isnard v jakobínském klubu?"

"Bohužel, madam, mluvím o meči, jenž vám visí nad hlavou."

"Myslíte tedy, že chybujeme, pane Gilberte, když si bereme pana de Narbonne jako ministra války?"

"Mám za to, že byste udělali lépe, madam, kdybyste si rovnou vzali jeho nástupce."

"A směla .bych vědět, kdo to bude?"

"Dumouriez."

"Dumouriez, ten nahodilý oficír?"

"Madam, na Dumouriezovi není nic nahodilého . . . To byste k němu byla nespravedlivá."

"Ale začal přece jako prostý voják, ne?"

"Pan Dumouriez, madam, není z dvorské šlechty, které spadne všechno zadarmo do klína. Dumouriez je venkovský šlechtic, a když nemohl dostat ani si koupit pluk, vstoupil do vojska jako prostý husar. Když mu bylo dvacet, nechal se raději málem rozšavlovat - bylo jich na něho šest - než by se vzdal, a přes svou odvahu, přes svou inteligenci živořil dlouho jako nižší důstojník."

"Inteligentní je, to jistě. Bez inteligence by byl nemohl dělat Ludvíkovi XV. špióna."

"Proč mluvíte o špionáži, když byste u jiného mluvila o diplomacii? Je mi známo, že podával králi zprávy bez vědomí jeho ministrů. Ale který dvorský šlechtic by to nedělal zrovna tak, kdyby byl k tomu vyzván?"

"Ale, pane," zvolala královna, bezděky prozrazujíc hluboký politický zájem, "je to muž skrznaskrz nemorální, ať mi ho doporučujete jakkoli! Nemá žádné zásady, žádný smysl pro čest! Pan de Choiseul mi kdysi řek1, že mu Dumouriez předložil dva návrhy na řešeni korsické otázky; v prvním navrhoval, jak Korsičany zlomit, v druhém jim dával svobodu."

"To je pravda, madam. Ale pan de Choiseul vám zapomněl říci, že se Dumouriez statečně bil na válečném poli, když zvítězil první návrh."

"Uděláme-li pana Dumourieze ministrem, vypovíme tím válku celé Evropě."

"Ach madam, všechna francouzská srdce tu válku už stejně vypověděla! Víte, kolik občanů se přihlásilo dobrovolně jen v tomto departementu? Šest set tisíc! V Juře prohlásily ženy, že všichni muži mohou odejít do pole a že ony samy, ženy, rozdají-li se mezi ně píky, postačí uhájit svůj kraj."

"Vyslovil jste slovo, při němž mě jímá hrůza," zachvěla se královna.

"Směl bych vědět, které, madam?" otázal se Gilbert, "abych se ho mohl napříště vyvarovat?"

"Řekl jste slovo píky . . . Ach, píky z devětaosmdesátého, pane! Dodnes vidím hlavy svých tělesných stráží na hrotu dvou pík!"

"A přece, madam, byla to žena, byla to matka, kdo navrhl, aby se konala sbírka na výrobu potřebného množství pík."

"A ten, kdo navrhl, aby jakobíni přijali červenou čapku, barvu krve - to byla také žena, to byla také matka?"

"Vaše Veličenstvo se opět mýlí," odpověděl Gilbert. "Chtěli posvětit rovnost nějakým symbolem. Nemohli odhlasovat, aby všichni Francouzi nosili stejný oblek. Rozhodli se pro to, co bylo snazší, totiž pouze pro část oděvu, pro čapku chudých venkovanů. A dali přednost červené barvě nikoli proto, že je to barva krve, právě naopak, že je to veselá, nápadná barva, kterou má lid rád.

"Dobrá, dobrá, doktore," vstala královna, "vidím, že jste takový stoupenec těch moderních vynálezů, že přijdete jednoho dne prohlédnout krále s píkou v ruce a s červenou čapkou :na hlavě."

Královna pronesla ta slova polo žertem, polo trpce. Viděla, že toho muže nepřivede do rozpaků, proto náhle odešla z

pokoje.

Madam Alžběta chtěla jít za ní, Gilbert však řekl téměř prosebně:

"Madam, vy milujete svého bratra, viďte?"

"To je málo, řeknu-li, že ho miluji," odpověděla madam Alžběta. "Zbožňuji ho."

"A vyřídíte mu dobrou radu, radu opravdového přítele, viďte?"

"Jen mluvte, a je-li to opravdu dobrá rada . . . "

"Myslím, že je výborná."

"Mluvte jen, mluvte!"

"Nuže, až padne ministerstvo feuillantů - a do toho není daleko - nechť si král vybere ministry mezi lidmi s červenou čapkou, které se tolik bojí královna!"

8. Voják a diplomat

Uvedli jsme tento rozhovor královny s doktorem Gilbertem, abychom poněkud oživili jednotvárný běh historického vypravování a ukázali poněkud méně suše, než tomu bývá v chronologických přehledech, jak postupovaly události a jaká byla situace stran.

Narbonnovo ministerstvo vydrželo tři měsíce.

Vergniaudova řeč přivodila jeho pád.

Tak jako kdysi Mirabeau prohlásil "Vidím odtud okno . . .", tak také Vergniaud, když přišla zpráva, že ruská carevna sjednala s Tureckem mír a že Rakousko a Prusko podepsaly 7. února v Berlíně spojeneckou smlouvu na obranu i výboj, vystoupil na tribunu a zvolal:

"I já vidím z této tribuny palác, kde se osnuje kontrarevoluce, kde se připravují plány, které nás mají vydat Rakousku . . . Přišel den, kdy můžete udělat přítrž takové drzosti a rozprášit spiklence. Děs a hrůza vycházely často v minulosti z tohoto paláce jménem despotismu. Nechť se do něho dnes vrátí hrůza a děs jménem zákona!"

A velký řečník jako by hnal před sebou Děs a Hrůzu; fúrie s divoce vlajícím vlasem skutečně vešly do Tuilerií a Narbonne, vynesený k moci dechem lásky, byl sražen prvním závanem bouře.

Jeho ministerstvo bylo svrženo začátkem března 1792.

Sotva tři měsíce po královnině rozmluvě s Gilbertem byl ke králi Ludvíku XVI. uveden malý muž pružné postavy, čilý, nervózní, duchaplné tváře, z níž zářily ohnivé oči, zhruba šestapadesátiletý, ačkoli vypadal o deset let mladší. Měl silně osmahlou plet, jak strávil většinu života v polních táborech.

Na sobě měl uniformu polního maršálka.

V salóně, kam ho uvedli, zůstal jen okamžik sám. Vzápětí se otevřely dveře a vstoupil král.

Oba muži stáli poprvé tváří v tvář. Král vrhl na malého muže kalný, těžký pohled, v němž však přece jen bylo cosi bystrého, pátravého. Malý muž se podíval na krále pronikavě a nedůvěřivě. Z jeho ohnivého pohledu sálala síla.

Nikdo tu nezůstal, aby návštěvníka ohlásil. Byl to jen důkaz, že byl ohlášen už předem.

"Pan Dumouriez?" otázal se král.

Dumouriez se uklonil.

"Odkdy jste v Paříži?"

"Od začátku února, Sire."

"Povolal vás pan de Narbonne?"

"Aby mi oznámil, že jsem byl přidělen k alsaské armádě pod velením maršála Lucknera a že budu velet besanconské divizi."

"Ale vy jste neodjel?"

"Přijal jsem, Sire. Pokládal jsem však za svou povinnost upozornit pana de Narbonne, že stojíme na prahu války (Ludvík XVI. sebou nervózně škubl), že můžeme být napadeni z několika stran," pokračoval Dumouriez, aniž dal mrknutím najevo, že si všiml královy nervozity, "a proto myslím, že by bylo záhodno obrátit pozornost k jihu, což je naše nejslabší místo. Proto jsem také soudil, že bychom měli vypracovat plán obrany pro jižní frontu a poslat tam armádu s dobrým velitelem."

"Ano, a ten plán jste předložil panu de Narbonne, když jste se o něm napřed poradil s panem Gensonném a s několika dalšími stoupenci Girondy."

"Pan Gensonné je můj přítel, Sire, a myslím, že stejně jako já má v úctě Vaše Veličenstvo."

"Mám tedy před sebou girondistu?" usmál se král.

"Máte před sebou vlastence, Sire, věrného poddaného svého krále."

Ludvík XVI. se kousl do rtu.

"A abyste mohl opravdu účinně sloužit králi a vlasti, odmítl jste úřad ministra zahraničí v prozatímním ministerstvu?"

"Sire, odpověděl jsem, že milejší než ministerský úřad, ať prozatímní nebo stálý, je mi velitelské místo na frontě, které mi bylo slíbeno. Jsem voják a ne diplomat."

"Ujišťovali mě však, že jste jak voják, tak diplomat, pane."

"To mi prokazovali přílišnou čest, Sire."

"Pro toto ujištění jsem také tak naléhal."

"Ano, Sire, a já jsem byl nucen nadále odmítat přes velkou lítost, že vás nejsem poslušen."

"A proč vlastně odmítáte?"

"Protože situace je vážná, Sire. Svrhla pana de Narbonne a kompromitovala pana de Lessart. Každý, kdo věří, že má nějakou cenu, má v tomto okamžiku právo odmítnout nabízený úřad anebo žádat, aby ho bylo užito podle jeho významu. Nuže, Sire, buď za něco stojím, nebo nestojím za nic. Nestojím-li za nic, ponechte mě tam, kde o mně nikdo neví. Kdoví, jak by to se mnou dopadlo, kdybyste mě vytáhl na světlo a já zklamal. Stojím-li za něco, nedělejte ze mě

ministra na pár dní, ministra-jepici. Dejte mi, oč bych se mohl opřít, abyste se i vy mohl opřít o mě. Na naše záležitosti - promiňte, Sire, Vaše Veličenstvo vidí, že pokládám jeho záležitosti za své - na naše záležitosti se pohlíží v cizině s nedůvěrou, takže se cizí dvory zdráhají vyjednávat s prozatímním ministrem. Tato prozatímnost - promiňte vojákovi, že je upřímný (nikdo nebyl méně upřímný než Dumouriez, ale za určitých okolností se tak snažil vypadat) - tato prozatímnost by bylo něco tak neobratného, že by se proti ní zvedlo celé Národní shromáždění a připravilo by mě o všechnu. popularitu a o všechnu vážnost. Současně by uškodila i králi, o němž by se pak mohlo říkat, že lpí na svém bývalém ministerstvu a že čeká jen na vhodný okamžik, aby je povolal zpátky."

"A kdybych měl takový úmysl, myslíte, že bych to nemohl udělat?"

"Myslím, Sire, že je čas, aby Vaše Veličenstvo nadobro skoncovalo s minulostí."

"Ano, a abych se stal jakobínem, viďte? Řekli jste to přece Laportovi."

"Namouvěru, kdyby to Vaše Veličenstvo udělalo, přivedlo by všecky strany do pořádných rozpaků a ze všech nejvíc jakobíny."

"Proč mi hned neradíte, abych si nasadil červenou čepici?"

"Eh, Sire, kdyby se z toho nechalo něco vytlouci . . . " ušklíbl se Dumouriez.

Král hleděl chvíli s jistou nedůvěrou na muže, jenž mu takto odpověděl. Pak řekl:

"Vy tedy chcete ministerstvo definitivní, viďte?"

"Nechci nic, Sire. Jsem hotov přijmout královy rozkazy, byl bych však raději, kdyby mě králův rozkaz poslal na hranice, než kdyby mě zdržoval v Paříži."

"A kdybych vám dal naopak rozkaz, abyste zůstal v Paříži a definitivně přijal křeslo ministra zahraničí, co byste řekl?"

Dumouriez se usmál.

"Řekl bych, Sire, že se Vaše Veličenstvo vzdalo předsudků, které proti mně dosud mělo."

"Nu dobrá, pane Dumouriezi . . . jmenuji vás ministrem."

"Sire, jsem váš oddaný služebník; ale . . . "

"Máte výhrady?"

"Chtěl bych jen něco vysvětlit."

"Mluvte, prosím."

"Úřad ministra už není to, co býval kdysi. Jakmile se stanu ministrem, nepřestávám být věrným služebníkem Vašeho Veličenstva, ale stávám se zároveň mužem odpovědným národu. Nežádejte tedy na mně odedneška, abych s vámi mluvil způsobem, na jaký byli zvyklí moji předchůdci. Budu moci mluvit jen tak, jak to vyžaduje svoboda a ústava. Budu mít plné ruce práce, nezbude mi tedy čas, abych se vám dvořil. Nebudu mít prostě kdy, abych dělal dvorského panáka, a poruším všechnu královskou etiketu, abych mohl lépe sloužit svému králi. Budu pracovat pouze s vámi a s ministerskou radou a rád bych vám řekl předem, Sire, že to bude tvrdý boj."

"Boj, pane? A proč?"

"To je velmi prosté, Sire. Téměř celý váš diplomatický sbor je otevřeně protirevoluční. Budu vás nutit, abyste jej vyměnil, moje volba nebude podle vašeho vkusu, budu navrhovat Vašemu Veličenstvu lidi, jež neznáte ani podle jména, a jiné, kteří se vám nebudou líbit."

"A v tom případě, pane? . . . " přerušil Dumourieze Ludvík XVI.

"V tom případě, Sire, bude-li odpor Vašeho Veličenstva příliš silný, příliš odůvodněný, poslechnu, neboť poroučíte vy. Budete-li však jednat pod vlivem svého okolí a budu-li vidět, že bych očividně kompromitoval vás i sebe, kdybych vám byl po vůli, poprosím Vaše Veličenstvo, aby jmenovalo mého nástupce . . . Sire, nezapomeňte na hrozná nebezpečí, jež obklíčují váš trůn. Je nutno ten trůn podepřít veřejnou důvěrou. A ta, Sire, záleží na vás!"

"Dovolte, abych vás přerušil, pane."

"Sire . . . "

Dumouriez se uklonil.

"Na ta nebezpečí myslím už dávno." Ludvík XVI. si utřel kapesníkem čelo, pak ukázal na portrét Karla I.: "A kdybych na ně chtěl zapomenout, tenhle obraz by mi je připamatoval."

"Sire . . . "

"Počkejte, ještě jsem nedomluvil, pane. Situace je táž. Nebezpečí je stejné. Popraviště z White-Hallu bude možná vztyčeno na náměstí de Gréve."

"Vidíte příliš černě, Sire."

"Hledím za obzor, pane. Dojde-li k tomu, vystoupím na popraviště, jako na ně vystoupil Karel I., ne snad tak rytířsky, ale aspoň jako dobrý křesťan . . . Pokračujte, pane."

Dumouriez se zarazil, udiven pevností, kterou neočekával.

"Sire," řekl konečně, "dovolte mi, abych převedl rozmluvu na jiné pole."

"Jak si přejete, pane," odpověděl král. "Chtěl jsem vás jen ujistit, že se nebojím budoucnosti, kterou mně pořád tolik vyhrožují, a bojím-li se jí, že jsem na ni alespoň připraven."

"Sire," ozval se Dumouriez, "přes to vše, co jsem vám právě řekl, mám se stále ještě pokládat za vašeho ministra zahraničí?"

"Ano, pane."

"Nuže, do první ministerské rady přinesu čtyři nóty. Dovoluji si krále upozornit, že se nebudou ničím, ani v zásadě, ani stylem podobat tomu, co skládali moji předchůdci. Budou odpovídat situaci. Bude-li s mou první prací Vaše Veličenstvo spokojeno, ujmu se díla. Jestliže ne, Sire, mám sbalena svá zavazadla a připravený kočár, abych mohl kdykoli odjet sloužit Francii a svému králi na hranici. A ať říkali Vašemu Veličenstvu cokoli o mém diplomatickém nadání," dodal Dumouriez, "tam jsem přece jen ve svém živlu, pohybuji se v něm už šestatřicet let."

Uklonil se a měl se k odchodu.
"Počkejte," řekl král, "v jednom bodě jsme se tedy domluvili. Zbývá ještě šest ostatních."
"Vaše Veličenstvo má na mysli mé kolegy?"
"Ano. Nechci, abyste za mnou jednou přišel, že ten nebo onen vám hází klacky pod nohy. Vyberte si sám své ministerstvo, pane."
"Uvalujete na mě velkou odpovědnost, Sire."
"Myslím, že vycházím jen vstříc vašemu přání."
"Neznám nikoho z významných osobností v Paříži, Sire," prohlásil Dumouriez, "až na pana Lacosta. Doporučuji ho Vašemu Veličenstvu jako ministra námořnictva."
"Lacosta?" podivil se král. "Ale to je přece jen obyčejný správce loděnic."
"Ano, Sire, a nedávno požádal pana de Boynes, aby ho propustil, protože si nechtěl vzít na svědomí nějakou nespravedlnost."
"To je dobré doporučení . . . A ostatní? . . . "
"Poradím se, Sire."
"Smím vědět, s kým se chcete radit?"
"S Brissotem, Condorcetem, Pétionem, Roedererem, Gensonném . . . "
"Zkrátka s celou Girondou."
"Ano, Sire."
"Dobrá, raďte se tedy s Girondou. Uvidíme, poradí-li si lépe než konstitucionalisté a feuillanti."
"Pak zbývá ještě něco, Sire."
"Prosím."
"Nevím, budete-li spokojen s čtyřmi nótami, které sepíši."
"To uvidíme dnes večer, pane."
"Dnes večer, Sire?"
"Ano, spěchá to. Budeme mít mimořádnou ministerskou radu, budete na ní vy, pan de Grave a pan Cahier de Gerville."
"A pan Duport du Tertre?"
"Podal demisi."
"Budu dnes večer Vašemu Veličenstvu k službám."
Dumouriez pozdravil a otočil se ke dveřím.
"Ne, ne," zadržel ho král, "počkejte ještě okamžik. Také já vás musím trochu kompromitovat." Ještě ani nedořekl, když se objevila královna a madam Alžběta.
"Madam," obrátil se král k Marii Antoinettě, "tohle je pan Dumouriez. Prohlásil mi, že mi bude dobře sloužit, a já s ním dnes večer sestavím nové ministerstvo."
Dumouriez se uklonil; královna si zvědavě prohlížela malého muže, jenž měl mít takový vliv na osudy Francie.
"Znáte doktora Gilberta, pane?" otázala se.
"Nikoli, madam," odpověděl Dumouriez.
"Seznamte se s ním."
"Směl bych vědět proč, madam?"
"Je to znamenitý prorok. Před čtvrt rokem mi předpověděl, že nastoupíte po panu de Narbonne."
V tom okamžiku se otevřely dveře královy pracovny, aby král mohl odejít na mši.
Dumouriez šel za ním.
Všichni dvořané ustupovali, jako by to šel malomocný.
"Vždyť jsem vám říkal," pošeptal mu král s úsměvem, "že vás chci trochu zkompromitovat."
"Před aristokracií, Sire," odpověděl Dumouriez. "Je to nový důkaz přízně, kterou mě král ráčil poctít."

9. Za záclonou

Večer v určenou hodinu přišel Dumouriez s čtyřmi nótami. De Grave a Cahier de Gerville byli už tady a čekali na krále.
Sotva Dumouriez vstoupil, vešel druhými dveřmi král, jako by jen čekal, až přijde.
Oba ministři rychle povstali. Dumouriez ještě stál, a tak se jen uklonil. Král kývl hlavou.
Sám si přitáhl křeslo, posadil se do čela stolu a vyzval přítomné:
"Posaďte se, pánové."
Dumouriezovi se zdálo, že dveře, jimiž král vešel, zůstaly pootevřeny a že se záclona hýbe.
Je to vítr? Nebo se jí dotýká osoba skrytá za záclonou?
Tři ministři se posadili.
"Přinesl jste své nóty, pane?" otázal se král Dumourieze.
"Ano, Sire."
A generál vytáhl z kapsy čtyři listy.
"Kterým mocnostem jsou určeny?" tázal se král.
"Španělsku, Rakousku, Prusku a Anglii."
"Přečtěte je."
Dumouriez vrhl znovu pohled na záclonu. Pořád se pohybovala. Byl přesvědčen, že někdo poslouchá.
Začal číst nóty pevným hlasem. Mluvil jménem krále, ale v duchu ústavy, nevyhrožoval, ale nejevil také žádnou slabost.
Ve svých nótách se zabýval otázkou, zda oprávněné zájmy oněch mocností mohou být dotčeny Francouzskou

revolucí. Všechny čtyři mocnosti si stěžovaly na jakobínské pamflety, ministr zdůrazňoval, že ve Francii je svoboda tisku, v jejímž slunci se jistě rodí spousta nečistého hmyzu, zároveň však i zraje tolik bohaté úrody.

Nakonec žádal mír jménem svobodného národa, jehož dědičným představitelem je král.

Král poslouchal a při každé další nótě rostla jeho pozornost.

"Něco takovéhohle jsem ještě neslyšel, generále," prohlásil Ludvík XVI., když Dumouriez dočetl.

"Takhle by měli mluvit a psát jménem králů všichni ministři," poznamenal Cahier de Gerville.

"Dejte mi ty nóty," požádal Dumourieze král. "Zítra je odešlu."

"Sire, kurýři jsou připraveni na cestu a čekají na dvoře Tuilerií," řekl Dumouriez.

"Rád bych nechal zhotovit kopie pro královnu," řekl král trochu v rozpacích.

"Předvídal jsem, co si bude Vaše Veličenstvo přát, zde jsou, prosím, čtyři kopie, sám jsem je ověřil."

"Odešlete tedy své listy," souhlasil král.

Dumouriez zamířil ke dveřím. Za dveřmi čekal pobočník, generál mu listy odevzdal. Za chvíli poté se ozval dusot několika koni, cválajících z tuilerijského nádvoří.

"Stalo se!" řekl král, jako by odpovídal na nějakou vlastní myšlenku, když zvuky umlkly. "A teď, jak jste sestavil své ministerstvo?"

"Sire," odpověděl Dumouriez, "byl bych především rád, kdyby Vaše Veličenstvo požádalo pana Cahiera de Gerville, aby zůstal laskavě mezi námi."

"Už jsem ho o to žádal."

"A já jsem k své velké lítosti byl nucen setrvat na svém rozhodnutí. Zdraví se mi horší den ode dne, potřebuji už konečně odpočinek."

"Slyšíte, pane," otočil se král k Dumouriezovi.

"Ano, Sire."

"Nuže," naléhal král, "oznamte nám své ministry."

"Je tu ještě pan de Grave, který nám, doufám, zůstane."

De Grave udělal odmítavý posunek.

"Sire," prohlásil, "řeč pana Dumourieze vás překvapila svou upřímností. Má řeč vás snad ještě víc překvapí svou pokorou."

"Mluvte, pane," vyzval ho král.

"Hleďte, Sire," pan de Grave vytáhl z kapsy jakýsi list, "tady je snad trochu přísné, ale jinak dost správné ocenění mé osoby. Napsala to žena velmi zasloužilá. Račte být tak laskav a přečtěte si je."

Král vzal papír a četl.

"De Grave je ministrem války. Je to malý člověk v každém směru. Od přírody je tichý a bojácný. Předsudky ho vedou k tomu, aby se tvářil hrdě, srdce ho nabádá k laskavosti. Je stále na rozpacích, stále se snaží všecko smířit, a tak není ve skutečnosti nic. Představuji si ho, kterak kráčí jako dvořan za králem s hrdě vztyčenou hlavou na slabém těle. Vyvaluje bělmo svých modrých očí, po obědě je neudrží otevřené, jen vypije-li tři nebo čtyři koflíky kávy. Mluví málo, jako by si ukládal rezervu. Ve skutečnosti však proto, že nikdy nemá jedinou pořádnou myšlenku. Ztrácí tak dokonale hlavu ve všech záležitostech svého ministerstva, že jednoho krásného dne požádá za propuštění."

"Opravdu," řekl král, jenž váhal číst až do konce a dočetl jenom proto, že ho pan de Grave ustavičně povzbuzoval. "Něco takového dovede napsat jenom žena. Smím hádat? Paní de Staël?"

"Je to někdo mnohem významnější než pant de Staël, Sire. Paní Rolandová."

"A vy nám chcete říci, že si to o sobě myslíte také?"

"Takřka doslova, Sire. Zůstanu v ministerstvu, dokud nezasvětím svého nástupce do běžných záležitostí. Potom však poprosím Vaše Veličenstvo, aby přijalo mou demisi."

"Měl jste pravdu, pane - vaše řeč mě překvapuje ještě víc než páně Dumouriezova. Trváte-li však pevně na svém rozhodnutí, byl bych rád, kdybyste mi sám navrhl nástupce."

"Rád bych poprosil Vaše Veličenstvo, aby mi dovolilo navrhnout pana Servana, čestného muže v plném znění toho slova, svědomitého, čistých mravů, přísného jako filosof a dobrého jako žena. Je to, Sire, upřímný vlastenec, statečný voják a bude to bdělý ministr."

"Dobrá, tak tedy pan Servan. Už bychom tedy měli tři ministry: pan Dumouriez v zahraničí, pan Servan jako ministr války, pan Lacoste jako ministr námořnictva. Komu svěříme finance?"

"Panu Claviéresovi, Sire, ráčíte-li souhlasit. Má velké znalosti ve finančním oboru a nesmírnou obratnost v peněžních záležitostech."

"Ano," řekl král, "říká se o něm, že je opravdu energický a pracovitý, ale i prchlivý, umíněný, puntičkářský a těžko prý se s ním dá vyjít."

"To jsou patrně vady společné všem členům kabinetu, Sire."

"Nemluvme už tedy o vadách páně Claviéresových. Pan Claviéres bude ministrem financí. Komu dáme spravedlnost?"

"Doporučují mi, Sire, jednoho advokáta z Bordeaux pana Duranthona."

"Je to jistě girondista?"

"Ano, Sire, je to muž dosti vzdělaný, velmi poctivý, velmi dobrý občan, ale slabý a pomalý. Dáme mu ostruhy a budeme za něho silní."

"Zbývá vnitro."

"Podle jednomyslného názoru je toto ministerstvo jako ušito pro pana Rolanda."

"Chtěl jste říci pro paní Rolandovou?"

"Pro pana a paní Rolandovy."
"Vy je znáte?"
"Ne, Sire, ale podle toho, co se o nich říká, jako by byl pan Roland vystřižen z Plutarcha a paní Rolandová z Tita Livia."
"Víte, jak se bude říkat vašemu ministerstvu, pane Dumouriezi, nebo vlastně jak se mu už říká?"
"Ne, Sire."
"Sansculottské ministerstvo."
"Přijímám to pojmenování, Sire. Bude aspoň vidět, že jsme opravdoví chlapi."
"A všichni vaši kolegové souhlasí?"
"Polovina z nich o tom ještě neví."
"Přijmou?"
"Jsem si tím jist."
"Nuže dobrá, pane, pozítří je první ministerská rada."
"Tedy pozítří, Sire."
"Vy víte, pánové," obrátil se král ke Cahierovi de Gerville a k de Gravovi, "že do pozítří si to ještě můžete rozmyslet."
"Rozmysleli jsme si to, Sire, a pozítří přijdeme uvést v úřad své nástupce."
Tři ministři se vzdálili.
Než došli k hlavnímu schodišti, dohonil je lokaj a poprosil Dumourieze:
"Pane generále, Veličenstvo vás prosí, abyste se vrátil. Chce vám ještě něco říci."
Dumouriez se rozloučil s kolegy a otočil se k sluhovi:
"Král nebo královna?"
"Královna, pane. Pokládala však za zbytečné, aby oba pánové věděli, že si s vámi přeje mluvit."
Dumouriez zavrtěl hlavou.
"Toho jsem se obával," poznamenal tiše.
"Vy odmítáte?" otázal se komorník - byl to královnin důvěrník Weber.
"Ne, půjdu s vámi."
"Račte."
Komorník vedl Dumourieze slabě osvětlenými chodbami ke královniným komnatám. Neohlásil generála jménem, řekl jen:
"Pán, s nímž si Vaše Veličenstvo přálo mluvit."
Dumouriez vstoupil.
Nikdy, ani když hnal útokem nebo zlézal hradby, mu nebilo srdce tak prudce jako v tomto okamžiku. Uvědomoval si, že mu nikdy nehrozilo tak velké nebezpečí.
Cesta, jež se mu právě otvírala, je poseta mrtvolami, ať skutečnými nebo politickými, mohl tu klopýtnout o tělo Calonnovo, Neckerovo, Mirabeauovo, Barnavovo a Lafayettovo.
Královna přecházela nervózně komnatou. Byla nápadně červená.
Dumouriez stanul u dveří, jež se za ním zavřely.
Královna k němu přistoupila s majestátní, podrážděnou tváří.
"Pane," přikročila rovnou k věci se svou obvyklou prudkostí, "v této chvíli jste všemohoucí. Stal jste se však všemohoucím z vůle lidu a lid rychle kácí své modly. Máte prý velké nadání. Doufám tedy, že pochopíte, že ani král, ani já nemůžeme vystát všechny ty novoty. Vaše konstituce je jako neprodyšný poklop. Monarchie se pod ním dusí. Poslala jsem pro vás, abych vám rovnou řekla, než půjdete dál, že se musíte rozhodnout mezi námi a mezi jakobíny."
"Madam," odpověděl Dumouriez, "jsem opravdu zoufalý z toho, co mi říká Vaše Veličenstvo. Tušil jsem však, že královna je za záclonou, a čekal jsem na toto setkání."
"Takže už máte odpověď připravenou?"
"Ano, madam. Stojím mezi králem a národem. Především však patří můj život vlasti."
"Vlasti, vlasti!" opakovala podrážděně královna. "Ale což král už není nic, že každý teď patří vlasti a nikdo králi?"
"To by byl omyl, madam. Král je pořád králem. Přísahal však na ústavu a od okamžiku, kdy přísahal, má být jedním z prvních sluhů ústavy."
"Co je po takové vynucené přísaze!!
Dumouriez se na okamžik odmlčel, a jaký už byl obratný herec, díval se chvíli na královnu hluboce soucitným pohledem.
"Madam," řekl konečně, "dovolte, abych zdůraznil, že vaše spása, spása králova i vašich vznešených dětí je spjata s ústavou, kterou pohrdáte. Tato ústava vás zachrání, budete-li se opravdu chtít zachránit ... Sloužil bych vám špatně, madam, a špatně bych sloužil králi, kdybych k vám mluvil jinak."
Královna ho přerušila velitelským gestem:
"Jste na špatné cestě, pane, ujišťuji vás o tom!"
A velmi výhružným tónem dodala:
"Dejte si pozor!"
"Madam," odpověděl Dumouriez naprosto chladně, "je mi přes .padesát let. Zažil jsem v životě různá nebezpečí, a když jsem přijímal ministerský úřad, řekl jsem si, že ministerská odpovědnost není největší nebezpečí, jež mi hrozí."
"Ach," vykřikla královna navýsost podrážděná, "nescházelo už nic, než abyste mě urážel, pane."
"Urážel, madam, jak to?"
"Ano ... Chcete, abych vám vysvětlila smysl vašich slov?"

"Prosím, madam."

"Nuže, řekl jste právě, že bych byla schopna nechat vás zavraždit. . . Ach, pane, pane! . . . "

Z královniných oči vytryskly dvě velké slzy. Dumouriez zašel tak daleko, jak jen bylo možno. Dověděl se, co chtěl, to jest, zbývá-li v tomto vyprahlém srdci ještě nějaký živý cit.

"Chraň Bůh," zvolal, "abych chtěl takhle urážet královnu! Vaše Veličenstvo je příliš vznešené, příliš ušlechtilé, aby i v nejkrutějším ze svých nepřátel mohlo vzbudit takové podezření. Podalo o tom dost hrdinských důkazů, jimž jsem se vždy obdivoval a jež mě k Vašemu Veličenstvu nesmírně připoutaly."

"Mluvíte pravdu, pane?" otázala se královna hlasem, v němž se ještě chvělo vzrušení.

"Na mou čest, madam, přísahám vám to."

"Odpusťte mi tedy," požádala Marie Antoinetta, "a podejte mi rámě. Jsem tak slabá, že se chvílemi bojím, abych nedostala závrať."

Byla to opravdu slabost? Nebo jen strašná hra, v níž si svůdná Médea tak libovala?

Dumouriez, byť byl sebeobratnější, se dal chytit, pokud ovšem - ještě obratněji nežli královna - se jenom tak netvářil.

"Věřte mi, madam," prohlásil zjihlým hlasem, "že nemám žádný důvod, abych vás klamal, a stejně jako vy se děsím anarchie a zločinů. Věřte mi, jsem zkušený člověk. Mám lepší možnost posoudit události než Vaše Veličenstvo. Co se teď děje, nejsou intriky vévody Orleánského, jak se vám snaží namluvit; také to nevyvolala nenávist páně Pittova, jak snad předpokládáte. Není to ani chvilkové lidové hnutí, je to povstání takřka celého národa proti všemu, co se přežilo. Je v tom ve všem, a já si to uvědomuji, mnoho zášti, jež rozněcuje požár. Nechme stranou zločince a blázny. Mějme v současné revoluci na očích pouze krále a národ. Vše co směřuje k tomu, aby je rozdělilo, hrozí jim oběma zkázou. Já, madam, jsem přišel, abych pracoval k tomu, aby se národ a král spojili. Budu se o to snažit ze všech sil. Pomáhejte mi, prosím, místo abyste se mi stavěla v cestu. Nedůvěřujete mi? Jsem na překážku vašim plánům? Řekněte mi to, madam. Podám okamžitě demisi a odejdu do ústraní truchlit nad osudem své vlasti a nad osudem vaším."

"Ne, ne," zvolala královna, "zůstaňte a odpusťte mi."

"Já vám odpouštět, madam? Prosím vás snažně, nepokořujte se tak!"

"Proč bych se nepokořovala? Cožpak jsem ještě královna? Cožpak jsem vůbec ještě žena?"

Šla k oknu a otevřela je; nedbala, že do komnaty zavanul večerní chlad. Luna zalévala stříbrem holé vrcholky stromů v Tuileriích.

"Sebenepatrnější tvor má právo na vzduch a na trochu slunečního svitu, viďte?" stěžovala si trpce královna. "Mně odpírají slunce i vzduch. Neodvažuji se otevřít okno ani na dvůr, ani na zahradu. Předevčírem jsem se postavila k oknu vedoucímu na nádvoří. Dělostřelec, jenž tam stojí na stráži, na mě křikl hrubou nadávku a dodal: ‚Však já se ještě dočkám, že ponesu tvou hlavu na špici bajonetu!' Včera jsem otevřela okno na zahradu. Na jednom konci stál nějaký člověk na židli a četl proti nám strašné věci. Na druhém konci vlekli nějakého kněze k bazénu, nadávali mu a bili ho. A mezitím chodili kolem lidé, jako by to bylo docela v pořádku, jako by se tu vůbec nic nedělo, nezajímalo je to, hráli si s míčem, klidně se bavili . . . Jaká je tohle doba, pane! Jaký je to život mezi těmihle lidmi! A vy chcete, abych se ještě tvářila jako královna, aby ve mně bylo ještě něco z ženy?"

A královna se vrhla na pohovku a ukryla si tvář v dlaních.

Dumouriez poklekl, chopil se uctivě lemu královnina šatu a políbil jej.

"Madam," řekl vřele, "podstupuji-li tento zápas, znamená to, že budete opět šťastná žena a mocná královna, anebo v tom boji nechám život!"

Vstal, hluboce se uklonil a chvatně vyšel z komnaty.

Královna ho provázela zoufalým pohledem.

"Mocná královna?" opakovala. "Snad, bude-li na to stačit tvůj meč. Ale šťastná žena? Nikdy! Nikdy! Nikdy!"

10. Červená čapka

Dumouriez se vzdálil tak rychle především proto, že se nemohl lhostejně dívat na královnino zoufalství. K myšlenkám zůstával chladným, ale nemohl se ubránit dojetí, když viděl trpícího člověka. V politice si nedělal z ničeho nic, byl však velmi přístupný lidskému soucitu. Potom na něho také čekal Brissot, aby ho dovedl k jakobínům, a Dumouriez hodlal bez průtahů složit slib poslušnosti hroznému klubu.

Národní shromáždění mu nedělalo mnoho starostí, stál za ním Pétion, Gensonné, Brissot a celá Gironda.

Kdo však za ním nestál, byl Robespierre, Collot-d'Herbois a Couthon. A právě tito tři stáli v čele jakobínů.

Nikdo nečekal, že přijde. Bylo to příliš odvážné na krále ministra dostavit se k Jakobínům. Proto také, sotva dvakrát třikrát padlo jeho jméno, všechny oči se stočily k němu.

Co udělá Robespierre?

Robespierre se otočil jako všichni ostatní, když zaslechl jméno, jež letělo od úst k ústům. Zamračil se a zahalil se opět v chlad a mlčení.

V síni se rozhostilo ledové ticho.

Dumouriez pochopil: teď musíš překročit svůj Rubikon.

Jakobíni právě přijali červenou čapku jako symbol rovnosti. Jenom tři čtyři členové soudili, že jejich vlastenectví je povzneseno nad jakoukoli pochybnost, aby to vůbec museli nějak dokazovat Robespierre byl jeden z nich.

Dumouriez neváhal: odhodil klobouk, sebral nejbližšímu vlastenci čapku z hlavy, narazil si ji až na uši a vystoupil na tribunu ozdoben tímto symbolem rovnosti.

Celá síň vypukla v potlesk.

Vzápětí se však do tohoto potlesku vmísilo cosi jako sykot zmije a rázem jej zadusilo.

To "pst" zasyčelo z tenkých rtů Robespierrových.

Dumouriez se jednou přiznal, že se nikdy, když mu hvízdaly kulky kolem hlavy, tak nezachvěl, jako když zaslechl

tenhle sykot bývalého poslance za Arras.

Ale Dumouriez byl tvrdý borec, byl to generál a řečník v jedné osobě a nebylo ho jen tak lehké zahnat ani z bojiště, ani z řečnické tribuny.

Čekal s klidným úsměvem, až se v síni rozhostilo ledové ticho, pak prohlásil zvučným hlasem:

"Bratři a přátelé, celý zbytek svého života zasvěcuji v tomto okamžiku službě lidu a důvěře ústavního krále. Budu vyjednávat s cizinou, opíraje se o všechny síly svobodného národa, a z těchto jednání vzejde vbrzku buď trvalý mír, nebo rozhodná válka!"

Přes Robespierrův sykot propukl potlesk znovu.

"Dojde-li k válce," pokračoval Dumouriez, "zlomím své pero politika a postavím se na své místo v armádě, abych zvítězil anebo zemřel jako svobodný člověk se svými bratry! Velké břímě spočívá na mých bedrech. Bratři, pomozte mi je nést! Potřebuji rady a pomoci. Raďte mi, pomáhejte mi ve svých listech! Říkejte mi pravdu, nejčistší pravdu, postavte se však proti pomluvám a neodvrhujte občana, jehož upřímnost a neohroženost znáte a jenž chce obětovat všechno pro věc revoluce!"

Dumouriez skončil. Sestupoval z tribuny provázen potleskem. Ten potlesk podráždil Collota-d'Herbois, herce, kterému málokdo tleskal, zato byl často vypískán.

"Proč ten potlesk?" začal pokřikovat ze svého místa. "Přichází-li sem Dumouriez jako ministr, nemáme, co bychom mu odpověděli. Přichází-li jako bratr a spojenec, plní jen svou povinnost a vyjadřuje společné mínění nás všech. Potom mu můžeme dát jen jednu odpověď: ať jedná, jak mluvil!"

Dumouriez pokývl hlavou a mávl rukou, jako by chtěl říci: "Právě takhle si to představuji!"

Tu povstal Robespierre se svým přísným úsměvem. Všichni pochopili, že chce mluvit. Utišili se. Ale toto ticho ve srovnáni s tím, jak přijali Dumourieze, bylo vlídné a přátelské.

Robespierre vystoupil na tribunu a slavnostně, jak měl ve zvyku, prohlásil:

"Nejsem z těch, kdo pokládají za nemožné, aby ministr byl zároveň dobrým vlastencem, a přijímám dokonce s potěšením, co nám tu slíbil pan Dumouriez. Až splní to, co slíbil, až zkruší nepřátele, které proti nám vyzbrojili jeho předchůdci, až zkrotí spiklence, kteří ještě dnes mají v rukou vládu, ačkoli padlo několik ministrů, potom, ale teprve potom budu ochoten pět na něho chválu. Ale ani pak nebudu mít za to, že by mu každý dobrý občan v této společnosti nebyl roven. Jenom lid je velký, jenom lid je v mých očích hodný úcty. Ve srovnáni s ním neznamená ministerský úřad a moc nic. Z úcty k lidu, ba i k samému ministru žádám, aby jeho příchod nebyl provázen poctami, jež by svědčily o úpadku veřejného mínění. Žádá nás o radu. Slibuji mu za sebe, že mu dám rady, z nichž bude mít užitek on sám i národní věc. Pokud zřejmé důkazy vlastenectví a zejména skutečné služby, jež snad pan Dumouriez prokáže vlasti, nám budou svědectvím, že je bratrem dobrých občanů a obráncem lidu, najde u nás jen podporu. Nestrachuji se v této společnosti přítomnosti žádného ministra, nevyháním ho odtud, prohlašuji však, kdyby zde kterýkoli ministr nabyl většího vlivu než kterýkoli prostý občan, že bych okamžitě navrhl, aby byl odsud vyhnán!"

A zatrpklý řečník sestupoval z tribuny provázen potleskem. Ale na posledním stupni ho čekala léčka.

Stál tam Dumouriez s otevřenou náručí, předstíral nadšení.

"Občane Robespierre," zvolal, "vzore vlasteneckých ctností, dovol, abych tě objal!"

A nedbaje odporu bývalého poslance, přitiskl ho na srdce.

Všichni viděli, jak se objímá s Robespierrem, neviděli ovšem, jak se tomu Robespierre brání.

Celá síň propukla znovu v potlesk.

"Pojď," pošeptal Dumouriez Brissotovi, "maškaráda je u konce! Narazil jsem si červenou čepici, objal jsem Robespierra. V téhle chvíli jsem tabu!"

A provázen nadšeným voláním síně i galérií bral se ke dveřím.

U dveří narazil na mladého muže, jenž tam dělal jakéhosi dveřníka. Ten si vyměnil s ministrem rychlý pohled a ještě rychlejší stisk ruky.

Byl to vévoda de Chartres.

Bylo jedenáct hodin večer. Brissot s Dumouriezem pospíšili k Rolandovým.

Rolandovi bydlili pořád v ulici Guénégaud.

Včerejšího dne jim oznámil Brissot, že na jeho a Gensonnéův popud hodlá Dumouriez navrhnout králi Rolanda jako ministra vnitra. Brissot se ptal Rolanda, cítí-li se dost silný na takový úkol, a Roland, prostý jako vždy, odpověděl, že doufá.

Dumouriez mu teď přišel oznámit, že věc je hotová.

Roland a Dumouriez se znali jen podle jména. Ještě se nikdy nesetkali. Chápeme, s jakou zvědavostí si budoucí kolegové prohlíželi jeden druhého.

Dumouriez prohodil několik zdvořilostních frází, prohlásil, jak je potěšen, že byl povolán do vlády tak osvícený a statečný vlastenec, jako je Roland, potom se rozmluva pochopitelně stočila na krále.

"Z té strany čekám potíže," řekl Roland s úsměvem.

"Co teď řeknu, budete patrně pokládat za naivnost, jež mi nebude ke cti," odporoval Dumouriez. "Já osobně tvrdím, že král je čestný muž a upřímný vlastenec."

Když viděl, že paní Rolandová neodpovídá a jen se usmívá, otázal se:

"Paní Rolandová není mého mínění?"

"Mluvil jste s králem?" zeptala se paní Rolandová.

"Ano."

"Mluvil jste s královnou?"

Tu opět neodpověděl Dumouriez a spokojil se úsměvem.

Domluvili se, že se sejdou zítra v jedenáct hodin dopoledne a půjdou složit přísahu. Až bude skončena schůze v Národním shromáždění, odeberou se ke králi.

Bylo půl dvanácté. Dumouriez by byl ještě rád zůstal. Ale pro spořádané lidi, jako byli Rolandovi, bylo už pozdě.

Proč by byl Dumouriez rád zůstal?

Sotva vstoupil k Rolandovům, přelétl očima muže i ženu a všiml si hned, jak je Roland starý - Roland byl o deset let starší než Dumouriez a Dumouriez vypadal o dvacet let mladší než Roland - a jak hezká je paní Rolandová. Paní Rolandová, dcera rytce, pracovala, jak jsme se už zmínili, od dětství v otcově dílně, a když se provdala, v pracovně manželově. Práce, tento drsný ochránce, jí uchovala mládí a svěžest.

Dumouriez byl z mužů, kteří nemohou vidět starého manžela, aby se neušklíbli, a mladou ženu, aby po ní nezatoužili.

Nelíbil se však ženě ani muži. Proto oba naznačili Brissotovi a generálovi, že už je pozdě. Brissot a Dumouriez se rozloučili.

Když se za nimi zavřely dveře, otázal se Roland své ženy, co soudí o jeho příštím kolegovi.

Paní Rolandová se pousmála:

"Jsou lidé, které nemusíme vidět dvakrát, abychom si o nich udělali úsudek. Je to prohnaný člověk, bez skrupulí a neupřímný; zkrátka lišák. Rozplýval se radostí nad tím, co ti přišel oznámit. Nedivila bych se, kdyby tě jednou vyhodil."

"Také si myslím," řekl Roland.

A oba pokojně ulehli. Netušili, že železná ruka osudu vepsala ten večer jejich dvě jména krvavým písmem do knihy revoluce.

Nazítří složilo nové ministerstvo přísahu v Národním shromáždění a odebralo se do Tuilerií.

Roland měl na nohou šněrovací střevíce, protože neměl peníze, aby si koupil přezky. Na hlavě měl kulatý klobouk; nikdy nenosil jiný. Do Tuilerií šel ve svém obvyklém úboru; byl poslední.

Vrchní ceremoniář, pan de Brézé, vpustil prvních pět, Rolanda zadržel.

Roland nevěděl, proč ho nechtějí pustit.

"Ale vždyť já jsem také ministr jako ti druzí," ozval se, "a dokonce ministr vnitra!"

Vrchní ceremoniář se nedal ani dost málo oblomit. Dumouriez zaslechl, že se tam dohadují, a zakročil:

"Proč nechcete pana Rolanda pustit?"

"Ach, pane," lomil rukama pan de Brézé, "ten kulatý klobouk! A střevíce bez přezek!"

"Ach, pane," otočil se Dumouriez chladnokrevně k Rolandovi, "kulatý klobouk a střevíce bez přezek! Jak jste se odvážil přijít, nemaje roucha svatebního?"

A postrčil ho do královy pracovny.

11. Francie a cizina

Toto ministerstvo, jež se s takovými potížemi vedralo do královy pracovny, bychom mohli nazvat ministerstvem válečným.

Prvního března zemřel císař Leopold. Královna, která četla v nějakém jakobínském pamfletu, že císař zajde na paštiku, královna, jež si zavolala Gilberta, aby se ho zeptala, existuje-li nějaký univerzální protijed, královna byla přesvědčena, že její bratr byl otráven.

S Leopoldem nadešel i konec rakouské vyčkávací politiky. Jeho nástupce František II. měl v žilách německou a italskou krev. Byl to Rakušan, narozený ve Florencii, štíhlé postavy, prudký, lstivý. Kněží o něm tvrdili, že to je čestný muž. Byl tvrdý a velmi zbožný, skrýval svou dvojí tvář pod pokojnou maskou, růžovou a děsivě nehybnou. Pohyboval se jako automat, jako socha komtura nebo přízrak dánského krále. Svou dceru dal vítěznému soupeři, aby mu nemusel dát své země, potom ho napadl, jakmile ho ledový východní vítr poprvé přinutil k ústupu. Hle, ochránce emigrantů, spojenec Pruska, nepřítel Francie!

Náš vyslanec ve Vídni, pan des Noailles, byl takřka zajatcem ve svém paláci.

Našeho velvyslance v Berlíně, pana de Ségur, předcházela pověst, že se chce dostat pruskému králi na kobylku a že se proto vynasnaží stát se milencem králových milenek.

Jenže pruský král měl milenek!

Pan de Ségur byl pozván k veřejné audienci zároveň s poslem z Koblence.

Král se k francouzskému velvyslanci otočil zády a zeptal se hlasitě posla princů, jak se daří hraběti d'Artois.

Prusko se v té době domnívalo - jako se domnívá dodnes - že pochoduje v čele německého pokroku. Žilo z oněch pochybných filosofických tradic krále Bedřicha, jenž povzbuzoval Turky k odporu a Poláky k revoluci a zároveň rdousil svobodu v Holandsku. Byla to vláda křivých pařátů, jež stále loví v kalných vodách a uchvátí hned Neuchátel, hned část Pomořanska, hned část Polska.

To byli naši dva zjevní nepřátelé, František II. a Bedřich Vilém. Nepřáteli prozatím neviditelnými byly Anglie, Rusko a Španělsko.

Hlavou celé té koalice měl být bojovný král švédský, trpaslík, jenž se vydával za obra, Gustav III. V hrsti ho měla carevna Kateřina.

Vstup Františka II. na rakouský trůn se projevil touto diplomatickou nótou: 2

1. Uspokojit německá knížata, jež mají území ve Francii - jinými slovy řečeno uznat císařskou svrchovanost uprostřed našich departementů, podrobit se Rakousku i v samotné Francii.

2. Vrátit Avignon, aby Provence byla rozkouskována jako kdysi.

3. Obnovit monarchii na základě stavu z 23. června 1789.

Bylo jasné, že tato nóta odpovídá tajným přáním královým a královniným.

Dumouriez nad ní pokrčil rameny.

Vypadalo to, jako kdyby Rakousko 23. června usnulo, a když se za tři roky probudilo, domnívalo se, že je

čtyřiadvacátého.

Šestnáctého března 1792 byl zavražděn Gustav III. na plese.

Třetího dne po této vraždě, o níž se ve Francii ještě nevědělo, dostal Dumouriez rakouskou nótu. Ihned ji donesl Ludvíkovi XVI.

Jako si Marie Antoinetta se svým sklonem k radikalismu přála válku a čekala od extrémních prostředků osvobození, tak si ustavičně váhající král, jenž horoval pro střední cestu a rád se utíkal k oklikám a vytáčkám, válku nepřál.

Ostatně, kdyby válka vypukla a skončila francouzským vítězstvím, byl by vydán na milost a nemilost vítěznému generálovi. Kdyby byla Francie poražena, svrhl by lid odpovědnost na krále, křičel by, že byl zrazen, a vrhl by se na Tuilerie.

A konečně, kdyby nepřítel vnikl až do Paříže, koho by přivedl? Monsieura jako regenta království. Takový by byl výsledek návratu emigrantů do Paříže.

Král měl důvěru v Rakušany, v Němce, v Prusy, nedůvěřoval emigrantům.

Když si však přečetl nótu, pochopil, že pro Francii nadešla chvíle, kdy je nutno tasit meč á nelze už váhat.

20. dubna předstoupili král a Dumouriez před Národní shromáždění; vyhlásili Rakousku válku.

Národní shromáždění přijalo vypovězení války s jásotem.

V té slavnostní chvíli byly ve Francii čtyři strany s velmi odlišným programem:

Absolutní roajalisté. Jejich hlavou byla královna.

Konstituční roajalisté. K těm se hlásil král, nebo to alespoň tvrdil.

Republikáni.

Anarchisté.

Absolutní roajalisté neměli, nepočítáme-li královnu, ve Francii zjevné vůdce. V zahraničí je reprezentoval monsieur hrabě d'Artois, princ de Condé a vévoda Karel Lotrinský. Královninými důvěrníky v této straně byli pan de Breteuil ve Vídni a pan Mercy d'Argenteau v Bruselu.

Vůdci konstituční strany jsou Lafayette, Bailly, Barnave, Lameth, Duport, slovem feuillanti.

Král si nepřeje nic jiného než zřeknout se absolutní vlády a jít s nimi. Drží se však spíše v pozadí.

Vůdci republikánské strany jsou Brissot, Vergniaud, Guadet, Pétion, Roland, Isnard, Ducos, Condorcet a Couthon.

Vůdci anarchistů jsou Marat, Danton, Santerre, Gonchon, Camille Desmoulins, Hébert, Legendre, Fabre d'Églantine a Collot-d'Herbois.

Dumouriez se přikloní tam, kde mu bude kynout větší prospěch a větší sláva.

Robespierre ustoupil do pozadí, čeká.

A teď, komu se svěří prapor revoluce, jejž rozvinul Dumouriez, ten vlažný vlastenec, na tribuně Národního shromáždění?

Lafayettovi, muži z Martova pole!

Lucknerovi! Francie ho zná jen ze škod, které jí způsobil v sedmileté válce.

Rochambeauovi, jenž se chce jen bránit, nikoli útočit, a je nevrlý, že Dumouriez posílá rozkazy přímo podřízeným velitelům a nepošle je napřed starému zkušenému generálovi ke schválení.

Tito tři muži velí třem armádním sborům, jež mají vyrazit do boje.

Lafayette velí středu. Má vyrazit podél toku Meusy a postupovat od Givetu k Namuru.

Luckner stojí ve Franche-Comté.

Rochambeau je ve Flandřích.

Lafayette, podporovaný armádním sborem, jejž mu poslal Rochambeau z Flander pod velením Bironovým, se má zmocnit Namuru a táhnout na Brusel, kde ho otevřenou náručí čeká brabantská revoluce.

Lafayette má krásnou úlohu. Velí předvoji, Dumouriez mu vyhradil první vítězství.

Po tomto vítězství se má stát vrchním velitelem.

Až Lafayette zvítězí a stane se vrchním velitelem, Dumouriez pak ministrem války, odhodí oba rudou čapku, rozdrtí jednou rukou Girondu, druhou jakobíny a kontrarevoluce bude u vesla!

A co Robespierre?

Robespierre, jak jsme už řekli, ustoupil do pozadí a říká se, že z dílny truhláře Duplaye vedou nitky do královského paláce Ludvíka XVI.

Kdoví, zda na tom nebylo něco pravdy, proč přece by jinak vévodkyně d'Angoulême vyplácela slečně de Robespierre penzi?

Avšak jako vždy i tentokrát Lafayette selhal.

Ve válečném táboře bylo ostatně mnoho přívrženců míru. Zvláště váleční dodavatelé se osvědčili jako přátelé našich nepřátel. Dodávali vesele oběma stranám a klidně by byli nechali naše vojsko bez potravin a bez munice, aby zajistili chléb a střelný prach Prušákům a Rakušanům. Němci lépe platili. Poznamenejme také ještě, že Dumouriez, muž, který vždycky kul nějaké tajné plány, nezanedbával své styky s Orleány, styky, které ho nakonec přivedly k pádu.

Biron byl orleánistický generál.

Tak orleánisté a feuillanti, Lafayette a Biron, měli první udeřit a zatroubit první vítěznou fanfáru.

Ráno 28. dubna se Biron zmocnil Quiévrainu a táhl na Mons.

Nazítří 29. dubna Théobald Dillon vytrhl od Lille k Tournay.

Baron a Dillon byli oba aristokraté. Byli to dva krásní a stateční mladí muži, prostopášní, duchaplní, ze školy Richelieuovy; první upřímný ve svém vlasteneckém zápalu, druhý si neměl ani kdy uvědomit, jakého je vlastně smýšlení: bude zanedlouho zavražděn.

Řekli jsme už kdysi, že dragouni byli aristokratický útvar armády. Dva pluky dragounů táhly v čele tři tisíc

Bironových mužů.

Náhle se dragouni, aniž vůbec spatřili nepřítele, dali do křiku: "Zachraň se, kdo můžeš! Jsme zrazeni!"

Obrátili koně a s křikem vjeli do pěchoty a rozrazili ji. Pěchota myslila, že dragouny pronásleduje nepřítel, a rovněž se dala na útěk.

Vypukla všeobecná panika.

Totéž se stalo Dillonovi.

Dillon narazil na oddíl devíti set Rakušanů. Dragouni jeho předvoje dostali strach, dali se na útěk, strhli s sebou pěchotu a celý armádní sbor opustil vozy, děla i zavazadla a zastavil se až v Lille.

Tam svedli uprchlíci svou zbabělost na velitele, zabili Théobalda Dillona a podplukovníka Bertoise a vydali. jejich těla lipské lůze; ta je pověsila a tančila kolem mrtvol.

Porážka se vždycky musí na něco svést. Kdo zosnoval tuto porážku, jež měla vnést nejistotu do srdcí vlastenců a důvěru do srdci nepřátel?

Gironda, jež chtěla válku a krvácela teď z těchto čerstvých ran, Gironda - snad proto, aby od sebe odvrátila hněv lidu - obvinila dvůr, to jest královnu.

První její myšlenkou bylo oplatit Marii Antoinettě ránu ranou.

Monarchie však měla dost času, aby si zatím oblékla krunýř mnohem pevnější, než byla ona drátěná košile, kterou královna opatřila pro krále a do níž jedné dávné noci bodala a střílela s paní Campanovou.

Královna poznenáhlu zreorganizovala pověstnou Konstituční gardu, kterou Ústavodárné shromáždění povolilo. Bylo v ní šest tisíc mužů.

A jakých mužů! Byli to rváči a mistři v šermu, kteří se nerozpakovali urážet představitele národa v samotných lavicích Národního shromáždění. Bretonští a vendejští šlechtici, Provensálci z Nimes a z Arlesu, robustní kněží, kteří odepřeli přísahu, svlékli sutany a místo kropáče se chopili kordů, dýk a pistolí. Mimoto se vynořily bůhvíodkud celé zástupy rytířů svatého Ludvíka, dekorovaných pro nic za nic. Sám Dumouriez si na to stěžuje ve svých pamětech: Žádná příští vláda, píše, nebude moci rehabilitovat ten krásný a nešťastný kříž, jímž se tak plýtvá! Za dva roky ho rozdali šest tisíc!

Došlo to tak daleko, že ministr zahraničí odmítl velkou řádovou stuhu a nechal ji místo sobě udělit panu de Watteville, majoru švýcarského pluku Ernestova.

Nejprve bylo nutno prorazit krunýř; pak bude možno udeřit na krále a na královnu.

Z ničeho nic se roznesla po městě pověst, že v bývalé Válečné škole mají bílý prapor. Ten bílý prapor prý má zůstat neustále vztyčen; daroval jej král. Připomínalo to černou kokardu z 5. a 6. října. Celé město znalo smýšlení královo a královnino. Proto se všichni divili, že nevlaje bílý prapor z Tuilerií, a vůbec by je nepřekvapilo, kdyby jednoho krásného rána zavlál z některé jiné budovy.

Když se ta zpráva roznesla, hrnul se lid ke kasárnám. Důstojníci se chtěli postavit na odpor. Vojáci je nechali na holičkách.

Ukázalo se, že bílý prapor je velký jako dlaň a že je zapíchnutý doprostřed dortu, který věnoval škole korunní princ.

Našel se však nejenom ten bezvýznamný hadřík.

Našli také velký počet písní na královu počest, spoustu urážlivých popěvků na Národní shromáždění a tisíce protirevolučních letáků.

V téže době podával Bazire zprávu Národnímu shromáždění. Králova garda prý propukla v radostný pokřik, když přišla zvěst o porážce u Tournay a Quiévrainu. Gardisté prý se kojí nadějí, že do tří dnů bude dobyto Valenciennes a za čtrnáct dní že bude nepřítel v Paříži.

Na tom však nebylo dost: jeden kavalerista z této gardy, upřímný Francouz jménem Jáchym Murat, jenž se domníval, že vstupuje do skutečné Konstituční gardy, jak by se bylo dalo soudit podle jejího jména, požádal o propuštění. Prý ho chtěli podplatit a poslat do Koblence.

Tato garda byla strašnou zbraní v rukou monarchie. Nemohla by na králův rozkaz vytrhnout proti shromáždění, obklíčit Jízdárnu, zatknout představitele národa nebo je pobít do posledního? Anebo - nemohla by vzít do svého středu krále, opustit s ním Paříž, dovézt ho na hranice a uskutečnit tak druhý útěk do Varennes, tentokrát zdařilý?

Proto také 22. května, tři týdny po porážce u Tournay a Quiévrainu, píše Pétion, nový pařížský starosta, na jehož zvolení měla královna rozhodný vliv, ten Pétion, který přivezl královskou rodinu z Varennes a kterého královna podporovala z nenávisti k Lafayettovi, jenž ji nechal uprchnout, Pétion píše veliteli Národní gardy a otevřeně vyslovuje obavy, že aby král znovu mohl odjet, vyzývá k bdělosti, k ostražitosti a k zesílení hlídek v okolí . . .

Proč ta ostražitost, nad kým se má bdít, proč se mají zesílit hlídky? Pétion to neříká.

Ale proč jmenovat Tuilerie a krále?

Vůči komu máme být bdělí? Vůči nepříteli!

Kolem čeho se zesilují hlídky? Kolem nepřátelského tábora!

Kde je nepřátelský tábor? Jsou to Tuilerie!

Kdo je nepřítel? Král! Takto se klade otázka.

Klade ji Pétion, malý advokát z Chartres, syn prokurátorův, klade ji potomku svatého Ludvíka, pravnuku Ludvíka XIV., francouzskému králi!

A francouzský král si na to stěžuje, neboť chápe, že tento hlas mluví silněji než jeho vlastní. Stěžuje si na to v listě, který správa pařížského departementu dává vylepit na zdech Paříže.

Ale Pétiona to nevyruší z klidu. Neodpovídá a svůj rozkaz neodvolá. Skutečným králem je tedy Pétion.

Pochybujete-li o tom, dostane se vám hned důkazů.

Bazire ve své zprávě žádá, aby královská Konstituční garda byla rozpuštěna a aby pan de Brissac, její velitel, byl

zatčen.

Girondisté, ti zdatní kováři, kují železo, dokud je žhavé. Jde o jejich bytí a nebytí.

Ještě téhož dne je schválen příslušný dekret, Konstituční garda je rozpuštěna, vévoda de Brissac zatčen a do Tuilerií znovu napochoduje na stráž Národní garda.

12. Paní Rolandová a Marie Antoinetta

Čtenář si jistě pamatuje, jak pan de Grave podával demisi. Král ji odmítl napolo, Dumouriez úplně. Dumouriez si chtěl rozhodně udržet de Grava - byl to jeho člověk - a také si ho udržel. Když však přišla zpráva o dvojí porážce, musel obětovat svého ministra války. Předhodil ho jako koláž jakobínskému Cerberovi, aby utišil jeho štěkot.

Místo něho přijal plukovníka Servana, bývalého velitele pážat, kterého původně králi doporučil. Patrně nevěděl, co se zatím stalo s jeho kolegy a jakou ránu vbrzku zasadí monarchii.

Zatímco královna pátrala z tuilerijských mansard po obzoru, neuvidí-li přicházet své Rakušany, jiná žena bděla v malém salónku v ulici Guénégaud.

První znamenala kontrarevoluci, druhá revoluci.

Čtenář už jistě ví, že mluvíme o paní Rolandové. Ona udělala Servana ministrem, tak jako paní de Staël udělala ministrem Narbonna. Ženskou ruku je cítit všude v těch hrozných třech letech 1791, 1792 a 1793:

Servan byl pečený vařený v salóně paní Rolandové. Jako všichni girondisté, jimž byla dechem a světlem, i on se inspiroval touto hrdinnou duší, jež hořela nikdy se nestravujícím plamenem.

Říkalo se, že je Servanovou milenkou. Nechala lidi mluvit, měla čisté svědomí, usmívala se tomu. Den co den mohla pozorovat, jak se její muž vrací vyčerpán každodenním zápasem. Cítil, že ho i s kolegou Claviéresem vlekou k propasti, a přece pro to nebyl žádný důkaz, všechno se nechalo zapřít.

Ten večer, kdy mu Dumouriez přišel nabídnout ministerstvo vnitra, stanovil si Roland podmínku.

"Nemám jiné jmění než svou čest," prohlásil, "chci, aby má čest vyšla z mého ministrování neporušena. Při všech poradách musí být přítomen tajemník, který zapíše všechno, co kdo z nás říká. Tak se uvidí, zda jsem se kdy zpronevěřil vlastenectví a svobodě."

Dumouriez souhlasil, cítil, že zatím musí přikrýt svou neoblíbenost girondinským pláštěm. Dumouriez byl z lidí, kteří slíbí vždycky všecko, slibu však dostojí jen tenkrát, když se jim to hodí.

Dumouriez nedodržel slib a Roland marně žádal, aby mu přidělili tajemníka.

Když nemohl dosáhnout zřízení tajného archívu, rozhodl se obrátit na veřejnost. Založil časopis Barometr, ale sám dobře věděl, že by bylo zradou ve prospěch nepřítele, kdyby okamžitě uveřejnil, co se právě projednávalo v ministerské radě.

Jmenování Servanovo mu přišlo na pomoc. Samo o sobě však nestačilo. Ministerská rada, brzděná Dumouriezem,přešlapovala na místě.

Národní shromáždění udeřilo: rozpustilo Konstituční gardu a zatklo Brissaca.

Roland přinesl tu zprávu 29. května, když se večer vrátil se Servanem.

"Co se stalo s rozpuštěnými gardisty?" zeptala se paní Rolandová.

"Nic."

"Jsou tedy na svobodě?"

"Ano, museli jen svléci modrou uniformu."

"Zítra si navléknou červenou a budou se procházet po městě ve stejnokroji Švýcarů."

A opravdu druhého dne se červenaly pařížské ulice švýcarskými uniformami. Rozpuštění gardisté změnili jen uniformu, jinak nic. Byli zde, v Paříži, podávali ruku cizině, takřka ji vyzývali, aby přišla, ochotní kdykoli ji otevřít brány.

Oba muži., Roland a Servan, přemýšleli, jak se jim dostat na kobylku. Paní Rolandová vzala list papíru, podala Servanovi pero.:

"Pište! Návrh zřídit v Paříži u příležitosti oslav 14. července tábor dvaceti tisíc dobrovolníků . . . "

Servan odložil pero, dříve než dokončil větu.

"Tohle král nikdy nedovolí!"

"Není také třeba navrhovat toto opatření králi, nýbrž Národnímu shromáždění. Nepodepíšete je jako ministr, ale jako prostý občan."

Servan a Roland okamžité pochopili.

"Máte pravdu," řekl Servan. "Tímhle táborem a dekretem o kněžích budeme mít krále v hrsti."

"Chápete, viďte? Kněží, to je kontrarevoluce v rodinách a ve společnosti. Kněží připojili ke Krédu tuto větu: ‚Ať ti, kdo platí daně, jsou zatraceni! Padesát kněží, kteří složili přísahu, bylo povražděno za půl roku, jejich domy vydrancovány, pole zpustošena. Ať shromáždění vydá naléhavý dekret proti odbojným kněžím! Dopište svůj návrh, Servane, Roland sepíše dekret."

Servan dopsal svůj návrh. Zatím psal také Roland:

"Odbojný kněz bude vypovězen ze země, požádá-li o to dvacet voličů a schválí-li deportaci okres a vláda. Deportovaný dostane tři livry denně na cestovní výlohy až na hranice."

Servan přečetl svůj návrh na zřízení tábora dvaceti tisíc dobrovolníků.

Roland přečetl návrh dekretu na deportaci kněží.

Bylo v tom vskutku jádro věci: jedná král upřímně nebo zrazuje? Je-li král opravdu pro ústavu, podepíše oba dekrety. Jestliže zrazuje, vyřkne své veto.

"Podepíšu návrh na zřízení tábora jako občan," řekl Servan.

"A Vergniaud navrhne dekret o kněžích," dodali manželé Rolandovi.

Hned nazítří předložil Servan svůj návrh v Národním shromáždění. Vergniaud strčil zatím dekret do kapsy a slíbil, že

ho vytáhne, až přijde vhodná chvíle.

Večer toho dne, kdy podal Servan svůj návrh Národnímu shromáždění, přišel jako obvykle do ministerské rady.

Jeho návrh byl už znám: Roland a Claviéres ho podporovali proti Dumouriezovi, Lacostovi a Duranthonovi.

"Ach, pojďte, pane," uvítal ho Dumouriez, sotvaže vstoupil, "a ospravedlňte se za své chování!"

"Komu, prosím vás?" otázal se Servan.

"Králi, národu - a mně!"

Servan se usmál.

"Pane," pokračoval Dumouriez, "dnes jste podal důležitý návrh."

"Vím to, pane," odpověděl Servan, "velmi důležitý."

"Jednal jste na rozkaz krále?"

"Nikoli, pane."

"Mluvil jste o tom se svými kolegy?"

"Nemluvil."

"Proč jste tedy tak jednal?"

"Protože na to mám právo jako kterýkoli jiný občan."

"Podal jste tedy ten paličský návrh jako soukromá osoba?"

"Ano."

"Proč jste tedy k svému podpisu připojil titul ministr války?"

"Protože jsem chtěl Shromáždění ukázat," odpověděl demagogicky Servan, "že jsem ochoten podporovat jako ministr, oč jsem žádal jako občan."

"Pane," řekl Dumouriez, "choval jste se jako špatný občan a špatný ministr!"

"Pane," odpověděl Servan, "dovolte, abych byl sám soudcem toho, co se týká mého svědomí. Kdybych si měl volit soudce v takové delikátní záležitosti, dbal bych na to, aby se nejmenoval Dumouriez."

Dumouriez zbledl a přistoupil k Servanovi.

Servan položil ruku na jílec kordu. Dumouriez to udělal také.

V tom okamžiku vešel král.

Ještě nevěděl o Servanově návrhu.

Všichni zmlkli.

Servanův návrh, aby bylo shromážděno v Paříži dvacet tisíc dobrovolníků, se projednával v Národním shromáždění nazítří.

Král byl tou zprávou ohromen. Dal si zavolat Dumourieze.

"Jste věrný služebník, pane," řekl mu, "a vím, že jste hájil zájmy monarchie proti tomu bídákovi Servanovi."

"Děkuji Vašemu Veličenstvu," uklonil se Dumouriez.

Po chvilce mlčení dodal:

"Ví Vaše Veličenstvo, že dekret byl schválen?"

"Ne," řekl král, "ale málo mně na tom záleží. V tomto případě použiji svého práva veta."

Dumouriez zavrtěl hlavou.

"Vy nesouhlasíte, pane?" otázal se král.

"Sire," odpověděl Dumouriez, "za dnešních okolností, kdy nemůžete podepřít svůj odpor mocí, kdy na vás hledí s podezřením většina národa, kdy jsou na vás jakobíni rozezlení a republikáni důsledně kráčejí za svým cílem, znamenalo by takové rozhodnutí, že vypovídáte válku druhé straně."

"Nu dobrá, ať je tedy válka! Vedu-li ji se svými přáteli, mohu ji vést i s nepřáteli!"

"Sire, v té první válce máte všechny šance na vítězství, v druhé byste měl všechny vyhlídky na porážku!"

"A což nevíte, proč chtějí těch dvacet tisíc mužů?"

"Nechť mi Vaše Veličenstvo popřeje pět minut a doufám, že mu dokážu, nejen že vím, co chtějí, ale že i uhodnu, co se doopravdy stane."

"Mluvte, pane, poslouchám."

A Ludvík XVI. si opřel lokty o křeslo, vložil hlavu do dlaní a poslouchal.

"Sire," řekl Dumouriez; "ti, kdo podali tento návrh, jsou právě tak nepřáteli vlasti jako krále."

"Vidíte to," vskočil mu Ludvík XVI. do řeči, "přiznáváte to sám."

"Řeknu ještě víc. Z uskutečnění toho návrhu mohou vzniknout jen velké nesnáze."

"Nuže?"

"Dovolte, Sire . . . "

"Pokračujte, pokračujte."

"Ministr války vzal na sebe velkou odpovědnost a velmi se provinil, když navrhl, aby se v Paříži shromáždilo dvacet tisíc mužů, a to v době, kdy naše armády jsou slabé, naše hranice bez ochrany a naše pokladny vyčerpány."

"To si myslím, že se provinil," prohodil král, "a jak!"

"Nejenže se provinil, Sire, byl i velmi neprozřetelný - a to je v politice mnohem horší -, když navrhl Národnímu shromáždění povolat do Paříže neukázněné oddíly, a to ještě pod záminkou, jež nebezpečně roznítí jejich vlastenectví. Těch lidí se bude moci zmocnit první ctižádostivec."

"A za tím vším vězí Gironda a Servan mluví jejím jménem."

"Zajisté, Sire, jenže Gironda z toho nebude mít užitek."

"To si snad myslíte, že z toho budou mít užitek feuillanti?"

"Ani Gironda, ani feuillanti, nýbrž jakobíni. Jakobínské společnosti jsou rozsety po celém království a mezi těmi

dvaceti tisíci dobrovolníky bude možná devatenáct tisíc jakobínů. Věřte tedy, Sire, že navrhovatelé budou poraženi samotným dekretem."

"Kdybych tomu mohl věřit, snad bych se tím trochu utěšil," řekl král.

"Myslím tedy, Sire, že dekret je nebezpečný pro národ, pro krále, pro Národní shromážděni a zejména pro své autory, kterým dá řádně za vyučenou. A přece si myslím, Sire, že nemůžete dělat nic jiného nežli ho schválit. Diktovala ho zlomyslnost tak hluboká, že bych se nedivil, kdyby v tom byla žena."

"Paní Rolandová, viďte? Proč jen ty ženské dělají politiku, proč nepletou punčochy a nedrží se vařečky?"

"Co chcete, Sire? Paní de Maintenon, paní de Pompadour a madam Dubarry je to naučily . . . Dekret, jak jsem řekl, diktovala hluboká zlomyslnost, zuřivě se o něm debatovalo a nakonec byl přijat s nadšením. Všichni jsou tím nešťastným dekretem úplně zaslepeni. Použijete-li proti němu práva veta, bude nakonec přece jen proveden. Místo dvaceti tisíc lidi shromážděných na základě zákona a jež vzhledem k tomu můžeme podřídit rozkazům, sejde se z venkova v době blížící se federace čtyřicet tisíc mužů bez dekretu; kteří budou s to jedním rázem zvrátit konstituci, Národní shromáždění i trůn . . . Kdybychom byli zvítězili, kdyby bylo nedošlo k porážce," dodal Dumouriez takřka šeptem, "kdybych mohl pod nějakou záminkou udělat Lafayetta vrchním velitelem a mohl mu dát sto tisíc mužů, řekl bych vám, Sire: nepřijímejte. Jsme však poraženi vně i uvnitř, a proto vás prosím, Sire, přijměte."

V tom okamžiku někdo zaťukal na dveře pracovny.

"Vstupte," řekl Ludvík XVI.

Byl to komorník Thierry. Dumouriez mu šel naproti ke dveřím.

"Sire," oznámil, když se vrátil ke králi, "pan Duranthon prosí o přijetí u Vašeho Veličenstva."

"Co mně chce pan ministr spravedlnosti? Podívejte se, prosím vás, pane Dumouriezi."

Dumouriez vysel z pokoje. Vzápětí se odhrnula záclona u dveří vedoucích do královniných komnat, ve dveřích se objevila Marie Antoinetta.

"Nepovolte, Sire, proboha nepovolte! Tenhle Dumouriez je jakobín jako ostatní! Cožpak si nenasadil rudou čapku? Pokud jde o Lafayetta, víte, že bych raději zahynula, než bych se od takového člověka nechala zachránit!"

Vtom se ozvaly Dumouriezovy kroky, záclona se zatáhla a zjevení zmizelo.

13. Veto

Sotva se záclona zatáhla, otevřely se dveře.

"Sire," oznámil Dumouriez, "na Vergniaudův návrh byl právě schválen dekret proti kněžím."

Král vyskočil.

"To je spiknutí! A jaké je znění toho dekretu?"

"Tady je, Sire. Pan Duranthon vám jej přinesl. Domníval jsem se, že Vaše Veličenstvo mně o něm soukromě ráčí říci své mínění, dříve než o něm budeme mluvit v ministerské radě."

"Máte pravdu, dejte mi ten papír."

Král četl dekret, jehož znění už známe, hlasem chvějícím se rozčilením. Když dočetl, zmačkal papír a hodil jej do koše.

"Nikdy neschválím takový dekret!"

"Promiňte, Sire," řekl Dumouriez, "ale ani tentokrát se neshoduje mé mínění s názorem Vašeho Veličenstva."

"Pane," řekl král, "mohu dělat ústupky v politice, v náboženských věcech však nikdy! V politice soudím rozumem a můj rozum se může mýlit. V náboženských věcech se řídím svědomím a svědomí je neomylné."

"Před rokem, Sire," řekl tiše Dumouriez, "jste schválil dekret o kněžské přísaze."

"Donutili mě k tomu, pane!"

"Promiňte, Sire, ale proti tomu dekretu jste měl tenkrát položit své veto. Druhý dekret je jen důsledkem prvního. První dekret zavinil spoustu zla ve Francii. Druhý je lék na toto zlo. Je tvrdý, ne však krutý. První dekret byl zákon náboženský: byl to útok .na svobodu náboženského přesvědčení. Toto je zákon politický, má na mysli jen bezpečí a klid v zemi. Koneckonců poskytuje jen ochranu proti pronásledování kněžím, kteří nesložili přísahu. Svým vetem je nezachráníte, naopak zbavíte je ochrany, kterou by jim poskytl zákon, vystavíte je nebezpečí, že je budou vraždit na potkání, a doženete Francouze k tomu, že se stanou jejich katy. Můj názor tedy je, Sire - odpusťte, že mluvím jako voják -, když jste se už dopustil chyby - odvážím se to tak nazvat - a schválil dekret o kněžské přísaze, kdybyste teď, při druhém dekretu, jenž může zastavit proudy krve, použil práva veta, zatížil byste své svědomí, Sire, všemi zločiny, jichž se lid dopustí."

"Ale jakých zločinů se má ještě dopustit, pane? Jaké zločiny ještě nespáchal?" ozval se hlas ode dveří.

Dumouriez sebou trhl, když zaslechl kovový tón královnina hlasu.

"Ach, madam," řekl, "byl bych raději zůstal o samotě s králem."

"Pane," řekla královna s trpkým úsměvem Dumouriezovi a takřka pohrdavě přitom pohlédla na krále, "chci vám položit jen jednu otázku."

"Jakou, madam?"

"Myslíte, že král má ještě snášet hrozby Rolandovy, drzosti Claviéresovy a darebáctví Servanova?"

"Ne, madam," řekl Dumouriez. "Pobuřuje mě to jako vás. Obdivuji se králově trpělivosti, a mluvíme-li už o tom, chtěl jsem snažně prosit krále, aby úplně vyměnil své ministerstvo."

"Úplně?" otázal se král.

"Ano, prosím Vaše Veličenstvo, aby nás propustilo všech šest a vybralo si, najde-li je, muže, kteří nepatři k žádné straně."

"Ne, ne," řekl král, "chci, abyste zůstal vy a Lacoste a také Duranthon. Ale prokažte mi službu a zbavte mě těch tří spiklenců. Přísahám vám, že má trpělivost je u konce."

"Je to nebezpečná věc, Sire."

"A vy se hrozíte nebezpečí?" ozvala se královna.
"Nehrozím, madam," odpověděl Dumouriez, "měl bych však určitou podmínku."
"Podmínku?" řekla královna zvysoka.
Dumouriez se uklonil.
"Mluvte, pane," požádal ho král.
"Sire," ujal se slova Dumouriez, "útočí se na mě ze tří stran, které se dělí o Paříž. Girondisté, feuillanti, jakobíni bijí do mě jako o závod. Ztratil jsem všechnu popularitu, a protože bez podpory veřejného mínění nelze vládnout, mohu vám být opravdu užitečný jen pod jednou podmínkou."
"A to?"
"Prohlásí-li se hodně hlasitě, Sire, že já a moji dva kolegové jsme zůstali jen proto, abychom provedli oba dekrety."
"To je nemožné!" zvolal král.
"Naprosto nemožné!" opakovala královna.
"Vy tedy odmítáte, Sire?"
"Nejkrutější nepřítel, pane, by mi nekladl těžší podmínky nežli vy!"
"Sire," prohlásil Dumouriez, "na mou šlechtickou čest, na mé důstojnické slovo pokládám tuto podmínku za nutnou k vašemu bezpečí."
Potom se obrátil ke královně.
"Madam, nemyslíte-li už na sebe, pohrdá-li dcera císařovny Marie Terezie nebezpečím, ba jde-li mu po příkladu své hrdinné matky statečně vstříc, uvědomte si, madam, že nejste sama. Pamatujte na krále a na své děti. Nežeňte je do zkázy, spojte se se mnou, máme-li zadržet jeho Veličenstva na kraji propasti, do níž se řítí trůn. Jestliže jsem pokládal za nutné schválit oba dekrety dříve, než jeho Veličenstvo vyjádřilo přání zbavit se tří obtížných spiklenců, pak posuďte, Sire," obrátil se ke králi, "posuďte, proč pokládám za nutné schválit ony dekrety tím spíš, chce-li Vaše Veličenstvo ty tři buřiče propustit. Jestliže propustíte odbojné ministry a neschválíte dekrety, bude se lid bouřit. Bude se na vás dívat jako na nepřítele ústavy, z propuštěných ministrů uděláte mučedníky a neručím za to, že za několik dnů velmi vážné události neuvrhnou v nebezpečí váš trůn i váš život. Pokud mě se týče, musím Vaše Veličenstvo upozornit, že nemohu ani v jeho službách jít ne snad proti svým zásadám, ale proti tomu, co pokládám za správné a nezbytné. Duranthon a Lacoste jsou stejného smýšlení. Nepověřili mě ovšem, abych mluvil za ně. Pokud jde o mě, musím znovu opakovat, Sire, že zůstanu v úřadě jen tehdy, schválí-li Vaše Veličenstvo oba dekrety."
Dumouriez se uklonil a zamířil ke dveřím.
Král si vyměnil chvatný pohled s královnou.
"Pane Dumouriezi!" zvolala Marie Antoinetta.
Dumouriez se otočil.
"Uvědomte si, pane, jak je králi zatěžko schválit dekret, který přivede do Paříže dvacet tisíc lotrů, kteří nás mohou povraždit!"
"Madam," řekl Dumouriez, "nebezpečí je velké, to vím. Musíme mu hledět tváří v tvář, nesmíme je však přehánět. V dekretu se praví, že výkonná moc určí místo, kde se shromáždí těch dvacet tisíc lidí - a nebudou to jen samí lotři. V dekretu je také, že ministr války jim přidělí důstojníky a určí způsob jejich organizace."
"Ministrem války je Servan."
"Nikoli, Sire, ministrem války, jakmile Servan složí úřad, budu já."
"Vy?" řekl král.
"Vy převezmete ministerstvo války?" otázala se královna.
"Ano, madam, a doufám, že obrátím proti vašim nepřátelům meč, jenž vám visí nad hlavou."
Král a královna na sebe znovu pohlédli, jako by se radili.
"Dejme tomu," pokračoval Dumouriez, "že za místo tábora určím Soissons a že tam jmenuji velitelem pevného a spolehlivého generála s dvěma spolehlivými brigádníky. Muži budou rozděleni do praporů a vždycky, když bude pět nebo šest praporů postaveno a vyzbrojeno, vyhoví ministr žádostem generálů na frontách a pošle ty prapory na hranice. Jak vidíte, Sire, zlomyslný návrh nám vůbec neuškodí, naopak, ještě nám prospěje."
"Jste si však jist," otázal se král, "že vám dá Národní shromáždění souhlas, aby se dobrovolníci sešli v Soissons?"
"Ručím za to."
"V tom případě převezmete ministerstvo války."
"Sice," řekl Dumouriez, "v ministerstvu zahraničí mám jen malou a nepřímou odpovědnost. Jinak je tomu v ministerstvu války. Vaši generálové jsou moji nepřátelé. Právě jste se přesvědčil, že nestojí za mnoho. Budu odpovědný za všechny chyby, které napáchají. Jde-li však o život Vašeho Veličenstva, o bezpečnost královninu a vašich vznešených dětí, o zachování ústavy, pak tedy přijímám! V tomto bodě jsme tedy zajedno, Sire, a dekret o zřízení tábora dvaceti tisíc dobrovolníků bude schválen?"
"Jste-li ministrem války, pane, spoléhám na vás úplně."
"Přejděme tedy k dekretu o kněžích."
"Ten, pane, jak jsem vám už řekl, neschválím nikdy."
"Sire, schválil-li jste první, nezbývá vám než schválit i druhý."
"Udělal jsem tenkrát chybu a vyčítám si to. To však není ještě důvod, abych udělal druhou."
"Neschválíte-li tento dekret, Sire, bude druhá chyba mnohem větší než první!"
"Sire!" vykřikla Marie Antoinetta.
Král se po ní udiveně otočil.
"I vy, madam?"

"Sire," prohlásila královna, "musím se přiznat, že po vysvětlení, jehož se nám dostalo, jsem v této věci zajedno s panem Dumouriezem."

"Nuže tedy . . . " řekl král.

"Tedy, Sire . . . " opakoval Dumouriez.

"Souhlasím, ale pod podmínkou, že mě co nejdřív zbavíte těch tří spiklenců."

"Věřte, Sire," prohlásil Dumouriez, "že se chopím první příležitosti a jsem si jist, že příležitost na sebe nenechá dlouho čekat."

Uklonil se králi a královně a zamířil ke dveřím.

Oba se dívali za novým ministrem války, dokud se za ním nezavřely dveře.

"Dala jste mi znamení, abych přijal," otočil se pak král ke královně. "Co mi teď chcete říci?"

"Přijměte nejprve dekret o dvaceti tisících mužích," řekla královna. "Nechte ho, ať zřídí ten tábor v Soissons. Nechte ho, ať ty muže pošle na hranice a pak . . . nu, pak se uvidí, co dělat s dekretem o kněžích."

"On mi však připomene, že jsem mu to slíbil."

"Nu a? Bude zkompromitován a budete ho mít v hrsti."

"Naopak, madam, v hrsti mě bude mít on. Dal jsem mu slovo."

"Bah," mávla rukou královna, "ráno je moudřejší večera! Z toho se už vždycky najde nějaké východisko."

Zavěsila se do krále a odvedla ho do svých pokojů.

14. Příležitost

Jak jsme už řekli, skutečná válka se vedla v těch dnech mezi ulicí Guénégaud a mezi Tuileriemi, mezi královnou a paní Rolandovou.

Zvláštní věc! Obě ty ženy vykonávaly na své muže zvláštní vliv, jenž je všechny čtyři dovedl na smrt. Jenom tam každý šel jinou cestou.

To, co jsme právě vylíčili, se událo 10. června. 11. června večer přiběhl Servan celý šťastný k paní Rolandové.

"Gratulujte mi, drahá přítelkyně. Právě mě vyhnali z ministerské rady."

"Jak to?" zeptala se paní Rolandová.

"Povím vám, jak k tomu došlo. Dnes ráno jsem byl u krále, podat mu zprávu o některých otázkách svého resortu, a když jsme to vyřídili, přimlouval jsem se vřele, aby byl zřízen onen tábor dvaceti tisíc mužů. Ale . . . "

"Ale?"

"Sotva jsem pronesl několik slov na toto téma, otočil se ke mně král zády, zřejmě ve špatné náladě. A dnes večer přišel za mnou pan Dumouriez a jménem Jeho Veličenstva mě zprostil úřadu ministra války."

"Dumouriez?"

"Ano."

"Hraje tu ošklivou roli, ale nepřekvapuje mě to. Zeptejte se Rolanda, co jsem mu řekla o tom člověku, když jsem ho viděla poprvé . . . Ostatně máme zprávy, že se denně radí s královnou."

"Je to zrádce!"

"Ne, je to šplhavec. Jděte pro Rolanda a Claviéresa."

"Kde je Roland?"

"Přijímá v ministerstvu vnitra."

"Co budete zatím dělat vy?"

"Napíši dopis, který vám přečtu, až se vrátíte ... Běžte . . . "

"Jste opravdu ona věhlasná bohyně Rozumu, kterou filosofové tak dlouho vzývají."

"A kterou našli lidé čistého srdce... Nevracejte se bez Claviéresa."

"Ale to se asi poněkud zdržím."

"Potřebuji hodinu."

Servan odešel. Sotva se za ním zavřely dveře, usedla paní Rolandová ke stolu a dala se do psaní. Psala tento list:

"Sire, nynější stav Francie nemůže dlouho trvat; je to stav krize, jejíž prudkost dosahuje nejvyššího stupně. Skončí nutně výbuchem, který musí zajímat Vaše Veličenstvo, jako zajímá celou zemi.

Poctěn Vaší důvěrou a postaven na místo, kde je mou povinnosti říkat Vám pravdu, odvážím se Vám ji říci. Je to povinnost, kterou jste mi sám uložil. Francouzi si dali ústavu. Ústava vyvolala u některých nespokojenost a odboj. Většina národa ji chce udržet. Přísahala, že ji bude hájit svou krví, a s radostí uvítala občanskou válku, která jí skýtá možnost trvání ústavy zajistit. Naproti tomu menšina živící se lichými nadějemi sjednocuje všecko své úsilí, aby nabyla vrchu. Odtud onen vnitřní boj proti zákonům, ona anarchie, kterou trpí dobří občané a které zlomyslní chtějí využívat, aby tupili nový režim. Odtud všechny rozbroje, neboť nikdo se nedívá na tento stav lhostejně. Jedni chtějí vítězství konstituce, druzi její změnu. Jedni ji usilují udržet, druzí zvrátit. Nebudu zkoumat, čím je ústava sama o sobě, budu si jí všímat pouze potud, pokud to vyžaduji okolnosti. Snažím se, abych byl co možná objektivní, budu-li pátrat po tom, co možno čekat a co by bylo slušné podporovat.

Vaše Veličenstvo se těšilo velkým výsadám; domnívalo se, že jsou nezbytnou součástí královské důstojnosti. Vychováno v myšlence udržet si tyto výsady nemohlo vidět s potěšením, že mu jsou odnímány. Přání, aby mu byly vráceny, je právě tak přirozené jako lítost, že jsou ničeny. S těmito city, které tkví v samém lidském srdci, zajisté počítali nepřátelé revoluce, kteří spoléhali na tajnou přízeň do té doby, dokud okolnosti nedovolí, aby se tato tajná přízeň změnila ve zjevnou ochranu. Tyto záměry nemohly ujít národu a udržovaly jej nutně v nedůvěře. Vaše Veličenstvo mělo tedy stále na vybranou buď povolit prvotním zvykům, svým osobním náklonnostem, nebo přinést oběť, kterou diktuje moudrost a požaduje nezbytnost. Buď tedy povzbudit odbojníky a znepokojit národ, anebo uklidnit národ a s ním se spojit. Všeho do času, a tak nadešla chvíle, kdy této nejistotě je nutno učinit konec.

Může se dnes Vaše Veličenstvo otevřeně spojit s těmi, kdo prohlašují, že jim jde o revizi ústavy, anebo ji chce velkomyslně a bez výhrad zajistit vítězství? Tak zní ve skutečnosti otázka a za dnešního stavu věci je nutné dát na ni přímou odpověď.

Pokud jde o onu velmi abstraktní otázku, jsou-li Francouzi zralí pro svobodu čili nic, diskuse o tom nemá v této chvíli prakticky význam. Nejde vůbec o to, zkoumat, jací budeme za sto let, nýbrž o to, uskutečnit, čeho je schopna naše generace.

Prohlášení lidských práv se stalo politickým evangeliem a francouzská ústava náboženstvím, za něž je lid hotov zemřít. Proto se také dali občané někdy strhnout, a když viděli, že zákon není dost přísný, aby udržel v mezích rušitele, potrestali je sami. Tak se stalo, že majetek emigrantů nebo jejich stoupenců byl vystaven plenění, k němuž dala podnět touha po pomstě. Proto tolik departementů bylo nuceno zakročit proti kněžím, jež odsoudilo veřejné mínění a kteří by mu byli padli za oběť.

V této srážce zájmů se všechny city vystupňovaly ve vášeň. Vlast není pouze krásný výplod fantazie, je to bytost, již přinášíme oběti, k níž se člověk každým dnem pevněji přimyká ve svých starostech. Stvořilo ji velké úsilí, vzpínáme se k ní ve svém nepokoji a milujeme ji právě tak pro to, co od ni očekáváme, jako pro oběti, které ji přinášíme. Všecky útoky, vedené proti vlasti, jenom rozněcují naše nadšení pro ní.

Jakého stupně dosáhne toto nadšení ve chvíli, kdy vnější nepřátelské síly se spojí s vnitřními intrikami, aby nám zasadily smrtící ránu!

Ve všech částech země panuje nebezpečné vření. Propukne hrozným způsobem, neuklidní-li je odůvodněná důvěra v úmysly Vašeho Veličenstva. Ale tato důvěra nemůže spočívat na slibech, jejím podkladem mohou být jen činy.

Francouzský národ si je vědom, že jeho ústava je schopna života, že vláda bude mít všechnu potřebnou sílu, jakmile Vaše Veličenstvo v upřímném přání zajistit vítězství této ústavy bude podporovat zákonodárný sbor veškerou výkonnou moci, vezme lidu jakoukoli oprávněnou záminku k zneklidnění a všechnu naději nespokojencům.

Byly například vydány dva důležité dekrety. Na obou podstatně závisí veřejný pořádek a blaho státu. Odklad jejich schválení vzbuzuje nedůvěru. Bude-li se prodlužovat, vzbudí nespokojenost a musím říci, že v dnešní době, kdy všecky mysli jsou předrážděny, může vést nespokojenost k nejhoršímu!

Nelze už jít zpátky. Nelze už odkládat. Revoluce je hotova v myslích. Bude dokonána za cenu krve a krví bude stmelena, nezabrání-li moudrost neštěstí, jemuž je ještě možno se vyhnout.

Vím, že se někdo může domnívat, že lze všeho dosáhnout a všechno zkrotit krajními prostředky. I kdyby však bylo Národní shromáždění rozehnáno násilím, kdyby v Paříži zavládla hrůza a v jejím okolí rozbroje a děs, celá Francie by povstala s rozhořčením a v hrůzách občanské války by vyvinula hroznou energii, matku zločinů i ctností, vždycky zhoubnou těm, kdo ji vyprovokovali.

Blaho státu a štěstí Vašeho Veličenstva jsou těsně spojeny. Nic je nedokáže od sebe oddálit. Kruté úzkosti a jistá neštěstí obklopí Váš trůn, nebude-li postaven na pevnou základnu ústavy a upevněn v míru, který nám musí ústava konečně přinést.

A tak veřejná mínění, běh událostí, politické důvody a zájem Vašeho Veličenstva ukazují, jak je nevyhnutelné, abyste se připojil k zákonodárnému sboru a vyhověl přání národa. Vlivem těchto okolností se stává nezbytným to, co zásady ukládají jako povinnost. Ale citlivost, vrozená tomuto srdečnému lidu, bude v tomto Vašem kroku vidět důvod k vděčnosti. Krutě Vás klamali, Sire, když ve Vás budili nedůvěru k tomuto lidu, který lze tak snadno získat. Neustále na Vás dotírali a tak Vás přiměli k jednání, jež může pobouřit i tento dobrý lid. Nechť národ vidí, že jste rozhodnut plně uvést v život ústavu, v níž vidí své štěstí, a brzo shledáte, jak Vám bude žehnat.

Chování kněží na mnoha místech, záminky, jež fanatismus poskytoval nespokojencům, vedly k schválení moudrého zákona proti rušitelům pořádku. Nechť jej Vaše Veličenstvo potvrdí! Veřejný klid po něm volá a zájem kněží ho vyžaduje. Nevejde-li tento zákon v platnost, departementy budou nuceny nahradit jej, jak se to už všeobecné děje, násilnými prostředky, k nimž se ještě přidruží výstřelky podrážděného lidu.

Pokusy našich nepřátel, vzrušení v hlavním městě, hrozivý neklid, vyvolaný postojem Vaší gardy a ještě podnícený projevem spokojenosti, jímž se Vaše Veličenstvo s tímto chováním ztotožnilo v proklamaci za dnešních okolnosti opravdu nepolitické, poloha Paříže v blízkosti hranic, to vše vedlo k myšlence zřídit v jejím sousedství ozbrojený tábor. Toto opatření, o jehož vhodnosti a nezbytnosti není mezi rozumnými lidmi sporu, čeká jen na schválení Vašeho Veličenstva. Proč stálé odklady musí budit zdání, že se Vaše Veličenstvo k tomu odhodlává s lítostí, když okamžitý souhlas by mu získal všecko srdce! Pokusy hlavního štábu pařížské Národní gardy proti tomuto opatření vzbudily již podezření, že hlavní štáb jedná na vyšší pokyn. Projevy některých přemrštěných demagogů budí již podezření, že mafii styky s těmi, kdo mají zájem na zvrácení konstituce. Veřejné mínění začíná hledět s nedůvěrou na úmysly Vašeho Veličenstva. Ještě krátký odklad a zarmoucený lid bude vidět ve svém králi přítele a spoluviníka spiklenců!

Spravedlivé nebe, ranilo jsi snad slepotou mocné tohoto světa? Nebudou mít nikdy jiné rádce než ty, kteří je ženou do záhuby?

Vím, že přísné řeči pravdy je trůn zřídkakdy přístupen. Právě proto, že tam nikdy nedochází sluchu, nutně dochází k revolucím. zejména si pak uvědomuji, že říkat Vašemu Veličenstvu pravdu, je nejen mou povinností jako občana poslušného zákonů, ale i jako ministra poctěného královou důvěrou nebo alespoň zastávajícího funkci, jež tuto důvěru předpokládá. Nevím, co by mohlo zabránit, abych nesplnil povinnost, které jsem si vědom.

V témž duchu bych rád opakoval Vašemu Veličenstvu, že jest povinno, a bude to také užitečné, provést zákon, jenž předpisuje, aby na zasedáních ministerské rady byl přítomen tajemník. Sama existence takového zákona mluví v jeho prospěch tak mocně, že by se zdálo, že takový zákon musí být proveden bez odkladu. Jde však také o to, využít všech prostředků, aby se porady nesly v duchu vážnosti, moudrosti a zralého úsudku; odpovědní ministři pak musí mít možnost, jak vyjádřit své mínění. Kdyby takový prostředek byl existoval, neobracel bych se nyní na Vaše Veličenstvo

písemně.

Život neznamená nic pro muže, který si nadevše cení toho, co pokládá za svou povinnost. je pro něho svrchovaným štěstím, může-li dokázat, že ji plnil věrně, tím spíše, vzal-li jako politik na sebe tento závazek.

10. června 1792, IV. roku svobody."

Paní Rolandová právě dopsala list, jejž vrhla na papír jedním dechem, když vstoupili Servan, Claviéres a Roland. Paní Rolandová vyložila stručně třem přátelům svůj plán.

Ať si přečtou její list a nazítří jej dají přečíst nepřítomným ministrům: Dumouriezovi, Lacostovi a Duranthonovi.

Buď jej schválí a připojí své podpisy k podpisu Rolandovu. Nebo jej zamítnou a Servan, Claviéres a Roland podají společně demisi a odůvodní ji tím, že jejich kolegové odepřeli podepsat list, jenž podle Rolandova názoru a názoru jeho dvou přátel vyjadřuje skutečné mínění Francie. V tomto případě předloží list v Národním shromáždění a ve Francii už nebude pochyb, proč odešli tři vlastenečtí ministři.

Tři přátelé si přečetli list a nezměnili v něm jediné slovo.

Jinak bylo ovšem nazítří, když Roland přečetl list Dumouriezovi, Duranthonovi a Lacostovi.

Všichni tři schvalovali myšlenku, nesouhlasili však s Rolandem v tom, jak je vyjádřena. Nakonec odmítli a prohlásili, že bude lépe dostavit se osobně ke králi. Tak se chtěli z celé té věci vyvléknout.

Ještě ten večer poslal Roland králi svůj list; podepsal jej sám. Vzápětí odevzdával už Lacoste Rolandovi a Claviéresovi propouštěcí dekrety.

Jak řekl Dumouriez, příležitost nenechala na sebe dlouho čekat.

Je ovšem pravda, že ani král ji nepropásl. Druhý den, jak se domluvili, byl Rolandův dopis přečten na tribuně Národního shromáždění a zároveň bylo oznámeno, že Roland, Claviéres a Servan byli propuštěni.

Shromáždění prohlásilo velkou většinou, že tři propuštění ministři se zasloužili o vlast.

Tak byla vypovězena vnitřní válka stejně jako už předtím válka s cizinou.

Národní shromáždění čekalo už jen na to, jaký postoj zaujme král ve věci obou dekretů. Potom zahájí útok.

15. Ve slepé uličce

V okamžiku, kdy Národní shromáždění odhlasovalo poděkování třem propuštěným ministrům a rozhodlo, aby Rolandův list byl vytištěn a rozeslán departementům, objevil se ve dveřích sněmovní síně Dumouriez.

Věděli o něm, že je statečný. Nevěděli však, že je takový odvážlivec.

Doslechl se, co se děje, a přišel směle uchopit býka za rohy.

Za záminku pro svůj příchod do Národního shromáždění si vzal zprávu o stavu našich vojenských sil. Od včerejšího dne byl ministrem války. Napsal a nechal napsat tu práci v noci. Byla to žaloba na Servana, ve skutečnosti však dopadala na Grava a zejména na jeho předchůdce Narbonna. Servan byl totiž ministrem jen deset nebo dvanáct dní. Dumouriez si byl svou věcí jist. Šel rovnou od krále, zapřísahal ho, aby dostál slibu a schválil oba dekrety, a král nejenom znovu slíbil, ale navíc ho ujistil, že duchovní osoby, s nimiž se radil, aby uklidnil své svědomí, jsou stejného názoru jako Dumouriez.

Proto také šel ministr války směle na tribunu a vystoupil na ni bez bázně, přestože se ze všech stran ozýval zmatený křik a divoký řev. Chladně požádal o slovo.

Za strašného povyku mu bylo slovo uděleno. Zvědavost, co Dumouriez řekne, přiměla ostatně poslance k tichu.

"Pánové," prohlásil ministr, "generál Gouvion právě padl. Bůh ho odměnil za jeho statečnost. Zemřel v boji s nepřáteli Francie. Je blažen! Nemusí být svědkem našich hrozných nesvárů. Závidím mu jeho osud."

Těch několik slov, jež ministr pronesl velmi hrdě a s hlubokou melancholií, udělalo na shromáždění dojem. Zároveň dala tato smrt jiný směr citům, jež v první chvíli poslance opanovaly. Jednalo se o tom, jakým způsobem projeví shromáždění soustrast generálově rodině. Nakonec rozhodli, že předseda napíše soustrastný dopis.

Tu Dumouriez požádal podruhé o slovo. Udělili mu je.

Vytáhl z kapsy svůj spis. Sotva však přečetl nadpis Pamětní spis ministerstva války, dali se girondisté a jakobíni do křiku a žádali, aby mu nebylo dovoleno spis číst.

Uprostřed všeobecného hluku četl ministr první věty hlasem tak silným a jasným, že bylo přece jen slyšet, že spis je namířen proti stranám a požaduje povinnou úctu k odpovědnému ministru.

Takové sebevědomí by bylo rozhořčilo Dumouriezovy posluchače, i kdyby nebyli rozdrážděni jako sršni.

"Slyšíte ho?" vykřikl Guadet. "Je si už tak jist svou mocí, že se nám odvažuje udílet rady!"

"Proč ne?" odpověděl klidně Dumouriez.

Už dávno jsme řekli, že odvaha je ve Francii to nejmoudřejší. Dumouriezova odvaha imponovala protivníkům. Všichni umlkli, přinejmenším chtěli aspoň slyšet, co říká.

Pamětní spis byl věcný, formálně skvělý a velmi obratný. Přes všecku zaujatost vůči ministrovi ozval se dvakrát potlesk.

Lacuée, člen vojenského výboru, vystoupil na tribunu, aby Dumouriezovi odpověděl. Tu ministr stočil svůj pamětní spis a strčil ho klidné do kapsy.

Girondisté si toho všimli. Jeden z nich zvolal:

"Vidíte ho, zrádce? Strká svůj dokument do kapsy! Chce s ním utéci . . . Nedovolte mu to! Ten spis nám ještě poslouží proti tomu pánovi!"

Ale Dumouriez, který ještě neudělal ani krok ke dveřím, vytáhl spis z kapsy a podal jej sluhovi.

Jeden ze sekretářů hned po něm vztáhl ruku a hledal podpis.

"Pánové," zvolal, "pamětní spis je bez podpisu!"

"Ať to podepíše, ať to podepíše!" volali ze všech stran.

"To jsem měl také v úmyslu," prohlásil Dumouriez. "Je to dost poutavé čtení, abych se nestyděl za své jméno. Dejte

mi pero a inkoust."

Podali mu pero, Dumouriez si opřel nohu o stupeň pódia a podepsal spis na koleně.

Sluha si ho chtěl opět vzít. Dumouriez ho odstrčil a sám položil spis na stůl. Potom pomalým krokem a tu a tam se zastavuje prošel celou síní a vyšel dveřmi za sedadly levice.

Jestliže ho vítal křik a pískání, když vcházel, rozhostilo se při jeho odchodu hluboké ticho. Diváci spěchali z galérií na chodby, aby viděli muže, jenž se odvážil hodit rukavici Národnímu shromáždění. U dveří Feuillantů ho obklopil zástup tří až čtyř set lidí. Tlačili se kolem něho spíš se zvědavostí než s nenávistí, jako by tušili, že za tři měsíce zachrání Francii u Valmy.

Několik roajalistických poslanců vyběhlo ze sněmovny a vrhlo se k Dumouriezovi. Nepochybovali už, že generál je jejich člověk. To právě Dumouriez předvídal, a proto vymohl na králi slib, že potvrdí oba dekrety.

"Ach generále," vykřikl jeden poslanec, "tam uvnitř je hotové peklo. Čerti je tam berou!"

"Proč by ne," prohodil Dumouriez, "však je sem také čerti přinesli!"

"Nevíte nic," volal druhý, "shromáždění prý vás chce poslat do Orleansu a zavést s vámi kárné řízení."

"To je výhra," pokrčil rameny Dumouriez. "Potřebuji si odpočinout. Budu tam brát koupele, pít mléko a kašlat na svět."

"Generále," volal na něj třetí, "právě odhlasovali, že váš pamětní spis nechají vytisknout a rozešlou departementům."

"Tím líp, ta jejich pitomost mi získá všechny nezaujaté."

S tímto průvodem a za těchto řečí se vrátil Dumouriez do paláce. Král ho přijal nadobyčej blahosklonně:

Dumouriez byl dokonale zkompromitován.

Sestavili nový kabinet.

Po propuštěni Servanově, Rolandově a Claviéresově se musel Dumouriez postarat, kým je nahradí. Za ministra vnitra navrhl Mourguesa z Montpellieru, protestanta, člena několika akademií, bývalého feuillanta, jenž vystoupil z klubu. Král ho přijal.

Za ministra zahraničí navrhl Maulda, Sémonvilla nebo Naillaka. Král se rozhodl pro Naillaka.

Jako ministra financí navrhl Vergennesa, synovce bývalého ministra. Vergennes králi výborně vyhovoval a hned pro něho poslal. Vergennes však ujistil krále hlubokou oddaností, ale odmítl.

Rozhodli se tedy, že ministr vnitra převezme dočasně úřad ministra financi a že Dumouriez, rovněž dočasně, než se vrátí Naillac, jenž byl mimo Paříž, převezme ministerstvo zahraničí.

Všichni čtyři ministři si ovšem byli vědomi vážnosti situace, a proto se smluvili, nedodrží-li král svůj slib a neschválí dekrety, že společně podají demisi.

Král už věděl, co se odehrálo ve shromáždění. Blahopřál Dumouriezovi k jeho srdnatosti, okamžitě schválil dekret o zřízení tábora dvaceti tisíc mužů, ale schválení dekretu o kněžích odložil na zítřek. Prohlásil, že svědomí mu ještě dělá výčitky a že se musí poradit se svým zpovědníkem.

Ministři se na sebe podívali. Zmocnily se jich první pochyby.

Ale koneckonců je možné, že královo úzkostlivé svědomí potřebuje tuto lhůtu.

Na druhý den se ministři vrátili k včerejší otázce.

Noc však vykonala své dílo. Královo svědomí procitlo, jeho vůle se upevnila. Ludvík XVI. prohlásil, že proti tomuto dekretu vyslovuje veto.

Čtyři ministři, jeden po druhém - Dumouriez první, neboť jemu prvnímu dal král slovo - vyjádřili svůj názor, uctivě, ale pevně.

Král je poslouchal se zavřenýma očima, s tváří člověka, který se již rozhodl.

A opravdu, když domluvili, prohlásil:

"Pánové, napsal jsem list předsedovi Národního shromáždění, v němž mu sděluji své rozhodnuti. Jeden z vás jej spolupodepíše a všichni čtyři jej společně donesete do sněmovny."

Byl to rozkaz úplně v duchu starého režimu. Zněl nelibě uším konstitučních ministrů, tedy ministrů odpovědných také Národnímu shromáždění.

"Sire," otázal se Dumouriez, když se poradil pohledem se svými kolegy, "nemáte pro nás už žádné rozkazy?"

"Ne," odpověděl král a vzdálil se.

Ministři zůstali a usnesli se, že požádají o audienci na zítřek. Dohodli se, že bez dalších okolků podají společně demisi.

Dumouriez se vrátil domů. Králi se ho téměř podařilo podvést, jeho, prohnaného politika, zkušeného diplomata, odvážného generála, všemi mastmi mazaného intrikána!

Doma našel tři vzkazy od různých osob, jež mu oznamovaly, že se na předměstích shlukují davy a u Santerra že se konají tajné porady.

Hned napsal králi a zpravil ho o tom, co se právě dozvěděl. Za hodinu poté dostal nepodepsaný lístek psaný královou rukou:

"Nevěřte, pane, že se někomu podaří zastrašit mě hrozbami. Mé rozhodnutí je pevné."

Dumouriez se chopil pera a napsal:

"Sire, špatně mě znáte, domníváte-li se, že bych byl schopen užít podobného prostředku. Mojí kolegové a já jsme si dovolili požádat Vaše Veličenstvo, aby nás přijalo zítra v deset hodin ráno. Zatím prosím Vaše Veličenstvo, aby si ráčilo vybrat mého nástupce, jenž by mě vzhledem k důležitosti ministerstva války mohl do čtyřiadvaceti hodin nahradit, a přijalo mou demisi."

Poslal list po svém tajemníkovi, aby si byl jist, že dostane odpověď.

Tajemník čekal do půlnoci a v půl jedné se vrátil s lístkem tohoto znění:

"Přijmu své ministry ráno v deset hodin a promluvíme si o tom, co mi píšete."

Bylo jasné, že v zámku se připravuje kontrarevoluce. Měli tam opravdu síly, na něž se mohli spolehnout:

Šest tisíc mužů Konstituční gardy nedávno rozpuštěné, ale připravené shromáždit se na první výzvu; sedm nebo osm tisíc rytířů svatého Ludvíka, kteří se na ulicích poznávali podle červené stužky; tři švýcarské batalióny, každý o šestnácti stech mužích, elitní vojsko, neochvějné jako švýcarské Alpy.

Potom - a to bylo ze všeho nejdůležitější - Lafayettův dopis, v němž byla věta:

"Vytrvejte, Sire! Vybaven mocí, kterou vám dalo Národní shromáždění, seskupíte všecky dobré Francouze kolem svého trůnu."

Plán protirevolučního úderu byl navrhován takto:

Na daný signál shromáždit Konstituční gardu, rytíře svatého Ludvíka a Švýcary; týž den a ve stejnou hodinu se zmocnit děl ve všech městských čtvrtích; zavřít klub jakobínů a Národní shromáždění. Povolat všechny roajalisty z Národní gardy - bylo to asi patnáct tisíc mužů - a čekat s těmito silami na Lafayetta, který za tři dny rychlého pochodu mohl přitrhnout z Ardennes.

Bohužel královna nechtěla o Lafayettovi ani slyšet.

Lafayette, to byla umírněná revoluce, a podle královnina mínění se mohla taková revoluce udržet a pevně zapustit kořeny. Jakobínská revoluce povede naopak ke špatným koncům, lid se zklame a bude po revoluci.

V zámku se radili celou noc. Měli dost prostředků k obraně, ba i k útoku, neměli však silnou osobnost, která by všechno sjednotila a vedla. V deset hodin přijal král ministry. Bylo to 16. června.

Mluvčím byl Duranthon.

S projevem hluboké úcty podal jménem svým i jménem svých kolegů demisi.

"Ano, chápu," řekl král, "bojíte se odpovědnosti."

"Sire," prohlásil Lacoste, "máme odpovědnost především za království. Věřte nám, Vaše Veličenstvo, že jsme hotovi zemřít pro svého krále. Kdybychom však zemřeli pro kněze, uspíšili bychom jenom pád monarchie!"

Ludvík XVI. se obrátil k Dumouriezovi:

"Smýšlíte stále ještě tak, pane, jak jste se vyjádřil ve svém včerejším dopise?"

"Ano, Sire," odpověděl Dumouriez, "nedá-li se Vaše Veličenstvo přesvědčit naší věrností a oddaností."

"Nu dobrá," řekl král zachmuřeně, "ježto je vaše rozhodnutí pevné, přijímám vaši demisi. Postarám se o vaše nástupce."

Všichni čtyři se uklonili. Mourgues měl demisi již napsanou. Podal ji králi. Ostatní tří ji podali ústně.

Dvořané čekali v předpokojích. Viděli čtyři ministry odcházet a poznali jim na tvářích, že se právě rozloučili. Jedni se z toho radovali, druzí se děsili.

V Tuileriích bylo dusno jako v horkých letních dnech. Všichni cítili, že se blíží bouře. U brány potkal Dumouriez velitele Národní gardy pana de Romainvilliers. Chvátal do paláce.

"Pane ministře, spěchám pro vaše rozkazy."

"Už nejsem ministrem, pane," odpověděl Dumouriez.

"Ale v předměstích se shlukují davy."

"Jděte si pro rozkazy ke králi."

"Je to velmi naléhavé, pane!"

"Pospěšte si tedy, král právě přijal mou demisi."

Pan de Romainvilliers se rozběhl do schodů.

Ráno 17, června navštívili Dumourieze pánové Chambonnas a Lajard. Oba přicházeli z králova rozkazu. Chambonnas se měl ujmout ministerstva zahraničí, Lajard války.

Nazítří, 18. června, přijal král Dumourieze, aby s ním prohlédl účty a tajná vydání.

Když se Dumouriez objevil v paláci, všichni se domnívali, že se vrací na své místo, a tlačili se k němu, aby mu blahopřáli.

"Pánové," upozornil je Dumouriez, "nedělejte si iluze. Nejsem muž, který se vrací, nýbrž muž, který odchází. Přicházím složit účty."

Hned bylo kolem něho prázdno.

Sluha ohlásil, že král čeká na generála ve svém pokoji.

Král už byl zase klidný a sebejistý. Byla to duševní síla? Byla to předstíraná sebejistota nebo klamná naděje?

Dumouriez složil účty a zvedl se.

"Vy tedy," král se zabořil do lenošky, "odjíždíte k Lucknenově armádě?"

"Ano, Sire, rád opouštím tohle hrozné město a lituji jen, že vás zde zanechávám v nebezpečí."

"Neříkáte mi nic nového," pokrčil rameny král se zjevnou lhostejností, "znám nebezpečí, jež mi hrozí."

"Sire," ujal se slova Dumouriez, "chápete jistě, že s vámi mluvím bez jakéhokoli osobního zájmu. Přestal jsem být ministrem a nemám tedy také žádnou osobní odpovědnost. Jenom z věrnosti, z ryzí oddanosti, z lásky k vlasti, jen pro vaše blaho, pro blaho koruny, královny a vašich dětí, jen jménem všeho, co je drahé a posvátné mému srdci, prosím snažně Vaše Veličenstvo, aby netrvalo na svém rozhodnutí užít práva veta. Tato tvrdošíjnost neprospěje ničemu a přivede vás do záhuby, Sire!"

"Nemluvte už o tom," řekl král netrpělivě. "Rozhodl jsem se pevně."

"Sire, totéž jste mi řekl na tomto místě, v této komnatě před královnou, když jste mi dal své slovo, že schválíte oba dekrety."

"Udělal jsem chybu, když jsem vám to slíbil, pane, a lituji toho."

"Sire, opakuji vám - je to možná naposled, co mám tu čest s vámi hovořit, odpusťte mi tedy mou upřímnost: je mi

třiapadesát let a mám nějakou zkušenost - nechybil jste tehdy, když jste mi slíbil, že schválíte dekrety, nýbrž dnes, kdy od svého slibu upouštíte . . . Zneužívá se vašeho svědomí, Sire; ženou vás k občanské válce; jste bez moci, podlehnete, historie vás jednou polituje, obviní vás však, že jste zavinil neštěstí Francie!"

"Neštěstí Francie, pane? Myslíte, že budoucnost to bude vyčítat mně?"

"Ano, Sire."

"Bůh je můj svědek, že chci jen její blaho."

"Nepochybuji o tom, Sire. Budete však skládat Bohu účty nejenom z čistoty svých úmyslů, ale i z toho, jak osvíceně jste je prováděl. Myslíte, že zachraňujete náboženství; ničíte je. Vaše kněze budou vraždit, vaše pošlapaná koruna se bude válet ve vaší krvi, v krvi královnině a snad i vašich dětí . . . "

A Dumouriez se slzami v očích políbil ruku, kterou mu Ludvík XVI. podával.

Tu řekl král s jasným klidem a s majestátností, jakou by od něho byl nikdo nečekal:

"Máte pravdu, pane, očekávám smrt a předem odpouštím svým vrahům. Vy jste mi dobře sloužil. Vážím si vás a jsem vám vděčen za vaše dobré srdce . . . Sbohem, pane."

A Ludvík XVI. se rychle zvedl a uchýlil se do okenního výklenku.

Dumouriez sebral pomalu své papíry, aby měl pokdy nasadit si klidný výraz a aby ho král mohl zavolat zpět. Pak zamířil zvolna ke dveřím, ochoten vrátit se na první královo slovo. Slovo, které král pronesl, bylo však zároveň poslední:

"Sbohem, pane, buďte šťasten!" řekl Ludvík XVI.

Po těch slovech nebylo už proč zůstávat.

Monarchie se rozešla se svou poslední oporou. Král si strhl vnucenou masku a s odkrytou tváří stanul před lidem.

Podívejme se, co zatím dělal tento lid!

16. Tajné porady v Charentonu

Muž v generálské uniformě projížděl celý den předměstím Saint-Antoine na těžkém flanderském koni, podával ruku napravo a nalevo, objímal hezká děvčata a muže hostil vínem.

Byl to jeden z šesti dědiců pana Lafayetta, drobná měděná mince, která už neměla slavný zvuk jména bývalého velitele Národní gardy. Byl to velitel batalionu Santerre.

Po boku generála klusal jako pobočník na silném koni muž, v němž podle obleku bylo možno na první pohled poznat vlastence z venkova.

Na čele měl jizvu, mračil se jako čert a hrozivě se rozhlížel kolem dokola, pravý opak velitele batalionu, jenž měl otevřenou tvář a upřímný pohled.

"Buďte připraveni, dobří přátelé! Bděte nad národem! Zrádci kuji pikle, ale jsme tady my!" říkal Santerre.

"Co máme dělat, občane Santerre?" volali obyvatelé předměstí. "Víte, že jsme s vámi! Kde jsou zrádci? Veďte nás na ně!"

"Jen počkejte," konejšil Santerre netrpělivost, "až nadejde chvíle!"

„Bude to brzo?"

Santerre nevěděl, ale odpovídal nazdařbůh.

"Bude, bude, nemějte starost, dozvíte se to včas!"

A muž, jenž Santerra provázel, se nakláněl k šíji koně a šeptal některým mužům, jež poznával podle jistých znamení:

"Dvacátého června! Dvacátého června! Dvacátého června!"

A muži odcházeli s tímto datem v hlavě. Sotva ušli deset, dvacet, třicet kroků, utvořil se kolem nich hlouček a datum šlo od úst k ústům: "Dvacátý červen!"

Co se bude dít 20. června? Nikdo to ještě nevěděl. Vědělo se však, že 20. června k něčemu dojde.

Mezi muži, jimž bylo sděleno toto datum, bychom snadno poznali několik, kteří měli nikoli nevýznamnou účast na událostech, jež jsme už vylíčili.

Saint-Huruge, viděli jsme ho 5. října ráno, jak vyrazil z Palais-Royal, odkud vedl první tlupu do Versailles. Saint-Huruge, manžel podváděný svou ženou před rokem 1789, vsazený do Bastily, vysvobozený 14. července. Teď se mstí na šlechtě a na monarchii za své nešťastné manželství a za to, že byl nezákonně uvězněn.

Verriéres - znáte ho, pravda? Dvakrát jsme se už potkali s tímto hrbáčem z Apokalypsy s hlavou rozťatou až po bradu. Poprvé v sévreské krčmě, kde byl s Maratem a s vévodou d'Aiguillon, přestrojeným za prodavačku ryb. Podruhé na Martově poli, chviličku předtím, než se začalo střílet.

Amerikán Fournier, jemuž selhala puška, když na Martově poli vystřelil na Lafayetta. Umiňoval si, že tentokrát povede ránu výš než na velitele Národní gardy, a aby mu puška neselhala, že udeří šavlí.

Pan Beausire, jenž nevyužil času, co jsme ho nechali ve stínu, aby se polepšil. Pan Beausire, jenž přijal Olivu z rukou umírajícího Mirabeaua, tak jako rytíř des Grieux přijal Manon Lescaut z rukou, jež ji na okamžik vyzvedly z bláta a pak ji nechaly znovu klesnout do bahna.

Mouchy, malý, zkroucený, kulhavý, křivonohý mužík, opásaný ohromnou trojbarevnou šerpou, jež mu zakrývala polovinu těla, městský úředník, smírčí soudce a kdovíco ještě.

Gonchon, lidový Mirabeau, jenž připadal Pitouovi ještě ošklivější než Mirabeau aristokratický. Gonchon, jenž mizel v bouři, tak jako ve féerii mizí démon, kterého autor právě nepotřebuje, a objeví se za chvíli, ještě útočnější, hroznější a jedovatější.

Uprostřed tohoto zástupu, zmítajícího se kolem zřícenin Bastily, se procházel mladý muž, hubený, bledý, s hladce přičesanými vlasy, s jiskrnýma, pronikavýma očima, osamělý jako orel, kterého později přijal za svůj znak. Neznal tu nikoho a jeho také nikdo neznal.

Byl to dělostřelecký poručík Bonaparte, byl náhodou v Paříži na dovolené. Jednou se objevil u jakobínů a Cagliostro,

jak si jistě vzpomenete, pronesl o něm podivnou předpověď.

Kdo jitřil mysl toho davu? Muž s mohutnou šíjí, lví kšticí, hromovým hlasem - Santerre ho našel, když se vrátil domů, v pokojíku za krámem, kde na něho čekal: Danton!

V této chvíli strašný revolucionář - známe ho zatím z bouřlivého výstupu v přízemí divadla des Italiens při představeni Neočekávaných událostí od Grétryho, slyšeli jsme ho hřímat na tribuně cordelierů - vstoupil vlastně poprvé doopravdy na politickou scénu, kde brzo rozpřáhne své obří paže.

Odkud čerpal sílu tento muž, jenž bude tak osudný pro monarchii?

Od královny!

Nechtěla Lafayetta na pařížské radnici. Dala přednost Pétionovi, muži, jenž ji přivezl z Varennes. Sotva se stal starostou, pustil se v zápas s králem, když nařídil střežit Tuilerie.

Pétion měl dva přátele, které uvedl na radnici, když se ujal vlády v městské radě: Manuela a Dantona. Manuela jmenoval městským prokurátorem, Dantona jeho zástupcem.

Vergniaud jednou prohlásil na tribuně, obraceje se k Tuileriím:

" Hrůza často vycházela z tohoto neblahého paláce jménem tyranie. Ať se tam vrátí jménem zákona!"

Nuže, nadešla chvíle, kdy měl být proměněn ve skutek tento strašný řečnický obrat girondinského předáka. Stačilo dojít pro hrůzu na předměstí Saint-Antoine a hnát ji vyjevenou a ječící do paláce Kateřiny Medicejské.

Kdo ji mohl lépe vyvolat než strašný čaroděj revoluce Danton?

Danton měl široká ramena, mohutné ruce, atletická prsa, v nichž bilo silné srdce. Danton, to byl buben revoluce. Dostal-li ránu, vracel ji okamžitě s mohutným rozmachem, jenž zachvěl davem a opájel jej. Danton napřahoval jednu ruku k lidu - v tom mu byl prostředníkem Hébert. Druhou ruku napřahoval k trůnu prostřednictvím vévody Orleánského. Uprostřed mezi kramářem z blešího trhu a královským princem měl Danton před sebou celou klaviaturu, jejíž každá klávesa byla s to rozezvučet některou strunu společenské stupnice.

Pohleďte na tu stupnici: má dvě oktávy a harmonuje s mocným Dantonovým hlasem:

Hébert, Legendre, Gonchon, Rossignol, Momoro, Brune, Huguenin, Rotondo, Santerre, Fabre-d'Eglantine, Camille Desmoulins, Dugazon, Lazouski, Sillery, Geanlis a vévoda Orleánský.

Všimněte si, že zde stanovíme pouze viditelné hranice. Kdo nám může říci, kam až sestupuje a kam až se zvedá tato moc za hranicemi, kde se našemu oku ztrácí?

Nuže, tato moc pozvedla předměstí Saint-Antoine.

Již 16. června Polák Lazouski, člen městské rady, člověk Dantonův, uvedl celou věc do chodu. Oznámil radě, že 20. června obě předměstí, předměstí Saint-Antoine a předměstí Saint-Marceau, předloží Národnímu shromáždění a králi petice ve věci veta proti dekretu o kněžích a zároveň zasadí na terase Feuillantů strom svobody na paměť schůze v Míčovně a na 20. červen 1789.

Městská rada odepřela schválení.

"Obejdeme se bez něho," pošeptal Danton Lazouskému:

A Lazouski opakoval nahlas:

"Obejdeme se bez něho."

Toto datum 20. června mělo tedy význam viditelný a význam skrytý.

Zjevný význam byl pouze záminkou: podat králi petici a zasadit strom svobody.

Druhý cíl znalo jen několik zasvěcenců. Zbavit Francii Lafayetta a feuillantů a dát výstrahu králi, že bývají takové politické bouře, v nichž panovník může zajít i s trůnem, korunou a rodinou, jako se loď potopí se vším všudy v hlubinách oceánu.

Danton, jak jsme řekli, čekal na Santerra v malém pokojíku za krámem. Včera mu vzkázal po Legendrovi, že potřebuje, aby zítra začalo povstání v předměstí Saint-Antoine.

Ráno se dostavil k vlasteneckému sládkovi Billot, udělal zednářské znamení a oznámil mu, že z nařízení Vysoké rady ho má po celý den všude doprovázet. Billot, ačkoli se tvářil jako Santerrův pobočník, věděl toho víc než sám Santerre.

Danton si přišel ujednat se Santerrem schůzku na zítřejší noc v Charentonu, v malém domku na pravém břehu Marny na konci mostu.

Tam se měli sejít všichni ti muži podivných existencí, kteří se vždycky odněkud vynoří a stanou v čele každého povstání.

Všichni se dostavili přesně.

Všechny ty muže ovládaly různé vášně. Kde vzaly svůj vznik?

Byla by to temná historie. Někteří jednali z lásky k svobodě; mnozí, jako Billot, ze msty za potupu a urážku; většina z nenávisti, z bídy a ze zlých pudů.

V prvním poschodí byl zamčený pokoj, kam měli právo vejít jen vůdcové. Vycházeli odtud s přesnými, jasnými, absolutními rozkazy. Jako by to byl svatostánek, v němž nějaký tajemný bůh vynáší rozsudky.

Na stole byl rozložen obrovský plán Paříže.

Dantonův prst na něm rýsoval prameny, přítoky, proudy a bod, kde se spojí tyto potoky, řeky a veletoky lidi, kteří pozítří zaplaví Paříž.

Náměstí Bastily, kam ústí ulice z předměstí Saint-Antoine, ze čtvrti Arsenal, z předměstí Saint-Marceau, bude shromaždištěm; Národní shromáždění záminkou, Tuilerie cílem.

Bulvár bude široká, bezpečná cesta, po níž se povalí divý proud. Když bylo každému určeno stanoviště a všichni slíbili, že se tam dostaví, rozešli se.

Heslo dne znělo: Skoncovat se zámkem!

Jak se s ním skoncuje? To bylo nejisté.

Po celý den 19. června se tvořily hloučky na místě, kde stála Bastila, v okolí Arsenalu, v předměstí Saint-Antoine.

Mezi těmi hloučky se náhle objevila smělá a hrozná amazonka. Měla rudý šat, za pasem pistoli, po boku šavli, která se jednoho dne zabodne do srdce Suleauova.

Byla to Théroigne de Méricourt, krásná Lutyšanka. Viděli jsme ji 5. října na versailleské silnici. Co se s ní od té doby stalo?

Lutych se vzbouřil. Théroigne spěchala na pomoc své vlasti. Cestou jí zatkli Leopoldovi agenti, osmnáct měsíců byla v rakouských vězeních.

Uprchla? Pustili ji? Přepilovala mříže? Svedla žalářníka? Všechno je to tajemné jako začátek jejího života a hrozné jako jeho konec.

Buď tomu jakkoli, vrátila se! Je tu. Z aristokratické kurtizány se stala děvka lidu. Šlechta jí dala zlato, za než koupila dýky z jemné oceli a vykládané pistole, s nimiž se vrhne na nepřátele.

Lid ji poznává a vítá ji pokřikem.

Jak krásně se oblékla krásná Théroigne na zítřejší krvavý svátek!

Večer téhož dne ji vidí královna cválat na koni podél terasy Feuillantů. Jede z náměstí Bastily na Elysejská pole, z lidového shromáždění na vlasteneckou hostinu.

Z tuilerijských mansard, kam vystoupila, když se v ulicích rozlehl křik, vidí královna prostřené stoly. Víno teče proudem, hřmějí vlastenecké písně a při každém přípitku na počest Národnímu shromáždění, Girondě, svobodě hrozí hodovníci pěstí k Tuileriím.

Herec Dugazon zpívá popěvky proti králi a královně a Jejich Veličenstva mohou slyšet na zámku potlesk po každém refrénu.

Kdo jsou ti hodovníci?

Dobrovolníci z Marseille, přivedl je včera Barbaroux.

Osmnáctého června vešel do Paříže 10. srpen.

17. 20. červen

V červnu svítá brzo.

V pět ráno byly batalióny pohromadě.

Tentokrát byla vzpoura organizována; podobala se vpádu.

Dav měl své vůdce, podřizoval se jejich rozkazům, stál na vykázaných místech v řadách a s prapory.

Santerre byl na koni se svým štábem mužů z předměstí.

Billot se od něho nehnul ani na krok; vypadalo to, že byl tajně pověřen, aby nad ním bděl. Shromážděné davy byly rozděleny ve tři sbory. Prvnímu velel Santerre, druhému Saint-Huruge, třetímu Théroigne de Méricourt.

Kolem jedenácté dopoledne se nesmírný dav pohnul a na rozkaz, jejž přinesl jakýsi neznámý člověk, se dal na pochod.

Když lidová armáda vyrazila od Bastily, bylo v ní na dvacet tisíc lidí.

Byla to podivná, divoká, strašná podívaná!

Proud, který vedl Santerre, byl nejspořádanější. Mnoho mužů v něm bylo v uniformách, mělo pušky a bajonety.

Ale druhé dva proudy, to byla vskutku lidová armáda. Armáda v hadrech, bledá a vyzáblá. Měla za sebou čtyři léta drahoty a .nedostatku chleba a tři roky revoluce!

Z takové propasti vyšla tato armáda.

Neměla uniformy, neměla pušky. Měla rozedrané blůzy a kabáty, místo zbraní nejpodivnější předměty, jak komu náhodou přišly do ruky. Byly to píky, rožně, kopí bez hrotu, šavle bez rukojeti, nože přivázané na konce dlouhých holí, tesařské sekyry, zednická kladívka a ševcovské knejpy.

Místo praporu nesli šibenici, na níž se na provaze kymácela vycpaná panna - měla to být královna -, volskou hlavu s rohy, mezi nimiž byl napjat obscénní nápis, telecí srdce napíchnuté na rožni s nápisem: Srdce aristokrata.

V průvodu byly neseny standarty s nápisy:

Sankci, nebo smrt!

Povolat zpátky vlastenecké ministry!

Třes se, tyrane, tvá hodina udeřila!

Zástupy se rozdělily na rohu ulice Saint-Antoine.

Santerre a jeho Národní garda táhli po bulváru. Santerre byl v uniformě velitele praporu. Saint-Huruge byl oblečen jako nosič z tržnice a jel na koni s krásnou čabrakou, přivedl mu ho jakýsi neznámý pacholek od koní. Théroigne de Méricourt seděla na dělové lafetě, dělo táhli dva muži s nahými pažemi. Zástupy Saint-Hurugeův a Théroignin táhly po ulici Saint-Antoine:

Oba proudy se měly spojit na Vendómském náměstí a táhnout k feuillantům.

Lidová armáda pochodovala tři hodiny městem a strhovala do svých řad muže a ženy ze všech čtvrtí, jimiž táhla. Podobala se bystřinám, jež na svém toku neustále mohutněji, stále prudčeji se valí a pění.

Zástupy většinou mlčely. Ale chvílemi se neočekávaně zvedl ohromný křik anebo zazněla pověstná píseň Půjde to z roku 1790. Ta píseň se časem měnila a stávala se písní bojovnou a hrozivou. Nejčastěji se však ozývaly výkřiky: Ať žije národ! Ať žijí sansculotti! Pryč s panem a paní Veto!

Dlouho předtím, než se objevily první řady, duněl už z dálky jejich krok jako hučení příboje. Řev davu, divý zpěv a hukot svištěl a burácel jako blížící se bouře.

Když lid došel na Vendómské náměstí, Santerrův oddíl, jenž nesl topol, který chtěli zasadit na terase Feuillantů, narazil na stráž Národní gardy, jež mu zahradila cestu. Obrovským davům nebylo nic snazší, než rozdrtit stráž. Ale nedošlo k tomu. Lid chtěl zatím jen slavnost, chtěl se smát a bavit, postrašit pana a paní Veto. Nechtěl nikoho zabíjet.

Muži, kteří nesli strom, zanechali úmyslu zasadit ho na terase Feuillantů a šli ho zasadit vedle na nádvoří u kapucínů.

V Národním shromáždění věděli o celém tom zmatku a shonu už před hodinou, když se do sněmovny dostavila deputace se žádostí, aby lid směl před shromážděním defilovat.

Vergniaud žádal, aby mu to dovolili. Zároveň však navrhl, aby šedesát poslanců šlo chránit královský palác.

Také girondisté chtěli krále a královnu postrašit, ale nechtěli jim ublížit.

Jeden poslanec klubu feuillantů se postavil proti Vergniaudovu návrhu a tvrdil, že takové opatření by bylo urážkou pařížského lidu.

Neskrývala se za touto pokryteckou důvěrou v lid naděje, že se lid dopustí zločinu?

Zástupům z předměstí tedy dovolili, aby defilovaly se zbraněmi před Zákonodárným shromážděním. Brány sněmovní budovy se otevřely a proud třiceti tisíc ozbrojených lidí se začal valit. Přehlídka začala v poledne a skončila ve tři hodiny.

Lid tedy dosáhl splnění první části svých požadavků. Defiloval před Zákonodárným shromážděním a přečetl mu svou petici. Teď ještě zbývalo, aby šel ke králi a vymohl si na něm sankci proti-kněžského dekretu.

Když Zákonodárné shromáždění přijalo lidovou deputaci, jak by ji neměl přijmout král? Král přece není o nic větší pán než předseda Národního shromáždění! Když král přišel do sněmovny, bylo tu pro něho zrovna takové křeslo jako pro předsedu, a ještě po předsedově levici!

Král tedy vzkázal, že přijme petici, přinese-li ji deputace dvaceti lidí.

Lidem zatím ještě nenapadlo, že by mohli vniknout násilím do Tuilerií. Souhlasili s tím, že tam půjde deputace a zástupy že budou zatím defilovat pod okny.

Král a královna se budou moci dívat, až tady potáhnou se všemi těmi standartami s hrozivými nápisy, se všemi těmi hroznými symboly.

Všechny brány vedoucí do zámku byly zavřeny. Na nádvořích a v tuilerijských zahradách stály tři řadové pluky, dvě eskadrony žandarmerie, několik bataliónů Národní gardy a čtyři děla.

Královská rodina to pokládala za dostatečnou ochranu a byla klidná.

Ale lid, pořád ještě bez zjevného zlého úmyslu, žádal, aby mu otevřeli mřížovou bránu vedoucí na terasu Feuillantů.

Důstojníci, kteří veleli stráži u brány, odmítli otevřít bez králova výslovného rozkazu.

Tu požádali tři městští radní, aby jim bylo dovoleno poprosit krále o souhlas. Vpustili je tedy přes bránu.

Montjoye, autor Historie Marie Antoinetty, nám zachoval jejich jména. Byli to Boucher-René, Boucher-Saint-Sauveur a Mouchet. Mouchet byl nepatrný smírčí soudce z Marais, byl to křivě rostlý, paťhavý, nahrblý trpaslík, přes prsa měl ohromnou trikolóru.

Vpustili je tedy do zámku a dovedli ke králi. Mouchet mluvil za všecky.

"Sire," řekl, "shromážděný lid táhne kolem zámku pod ochranou zákona. Nemusíte se kvůli tomu znepokojovat. Jsou to řádní občané a chtěli pouze podat Zákonodárnému shromáždění petici a slavit občanskou slavnost na památku přísahy v Míčovně v roce 1789. Tito pokojní občané žádají, aby jim byl povolen průchod přes terasu Feuillantů. Ale mřížová vrata na terasu jsou zavřená a v přístupu brání také dělo, připravené k výstřelu. Přicházíme vás požádat, Sire, aby mřížová brána byla otevřena a aby byl povolen volný průchod."

"Pane," odpověděl král, "vidím podle vaší šerpy, že jste představitel města. Je tedy vaším úkolem bdít nad tím, aby byl zachováván zákon. Považujete-li to za nutné, dejte otevřít mříže na terasu Feuillantů. Ať občané defilují přes tuto terasu a vyjdou branou u stájí. Domluvte se o tom s velícím generálem gardy a zvláště bděte nad tím, aby nebyl porušen pořádek a klid."

Tři městští radní se uklonili a odešli; šel s nimi důstojník, který měl potvrdit, že sám král poručil, aby vrata byla otevřena.

Brána tedy byla otevřena. Když byla otevřena, každý chtěl dovnitř.

V bráně nastala velká tlačenice. Každý ví, jak se dav umí tlačit. Je jako stlačená pára, jež najednou vybuchne.

Mřížová brána na terasu Feuillantů zapraskala, jako by byla z vrbového proutí.

Dav se nadechl a s výskotem se rozběhl po parku.

Bohužel zapomněli otevřít bránu u stájí. Když našel bránu zavřenou, defiloval lid kolem řad Národní gardy, seřazené před průčelím paláce. Potom vyšel branou na nábřeží, a protože se chtěl zase vrátit do svého předměstí, chtěl projít brankami na náměstí Carrousel.

Ale tyto branky byly zavřeny a střeženy.

Lidé, unavení, uběhaní a celí utrmácení, se už začali bouřit. Když reptáni neustávalo a začaly se ozývat výhružky, otevřely se brány a dav se vyhrnul na ohromné náměstí.

Tam si zástupy uvědomily, že hlavním cílem dnešního dne bylo podat králi petici, aby zrušil své veto.

Dav se tedy nerozchází a čeká na náměstí Carrousel.

Tak uplyne hodina. Lid je čím dál tím netrpělivější. Lidé by šli už nejraději domů, ale vůdcům se to nehodí do krámu.

Po celém náměstí obcházejí lidé a říkají:

"Jenom tu zůstaňte! Uvidíte, že král se nakonec poddá! Nevracejte se domů s nepořízenou, jinak budeme muset začínat znovu."

Lidem se zdá, že ti našeptávači mají pravdu. Přitom se jim však také zdá, že král je na své schválení nechává nějak dlouho čekat.

Kdekdo má hlad. Nejenom v tuto chvíli. Chléb v té době zlevnil. Není však práce, a tak nejsou ani peníze. A ať je chléb sebelacinější, zadarmo přece nikdy není.

Všichni tihle lidé vstávali v pět hodin ráno ze svého ubohého lože, na něž včera ulehli s kručením v břiše. Jsou to většinou dělníci se svými ženami, matky s dětmi, a všichni přišli s bláhově neurčitou nadějí, že všem bude lépe,

schválí-li král dekret proti kněžím.

Zdá se však, že králi se do toho nechce.

Je horko a lidé mají žízeň.

Z hladu, z žízně a z vedra se vzteknou psi.

Lidé čekají a nějakou dobu jsou trpěliví. Přesto však začínají lomcovat zámeckou mříží.

Přiběhl jeden městský radní a začal lid konejšit:

"Občané, tohle je králův byt a vstoupit sem se zbraní by bylo násilí. Král přijme vaši petici, musí mu ji však předložit deputace dvaceti občanů."

Tak deputace, na kterou lid čeká a myslí si, že už je hodinu u krále, nebyla dosud vpuštěna!

Vtom se ozve velký hluk od nábřeží. Je to Santerre a Saint-Huruge na koních a Théroigne na svém děle.

"Co tu děláte před mříží?" křičí Saint-Huruge. "Proč nejdete dál?"

"Vždyť vidíš, že brána je zavřená!"

Théroigne seskočí z děla.

"Dělo je nabité," křičí, "rozrazte bránu koulí!"

Přitáhnou dělo k bráně.

"Počkejte, počkejte," volají dva městští radní. "Jen žádné násilí. Otevřeme vám."

A opravdu odstrčí závoru a brána se otevře. Všechno se hrne dovnitř.

Víte, co to je dav a jakou má hroznou silu?

Dav se tedy nahrne do nádvoří. Vleče s sebou dělo, táhne je přes celé nádvoří, dokonce i po schodech, a postaví je nahoře na schodišti.

Tam stojí městští radní s šerpami přes prsa.

"Co tu chcete s tím dělem? To je chcete vtáhnout do královských komnat? Myslíte, že takhle něco dokážete?"

"To je pravda," uvažují lidé a sami se diví, proč se sem táhli s dělem. Obrátí je tedy a chtějí je stáhnout dolů.

Jak obracejí dělo, zachytí nápravou o dveře a hlaveň děla se obrátí proti lidu.

"Tak vidíte, král má proti nám děla i ve svých pokojích!" pokřikují lidé, kteří se sem valí v nových a nových proudech. Nevědí, jak se sem dělo dostalo, nevědí, že to je dělo Théroignino, a myslí si, že je namířeno proti ním.

Mezitím dva muži na Mouchetův rozkaz rozsekají sekyrami veřeje, v nichž dělo uvázlo, a táhnou je zase dolů pod vestibul.

V zámku si rány sekyr, jimiž ti dva muži uvolňují dělo, vykládají tak, že se lid dobývá sekyrami do královských komnat.

Seběhne se na dvě stě šlechticů, nedoufají, že by mohli krále ubránit, domnívají se jen, že lid chce sáhnout králi na život, a chtějí zemřít s ním.

Jsou mezi nimi: starý maršál de Mouchy, pan d'Hervilly, velitel rozpuštěné Konstituční gardy, Acloque, velitel Národní gardy z předměstí Saint-Marceau, tři granátníci z batalionu z předměstí Saint-Martin, kteří jediní zůstali na svém místě, pánové Lecrosnier, Bridaud a Gosse. Konečně muž v černém obleku, jenž už jednou přispěchal chránit krále vlastním tělem proti vrahům, muž, jehož rad král nikdy nedbal; teď ve chvíli nebezpečí, které se tolikrát snažil zažehnat, přišel znovu krále bránit - doktor Gilbert.

Král a královna se zprvu velmi polekali, když zaslechli vřavu před palácem, ponenáhlu si však na to zvykli.

Je půl čtvrté odpoledne. Královští manželé už začínají věřit, že den uplyne tak, jak začal, s velkým hlomozem, ale bez vážného nebezpečí.

Královská rodina je shromážděna v králově komnatě.

Tu pojednou dolehnou rány seker až do této komnaty a provází je řev jako dunění vzdálené bouře.

V tom okamžiku vpadne do královy komnaty muž s výkřikem:

"Sire, svěřte se v mou ochranu, ručím za všechno!"

18. Král vidí, že jsou chvíle, kdy si člověk může nasadit na hlavu červenou čapku, i když není Jakobín

Ten muž byl doktor Gilbert.

Objevoval se pravidelně při všech peripetiích obrovského dramatu, jež se tu rozvíjí před našima očima.

"Ach, doktore, to jste vy! Co se děje?" otázali se král a královna takřka jedněmi ústy.

"Dav vtrhl do zámku, Sire," odpověděl Gilbert, "a hluk, který slyšíte, znamená, že vás lidé chtějí vidět."

"Nehneme se od vás, Sire!" zvolaly jedněmi ústy královna a madam Alžběta.

"Vaše Veličenstvo," ozval se Gilbert, "dal byste mi na jedinou hodinu pravomoc, jakou má kapitán na lodi zmítající se uprostřed bouře?"

"Dávám vám ji," řekl král.

Vtom se objevil ve dveřích velitel Národní gardy Acloque. Byl bledý jako stěna, ale bylo vidět, že je odhodlán bránit krále až do konce.

"Pane," křikl na něho Gilbert, "král se rozhodl, že půjde s vámi. Chraňte krále!"

Potom se otočil ke králi:

"Jděte, Sire, jděte!"

"A já chci jít se svým mužem!" zvolala královna.

"A já se svým bratrem!" vykřikla madam Alžběta.

"Běžte s bratrem, madam," řekl Gilbert madam Alžbětě, "ale vy, madam," otočil se ke královně, "zůstaňte zde!"

"Pane!" zvolala Marie Antoinetta.

"Sire," obrátil se Gilbert ke králi, "proboha vás prosím, požádejte královnu, aby se řídila tím, co říkám, jinak neručím za nic."

"Madam," řekl král, "řiďte se radami pana Gilberta, a bude-li třeba, poslechněte jeho rozkazu."

Gilbertovi řekl:

"Pane, ručíte mně za královnu a za dauphina?"

"Sire, ručím za ně, nebo s nimi zemřu."

Královna chtěla ještě odporovat, ale Gilbert rozpřáhl ruce a zabránil ji jít za králem.

"Madam, skutečné nebezpečí hrozí vám, nikoli králi. Ať právem nebo neprávem, lid vás viní, že králův odpor máte na svědomí vy. Svou přítomností byste krále neubránila, naopak byste ho vystavila ještě většímu nebezpečí. Buďte raději hromosvodem. Odvraťte od krále blesk, můžete-li."

"Ať tedy blesk udeří do mě, pane, ale ať ušetří mé děti!"

"Řekl jsem králi, že ručím za vás i za vaše děti, madam. Pojďte se mnou."

Potom se otočil k paní de Lamballe, která se vrátila před měsícem z Anglie a před třemi dny přijela z Vernonu, a k ostatním královniným dámám:

"Pojďte s námi!"

Byly to vévodkyně z Tarenta, vévodkyně de la Tremouille, paní de Tourzel, de Mackau a paní de la Roche-Aymon.

Gilbert znal vnitřek zámku a snadno se orientoval. Potřeboval nějakou velkou síň, kam by se vešlo hodně lidí. To byla první záštita, na kterou spoléhal. Tam chtěl umístit královnu, její děti a dámy a sám se postavit před ně, aby je chránil.

Přišel mu na mysl sál, kde zasedala ministerská rada.

Naštěstí byl ten sál ještě prázdný.

Gilbert dovedl do okenního výklenku královnu, obě děti a princeznu de Lamballe. Každá vteřina byla drahá, nebylo kdy na dlouhé řeči. Dav už bušil do dveří.

Gilbert přitáhl těžký stůl, kolem něhož zasedali ministři, před okno.

Madam Royale vyzvedl na stůl, korunního prince na něj posadil. Královnu postavil za ně; dětská nevinnost měla takto chránit neoblíbenou ženu.

Ale Marie Antoinetta si chtěla stoupnout před děti, aby je chránila vlastním tělem.

"Ne, ne," vykřikl Gilbert velitelským tónem, "takhle je to v pořádku. Nehýbejte se!"

A protože dav už lomcoval dveřmi a Gilbert tušil, že jimi lomcuje smečka rozvášněných žen, odstrčil závoru, otevřel dveře a zvolal:

"Jen vstupte, občanky! Královna a její děti vás očekávají!"

"Kdo je Rakušanka, kde je paní Veto?" ječely rozdivočelé fúrie.

Byl to strašný okamžik.

Gilbert cítil, že v této rozhodující chvíli všecka moc uniká z lidských rukou a je jen v rukou božích.

"Klid, madam," pošeptal královně. "Myslím, že vám nemusím radit, abyste byla co možná přívětivá."

Jakási žena s rozpuštěnými vlasy, s tasenou šavlí, rudá vztekem se hnala kupředu.

"Kde je Rakušanka? Kde je, ať ji zabiju!"

Gilbert ji vzal za ruku a dovedl ji před královnu:

"Tady je Její Veličenstvo."

A tu se královna otázala co nejpřívětivějším hlasem:

"Ublížila jsem vám snad nějak, má milá?"

"To ne, madam," koktala žena z předměstí, udivená vlídnosti a vznešeností Marie Antoinetty.

"Proč mě tedy chcete zabít?"

"Slyšela jsem, že vedete národ do záhuby," koktala dívka zmateně a sklonila šavli.

"To vás tedy klamali. Provdala jsem se za francouzského krále. Jsem matka korunního prince, tohohle dítěte, vidíte . . . Jsem Francouzka a nikdy se už nevrátím do své rodné země. Mohu být šťastná nebo nešťastná jenom ve Francii . . . Šťastná jsem byla, když jste mě měli rádi!"

Dívka upustila šavli a dala se do pláče.

"Ach, madam," vzlykala, "já jsem vás neznala. Odpusťte mi! Teď teprve vidím, jak dobré máte srdce."

"Pokračujte takhle, madam," pošeptal Gilbert královně, "a nejenže se zachráníte, ale za čtvrt hodiny vás budou všichni ti lidé velebit!"

Potom svěřil královnu několika národním gardistům, kteří sem zatím přiběhli, a ministru války Lajardovi, jenž se sem vedral zároveň s lidem a spěchal za králem.

Král právě zažil podobnou scénu. Ludvík XVI. šel tam, kde slyšel největší hluk. V okamžiku, kdy vstoupil do síně zvané Oeil-de-boeuf, povolily dveře pod náporem davu a v otvoru se objevily špice kopí a hroty bodáků.

"Otevřte," poručil král, "otevřte!"

"Občané," zvolal silným hlasem pan d'Hervilly, "zbytečně se namáháte. Král poroučí, aby vám otevřeli."

A odsunul závoru a otočil klíčem. Dveře napolo rozbité zaskřípaly ve veřejích.

Pan d'Acloque a vévoda de Mouchy sotva stačili přimět krále, aby si stoupl do okenního výklenku, a několik granátníků, kteří tu zbyli, narychlo před něho postavilo několik lavic.

Když král viděl, jak se dav valí do sálu se zlověstnými hrozbami, kletbami a řevem, bezděky vykřikl:

"Ke mně, pánové!"

Čtyři granátníci hned tasili šavle a stoupli si ke králi.

"Schovejte šavle, pánové," poručil král. "Stůjte jen po mém boku, nic jiného nechci."

A vskutku, málem by bylo pozdě. Zablesknutí šavlí působilo na lid jako provokace.

Jakýsi chlap v cárech, s nahýma rukama a pěnou u úst se vrhl ke králi:

"Tak tady jsi, tlouštíku Veto!"

Chtěl krále bodnout nožem přivázaným na holi.

Jeden z granátníků, jenž přes králův rozkaz ještě nezastrčil šavli do pochvy, srazil zuřivcovo kopí.

Ale král, jenž se zatím úplně vzpamatoval, odstrčil granátníka:

"Pusťte mě, pane! Čeho se mám bát uprostřed svého lidu?"

A pokročil kupředu s důstojností, kterou by v něm byl nikdo nehledal, a s odvahou, jakou dosud u něho nikdo neviděl. Nastavil prsa zbraním, jež na něho mířily.

"Ticho," zvolal kdosi uprostřed vřavy. "Chci mluvit."

Ránu z děla by snad nebylo slyšet v tom ohlušujícím ryku, a přece tento hlas ovládl vřavu.

Byl to hlas řezníka Legendra.

Legendre přistoupil ke králi tak blízko, že mu téměř dýchal do tváře.

Kolem obou mužů se utvořil kruh.

V tom okamžiku se za strašným dvojníkem Dantonovým objevil jiný muž a král spatřil bledou, ale klidnou tvář doktora Gilberta. Pohledem se ho otázal:

"Co je s královnou, pane?"

Doktorův úsměv odpověděl:

"Je v bezpečí, Sire."

Kývnutím hlavy král Gilbertovi poděkoval.

"Pane!" oslovil Legendre krále.

Král sebou při slově pane prudce škubl.

"Ano, pane - pane Veto, k vám mluvím!" pokračoval Legendre. "Poslouchejte tedy, od toho jste tady, abyste nás poslouchal. Jste věrolomník. Vždycky jste nás klamal a klamete nás dosud. Ale mějte se na pozoru! Míra vašich hříchů je dovršena a lid už toho má dost, aby byl pořád jen vaší hračkou a vaší obětí!"

"Vždyť vás poslouchám, pane," pokrčil rameny král.

"Tím líp! Víte, proč jsme sem přišli? Přišli jsme vás žádat, abyste schválil dekrety Národního shromáždění a abyste povolal zpátky propuštěné ministry . . . Tady je naše petice."

A Legendre vytáhl z kapsy papír, rozevřel jej a četl výhružnou petici, která už byla přečtena v Zákonodárném shromáždění.

Král poslouchal s očima upřenýma na Legendra. Když řezník skončil, řekl docela klidně:

"Udělám, pane, co mně přikazují zákony a ústava."

"To se ví," ozval se jakýsi hlas, "to je tvůj trumf, ta ústava! Ústava z roku jedenadevadesát, která ti dovoluje, abys zarazil celý stroj, abys dovedl Francii pod šibenici a čekal, až ji přijdou Rakušáci oběsit!"

Král se otočil směrem, odkud zazněl tento nový hlas. Pochopil, že odtud hrozí nejnebezpečnější útok.

Také Gilbert se obrátil k tomu muži a položil mu ruku na rameno:

"Vás už jsem někde viděl, příteli," řekl král. "Kdo jste?"

A prohlížel si řečníka spíš zvědavě než se strachem, ačkoli ten muž vypadal velmi sveřepě.

"Ano, viděl jste mě, Sire. Viděl jste mě už třikrát. Poprvé 16. července, když jste sem přijel z Versailles. Podruhé ve Varennes. Potřetí je to dnes . . . Sire, zapamatujte si mé jméno. To jméno vám nevěstí nic dobrého. Jmenuji se Billot!" 3

Vtom se zase zvedl křik. Jakýsi muž, ozbrojený pikou, chtěl krále bodnout. Ale Billot uchopil kopí, vytrhl je vrahounovi z rukou, zlomil je o koleno a vykřikl:

"Žádnou vraždu! Tohoto muže se smí dotknout jen zákon! Slyšel jsem, že byl v Anglii král, kterému dal lid stít hlavu, když ho ten král zrazoval. Vy byste měl znát jméno toho krále, Sire. Nezapomeňte na ně!"

"Billote," zašeptal Gilbert.

"Dělejte si, co chcete," pohodil Billot vztekle hlavou, "tento muž bude souzen jako zrádce a bude odsouzen!"

"Zrádce! Zrádce! Zrádce!" řval dav.

Gilbert se vrhl mezi krále a lid.

"Nebojte se, Sire," řekl tiše, "a snažte se nějakým gestem uklidnit ty zběsilce."

Král chopil Gilberta za ruku a položil si ji na srdce.

"Vidíte, pane, že nemám ani trošku strach," řekl. "Přijal jsem dnes ráno Nejsvětější svátost, ať si se mnou dělají, co chtějí. A když jste chtěl nějaké gesto, myslíte, že tohle bude stačit?"

A Ludvík XVI. sňal červenou čapku jakémusi sansculottovi z hlavy a narazil si ji sám na hlavu. A tu najednou celý dav začal hlasitě tleskat.

"Ať žije král! Ať žije národ!" ozývalo se ze všech stran.

Jakýsi chlapík se prodral ke králi s lahví v ruce.

"Jestli máš lid tak rád, jak říkáš, tlusťoušku Veto, tak se napij na zdraví národa!"

A podával králi láhev.

"Nepijte, Sire," zašeptal kdosi, "možná že v tom je jed."

"Pijte, Sire," pošeptal králi Gilbert, "ručím za všechno."

Král si vzal láhev.

"Na zdraví lidu!" provolal a napil se.

Ozvalo se znovu volání: "Ať žije král!"

"Sire," řekl Gilbert, "teď už se není čeho bát. Dovolte, abych se vrátil ke královně."

"Běžte," řekl král a stiskl mu ruku.

Když Gilbert odcházel, potkal se ve dveřích s Isnardem a Vergniaudem. Spěchali ze Zákonodárného shromáždění,

aby krále chránili svou popularitou.

"Kde je král?" tázali se oba.

Gilbert jim ukázal rukou a oba poslanci chvátali ke králi.

Aby se dostal ke královně, musel Gilbert projít několika komnatami, také královou ložnicí.

Lid zaplavil všechny pokoje.

Muži z lidu seděli na králově posteli, klátili nohama a říkali si dobromyslně: "Podívejte se na toho tlusťocha Veto, ten se má! Našinec se nemůže válet v takovýchhle postelích!"

Bylo vidět, že nebezpečí už minulo a prvotní zuřivost se vybila. Gilbert se vracel klidněji ke královně.

Když vešel do sálu, kde královnu zanechal, odhadl rychlým pohledem situaci a oddechl si.

Královna stála pořád na témž místě. Korunní princ měl podobně jako jeho otec na hlavě červenou čepici.

Ve vedlejší komnatě se ozval velký hřmot. Gilbert se šel podívat, co se tam děje. Přicházel to s takovým rámusem občan Santerre.

Hromotluk vstoupil do sálu.

"Hleďme, tak tady je konečně Rakušanka!"

Gilbert mu šel naproti přes celou síň.

"Dobrý den, pane Santerre!"

"To jste vy, doktore Gilberte?"

"Ano, já, doktor Gilbert, a ještě jsem nezapomněl, že jste byl jeden z prvních, kdo mně otevřel brány Bastily. Dovolte mi, abych vás představil královně."

"Královně? Mě chcete představovat královně?" bručel sládek.

"Ano, královně, není vám to snad vhod?"

"Na mou duši, chtěl jsem se jí představit sám. Ale když jinak nedáte."

"Znám pana Santerra," ozvala se líbezně královna.

"Když byl hlad, živil přece sám polovinu předměstí Saint-Antoine."

Santerre se zarazil, upřel poněkud rozpačitý pohled na dauphina, a když viděl, jak chudákovi chlapci tekou krůpěje potu po tváři, obrátil se k lidem:

"Sundejte přece tomu dítěti čepici, vidíte, jak se v ní potí!"

Královna mu poděkovala pohledem.

Tu se k ní naklonil bodrý Flám přes stůl a řekl tiše:

"Máte velmi nešikovné přátele, madam, věděl bych o lepších!"

Za hodinu poté se všechen dav z paláce vytratil. Král se sestrou se vrátili ke královně a k dětem.

Královna mu běžela vstříc a vrhla se mu do náruče. Obě děti ho chytily za ruce. Objímali se a líbali, jako by se právě zachránili ze ztroskotané lodi.

Tu teprve král zpozoroval, že má ještě na hlavě červenou čepici.

"Ach, na tohle jsem zapomněl!" vykřikl, zlostně ji chytil a mrštil jí s opovržením do kouta.

Mladý dělostřelecký poručík, sotva dvaadvacetiletý, stál opřen o strom na terase u řeky. Viděl okny, v jakém nebezpečí byl král a jaká pokoření zažil. Teď už se na to nevydržel dívat. Drtil mezi zuby:

"Kdybych měl tisíc mužů a dvě děla, rozsekal bych tu všivou pařížskou sebranku na kaši!"

Ale protože neměl tisíc mužů a dvě děla, nevydržel se už dívat na to divadlo a obrátil se k paláci zády.

Byl to Napoleon Bonaparte.

19. Reakce

Lid se vytrácel z Tuilerií právě tak smutně a neslavně, jak hlomozivě a hrozivě tam vstoupil.

Lidé si říkali, sami udiveni nepatrným výsledkem: "Nedosáhli jsme vlastně nic. Budeme se muset vrátit."

Jako hrozba to znělo silně, pro tento okamžik však to bylo slabé.

Ludvíka XVI. soudili podle jeho pověsti. Vzpomínali si, jak král utíkal do Varennes v přestrojení za lokaje, a říkali si:

"Jakmile uslyší tlouštík Veto náš řev, schová se někde v jarmaře, pod stolem nebo za záclonou. Tam ho zapíchneme jako podsvinče, budeme s ním hotovi jednou provždy a řekneme si jako Hamlet, když zabil Polonia: ‚Zabil jsem krysu.' "

Ale stalo se něco docela jiného: nikdy nebyl král tak chladnokrevný a řekněme přímo, nikdy nebyl tak veliký.

Příkoří, které musel vytrpět, bylo hrozné. Ale králova pokojná odvaha byla ještě větší. Jeho plachá síla, smíme-li se tak vyjádřit, potřebovala ostruhy, ale byla-li vydrážděna, byla pevnější než ocel. Strašná situace, v níž se z ničeho nic octl, mu dala takovou vzpruhu, že se vydržel pět hodin bez jediného mrknutí dívat, jak se mu před očima míhají sekery, píky, kordy a bajonety. Žádný generál snad nezažil v deseti nejvražednějších bitvách to, co zkusil Ludvík XVI. za pět hodin, žádný nestál tváří v tvář a nedokázal s takovým klidem čelit nebezpečí, jaké hrozilo králi při této dlouhé přehlídce vzbouřenců. Théorigny, Saint-Hurugeové, Lazouští, Furnierové, Verrierové, všichni ti krvežíznivci šli do Tuilerií s úmyslem vraždit. Ale neočekávaná důstojnost, jež se objevila uprostřed strašné bouře, jim vyrazila dýku z ruky. Ludvík XVI. tu prožil svou Kalvárii. Král s červenou čapkou na hlavě se choval jako Ježíš, když ho korunovali trním. A jako Kristus uprostřed rouhání a utrpení říkal: "Já jsem syn boží, já jsem král židovský," tak Ludvík XVI. nepřestával říkat uprostřed všech urážek a ponížení: "Já jsem váš král.

Hle, co se stalo: revoluce se domnívala, že v Tuileriích, zteče-li jejich brány, najde jen slabý a chvějící se stín královské moci, a zatím se tu k svému velkému údivu střetla se vztyčenou a živou vírou středověku. Na okamžik tu proti sobě stály dva velké principy. Slunce jednoho zapadalo, slunce druhého vycházelo. Bylo to strašné, tak jako kdyby se na obou koncích oblohy objevila najednou dvě slunce! Ale v obou bylo tolik velikostí a lesku, i ve víře ve všemocnost lidu, i v odporu, k němuž se vzmužila královská moc!

Roajalisté byli okouzleni. Vítězství zůstalo celkem na jejich straně.

Král, jenž byl násilím donucen se podřídit Zákonodárnému shromáždění, byl ochoten podepsat jeden z obou dekretů. Jakmile si však uvědomil, že se nevydává ve větší nebezpečí, odmítne-li místo jednoho oba, vyslovil své veto proti oběma.

Královská moc klesla onoho osudného 20. června tak hluboko, že se dostala - aspoň se to tak zdálo - až na dno propasti; teď už tedy může zase jenom stoupat.

Opravdu se zdálo, že tomu tak bude.

Zákonodárné shromáždění prohlásilo 21. června, že nepřipustí ve své zasedací síni žádné další demonstrace ozbrojeného lidu. Tak vlastně odsoudilo včerejší demonstrace.

Pétion přišel do Tuilerií 20. června večer, když už bylo po všem.

"Sire," řekl králi, "teprve teď se dozvídám, jaké nebezpečí hrozilo Vašemu Veličenstvu."

"To je dost divné," odpověděl král, "trvalo to přece dost dlouho."

Nazítří žádali konstitucionalisté, roajalisté a feuillanti v Zákonodárném shromáždění, aby byl vyhlášen výjimečný stav.

Víme už, že první stanné právo vedlo 17. července loňského roku ke krveprolití na Martově poli.

Pétion spěchal do Národního shromáždění. Tam odůvodňovali opatření tím, že prý se opět srocují davy.

Pétion prohlásil, že lid se vůbec nesrocuje a že on osobně ručí za to, že udrží v Paříži klid. Vyhlášení výjimečného stavu bylo tedy zamítnuto. V osm hodin večer se odebral Pétion z Národního shromáždění do Tuilerií, aby podal králi zprávu o náladě v hlavním městě a uklidnil ho. Šel s ním rytec Sergent, švagr Marceaův, člen městské rady a jeden z náčelníků policie. S nimi šlo ještě několik městských radních.

Když přecházeli přes Carrousel, napadli je rytíři svatého Ludvíka a několik konstitučních a národních gardistů. Inzultovali Pétiona. Sergenta, ačkoli měl přes prsa šerpu, udeřili do prsou a do tváře, nakonec ho dokonce povalili na zem.

Jakmile byl Pétion uveden ke královským manželům, okamžitě pochopil, že přišel vlastně na kolbiště.

Marie Antoinetta si ho změřila pohledem plným opovržení. Král už věděl, co se stalo v Národním shromáždění. Řekl Pétionovi:

"Vy tedy tvrdíte, pane, že v hlavním městě zavládl opět klid?"

"Ano, Sire," odpověděl Pétion, "lid vám vyložil, co měl na srdci, teď je spokojený a klidný."

Jenže král nebyl klidný, ani spokojený.

"Musíte přiznat, pane, že to, co se stalo včera, je hrozná ostuda a že městská rada neudělala, co měla a co mohla udělat."

"Sire," odpověděl Pétion, "městská rada splnila svou povinnost. Veřejné mínění ji bude soudit."

"Řekněte raději celý národ, pane."

"Městská rada se nebojí soudu národa."

"A jak to teď vypadá v Paříži?"

"Paříž je klidná, Sire."

"To není pravda!"

"Sire . . . "

"Mlčte!"

"Představitel lidu nesmí mlčet, Sire, jestliže koná svou povinnost a říká pravdu."

"Dobře, můžete jít."

Král se k představiteli lidu otočil zády. Pétion se poklonil a odešel.

Král byl tak podrážděn, na jeho tváři se zračil tak silný hněv, že to královnu, ač byla sama vášnivá žena a ohnivá amazonka, až poděsilo.

"Můj Bože," řekla Roedererovi, když Pétion odešel, "nemyslíte, že král byl příliš prudký, a neobáváte se, že by mu ta prudkost mohla u Pařížanů uškodit?"

"Madam," řekl Roederer, "nikdo se nemůže divit, že král poručí svému poddanému, aby mlčel, když se k němu nechová s náležitou úctou."

Nazítří poslal král Zákonodárnému shromáždění list, v němž si stěžoval, že královský zámek byl zneuctěn, král a královská moc hluboce uraženi.

A potom vydal sám provolání k lidu.

Byl tedy dvojí lid: lid, který způsobil 20. červen, a lid, jemuž si král stěžoval.

Čtyřiadvacátého června se král s královnou zúčastnili přehlídky Národní gardy a byli přijati s jásotem. Téhož dne suspendovalo pařížské direktorium starostu.

Kdo mu dodal takovou odvahu?

Za tři dny se to vysvětlilo.

Sedmadvacátého června přibyl do Paříže ze svého ležení Lafayette provázen jediným důstojníkem a ubytoval se u svého přítele pana de la Rochefoucauld.

V noci byli zpraveni konstitucionalisté, feuillanti a roajalisté, aby nazítří obsadili galérie v Zákonodárném shromáždění.

Druhého dne se do Národního shromáždění dostavil generál.

Uvítaly ho tři salvy potlesku, ale každá z těch salv dozněla v hluku a reptání girondistů.

Bylo jasné, že zasedání bude bouřlivé.

Generál Lafayette byl muž tak statečný, že si to lze sotva představit. Ale mezi velkou statečností a velkou odvahou je rozdíl. Velmi statečný muž bývá dokonce jen velmi zřídka hazardně odvážný:

Lafayette cítil, jaké nebezpečí mu hrozí. Je sám proti všem a hraje o zbytek své popularity. Jestliže ztratí i tento zbytek, bude ztracen sám. jestliže vyhraje, snad zachrání i krále.

Bylo to od něho tím šlechetnější, že věděl, jaký má k němu král odpor a jak ho královna nenávidí. Vždyť přece sama řekla: "Ať mě raději zahubí Pétion, než kdyby mě měl zachránit Lafayette!"

Snad tenhle husarský kousek provedl i proto, aby dal odpověď na výzvu Národního shromáždění.

Před deseti dny psal totiž králi a Národnímu shromáždění. Krále povzbuzoval k odporu a Zákonodárnému shromáždění hrozil, nepřestane-li na krále útočit.

Tu se ozval ve sněmovně výkřik:

"Uprostřed své armády je drzý. Ale uviděli bychom, zda by mluvil stejně, kdyby tu stál mezi námi!"

Ta slova se donesla Lafayettovi do jeho ležení u Maubeuge. A snad právě tento výkřik vyprovokoval Lafayetta k tomu, že přijel do Paříže.

Lafayette vystoupil na tribunu, uvítán na jedné straně potleskem, na druhé reptáním a hrozbami.

"Pánové," řekl, "vytýkalo se mně, že jsem vám 16. června psal ze svého tábora. Bylo mou povinností dokázat, že nejsem zbabělec. Opustil jsem proto skvělou hradbu, kterou utvořila kolem mě oddanost mého vojska, a předstupuji před vás sám. Ale volal mě sem ještě mocnější důvod. Násilí, k němuž došlo 20. června, vzbudilo rozhořčení ve všech dobrých občanech a zvláště v armádě. Důstojníci, poddůstojníci a vojáci jsou v té věci úplně zajedno. Dostal jsem od všech oddílů adresy plné oddanosti k ústavě a plné rozhořčení nad buřiči. Zadržel jsem všechny tyto projevy. Vzal jsem na sebe úkol vyjádřit sám city všech. Mluvím k vám jako občan. Je čas zabezpečit ústavu, svobodu Zákonodárného shromáždění, svobodu a důstojnost krále. Žádám Národní shromáždění, aby se usneslo, že výtržnosti z 20. června budou stíhány jako urážka národa. Žádám Národní shromáždění, aby účinným způsobem vynutilo úctu k ústavním autoritám, tj. zejména úctu k Národnímu shromáždění a ke králi, a aby dalo armádě záruku, že ústava nebude ohrožena uvnitř země, zatímco budou udatní Francouzi prolévat krev při obraně vlasti!"

Jak se Lafayettova řeč chýlila ke konci, zvedal se pomalu ze svého místa Guadet. Uprostřed potlesku, kterým byl uvítán, vztáhl jedovatý řečník Girondy ruku na znamení, že chce odpovědět. Chtěla-li Gironda vystřelit jedovatý šíp, podávala luk Guadetovi, a Guadetovi stačilo nazdařbůh sáhnout do svého toulce a vytáhl šíp, kterým vždycky trefil do černého.

Potlesk ještě neutichl, když se rozlehl jeho zvučný hlas.

"Jakmile jsem tu spatřil pana Lafayetta," prohlásil Guadet, "velmi jsem se zaradoval. Pomyslel jsem si: Hle, to už jistě nemáme žádné zahraniční nepřátele! Rakušané jsou poraženi a pan de Lafayette nám přichází oznámit své vítězství a jejich porážku. Bohužel, iluze netrvala dlouho. Naši nepřátelé jsou stále stejně silní, ze zahraničí nám hrozí stále stejné nebezpečí. A hle, pan Lafayette je přesto v Paříži. Udělal ze sebe mluvčího počestných lidí a armády. Kdo jsou ti počestní lidé? O čem má armáda právo rokovat? A především ať nám pan Lafayette poví, kdo mu dovolil, aby opustil svou armádu!"

Gironda okamžitě pochopila, že vítr duje do jejích plachet. A vskutku, ještě než Guadet domluvil, zvedla se bouře potlesku.

Tu povstal kterýsi poslanec a zvolal:

"Pánové, zapomínáte, s kým mluvíte. Zapomínáte, kdo to je Lafayette! Lafayette je prvorozený syn francouzské svobody. Lafayette obětoval revoluci své jmění, svůj šlechtický titul, svůj život!"

"Ach tak," vykřikl kdosi, "tak tohle už je pohřební řeč!"

"Pánové," prohlásil Ducos, "svoboda diskuse je ohrožena přítomností generála, jenž není členem Zákonodárného shromáždění."

"To ještě není všecko," zvolal Vergniaud. "Tento generál opustil své vojsko před nepřítelem! Jemu a ne nějakému brigádníkovi, kterému přenechal velení, jsme svěřili armádu! Ať nám poví, zda neopustil armádu bez dovolení, a jestliže ji bez dovolení opustil, ať je zatčen a souzen jako zběh!"

"To jsem měl na mysli také já," prohlásil Guadet, "a podporuji Vergniaudův návrh."

"My také, my také!" křičela celá Gironda.

"Nechť se hlasuje podle jmen!" požadoval Gensonné.

Hlasování podle jmen přineslo Lafayettovým stoupencům většinu pouhých deseti hlasů.

Jako lid 20. června zašel i Lafayette příliš daleko. Vítězství, kterého dosáhl, bylo jako vítězství krále Pyrrha, když ztratil polovinu své armády a bědoval: "Ještě jedno takové vítězství a jsem ztracen!"

Stejně jako Pétion šel i Lafayette z Národního shromáždění ke králi. Král ho přijal s vlídnější tváří, ale s neméně roztrpčeným srdcem.

Lafayette přinášel králi a královně větší oběť než svůj život: obětoval jim svou popularitu. Potřetí už přinášel králi dar, nad nějž není královštějšího. Poprvé to bylo ve Versailles 6. října, podruhé 17. července na Martově poli, potřetí v tento den.

Lafayette měl ještě jednu, poslední naději. O té chtěl promluvit s králem. Nazítří měl vykonat spolu s králem přehlídku Národní gardy. Nebylo pochyb, že přítomnost královna a přítomnost bývalého vrchního velitele vzbudí velké nadšení. Lafayette chtěl využít svého vlivu, udeřit na Národní shromáždění a zmocnit se girondistů. Ve zmatku, který takto povstane, ujede král do tábora v Maubeuge.

Byla to vysoká hra, ale v náladě, jež tenkrát vládla, dalo se počítat se šťastným výsledkem.

Bohužel přišel Danton ve tři hodiny ráno varovat Pétiona před spiknutím. Za svítání odvolal Pétion přehlídku.

Kdo zradil krále a Lafayetta?

Královna!

Což neřekla, že dává přednost záhubě před záchranou z rukou Lafayettových?

Chytila to opravdu za pravý konec: nakonec ji zahubil Danton!

Ve chvíli, kdy se měla konat přehlídka, opustil Lafayette Paříž a vrátil se k své armádě. Přesto však se ještě nevzdal naděje, že krále zachrání.

20. Vergniaud promluví

Lafayettovo pochybné vítězství, za nímž následoval ústup, mělo zvláštní výsledek. Zkrušilo roajalisty, zatímco naopak domnělá porážka girondisty povzbudila; povzbudila je tím, že jim ukázala propast, do níž by se málem zřítili. Kdyby bylo v srdci Marie Antoinetty méně nenávisti k Lafayettovi, snad by už Gironda byla zničena.

Šlo o to nedopřát dvoru času, aby se vzpamatoval a napravil svou chybu. Šlo o to dát revolučnímu proudu, jenž na okamžik vybočil ze svého řečiště, novou sílu a nový směr, aby se vrátil k svým pramenům.

Kdekdo hledal nějaký vhodný způsob a domníval se, že ho objevil. Když jej však začali bedlivěji zkoumat, tu teprve uviděli, jak by byl neúčinný, a hned zase od něho upustili.

Paní Rolandová, duše celé Girondy, chtěla dospět k cíli tím, že někdo pořádně otřese Zákonodárným shromážděním. Kdo mohl Zákonodárným shromážděním otřást? Vergniaud!

Ale co dělal v té době tento Achilles ve svém stanu, nebo spíše tento Renaud v zahradách Armidiných? - Oddával se lásce.

Je tak těžké nenávidět, když je člověk zamilovaný!

Vergniaud miloval krásnou Simonu Candeille, herečku, básnířku a hudebnici. Přátelé ho hledali někdy i dva tři dny a nemohli ho nalézt. Konečně ho našli u nohou této kouzelnice s jednou rukou na jejím koleně a s druhou ve strunách její harfy.

A večer co večer chodil do divadla tleskat té, kterou celý den zbožňoval.

Jednou večer vyšli dva poslanci ze Zákonodárného shromáždění celí zoufalí. Začínali se bát o Francii při této lhostejnosti Vergniaudově.

Byli to Grangeneuve a Chabot.

Grangeneuve byl advokát z Bordeaux, přítel a soupeř Vergniaudův a stejně jako Vergniaud stoupenec Girondy.

Chabot byl páter, bývalý kapucín, autor anebo aspoň spoluautor Katechismu sansculottů, v němž si vyléval na monarchii a na náboženství žluč, nashromážděnou v klášteře:

Grangeneuve kráčel zachmuřený a zamyšlený vedle Chabota.

Chabot se na něho tu a tam podíval a zdálo se mu, že vidí chmurné myšlenky přímo na čele svého kolegy.

"O čem přemýšlíš?" otázal se.

"Myslím na to, že všechno to váhaní vysiluje vlast a zabíjí revoluci."

"Tak to jsi tedy objevil Ameriku!" ušklíbl se Chabot svým obvyklým trpkým způsobem.

"Myslím na to," pokračoval Grangeneuve, "že národ je ztracen, získá-li monarchie čas."

Chabot se chraplavě zasmál.

"A myslím konečně na to," dodal Grangeneuve, "že revoluce bude pohřbena, nevyužije-li se vhodné chvíle. Ti, kdo si dají tuto chvíli ujít, ponesou odpovědnost před budoucností a před Bohem."

"A ty si myslíš, že Bůh a budoucnost nás zatratí za naši lenost a nečinnost?"

"Bojím se toho."

Po chvilce mlčení Grangeneuve dodal:

"Poslyš, Chabote, jsem přesvědčen, že národ po své poslední porážce zmalátněl. Nepovstane znovu, nedostane-li se mu nějakého mocného podnětu nebo nějaké krvavé vzpruhy. Jenom záchvat zuřivosti nebo strach: vzkřísí znovu jeho energii."

"Ale jak vyvolat tento hněv nebo strach?" tázal se Chabot.

"Právě na to myslím," odpověděl Grangeneuve, "a věřím, že jsem na to přišel."

Chobot se k němu naklonil. Na přítelově hlase poznal, že mu chce navrhnout něco hrozného.

"Ale kde najdu člověka odhodlaného k něčemu takovému?" zašeptal Grangeneuve.

"Mluv," řekl Chobot tak rozhodně, že nenechal kolegu na pochybách. "Jsem schopen všeho, abych zničil, co nenávidím, a nenávidím krále a kněze!"

"Dívám-li se do minulosti," řekl Grangeneuve, "vidím, že každá revoluce se zrodila z čisté krve, od krve Lukréciiny až po krev Sidneyovu. Politikové se dívají na revoluce jako na teorii, pro národy jsou revoluce mstou. Chceme-li však vydráždit dav k pomstě, musíme mu ukázat oběť. Monarchisté jsou příliš chytří, aby z nás dělali mučedníky, nuže, udělejme to sami!"

"Tomu nerozumím," řekl Chobot.

"Je nutné, aby jeden z nás, člověk populární, zanícený a s čistýma rukama, padl pod ranami aristokratů.

Je třeba, aby ten člověk byl členem Zákonodárného shromáždění, tak aby Národní shromáždění mohlo vzít pomstu do vlastních rukou. A rozhodl jsem se, že touto obětí budu já sám."

"Ale aristokraté tě nezabijí, Grangeneuve, jsou na to příliš jemnocitní."

"To vím. Právě proto říkám, že je nutno nalézt člověka tak rozhodného . . . "

"Který . . . "

"Který by mě zabil."

Chabot zděšeně ucouvl. Grangeneuve ho chopil za ruku.

"Chabote," řekl, "před chvílí jsi tvrdil, že jsi schopen všeho, abys zničil, co nenávidíš. Jsi schopen mě zavraždit?"

Zběhlý mnich mlčel. Grangeneuve pokračoval:

"Nedovedu mluvit; mé řeči jsou bezvýznamné. Můj život neznamená nic pro svobodu, má smrt jí může prospět. Má mrtvola bude praporem vzpoury a říkám ti ... "

Nato Grangeneuve vztáhl hněvivě ruku proti Tuileriím.

"A říkám ti, že tento palác a ti, kdo v něm vládnou, zmizí v té bouři z povrchu země!"

Chabot se podíval na Grangeneuva, celý se třesa obdivem.

"Nuže," naléhal Grangeneuve.

"Nuže, vznešený Diogene, zhasni svou lucernu. Našel jsi, svého člověka!"

"Domluvme všecko hned," navrhl Grangeneuve, tak aby k tomu došlo už dnes večer. Budu se dnes v noci tady procházet sám (byli právě před branami Louvru) na nejtemnějším a nejopuštěnějším místě . . . Jestliže máš strach, že ti selže ruka, vezmi si na pomoc ještě dva jiné vlastence. Zvednu ruce, aby věděli, že jsem to já."

A Grangeneuve zvedl obě ruce.

"Ať mě zabijí, a já ti slibuji, že padnu bez jediného výkřiku."

Chabot si utřel kapesníkem čelo.

"Ráno," pokračoval Grangeneuve, "najdou mou mrtvolu. Ty obviníš dvůr, že mě dal zavraždit. Pomsta lidu vykoná ostatek."

"Tedy dobře," řekl Chobot, "dnes v noci."

A oba podivní spiklenci si stiskli ruku a rozešli se.

Grangeneuve šel domů a napsal závěť. Datoval ji v Bordeaux a před rokem.

Chobot šel povečeřet do Palais Royal. Po večeři zašel k nožíři a koupil si nůž.

Když vycházel od nožíře, padl jeho zrak na divadelní plakát. Hrála slečna Candeille. Mnich věděl, kde má hledat Vergniauda.

Šel do Comédie Francaise, vstoupil do lóže krásné herečky a nalezl tam její stálé obdivovatele: Vergniauda, Talmu, Chéniera a Dugazona.

Slečna Candeille hrála ve dvou jednáních. Chabot zůstal až do konce představení.

Když představení skončilo a půvabná herečka se převlékla, chytal se ji Vergniaud zavézt do jejího bytu v ulici Richelieu. Chabot vstoupil za nimi do kočáru.

"Chcete mně něco říci, Chabote?" otázal se Vergniaud; pochopil, že bývalý kapucín má něco naléhavého.

‚Ano . . . Ale nemějte strach, nebude to nic dlouhého."

"Řekněte mi to tedy hned."

Chabot vytáhl hodinky.

"Ještě není čas."

"A kdy na to dojde?"

"O půlnoci."

Krásná Candeille se zatím třásla strachy.

"Ach, pane," zašeptala, "co se děje?"

"Nemějte strach," řekl Chabot, "Vergniaudovi nic nehrozí. Jenom vlast ho potřebuje."

Vůz ujížděl k bytu herečky. Dáma i oba muži mlčeli. U domovních dveří se zeptal Vergniaud Chabota:

"Půjdete s námi nahoru?"

"Ne, vy půjdete se mnou."

"Ale kam ho chcete proboha vést?" děsila se herečka.

"Jenom nějakých dvě stě kroků. Za čtvrt hodiny bude zpátky."

Vergniaud políbil své krásné milence ruku, kývl jí na uklidněnou a odešel ulici Traversiére s Chabotem.

Prošli ulicí Saint-Honoré a zahnuli do ulice de l'Échelle. Na rohu této ulice položil bývalý mnich Vergniaudovi ruku na rameno a ukázal mu na muže, jenž se procházel kolem opuštěných zdí Louvru.

"Vidíš ho?" otázal se.

"Koho?"

"Toho člověka!"

"Ano," odpověděl girondin.

"Je to náš kolega Grangeneuve."

"Co tam dělá?"

"Čeká."

"Nač?"

"Až ho zabijí."

"Až ho zabijí?"

"Ano."

"A kdo ho má zabít?"

"Já."

Vergniaud se podíval na Chabota jako na blázna.

"Vzpomeň si na Spartu, vzpomeň si na Řím a poslouchej."

A vypravoval Vergniaudovi všecko. Jak mnich hovořil, Vergniaud klopil hlavu. Chápal, jak daleko má on, zženštilý tribun a zamilovaný lev, do toho strašného republikána, jenž jako Decius se hodlal vrhnout do propasti, aby svou smrtí zachránil vlast.

"Dobře," řekl konečně, "potřebuji tři dny, abych si připravil svou řeč."

"A za tři dny? . . . "

"Nestrachuj se, za tři dny si buď rozbiju o idol hlavu, nebo jej svrhnu."

"Čestné slovo, Vergniaude?"

"Čestné slovo."
"Slovo muže?"
"Slovo republikána."
"Pak už tě nepotřebuju. Jdi si k své milence."
Vergniaud se vrátil do ulice Richelieu.
Chabot zamířil ke Grangeneuvovi.
Když Grangeneuve spatřil, že se k němu blíží nějaký člověk, ucouvl do nejtemnějšího stínu. Chabot šel za ním.
Grangeneuve se zastavil u zdi, dál už nemohl. Chabot k němu přistoupil.
Grangeneuve zvedl ruce.
A když se Chabot nehýbal, zašeptal Grangeneuve:
"Co stojíš? Udeř přece."
"Není třeba," řekl Chabot. "Vergniaud promluví."
"Nu dobrá," povzdechl si Grangeneuve. "Myslím jen, že ten druhý prostředek by byl lepší!"

21. Vergniaud mluví

Byl nejvyšší čas, že se Vergniaud rozhodl. Nebezpečí rostlo doma i za hranicemi.
Konference velvyslanců v Řezně jednomyslně odmítla přijmout francouzského ministra.
Anglie se tvářila ještě pořád přátelsky, ale zbrojila v obrovském rozsahu.
Říšská knížata stavěla sice na odiv svou neutralitu, ale potají vpouštěla nepřítele do svých pevností. Velkovévoda bádenský nasadil Rakušany do Kehlu, milí cesty od Štrasburku.
Ve Flandřích bylo ještě hůř. Luckner, starý hlupák, mařil všecky Dumouriezovy plány, a Dumouriez byl jediný člověk s hlavou na pravém místě, jenž mohl úspěšně čelit nepříteli.
Lafayette byl oddán dvoru a jeho poslední zákrok jasně ukázal, že Zákonodárné shromáždění na něho nemůže spoléhat.
Konečně tu byl Brion. Byl udatný a spolehlivý, ale po našich prvních porážkách nechtěl slyšet o ničem jiném než o obraně.
Taková tedy byla situace, pokud jde o zahraničí.
Pokud jde o situaci uvnitř země, Alsasko zoufale volalo, abychom mu poslali zbraně. Ale ministr války byl úplně oddán dvoru a tak s tím nijak nepospíchal.
Na jihu generální místodržitel uprchlých princů, guvernér dolního Languedoku a Cévennes, předkládal šlechtě své pověřovací listiny.
Na západě svolává prostý sedlák Allan Redeler po mši roajalisty do zbraně. Povstalci se mají sejít u staré kapličky v polích.
Pět set sedláků se tam dostavilo na první výzvu. Sémě šuanérie bylo zaseto ve Vendée a v Bretagni. Teď už mohlo jen růst.
Konečně takřka ze všech departementů chodily kontrarevoluční petice.
Nebezpečí bylo veliké, hrozivé, strašné.
Zákonodárné shromáždění čekalo.
Chabot a Grangeneuve rozhlásili: za tři dny promluví Vergniaud.
Počítaly se netrpělivě hodiny.
Ani první, ani druhý den se Vergniaud ve sněmovně neobjevil.
Třetího dne přicházeli všichni poslanci do zasedání celí rozechvělí. Ani jeden poslanec nescházel. Galérie byly přeplněny.
Poslední se objevil Vergniaud.
Celá sněmovna si ulehčeně oddychla. Tribuny tleskaly, jako když se na jevišti objeví oblíbený herec.
Vergniaud zvedl hlavu, chtěl se přesvědčit, komu patří potlesk. Nová bouře potlesku potvrdila, že patří jemu.
Vergniaudovi tenkrát bylo sotva třiatřicet let. Byl spíše rozjímavého založení a velmi líný. Málokdy se něčím nechal vzrušovat. Jedině rozkoš ho dovedla roznítit. Jako by chtěl plnýma rukama urvat co nejvíc květů mládí, jež mělo být tak krátké. Chodil pozdě spát a vstával v poledne. Měl-li mluvit, připravoval si řeč tři čtyři dny napřed, vybrušoval ji, čistil a leštil jako voják zbraň před bitvou. Jako řečník byl parádní šermíř. Ránu pokládal jen tenkrát za zdařilou, byla-li vedena mistrně a stržila-li neutuchající potlesk. Své slovo si šetřil pro okamžiky nejvyššího nebezpečí a svrchovaného významu.
Nebyl to muž každodenní, jak řekl básník. Byl to muž velkých a rozhodných dnů. Vergniaud byl spíše malé postavy. Dalo by se o něm říci: malý, ale sporý. Bylo v něm kus atleta. Měl dlouhé vlající vlasy, když se rozohnil, třásl hlavou jako lev hřívou. Pod široce klenutým čelem zářily jemné, černé, ohnivé oči. Měl krátký, trochu široký nos, silné rty, z nichž jako ze zřídla tryskal a duněl mohutný vodopád slov. Pleť měl podobanou od neštovic, připomínala bělostný mramor jen zhruba otlučený kladivem kameníkovým, než se do něho pustí sochařovo dláto. Byl bledý, ale tvář mu růžověla nebo sinala podle toho, jak se do ní hrnula krev nebo se z ní ztrácela. Když odpočíval nebo byl-li mezi množstvím lidí, byl to člověk jako každý jiný a ani nejbystřejší historik by si ho byl nevšiml. Ale jakmile plamen vášně v něm rozbouřil krev, rozehrál svaly jeho obličeje, jakmile vztáhl ruku, aby si zjednal ticho, ovládl shromáždění tak, že nikdo nedýchal.
Tak vypadal muž, jenž přicházel do shromáždění. Podle potlesku, jenž mu burácel vstříc, poznal, co se od něho očekává.
Nežádal o slovo. Kráčel přímo na tribunu, vystoupil na ni za hrobového ticha a začal mluvit.
První věty pronášel hluboce smutným, tichým hlasem, jako by byl nejenom hluboce soustředěn dovnitř, ale i velmi

sklíčen. Zdálo se dokonce, že je na začátku své řeči unaven, tak jako bývá obyčejně unaven řečník, když se jeho řeč chýlí k závěru. Bylo to proto, že tři dny zápasil s géniem výmluvnosti. Věděl jako Samson, že silou, kterou tu rozpoutá, zboří chrám. Věděl, že vstupuje na tribunu mezi pyšně se pnoucí sloupy a pod skvělou klenbu a že z ní sestoupí do zřícenin monarchie.

Protože celý génius Vergniaudův je v této jeho řeči, citujeme ji celou. Věříme, že čtenář při ní zakusí onen zvláštní pocit, jaký se zmocňuje diváka, když si prohlíží v areálu historické válečné stroje, jež drtily zdi Sagunta, Říma nebo Kartága.

"Občané," spustil Vergniaud hlasem, jemuž bylo zprvu sotva rozumět, jenž však zněl po chvíli vážně, zvučně a hrozivě: "Občané, přicházím k vám a ptám se vás: v jaké podivné situaci je nyní Národní shromáždění? Jaký zlý osud nás pronásleduje a denně nám přináší události, jež vnášejí zmatek do naší práce, vrhají nás ve vír úzkosti, nadějí a vášní? Jaký osud připravuje Francii toto hrozné pouštění žilou, jež nás přímo svádí k otázce, zda revoluce ještě kráčí ke svému cíli či zda už od něho upouštíme?"

"V okamžiku, kdy naše severní armády byly na postupu do Belgie, couvly náhle před nepřítelem. Válka se přenesla na naše území. Nešťastným Belgičanům po nás zůstane jen vzpomínka na požáry, jež ozařovaly náš ústup! Na Rýně sbírá Prusko nové a nové síly proti našim obnaženým hranicím. Proč se právě v okamžiku tak osudné krize ochromuje síla našich armád, proč se náhlou dezorganizací ministerstva trhají pouta důvěry, proč se dává osud země všanc náhodě a svěřuje nezkušeným rukám? Je snad pravda, že se někdo bojí našich vítězství? Šetří snad někdo krve armády od Koblence a baží po krvi naší? Jestliže kněžský fanatismus hrozí nás vrhnout do hrůz občanské války uprostřed nepřátelského vpádu, jaké jsou úmysly těch, kdo s nezlomnou domýšlivostí odmítají schválit naše dekrety? Chtějí snad vládnout opuštěným městům, zpustošeným polím? Kam jsme to dospěli? Kolik bude ještě třeba slz, obětí, krve, mrtvých, aby byla ukojena jejich touha po pomstě? Pánové, nepřátelé ústavy se vychloubají, že zlomili vaši odvahu. Pokoušejí se denně pobouřit svědomí lidí a jejich počestnost tím, že vaši lásku k svobodě nazývají buřičstvím. Jako bychom zapomněli, že despotický dvůr a zbabělí hrdinové aristokracie nazývali buřiči představitele národa, kteří přísahali v Míčovně, vítěze od Bastily a všecky, kdo se postavili za věc revoluce. Pomlouvají vás, protože nenáležíte ke kastě, kterou svrhla ústava do prachu, a protože ničemní lidé, kteří litují, že se už nemohou bezectně plazit před touto kastou, vědí, že ve vás nenajdou pomocníky pro své pikle. Chtějí vás odcizit lidu, protože dobře vědí, že lid je vaši oporou. Vědí, že by vás lid opustil, kdybyste dezertovali z boje za jeho věc, a bylo by vás pak snadné rozehnat. Chtěli vás rozdělit, ale já věřím, že své stranické spory odložíte na dobu po válce, že jim nepopřejete už pro spásu vlasti ďábelskou podívanou, jak se vzájemně nenávidíte. Chtěli vás zastrašit armádními peticemi, jako byste nevěděli, že na začátku revoluce byla svatyně svobody obklopena satelity despotismu, že Paříž byla obležena dvorskou armádou a že tyto dny svrchovaného nebezpečí se staly nakonec slavnými dny našeho prvního Národního shromáždění! Občané! Chci vaši pozornost obrátit na naši nynější krizi.

Zmatky uvnitř země mají dvojí původ: pikle aristokratů a pikle kněží. Obojí směřuje ke stejnému cíli, ke kontrarevoluci.

Král odmítl schválit váš dekret proti náboženským zmatkům. Nevím, bloudí-li ponurý duch medicejského rodu a kardinála lotrinského dosud pod klenbami tuilerijského paláce a je-li královo srdce zmítáno fantastickými představami, které mu jeho okolí sugeruje. Ale nelze věřit, nechceme-li mu křivdit a vinit ho ze zavilého nepřátelství k revoluci, že by král povzbuzoval ochranou beztrestnosti zločinné pokusy kněžské ctižádosti a že by chtěl pyšným přívržencům tiáry vrátit moc, kterou utiskovali jak národy, tak krále. Nelze věřit, nechceme-li králi křivdit a nechceme-li ho prohlásit za úhlavního nepřítele země, že shlíží s potěšením na neustálé bouře a zmatky, jež by uvrhly krále samého do zkázy, kdyby přerostly v občanskou válku. Domnívám se tedy, odporuje-li vašim dekretům, že je přesvědčen, že má sám dost síly, aby bez prostředků, které mu navrhujete vy, udržel obecný mír. Jestliže však tento obecný mír není udržován, jestliže pochodeň fanatismu plane po celém království a hrozí je zapálit, jestliže náboženské bouře pustoší departementy, jsou patrně orgány královské moci samy příčinou všeho našeho neštěstí. Nuže, ať tedy odpovídají svou hlavou za zmatky, v nichž si berou za záminku náboženství! Ukažte jim, poženete-li je k této strašné odpovědnosti, že vaše trpělivost a dráždění národa mají své meze!

Starost o bezpečí říše vás vedla k návrhu dekretu, jímž jste chtěli zřídit ozbrojený tábor u Paříže. Federovaní z celé Francie se tam měli sejít 14. července a obnovit přísahu, že chtějí žít svobodně - nebo zemřít. Otravný dech pomluvy zmařil tento plán. Král odepřel dekret schválit. Respektuji příliš text ústavy, abych vám radil pohnat k odpovědnosti odpovědné ministry. Ale bude-li půda svobody poskvrněna, než se shromáždí naše batalióny, musíte s nimi jednat jako se zrádci! Musíte je pak svrhnout do propasti, kterou jejich nedbalost nebo zlá vůle otevřela před prapory svobody. Roztrhejme konečně onu pásku, kterou intriky a podlézavost zavazují králi oči, a ukažme mu, kam až ho jeho perfidní přátelé chtějí zavést!

Jménem krále proti nám francouzští princové bouří evropské dvory. V Pilnitzi se proti nám smluvila koalice, aby se nám mstila za domnělou urážku krále. Na obranu krále se sbíhají v Německu pod prapor vzpoury setniny bývalé tělesné gardy. Na pomoc králi vstupují emigranti do rakouské armády. Napomoc králi opouštějí druzí své stanoviště v poli před nepřítelem, přebíhají k rytířům královských výsad, ruší své přísahy, kradou vojenské pokladny, podplácejí vojáky a tak zakládají svou čest na zbabělosti, křivé přísaze, vojenské věrolomnosti, krádeži a vraždě. A při všech těchto zločinech se ohánějí jménem královým!

Čtu v konstituci:

Jestliže se král postaví v čelo armády, aby ji obrátil proti národu, anebo nepostaví-li se veřejným aktem proti podniku obrácenému proti národu v jeho jméně, bude to považováno za jeho abdikaci.

Nic by králi nepomohlo, kdyby odpověděl:

Nepřátelé vlasti ovšem tvrdí, že jednají proto, aby mi vrátili moc. Ale já jsem prokázal, že jsem se s nimi nespolčil. Jsem poslušen ústavy a povolal jsem vojsko do pole. Tyto armády jsou, pravda, příliš slabé, ale ústava mi

nepředpisuje, jak velké vojsko mám postavit. Je pravda, že jsem vojsko shromáždil příliš pozdě. Ale ústava mi neurčuje dobu, kdy mám vojsko shromáždit. Je pravda, že armáda má mít dostatečné zálohy. Ale ústava mi nepřikazuje, jak velké zálohy mám opatřit. Je pravda, že jsem rozkázal generálům, kteří pronikali bez odporu na nepřátelské území, aby se obrátili na ústup. Ale ústava mě nezavazuje, že musím dobýt vítězství. Je pravda, že moji ministři klamali Národní shromáždění o počtech, dispozicích a zásobování armády. Ale ústava mi dává právo, abych si sám vybral ministry. Také mně nikdo nepřikazuje, abych důvěřoval vlastencům a vyhnal kontrarevolucionáře. Je pravda, že Národní shromáždění vydalo dekrety o obraně vlasti a že jsem tyto dekrety odmítl schválit. Ale ústava mně dává toto právo. Je konečně pravda, že kontrarevoluce se vzmáhá, že železná hůl despotismu se vrací do mých rukou, že se budete přede mnou plazit a že vás potrestám za to, jak drzou rukou jste sáhli po svobodě. Ale to vše se děje podle ústavy. Nedopustil jsem se jediného činu, který by mohl být podle ústavy souzen. Nikdo tedy nesmí pochybovat, že jsem věrný ústavě a že ji bráním horlivě a oddaně.

Kdyby bylo možné, pánové, aby uprostřed pohrom nešťastné války, ve zmatcích protirevolučních otřesů mluvil takovým směšným způsobem král Francouzů, kdyby mluvil o lásce ke konstituci s tak urážlivou ironií, zda bychom neměli právo mu odpovědět:

Pane králi, věřil jste patrně jako tyran Lysandr, že pravda nemá větší cenu než lež, že je možné bavit muže přísahami, jako se baví děti hrou v kuličky. Předstíral jste lásku k zákonům, jen abyste si zachoval moc, která by vám dovolila jednat proti ním. Předstíral jste lásku k ústavě, jenom aby vás nesvrhla z trůnu, na němž chcete zůstat, abyste ji mohl zničit. Předstíral jste lásku k národu a chlácholil ho, jen abyste zajistil úspěch svým věrolomnostem. Domníváte se, že nás budete ještě teď klamat svými pokryteckými protesty? Domníváte se, že odčiníte všecko naše neštěstí umělými vytáčkami a odvážnými sofizmaty? To jste nás snad bránil, když jste postavil proti cizím armádám vojsko tak slabé, že muselo dojít k porážce? To jste nás bránil, když jste mařil opatření, jež měla zajistit bezpečnost uvnitř království, nebo jste se to už připravoval na dobu, kdy budeme vydáni na milost a nemilost tyranů? Bránil jste nás, když jste odmítl potrestat generála, jenž porušil ústavu, a když jste naopak ochromil odvahu těch, kdo ji respektují? Bránil jste nás, když jste neustále měnil ministerstva a tak brzdil práci vlády? Přiznává vám ústava právo vybírat si ministry pro naše blaho nebo pro naši zkázu? Jste podle ústavy vrchním velitelem armády pro naši slávu nebo pro naši hanbu? Dala vám konečně ústava právo veta a tolik velkých výsad, abyste podle ústavy zničil ústavu a Francii? Ne, ne, muži, kterého nedojala velkodušnost Francouzů, muži, jenž cítí lásku jen k despotismu: nesplnil jste ústavní přísahu! Konstituce snad může být zvrácena, ale vy nesklidíte ovoce svého křivopřísežnictví! Nepostavil jste se proti porážkám, které ve vašem jménu utrpěla věc svobody, ale ani plody těch porážek nesklidíte! Nejste už nic pro konstituci, kterou jste tak nečestně porušil, a pro národ, který jste tak zbaběle zradil!

Protože fakta, která jsem uvedl, nejsou bez nápadné podobnosti s některými činy královými, protože je jisté, že falešní přátelé, kteří krále obklopují, jsou zaprodáni spiklencům v Koblenci, kteří hoří touhou zničit krále, aby přenesli korunu na hlavu některého z náčelníků tohoto spiknutí, protože je konečně věcí jak královy osobní bezpečnosti, tak bezpečnosti země, aby jeho chování bylo napříště povzneseno nad jakoukoli pochybnost, navrhnu adresu, která mu připomene pravdy, o nichž jsem právě mluvil, a ukáže mu, že neutralita, kterou by zachovával mezi vlastí a mezi Koblencem, by byla zradou na Francii.

Žádám mimoto, abyste prohlásili, že vlast je v nebezpečí. Uvidíte, že se na tento poplašný výkřik všichni občané spojí, že ze země vyrostou nová vojska a že se budou opakovat zázraky, jež pokryly slávou antické národy. Což Francouzi, obrození rokem devětaosmdesát, už přestali být vlastenci? Čekáte snad, až slabí lidé, unavení revolucí a otráveni nekonečnými parádami kolem královského zámku, si zvyknou mluvit o svobodě bez nadšení a o otroctví bez hrůzy? Co se to chystá? Má snad být nastolena vojenská vláda? Kdekdo podezřívá dvůr z věrolomných plánů: mluví se o pohybech vojsk, o výjimečném stavu. Je tu snaha smířit se s představou, že musí dojít ke krveprolití. Palác krále Francouzů se změnil v pevnost. Ale kde je nepřítel? Proti komu jsou namířena děla a bajonety? Přátelé ústavy byli vyhnáni z ministerstva. Otěže země jsou svěřeny náhodě ve chvíli, kdy je třeba k řízení země stejně síly jako vlastenectví. Všude se rozněcuje nesvornost, vítězí fanatismus. Odvaha zahraničních mocností roste, jak slábne naše vláda. Chrlí proti nám armády a zbraně a zároveň chladnou sympatii národů, jež tajně touží po vítězství svobody. Nepřátelské kohorty se dávají na pochod, intriky a věrolomnost osnují zradu. Zákonodárný sbor vydává proti těmto piklům přísné, ale nezbytné dekrety. Králova ruka je trhá! Je čas vyzvat všecky Francouze, aby povstali na obranu vlasti! Je čas ukázat jim, do jaké propasti se vlast řítí! Jen nejvyšší vypětí všech sil ji může zachránit. Na vás je, abyste svým hlasem probudili Francii. Buďte jako Sparťané v Thermopylách nebo jako oni vznešení starci v římském senátě, kteří čekali na prahu svých dveří smrt, kterou barbaři nesli jejich vlasti. Vy nepotřebujete volat po mstitelích, kteří by vyrostli z vašeho popela! V den, kdy vaší krví zčervená země, tyranie, její pýcha, její paláce, její ochránci navždy zmizí před všemohoucím národem a před hněvem lidu!"

Vergniaudova strašná řeč postupně mohutněla jako bouře, jež se ve svém letu mění v uragán.

Byl to jako zvuk apokalyptického pozounu: celé Národní shromáždění, feuillanti, roajalisté, konstitucionalisté, republikáni, poslanci i diváci na galériích byli strženi do jejího víru.

Téhož večera psal Barbaroux svému příteli Rebecquimu, jenž zůstal v Marseille: "Pošli mi pět set lidí, kteří dovedou umírat."

22. Třetí výročí pádu bastily

Jedenáctého července vyhlásilo Národní shromáždění, že vlast je v nebezpečí.

Ale aby toto prohlášeni bylo rozšířeno veřejně, k tomu bylo potřebí schválení králova.

Král je dal teprve jedenadvacátého července večer.

A vskutku prohlásit, že vlast je v nebezpečí, znamenalo, že výkonná moc se přiznává k bezmoci. Byla to výzva k národu, aby se zachránil na vlastní pěst, když mu král nemůže nebo nechce ničím pomoci.

V době mezi 11. a 21. červencem zavládla v zámku velká hrůza.

Dvůr čekal, že 14. července bude proveden útok na králův život.

Adresa jakobínů jej utvrdila v té domněnce. Redigoval ji Robespierre, jak bylo snadné poznat podle jejího dvojího ostří.

Byla určena federovaným, kteří se scházeli do Paříže na slavnost 14. července, jež skončila loni takovým krveprolitím.

"Pozdrav Francouzům z třiaosmdesáti departementů," pravil Nepodplatný. "Pozdrav Marseillanům! Pozdrav mocné, nepřemožitelné vlasti, jež shromažďuje kolem sebe své děti ve dnech nebezpečí a ve dnech svých svátků. Otevřme domy svým bratřím!

Občané, sešli jste se jen pro planý lesk slavnosti federace, a abyste znovu, dnes už zbytečně, přísahali? Ne, ne, přicházíte, protože vás volá národ ohrožovaný z ciziny, zrazovaný uvnitř! Naši věrolomní vůdcové vedou naše armády do léčky. Naši generálové šetří území rakouského tyrana a pálí města našich belgických bratří. Netvor Lafayette přišel urážet Národní shromáždění. Existuje ještě toto hanobené, ohrožené, potupené shromáždění? Tolik útoků probudilo konečně národ, a vy jste přišli na první zavolání. Uspávači lidu se vás pokusí svést. Dejte si pozor na jejich lichocení, vyhýbejte se jejich stolům, kde se velebí zlatá střední cesta a zapomíná se na povinnosti. Zachovejte si podezření v srdci! Brzo udeří osudná hodina!

Zde je oltář vlasti. Strpíte, aby se zbabělé modly postavily mezi vás a svobodu, aby uchvátily úctu, jež náleží jenom jí? Složme přísahu pouze vlasti, do nesmrtelných rukou krále přírody. Všechno na tomto Martově poli nám připomíná zradu nepřátel. Ať stoupneme kamkoli, nenajdeme místa, jež by nebylo potřísněno nevinnou krví, kterou zde prolili. Očistěte tu půdu, pomstěte krev a neodcházejte z těchto míst, dokud se neusnesete na záchraně vlasti!"

Sotva by se byl kdo mohl vyjádřit srozumitelněji. Nikdy nebyl návod k vraždě vysloven jasněji. Nikdy nikdo nehlásal krvavou pomstu slovy jasnějšími a naléhavějšími.

A byl to Robespierre, všimněte si dobře, zchytralý tribun, rozvláčný řečník, jenž svým nasládlým hlasem vyzýval poslance třiaosmdesáti departementů: "Přátelé, věřte mi, musíme zabít krále!"

V Tuileriích měli velký strach, zvláště král. Byli přesvědčeni, že 20. června nešlo o nic jiného než o to, aby zavraždili krále uprostřed nějaké krvavé srážky, a nedošlo-li k tomuto zločinu, že na tom má zásluhu jen králova odvaha, jež vrahy ohromila.

Něco pravdy na tom vskutku bylo.

A teď tedy všichni, kdo z dvořanů zůstali ještě věrni těmto dvěma odsouzencům, kterým se doposud říkalo král a královna, tvrdili, že zločin, jenž se nezdařil 20. června, byl odložen na 14. červenec. Byli o tom tak přesvědčeni, že prosili krále, aby si oblékl drátěnou košili, aby mu přátelé měli čas spěchat na pomoc, až se mu první rána dýkou nebo první koule sveze po prsou.

Naštěstí uschovali onu drátěnou košili, kterou si král zkusil před svou první cestou do Paříže, aby udělal královně radost, a kterou pak odmítl obléci.

Leč krále hlídali tak dotěrně, že nebylo možné najít chvíli, aby si ji oblékl podruhé a přesvědčil se, nepotřebuje-li opravy. Paní Campanová ji nosila tři dny pod šaty.

Konečně jednou ráno, když byla v královnině komnatě - královna ještě odpočívala na loži, vešel král, rychle si svlékl kabát - paní Campanová zatím stála u dveří - a Ludvík XVI. si zkusil drátěnou košili.

Když si ji zkusil, vzal paní Campanovou stranou a pošeptal jí:

"Dělám to jen, abych uklidnil královnu. Oni mě nezavraždí, Campanová, nemějte strach. Změnili plán a uchystali mi jinou smrt. Přijďte však ke mně, až půjdete od královny, chci vám něco svěřit."

Potom odešel.

Královna viděla, že si král s paní Campanovou něco šeptá. Dívala se za králem neklidným pohledem, a když se za ním zavřely dveře, otázala se:

"Co vám to král říkal, Campanová?"

Paní Campanová se vrhla s pláčem ke královně a opakovala nahlas, co jí král šeptal.

Královna smutně zavrtěla hlavou.

"Ano," řekla, "tak smýšlí král a já začínám věřit, že má pravdu. Král tvrdí, že všechno, co se teď děje ve Francii, je jen napodobenina toho, co se dálo v Anglii v minulém století. Čte ustavičně historii nešťastného Karla, aby se držel lépe než ubohý anglický král ... Ano, bojím se, že proti králi chystají proces, drahá Campanová. Pokud jde o mne, jsem cizinka, Rakušanka, mě prostě jenom zavraždí . . . Ale co se stane s mými ubohými dětmi?"

Královna byla u konce svých sil a propukla v pláč.

Paní Campanová vyskočila a běžela pro sklenici slazené vody s éterem. Ale královna ji zadržela.

"Nervové záchvaty, milá Campanová, si mohou pěstovat jen šťastné ženy. Všechny léky světa nic nezmohou, je-li nemocná duše. Co na mě dolehlo neštěstí, jako bych už byla bez těla. Tuším jen svůj osud . . . Neříkejte králi nic a běžte k němu."

Paní Campanová váhala.

"Chcete mi ještě něco?" zeptala se královna.

"Ach, madam," zvolala paní Campanová, "ušila jsem pro Vaše Veličenstvo korzet podobný králově drátěné košili a na kolenou vás prosím, abyste si jej oblékla."

"Děkuji vám, milá Campanová," řekla Marie Antoinetta.

"Vaše Veličenstvo tedy přijímá?" zvolala komorná plná radosti.

"Přijímám a děkuji vám za vaši oddanost. Na sebe si ho však nevezmu."

Uchopila Campanovou za ruku a pošeptala jí:

"Kdyby mě zavraždili, byla bych šťastná! Bože můj, udělali by pro mě víc, než jsi udělal Ty, když jsi mi dal život!

Bylo by to pro mě vysvobození . . . Běž, Campanová, běž!"

Paní Campanová odběhla. Byl již čas. Slzy ji dusily. Na chodbě potkala krále, jenž jí šel naproti. Zastavil se s ní a podal ji ruku. Paní Campanová mu chtěla políbit ruku. Král ji však přitáhl k sobě a políbil ji na obě tváře.

Než se vzpamatovala z údivu, řekl jí:

"Pojďte!"

Šel před ní, zastavil se v chodbičce, jež spojovala královu ložnici s ložnicí korunního prince, hledal rukou péro a otevřel skříň úplně skrytou ve zdi. Dvířka skříně se ztrácela v hnědém rýhování, jež tvořilo temnou část ostění, vykládaného pestrými kameny. Byla to železná skříňka, kterou král vyrobil a zasadil s Gamainovou pomocí.

Ve skříňce byly velké desky plné listin. V jedné přihrádce leželo několik tisíc louisdorů.

"Campanová, vezměte si ty desky a odneste je k sobě."

Když král viděl, že by byla komorná v rozčilení desky málem upustila, vzal je sám, zavřel skříňku a desky donesl paní Campanové do pokoje.

"Tak," řekl a utřel si zpocené čelo.

"Sire," zeptala se paní Campanová, "co mám s těmi deskami dělat?"

"Královna vám to řekne a poví vám, co je v nich."

Aby desky náhodou někdo nezahlédl, vstrčila je paní Campanová s námahou mezi dvě žíněnky ve své posteli a vrátila se ke královně.

"Madam, mám ve svém pokoji desky, donesl je tam král a řekl mi, že mi Vaše Veličenstvo poví, co v nich je a co s nimi mám dělat."

Královna pohladila paní Campanové ruku.

"Campanová, jsou to listiny, jež by byly králi smrtelně nebezpečné, kdyby ho, nedej Bůh, chtěli postavit před soud. Ale zároveň - a to patrně král chce, abych vám řekla - je v těch deskách zápis o schůzi ministerské rady, v níž se král postavil proti válce. Dal tu listinu podepsat všem ministrům a jistě se spoléhá, že by mu byla na prospěch, kdyby došlo k procesu, tak jako by mu ostatní listiny byly na škodu."

"Ale madam," otázala se komorná zděšeně, "co s tím mám dělat?"

"Co chcete, Campanová, jenom když to bude v bezpečí. Vy jediná jste za to zodpovědná. Jenom se ode mě nevzdalujte, i když nebudete mít službu . . . Okolnosti jsou takové, že vás každou chvíli mohu potřebovat. A protože jste, Campanová, přítelkyně, na kterou se člověk může spolehnout, chci vás mít pořád po ruce . . . "

Nadešel 14. červenec.

Revoluce nechtěla zavraždit Ludvíka XVI. - ta myšlenka se snad ještě nezrodila -, ale slavnostně vyhlásit Pétionovo vítězství nad králem.

Řekli jsme už, že kvůli výtržnostem z 20. června odvolalo pařížské direktorium Pétiona z úřadu.

Neznamenalo by to mnoho, kdyby se to stalo bez králova souhlasu. Ale král potvrdil Pétionovo sesazení v prohlášení, jež zaslal Návodnímu shromáždění.

Den před výročím pádu Bastily 13. července Národní shromáždění ze své moci Pétionovo sesazeni zrušilo.

V jedenáct hodin ráno 14. července sestupoval král s královnou a oběma dětmi po hlavním schodišti. Tři nebo čtyři tisíce mužů vojska, jež se ještě nerozhodlo ani pro tu, ani pro onu stranu, chránilo královskou rodinu. Královna marně hledala na tvářích vojáků a národních gardistů nějakou známku sympatie. Nejoddanější odvraceli hlavu a vyhýbali se jejímu pohledu.

Jak smýšlí lid, o tom se nebylo možno mýlit. Výkřiky "Ať žije Pétion!" se ozývaly ze všech stran. A jako by se těm ovacím mělo dostat trvalejšího významu, než jaký jim dávalo chvilkové nadšení, mohli král a královna číst na všech kloboucích tři slova, hlásající jejich porážku a nepřítelovo vítězství: "Ať žije Pétion!"

Královna byla bledá a třásla se. Přesto, co řekla paní Campanové, byla přesvědčena, že existuje spiknutí, jehož cílem je zavraždit krále, a každou chvíli sebou trhla, když se jí zdálo, jako by se odkudsi napřahovala ruka s dýkou nebo jako by na ně někdo mířil pistolí.

Když dojeli na Martovo pole, vystoupil král z kočáru, zaujal místo po levici předsedy Národního shromáždění a zamířil s ním k oltáři vlasti.

Královna se musela od krále odloučit a vystoupit s dětmi na tribunu, jež jim byla vyhrazena.

Zastavila se; nechtěla vystoupit nahoru dříve, dokud král nedojde na své místo, a sledovala ho očima.

Těsně před oltářem vlasti se náhle zavlnil zástup, jak tomu bývá, když se sejdou masy lidí. Král zmizel v jeho vlnách.

Královna vykřikla a chtěla se vrhnout kupředu.

Ludvík XVI. se však opět objevil, vystupoval po stupních oltáře vlasti.

Mezi symboly obvyklými v těch slavnostních dnech, jako Spravedlnost, Síla, Svoboda, byl jeden, jenž tajemně a příšerně svítil pod krepovým závojem. Nesl jej muž v černém šatě a s cypřišovým věncem na hlavě.

Ten zvláštní symbol upoutal královninu pozornost. Poněkud uklidněná, když viděla, ze král stanul na posledním stupni oltáře vlasti, nemohla odtrhnout oči od muže v černém.

Bezděky se zeptala nahlas:

"Kdo je ten černý muž s cypřišovým věncem?"

Jakýsi hlas jí odpověděl:

"Kat."

"A co to má v ruce pod tím závojem?"

"Sekeru Karla I."

Královna zbledla a ohlédla se. Připadalo jí, že ten hlas už někde slyšela.

Nemýlila se. Muž, jenž jí odpověděl, byl člověk z taverneyského zámku, od sévreského mostu, muž, jenž ji vynesl z

kočáru při návratu z Varennes.

Byl to Cagliostro.

23. Vlast je v nebezpečí

V šest hodin ráno 22. července, týden po slavnosti na Martově poli, se celá Paříž zachvěla. Na Novém mostě vypálili ránu z děla hrubého kalibru.

Dělo z Arsenalu mu odpovědělo.

Po celý den, hodinu co hodinu to takhle strašně dunělo.

Šest praporů Národní gardy v čele se svými šesti veliteli se na úsvitu shromáždilo před radnicí.

Sestavovaly se tu dva průvody, jež měly nést pařížskými ulicemi a po předměstích proklamaci, že vlast je v nebezpečí.

Danton připadl na myšlenku uspořádat tu úděsnou slavnost a její provedení svěřil Sergentovi.

Sergent, průměrný rytec, ale skvělý organizátor, Sergent, jehož zášť ještě vzrostla po urážkách, jimiž byl zahrnut na nádvoří v Tuileriích, Sergent uplatnil v celém programu onoho dne grandiózní aparát, jenž prokázal všechnu svou sílu a moc po 10. srpnu.

Oba průvody - jeden se měl brát Paříží dolů, druhý vzhůru - vyšly z radnice v šest hodin ráno.

Vpředu jel oddíl jízdy s kapelou v čele. Hudba složená schválně pro tuto příležitost byla ponurá a podobala se smutečnímu pochodu.

Za oddílem jízdy následovalo šest děl, jež po nábřeží, a po bulvárech jela v řadě, v úzkých ulicích po dvou za sebou.

Pak jeli na koních čtyři obecní sluhové, nesli čtyři standarty. Na každé z nich bylo jedno z těchto čtyř slov:

SVOBODA - ROVNOST - ÚSTAVA - VLAST.

Pak jelo dvanáct městských radních s šerpami a s šavlemi po boku.

Následoval osamělý národní gardista na koni, držel v ruce velkou trojbarevnou korouhev, na níž byla napsána tato věta:

OBČANĚ, VLAST JE V NEBEZPEČÍ!

Následovalo zase šest děl v témž pořádku jako první. Duněla a rachotila po dláždění.

Pak oddíl Národní gardy.

Druhý oddíl jízdy uzavíral průvod.

Na každém náměstí, na každém mostě, na každé křižovatce se průvod zastavil.

Zavířily bubny na znamení, aby všechno utichlo.

Korouhevníci zamávali korouhvemi, a když nastalo ticho, když tisíce diváků stály se zatajeným dechem, ozval se vážný hlas městského radního, jenž čet1 projev zákonodárného sboru a nakonec provolal:

"VLAST JE V NEBEZPEČÍ!"

Ten výkřik byl hrozný a působil mocně.

A potom hodinu co hodinu zaduněl dělový výstřel z Nového mostu a odpověděla mu druhá rána z Arsenalu.

Na všech velkých náměstích Paříže - prostor před chrámem Matky Boží je jejich středem - byly postaveny stoly, kde se zapisovali dobrovolníci.

Vlastně to nebyly stoly - mezi dvěma bubny položili široké prkno. Kdykoli se někdo o prkno opřel, bubny zasténaly, jako když se ozve vzdálená bouře.

Kolem dokola stály stany, nad nimiž vlály trojbarevné korouhve a věnce z dubového listí.

Městští radní, opásaní šerpami, seděli za stoly a vydávali odvedencům průkazy.

Po každé straně stála dvě děla. Bez ustání vyhrávala hudba. Kolem celého prostranství stál kruh ozbrojených občanů.

Bylo to veliké a hrozné! Bylo to vlastenecké opojení.

Proudy dobrovolníků spěchaly dát se zapsat. Stráže nemohly odolat náporu valících se mužů a jejich řady byly co chvíli prolomeny.

Dvojí schodiště vyvýšené tribuny - jedno pro přicházející, druhé. pro odcházející - nemohlo postačit, přestože bylo pořádně široké.

Muži se drali, jak mohli. Ti, kdo byli už nahoře, pomáhali těm, kteří byli ještě dole. Když byl dobrovolník zapsán a dostal průkaz, hrnul se dolů plný radosti, mával papírem, zpíval Půjde to a šel políbit hlaveň děla.

Byly to zásnuby francouzského lidu s dvaadvacetiletou zbytečnou válkou, po níž se pěkně všecko vrátilo do starých kolejí.

Mezi dobrovolníky bylo mnoho starých mužů, kteří ve vznešené marnivosti zatajovali svůj věk. Bylo mezi nimi mnoho chlapců, takřka ještě děti, dojemných lhářů, kteří vystupovali na špičky a odpovídali: "Šestnáct let!", ačkoli jim bylo jen čtrnáct.

Tak přišel z Bretaně starý la Tour d'Auvergne, tak přišel z jihu mladý Viala.

Muži, jež držela doma nerozlučná pouta, plakali, že nemohou na frontu. Studem odvraceli hlavy a jejich šťastnější druzi na ně volali:

"Zpívejte přece a křičte ‚Ať žije národ'!"

A tu se pojednou zvedl. strašný křik "Ať žije národ!", zatímco hodinu za hodinou hřmělo dělo na Novém mostě a jako ozvěna se ozývala rána z Arsenalu.

Vzrušení bylo tak mocné, na ulicích vládlo takové rozčilení, že samotné Národní shromáždění se zděsilo svého díla.

Jmenovalo čtyři členy, kteří měli projít křížem krážem Paříží a říkat lidu:

"Bratři, jménem vlasti žádné výtržnosti! Dvůr je chce vyvolat, aby král mohl opustit Paříž. Nedávejte dvoru záminku! Král musí zůstat mezi námi!"

A hrozní rozsévači bouří dodávali pak tiše: "Musí být potrestán!"

Všude, kde se tito muži objevili, zvedal se potlesk. A jako když závan větru běží větvemi lesa, tak šuměla zástupem slova: "Musí být potrestán!"

Nikdo neříkal kdo, ale všichni dobře věděli, o koho jde.

Tak to trvalo až do půlnoci.

Až do půlnoci hřměla děla. Až do půlnoci stály zástupy kolem tribun.

Mnoho zapsaných dobrovolníků zůstalo v Paříži a rozbilo svůj první válečný stan na úpatí oltáře vlasti.

Každá dělová rána zalehla až do srdce Tuilerií.

Srdcem Tuilerií byla králova komnata, kde se scházeli Ludvík XVI., Marie Antoinetta, královské děti a princezna de Lamballe.

Po celý ten den se neopouštěli. Věděli, že toho dne se rozhoduje o jejich osudu.

Královská rodina se rozešla až po půlnoci, když se dozvěděli, že děla už nebudou střílet.

Od té doby, co začalo srocování v předměstích, královna už nespala v přízemí.

Její přátelé ji donutili, aby spávala v prvním poschodí v ložnici mezi královou a dauphinovou komnatou.

Probouzela se obyčejně za svítání. Prosila, aby nezavírali okenice a nespouštěli žaluzie, aby její bezesnost byla snesitelnější.

Paní Campanová spala v jednom pokoji s královnou.

Povězme, proč královna svolila, aby jedna z jejích dam spala s ní.

Jedné noci, právě když královna ulehla - byla asi jedna s půlnoci - a paní Campanová s ní ještě hovořila u lože, ozvaly se náhle v chodbě kroky a pak hluk, jako když dva muži spolu zápasí.

Paní Campanová se chtěla podívat, co se děje. Královna ji však křečovitě chytila za ruku a zadržela:

"Nechoďte tam, proboha, nechoďte tam, Campanová!"

Vtom se ozval z chodby hlas:

"Nebojte se, madam, je to lotr, chtěl vás zavraždit, ale já ho mám!"

Byl to hlas jednoho sluhy.

"Bože můj," zalomila královna rukama, "jaký je tohle život! Ve dne urážky, v noci vrazi!"

Pak zavolala na sluhu:

"Pusťte toho člověka a otevřte mu dveře."

"Ale madam . . . ," namítla paní Campanová.

"Má milá, kdybychom ho nechali zatknout, nosili by ho zítra jakobíni na ramenou."

Pustili toho chlapíka, byl to sluha, který měl na starosti královu garderobu.

Toho dne musela královna králi slíbit, že nebude už spát sama. Vybrala si za společnici paní Campanovou.

V noci po onom prohlášení, že vlast je v nebezpečí, probudila se paní Campanová asi ve dvě hodiny. Měsíční paprsek jako tiché světlo, jako přátelský plamen padal oknem do komnaty, lámal se na královnině loži a zaléval jeho pokrývky modravou září.

Paní Campanová zaslechla vzdech. Pochopila, že královna nespí.

"Vaše Veličenstvo něco bolí?" zašeptala.

"Bolí mě to stále, Campanová," odpověděla Marie Antoinetta. "Ale doufám, že utrpení brzo skončí."

"Dobrotivý Bože, madam," zvolala komorná, "Vaše Veličenstvo se opět oddává truchlivým myšlenkám?"

"Ne, naopak, Campanová."

A Marie Antoinetta vztáhla svou bledou ruku, jež v měsíčním světle vypadala ještě bledší, a řekla s urputným přesvědčením:

"Za měsíc nás tento měsíční paprsek uvidí svobodné a zbavené okovů."

"Ach," vykřikla paní Campanová radostně, "vy jste tedy přijala pomoc pana Lafayetta a uprchnete?"

"Pomoc pana Lafayetta? Ach ne, díky Bohu," řekla královna pohrdavě. "Ne, ne, žádný Lafayette, ale za měsíc bude můj synovec František v Paříži."

"Jste si tím jista, Veličenstvo?" zvolala paní Campanová.

"Ano," řekla královna, "už se to rozhodlo. A Rakousko a Prusko sjednaly alianci. Obě spojené mocnosti potáhnou na Paříž. Známe celý plán princů a spojeneckých vojsk a můžeme s jistotou říci: Toho a toho budou naši zachránci ve Valenciennes . . . Toho a toho ve Verdunu - a toho a toho v Paříži!"

"A vy nemáte strach? . . . "

Paní Campanová se zarazila.

"Že budu zavražděna?" dokončila větu královna. "To je ovšem pravda, vím. Ale co se dá dělat, Campanová! Kdo se nic neodváží, nic nevyhraje."

"A kdy hodlají být spojení mocnáři v Paříži?" zeptala se paní Campanová.

"Mezi 15. a 20. srpnem," odpověděla královna.

"Bůh vás vyslyš!" řekla paní Campanová.

24. Marseillaisa

Královnu utěšovalo právě to, co by ji bylo mělo poděsit: manifest vévody Brunšvického.

Manifest, který se měl vrátit do Paříže až 26. července, byl odeslán z Tuilerií, kde byl sepsán, v prvních dnech měsíce.

Povězme však, co se dálo ve Štrasburku přibližně ve stejné době, kdy dvůr sepisoval v Paříži nesmyslný manifest, jehož účinek záhy uvidíme.

Štrasburk, jedno z nejfrancouzštějších měst, snad právě proto, že ještě nedávno bylo rakouské, Štrasburk, jedna z našich nejpevnějších bašt, měl, jak jsme řekli, nepřítele před branami.

Proto se také ve Štrasburku shromažďovaly půl roku, to jest od chvíle, co se začalo mluvit o válce, prapory mladých dobrovolníků plné vlasteneckého zápalu.

Štrasburk - štíhlá a vysoká věž jeho katedrály se zrcadlí v Rýně, jenž jediný nás tenkrát dělil od nepřítele - byl bouřlivé ohnisko nejenom války, ale také mládeže, radovánek, zábav, plesů a divadel. Řinkot zbraní se tu neustále mísil se zvukem hudebních nástrojů.

Do Štrasburku jednou branou vcházeli dobrovolníci, druhou odcházeli vojáci. Tam se shledávali přátelé, objímali se a loučili. Sestry plakaly, matky se modlily, otcové žehnali: "Jděte a bojujte za Francii."

A to vše za hlaholu zvonů a za rachotu děl, těch dvou bronzových hlasů, jež mluví k Bohu: jeden, aby prosil o milosrdenství, druhý o spravedlnost.

Jednoho takového dne, slavnějšího než ostatní, protože byl významnější, pozval štrasburský starosta Dietrich, šlechetný a vynikající vlastenec, statečné mladé muže na hostinu, aby se sbratřili s důstojníky posádky.

Dvě půvabné starostovy dcery a asi dvanáct nebo patnáct jejich družek, plavovlasých, ušlechtilých dcer Alsaska, zlatovlasých jako nymfy Cereřiny, mělo ne snad předsedat, ale být tím, čím jsou na hostině květy: ozdobou a vůní.

Mezi pozvanými byl také mladý muž z Franche-Comté, Rouget de l'Isle, častý host a přítel rodiny Dietrichovy. Bylo mu tenkrát dvacet let a byl jako ženijní důstojník posádkou ve Štrasburku.

Byl básník a hudebník. Jeho housle byly jedním z nástrojů, jež zněly v tom obrovském koncertě. Jeho hlas vynikal ve sboru jako jeden z nejsilnějších a nejvlastenečtějších.

Nikdy nesvítilo na francouzskou vlasteneckou hostinu žhavější červnové slunce.

Nikdo nemluvil o sobě: kdekdo mluvil o Francii.

Pravda, byla s nimi smrt jako při všech antických hostinách. Ale smrt krásná, usměvavá, ne ta s kosou, nýbrž smrt, jež má v jedné ruce meč, v druhé palmu!

Přemýšleli, co by mýli zpívat. Staré Půjde to byl zpěv hněvu a občanské války. Potřebovali nějaký bratrský, vlastenecký výkřik, jenž by však přece jen zněl jako hrozba cizině.

Kdo v mracích dělového kouře, za svištění kulí vmete nepříteli v tvář hymnu Francie?

Na tuto otázku odpověděl Rouget de l'Isle, zanícený vlastenec:

"Já."

A vyběhl za síně.

Za půl hodiny, dříve než se vůbec někdo začal starat, kam mladý muž zmizel, bylo všechno hotovo, slova i hudba. Všechno bylo vrženo jedním dechem, vlito do kadlubu jako socha.

Rouget de l'Isle se vrátil s rozcuchanými vlasy, se˘zpoceným čelem, těžce oddychuje po zápase, jejž právě podstoupil se dvěma vznešenými sestrami, poezií a hudbou.

"Poslyšte," pravil, "poslyšte všichni!"

Ušlechtilý jinoch si byl jist svou múzou.

Všichni se k němu obrátili, jedni s pohárem v ruce, druzí tisknouce chvějící se ruku sousedovu.

Rouget de l'Isle začal:

"Na pochod, věrné děti Francie,
už veliký den slávy vstal,
krvavý prapor tyranie
proti vám dodnes vlaje dál.
Přes vaši zem ryk vrahů letí,
jdou, z dálky slyšíte je řvát,
a z náručí vám chtějí rvát,
vraždit vaše manželky a děti!
Do zbraně, občané! Postavte legie!
A dál, jen dál,
krev zkaženou ať hlína vypije!"

Po této první sloce jako by proběhla celým shromážděním elektrická jiskra.

Sálem se rozlehly výkřiky nadšení. Ale hlasy těch, kdo se nemohli dočkat pokračování, je hned zakřikly:

"Ticho, ticho!"

Rouget de l'Isle pokračoval s hlubokým rozhořčením:

"Co chce ta bídná horda otroků,
ti králové a zrádcové?
Komu chystají po sta roků
okovy dávno hotové?
Francouzi, dost! Ta hanba pálí.
ať hněv svatě vám šlehá z žil!
Kdo myslet by se odvážil,
že bychom se znova spoutat dali?
Do zbraně, občané, postavte legie!
A dál, jen dál,
krev zkaženou ať hlína vypije!"

Rouget de l'Isle nemusel ani vyzývat, aby s ním zpívali sborem. Ze všech prsou vyrazilo jako jediný výkřik:

"Do zbraně, občané, postavte legie!
A dál, jen dál,
krev zkaženou ať hlína vypije!"

Mladík pokračoval uprostřed vzrůstajícího nadšení:

"Že nám by doma svoje zákony
cizácké bandy vnutily?
Že by žoldnéřské batalióny
šiky statečných zlomily?
Už nikdy víc! Už neskloníme
svou šij pod jařmo despotů!
Chcem pány být svých životů,
zpupné zvůli vždy se ubráníme!"

Desítky hlasitě oddychujících hrudí čekaly na refrén, a dříve než Rouget de l'Isle dokončil poslední verš, zvolaly: "Nikdy, nikdy, nikdy!"
A s bouřlivým nadšením burácel jako vichřice strhující refrén:

"Do zbraně, občané! Postavte legie!
A dál, jen dál,
krev zkaženou ať hlína vypije!"

V tu chvíli se zmocnilo posluchačů takové rozechvění, že Rouget de l'Isle musel sám poprosit o ticho, aby mohl zpívat čtvrtou sloku. Rozhořčený hlas mladého muže se stal hrozivým:

"Běda vám zrádcům, běda tyranům,
všem, kdo jste lidstvu k pohaně!
Bratrovražedným vašim plánům
odplaty se dnes dostane!
Je každý z nás připraven k boji:
za jedním, jenž by v bitvě pad,
hned zástup dalších bude stát,
bojovníci ze země se rojí."

"Tak jest! Tak jest!" volali mladí nadšenci.
A otcové kladli ruce na ramena mladých mužů, schopných boje, matky zvedaly v náručích děti.
Tu Rouget de l'Isle zpozoroval, že mu chybí jedna sloka: zpěv dětí. Vznešený sbor vzcházející setby, zrna, jež klíči. A zatímco hodovníci bouřlivě opakovali strašný refrén, složil hlavu do dlaní. Pak uprostřed šumu a ruchu a povzbudivých výkřiků improvizoval další sloku:

"My půjdem dál ve světlých šlépějích
těch, kdo před námi kráčeli;
slavná památka prachu jejich
naše síly ať zocelí.
Nechceme jen ve stínu chřadnout,
spíš vítán bud' nám čestný hrob;
my chcem se držet jejich stop,
bud' je pomstít, čí jak oni padnout!"

A v tlumeném vzlykání matek, v nadšeném zpěvu otců zazněly čisté dětské hlasy:

"Do zbraně, občané! Postavte legie!
A dál, jen dál,
krev zkaženou ať hlína vypije!"

"Ach," zašeptal jeden z hostí, "což není odpuštění pro ty, kteří jen pobloudili?"
"Počkejte, počkejte," vykřikl Rouget de l'Isle, "a uvidíte, že si nezasluhuji takovou výtku!"
A hlasem chvějícím se pohnutím zpíval posvátnou sloku, v níž je velká duše Francie, lidská, ušlechtilá a vznášející se na křídlech slitování i nad samotným hněvem:

"Bijte se hrdě, úder splácejte
a pevně stůjte v dešti ran,
k stádu obětí ohled mějte,
co ženou páni proti vám."

Bouřlivý potlesk přerušil zpěváka.
"Ano, ano," volali ze všech stran, "slitování, odpuštění zbloudilým bratřím, našim zotročeným bratřím, bratřím, které proti nám ženou biči a bajonety!"
"Ano," potvrdil Rouget de l'Isle, "odpuštění a slitování s nimi!

Zato těm, v nichž je hlavní vina,
těm psům, kteří jen lidi štvou,
věnujte všechnu zlobu svou,
hubte je až do matčina klína!"

"Ano, ano, ano," volalo celé shromáždění, "proti těm

do zbraně, občané! Postavte legie!
A dál, jen dál,
krev zkaženou ať hlína vypije!"

"A teď," zvolal Rouget de l'Isle, "všichni povstaňte!"
Povstali i ti, kdo dosud seděli.
Rouget de l'Isle si opřel nohu o židli jako o první stupeň chrámu Svobody, zvedl obě ruce k nebi a zazpíval poslední sloku, vzývání génia Francie:

"Ty nás veď, lásko k vlasti vznešená,
a sílu vlej nám do zbraní!
A ty, svobodo drahocenná,
při těch stůj, kdo tě ubrání!
Ať vlajce tvé, pravdě a právu
dá vítězství tvůj mocný dech,
ať oči padlých soků všech
vidí triumf tvůj a naši slávu!"

"Vzhůru," ozval se vzrušený hlas, "Francie je zachráněna!" A ze všech úst v jediném bratrském výkřiku zahřmělo:

"Do zbrani, občané! Postavte legie!
A dál, jen dál,
krev zkaženou ať hlína vypije!"

A tu zachvátila všecky šílená, opojná, nesmyslná radost. Jeden se vrhal druhému do náručí. Dívky braly plnýma rukama květiny, kytice a věnce a sypaly je básníku k nohám.
Čím to, že i já teď, když jsem psal poslední strofu, jsem cítil hluboké pohnutí? Čím to, když píši dětský sbor a vzývání génia Francie, čím to, že mi slzy kanou na papír?
To proto, že posvátná Marseillaisa je nejen válečný pokřik, ale i šlechetná píseň bratrství. Proto, že touto písní vztahuje královská a mocná Francie ruku ke všem národům. Proto, že tato píseň bude vždycky posledním vzdechem umírající svobody a prvním výkřikem svobody, jež se znovu rodí!

25. Pět set mužů Barbarouxových

Jak se stalo, že hymna zrozená ve Štrasburku pod jménem Zpěv Rýna se náhle rozlehla v srdci Francie jako Marseillaisa?
Dne 28. července přišel do Paříže manifest z Koblence a nemohl být opravdu vážnější důvod k vyhlášení, že vlast je v nebezpečí, než tento manifest.
Jak jsme už řekli, byl to nesmyslný čin, hrozba a tím i urážka Francie.
Vévoda Brunšvický, bystrý muž, považoval ten manifest za nesmysl. Nad vévodou však byli spojenečtí králové. Dostali tu listinu už hotovou od francouzského krále a vnutili ji svému generálovi.
Podle manifestu byl každý Francouz vinen. Každé město a každá vesnice měla být zbořena nebo spálena. A v Paříži, novodobém Jeruzalému, odsouzeném, aby zarostl trním a hložím, neměl zůstat kámen na kameni.
Takhle zněl manifest, jenž přišel z Koblence 28. července s datem šestadvacátého.
Který orel jej přinesl ve spárech, že urazil za šestatřicet hodin dvě stě mil!
Dovedete si představit, jaký výbuch vyvolala taková proklamace. Jako když padne jiskra do sudu prachu. Všechna srdce se zachvěla, vzbouřila a připravila k boji.
Vyberme si mezi všemi těmi muži jednoho, mezi všemi těmi typy jeden.
Už jsme ho jmenovali jménem: je to Barbaroux.

Pokusme se ho vykreslit.

Barbaroux, jak jsme již řekli, psal začátkem července Rebecquimu: "Pošli mi pět set mužů, kteří dovedou umírat."

Kdo byl muž, jenž dovedl napsat takovou větu, a jaký měl vliv na své krajany?

Měl na ně vliv, jakým působí mládí, krása, vlastenecký zápal.

Takový muž byl Charles Barbaroux, milá a okouzlující osobnost, jež rušila klid paní Rolandové i v manželské ložnici a o níž snila Charlotta Cordayová ještě cestou na popraviště.

Paní Rolandová mu zpočátku nedůvěřovala.

Proč mu nedůvěřovala?

Byl příliš krásný.

Tahle výtka stíhala dva muže revoluce, jejichž hlavy, byť sebekrásnější, padly v rozmezí čtrnácti měsíců rukou katovou, jedna v Bordeaux, druhá v Paříži. Barbaroux a Hérault de Séchelles.

Poslyšte, co o nich říká paní Rolandová:

"Barbaroux je lehkomyslný. Zbožňování, jímž ho zahrnují nestoudné ženy, působí zhoubně na vážnost jeho citů. Vidím-li tyto dva krásné muže, jak se opájejí dojmem, který vyvolávají, nemohu se ubránit myšlence, že příliš zbožňují sebe, aby mohli opravdu zbožňovat svou vlast."

Paní Rolandová se mýlila. Vlast byla nikoli jediná, ale první Barbarouxova milenka. Miloval ji nejvíc, neboť pro ni zemřel. Nebylo mu ještě ani pětadvacet let. Narodil se v Marseille v rodině oněch odvážných plavců, kteří z obchodu udělali poezii. Tělesná krása, půvab, ideální zápal a zvláště jeho řecký profil mohly svádět k domněnce, že pochází v přímé linii od jednoho z Fokejanů, kteří donesli své bohy od břehů Permessu na břehy Rhóny.

Jako jinoch se cvičil ve velkém umění slova - v umění, z něhož muži z jihu dovedou udělat ozdobu i zbraň - potom v básnictví, v tom květu z Parnasu, jejž zakladatelé Marseille přivezli s sebou ze zálivu Korintského do zálivu Lva. Mimoto se zabýval fyzikou a dopisoval si se Saussurem a Maratem.

Upozornil na sebe náhle v době bouří, jež prožívalo jeho rodné město; když byl Mirabeau zvolen poslancem. Byl jmenován městským tajemníkem v Marseille.

Později vypukly zmatky v Arlesu. Uprostřed těchto zmatků se znovu objevuje krásná tvář Barbarouxova. Podobá se Antinoovi ve zbroji.

Volá ho Paříž. Veliká pec potřebuje vonné dříví, ohromný kadlub čistý kov. Byl tam poslán, aby podal zprávu o nepokojích v Avignonu. Každý mohl mít za to, že nepatří k žádné straně, že jeho spravedlivé srdce nezná přátelství ani nenávist. Dovedl říci prostou a hroznou pravdu tak, jak byla, a zdál se velký jako pravda sama.

Girondisté právě přišli k moci. Lišili se od jiných stran tím - a bylo to snad jejich zkázou -, že byli opravdoví umělci. Milovali všechno krásné. Podali Barbarouxovi upřímnou ruku a pyšní na krásného stoupence dovedli Marseillana k paní Rolandové.

Víme už, co si o něm paní Rolandová pomyslela na první pohled.

Nejvíce ji udivilo, že si její muž už dlouho s Barbarouxem dopisoval a že listy mladého muže docházely pravidelně, přesně a plné moudrých úvah. Neptala se nikdy, kolik je tomu moudrému dopisovateli let, ani jak vypadá. Představovala si ho nejspíš jako čtyřicátníka, s lebkou oplešalou od přemýšlení a s čelem rozrytým vráskami od probdělých nocí.

Místo toho uviděla krásného pětadvacetiletého muže, veselého, lehkomyslného smíška, věčně zamilovaného do žen; celá ta bohatá, ohnivá generace, jež rozkvetla v dvaadevadesátém a v třiadevadesátém byla skosena, jej milovala.

V této hlavě, jež se zdála tak frivolní a paní Rolandové připadala příliš krásná, se snad zrodila první myšlenka na 10. srpen.

Bouře visela ve vzduchu.

Od severu k jihu, od západu k východu se honily zmatené mraky, hrozivé, ale bez cíle. Barbaroux jim dal směr a nakupil je nad břidlicovými střechami Tuilerií. V době, kdy ještě nikdo neměl pevný plán, psal Rebecquimu: "Pošli mi pět set mužů, kteří dovedou umírat."

Bohužel skutečným králem Francie byl tento král revoluce, jenž si napsal o pět set mužů a jemuž je poslali stejně prostě, jak prostě o ně požádal.

Vybral je sám Rebecqui mezi stoupenci francouzské strany v Avignonu. Bojovali už dvě léta; nenáviděli po několik generací.

Bili se v Toulouse, v Nimes a v Arlesu, byli zvyklí prolévat krev; na únavu si ani nevzpomněli. V určený den se vydali na cestu, na níž museli urazit dvě stě dvacet mil, jako na každodenní obyčejný pochod.

Proč ne? Byli to drsní námořníci, otužilí venkované s tvářemi ošlehanými africkým sciroccem nebo mistralem od hory Ventoux, s rukama zčernalýma od dehtu a ztvrdlýma prací. Všude, kudy šli, jim říkali zbojníci.

Na jedné zastávce nad Orgonem dostali slova i nápěv hymny Rougeta de l'Isle pod jménem Zpěv Rýna. Barbaroux ji poslal, aby jim lépe uběhla cesta.

Jeden z nich rozluštil nápěv a zazpíval slova. Nato všichni s ohromným elánem zanotovali tu hroznou píseň, daleko hroznější, než tušil Rouget de l'Isle.

V ústech Marseillanů se změnil její ráz, slova dostala nový přízvuk. Nebyl to už zpěv bratrství, byl to zpěv vyhlazení a smrti. Byla to Marseillaisa, hřímavá hymna, při níž přechází sluch. Houf Marseillanů, jak táhl městy a vesnicemi, děsil Francii zápalem, s nímž zpíval novou, ještě neznámou píseň.

Když se Barbaroux dozvěděl, že dorazili do Montereau, spěchal o tom zpravit Santerra. Santerre mu slíbil, že potáhne Marseillanům naproti do Charentonu se čtyřiceti tisíci muži.

Hle, jaký měl Barbaroux plán se svými pěti sty Marseillany a čtyřiceti tisíci Santerrovými muži: postaví Marseillany v čelo, vezmou útokem radnici a Národní shromáždění, neočekávaně udeří na Tuilerie, jako se udeřilo 14. července 1789

na Bastilu, a na zříceninách královského zámku provolají republiku.

Barbaroux a Rebecqui odjeli do Charentonu, kde čekali na Santerra a jeho čtyřicet tisíc mužů z předměstí. Santerre přitáhl s dvěma sty.

Snad nechtěl mužům z Marseille - tedy venkovanům - dopřát slávu z takového husarského kousku.

Malý průvod mužů s ohnivýma očima, osmahlou tváři a ráznou řečí prošel celou Paříží od Královských zahrad až k Elysejským polím. Zpívali Marseillaisu. Proč bychom ji nazývali jinak, než jak ji tenkrát pojmenovali?

Marseillané se měli utábořit na Elysejských polích, kde pro ně měla být na druhý den uspořádána hostina. Hostina se opravdu konala. Ale mezi Elysejskými poli a Točitým mostem, pár kroků od hodujících Marseillanů, byly rozestaveny batalióny granátníků sekce Filles-Saint-Thomas. Byla to roajalistická garda, kterou tam postavil dvůr jako hradbu mezi sebe a Marseillany.

Marseillané a gardisté z Filles-Saint-Thomas se měřili nepřátelskými pohledy. Brzo si začali nadávat, pak padly první rány. Sotva se objevila krev, začali Marseillané volat "Do zbraně!", skočili po puškách, postavených do pyramid, a s nasazenými bodáky se vrhli na granátníky.

Pařížští gardisté neodolali zběsilému náporu a museli rychle ustoupit. Naštěstí měli za zády mříže Tuilerií. Točitý most jim usnadnil útěk a zdvihl se před jejich nepřáteli.

Uprchlíci našli útulek v královských pokojích. Vypravuje se, že jednoho raněného prý ošetřila vlastníma rukama sama královna.

Federovaných, Marseillanů, Bretonců a mužů z Dauphiné bylo na pět tisíc. Pět tisíc mužů - to byla moc, ne snad svým počtem, ale revoluční vírou. V nich byl duch revoluce.

17. července poslali Národnímu shromáždění adresu:

"Prohlásili jste, že vlast je v nebezpečí. Nevrháte ji však v nebezpečí sami, když prodlužujete beztrestnost zrádců? Žeňte k odpovědnosti Lafayetta, sesaďte výkonnou moc, rozpusťte direktoria departementů,obnovte náhlé soudy!"

Tu žádost opakoval 3. srpna sám Pétion a volal svým ledovým hlasem jménem městské rady do boje. Měl ovšem za sebou dvě dogy, které ho kousaly do pat: Dantona a Sergenta.

"Město Paříž," vyhlašoval Pétion, " podává žalobu na výkonnou moc. Abychom vyléčili choroby Francie, musíme je napadnout u samého kořene, a to bez prodlení. Byli bychom si přáli, aby Ludvík XVI. byl jen dočasně zbaven královské pravomoci. To však nedovoluje ústava. Král se neustále odvolává na ústavu. Dovoláváme se jí tedy také a žádáme, aby byl sesazen."

Slyšíte, jak král Paříže žaluje na krále Francie? Slyšíte, jak král radnice vypovídá válku králi Tuilerií?

Národní shromáždění couvlo před tím radikálním návrhem. Otázka králova sesazení byla odložena na 9. srpen. 8. srpna prohlásilo Národní shromáždění, že není důvodu, proč by měl být Lafayette postaven před soud.

Shromáždění couvalo.

Jak rozhodne nazítří o sesazení krále? Postaví se znovu lidu na odpor?

Ať si dá pozor! Což neví, neprozřetelné, co se venku děje? 3. srpna - v den, kdy Pétion žádal, aby byl král sesazen -, předměstí Saint-Marceau, unavené věčnými tahačkami a zápasem, jenž není ani mírem, ani válkou, posílá vyslance do sekce Tří set a vzkazuje svým bratřím v předměstí Saint-Antoine:

"Půjdeme-li na Tuilerie, půjdete s námi?"

"Půjdeme," zní odpověď.

4. srpna odsoudí Národní shromáždění buřičské provolání čtvrti Mauconseil.

5. srpna odepře městská rada uveřejnit tento dekret.

Nedosti na tom, že král Paříže vyhlásil válku králi Francie. Teď se městská rada, to jest Paříž, staví na odpor také Národnímu shromáždění.

Marseillané hltají všechny zprávy. Mají zbraně, nemají však náboje.

S velkým křikem žádají o náboje. Nedostanou je.

4. srpna večer, asi za hodinu poté, co se rozšířila zpráva, že Národní shromáždění odsuzuje buřičské provolání čtvrti Mauconseil, dostavili se dva mladí Marseillané na radnici.

V kanceláři jsou jen dva městští radní: Sergent, muž Dantonův, a Panis, muž Robespierrův.

"Co chcete?" ptají se páni radní.

"Náboje," odpovídají oba mladí lidé.

"Máme výslovný zákaz náboje vydat," říká Panis.

"Zákaz vydat náboje!" ohradí se jeden z Marseillanů. "Ale vždyť každou chvíli se může strhnout mela, čím se pak ubudeme bít?"

"To jste nás povolali do' Paříže jen proto, abychom seděli s rukama v klíně?" volá druhý.

První vytáhne z kapsy pistoli.

Sergent se usměje.

"Chcete hrozit, mladý muži? Hrozbami nezastrašíte dva zástupce města Paříže!"

"Kdo mluví o hrozbách a zastrašování?" volá mladý muž. "Tato pistole není pro vás, je pro mě!"

Přiloží si zbraň na spánek a vykřikne: "Prach! Náboje! Nebo - jakože jsem z Marseille - prostřelím si lebku!"

Sergent má obrazotvornost umělce a francouzské srdce. Tohle gesto na něj působí.

"Panisi," řekne, "jestli se tenhle chlapec zastřelí, budeme ho mít na svědomí."

"Ale vydáme-li náboje přes zákaz, dáváme v sázku vlastní krk."

"Nevadí, myslím, že přišla chvíle, kdy každý musí dát hlavu v sázku," řekne Sergent. "Ale jednejme každý sám za sebe. Já svůj krk nastavím a je mi jedno, jdeš-li se mnou nebo ne."

Vzal papír, napsal rozkaz, aby byly Marseillanům vydány náboje, a podepsal jej.

"Dej to sem," řekl Panis, když Sergent dopsal.

A podepsal se vedle něho.

Teď mohou být klidní. Marseillští mají náboje a strhne-li se opravdová mela, nebudou sedět s rukama v klíně.

Však také, sotva byli Marseillané vyzbrojeni, přijalo Národní shromáždění 6. srpna strašlivou petici, kterou mu podali. Nejenže ji přijalo, ale dovolilo rovněž, aby se zástupci Marseillanů zúčastnili jeho schůze.

Národní shromáždění mělo velký strach. Takový strach, že uvažovalo, nemá-li se uchýlit na venkov.

Jediný Vergniaud je zdržoval. Proč? Snad ne proto, aby mohl zůstat u krásné Candeillové? Ostatně na tom tolik nesejde.

"V Paříži," hřímal Vergniaud, "je třeba zajistit vítězství svobody; nebo s ní zahynout. Opustíme-li Paříž, můžeme to udělat jen jako Themistokles, když odešel se všemi občany a nechal za sebou jen popel, a ustoupíme-li před nepřítelem, pak jenom proto, abychom mu vykopali hrob!"

Nikdo neví, k čemu se rozhodnout, každý je na pochybách, každý cítí, že se mu chvěje půda pod nohama, a má strach, aby se náhle před ním neotevřela propast.

4. srpna, v den, kdy Národní shromáždění odsoudilo buřičské provolání sekce Mauconseil, v den, kdy na Sergentův a Panisův příkaz dva mladí Marseillané vymohli náboje pro pět set svých krajanů, v ten den se sešlo několik lidí u Modrého ciferníku na bulváru du Temple. Camille Desmoulins tam byl za sebe i za Dantona. Carrovi dali pero, aby načrtl plán povstání.

Když byl plán hotov, odebrali se k bývalému poslanci Ústavodárného shromáždění Antoinovi, jenž bydlel v ulici Saint-Honoré proti chrámu Nanebevzetí Panny Marie u truhláře Duplaye, v témž domě jako Robespierre.

Robespierre do tohohle všeho nebyl zasvěcen. Když tedy paní Duplayová zahlédla, jak k Antoinovi vchází celá ta banda buřičů, přiběhla do pokoje, kam zatím vešli, a vykřikla celá vyděšená:

"Ale pane Antoine, snad nechcete zavraždit pana Robespierra?"

"My se ti staráme o tvého Robespierra!" odpověděl bývalý poslanec. "Zaplať Pán Bůh, nikdo si na něho nevzpomene. Má-li strach, ať zaleze pod postel!"

O půlnoci poslali plán, jak jej napsal Carra, Santerrovi a Alexandrovi, dvěma velitelům předměstí.

Alexandre by byl šel; ale Santerre odpověděl, že předměstí není připraveno.

Santerre dodržel slib, který dal 20. června královně. 10. srpna se dal na pochod, teprve když už nemohl jinak.

Povstání bylo opět odloženo.

Antoine řekl, že na Robespierra si nikdo nevzpomene. Mýlil se.

Všude panoval takový zmatek v názorech, ze vznikla myšlenka učinit z Robespierra hybnou páku hnutí, právě z Robespierra, jenž zatím nehnul ani prstem!

A kdo připadl na tu myšlenku? Barbaroux!

Srdnatý Marseillan byl už celý zoufalý. Chtěl opustit Paříž a vrátit se do Marseille.

Poslyšme paní Rolandovou.

"Na obranu severu jsme málo spoléhali. Zkoumali jsme se Servanem a Barbarouxem, zda by se svoboda nedala zachránit na jihu, zda bychom tam nemohli vyhlásit republiku. Vzali jsme mapu a zakreslili jsme tam demarkační čáru. ‚Neskončí-li akce našich Marseillských v Paříži s úspěchem,' řekl Barbaroux, ‚nezbude nám nic jiného.' "

Nuže, Barbaroux se domníval, že připadl ještě na jinou spásnou myšlenku: na génia Robespierrova.

Nebo snad také chtěl Robespierre vědět, kam až došel Barbaroux.

Marseillané opustili svá kasárna, příliš vzdálená od centra Paříže, a přestěhovali se ke Cordelierům, tj. na dostřel od Nového mostu.

U Cordelierů byli Marseillané pod záštitou Dantonovou.

Dojde-li k povstání, vyrazí tedy ti strašní Marseillané od Dantona. A jestliže se povstání zdaří, všechnu slávu si odnese Danton!

Barbaroux vyjádřil přání setkat se s Robespierrem. Robespierre byl ochoten vyhovět. Vzkázal Barbarouxovi a Rebecquimu, že je bude očekávat ve svém bytě.

Robespierre, jak jsme už řekli, bydlel u truhláře Duplaye. Přivedla ho tam, jak si čtenář jistě vzpomene, náhoda, ten večer po masakru na Martově poli.

Robespierre viděl v té náhodě štěstí z nebe nejenom proto, ze ho toto pohostinství vysvobodilo z okamžitého nebezpečí, ale že toto prostředí zcela přirozeně připravovalo jeho budoucnost. Pro muže, jenž si chtěl zasloužit titul "Nepodplatitelný", to byl byt, jaký právě potřeboval.

Přesto se tam neubytoval hned. Odjel do Arrasu a přivezl odtamtud svou sestru, slečnu Charlottu de Robespierre, a bydlel s tou hubenou a suchou osobou v ulici Saint-Florentin, až náhodou onemocněl.

Paní Duplayová, Robespierrova fanatická ctitelka, se dozvěděla, že je churav, přišla slečně Charlottě vyčíst, že jí nic neřekla o bratrově nemoci, a dosáhla toho, že pacient byl převezen k ní.

Robespierre nic nenamítal. Když odcházel od Duplayů jako náhodný host, přál si, aby se tam jednou vrátil jako nájemník. Paní Duplayová tedy jen splnila jeho nejskrytější přání.

Paní Duplayová naproti tomu snila o cti, aby měla na bytě Nepodplatitelného. Upravila malý, ale čistý podkrovní pokojík, nechala tam přenést nejlepší a nejkrásnější nábytek z celého domu a doplnila jím zařízení světničky, kde již stálo rozkošné bílé a modré koketní lůžko, jaké jistě přijde vhod muži, jenž se dal v sedmnácti letech vymalovat s růží v ruce.

Do této světničky dala paní Duplayová postavit úplně novou knihovničku, kterou na její příkaz zhotovil Duplayův tovaryš.

Robespierre neměl knih mnoho. Celou knihovnu přísného jakobína tvořila díla Racinova a Rousseauova. Až na tyto

dva autory četl Robespierre jen Robespierra.

Proto také ostatní přihrádky byly nacpané jen jeho advokátskými poznámkami a řečmi na tribunách. Stěny světničky byly polepené kdejakými jeho portréty, jak je jen paní Duplayová sehnala. Robespierrovi stačilo, aby natáhl ruku, chtěl-li číst Robespierra, a stejně, ať se obrátil kamkoli, viděl Robespierra jako v zrcadle.

Do této svatyně, do tohoto svatostánku vstoupili Barbaroux a Rebecqui.

Jenom účastníci této schůzky by mohli říci - my to můžeme jen tušit -, s jak obratnou rozvláčností zahájil Robespierre rozmluvu. Mluvil nejprve o Marseillanech, o tom, jací to jsou vlastenci a jaký on má strach, aby se nepřeháněly nejlepší city. Pak začal mluvit o sobě, jaké služby prokázal revoluci a jak moudře a obezřetně řídil její průběh.

Není však teď čas, aby se revoluce dostala do pevného řečiště? Nenadešla chvíle, kdy by se všechny strany měly spojit, vybrat ze svého středu muže, jenž požívá všeobecné obliby, vložit vedení revoluce do jeho rukou a svěřit mu její řízení?

Rebecqui ho nenechal domluvit.

"Ach, už vidím, kam míříš, Robespierre!"

Robespierre se skrčil v židli, jako by před ním zasyčel had.

Rebecqui se zvedl:

"Nechceme žádného diktátora, tak jako nechceme žádného krále! Pojď, Barbarouxi!"

A oba spěchali, aby byli co nejdřív za dveřmi Nepodplatného.

Panis, jenž je přivedl, vyběhl za nimi na ulici.

"Ach, to jste špatně rozuměli, špatně jste pochopili Robespierrovu myšlenku! Jde pouze o okamžitou autoritu, a kdybychom o věci uvažovali, jistě nikdo jiný než Robespierre . . . "

Teď mu zase Barbaroux vskočil do řeči:

"Nechceme žádného diktátora, stejně jako žádného krále!"

26. Proč nechtěla královna uprchnout

Jediná věc vracela Tuileriím trochu klidu, právě ta, z níž měli naopak strach revolucionáři. Tuilerie byly uvedeny do stavu obrany, stala se z nich pevnost s dosti značnou posádkou.

Pověstného 4. srpna, kdy se zběhlo tolik událostí, nezůstal ani dvůr nečinný.

V noci ze 4. na 5. srpna přišly bez velkého hluku z Courbevois do Tuilerií švýcarské batalióny. Jenom několik setnin bylo posláno do Gaillonu, kam se měl král uchýlit, bude-li nezbytí.

Královna měla k dispozici tři zkušené velitele, tři muže, na něž se bylo možno spolehnout: Maillardota s jeho Švýcary; d'Hervillyho s rytíři svatého Ludvíka a s Konstituční gardou; Mandata, vrchního velitele Národní gardy, jenž ujišťoval, že má dvacet tisíc spolehlivých a oddaných bojovníků.

Večer 8. srpna se objevil jakýsi muž uvnitř zámku. Kdekdo ho tu znal. Dostal se bez nesnází až ke královniným komnatám.

Královně ohlásili doktora Gilberta.

"Uveďte ho," přikázala královna vzrušeným hlasem.

Gilbert vstoupil.

"Ach pojďte, doktore! Ráda vás vidím."

Gilbert zvedl ke královně oči. V celém vzezření Marie Antoinetty bylo cosi tak radostného a spokojeného, že sebou až trhl.

Byl by raději viděl královnu bledou a sklíčenou než tak horečně bujarou.

"Madam," uklonil se, "bojím se, že přicházím příliš pozdě a v nešťastnou chvíli."

"Naopak, doktore," odpověděla královna s úsměvem, jemuž v posledních měsících už takřka odvykla, "přicházíte včas a jste vítán. Uvidíte něco, co bych vám byla už dávno ráda ukázala: krále, který je skutečně králem."

"Bojím se, madam," odpověděl Gilbert, "abyste se neklamala a místo krále mi neukázala jen velitele místní posádky."

„Pane Gilberte, pravděpodobně se neshodujeme v pohledu na posvátný charakter královského majestátu, tak jako se neshodujeme v mnoha jiných věcech. Ale na tom teď nezáleží . . . Pro mě není král jen mužem, který říká ‚Nechci!', ale, a to především, mužem, který říká ‚Chci!' "

Královna narážela na pověstné veto, jež vyhrotilo situaci na ostří nože.

"Ano, madam," odpověděl Gilbert, "a pro Vaše Veličenstvo je král zejména mužem, jenž hrozí."

"Který se brání, pane Gilberte! Víte přece, že se nám veřejně vyhrožuje, takže musíme být připraveni na ozbrojený útok. Ve městě je, jak oba víme, pět set Marseillanů pod vedením jakéhosi Barbarouxe, a ti prý přísahali ve zříceninách Bastily, že se nevrátí do Marseille, dokud nerozbijí tábor na troskách Tuilerií."

"Slyšel jsem o tom, madam."

"A nepřišlo vám to k smíchu?"

"Zděsilo mě to kvůli králi a kvůli vám, madam."

"Takže nám přicházíte navrhnout, abychom se vzdali trůnu a vydali se na milost a nemilost panu Barbarouxovi a jeho banditům?"

"Ach, madam, kdyby se král mohl vzdát trůnu a zajistil touto obětí život svůj, váš a vašich dětí!"

"Poradil byste mu to, viďte, pane Gilberte?"

"Ano, madam, a na kolenou bych ho prosil, aby se řídil mou radou!"

"Pane Gilberte, dovolte, abych vám řekla, že rád měníte své názory!"

"Ach, madam," zavrtěl Gilbert smutně hlavou, "mé názory jsou pořád stejné . . . Jsem pořád stejně oddaný králi a vlasti a byl bych býval rád, kdyby došlo k souladu mezi králem a ústavou. Toto přání a postupná zklamání mě vedla k různým radám, jež jsem měl čest dát Vašemu Veličenstvu."

"A jakou radu nám dáváte teď, pane Gilberte?"
"Nikdy nebylo snadnější řídit se jí než v tuto chvíli, madam."
"Nuže tedy?"
"Radím vám k útěku."
"K útěku?"
"Ach, vy dobře víte, že je to možné, madam, a že se vám nikdy nenaskytla taková příležitost."
"Myslíte?"
"Máte tři tisíce mužů v zámku."
"Na pět tisíc, pane," usmála se královna pyšně, "a na jediný náš pokyn jich může být dvakrát tolik."
"To by bylo zbytečné, madam, a mohla byste tím jen ohrozit celý podnik. Vašich pět tisíc mužů vám úplně postačí.!
"Nuže, pane Gilberte, co myslíte, že máme dělat se svými pěti tisíci muži?"
"Obklopit se jimi, madam, s králem a vašimi vznešenými dětmi. Opustit Tuilerie v okamžiku, kdy by se to dalo nejméně očekávat. Dvě míle odtud vsednout na koně a odjet do Gaillonu, kde na vás čekají."
"To je svěřit se panu Lafayettovi, viďte? Ze zajetí do zajetí!"
"Pan Lafayette dokázal, že je vám oddán, madam."
"Ne, ne, pane, se svými pěti tisíci muži a s oněmi pěti tisíci, kteří přispěchají na první pokyn, pokusím se raději o něco jiného."
"Oč se chcete pokusit, madam?"
"Potlačit vzpouru jednou provždy!"
"Ach, madam, madam, jak měl pravdu, když mi říkal, že jste prokletá osudem!"
"Kdo, pane?"
"Muž, jehož jméno se neodvažuji před vámi vyslovit, madam. Muž, jenž s vámi mluvil už třikrát."
"Ticho." zbledla královna. "Pokusíme se usvědčit ze lži toho špatného proroka."
"Madam, velmi se bojím, abyste nepřeceňovala své síly."
"Řekněte mi raději něco jiného. Myslíte, že na nás udeří?"
"Veřejné mínění se k tomu kloní."
"A ti lidé si myslí, že sem vniknou jako dvacátého června?"
"Tuilerie nejsou pevnost."
"Nejsou, ale chcete-li jít se mnou, pane Gilberte, ukáži vám, že se mohou nějaký čas udržet."
"Mou povinností je jít, kam mě povedete, madam," uklonil se Gilbert.
"Nuže, pojďte tedy," vyzvala ho královna.
A zavedla Gilberta k prostřednímu oknu, jež vede na náměstí du Carrousel a odkud bylo možno přehlédnout nikoli obrovské nádvoří, jež se prostírá před celým průčelím paláce za našich časů, nýbrž tři malé, zdi obehnané dvory, jež dnes už neexistují. Jeden dvůr přiléhal k pavilónu Flora a říkalo se mu dvůr Princův. Prostřední byl dvůr Tuilerií a třetí, jenž hraničil s ulicí de Rivoli, byl dvůr Švýcarů.
"Hleďte," pravila Marie Antoinetta.
Gilbert si všiml hned na první pohled, že do zdí prorazili úzké otvory a že zdi mohou takto poskytnout posádce první oporu, hradbu, jejímiž střílnami může střílet do lidu.
Bude-li tato první hradba ztečena, může se posádka uchýlit nejen do Tuilerií, z nichž vedly každé dveře do jednoho dvora, nýbrž i do postranních budov, takže útočníci, kteří by se odvážili do dvorů, by se dostali do trojího ohně.
"Co tomu říkáte, pane?" otázala se královna. "Radil byste ještě panu Barbarouxovi a jeho pěti stům banditům, aby se pustili do tohoto podniku?"
"Kdyby moje rada byla těmto fanatikům co platná, šel bych za nimi, madam, tak jako jsem přišel za vámi. Vás jsem přišel prosit, abyste nečekali na útok. Je bych prosil, aby jej nepodnikali."
"A oni by pravděpodobně nechali vaši radu bez povšimnutí."
"Stejně jako ji necháte bez povšimnutí vy, madam. Je to už neštěstí lidstva, že neustále žádá o rady, jimiž se pak neřídí."
"Pane Gilberte," usmála se královna, "snad mi dovolíte, abych vám připomněla, že o radu, kterou nám laskavě udělujete, jsme nežádali."
"Máte pravdu, madam," uklonil se Gilbert a couvl o krok.
"Ale právě proto," podala královna doktorovi ruku, "jsme vám za ni tím vděčnější."
Pochybovačný úsměv přelétl Gilbertovou tváří.
Právě vjely na tuilerijské nádvoří vozy s nákladem těžkých dubových fošen. Tam už na ně čekali vojáci v občanském přestrojení.
Hned začali řezat fošny tři palce tlusté na kusy dlouhé šest stop.
"Víte, kdo jsou ti muži?" zeptala se královna.
"Ženisté, jak se zdá," odpověděl Gilbert.
"Ano, pane, a chystají se, jak vidíte, obrnit fošnami okna a ponechat v nich jen střílny pro pušky."
Gilbert pohlédl smutně na královnu.
"Nač myslíte, pane?" otázala se ho Marie Antoinetta.
"Ach, lituji vás upřímně, madam, že jste si musela zapamatovat taková vojácká slova a že je musíte vyslovovat."
"Co dělat, pane," odpověděla královna, "za jistých okolností je nutno, aby se z žen stali muži. Totiž tenkrát, když muži . . . "
Královna se zarazila.

"Ale tentokrát," dokončila nevyslovenou myšlenku, "tentokrát je král rozhodnut."

"Madam," řekl Gilbert, "jakmile jste se rozhodla pro tuto strašnou krajnost, v níž zřejmě vidíte svou spásu, doufám, že jste hleděla zabránit v přístupu do zámku ze všech stran. Tak třeba galérie Louvru . . . "

"Dobře, že mi to připomínáte . . . Pojďte se mnou, pane, ráda bych se přesvědčila, zda opravdu provedli můj rozkaz."

A královna vedla Gilberta zámeckými komnatami až ke dveřím pavilónu Flora, jež vedou do obrazové galérie. Když se otevřely dveře, uviděl Gilbert, jak dělnici přepažují galérii v šíři dvaceti stop.

"Vidíte, pane?" řekla královna. Otočila se k důstojníkovi, jenž dohlížel na práci.

"Tak co, pane d'Hervilly?"

"Nechají-li nám buřiči ještě čtyřiadvacet hodin, budeme připraveni, madam."

"Myslíte, že nám nechají těch čtyřiadvacet hodin, pane Gilberte?" otázala se královna.

"Dojde-li k něčemu, madam, bude to až desátého srpna."

"Desátého? V pátek? Špatný den pro povstání, pane! Myslela jsem, že buřiči budou tak chytří a vyberou si neděli."

Zamířila ke dveřím. Gilbert šel za ní.

Když vycházeli z galérie, potkali muže v generálské uniformě.

"Nuže, pane Mandate," zeptala se ho královna, "udělal jste, co bylo třeba?"

"Ano, madam," odpověděl vrchní velitel, vrhl však neklidný pohled na Gilberta.

"Ach, před tím pánem můžete mluvit," řekla královna. "Je to náš přítel."

Otočila se s úsměvem na Gilberta:

"Je tomu tak, viďte, pane?"

"Ano, madam," odpověděl Gilbert, "jeden z nejoddanějších!"

"Pak tedy jistě mohu mluvit," řekl Mandat. "Jeden sbor Národní gardy, umístěný u radnice, druhý na Pont Neuf nechají povstalce projít, a zatímco pan d'Hervilly se svými šlechtici a pan Maillardot se svými Švýcary je přivítají zepředu, oba první sbory jim odříznou ústup a udeří na ně zezadu."

"Vidíte, pane," otočila se královna k Gilbertovi, "že váš desátý srpen nebude vypadat jako dvacátý červen."

"Bohužel, madam, přesto se toho dne bojím."

"Bojíte? O ně nebo o nás?"

"Madam," řekl smutně Gilbert, "víte, co jsem před chvílí řekl Vašemu Veličenstvu. Právě tak jako jsem želel Varennes . . . "

"Právě tak nám teď radíte Gaillon! . . . Máte čas sejít se mnou až do dolejších síní, pane Gilberte?"

"Zajisté, madam."

"Tak pojďte."

Královna se dala malým točitým schodištěm vedoucím do přízemí.

Přízemí paláce byl hotový vojenský tábor, opevněný a hájený Švýcary. Všecko okna byla už obrněna, jak se vyslovila královna.

Královna přistoupila k plukovníkovi.

"Co soudíte o svých lidech, pane Maillardote?"

"Že jsou stejně jako já ochotni zemřít pro Vaše Veličenstvo, madam."

"Budou se tedy bít až doposledka?"

"Jakmile začne palba, madam, nezastavíme ji, leda na písemný králův rozkaz."

"Slyšíte, pane? Za obvodem zámku můžeme mít samé nepřátele, ale uvnitř jsou nám všichni věrní."

"Je to útěcha, madam, nikoli však jistota."

"Máte samé černé myšlenky, doktore."

"Vaše Veličenstvo mě zavedlo, kam chtělo. Dovolí mně teď, abych je doprovodil zpět?"

"S radostí, doktore, ale jsem unavená. Podejte mi rámě."

Gilbert přijal s úklonou projev přízně, jímž tak zřídka královna vyznamenávala i své nejdůvěrnější přátele.

Doprovodil Marii Antoinettu až do ložnice. Marie Antoinetta klesla do křesla. Gilbert před ní poklekl.

"Madam, jménem vašeho vznešeného chotě, jménem vašich drahých dětí, pro vaše vlastní bezpečí a spásu vás naposled zapřísahám, abyste použila sil, jež máte kolem sebe, ne k boji, ale k útěku."

"Pane," zavrtěla hlavou královna, "od 14. července netoužím po ničem jiném, než aby král splatil onen den. Ta chvíle teď nadešla, aspoň si to myslíme. Zachráníme monarchii, nebo ji pohřbíme pod troskami Tuilerií."

"Nic vás nemůže odvrátit od toho osudného rozhodnutí, madam?"

"Nic."

A královna podala Gilbertovi ruku, napolo ho vybízejíc, aby vstal, a zároveň mu podávajíc ruku k políbení.

Gilbert královninu ruku uctivě políbil a otázal se:

"Dovolí mi Vaše Veličenstvo napsat několik řádků, jež považuji za tak naléhavé, že je nechci odložit ani minutu?"

"Pište, pane," ukázala královna Gilbertovi na stůl.

Gilbert se posadil a napsal těchto několik řádků:

"Přijďte, pane! Královna je v smrtelném nebezpečí, nepohne-li ji někdo z jejich přátel k útěku. Myslím, že Vy jste jediný, kdo by na ni mohl mít takový vliv."

Podepsal se a napsal adresu.

"Nejsem příliš zvědava, pane," otázala se královna, "zeptám-li se vás, komu to píšete?"

"Panu de Charny, madam," odpověděl Gilbert.

"Panu de Charny?" vykřikla královna. "A proč mu píšete?"

"Aby dosáhl u Vašeho Veličenstva, čeho nemohu dosáhnout já."

"Pan de Charny je příliš šťastný, aby myslel na své nešťastné přátele. Nepřijde," řekla královna.

Otevřely se dveře, objevil se sluha.

"Hrabě de Charny," ohlásil, "právě přijel a prosí, může-li se poklonit Vašemu Veličenstvu."

Královna, do té chvíle bledá, teď celá zesinala. Dostala ze sebe jen několik nesrozumitelných slov.

"Ať vejde, ať vejde," řekl Gilbert. "Samo nebe ho posílá."

Charny se objevil ve dveřích v uniformě námořního důstojníka.

"Ach, pojďte, pojďte, pane," uvítal ho Gilbert. "Právě jsem vám psal."

A podal mu dopis.

"Dověděl jsem se, že Jeho Veličenstvu hrozí nebezpečí, proto jsem přijel do Paříže," uklonil se Charny.

"Madam, madam," zvolal Gilbert, "poslechněte probůh, co vám řekne pan de Charny! Bude to hlas vašeho anděla strážce."

27. Noc z 9. na 10. srpen

Nechť nám čtenáři dovolí, abychom je přenesli do domu v ulici de l'Ancienne-Comédie blízko ulice Dauphine.

V prvním patře bydli Frénon.

Projděme kolem jeho dveří. Marně bychom zvonili, je v druhém poschodí u svého přítele Camilla Desmoulinse.

Než vystoupíme po sedmnácti schodech z prvního do druhého poschodí, povězme několika slovy, kdo to byl Fréron.

Ludvík Stanislav Fréron byl syn známého Elia Catherina Frérona, kterého tak krutě a nespravedlivě napadl Voltaire. Čteme-li dnes kritické články, jež napsal žurnalista Fréron o autoru Panny, Filosofického slovníku a Mohameda, vidíme s překvapením, že novinář soudil o těchto pochybných spisech roku 1754 právě tak, jako o nich roku 1854, tedy o sto let později, soudíme my:

Fréron syn, jemuž bylo tehdy pětatřicet let, rozhořčen příkořím, jež se navršilo na hlavu jeho otce - ten zemřel žalem roku 1776, když strážce pečeti Miromesnil zakázal jeho list Literární rok - , stal se horlivým vyznavačem revolučních zásad a vydával nebo se v té době chystal vydávat Mluvčího lidu.

Večer 9. srpna byl, jak jsme už řekli, u Camilla Desmoulinse, kde večeřel s Brunem, příštím maršálem Francie, zatím ještě faktorem v kterési tiskárně.

Druzí dva hosté byli Barbaroux a Rebecqui.

Této večeři byla přítomna jediná žena. Lucile.

Rozkošná žena sladkého jména, jež zanechala bolestnou vzpomínku v letopisech revoluce.

Nemůžeme ji provázet v této knize, aspoň ne až na popraviště, kam ta milující a poetická bytost chtěla vystoupit, protože to byla nejkratší cesta, jak se opět setkat se svým mužem, ale načrtneme zde aspoň mimochodem několika tahy její podobiznu.

Zůstal po ní jediný portrét. Zemřela tak mladá, že malíř ji musel zachytit takřka v letu. Podle obrázku vypadá Lucile malá, půvabná a zvláště svéhlavá. V jejím okouzlujícím obličeji je něco bytostně plebejského. Dcera bývalého finančního úředníka a velmi krásné ženy, o niž se říkalo, že byla milenkou ministra financí Terraye, Lucile byla, jak ukazuje i její jméno, Lucile Duplessis-Laridonová, stejně jako paní Rolandová původu vskutku velmi lidového.

Manželství z lásky spojilo roku 1791 tuto dívku, poměrně dosti bohatou, s geniálním rošťákem Camillem Desmoulinsem, o němž každý hovořil jako o enfant terrible revoluce.

Camille byl chudý a dosti nehezký. Mluvil s obtížemi, protože koktal. Vada způsobila, že se nestal velkým řečníkem, a udělala z něho velkého spisovatele. Camille okouzlil svou ženu duchaplností a prostotou srdce.

Desmoulins sdílel Mirabeauův názor: "S revoluci to nikam nepřivedete, jestliže ji neodkřesťanštíte." Přesto se dal oddat podle katolického obřadu v kostele Saint-Sulpice. Ale roku 1792, když se mu narodil syn, už ho odnesl na radnici a žádal, aby byl uveden do života po republikánsku.

Bylo to zde, ve druhém poschodí domu v ulici de l'Ancienne-Comédie, kde se rozvinul k velké hrůze a zároveň k velké pýše Lucile celý plán povstání, plán, který Barbaroux, jak se naivně přiznal, nechal před třemi dny v nankinových kalhotách, když je poslal své pradleně.

A proto také Barbaroux, jenž neměl velkou důvěru v plán, který sám připravil, a obával se, že upadne do rukou vítězného dvora, ukazoval, že má u sebe jed, který mu stejně jako Condorcetovi připravil Cabanis.

Camille zvedl na počátku večeře sklenici, a protože doufal v úspěch povstání stejně málo jako Barbaroux, provolal latinsky, aby tomu Lucile nerozuměla:

"Edamus et bibamus; cras enim moriemur!" 4

Ale Lucile přece porozuměla.

"Proč mluvíte řeči, které nerozumím? Ale já jsem přece jen pochopila, co jsi řekl, Camille! Buď bez obav, já ti nebudu bránit, abys vyplnil své poslání."

Po tomto ujištění začali mluvit bez ostychu.

Nejodhodlanější ze všech byl Fréron. Vědělo se, že je beznadějně zamilován do nějaké ženy, nevědělo se však, do které. Teprve jeho zoufalství po smrti Lucilině prozradilo jeho tajemství.

"A ty, Frérone?" zeptal se ho Camille. "Máš také jed?"

"Ach, ztroskotá-li zítra náš plán, nechám se zabít! Jsem tak unaven životem, že hledám jen záminku, jak se ho zbavit."

Rebecqui nejvíc věřil v příznivý výsledek.

"Znám své Marseillany," tvrdil. "Vybral jsem si je vlastní rukou. Jsem si jimi jist od prvního do posledního. Ani jeden necouvne!"

Po večeři kdosi navrhl, aby šli k Dantonovi.

Barbaroux a Rebecqui se omluvili, čekali na ně v kasárnách Marseillané.

Bylo to u brány, nějakých dvacet kroků od domu Camilla Desmoulinse.

Fréron se měl setkat na radnici se Sergentem a Manuelem.

Brune chtěl strávit noc u Santerra. Každý šel tam, kam ho srdce táhlo.

Rozešli se. Camille a Lucile šli sami k Dantonovým. Obě rodiny byly v úzkých stycích, nejenom muži, ale i ženy.

Dantona známe. Po velkých mistrech, kteří ho zpodobili smělými tahy štětce, jsme několikrát už načrtli jeho podobiznu.

Méně známá je jeho žena. Povíme o ní několik slov. Její muž si ji hluboce vážil. Nezachovala se po ní jako po Lucile miniatura, nýbrž sádrový odlitek. Michelet se domnívá, že byl pořízen podle posmrtné masky.

Byla to dobrá, klidná a silná povaha. Nebyla tenkrát ještě nemocná onou chorobou, jež ji zchvátila roku 1793, ale patrně už měla předsmrtnou předtuchu, byla smutná a plná nepokoje.

Říká se o mí, ze byla zbožná a plachá. Přesto však jednoho dne si přes všechnu zbožnost a plachost postavila hlavu velmi energicky, bylo to tenkrát, když se proti vůli rodičů rozhodla, že se provdá za Dantona.

Jako Lucile Camilla Desmoulinse, zbožňovala i ona svého ponurého a vnitřními bouřemi zmítaného muže. Byl tenkrát celkem ještě neznámý, neměl jmění ani žádné významné postavení, ale ona v něm poznala velkého člověka, až ji nakonec zničil tím, že ji k sobě připoutal.

Bylo ostatně zřejmé, že toto nešťastné stvoření spojilo svůj úděl s osudem strašným a plným zmatků. Ale snad bylo v jejím rozhodnutí právě tolik soucitu jako lásky k andělu temna, jemuž se dostalo smutné cti, aby v něm vyvrcholil velký rok 1792, tak jako se v Mirabeauovi ztělesnil rok 1791 a v Robespierrovi rok 1793.

Když přišli Camille s Lucile k Dantonovým - obě domácnosti byly od sebe, jak jsme už řekli, přes ulici - Lucile a Camille bydlili v ulici de l'Ancienne-Comedie, Danton v ulici Paon-Saint-André - , paní Dantonová plakala a Danton se ji pokoušel utěšit.

Ženy se rozhovořily spolu, muži rovněž. Ženy se objaly, muži si stiskli ruce.

"Myslíš, že k něčemu dojde?" zeptal se Camille.

"Doufám," odpověděl Danton. "Ale Santerre se k ničemu nemá. Naštěstí zítřejší den nezáleží na jediném člověku, nebude to dílo jednotlivce. Nashromáždila se mizérie dlouhých let, obecné rozhořčení, pocit, že hrozí nebezpečí z ciziny, přesvědčení, že Francie je vydána zradě. S tím vším se musí počítat. Z osmačtyřiceti sekcí jich sedmačtyřicet hlasovalo pro to, aby král byl sesazen. Každá jmenovala tři komisaře na radnici. Tam se mají shromáždit a zachránit vlast."

"Zachránit vlast," zavrtěl Camille Desmoulins hlavou, "to je mlhavé heslo."

"Ano, ale také velmi pružné. S takovými hesly se nejvíc dokáže."

"A co Marat? A co Robespierre?"

"Přirozeně že nikdo neviděl ani jednoho, ani druhého. Jeden se schovává na půdě, druhý ve sklepě. Až bude po všem, jeden se objeví jako lasice, druhý jako sova.

"A Pétion?"

"Čert aby se vyznal, pro koho ten vlastně je. 4. srpna vyhlásil Tuileriím válku. 8. srpna upozornil departement, že neručí za královu bezpečnost. Dnes ráno nařídil, aby se Národní garda utábořila na Carrouselu. Večer požádal departement o dvacet tisíc franků, aby mohl poslat Marseillany zpátky do Marseille."

„Snad chce ukolébat dvůr," řekl Camille Desmoulins.

"Snad," pokrčil rameny Danton.

Vtom vstoupila nová manželská dvojice. Byli to pán a paní Robertovi.

Čtenář si jistě vzpomíná, že paní Robertová slečna de Kéralio diktovala 17. července 1791 na oltáři vlasti pověstnou peticí a že její muž ji psal. Na rozdíl od Dantonových a Desmoulinsových, kde manželé stáli nad svými ženami, převyšovala paní Robertová duševně svého manžela.

Robert byl tělnatý muž, asi pětatřicátník až čtyřicátník, člen klubu cordelierů; měl víc vlasteneckého zápalu než nadání, neuměl nic napsat, byl velký nepřítel Lafayettův a velmi ctižádostivý, máme-li věřit pamětem paní Rolandové.

Paní Robertové bylo čtyřiatřicet let, byla malá, duchaplná a hrdá. Vychoval ji její otec. Guinement de Kéralio, rytíř svatého Ludvíka, člen Akademie. Mezi jeho žáky byl také mladý Korsičan, jakýsi Napoleon Bonaparte - pan de Kéralio ovšem netušil, jaký gigantický úděl mu osud chystá. Slečna de Kéralio se pod vedením svého otce takřka bezděky vyvíjela v učenou ženu a v literátku. V sedmnácti letech už psala, překládala a kompilovala. V osmnácti letech napsala román Adelaida. Protože příjem jejího otce nestačil na živobytí, psal pan de Kéralio do Mercura a do Journal des Savants a leckdy podpisoval svým jménem články své dcery, jež nijak nezadaly článkům jeho. Tak se vyvinula paní Robertová v bystrou a zanícenou žurnalistku, jednu z nejčilejších té doby.

Robertovi přišli ze čtvrti Saint-Antoine. Říkali, že čtvrt vypadá divně.

Noc byla krásná, pokojná a zdánlivě klidná. Zalévalo ji mírné světlo. Na ulicích není nikdo nebo takřka nikdo. Jenom všecka okna jsou osvětlena.

Bylo v tom opravdu cosi příšerného! Nebyla to slavnostní iluminace, nebyla to ani světla, jež hoří u mrtvých. Bylo cítit, že celé předměstí žije v jakémsi horečném polosnu.

V okamžiku, kdy paní Robertová domluvila, ozval se zvuk zvonu. Bili na poplach. Všichni přítomni sebou trhli.

Byl to první zvon, jenž se rozezvučel na poplach. Vyzváněl u cordelierů.

"Aha," řekl Danton, "to jsou naši Marseillané. Tušil jsem, že dají první signál."

Ženy se na sebe podívaly vyděšeně, zvláště na tváři paní Dantonové se zračila hrůza.

"Signál?" otázala se paní Robertová. "Na palác se tedy podnikne útok v noci?"

Nikdo neodpověděl. Camille Desmoulins, jenž na první úder zvonu odešel do vedlejší světnice, se vrátil s puškou v ruce.

Lucile vykřikla. Hned si však uvědomila, že v tomto navýsost osudném okamžiku nesmí oslabovat muže, kterého

milovala, utekla do alkovny paní Dantonové, padla na kolena, zabořila tvář do peřin a rozplakala se.

Camille přišel za ní.

"Neměj strach, miláčku," řekl jí, "nemohu opustit Dantona."

Muži odcházeli. Zdálo se, že paní Dantonová padne do mdlob bolestí. Paní Robertové se pověsila muži na krk a chtěla stůj co stůj jít s ním.

Nakonec zůstaly všechny tři ženy samy. Paní Dantonová seděla tiše a zničeně na židli. Lucile klečela a plakala. Paní Robertová běhala dlouhými kroky po pokoji, a přestože ta slova rozdírala paní Dantonové srdce, nepřestávala vykřikovat:

"To všechno má na svědomí Danton! Jestli mého muže zabijí, zemřu s ním. Ale než zemřu, probodnu Dantona!"

Tak uplynula hodina.

Pojednou bylo slyšet, jak se v předsíni otvírají dveře.

Paní Robertová se vrhla do chodby. Lucile zvedla hlavu. Paní Dantonová se ani nehnula.

Vstoupil Danton.

"Sám!" vykřikla paní Robertová.

"Nemějte strach," uklidňoval je Danton, "do rána se nic nestane."

"Kde je Camille?" otázala se Lucile.

"Kde je Robert?" zeptala se slečna de Kéralio.

"Jsou u cordelierů a spisují tam výzvu do zbraně. Přišel jsem vám říci, že jim nic nehrozí, že se v noci nic nestane, a na důkaz toho si jdu lehnout."

A opravdu se vrhl v šatech na postel a za pět minut spal, jako by v té chvíli vůbec nešlo o zápas na život a na smrt mezi lidem a monarchií.

V jednu ráno přišel Camille.

"Pozdravuje vás Robert. Šel na radnici s našimi proklamacemi . . . Nemějte strach, do zítřka nic nebude a zítra kdoví, kdoví . . . "

Camille zavrtěl hlavou, jako by o všem velmi pochyboval. Potom si podepřel hlavu o Lucilino rámě a také usnul.

Spal asi půl hodiny, když se znovu ozval domovní zvonek.

Paní Robertová spěchala otevřít. Byl to Robert. Přišel pro Dantona se vzkazem, aby se dostavil na radnici.

Vzbudili Dantona.

"Ať mně dají pokoj a nechají mě spát," řekl Danton. "Zítra je také den."

Robert se svou paní odešel. Vrátili se domů.

Ale za chvíli se znovu ozval zvonek. Tentokrát šla otevřít paní Dantonová.

Přivedla do pokoje velkého plavovlasého mladíka, asi dvacetiletého, v uniformě kapitána Národní gardy. V ruce měl pušku.

"Je pan Danton doma?" tázal se.

"Muži!" budila paraf Dantonová manžela.

"Co je?" ozval se Danton nevrle, "už mně zas nedají pokoj?"

"Pane Dantone," řekl vysoký plavovlasý mladík, "čekají na vás."

"Kde?"

"Na radnici."

"Kdo na mě čeká?"

"Komisaři sekcí a zvláště pan Billot."

"Ten vztekloun," řekl Danton. "Nu dobrá, vyřiďte Billotovi, že přijdu."

Pak se teprve podíval na mladého muže, kterého neznal. Zarazilo ho, že jinoch, ačkoli tak mladý, má již poměrně vysokou hodnost.

"Promiňte, kapitáne," řekl, "jak to, že vás neznám?"

"Jsem Ange Pitou, pane, kapitán Národní gardy v Haramontu . . . "

"Ale, ale!"

"Bojoval jsem u Bastily."

"Výborně!"

"Včera jsem dostal dopis od pana Billota, že tady asi bude pěkná mela a že bude potřebí každého dobrého vlastence."

"Nu a?"

"Hned jsem se vydal do Paříže s těmi svými lidmi, kteří se mnou chtěli jít. Ale protože nedokážou tak šlapat jako já, zůstali v Dammartinu. Zítra ráno budou tady."

"V Dammartinu?" otázal se Danton. "To je nějakých osm mil, ne?"

"Ano, pane Dantone."

"A jak je daleko Haramont od Paříže?"

"Devatenáct mil . . . Vyrazili jsme v pět hodin ráno."

"Tak vy jste ušel těch devatenáct mil za den?"

"Ano, pane Dantone."

"A kdy jste došel do Paříže?"

"V deset večer . . . Ptal jsem se po panu Billotovi. Řekli mně, že je nejspíš na předměstí Saint-Antoine u parna Santerra. Ale tam jsem se dozvěděl, že tam pan Billot nebyl a že bude pravděpodobně u jakobínů v ulici Saint-Honoré. Od jakobínů mě poslali ke cordelierům. U cordelierů mně řekli, že bude nejspíš na radnici . . . "

"A na radnici jste ho našel?"

. "Ano, pane Dantone. Dal mi vaši adresu a řekl mně: ‚Nebolí tě nohy, viď, Pitou?' - ‚I kdepak, pane Billote!' - ‚Běž tedy říci tomu valnohovi Dantonovi, že na něho čekáme.' "

"U všech hromů," vyskočil Danton z postele, "tys mně to dal, chlapče! Tak pojďme, příteli, pojďme."

Rozloučil se se ženou a odešel s Pitouem.

První sluneční paprsky se odrazily v oknech. Vypadalo to, že bude krásný den: Ale jako příšerná předzvěst bylo nebe krvavé.

28. Noc z 9. na 10. srpen II

Vylíčili jsme, co se dálo v domě tribuna lidu. Povězme teď, co se dělo pět set kroků odtud v královském paláci.

Také tady ženy plakaly a modlily se. Plakaly možná ještě víc. Chateaubriand napsal, ze princezny pláči víc než jiné ženy.

Ale buďme ke všem stejně spravedliví: madam Alžběta a paní de Lamballe plakaly a modlily se. Královna se modlila, ale neplakala.

Večeřelo se v obvyklou hodinu. Král se za nic na světě nenechal připravit o obvyklou večeři.

Když vstali od stolu a madam Alžběta a paní de Lamballe se odebraly do sálu, v němž obyčejně zasedala ministerská rada a kde měla královská rodina strávit noc, aby mohla neustále dostávat čerstvé zprávy, královna vzala krále za ruku.

"Co chcete, madam?" zeptal se král.

"Pojďte se mnou, Sire . . . Oblékněte si, proboha, drátěnou košili, kterou jste jsi zkoušel 14. července!"

"Madam," řekl král, "ta košile by mě mohla uchránit před koulí nebo vrahovou dýkou, kdyby šlo o nějakou slavnost nebo spiknutí. Ale když se bojuje a moji přátelé nasazují pro mě život, bylo by zbabělé, kdybych se chtěl chránit víc než oni."

Král políbil královnu, odešel do svého pokoje a zavřel se tam se zpovědníkem.

Královna se vrátila k madam Alžbětě a k paní de Lamballe.

"Co dělá král?" zeptala se paní de Lamballe.

"Zpovídá se," odpověděla královna.

Vtom se otevřely dveře a vstoupil pan de Charny. Byl bledý, ale úplně klidný.

"Mohu mluvit s králem, madam?" otázal se Marie Antoinetty.

"V této chvíli, pane," odpověděla královna, "jsem králem já."

Charny to věděl lépe než kdo jiný. Přesto však neustal naléhat.

"Můžete jít ke králi, pane," řekla Marie Antoinetta, "ale ujišťuji vás, že přijdete nevhod."

"Je u něho pan Pétion?"

"Král se zpovídá."

"Musím tedy jako velitel zámku podat zprávu vám, madam," řekl Charny.

"Je-li vám libo, pane."

"Rád bych Vašemu Veličenstvu vyložil skutečný stav našich sil. Četníci na koních pod velením pánů Rulhiéresa a de Verdiére jsou připravení k boji na velkém nádvoří Louvru. Je to šest set mužů. Pěší pařížská žandarmerie čeká ve stájích. Sto padesát mužů je v paláci de Toulouse, aby v případě potřeby chránili zvláštní pokladnu, pokladnu směnek a klenotnici. Třicet mužů pěší žandarmerie stojí .na malém královském schodišti ve dvoře Princů. Dvě stě důstojníků a vojáků bývalé gardy, pěších i na koních, stovka mladých roajalistů, stovka šlechticů, celkem tři sta padesát až čtyři sta bojovníků je v Oeil-de-boeuf a v přilehlých sálech. Dvě stě až tři sta národních gardistů je na nádvořích a v parku. Konečně patnáct set Švýcarů, naše vlastní a jediná spolehlivá síla, je na různých stanovištích, hlavně pod schodištěm a ve velkém vestibulu, a budou je bránit."

"A všechna ta opatření, pane," odpověděla královna, "se vám, jak se mi zdá, nezdají dostatečná?"

"Nic mi není dost, madam, když jde o záchranu Vašeho Veličenstva."

"Vy nám tedy stále radíte k útěku?"

"Můj názor je, madam, abyste se vy, král a vaše vznešené děti obklopili svými nejvěrnějšími a odhodlali se k útěku."

Královna netrpělivě mávla rukou.

"Vaše Veličenstvo nenávidí Lafayetta; budiž! Ale má důvěru k vévodovi de Liancourt. Ten je, madam, v Rouenu. Najal dům jakéhosi anglického šlechtice, Canninga. Velitel této provincie dal přísahat svému vojsku věrnost králi. Švýcarský pluk Salis-Samade, jeden z našich nejspolehlivějších, je rozestaven po cestě. Všude je ještě klid. Vyrazíme-li přes Pont Tournant k bráně u Étoile, setkáme se s třemi sty jezdci Konstituční gardy. Ve Versailles snadno shromáždíme patnáct set šlechticů. Budeme mít dohromady na čtyři tisíce mužů a s těmi vás dovedu, madam, za to ručím, kam budete chtít."

"Děkuji vám, pane de Charny. Vážím si vaší oddanosti, vážím si toho, že jste tak nezištně opustil osoby vám drahé a přišel nabídnout své služby osobě cizí . . . "

"Královna je ke mně nespravedlivá," přerušil Marii Antoinettu Charny. "Život Jejího Veličenstva bude v mých očích vždycky drahocennější než všecky ostatní životy, tak jako pokládám povinnost za nejvyšší ze všech ctností."

"Povinnost, pane, povinnost," zašeptala královna, "všichni mluvíte jenom o povinnosti! Ale když každý plní svou povinnost - i vy, pane -, myslím, že také já chápu svůj úkol. Mou povinností je, abych uchovala královskému majestátu jeho velikost a vznešenost, abych jej bránila, bude-li se na něj útočit, abych jej hájila do posledního okamžiku a abych padla důstojně jako antičtí gladiátoři, kteří se učili umírat půvabně."

"Je to poslední slovo Vašeho Veličenstva?"

"Je to mé poslední přání."

Charny se uklonil.

Ve dveřích se potkal s paní Campanovou, která šla k princeznám, a řekl jí:

"Požádejte Jejich Výsosti, madam, aby si uschovaly nejdrahocennější skvosty v kapsách. Může se stát, že budeme muset opustit zámek."

Zatímco paní Campanová vyřizovala tento vzkaz madam Alžbětě a paní de Lamballe, Charny se vrátil ke královně:

"Madam, není možná; abyste neměla jinou naději než v naše vojenské síly. Je-li tomu tak, řekněte mi to, prosím vás. Pamatujte, že zítra budu muset skládat účty lidem nebo Bohu z toho, co se stalo."

"Nuže, pane," řekla královna, "panu Pétionovi mělo být odevzdáno dvě stě tisíc franků a Dantonovi padesát tisíc. Za toho čtvrt miliónu má Danton zůstat doma a Pétion přijít do zámku."

"Jste si však jista, madam, že ty peníze opravdu dostali?"

"Před chvíli jste sám říkal, ze Pétion právě přišel, či ne?"

"Ano, madam."

"To už tedy něco znamená."

"To ještě nic není . . . Museli prý pro něho třikrát poslat."

"Jestli je s námi," řekla královna, "má si, až bude mluvit s králem, položit ruku na čelo."

"A není-li s námi, madam . . . "

"Není-li s námi, bude našim zajatcem a dám velmi jasné rozkazy, aby ho nepustili z paláce."

Vtom se ozval hlas zvonu.

"Co to znamená?" zeptala se královna.

"Poplach," odpověděl Charny.

Princezny polekaně přiběhly.

"Co se děsíte," pokrčila rameny královna. "Poplach, to je polnice vzbouřenců."

"Madam," řekl Charny, kterého zřejmě ten příšerný zvuk polekal víc než královnu, "půjdu se podívat, co se děje."

"Uvidím vás ještě?" otázala se chvatně královna.

"Přišel jsem sloužit Vašemu Veličenstvu a neopustím je, dokud bude stín sebemenšího nebezpečí."

Charny se uklonil a odkvapil.

Královna zůstala chvíli zamyšlená.

"Pojďme se podívat," zašeptala pak, "jestli se král už vyzpovídal."

Zatím si madam Alžběta svlékla svrchní šat a uložila se na pohovku.

Odšpendlila si z prsou brož s karneolem a ukázala ji paní Campanové; byla to kamej.

Do karneolu byl vyryt trs lilií s nápisem:

Zapomeň na urážky, odpouštěj křivdy.

"Velmi se obávám," řekla princezna, "že naši nepřátelé nedají mnoho na tuto zásadu. Ale přesto ji nesmíme přestat vyznávat."

Ještě nedomluvila a na nádvoří třeskl výstřel.

Obě ženy vykřikly.

"První rána," zašeptala madam Alžběta. "Bohužel nebude jediná."

Pétion, jak jsme už slyšeli, přišel do Tuilerii. Hle, za jakých okolností sem přišel pařížský starosta.

Dostavil se o půl jedenácté.

Tentokrát ho nenechali čekat v předpokojích. Naopak hned mu řekli, že král na něho čeká. Ale ke králi musel projít řadami Švýcarů, Národní gardy a šlechticů, jimž se říkalo rytíři dýky.

Ačkoli bylo známo, že král pro Pétiona poslal, že starosta mohl zůstat na radnici, ve svém paláci, a nevrhat se do tuilerijské Lví jámy, přece jen ho zahrnuli výkřiky zrádce a Jidáš, když stoupal po schodišti.

Ludvík XVI. čekal na Pétiona v témž salóně, kde ho tak přísně okřikl jedenadvacátého června.

Pétion poznal salón podle dveří a usmál se. Osud mu umožnil strašnou odvetu.

U dveří salónu zastavil Pétiona Mandat, velitel Národní gardy.

"Ach, náš pan starosta!" vykřikl.

"Ve své vlastní osobě," odpověděl Pétion s obvyklým klidem.

"Co tu chcete?"

"Nemáte právo se mě ptát, pane Mandate, a já vám nemusím odpovídat. Mám naspěch a nemám čas diskutovat se svými podřízenými . . . "

"Podřízenými?"

"Nenechal jste mě domluvit. Říkám vám, ze mám naspěch, pane Mandate. Král pro mě poslal, a to dokonce třikrát . . . Sám od sebe bych sem rozhodně nechodil . . . "

"Nuže, mám-li už tu čest se tady s vámi potkat, pane Pétione, rád bych se vás zeptal, proč městská rada přidělila Marseillanům tak štědře náboje, zatímco já, Mandat, jsem dostal tři náboje na muže?"

"Především," odpověděl Pétion neztráceje klid, "z Tuilerií o víc nežádali. Tři náboje pro každého národního gardistu, čtyřicet pro každého Švýcara. Nábojů bylo vydáno tolik, o kolik král žádal."

"A proč Švýcarům čtyřicet a Národní gardě jenom tři?"

"To se zeptejte krále, pane, já vám to nepovím. Pravděpodobně král nedůvěřuje Národní gardě tolik jako Švýcarům."

"Ale já jsem vás žádal, pane," řekl Mandat, "také o prach."

"To je pravda, bohužel na něj nemáte nárok."

"To je úžasná odpověď!" zvolal Mandat. "A kdo by mně měl dát k tomu oprávnění nežli vy?"

Diskuse se dostala na pole, kde bylo Pétionovi těžko odpovídat. Naštěstí se otevřely dveře a Roederer, městský syndik, přispěchal pařížskému starostovi na pomoc:

"Pane Pétione, jste očekáván."

Pétion vešel ke králi. Ludvík XVI. na něho čekal velmi netrpělivě.

"Vítám vás, pane Pétione," řekl docela přátelsky. "Jaká je situace v Paříži?"

Pétion vylíčil několika větami, co se v Paříži děje.

"A nic jiného mi nepovíte, pane?" tázal se král.

"Nikoli, Sire," odpověděl Pétion.

Král se díval upřeně na starostu.

"Nic jiného, opravdu nic jiného?"

Pétion vyvaloval oči, nechápal, nač král naráží.

Král zase čekal, že si Pétion položí ruku na čelo, což bylo, jak si vzpomínáme, smluvené znamení, jímž měl dát pařížský starosta najevo, že přijal dvě stě tisíc franků a že král s ním může počítat.

Pétion se škrábal za uchem, ale ruku na čelo nepoložil.

Krále tedy oklamali. Nějaký podvodník vstrčil dvě stě tisíc franků do kapsy.

Vstoupila královna.

Přišla právě v okamžiku, kdy král už nevěděl, nač se má ještě Pétiona ptát, a Pétion čekal, zda se ho ještě na něco zeptá.

"Jde s námi?" zeptala se šeptem královna.

"Ne," odpověděl král, "neudělal smluvené znamení."

"Zůstane tedy naším zajatcem."

"Mohu se vzdálit, Sire?" tázal se Pétion krále.

"Proboha, nenechte ho odejít," šeptala královna.

"Ještě ne, pane, za chvíli vás propustím. Musím s vámi ještě mluvit: Počkejte zatím," král zvýšil hlas, "vedle v kabinetě."

Měli to slyšet ti, kdo byli vedle v kabinetě. Králova slova znamenala: "Svěřuji vám pana Pétiona. Hlídejte ho, aby odtud neodešel."

V kabinetě králi dokonale porozuměli. Obstoupili Pétiona, jenž pochopil, že je zajatcem.

Naštěstí tu nebyl Mandat. Mandat se právě bránil proti rozkazu, aby se dostavil na radnici. Blesky se křižovaly: na radnici se chtěli zmocnit Mandata, tak jako se v Tuileriích zmocnili Pétiona.

Mandat se zuby nehty bránil a neustále hledal vytáčky, aby nemusel nikam.

Pétion byl asi třicátý v malém kabinetě, kam by se bylo stěží vešlo patnáct lidí.

"Pánové," řekl po chvíli, "tady není možné dýchat. Je tu horko jako v peci."

To cítil každý. Nikdo se proto nestavěl Pétionovi na odpor, když vyšel z kabinetu. Ale všichni šli za ním. Snad by se byli ani neodvážili zjevně ho zadržet.

Pétion se pustil po prvním schodišti a přišel na chodbu v přízemí, vedoucí do zahrady. Na okamžik se bál, že dveře do zahrady budou zavřeny. Byly však otevřené.

Pétion teď byl ve větším a vzdušnějším vězení, ale ve vězení stejně dobře uzavřeném jako bylo první. Přece jen to však bylo o něco lepší.

Jeden z lidí, kteří sem s Pétionem přišli, prokurátor a syndik pařížského departementu Roederer se do něho zavěsil, sotva přišli do zahrady.

Oba se začali procházet na terase před palácem. Terasa byla osvětlena řadou lampiónů. Za okamžik přišli národní gardisté a zhasli lampióny, pod nimiž se procházeli pařížský starosta se syndikem.

Pétion nevěřil, že to udělali z dobrého úmyslu.

"Pane," zeptal se švýcarského důstojníka, pana de Salis-Lizers, "chystá se tu něco proti mně?"

"Buďte klidný, pane Pétione," odpověděl důstojník s tvrdým německým přízvukem. "Král mně poručil, abych nad vámi bděl, a já bych okamžitě zabil každého, kdo by vás bodl nebo po vás střelil."

Za podobných okolností odpověděl Triboulet Františkovi I.: "Nebylo by vám jedno, pane, kdybyste ho zabil o chvilku dřív?"

Pétion neřekl nic a vstoupil na terasu Feuillantů, jež byla v plném měsíčním světle. Terasa neměla jako dnes mříž, byla obehnána zdí vysokou osm stop, byly v ní tři brány, dvě malé a jedna velká. Brány byly zavřeny a zabarikádovány. Hlídali u nich granátníci pluku Butte-des-Moulins a Filles-Saint-Thomas, známí roajalisté.

Od těch se nedalo nic čekat. Pétion se tu a tam shýbl a hodil malý kamének přes zeď.

Co se zde takto procházel a házel kaménky přes zeď, přišli mu dvakrát říci, že s ním chce král mluvit. Pétion pokrčil rameny.

"Vy tam nepůjdete?" zeptal se Roederer.

"Ne," odpověděl Pétion. "Je tam příliš horko na můj vkus. Do toho kabinetu také nemám chuť se ještě jednou vracet. A ostatně jsem si dal s kýmsi schůzku na terase Feuillantů."

A shýbal se dál pro kaménky a házel je přes zeď.

"S kým jste si dal schůzku?" zeptal se Roederer.

Vtom se otevřely dveře sněmovny, jež vedly na terasu Feuillantů.

"Myslím, že teď přijde člověk, na něhož čekám," řekl Pétion.

"Příkaz propustit pana Pétiona," zvolal jakýsi hlas.

"Zákonodárné shromáždění ho vyzývá, aby mu podal zprávu o situaci v Paříži."

"Výborně," zašeptal Pétion.

A nahlas odpověděl:

"Jsem tady a rád odpovím na dotazy svých nepřátel."

Národní gardisté Pétiona pustili. Jednak se neodvážili odporovat příkazu Národního shromáždění, jednak si myslili, že to s Pétionem špatně dopadne. Jak si vzpomínáme, Národní shromáždění a radnice nešly v té chvíli ruku v ruce.

Byly tři hodiny ráno a svítalo. Ale kupodivu, nebe mělo barvu krve.

29. Noc z 9. na 10. srpen III

Když byl Pétion pozván ke králi, tušil, že z paláce tak lehko nevyjde. Zavolal si proto muže hrubých rysů s velkou jizvou na čele. Mračil se jako čert.

"Pane Billote," zeptal se ho, "co se děje ve sněmovně?"

"Budou zasedat celou noc."

"To se nám hodí. A jak to vypadá na Novém mostě?"

"Je tam dělo a Národní garda z rozkazu pana Mandata."

"Prý jsou také nějaké síly pod arkádami kostela svatého Jana na rohu ulice Saint-Antoine."

"Ano, pane, rovněž má rozkaz pana Mandata."

"Dobře poslouchejte, co vám teď řeknu, pane Billote. Tady je rozkaz pro pány Manuela a Dantona, aby poslali domů gardu z arkádu svatého Jana a aby odzbrojili Pont Neuf. Tento rozkaz musí být proveden stůj co stůj. Rozumíte?"

"Doručím rozkaz panu Dantonovi."

"Dobrá . . . Vy bydlíte v ulici Saint-Honoré?"

"Ano, pane."

"Až odevzdáte rozkaz panu Dantonovi, vraťte se domů a lehněte si na chvíli. Potom, asi ke druhé hodině, vstaňte a jděte se projít ke zdi terasy Feuillantů. Uslyšíte-li padat kamínky z tuilerijského parku, znamená to, že mě zajali a že mě tam drží násilím."

"Rozumím."

"Vyřídíte to svým kolegům v Zákonodárném shromáždění a požádáte je, aby mě předvolali. Rozumíte, pane Billote? Svěřuji svůj život do vašich rukou."

"A já za něj ručím, pane," řekl Billot, "můžete klidně jít třeba do pekel."

Pétion nešel do pekel, ale do Tuilerií; věděl, že na Billota se může spolehnout.

Billot se Pétionovi zaručil s lehkým srdcem už proto, že věděl, že právě přišel Pitou.

Poslal Pitoua k Dantonovi a uložil mu, aby se bez Dantona nevracel. Pitou, jak jsme viděli, přemohl Dantonovu lenost a opravdu ho přivedl. Danton viděl děla na Pont Neuf. Viděl Národní gardu pod arkádami u Svatého Jana a chápal, jak je důležité, aby taková vojenská moc nezůstala v zádech lidové armády. S Pétionovým rozkazem v ruce poručili Danton a Manuel Národní gardě u svatého Jana a dělostřelcům na Novém mostě, aby šli domů.

Povstání mělo volnou cestu.

Mezitím se Billot a Pitou vrátili do ulice Saint-Honoré do starého Billotova bytu. Pitou tady byl hned zase jako doma.

Billot si sedl a pokynul Pitouovi, aby se posadil.

"Děkuji, pane Billote," řekl Pitou, "já rád postojím, víte, že mě nikdy nebolí nohy."

Ale Billot se zamračil a Pitou si sedl.

"Pitou," řekl Billot, "vzkázal jsem ti, abys přišel za mnou."

"A vidíte, pane Billote," rozšklebil se Pitou od ucha k uchu, "že jsem vás nenechal dlouho čekat."

"Však tě znám, Pitou. . . . Asi tušíš, že se něco strhne?"

"Vypadá to tak," kývl hlavou Pitou. "Ale řekněte mi, pane Billote . . . "

"Copak, Pitou?"

"Kde je pan Bailly, kde je pan Lafayette?"

"Bailly je zrádce, dal do nás střílet na Martově poli."

"Ano, to vím, vždyť jsem vás tam tenkrát sám sebral s duší na jazyku."

"Lafayette je také zrádce. Chtěl unést krále."

"Ale podívejme se! Pan de Lafayette, takový vlastenec, a najednou zrádce! Kdo by to byl do něho řek? A co král?"

"Král je největší zrádce ze všech, Pitou."

"To mě teda vůbec nepřekvapuje."

"Král se spikl s cizinou, chce vydat Francii nepříteli. Tuilerie jsou pařeniště spiknutí a my jsme se rozhodli, že je dobudeme . . . Chápeš, Pitou?"

"Abych nechápal! Dobudeme Tuilerie, jako jsme dobyli Bastilu, viďte, pane Billote."

"Dobudeme, Pitou."

"Jenomže tohle bude hračka."

"To jsi na omylu, Pitou."

"Cože? Že by to bylo těžší?"

"To si myslím."

"Ale vždyť přece zdi Tuilerií nejsou tak vysoké."

"Nejsou, ale zato mají lepší stráž. V celé Bastile bylo nějakých sto invalidů, kdežto tady jsou tři nebo čtyři tisíce mužů."

"A sakra, tři nebo čtyři tisíce!"

"A nesmíme zapomínat, že na Bastilu jsme udeřili znenadání, kdežto v Tuileriích vědí, že se na ně chystáme, a pamatovali na obranu."

"Takže se budou bránit?"

"To budou, tím spíš, že tam velí pan de Charny."

"To souhlasí," řekl Pitou, "pan hrabě včera odjel s paní hraběnkou z Boursonnes . . . Tak hrabě de Charny je také zrádce?"

"Ne, je to jen aristokrat. Tím je řečeno vše. Byl vždycky pro krále, a tedy nezradil lid, protože lidu nikdy nic nesliboval."

"Budeme se tedy bít s panem de Charny?"

"S největší pravděpodobností, Pitou."

"To je ale divné," vrtěl hlavou Pitou. "Sousedé, a máme se bít!"

"Občanská válka je občanská válka, Pitou. Ale ty se nemusíš bít, nechceš-li."

"Odpusťte, pane Billote, ale co chcete vy, chci i já."

"Já bych byl skoro raději, kdyby ses ty nebil, Pitou."

"Tak proč jste pro mě posílal, pane Billote?"

Billot se zamračil.

"Vzkázal jsem pro tebe, Pitou, abych ti dal tenhle papír."

"Co je to za papír?"

"Moje závěť."

"Vaše závěť?" rozřehtal se Pitou. "Pane Billote, vy nevypadáte jako člověk, který má na kahánku."

"To ne," řekl Billot a ukázal na svou pušku a brašnu s náboji, "ale jsem člověk, který může být zabit."

"Namoutěduši," řekl Pitou moudře, "jsme lidé smrtelní."

"Proto jsem pro tebe vzkázal, abych ti svěřil svou závěť."

"A proč mně, pane Billote?"

"Protože jsi můj univerzální dědic."

"Váš univerzální dědic? Ne, ne, pane Billote, tohle by rozřehtalo i kobylu!"

"Co říkám, to říkám, Pitou."

"Ale vždyť to není možné, pane Billote."

"Proč by to nebylo možné?"

"Když má člověk zákonné dědice, nemůže rozdávat své jmění cizímu."

"Mýlíš se, Pitou, může."

"Ale neměl by, pane Billote."

Billot se zamračil.

"Nemám žádného dědice."

"To je k smíchu," řekl Pitou. "Jak to, že nemáte dědice! A co slečna Kateřina?"

"Neznám žádnou osobu takového jména."

"Jděte do háje, pane Billote, když začnete takhle mluvit, tak mě čert bere."

"Pitou," řekl Billot, "jakmile mně něco patří, mohu to dát, komu chci. Zrovna tak, jestli umřu a bude to patřit tobě, můžeš ty to dát, komu budeš chtít."

"Aha, tu to máme," řekl Pitou, jemuž začalo svítat: "Takže kdyby se vám přihodilo nějaké neštěstí . . . Ale jsem to hlupák! Vám se přece nic nestane."

"Před chvilkou jsi přece sám říkal, Pitou, že nevíme dne ani hodiny."

"To máte pravdu, pane Billote. Přijímám tedy vaši závěť. Ale když se opravdu přihodí to neštěstí a budu muset po vás dědit, budu si s tím moci dělat, co budu chtít?"

"Už jsem ti to řekl, Pitou. A tobě, jako dobrému vlastenci, nebudou dělat potíže, které by třeba dělali člověku, který se zapletl s aristokraty."

Pitouovi se už rozsvítilo úplně.

"Tak a teď si ten papír strč do kapsy a odpočiň si."

"Proč, pane Billote?"

"Protože zítra budeme mít pernou práci, vlastně už dnes, protože jsou dvě hodiny ráno."

"Vy jdete pryč, pane Billote?"

"Mám co dělat pod terasou Feuillantů."

"A mě tam nepotřebujete?"

"Naopak, byl bys mi jen na obtíž."

"V tom případě, pane Billote, bych něco pojedl . . . "

"Vidíš, Pitou, vždyť já jsem se tě ani nezeptal, jestli nemáš hlad."

"Ale pane Billote, to jste se mě ani nemusel ptát, vždyť přece víte, že mám hlad pořád."

"Snad ti nemusím říkat, kde je špíž . . . "

"To nemusíte, pane Billote, to si ještě dobře pamatuju."

"Tak buď zdráv, Pitou, za hodinu jsem zpátky."

"Šťastné pořízení!"

Sotva Billot odešel, pustil se Pitou do důkladné prohlídky špižírny. Stejně jako král neztrácel chuť k jídlu, ať se dělo, co dělo.

Billot zatím spěchal k terase Feuillantů. Sotva tam došel, padl mu k nohám malý kamének; vzápětí druhý a třetí. Pétion dával znamení, že se vyplnilo, čeho se obával.

Podle Pétionova příkazu běžel Billot do Národního shromáždění a zařídil, aby Pétiona předvolali.

Sotva byl Pétion na svobodě, stačilo mu projít sněmovní budovou a mohl se vrátit na radnici. Místo sebe nechal v Tuileriích jen prázdný kočár.

Billot se vrátil domů, právě když Pitou dojídal večeři.

"Tak co je nového, pane Billote?" zeptal se Pitou.

"Nic," řekl Billot, "leda že svítá a nebe je krvavé."

30. Od tří do šesti hodin ráno

První paprsky toho krvavého rána dopadaly na dva jezdce, jedoucí zvolna po opuštěném nábřeží. Byl to vrchní velitel Národní gardy Mandat a jeho pobočník. K jedné hodině ráno povolali Mandata na radnici; nejprve odmítl se tam dostavit.

Ve dvě hodiny přišel důraznější rozkaz. Mandat ho chtěl zprvu zase nedbat. Ale syndik Roederer mu řekl:

"Musíte mít na paměti, pane, že podle zákona podléhá vrchní velitel Národní gardy rozkazům městské rady."

Mandat se tedy rozhodl.

Ostatně velitel Národní gardy nevěděl dvě věci:

Za prvé, že sedmačtyřicet z osmačtyřiceti sekcí vyslalo na radnici každá tři komisaře s posláním, aby se tam ujali vlády a zachránili vlast. Mandat se tedy domníval, že najde starou městskou radu v jejím dosavadním složení, a nenadál se, že se setká se sto čtyřiceti novými tvářemi.

Mandat rovněž nevěděl, že tato rozšířená městská rada vydala rozkaz, aby byl odzbrojen Pont Neuf a staženi gardisté u kostela svatého Jana. Jak už víme, provedli tento důležitý rozkaz Manuel s Dantonem osobně.

Proto také, když oba jezdci přijeli k Pont Neuf, zastavil se Mandat celý ohromený; most byl úplně prázdný. Mandat poslal pobočníka, aby obhlédl situaci.

Za deset minut se pobočník vrátil. Nikde nebylo ani stopy po dělech a Národní gardě. Náměstí Dauphine, ulice Dauphine, nábřeží Augustiniánů byly stejně pusté a prázdné jako Pont Neuf.

Mandat jel dál. Jistě by byl udělal dobře, kdyby se byl vrátil do zámku. Ale lidé jdou tam, kam je žene osud.

Jak se blížil k radnici, začínalo být na ulicích živěji. Tak jako při některých krizích lidského organismu se krev hrne k srdci a končetiny chladnou a blednou, tak srdce revoluce, z něhož vycházelo všechno horko a pohyb, bylo na Pelletierově nábřeží, na náměstí de Gréve, na radnici, sídle lidového života; to bylo srdce velkého těla - Paříže.

Mandat se zastavil na rohu Pelletierova nábřeží a poslal pobočníka k arkádám svatého Jana.

Arkádami se svobodně valil proud lidu. Národní garda odtud zmizela.

Teď se chtěl Mandat opravdu vrátit do zámku. Ale davy lidí se už za ním sevřely a tlačily ho jako trosku k radnici.

"Zůstaňte tady," řekl Mandat svému pobočníkovi. "A stane-li se mi něco, oznamte to v zámku."

Mandat se nechal unášet davem. Pobočník, který neměl tak honosnou uniformu a nebyl tedy tak nápadný, zůstal na rohu Pelletierova nábřeží a takřka nikdo si ho nevšímal. Pozornost všech se obrátila na vrchního velitele.

Když Mandat vstoupil do velké radniční síně, octl se před neznámými přísnými tvářemi.

Celá vzpoura ve svých reprezentantech přišla pohnat k odpovědností muže, jenž s ní chtěl nejenom bojovat, ale udusit ji v zárodku.

V Tuileriích kladl otázky on - vzpomeňme si na výstup s Pétionem.

Tady bude vyslýchán.

Jeden z členů nové městské rady, té strašlivé hlavy pařížského lidu, jež zardousí Zákonodárné shromáždění a utká se s Konventem, se otázal Mandata jménem všech:

"Na čí rozkaz jsi zdvojnásobil stráže v zámku?"

"Na rozkaz starosty města Paříže," odpověděl Mandat.

"Kde je ten rozkaz?"

"V Tuileriích, nebudu ho přece nosit u sebe."

"Proč jsi poručil, aby vytáhlo dělostřelectvo?"

"Dělostřelectvo je součást batalionu, a když táhne batalión, táhne s sebou."

"Kde je Pétion?"

"Byl v zámku, když jsem odtud odcházel."

"Jako zajatec?"

"Ne, procházel se volně po zahradě."

Vtom došlo k nečekanému přerušení.

Jeden z členů nové městské rady přinesl rozpečetěný list a žádal, aby jej přečetli nahlas.

Mandatovi stačilo, aby se podíval na tento dopis, a pochopil, ze je ztracen.

Poznal svůj rukopis.

Byl to rozkaz veliteli batalionu pod arkádami svatého Jana, aby napadl zezadu vzbouřenecké síly, odváží-li se táhnout na zámek, zatímco batalión od Pont Neuf na ně měl udeřit z boku.

Rozkaz padl do rukou městské rady, když batalión opouštěl své pozice.

Výslech byl skončen. Co ještě mohlo hrozněji svědčit proti obžalovanému než tento strašný rozkaz?

Městská rada se rozhodla, aby Mandat byl odveden do Opatství.

Rozsudek byl Mandatovi přečten. Tady však začínají dohady.

Když předseda četl Mandatovi rozsudek, doprovodil prý jej gestem, kterému lid v té době až příliš dobře rozuměl: vodorovným mávnutím ruky.

"Předseda," praví Peltier, autor Revoluce z 10. srpna 1792, "poručil: ‚Odveďte ho!' A doprovodil svá slova velmi významným vodorovným mávnutím ruky."

Toto gesto bylo opravdu významné o rok později. Ale vodorovné mávnutí ruky, jež mělo tak strašný význam roku 1793, neznamenalo mnoho roku 1792, kdy gilotina nebyla ještě v provozu. Až 21. srpna padne na Carrouselu první hlava roajalisty popraveného tímto způsobem. Jak by tedy jedenáct dní předtím vodorovné mávnutí ruky, ovšem

nebylo-li to předem smluveno, mohlo znamenat: Zabijte toho pána!

Bohužel výsledek potvrzuje toto podezření.

Sotvaže Mandat sešel dva tři schody po schodišti, dostal do hlavy ránu z pistole právě v okamžiku, kdy mu jeho syn běžel naproti.

Před třemi roky se stalo totéž Flessellesovi.

Mandat byl jenom raněn, zvedl se, vtom se mu však už zabořilo do těla nějakých dvacet pík.

Chlapec rozpřáhl ruce a křičel: "Tatínku, tatínku!" Nikdo mu však nevěnoval pozornost.

Netrvalo ani okamžik a z klubka paží, šavlí a pík se zvedla zkrvavená uťatá hlava.

Chlapec omdlel. Mandatův pobočník odjel tryskem oznámit do Tuilerií, co se stalo. Vrazi se rozdělili ve dva proudy. Jedni šli hodit Mandatovo tělo do řeky. Druzí se pustili na procházku po Paříži s Mandantovou hlavou na píce.

Byly čtyři hodiny ráno.

Pohleďme, co se dálo v Tuileriích, než tam dojel Mandatův pobočník se svou hroznou zprávou.

Král se vyzpovídal a od toho okamžiku, kdy se vypořádal se svým svědomím, hleděl klidně všemu vstříc. Protože nikdy nedokázal potlačit žádnou přirozenou potřebu, šel si lehnout. Ulehl, pravda, oblečen.

Když se zvonění a bubnování na poplach ozvalo se zdvojenou silou, krále zase probudili.

Krále vzbudil pan de la Chesnaye, jemuž Mandat svěřil, když odcházel, velení. Probudil krále proto, aby se ukázal Národní gardě a svou přítomnosti a několika vhodnými větami povzbudil její nadšení.

Král vstal, ale byl ospalý, těžkopádný a mrzutý. Účes měl napudrovaný, ale tu stranu, na které spal, celou rozcuchanou.

Hledali narychlo kadeřníka, ale kadeřník tu nebyl. Král tedy vyšel ze svých komnat neučesán.

Královna, které oznámili, že král se jde ukázat svým obráncům, spěchala Ludvíkovi XVI. vstříc.

Marie Antoinetta vypadala docela jinak než ubohý monarcha. Královy zvadlé rty se třásly, Ludvík XVI. se díval mrzutě do prázdna, nepodíval se přímo na nikoho a jeho fialový šat budil dojem, jako by už nosil smutek za umírající královskou moc. Královna byla bledá, ale rozpálená horečkou. Měla červená víčka, ale neuronila jedinou slzu.

Přistoupila ke králi. Se svýma nepřítomnýma, mžikajícíma očima to byl už jenom přízrak monarchie přízrak, jenž se měl zjevovat spíše o půlnoci a jenž v plném denním světle působil takřka groteskně.

Královna doufala, že mu poskytne něco ze svého přebytku odvahy, síly a života.

Ostatně všecko šlo jakžtakž, dokud zůstával král uvnitř paláce, ačkoli národní gardisté a šlechtici, kteří tam drželi stráž, se ptali v duchu, když viděli toho ubohého muže bez energie, jenž se v podobné situaci už jednou tak špatně osvědčil na balkónu pana Sauce ve Varennes, zda je to opravdu hrdina z 20. června anebo jen jeho přízrak. Tenkrát král na okamžik procitl k životu. Dnes to byl jenom stín, jenom vzpomínka. A nutno říci, že to opravdu nebyl král, jakého očekávala Národní garda.

Právě v tom okamžiku starý vévoda de Mailly - jistě s jedním z oněch dobrých úmyslů, jimiž je dlážděna cesta do pekla - se vrhl králi k nohám a třaslavým, stařeckým hlasem přísahal, že on a všechna francouzská šlechta ráda umře pro vnuka Jindřicha IV.

Byla to dvojí nešikovnost: Národní garda neměla přece žádné zvláštní sympatie pro francouzskou šlechtu, kterou tu s taseným mečem reprezentoval pan de Mailly. A nepřišla bránit vnuka Jindřicha IV., nýbrž konstitučního krále.

Proto se také ze všech stran po několika výkřicích "Ať žije král!" začalo obývat "Ať žije národ!"

Bylo nutno chybu napravit. Uvedli krále na Královské nádvoří. Bohužel chudák král, kterého nenechali vyspat, jenž spal místo svých obvyklých sedmi hodin jenom jednu hodinu a nedokázal se zříci svého tělesného pohodlí, vůbec už neměl žádnou vůli. Byl to automat, který musela oživovat vůle cizí.

Čí to byla vůle?

Královnina. Královna byla plná nervózního vzrušení, čilá a svěží, ačkoli ani nejedla, ani nespala.

Jsou takové nešťastné povahy, že zkazí všecko, čeho se chopí, jakmile jim přerostou události přes hlavu. Místo aby nadchl bouřící se Národní gardu, Ludvík XVI. jí spíše ukázal, jak poklesl královský prestiž, když je jeho nositelem člověk bez génia a bez energie.

I tady, jako v zámku, kde se roajalisté snažili jako natruc provolávat "Ať žije král!", ale ohromný pokřik jim odpověděl: "Ať žije národ!"

Roajalisté byli tak neprozřetelní, že se svým voláním chtěli prorazit.

"Ne, ne, ne," odpovídali jim vlastenci, "nechceme jiného krále než národ!"!

A král na to koktal takřka prosebným hlasem:

"Ano, mé děti, národ a váš král budou vždycky jedna rodina."

"Přiveďte dauphina," pošeptala Marie Antoinetta madam Alžbětě. "Snad trochu napraví tu blamáž."

Spěchali pro dauphina.

Zatím král pokračoval ve své smutné přehlídce. K dovršení všech chyb měl nešťastný nápad zajít k dělostřelcům; to byli takřka sami republikáni.

Kdyby byl král dovedl mluvit, kdyby byl dokázal uchvátit lidi jiného přesvědčení, byl by mohl tento čin, i když sám o sobě dost odvážný, mít nakonec přece jen úspěch. Ale ani v řeči, ani v gestech a vzezření Ludvíka XVI. nebylo nic uchvacujícího, nic královského. Král koktal, roajalisté se pokoušeli zakrýt jeho rozpaky provoláváním "Ať žije král!", ale to volání, už dvakrát neúspěšné, tentokrát div nevyvolalo zjevný odboj.

Dělostřelci opustili svá děla, vrhli se ke králi a začali hrozit pěstí:

"Myslíš, že budeme střílet do svých bratří kvůli takovému zrádci, jako jsi ty?"

Královna strhla krále zpět.

Vtom se ozvalo volání:

"Korunní princ! Korunní princ! Ať žije dauphin!"

Ale z gardistů nikdo to volání neopakoval. Ubohé královské dítě přišlo pozdě. Zmeškalo svůj výstup, jak se říká na divadle.

Král se vrátil do paláce, byl to spíš kvapný úprk než návrat. Celý vysílený klesl do lenošky.

Královna zůstala stát u dveří, bloudila očima, jako by hledala někoho, v němž by našla oporu.

Zahlédla Charnyho. Stál opřený o dveře královniny komnaty. Zavolala ho:

"Ach, pane, zdá se mi, že je všecko ztraceno."

"Bojím se, že máte pravdu, madam."

"Můžeme ještě uprchnout?"

"Je pozdě, madam."

"Co mám tedy ještě zbývá?"

"Zemřít," odpověděl Charny.

31. Od šesti do devíti hodin ráno

Sotva byl zavražděn Mandat, jmenovala městská rada Santerra vrchním velitelem Národní gardy. Santerre, jenž zatím už chytil vítr a dech, rozkázal hned bubnovat a zvonit na poplach ve všech ulicích a na všech kostelech. Zorganizoval zvláštní hlídky vlastenců, které měly střežit okolí Tuilerií a Zákonodárného shromáždění.

Ostatně ozbrojené hlídky procházely v centru Paříže po celou noc.

V deset hodin večer bylo zatčeno na Elysejských polích jedenáct ozbrojených mužů. Byli ozbrojeni dýkami a malými pistolemi, jedenáctý měl jakousi starodávnou pušku.

Těch jedenáct mužů se nechalo zatknout bez odporu. Dovedli je na strážnici u Feuillantů.

V noci bylo zatčeno ještě dalších jedenáct mužů. Zavřeli je do dvou oddělených místností. Za svítání se podařilo prvním jedenácti zatčeným uprchnout. Buď vyskákali z oken, nebo vyvrátili dveře vedoucí do zahrady.

Jedenáct ostatních bylo lépe zavřeno; nemohli se dostat ven.

V sedm hodin ráno přivedli do dvora k Feuillantům mladého, asi třicetiletého muže v uniformě a čapce Národní gardy. Měl zbrusu novou uniformu, zbraně se mu svítily, vystupoval s neobyčejnou elegancí - to všechno vzbudilo podezření, že je aristokrat, a proto ho zatkli. Měl dokonce ještě tu drzost, že byl naprosto klidný.

Sekci feuillantů předsedal toho dne jakýsi Bonjour, bývalý lodní písař. Bonjour vyslýchal podezřelého národního gardistu:

"Kde vás zatkli?"

"Na terase Feuillantů," odpověděl vězeň.

"Co jste tam dělal?"

"Šel jsem do zámku."

"Proč?"

"Z rozkazu městské rady."

"Jak zněl ten rozkaz?"

"Měl jsem zjistit, jalo vypadá situace, a podat zprávu generálnímu syndikovi departementu."

"Máte ten rozkaz u sebe?"

"Tady je."

Předseda rozevřel složený papír a četl:

"Národní gardista, jenž se vzkáže tímto rozkazem, jede do zámku zjistit situaci, aby mohl podat zprávu generálnímu syndikovi departementu.

Boirie, Le Roulx, městští radní."

Rozkaz byl jasný. Měli však podezření, že podpisy mohou být padělané, a poslali na radnici zvláštního posla, aby podpisy ověřil.

Při tomto posledním zatčení se sešly na nádvoří Feuillantů houfy lidí a uprostřed toho davu se začaly ozývat hlasy, jaké se tenkrát vždycky ozývaly v každém srocení lidu: žádaly smrt vězňů.

Jeden z komisařů městské rady, jenž se tu náhodou naskytl, chápal, že proti tomu musí něco udělat. Vystoupil na hromadu prken a začal přemlouvat lid, aby se rozešel.

V okamžiku, kdy se lid pod vlivem toho milosrdného hlasu už začínal rozcházet, vrátil se posel, kterého poslali na radnici, aby ověřil podpisy, a donesl zprávu, že podpisy jsou pravé a že muže jménem Suleau mohou propustit.

Suleau byl onen muž, kterého jsme viděli na večeru u paní de Lamballe, kde Gilbert kreslil pro krále Ludvíka XVI. náčrtek gilotiny a kde Marie Antoinetta poznala v tomto náčrtku neznámý stroj, který jí ukázal Cagliostro v karafě vody v taverneyském zámku.

Sotva padlo jméno Suleau, jakási žena, jež se dosud ztrácela v davu, vyběhla kupředu a začala zuřivě ječet:

"Suleau! Suleau! Šéfredaktor Skutků apoštolských? Suleau, jeden z vrahů svobody Lutychu! . . . Suleau patří mně! Žádám smrt pro pana Suleaua!"

Dav se rozestoupil, aby udělal místo této malé, vyzáblé ženě,oblečené jako amazonka v barvách Národní gardy, ozbrojené šavlí, kterou měla pověšenou na řemeni přehozeném přes rameno. Přiskočila ke komisaři městské rady, shodila ho z primitivní tribuny a stoupla si na jeho místo.

Sotva se objevila nad hlavami davu, kdekdo vykřikl:

"Théroigne!"

Théroigne byla opravdu populární dáma a kdekdo ji znal. Měla účast v událostech 5. a 6. října, byla zatčena v Bruselu, řadu měsíců strávila v rakouských vězeních, 20. června jela na děle v čele davů - to všechno jí zjednalo tak velkou popularitu, že jí Suleau ve svém satirickém deníku dával za milence občana Popula, to jest Lid.

Byla v tom dvojsmyslná narážka: na Théroigninu popularitu a současně na její lehké mravy - měl ji totiž každý, komu se zachtělo.

Mimoto uveřejnil Suleau v Bruselu Poplašnou výstrahu králům a pomohl tak rozdrtit lutyšskou revoluci.

Právě v té době sepsala Théroigne vyprávění o svém věznění a četla z něho několik kapitol v klubu jakobínů.

Teď žádala nejenom smrt Suleauovu, ale všech jedenácti vězňů, kteří byli zavřeni s ním.

Suleau slyšel, jak uprostřed řevu a potlesku žádá smrt jeho a jeho druhů: Zavolal skrz dveře velitele vězeňské stráže.

Stráž se skládala ze dvou set národních gardistů.

"Nechte mě vyjít ven," žádal Suleau. "Řeknu jim, kdo jsem, a všechno se vyřídí. Má smrt zachrání jedenáct životů."

Odepřeli mu však otevřít dveře.

Pokusil se vyskočit oknem. Ale jeho spoluvězni ho zadrželi. Nemohli uvěřit, že by je chladnokrevně vydali hrdlořezům.

Ale mýlili se.

Předseda Bonjour, zastrašený křikem davu, uznal Théroignin požadavek a zakázal Národní gardě postavit se na odpor vůli lidu.

Ten okamžik stačil, aby se mu dvacet šavlí zabořilo do těla.

Národní garda poslechla, rozestoupila se a lid měl volný přístup do vězení.

Dav se vrhl do vrat a zmocnil se prvního vězně, který mu padl do rukou.

Byl to abbé Bouyon, dramatik známý sbírkou epigramů Strýček Jakub a také tím, že tři čtvrtiny jeho divadelních kusů, jež se hrály v divadle Montansier, úplně propadly. Byl to hromotluk. Vyrvali ho z rukou komisaře městské rady, jenž se ho snažil chránit, vyvlekli ho na dvůr, kde se pustil v zoufalý boj s vrahy. Neměl sice jinou zbraň než silné paže, ale přece jen dva nebo tři z těch lotrů zchromil v několika okamžicích.

Rána bajonetem ho přibila na zeď. Vydechl naposled, dřív než jeho poslední rány mohly ještě zasáhnout nepřítele.

Za tohoto zápasu se podařilo dvěma vězňům uprchnout.

Po abbém Bouyonovi přišel na řadu bývalý královský gardista jménem Solminiac. Bránil se stejně rozhodně jako jeho předchůdce a vytrpěl stejně krutou smrt. Potom zavraždili třetího, jehož jméno zůstalo neznámo. Čtvrtý přišel na řadu Suleau.

"Tady máš svého Suleaua!" zavolala nějaká žena na Théroigne.

Théroigne ho osobně neznala. Myslela, že je kněz, a říkala mu, když o něm mluvila, abbé Suleau. Skočila na něho jako divoká kočka a stiskla mu hrdlo.

Suleau byl mladý, srdnatý a silný. Jednou ranou pěsti odhodil Théroigne deset kroků od sebe, divokým pohybem setřásl ze sebe několik mužů, kteří se na něho zuřivě sápali. Jednomu z těch lotrů vytrhl z rukou šavli a dvěma ranami srazil k zemi dva hrdlořezy. A nyní nastal hrozný zápas. Suleau získával krok za krokem půdu, neochvějně postupoval k vratům a třikrát se vyprostil z rukou vrahů. Už byl u těch nešťastných dveří. Tu se však musel otočit, aby je otevřel, na okamžik vystavil vrahům nechráněná záda.

Klesl k Théroigniným nohám. Tribunka lidu si neodpustila krutou radost zasadit mu poslední ránu.

Suleau se právě přede dvěma měsíci oženil s rozkošnou dcerou slavného malíře, s Adélou Halovou.

Zatímco duchaplný žurnalista zápasil s vrahy, jednomu vězni se podařilo uniknout.

Pátý, kterého vrazi vyrvali z řad národních gardistů, vyvolal v davu výkřiky obdivu. Byl to bývalý tělesný gardista Vigier, kterému se neříkalo jinak než krásný Vigier. Protože byl právě tak udatný jako krásný a stejně obratný jako statečný, bojoval déle než čtvrt hodiny, třikrát klesl a třikrát se opět zvedl, takže dlažba kolem dokola byla zbrocena jeho krví i krví protivníků. Nakonec jako Suleau podlehl přesile.

Zbylé čtyři oběti vrazi prostě zařezali. Jejich jména nejsou známa.

Všech devět mrtvol odvlekli na Vendómské náměstí, kde jim usekli hlavy. Hlavy, nabodnuté na píkách, jako obvykle nosili po Paříži.

Večer koupil Suleauův sluha za drahé peníze hlavu svého pána a po dlouhém hledání a pátrání se mu podařilo nalézt mrtvolu. Suleauova žena, jež byla v druhém měsíci těhotenství, přijala se srdcelomným nářkem tělesné pozůstatky milovaného muže, aby mu prokázala poslední službu.

Tak byla prolita první krev na dvou místech ještě dřív, než začal vlastní zápas. Na schodišti radnice a na nádvoří Feuillantů. Uvidíme hned, jak poteče krev v Tuileriích. Nejdříve kapky, potom celý potok a po potoku řeka!

Právě ve chvíli, kdy došlo k těmto vraždám, tj. mezi osmou a devátou hodinou ráno, táhlo asi deset až jedenáct tisíc národních gardistů, kteří se seběhli na Barbarouxův a Santerrův poplach, ulicí Saint-Antoine, kolem arkád kostela svatého Jana, v noci tak pilně střežených a teď prázdných, až dorazilo na náměstí de Gréve.

Těch jedenáct tisíc mužů žádalo, aby byl vydán rozkaz táhnout na Tuilerie. Před radnicí je nechali čekat hodinu.

Mezi národními gardisty kolovala dvojí verze: jedni říkali, že se čeká na ústupky ze strany dvora. Druzí tvrdili, že předměstí Saint-Marceau ještě není připraveno a že bez něho nelze vytrhnout.

Tisíc mužů ozbrojených jenom píkami hořelo netrpělivostí. Jako vždycky - ti, kdo jsou nejhůř ozbrojeni, se nejhorlivěji hrnou do boje.

Prorazili řadami Národní gardy, vykřikovali, že se obejdou bez ní a že sami dobudou královský zámek. Několik marseillských federátů a asi tucet francouzských gardistů - francouzští gardisté dobývali před třemi roky v prvních řadách Bastilu - se postavilo mužům s píkami v čelo a ti je pokřikem uznali za vůdce. Toto byla avantgarda vzpoury.

Pobočník, před jehož očima byl zavražděn Mandat, se vrátil plným tryskem do Tuilerií. Přihnal se tam ve chvíli, kdy se král vrátil z nešťastné přehlídky v nádvoří a kdy i královna se vrátila do svých komnat. Pobočník jí oznámil děsivou zprávu.

Královna pocítila, co pocítí každý člověk, když se dozví, že zemřel někdo, s kým ještě před chvílí mluvil; nemohla

tomu věřit. Pobočník jí musel hroznou událost vypravovat podruhé.

Mezitím se ozval pod okny hluk šarvátky.

Četníci, národní gardisté a vlastenečtí dělostřelci - ti, kteří před hodinou volali "Ať žije národ!", začali provokovat roajalisty, křičeli na ně páni královští granátníci, vykřikovali, že mezi gardisty z Filles-Saint-Thomas a z Butte-des-Moulins jsou samí zaprodanci dvora. A protože se na tuilerijském nádvoří ještě nevědělo, že vrchní velitel Národní gardy je po smrti, kterýsi gardista vykřikl naplno:

"To ten darebák Mandat poslal do zámku jen samé aristokraty!"

Starší Mandatův syn stál v řadách Národní gardy - viděli jsme, jak se jeho mladší bratr neúspěšně pokusil bránit otce na schodech radnice. Starší bratr se vrhl s tasenou šavlí na utrhače, který napadl nepřítomného otce. Tři nebo čtyři dělostřelci se vrhli na mladého Mandata.

Weber, královnin komorník, byl v uniformě národního gardisty mezi granátníky ze čtvrti svatého Rocha. běžel na pomoc mladému muži.

V zámku zaslechli řinčet šavle. Šarvátka zřejmě rozděluje vojsko na dvě části. Královna spěchala k oknu, aby zjistila, co se děje, a poznala Webera.

Zavolala Thierryho, krále komorníka, a poručila mu, aby šel pro jejího soukojence.

Když Weber přišel, podal královně zprávu, co se děje, a Marie Antoinetta mu řekla, jak zemřel Mandat.

Pod okny se stále vzmáhal hluk.

"Podívej se, co se děje, Webere," řekla královna.

"Co se děje, madam? . . . Dělostřelci opouštějí děla a zatloukají do nich klíny tak, aby se jich nedalo užít ke střelbě."

"Co si o tom všem myslíš, drahý Webere?"

"Myslím si," řekl modrý Rakušan, "že by se Vaše Veličenstvo mělo poradit s panem Roedererem. Je to jeden z nejoddanějších lidí, kteří ještě zůstali na zámku."

"A kde bych s ním mohla mluvit, aby mě nikdo nešpehoval a neposlouchal?"

"V mém bytě, ráčí-li si to Vaše Veličenstvo přát," navrhl komorník Thierry.

"Dobrá," souhlasila královna.

"Běž pro pana Roederera a doveď ho k Thierrymu," poručila Weberovi.

Weber odešel jedněmi dveřmi, druhými královna provázená Thierrym.

Na zámeckých hodinách odbíjela devátá.

32. Od deváté do poledne

Dospěje-li se v historickém vypravování k události tak významné, jakou právě líčíme, je dobře všímat si každé podrobnosti, abychom před tváří budoucnosti mohli v plné šíři a životnosti rozvinout obraz, jejž vytvořila minulost.

Ve chvíli, kdy šel Weber oznámit městskému syndikovi, že si s ním královna přeje mluvit, švýcarský kapitán Durler se šel ohlásit králi, aby mu král nebo hlavní velitel zámku udělili poslední rozkazy.

Charny zahlédl kapitána, jak se ohlíží po nějakém komorníkovi, který by ho ohlásil u krále.

"Co si přejete, kapitáne?" zeptal se ho.

"Nejste vy snad hlavní velitel zámku, pane?" otázal se Durler.

"Ano, kapitáne."

"Přišel jsem si pro poslední rozkazy, pane, neboť čelo vzbouřenců se už objevilo na Carrouselu."

"Klade se vám na srdce, pane, abyste se nenechal zastrašit a neustoupil násilí. Král je odhodlán zemřít uprostřed nás."

"Buďte bez obav, pane hrabě," odpověděl prostě kapitán Durler.

A šel vyřídit svým druhům rozkaz, jenž pro ně znamenal ortel smrti.

Opravdu, předvoj vzbouřenců se už objevil na Carrouselu, jak oznámil kapitán Durler. Bylo to tisíc lidí ozbrojených píkami, v jejich čele asi dvacet Marseillanů a dvanáct nebo patnáct francouzských gardistů. Mezi nimi zářily zlaté epolety mladého kapitána.

.Ten mladý kapitán byl náš Pitou. Billot ho pověřil posláním, o němž hned budeme vypravovat.

Za tímto předvojem táhla ve vzdálenosti asi čtvrt mile hlavní síla, složená z Národní gardy a federátů. Před tímto hlavním vojem jela baterie dvanácti děl.

Švýcaři, kterým kapitán Durler oznámil rozkaz hlavního velitele, zaujali bojové pozice s ledovým klidem a ponurým vzezřením.

Národní garda v zámku, méně ukázněná než Švýcaři, řadila se s větším hlukem a ve větším zmatku, ale stejně rozhodně.

Šlechtici v zámku nebyli vůbec organizovaní a byli špatně vyzbrojení, měli zbraně jen krátkého dosahu, kordy a pistole. Věděli však, že jde o boj na život a na smrt, a očekávali v horečném rozčilení chvíli, kdy se srazí se svým starým protivníkem, s lidem, věčně poraženým nepřítelem, jenž však rostl a mohutněl po osm století!

Zatímco se obléhaní nebo ti, kdo měli být zakrátko obleženi, připravovali k boji, ozvaly se rány na bránu Královského nádvoří a několik hlasů vykřiklo: "Parlamentář!" Zároveň se objevil nad zdí bílý kapesník na hrotu píky.

V zámku šli pro Roederera. Potkali ho v půli cesty.

"Vzbouřenci buší na Královskou bránu, pane."

"Slyšel jsem to, jdu tam."

"Co máme dělat?"

"Otevřete!"

Vyřídili ten rozkaz vrátnému, jenž otevřel bránu. Roederer stál tváří v tvář předvoji píkovníků.

"Přátelé," řekl jim syndik s usměvavou tváří. "Žádali jste, aby byla otevřena brána parlamentáři, nikoli celé armádě.

Kde je váš vyjednavač?"

"Tady jsem, pane," řekl Pitou a usmál se svým mírným a srdečným úsměvem.

"Kdo jste?"

"Jsem kapitán Ange Pitou, velitel Národní gardy v Haramontu."

Roederer ovšem nevěděl nic ani o Haramontu, ani o tamějších národních gardistech, ale protože nechtěl mařit čas, zeptal se na to.

"Co si přejete?"

"Chci volný průchod pro sebe a pro své přátele."

Pitouovi přátelé v hadrech mávali hrozivě píkami a kouleli očima, takže se podobali spíš nebezpečným nepřátelům nežli přátelům.

"Volný průchod - kam a proč?"

"Máme blokovat Zákonodárné shromáždění . . . Máme dvanáct děl, ani jedno nevypálí, udělá-li Národní shromáždění, co chceme."

"A co chcete?"

"Sesadit krále."

"To je vážná věc," řekl Roederer.

"Velmi vážná, pane," odpověděl Pitou se svou obvyklou zdvořilostí.

"Něco takového se musí dobře uvážit."

"Máte pravdu," mínil Pitou a podíval se na zámecký orloj.

"Je tři čtvrtě na deset," řekl Pitou. "Dáváme vám lhůtu do deseti hodin. Jakmile hodiny začnou odbíjet deset a my nebudeme mít odpověď, začneme útok."

"Ale do té doby zajisté dovolíte, abychom zase zavřeli bránu."

"Ovšem."

Pitou se obrátil k svým přátelům:

"Dovolte, přátelé, aby zavřeli bránu."

A kýval na ty, kdo pronikli nejvíc dopředu, aby ustoupili zpět.

Přátelé poslechli a brána se bez obtíží zavřela.

Ale jak byla na chvíli otevřena, mohli obléhatelé posoudit, jak důkladné přípravy vykonali v zámku, aby je jaksepatří přivítali.

Když byla brána zase zavřena, dostali Pitouovi lidé chuť pokračovat ve vyjednávání. Někteří vylezli na ramena svých spolubojovníků, sedli si na zeď obkročmo jako na koně a začali se domlouvat s národními gardisty.

Národní gardisté přijali nabízenou ruku a smích a žertování nebraly konce.

Tak uplynulo čtvrt hodiny.

Potom přišel kdosi ze zámku a rozkázal otevřít bránu.

Tentokrát zůstal vrátný ve své budce a národní gardisté sami odstrčili závoru.

Obléhatelé se domnívali, že jejich žádost byla splněna. Vhrnuli se na nádvoří otevřenou branou jako lidé, kteří se dlouho nemohli dočkat a které mocná síla žene kupředu. Křičeli na Švýcary, chytali klobouky na hroty šavlí a pík, točili s nimi ve vzduchu a provolávali: "Ať žije národ! Ať žije Národní garda! Ať žijí Švýcaři!"

Národní gardisté odpovídali: "Ať žije národ!"

Švýcaři ponuře mlčeli.

Teprve před jícny děl se útočníci zastavili, rozhlíželi se kolem a dívali před sebe.

Velký vestibul byl plný Švýcarů. První řada ležela na zemi, druhá klečela, třetí stála. Na každém stupni schodiště stála další řada, takže šest řad mohlo najednou střílet.

Tu začali někteří vzbouřenci, mezi nimi Pitou, uvažovat, že se octli ve velmi nebezpečné situaci. Jenže na tyto úvahy už bylo pozdě.

Ostatně je tomu tak vždycky za podobných okolností. Francouzský lid má plno odvahy, především to je však dítě - zároveň dobré i kruté.

Když si dav uvědomil, jaké mu hrozí nebezpečí, ani na okamžik mu nenapadlo, aby se dal na útěk. Pokusil se odvrátit hrozbu tím, že začal žertovat s národními gardisty a Švýcary.

Národní gardisté nebyli proti troše laškování. Švýcaři však zůstali vážní. Než se objevil předvoj vzbouřenců, přihodilo se totiž toto:

Jak jsme už vypravovali v předešlé kapitole, po hádce o Mandata se odtrhli vlastenecky smýšlející národní gardisté od gardistů roajalistických, a když se oddělili od svých spoluobčanů, dali zároveň sbohem Švýcarům, jejichž odvahy si vážili, měli z ní strach, zároveň však i Švýcary litovali.

Vykřikovali, že přijmou jako bratry ty Švýcary, kteří by chtěli jít s nimi.

A tu se dva Švýcaři na výzvu v rodném jazyce odtrhli od svých kamarádů, opustili řady a vrhli se do náručí Francouzů.

Vzápětí třeskly ze zámeckých oken dvě rány a zasáhly oba zbabělce v náručí jejich nových přátel.

Švýcarští důstojníci, znamenití střelci, lovci kamzíků, si věděli rady, jak zatočit se zběhy.

Lze mít za to, že rázný zásah zahnal chuť těm, kdo by byli snad chtěli následovat jejich příkladu.

Lidé, kteří se právě vedrali do nádvoří, byli ozbrojeni starými pistolemi, starými puškami a novými píkami a jejich výzbroj nestála tedy v podstatě za řeč. Byl to onen předvoj revoluce, jaký se objevuje ve všech velkých bouřích. Seběhnou se se smíchem a žertováním a otevřou propast, která pohltí je samé, ale také trůn a monarchii.

Dělostřelci přešli k ním a zdálo se, že k ním přejde i Národní garda. Proč by se tedy nepokusili pohnout i Švýcary, aby

se k ním přidali?

Neuvědomovali si přitom, že čas utíká a že jejich velitel Pitou dal panu Roedererovi lhůtu na rozmyšlenou do deseti hodin a teď že už je čtvrt na jedenáct.

Bavili se. Proč by počítali minuty? Uprostřed smíchu a žertování se najednou ozval hlasitý povel:

"K líci zbraň!"

Když dav spatřil, jak se na něj namířily pušky připravené k palbě s mechanickou přesností pravidelného vojska, jeden z útočníků - vždycky se najde takový šílenec, jenž dá signál k masakru - střelil z pistole do jednoho ze zámeckých oken.

V krátkém okamžiku, který dělí povely K líci zbraň! a Palte, pochopil Pitou, jaké hrozí nebezpečí:

"K zemi!" křikl na své lidi. „K zemi, nebo tady všichni zdechneme!"

A sám první se vrhl na zem.

Ale než mohli lidé poslechnout jeho rady, ozval se již ve vestibulu povel Palte!, celá široká chodba se naplnila dýmem a duněním a vyplivla jako obrovská houfnice celé krupobití kulí.

Masa lidí - takřka polovina celého houfu už zatím vnikla na nádvoří - se zavlnila jako obilí ve větru a jako obilí podťaté kosou padla k zemi.

Sotva třetina zůstala naživu.

Tato zbylá třetina prchala v křížovém ohni z baráků a z řad Švýcarů.

Z baráků i z řad Švýcarů se pálilo tak hustě a na tak krátký dostřel, že by se byli střelci snad postříleli navzájem, kdyby neměli mezi sebou tlustou zeď lidí.

Ale tato zeď se brzy roztrhala na cáry. Čtyři sta lidí zůstalo ležet na dlažbě, z toho na tři sta mrtvých. Zbylá stovka většinou smrtelně raněných sténala, snažila se povstat a odvléci, klesali však většinou zpátky na zem. Byla to příšerná podívaná!

Pomalu se všecko utišilo a až na několik zatvrzelců, kteří chtěli stůj co stůj zůstat naživu, zůstalo všecko nehybně ležet.

Utíkající se rozptýlili po Carrouselu, prchali směrem k řece a ulicí Saint-Honoré a křičeli z plných plic:

"Na pomoc, na pomoc, vraždí tady francouzské lidi!"

U Pont Neuf se potkali s hlavní silou vzbouřenců.

Této velké armádě veleli dva muži na koních. Vedle nich šel jakýsi muž pěšky, zdálo se však, že má rovněž určitý podíl na velení.

Utíkající poznali v jednom z obou jezdců sládka z předměstí Saint-Antoine - jeho mohutná postava vypadala jako velká socha, sládkův obrovský flámský kůň jako obří podstavec.

"Ach, pane Santerre, pojďte na pomoc!" volali prchající, "vraždí naše bratry!"

"Kdo je vraždí?" tázal se Santerre.

"Švýcaři! Vystřelili na nás, zatímco jsme se s nimi objímali!"

Santerre se obrátil k druhému jezdci:

"Co o tom soudíte, pane?" otázal se ho.

"Namouduši," odpověděl s velmi silným německým přízvukem druhý jezdec, malý blondýn s vlasy ostříhanými na ježka, "myslím na vojácké přísloví: Voják má jít tam, odkud cítí střelný prach. Pojďme tam, kde se střílí!"

"Ale vždyť vás vedl mladý důstojník," zeptal se muž jenž kráčel pěšky vedle obou jezdců, jednoho z uprchlíků, "nevidím ho nikde mezi vámi."

"Ten padl první, občane poslanče, škoda ho, byl to chrabrý mladík."

"Máš pravdu, byl to chrabrý mladík," odpověděl muž, kterého prchající oslovil jako poslance, "byl to opravdu statečný chlapík. Taky ho statečně pomstíme! Kupředu, pane Santerre!"

"Myslím, milý Billote," řekl Santerre, "že v takhle vážném podniku si musíme vzít na pomoc nejenom odvahu, ale i zkušenost."

"Nemám nic proti tomu."

"Navrhuji tedy, abychom svěřili vrchní velení občanu Westermannoví. Je to opravdovský generál a přítel občana Dantona. Já sám ho budu poslouchat jako prostý voják."

"Jak chcete," řekl Billot, "jenom neztrácejme čas a pojďme kupředu!"

"Přijímáte velení, občane Westermanne?" zeptal se Santerre.

"Přijímám," odpověděl stroze Prušák.

"Ujměte se ho tedy!"

"Kupředu!" vykřikl Westermann.

A obrovská masa, jež se na chvilku zastavila, se dala znovu na pochod.

Ve chvíli, kdy se její předvoj hrnul na Carrousel branami z nábřeží a z ulice de l'Échelle, odbíjelo na orloji v Tuileriích jedenáct.

33. Od devíti do dvanácti

Když se Roederer vrátil do zámku, potkal komorníka, jenž ho hledal na příkaz královnin. Také Roederer hledal královnu, protože věděl, že v těchto chvílích má v zámku rozhodující roli.

Byl tedy rád, že královna na něho čeká na místě, kde je nikdo nebude rušit a kde budou moci otevřeně mluvit.

Královna seděla u krbu zády k oknu. Když se otevřely dveře, prudce se obrátila.

"To jste vy, pane?" otázala se, jen aby něco řekla.

"Královna mě ráčila zavolat."

"Ano, pane, jste jeden z prvních úředníků města. Vaše přítomnost na zámku je pro nás zárukou. Chtěla bych se vás

zeptat, več můžeme doufat a čeho se máme obávat."

"Doufat nemůžete v mnoho, madam, obávat se můžete všeho."

"Lid tedy určitě zaútočí na zámek?"

"Jeho předvoj je na Carrouselu a vyjednává se Švýcary."

"Vyjednává, pane? Ale já jsem dala Švýcarům rozkaz, aby na násilí odpověděli násilím. Vypovídají snad i oni poslušnost?"

"Nikoli, madam. Švýcaři zemřou tam, kde stojí."

"A my také, pane. Tak jako jsou Švýcaři vojáci královi, tak jsou králové vojáky monarchie."

Roederer mlčel.

"Máte snad jiný názor, pane?" otázala se královna.

"Povím svůj názor, madam, jestliže mě Vaše Veličenstvo vyzve."

"Žádám vás o to, pane."

"Nuže, madam, musím vám s naprostým přesvědčením říci, že král je ztracen, zůstane-li v Tuileriích."

"Ale nezůstaneme-li v Tuileriích, kam se podějeme?" vyskočila královna zděšeně.

"Jak jsou věci daleko," řekl Roederer, "je pro královskou rodinu jen jediné útočiště."

"Které, pane?"

"Národní shromáždění."

"Co jste to řekl, pane?" vykřikla královna a přivřela oči, jako by nevěřila tomu, co slyšela.

"Národní shromáždění," opakoval Roederer.

"A vy si myslíte, že ty lidi budu o něco prosit?"

Roederer mlčel.

"Nepřátelé jako nepřátelé, pane Roederere, já mám raději ty, kteří se na nás vrhají za bílého dne a zpříma, než ty, kteří nás chtějí zničit zezadu a potmě."

"Pak se musíte rozhodnout, madam: buď se postavte v čelo útoku proti lidu, anebo dejte pokyn k ústupu do Národního shromáždění."

"Dát se na ústup? Cožpak jsme už ztratili všechny obránce, že se musíme dát na ústup, ještě než jsme zahájili palbu?"

"Ráčila byste, madam, dříve než se rozhodnete, vyslechnout zprávu odpovědného velitele, abyste měla přehled o silách, kterými můžete disponovat?"

"Webere, přiveď mi některého ze zámeckých důstojníků, pana Maillardoze, pana Chesnaye nebo . . . "

Královna chtěla říci: "nebo hraběte de Charny", ale zarazila se.

Weber odběhl.

"Kdyby Vaše Veličenstvo přistoupilo k oknu, mohlo by posoudit situaci samo."

Královna přistoupila se zjevným odporem k oknu, odhrnula záclonu a spatřila, že celý Carrousel, ba dokonce i Královské nádvoří je plné lidu, nad nímž se ježí píky.

"Bože můj," vykřikla, "jak se sem dostali ti lidé?"

"Řekl jsem už Vašemu Veličenstvu, že jsou tady a v této chvíli vyjednávají."

"Ale vždyť vnikli až na zámecké nádvoří!"

"Domníval jsem se, že musím získat čas, aby se Vaše Veličenstvo mohlo rozmyslit."

Vtom někdo zaklepal na dveře.

"Pojďte, pojďte," zvolala královna, aniž věděla, ke komu mluví.

Vstoupil Charny.

"Madam, jsem vám k službám."

"Ach, to jste vy? Vás se nemusím na nic ptát. Před chvílí jste mi řekl, co nám jedině zbývá."

"A co zbývá podle mínění pana hraběte?" zeptal se Roederer.

"Zemřít," řekla královna.

"Vidíte, madam, že můj návrh je přijatelnější."

"Ani bych neřekla," pohodila hlavou královna.

"Co navrhuje pan Roederer?" otázal se Charny.

"Abychom odvedli krále do Národního shromáždění."

"To ovšem není smrt," řekl Charny, "ale je to potupa."

"Slyšíte, pane?" řekla královna.

"Snad by byla nějaká střední cesta," uvažoval Roederer.

Tu vystoupil do popředí Weber.

"Já jsem sice jen docela obyčejný člověk," řekl, "a vím, že bych se neměl hlásit o slovo v této vznešené společnosti. Ale možná že mi moje oddanost vnukla dobrý nápad . . . Což kdyby bylo Národní shromáždění požádáno, aby poslalo do zámku deputaci, jež by bděla nad královou bezpečností?"

"To by snad šlo," řekla královna, "s tím bych mohla souhlasit. Pane de Charny, schvalujete-li tento návrh, běžte jej, prosím, předložit králi."

Charny se uklonil a zamířil ke dveřím.

"Běž s panem hrabětem, Webere," řekla královna, "a dones mi královu odpověď."

Weber spěchal za hrabětem.

Přítomnost Charnyho, chladného, vážného, oddaného jako vždy, znamenala ne-li pro královnu, tedy jistě pro ženu krutou výčitku. Královna si to uvědomovala a celá se chvěla. Snad už také měla strašnou předtuchu blížících se hrůz.

Weber se vrátil.

"Král souhlasí, madam, a pánové Champion a Dejoly jsou již na cestě do Národního shromáždění, aby tam vyřídili žádost jeho Veličenstva."

Vtom třeskla rána z pistole a vzápětí se ozvala salva. Zámek se zachvěl, jako by se otřásal v základech.

Královna vykřikla, couvla o krok, ale zvědavost ji hnala k oknu.

"Vidíte, vidíte," zvolala s planoucíma očima, "ta lůza utíká. ještě byste řekl, pane Roederere, že nemáme jinou ochranu než v Národním shromáždění?"

"Ráčilo by Vaše Veličenstvo jít se mnou?" odpověděl Roederer.

"Pohleďte, pohleďte," nedbala na nic královna, "Švýcaři podnikli výpad a pronásledují tu holotu. Carrousel je už prázdný. Pohleďte, pohleďte!"

"Proboha, madam," naléhal Roederer, "pojďte se mnou."

Královna se vzpamatovala a šla za syndikem.

"Kde je král?" zeptal se Roederer prvního komorníka, kterého potkal.

"V galérii v Louvru," odpověděl komorník.

"Právě tam jsem chtěl vést Vaše Veličenstvo," řekl Roederer.

Královna šla za ním jako omámena.

Galérie byla zabarikádovaná do poloviny své délky. Bránilo ji dvě stě až tři sta mužů, kteří se mohli stáhnout do Tuilerií po jakémsi padacím mostě; stačilo, aby do něho poslední voják kopl, a most by spadl z prvního patra do přízemí.

Král stál u okna s pány Chesnayem, Maillardozem a několika šlechtici. Díval se dalekohledem.

Královna vyběhla na balkón a nemusela se dívat dalekohledem, aby viděla, co se děje.

Povstalecká armáda se blížila dlouhým mohutným proudem, vinula se jako had, zabírala celé nábřeží a její konec se ztrácel v ulicích. Na Pont Neuf se sléval proud vzbouřenců ze Saint-Marceau se zástupem z předměstí Saint-Antoine.

Všechny pařížské zvony bily bouřlivě na poplach a velký zvon z Notre-Dame přehlušoval hlubokým basem všecky ostatní.

Žhavé slunce se odráželo tisíci blesky na hlavních pušek a hrotech kopí.

A jako hukot vzdálené bouře se blížilo dunění děl.

"Nuže, madam?" otázal se Roederer.

Kolem krále se kupilo na padesát mužů.

Královna vrhla dlouhý pohled na ten kruh šlechticů a důstojníků, jako by chtěla proniknout až hluboko do duší a hledat, zůstala-li v nich ještě nějaká oddanost.

A ubohá žena, nevědouc už, na koho se obrátit a oč prosit, vzala do náručí svého syna, ukázala jej švýcarským důstojníkům, důstojníkům Národní gardy, šlechticům.

Už to nebyla královna, žádající o trůn pro svého dědice. Byla to zoufalá matka, jež volá uprostřed požáru: "Kdo zachrání mé dítě?"

Král mezitím tiše hovořil se syndikem pařížské obce, anebo spíše mu Roederer opakoval, co už řekl královně.

Okolo obou rozhodujících osobností se zatím utvořily dvě velmi odlišné skupiny. Kolem krále stáli vážní a chladnokrevní rádci, kteří zřejmě schvalovali Roedererův návrh. Skupina kolem královny byla naproti tomu plna ohnivého nadšení; mávali klobouky, tasili meče, zvedali ruce k dauphinovi, líbali lem královnina šatu a přísahali, ze raději zemřou, než by se vzdali. Královna v tom nadšení našla přece zase trochu naděje.

Nakonec se obě skupiny spojily a král se svým obvyklým necitelným klidem stál v jejich středu. V tom neochvějném klidu snad byla i odvaha. Královna vytrhla dvě pistole, které měl za pasem pan Maillardoz, velitel Švýcarů.

"Sire," zvolala, "teď nadešla chvíle, kdy se musíte ukázat jako hrdina, anebo zemřít uprostřed svých věrných!"

Královniným gestem vyvrcholilo všeobecné nadšení. Se zatajeným dechem čekali všichni na královu odpověď.

Mladý, krásný, udatný král, jenž by se byl ohnivě vrhl s mečem nebo s pistolí v ruce do kruté seče, by byl snad zvážil váhy osudu na svou stranu. Ludvík XVI. byl stvořen k mučednictví, nenarodil se jako vůdce.

Král vzal královně pistole z rukou a vrátil je panu Maillardozovi.

Potom se obrátil k městskému syndikovi.

"Vy tedy říkáte, pane, že mám jít do Národního shromáždění?"

"Sire," uklonil se Roederer, "je to má naléhavá rada."

"Pojďme tedy, pánové," řekl král, "nedá se nic dělat."

Královna si vzdychla, vzala korunního prince do náruče a řekla paní de Lamballe a paní de Tourzel:

"Pojďme, dámy, král rozhodl, musíme ho poslechnout."

Paní Campanová čekala na královnu v chodbě, kterou museli jít. Královna ji zahlédla.

"Počkejte na mě v mém bytě," pošeptala jí, "přijdu si pro vás, anebo pro vás pošlu . . . Někam se podějeme, Bůh ví kam!"

A ještě tišeji dodala:

"K moři."

Opuštění šlechtici se dívali jeden na druhého, jako by chtěl jeden druhému říci: Pro takového krále jsme sem přišli zemřít?

"Nu, pánové," řekl pan de la Chesnaye, jenž pochopil tu němou otázku. "Přišli jsme zemřít pro království! Člověk je smrtelný, myšlenka je nesmrtelná."

Bylo tu mnoho ubohých žen. Některé z nich stálo velkou námahu, aby se v těchto bouřlivých dnech dostaly do zámku. Teď byly přímo zkamenělé hrůzou, stály tu jako mramorové sochy na rozích chodeb a podél schodišť.

Na konci schodiště se král zastavil.

"Ale co bude se všemi těmi lidmi, kteří zůstali nahoře?"

"Sire," poznamenal Roederer, "mohou docela snadno jít za námi. Jsou v městském šatě a projdou bez pohromy parkem."

"To je pravda," řekl král, "pojďme tedy."

"Ach, pane de Charny," povzdechla si královna, když uviděla hraběte u zahradní brány s taseným kordem, "že jsem vás předevčírem neposlechla, když jste mi radil k útěku!"

Hrabě neodpověděl a přistoupil ke králi:

"Sire, ráčil byste si vzít můj klobouk a dát mně svůj, podle něhož by vás mohli poznat?"

"Máte pravdu," řekl král, "mohli by mě poznat podle bílého pera ... Děkuji vám, pane."

Vzal si Charnyho klobouk a dal mu svůj.

"Hrabě," otázala se královna, "hrozí králi na této cestě opravdu nebezpečí?"

"Vidíte, madam, ze dělám všechno, abych možné nebezpečí odvrátil."

"Sire," otázal se švýcarský kapitán, jemuž byla svěřena ochrana královské rodiny na cestě parkem, "je Vaše Veličenstvo připraveno?"

"Ano," řekl král a narazil si Charnyho klobouk hluboko do čela.

"Pojďme tedy," rozhodl kapitán.

Král se ubíral mezi dvěma řadami Švýcarů, kteří kráčeli po jeho boku.

Vtom se ozval velký křik vpravo.

Dav vyvrátil bránu, jež vedla do Tuilerií u kavárny Flora, a masa lidu, v níž se již rozkřiklo, že král jde do Národního shromáždění, vtrhla do parku.

Muž v čele té smečky nesl jako korouhev hlavu nabodnutou na píce. Kapitán zastavil průvod a poručil přichystat zbraně.

"Pane de Charny, uvidíte-li, že bych mohla padnout do rukou těch ničemů, zabijete mě, viďte?" otázala se královna.

"To vám nemohu slíbit, madam."

"A proč, proboha?"

"Protože budu mrtev, dříve než se vás dotkne něčí ruka."

"Hleďme," řekl král, "to je hlava toho chudáka Mandata. Poznávám ji."

Banda vrahů e neodvážila útočit zblízka, ale zahrnovala krále a královnu nadávkami. Třesklo několik ran, jeden Švýcar padl mrtev, druhý byl raněn. Kapitán zavelel: "K líci zbraň!"

"Nestřílejte, pane," upozornil ho Charny, "jinak nedojde nikdo z nás do Národního shromáždění."

"Máte pravdu, pane," odpověděl kapitán, "na rámě zbraň!"

Pokračovalo se v cestě napříč parkem.

V prvních vedrech toho léta zežloutly kaštany; ačkoli byl teprve začátek srpna, byla zem postlána suchým listím. Malý dauphin se v něm brouzdal a shraboval je pod nohy sestře.

"Letos padá listí brzy," řekl král.

"Nenapsal kdosi: království zahyne, dříve než spadne listí?" zeptala se královna.

"Ano, madam," odpověděl Charny.

"A jak se jmenuje ten prorok?"

"Manuel."

Na cestě královské rodiny se vyskytla nová překážka. Byla to velká tlupa mužů a žen, hrozili pěstmi a mávali zbraněmi na schodišti a na terase, přes které bylo nutno jít z tuilerijského parku do Jízdárny.

Nebezpečí bylo tím větší, že Švýcaři už nemohli udržet řady. Kapitán se přesto pokusil prorazit dav, ale narazil na takový odpor, že Roederer zvolal:

"Nechte toho, pane, zabijete krále!"

Průvod se tedy zastavil, poslali posla do Národního shromáždění, že král v něm hledá útočiště. Národní shromáždění vyslalo deputaci. Když ji dav spatřil, rozzuřil se ještě víc. Ozvaly se zběsilé výkřiky:

"Pryč s madam Veto! Pryč s Rakušankou! Sesazení, nebo smrt!"

Obě děti pochopily, že dav vyhrožuje zvláště jejich matce, a přitiskly se k ní.

Malý dauphin se ptal:

"Pane Charny, proč všichni ti lidé chtějí maminku zabít?"

Jakýsi hromotluk ozbrojený pikou řval víc než všichni ostatní: "Pryč s madam Veto! Pryč s Rakušankou!" A pokoušel se zasáhnout pikou hned krále, hned královnu.

Doprovod Švýcarů byl pomalu odtržen od královské rodiny, kolem níž zbylo jen šest šlechticů, kteří s ní vyšli z Tuilerií, pan de Charny a deputace Národního shromáždění, jež vyšla králi vstříc.

Zbývalo ještě projít nějakých třicet kroků středem namačkaného davu. Bylo zřejmé, že lid chce zavraždit krále anebo ještě spíše královnu.

Na kraji schodiště nastal úporný zápas.

"Pane," řekl Roederer Charnymu, "zastrčte meč do pochvy, jinak neručím za nic."

Charny mlčky uposlechl.

Dav unášel královskou skupinu jako rozbouřené vlny malou lodičku k budově Národního shromáždění. Král musel odstrčit muže, který mu hrozil pěsti před obličejem. Malý dauphin se dusil v matčině náručí, křičel a natahoval ruce, jako by volal o pomoc.

Tu přiskočil jakýsi člověk a vytrhl královně dauphina z náručí.

"Pane de Charny, můj syn!" vykřikla královna. "Proboha, zachraňte ho!"

Charny udělal několik kroků za člověkem, jenž unášel chlapce, ale sotvaže se vzdálil od královny, hned po ní chňapalo několik paží a drzá ruka ji surově chopila za šaty.

Královna vykřikla.

Charny zapomněl na Roedererovu radu a vrazil kord takřka až po koš do těla člověka, jenž se odvážil vztáhnout ruku na královnu.

Dav zařval, když viděl, že jeden z jeho řad padl, a vrhl se tím zběsileji na královský hlouček. Ženy ječely:

"Dejte nám Rakušanku! Zaškrťte ji! Pryč s ní, pryč s ní!"

A desítky nahých paží znovu chňapaly po Marii Antoinettě.

Královna, šílená bolestí, nedbala na vlastní nebezpečí a ustavičně jen sténala:

"Můj syn, můj syn!"

Královský hlouček byl už takřka na prahu sněmovní budovy. Dav udělal poslední nápor. Cítil, že mu kořist uniká.

Charnyho tak zmáčkli, že se nemohl bránit, jenom jílcem svého kordu. Tu uviděl uprostřed zaťatých výhružných pěstí ruku s pistolí namířenou na královnu.

Hrabě pustil kord, vytrhl útočníkovi pistoli z rukou a vypálil ji do prsou nejbližšího chlapíka. Ten rázem klesl k zemi.

Charny se sklonil, aby zvedl svůj kord.

Ale kord měl už v ruce jakýsi muž z lidu a pokoušel se bodnout královnu. Charny se na něho vrhl. V tom okamžiku překročila královna za králem práh sněmovní budovy. Byla zachráněna.

Dveře se za ní prudce zabouchly a Charny klesl před prahem zasažen železným kyjem do hlavy a proboden píkou.

Jeho osud se naplnil jako osud Georgesův a Izidorův. Královnin osud se měl teprve naplnit.

V té chvíli oznámila hrozná dělová salva, že vzbouřenci se utkali s posádkou zámku.

34. Od dvanácti do tří

Švýcaři mohli na okamžik věřit stejně jako královna, když zahlédla, jak se valí zpátky první lidová vlna, že se utkali s celým vzbouřeným davem a že ho rozprášili.

Zabili na čtyři sta mužů na královském nádvoří, sto padesát až dvě stě na Carrouselu. Mimoto ukořistili sedm děl.

Tak daleko, jak mohli dohlédnout, neviděli člověka, jenž by se mohl bránit.

Jediné osamocené malé dělo, postavené na terase kteréhosi domu, dosud čelilo švýcarské gardě a nepřestávalo střílet, aniž je Švýcaři mohli na dálku umlčet.

Protože se však Švýcaři domnívali, že si to se vzbouřenci už vyřídili, chtěli se stůj co stůj zmocnit tohoto děla. Vtom se však rozlehl od nábřeží rachot bubnů a ponuré dunění blížící se artilerie.

Byla to armáda, na kterou se díval král z galérie Louvru.

Zároveň se roznesla zpráva, že král opustil palác a že požádal o úkryt v Národním shromáždění.

Je těžké vylíčit dojem, jaký učinila ta zpráva i na nejoddanější roajalisty.

Král, jenž slíbil, že zemře uprostřed svých věrných u podnoží svého trůnu, zbaběle utekl a přešel k nepříteli, anebo se přinejmenším dal do zajetí bez boje!

Od této chvíle měli národní gardisté za to, že jsou zproštěni přísahy, a takřka všichni se rozprchli.

Následovalo je i několik šlechticů, kterým se zdálo, že nemá smysl nechat se zabít za někoho, kdo se sám nebrání.

Zůstali jenom Švýcaři, mlčenliví, ponuří, jako ze žuly.

Z terasy pavilónu Flora a okny galérie Louvru bylo vidět, jak se sem hrnou ty fanatické davy z předměstí, jimž dosud neodolala žádná armáda a které jednoho dne vyvrátily Bastilu, pevnost, jež tkvěla svými kořeny v zemi čtyři staletí.

Útočníci měli tento plán: domnívali se ještě, že král je v zámku, chtěli zámek obklíčit ze všech stran a zmocnit se krále.

Oddíl, který táhl po levém břehu řeky, dostal rozkaz, aby si vynutil průchod mřížovou branou. Oddíl, jenž přicházel z ulice Saint-Honoré, měl proniknout branou u Feuillantů, zatímco hlavní síla, táhnoucí po pravém břehu pod vedením Westermannovým, Santerrovým a Billotovým, měla zaútočit zpředu.

Tento poslední oddíl vzal najednou útokem všechny brány Carrouselu. V čele kolony pochodovali Marseillané, táhli dvě malá děla nabitá kartáčovými náboji. Bez přestání hřmělo "Půjde to!".

Na Carrouselu stálo připraveno k boji dvě stě Švýcarů. Vzbouřenci táhli přímo na ně a v okamžiku, kdy Švýcaři na ně namířili, rozestoupili se před svými děly a děla vypálila na Švýcary.

Švýcaři rovněž vypálili salvu, ale hned se stáhli k zámku a zanechali na dláždění Carrouselu na třicet mrtvých a raněných.

Vzbouřenci v čele s marseillskými a bretonskými federáty se vrhli na Tuilerie a zmocnili se dvou nádvoří Královského dvora uprostřed zámku, kde už leželo tolik mrtvých, a nádvoří Princů, jež sousedilo s pavilónem Flora a s nábřežím.

Billot chtěl bojovat tam, kde padl Pitou. Nevzdával se ještě naděje, že ubohý mladík byl jenom raněn a že mu na Královském nádvoří prokáže stejnou službu, jakou mu prokázal Pitou na Martově poli.

Vstoupil tedy jako jeden z prvních na prostřední nádvoří. Byl tu zápach krve jako na jatkách. Stoupal z hromady mrtvol a zdálo se, že ho je nejenom cítit, ale i vidět.

Pohled na mrtvoly a pach krve rozběsnil útočníky. Vrhli se na zámek. Ostatně by nebyli mohli couvnout, ani kdyby chtěli, neboť branami Carrouselu se valily nové a nové zástupy a tlačily na ty, kdo už byli na nádvoří.

Řekněme však hned, že nikomu ani nenapadlo ustoupit, ačkoli průčelí zámku vypadalo jako ohňostroj. Jakmile dav vnikl na střední nádvoří, octl se stejně jako nedávno předvoj v křížovém ohni. Pálili na něj z vestibulu pod orlojem a z dvojí řady baráků.

Bylo nejprve nutno umlčet palbu z kasáren a hospodářských stavení.

Marseillané se na ně vrhli jako dogy, ale nemohli je zbořit pouhýma rukama. Ohlíželi se po páčidlech, motykách a krumpáčích.

Billot požádal o slepé náboje. Westermann pochopil.

Přinesli slepé náboje s doutnáky.

Marseillané nedbali, že by jim prach mohl vybuchnout v rukou, zapálili doutnáky a vrhali slepé náboje na baráky.

Baráky chytly. Jejich obránci byli nuceni stáhnout se do vestibulu.

Tam se bil muž proti muži sečnou i střelnou zbraní.

Vtom Billot ucítil, že ho někdo zezadu objal. Prudce se otočil, neboť měl za to, že má co dělat s nepřítelem. Ale když viděl, kdo ho objímá, zavýskl radostí.

Byl to Pitou! Nebyl k poznání, byl celý od krve od hlavy až k patě, ale byl to Pitou živý a zdravý a bez jediné ranky.

V okamžiku, když viděl, že Švýcaři se chystají k palbě, vykřikl, jak už víme, "K zemi!" a sám první dal příklad.

Palba jako ohromná kosa skosila všechno, co stálo, to je tři čtvrtiny oné lidské žatvy, jež rostla pětadvacet let a byla skosena v jediné vteřině.

Pitou byl doslova pochován pod mrtvolami a koupal se ve vlažné krvi.

Přes tento velice nepříjemný pocit se rozhodl, že nevydá ani hlásku a že první známku života projeví až v příhodném okamžiku.

Na ten příhodný okamžik musel čekat déle než hodinu. Je pravda, že každá minuta mu připadala jako celá hodina.

Konečně usoudil, že nastal příhodný okamžik, neboť uslyšel vítězný pokřik bojujícího lidu, a dokonce rozeznal i hlas Billotův.

Tehdy se vyhrabal zpod hromady mrtvol, otřásl se, a jak poznal Billota v prvních řadách, běžel k němu, aby ho přitiskl na srdce, nestaraje se o to, kterou stranou ho k srdci přitiskne.

Salva Švýcarů, jež znovu položila na zem tucet lidí, připomněla Billotovi a Pitouovi, že situace je pořád ještě vážná.

Devět set sáhů doškových střech hořelo napravo a nalevo od prostředního dvora. Vzduch byl těžký, nehnul se ani vánek. Kouř požárů a dým střelby se těžce válel po bojujících. Celý vestibul byl plný dýmu a kouře. Kouř zahaloval celé průčelí zámku, jenom z oken šlehal oheň. Tu a tam, když se dým trochu rozptýlil, octlo se průčelí v jednom plameni. Nikdo nemohl poznat, odkud sesílají na vzbouřence smrt, ani kam ji oni posílají na návštěvu.

Pitou, Billot a Marseillané v čele celého proudu postupovali krok za krokem kupředu a v oblacích dýmu vtrhli do vestibulu.

Tam narazili na zeď bajonetů. To byli Švýcaři.

Tu teprve začali Švýcaři ustupovat. Byl to ústup hrdinský, ustupovali krok za krokem, schod za schodem a na každém schodu zanechávali mrtvé. Přece však švýcarský batalión ustavičně pozvolna couval.

Večer napočítali na schodišti osmdesát mrtvol.

Tu se pojednou ozvalo v zámeckých pokojích a na chodbách volání:

"Král nařizuje Švýcarům, aby zastavili palbu."

Byly dvě hodiny odpoledne.

Hle, co se stalo v Národním shromáždění a vedlo k vydání rozkazu, aby byla zastavena palba. Ten rozkaz měl dvě přednosti. Zmírnil zběsilost vítězů a pokryl slávou přemožené.

V okamžiku, kdy se za královnou zabouchla vrata Feuillantů a Marie Antoinetta ještě ve zlomku vteřiny nahlédla, jak se nad Charnyho hlavou vznášejí železné kyje, píky a bajonety, hrozně vykřikla a chtěla se vrhnout ke dveřím. Ale její průvodci ji tlačili k zasedací síni.

Tam ji čekala velká radost. Uviděla svého syna, jak sedí na předsedově stole. Muž, jenž ho přinesl, mával vítězoslavně červenou čapkou nad chlapcovou hlavou a křičel plný radosti:

"Zachránil jsem syna svých pánů! Ať žije monseigneur korunní princ!"

Královna, jakmile uviděla, že její syn je v bezpečí, hned si vzpomněla na Charnyho.

"Pánové," poprosila, "jeden z mých nejstatečnějších důstojníků, jeden z mých nejoddanějších služebníků zůstal přede dveřmi ve smrtelném nebezpečí. Prosím vás, běžte mu na pomoc."

Pět nebo šest poslanců se zvedlo a spěchalo ke dveřím.

Král, královna a královská rodina a jejich nejužší doprovod usedli na sedadla vyhrazená ministrům.

Národní shromáždění přijalo královskou rodinu stojíc nikoli snad kvůli etiketě a předepsané úctě ke korunovaným hlavám. Chtělo především vyjádřit soucit s jejich neštěstím.

Než všichni usedli, dal král znamení, že chce promluvit.

"Přišel jsem sem," prohlásil, "abych zabránil velkému krveprolití. Domnívám se, že nemohu být nikde ve větším bezpečí než ve vašem středu."

"Sice," odpověděl Vergniaud, který ten den předsedal, "můžete se spolehnout, že Národní shromáždění bude pevné. Jeho členové přísahali, že zemřou, bude-li to nutné, hájíce práva národa a ústavní autority."

Král se posadil.

Vtom se ozvala strašná palba před samými branami Jízdárny. Národní garda, jež se přidala k povstalcům, střílela z terasy Feuillantů na kapitána a švýcarské vojáky, kteří provázeli krále po cestě do sněmovny.

Jakýsi důstojník Národní gardy, jenž patrně ztratil hlavu, vrazil do sněmovní síně, běžel až k zábradlí a vykřikoval:

"Švýcaři! Je po nás veta!"

Shromáždění se na chvíli domnívalo, že Švýcaři vyhráli, potlačili vzpouru a že si teď táhnou do Jízdárny pro krále.

Celá sněmovna povstala a v jednomyslném nadšení vztáhli poslanci, diváci na galériích, národní gardisté, zřízenci, prostě kdekdo, ruku k přísaze.

"Ať se stane cokoli, přísaháme, že budeme žít a zemřeme svobodně!"

Král a královská rodina neměli nic společného s touto přísahou. Zůstali také sedět. Výkřik z tří tisíc úst přeletěl jako uragán přes jejich hlavy.

Omyl netrval dlouho, ale tato chvíle nadšení byla vznešená.

Za čtvrt hodiny poté se ozval nový křik:

"Vzbouřenci jsou v zámku, táhnou na Národní shromáždění, chtějí zavraždit krále."

A tu lidé, kteří z odporu k monarchii právě přísahali, že raději svobodně zemřou, než by žili v otroctví, povstali stejně jednomyslně a přísahali, že budou chránit krále až do smrti.

Zároveň bylo oznámeno jménem Národního shromáždění švýcarskému kapitánu Durlerovi, aby zastavil boj a složil zbraně.

"Sloužím králi a ne Národnímu shromáždění," odpověděl kapitán. "Do Národního shromáždění mně nic není. Kde je králův rozkaz?"

Zmocněnci Národního shromážděni neměli psaný rozkaz.

"Velitelem mě ustanovil král," pokračoval Durler, "složím velení jenom do královských rukou."

Takřka násilím ho dovedli do sněmovny. Byl celý černý od prachu, celý červený od krve.

"Sire," řekl, "chtějí na mně, abych složil zbraně. Je to rozkaz Vašeho Veličenstva?"

"Ano," odpověděl Ludvík XVI. "Odevzdejte zbraně Národní gardě. Nechci, aby zbytečně hynuli stateční lidé jako vy."

Durler sklonil hlavu, povzdychl si a otočil se ke dveřím. Tam se však znovu obrátil, vrátil se ke králi a prohlásil, ze uposlechne jen písemného rozkazu.

Král tedy vzal kus papíru a napsal:

"Král nařizuje Švýcarům, aby složili zbraně a stáhli se do kasáren."

To byl onen rozkaz, který vyvolávali v komnatách, na chodbách a na schodištích v Tuileriích.

Poněvadž tento rozkaz zjednal ve shromáždění zase poněkud klid, předseda zazvonil:

"Pokračujme v jednání."

Tu se však zvedl jeden poslanec a upozornil, že jeden článek ústavy zakazuje, aby se Národní shromáždění usnášelo v králově přítomnosti.

"To je pravda," řekl Ludvík XVI., "ale kam nás dáte?"

"Sire," odpověděl předseda, "můžeme vám nabídnout lóži deníku Logographe, je prázdná, protože tento žurnál přestal vycházet."

"Dobrá," řekl král "půjdeme tam."

"Doveďte krále do lóže Logographu," nařídil Vergniaud.

Sluhové spěchali vykonat rozkaz.

Král, královna a královská rodina šli ze sněmovní síně stejnou cestou, jakou sem přišli, a octli se zpátky na chodbě.

"Co to je na zemi?" tázala se královna, "jakoby krev!"

Zřízenci neodpověděli. Byly-li to opravdu skvrny od krve, zřízenci snad nevěděli, jak se tu vzaly. Skvrny byly tím větší a častější, čím víc se královská rodina blížila k přikázané lóži. Král, aby ušetřil královnu toho pohledu, přidal do kroku, sám otevřel dveře a řekl:

"Vstupte, madam."

Královna vstoupila do lóže, sotva však překročila práh, vyjekla hrůzou, zakryla si rukama oči a vrhla se zpět.

V lóži byla uložena mrtvola. To vysvětlovalo krvavé stopy. Královna, jak spěchala do lóže, by bývala málem o mrtvolu zakopla. Proto také vykřikla a couvla zpět.

"Hleďme," řekl král týmž tónem, jakým řekl před chvíli: to je hlava chudáka pana Mandata, "hleďme, to je mrtvola chudáka pana de Charny!"

Byla to opravdu mrtvola hraběte, poslanci vytrhli jeho tělo z rukou vrahů a uložili je v lóži Logographu. Neměli ovšem potuchy, že za malou chvíli bude lóže určena pro královskou rodinu.

Mrtvola byla odnesena a královská rodina vstoupila do lóže. Chtěli utřít a umýt podlahu, byla celá zakrvácená. Ale královna odmítla a sama se první posadila.

"Tato krev byla prolita za nás," prohlásila, "chci ji mít stále před očima!"

Byly tři hodiny odpoledne.

35. Od tří do šesti odpoledne

Opustili jsme královský zámek v okamžiku, kdy hlavní chodba byla způli dobyta, Švýcaři vytlačeni schod za schodem až ke královským komnatám a kdy se v komnatách a na chodbách ozvalo volání: "Švýcarům se nařizuje, aby zastavili boj!"

Tato kniha je pravděpodobně poslední, kterou píšeme o této hrozné době. Jak naše vyprávění pokračuje, opouštíme půdu, na kterou se už nikdy nehodláme vrátit. Proto si můžeme dovolit vylíčit svým čtenářům do všech podrobností tento mimořádně významný den. Máme na to tím větší právo, že tak činíme nestranně, bez jakéhokoli zaujetí a bez zášti proti komukoli.

Čtenář vstoupil na Královské nádvoří za Marseillany. Šel s Billotem a Pitouem v ohni a kouři schod za schodem po zámeckém schodišti, na jehož vrcholu jsme oba opustili.

V tom okamžiku byly Tuilerie dobyty.

Kdo byl temný duch tohoto vítězství?

Hněv lidu, bude znít odpověď.

Ano, to nelze popírat. Ale kdo dal tomu hněvu směr?

Muž, o němž jsme se dosud sotva zmínili, onen pruský důstojník, který jel na malém černém koni po boku obra Santerra - Alsasan Westermann.

Kdo byl ten muž, jenž se jako blesk objevil uprostřed bouře?

Byl to jeden z těch lidí, jež si Bůh schovává ve zbrojnici svého hněvu a jež vytáhne na světlo v okamžiku, kdy je

potřebuje, ve chvíli, kdy chce udeřit.

Jeho jméno je WESTERMANN, muž západu.

Opravdu, objevuje se, když slunce monarchie zapadá, aby už nevyšlo.

Kdo na něho připadl? Kdo vytušil, že to je pravý muž pro tuto chvíli? Kdo pochopil, že sládkovi Santerrovi, obru vytesanému z hory masa, je třeba vdechnout duši pro tento zápas, v němž měli Titáni sesadit z trůnu bohy? Kdo doplnil Santerra Westermannem?

Danton.

Kde nalezl hrozný tribun lidu tohoto vítěze?

Na smetišti vyvrhelů, lůzy, ve vězení Saint-Lazare.

Westermann byl obviněn - řekněme však hned po pravdě, že nikoli usvědčen -, že falšoval směnky, a byl ve vyšetřovací vazbě.

Danton potřeboval pro práci 10. srpna člověka, který před ničím necouvne, neboť kdyby couvl, dostal by se na pranýř.

Danton si dobře prohlédl záhadného vězně a v den a v hodinu, kdy ho potřeboval, rozlomil svou mocnou rukou řetězy a závory Westermannova vězení a řekl vězni: Pojď!

Revoluce neznamená jenom, jak jsem již řekl, že ti, kdo jsou dole, se dostanou nahoru, ale i to, že vězni se dostanou na svobodu, že se z nich stanou svobodní lidé. A nejenom svobodní lidé, ale i mocní této země, velikáni, knížata a králové!

Danton si byl bezpochyby zcela jist tím, co se stane, proto předstíral takovou nečinnost, ba malátnost v horečnatých tmách pochybností a obav před krvavým svítáním 10. srpna.

Předešlého dne zasil vítr. Nemusel se už o nic starat, mohl si být jist, že sklidí bouři.

Vítr, to byl Westermann, bouře byl Santerre, to obří ztělesnění lidu.

Santerre se toho dne skoro ani neukázal. Westermann byl všude, byl duší všeho.

Westermann řídil spojení vzbouřenců z předměstí Saint-Marceau a z předměstí Saint-Antoine na Pont Neuf. Westermann cválal na svém malém černém koni v čele armády branami Carrouselu. Westermann zatloukl jílcem svého kordu na brány Tuilerií, jako by to byla brána kasáren, do nichž se vrací pluk na konci pochodu.

Viděli jsme, jak se ta brána otevřela, jak Švýcaři hrdinsky a do poslední chvíle konali svou povinnost, jak se bili, ustupovali krok za krokem a neutíkali, jak byli pobiti, ale nikoli přemoženi. Sledovali jsme je schod za schodem po celém schodišti, jež pokryli svými mrtvolami. Sledujme je teď ještě v Tuileriích, jež mají opět pokrýt svými padlými.

Ve chvíli, kdy se rozhlásilo, že král opustil zámek, dvě až tři sta šlechticů, kteří přišli zemřít s králem, se sešlo v sále královniných stráží, aby se poradili, má-li ještě nějaký smysl zemřít za krále, když král nechtěl zemřít s nimi.

Nakonec se rozhodli takto: odešel-li král do Národního shromáždění, půjdou i oni za ním.

Sehnali všechny Švýcary, které ještě mohli sehnat, asi dva tucty národních gardistů, a v počtu asi pěti set mužů sešli do parku.

Cesta byla uzavřena mřížovou branou, jíž se říkalo Královnina mříž. Chtěli vypáčit zámek, ale zámek nepovolil.

Několik nejsilnějších mužů začalo lomcovat závorou a nakonec ji zlomili. Uvolněný průchod otvíral sice cestu, ale projít jím mohl toliko muž za mužem.

Nějakých třicet kroků odsud stály batalióny národních gardistů u mřížových vrat vedoucích na Pont Royal.

První vyšli tím úzkým průchodem dva švýcarští vojáci. Než udělali čtyři kroky, byli zabiti.

Ostatní kráčeli přes jejich mrtvoly.

Celý oddíl byl zasypán deštěm střel. Ale protože Švýcaři měli zvlášť pestré a lesklé uniformy, poskytovali střelcům výhodnější cíl, takže gardisté se strefovali hlavně do Švýcarů. Šedesát až sedmdesát Švýcarů padlo, kdežto ze šlechticů byl jen jeden raněn a dva zabiti.

Dva zabiti šlechtici byli pánové de Carteja a de Clermont d'Ambois. Raněný šlechtic byl pan de Viomesnil.

Na další cestě šel průvod kolem oddílu Národní gardy; gardisté se opírali o terasu u řeky a postávali pod stromy. Teď vyběhli z úkrytu, vypálili na Švýcary a osm až deset Švýcarů opět padlo.

Zbytek průvodu, jenž na nějakých osmdesáti krocích ztratil osmdesát lidí, zamířil ke schodišti na terasu Feuillantů.

Pan de Choiseul je viděl zdálky, s kordem v ruce k ním běžel pod dělostřeleckou palbou z Pont Royal a Pont Tournant a snažil se je zachránit.

"Do Národního shromáždění!" křičel.

A domnívaje se, že čtyři sta mužů jde za ním, vrhl se do chodby a na schodiště, jež vede k zasedací síni.

Na posledním schodě potkal Merlina.

"Co tu děláte, nešťastníku, s kordem v ruce?" volal na něho poslanec.

Pan de Choiseul se podíval za sebe: byl sám.

"Schovejte kord do pochvy a jděte za králem," řekl mu Merlin. "Neviděl vás nikdo než já, to je, jako by vás nikdo neviděl."

Co se stalo s muži, o nichž se pan de Choiseul mylně domníval, že jdou za ním?

Dělostřelba a palba z pušek jimi zatočily jako větrný vír suchým listím a rozprášily je po terase Oranžerie.

Z terasy Oranžerie se vrhli prchající na náměstí Ludvíka XV. a utíkali ke skladištím, aby se dostali na bulváry nebo na Elysejská pole.

Pan de Viomesnil, osm až deset šlechticů a pět Švýcarů se uteklo do paláce benátského vyslanectví v ulici Saint-Florentin, kde byla naštěstí otevřena vrata. Šťastně se zachránili.

Zbytek uprchlíků se snažil doběhnout na Elysejská pole. Ozvaly se však dvě rány z děl, nabitých kartáči a umístěných u sochy Ludvíka XV., a roztříštily houf na tři části.

Jedna z nich utekla na bulvár a potkala žandarmerii, která přicházela s batalionem od kapucínů.

Prchající myslili, že jsou zachráněni. Pan de Villiers, bývalý major žandarmerie, běžel k prvnímu jezdci a s rozpřaženýma rukama volal: "Pomozte nám, přátelé!"

Jezdec mu jedinou ranou z pistole roztříštil lebku.

Když to uviděli Švýcaři - bylo jich třicet a byl s nimi jeden šlechtic, někdejší královské páže -, obrátili se a prchali směrem k paláci ministerstva námořnictví.

Tam se radili, co by měli podniknout.

Třicet Švýcarů bylo toho mínění, že udělají nejlíp, když se vzdají. Uviděli osm sansculottů, odhodili pušky a začali provolávat: "Ať žije národ!"

"Ach, vy zrádci!" křičeli na ně sansculotti, "teď se chcete vzdát, když jste v kaši! Teďka křičíte ‚Ať žije národ!' a myslíte, že vám to pomůže? Tuhle!"

A vtom už dva Švýcaři padli, jeden proboden pikou, druhý ranou z pušky.

Okamžitě jim chátra uřízla hlavy a nabodla je na píku.

Švýcaři, rozzuření smrti dvou kamarádů, se chopili pušek a obnovili palbu.

Osm sansculottů se vzápětí válelo v krvi.

Švýcaři se vrhli k hlavní bráně ministerstva, ale naběhli před jícen děla.

Couvli; dělo popojelo proti ním. Všichni Švýcaři se nahrnuli do kouta. Dělo se otočilo, namířilo na ně a zahřměla rána.

Z osmadvaceti Švýcarů jich padlo třiadvacet. Naštěstí v témž okamžiku, ještě když zbylých pět zahaloval dělostřelcům kouř, otevřela se za Švýcary dvířka a pět Švýcarů s bývalým královým pážetem se uteklo do těch dveří.

Všech šest se tam vrhlo, jak jen stačilo. Dveře se za nimi hned zase zavřely. Dělostřelci neviděli tajná anglická dvířka, jež jim vyrvala zbylé vojáky. Domnívali se, že pobili všechny, a odtáhli s vítězným pokřikem i se svým dělem.

Druhou část rozprášeného houfu tvořilo třicet vojáků a šlechticů. Velel jim pan de Forestier de Saint-Venant. Obklíčen ze všech stran na začátku Elysejských polí velitel chtěl alespoň co nejdráž prodat svůj život a život svých lidí. V čele svých třiceti mužů s kordem v ruce, vojáci s bajonety nasazenými na puškách, zaútočil třikrát na batalión, jenž stál u paty pomníku krále Ludvíka. V těch třech útocích na bodák ztratil nepřátelskou palbou patnáct lidí.

S patnácti zbylými vojáky se pokusil dostat úzkým průchodem na Elysejská pole. Ale salva z mušket mu zabila osm lidí. Sedm zbývajících se rozuteklo, jízdní četníci je však pronásledovali a pobili šavlemi.

Pan de Saint-Venant se málem už zachránil do kavárny des Ambassadeurs, jeden z jízdních četníků, jenž ho stíhal, však přeskočil příkop dělící promenádu od ulice a ranou z pistole roztříštil páteř nešťastného velitele.

Třetí část, asi šedesát lidí, doběhla na Elysejská pole a zamířila ke Courbevoie jako holubi, kteří se slétají do holubníku, nebo ovce, jež se utíkají do ovčince. Courbevoie byla totiž kasárna.

Obklopilo je jízdní četnictvo a lid a vedli je na radnici, snad že je opravdu chtěli zachránit. Ale na náměstí de Gréve dav nějakých dvou nebo tří tisíc zuřivců se zmocnil ubožáků a povraždil je.

Mladý šlechtic rytíř Charles d'Autichamp utíkal ze zámku ulicí de l'Échelle, v každé ruce pistoli. Dva muži se ho pokusili zastavit. zabil je oba. Nato se ho zmocnil lid a vlekl jej na náměstí de Gréve, aby ho tam slavnostně popravil.

Ale naštěstí ho lůza zapomněla prohledat. Kromě dvou pistolí, které teď byly k nepotřebě, a proto je zahodil, měl v kapse ještě nůž. Otevřel ho v kapse a čekal, až ho bude moci použít. Když přišli na náměstí před radnicí, vraždila tam právě chátra šedesát Švýcarů, které tam přivedli. Ta podívaná velmi zaujala oba Autichampovy strážce. Mladý rytíř jim oběma vrazil nůž do zad a vklouzl do davu jako had.

Sto mužů, kteří provázeli krále do Národního shromáždění a kteří byli odzbrojeni, když se uchýlili k Feuillantům, pět set šlechticů a Švýcarů, o jejichž osudu jsme právě vyprávěli, několik ojedinělých uprchlíků, jako byl pan Charles d'Autichamp, jenž tak šťastně unikl smrti - to byli ti, kdo odešli ze zámku.

Zbytek byl pobit ve vestibulu, na schodištích, povražděn v komnatách nebo v kapli.

Devět set mrtvol Švýcarů a šlechticů pokrývalo podlahy a schodiště Tuilerií!

36. Od šesti do devíti večer

Dav se vedral do královského paláce jako do doupěte dravé zvěře. Své city vyjadřoval výkřiky: "Smrt vlku! Smrt vlčici! Smrt vlčatům!"

Kdyby byl dostal do ruky krále, královnu nebo korunního prince, byl by bez váhání všem třem srazil hlavy a byl by věřil, že vykonává spravedlivý soud.

Řekněme hned, že by to pro ně bylo to nejlepší, co je mohlo potkat.

Když je vítězové nenašli, ačkoli je hledali ve všech skříních, za čalouněním, dokonce i pod postelemi, mstili se na všem, na lidech jako na věcech. Bořili a lámali se stejnou necitelnou divokostí všechno, co jim padlo do rukou, i zdi, v nichž byl dán povel k bartolomějské noci a k masakru na Martově poli a jež je dráždily k strašné pomstě.

Čtenář vidí, že se nesnažíme lid nijak omývat, naopak ukazujeme jej takový, jaký toho dne opravdu byl, to jest potřísněný blátem a krví. Přece však musíme hned dodat, že většina vítězů opustila královský palác se zkrvavenýma, ale prázdnýma rukama. Lid sám postřílel ten den dvě stě zlodějů.

Peltier, kterého jistě nikdo nemůže vinit, že by stranicky nadržoval vlastencům, vypravuje, že jakýsi obchodník vínem, jménem Mallet, přinesl do Zákonodárného shromáždění sto třiasedmdesát louisdorů, které našel u kněze zabitého v zámku; že pětadvacet sansculottů přineslo necky plné královského skla a nádobí; že jakýsi bojovník hodil na stůl předsedy Národního shromáždění kříž svatého Ludvíka; jiný tam položil hodinky, které našel u jednoho Švýcara; jiný přinesl balík asignátů, jiný měšec tolarů, jeden klenoty, jeden diamanty a konečně jeden vzbouřenec kazetu, jež patřila královně a v níž bylo patnáct set louisdorů.

A historik dodává ironicky, aniž tuší, že tím vlastně vzdává všem těm lidem skutečnou chválu: "Zákonodárné shromáždění vyslovilo politování, že nezná jména skromných občanů, kteří mu přišli věrně odevzdat všecky ty poklady

ukradené králi."

Nechceme lidu lichotit. Víme, že to je nejnevděčnější, nejvrtošivější a nejnestálejší ze všech pánů. Chceme však mluvit stejně o jeho zločinech jako o ctnostech.

V ten den byl lid krutý. Umýval si ruce v krvi s rozkoší; vyhazoval živé šlechtice z oken. Švýcarům, ať byli mrtví, nebo ať umírali, rozparoval břicha; vytrhával jim z prsou srdce a mačkal je v hrsti jako houbu. Uřezával hlavy a nosil je na hrotech pík. Toho dne si lid - jenž se domníval; že by se zneuctil, kdyby ukradl hodinky nebo kříž svatého Ludvíka - dosyta dopřál nejhroznějších a nejkrutějších rozkoší.

A přece uprostřed toho vraždění živých a hanobení mrtvých jako nasycený lev dával někdy milost.

Královna zanechala v Tuileriích tyto dámy: paní z Tarentu, de la Roche-Aymon, de Ginestous a slečnu Paulinu de Tourzel; zavřely se dokonce v ložnici Marie Antoinetty. Když byl zámek dobyt, slyšely nářek umírajících, hrozby vítězů, slyšely, jak se k ním blíží strašné, nelítostné kroky.

Paní z Tarentu šla otevřít dveře.

"Vejděte," řekla, "jsme tu jen samé ženy."

Vítězové vstoupili ještě s kouřícími puškami a se zkrvavenými šavlemi v rukou.

Ženy padly na kolena.

Vrazi se už rozmáchli noži nad jejich hlavami. Nadávali jim, že to jsou rádkyně paní Veto, důvěrnice Rakušanky. A tu zvolal od prahu muž s dlouhými vousy, kterého sem poslal Pétion:

"Dejte milost těm ženám! Nehanobte národ!"

A ženy dostaly milost.

Paní Campanová, které královna řekla: "Počkejte na mě, vrátím se pro vás, anebo pro vás pošlu, až se dostanu . . . bůhvíkam," paní Campanová čekala ve svém pokoji, až pro ni královna přijde nebo si pro ni pošle.

Vypravuje sama, že v tom hrozném zmatku úplně ztratila hlavu, a když nikde neviděla svou sestru, jež se schovávala za nějakou záclonou nebo pod nějakým kusem nábytku, domnívala se, že ji najde v mezipatře, a běžela do svého pokoje. Tam však nalezla jen dvě komorné a obrovského muže, královnina hajduka.

Když toho člověka uviděla, pochopila, i když byla strachem bez sebe, že největší nebezpečí nehrozí jí, nýbrž jemu.

"Utečte přece." křikla na něho, "utečte, nešťastníče, všichni sluhové už vzali nohy na ramena! Utečte, dokud je ještě čas!"

Hajduk se pokusil vstát, ale upadl zase na zem a naříkal plačtivým hlasem:

"Já, já, já - nemůžu, já umírám strachy."

Ještě to ani nedořekl, když se do pokoje vedral houf lidí, krvežíznivých a zpitých záštím, vrhli se na hajduka a rozsekali ho na kusy.

Paní Campanová s dvěma komornými utekly malým postranním schodištěm pro služebnictvo.

Když několik zabijáků vidělo, jak ženy prchají, vrhlo se za nimi a za okamžik je dostihli.

Obě komorné klesly na kolena, prosily vrahy o smilování a chytaly oběma rukama jejich šavle.

Paní Campanovou dostihli na prvním schodě, zběsilcova ruka ji uchopila zezadu za šaty. Paní Campanová viděla, jak se jí nad hlavou smrtonosně zableskla šavle. Měřila už v duchu okamžiky, které ji dělí od věčnosti, okamžiky, jež jsou sice krátké jako mžiknutí oka, ale v nichž se přece člověku vybaví před tváří smrti vzpomínka na celý život, když tu se ozval pod schodištěm velitelský hlas:

"Co to tam nahoře děláte?"

"Co je?" vykřikl vrah, "co to tam meleš, ty dole?"

"Ženy se nezabíjejí, rozumíte!" volal hlas zdola.

Paní Campanová klečela. Šavle se jí vznášela nad hlavou a ubohá žena si v duchu představovala, jakou bolest jí způsobí.

Ale vtom řekl její kat:

"Vstaň, darebnice, národ ti odpouští."

Co zatím dělal král v lóži Logographu?

Král měl hlad a žádal, aby mu přinesli večeři.

Přinesli mu chléb, víno, kuře, studený nářez a ovoce. Jako všichni králové z bourbonského rodu, jako Jindřich IV., jako Ludvík XIV., byl král velký žrout. Nad všechny duševní pocity, jež se tak zřídka projevily na jeho rozměklé a uvadlé tváři, ustavičně vynikaly dvě naléhavé tělesné potřeby: potřeba spánku a hlad. Viděli jsme, jak v paláci uprostřed největšího vzrušení div neusnul, teď vidíme, jak v Zákonodárném shromáždění nemůže přemoci hlad.

Král lámal chleba a krájel si kuře, jako by byl na lovu, vůbec se nestaral o to, že jsou na něho upřeny všechny oči.

Jedny z těch očí horečně planuly, protože nemohly plakat. Byly to oči královniny.

Marie Antoinetta odmítala všechno; sytila se zoufalstvím.

Vytrpěla mnoho na cestě z Varennes. Vytrpěla mnoho za svého zajetí v Tuileriích. Vytrpěla mnoho minulé noci a dnešního dne, ale snad nikdy netrpěla tolik, jako když se musela dívat, jak král jí.

A přesto byla situace tak vážná, že by každému jinému než Ludvíku XVI. vzala chuť na jídlo.

Zákonodárné shromáždění, v němž král hledal útočiště a ochranu, by bylo vlastně samo ochrany potřebovalo. Také si nijak svou slabost nezastíralo..

Ráno chtělo zabránit zavraždění Suleauovu, ale nedokázalo to.

Ve dvě hodiny chtělo zabránit masakru Švýcarů, rovněž bez úspěchu.

Teď bylo samo ohroženo zběsilým davem, jenž bez ustání řval: "Sesaďte krále, sesaďte krále!"

Utvořila se zvláštní komise.

Dal se do ní zvolit také Vergniaud, řízení schůze předal Guadetovi, aby moc zůstala v rukou Girondy.

Porada netrvala dlouho. Komisaři se radili za zvuků palby z pušek a děl.

Vergniaud byl pověřen, aby redigoval akt o dočasné suspenzi královské moci.

Vrátil se do Národního shromáždění zachmuřený a zničený a nesnažil se ani zakrývat smutek a skleslost. Byl to poslední projev úcty ke králi, úcty k monarchii, úcty hostitele k hostu.

"Pánové," prohlásil, "jménem mimořádné komise vám navrhuji velmi rozhodné opatření. Odvolávám se však na bolest, která vás všechny proniká a jež vás jistě pohne, abyste posoudili, jak je důležité pro blaho vlasti, abyste tento návrh bez váhání přijali.

Zákonodárné shromáždění je přesvědčeno, že nebezpečí, jež hrozí vlasti, dosáhlo svého vrcholu. Zmatky, pod nimiž sténá celá země, pramení především z nedůvěry, jakou vyvolává postup nejvyššího představitele výkonné moci v zápase, jenž je veden v jeho jméně proti ústavě a národní nezávislosti. Tato nedůvěra vyvolala ve všech částech země přání, aby autorita svěřená Ludvíku XVI. byla odvolána.

Zákonodárné shromáždění nechce nicméně jakožto zákonodárný, sbor zvětšovat vlastní autoritu nějakou uzurpací. A protože nemůže jinak dostát své přísaze na ústavu a své pevné vůli zachránit svobodu, než odvolá-li se k svrchovanosti lidu, vydává Zákonodárné shromáždění tento dekret:

"Francouzský lid se vybízí, aby utvořil Národní konvent.

Nejvyšší představitel výkonné moci se dočasně zbavuje všech svých funkcí. Bude navržen dekret, jimž bude jmenován guvernér pro královského prince.

Výplata civilní listy se zastavuje.

Král a královská rodina zůstanou pod ochranou Zákonodárného shromáždění, dokud se poměry v Paříži neuklidní.

Pařížský departement připraví Luxembourg jako sídlo královské rodiny; bude střeženo občanskou stráží."

Král poslouchal dekret se svou obvyklou lhostejností.

Když se Vergniaud vrátil na své předsednické místo, vyklonil se král k němu z lóže Logographu.

"Víte, že není zrovna podle ústavy, na čem jste se právě usnesli?"

"Máte pravdu, Sire," odpověděl Vergniaud. "Jenže to byl jediný způsob, jak zachránit váš život. Kdybychom vám nebyli vzali korunu, byli by si vzali vaši hlavu!"

Král pokrčil rameny, jako by chtěl říci: "To je možné," a posadil se.

V tom okamžiku začaly bít hodiny nad jeho hlavou. Král počítal každý úder. Když dozněl poslední, řekl:

"Devět."

Dekret Zákonodárného shromáždění stanovil, že král se svou rodinou zůstane pod ochranou zákonodárného sboru, dokud se poměry v Paříži neuklidní.

Po deváté přišli sněmovní inspektoři, aby královskou rodinu dovedli do prozatímního příbytku, jenž byl pro ni připraven. Král kynul rukou na znamení, že chce ještě chviličku počkat.

Jednalo se opravdu o věc, jež pro něho nebyla bez významu: jmenovali se noví ministři.

Ministry války, vnitra a financí se stali ministři, které král propustil: Roland, Claviéres a Servan.

Zbývala spravedlnost, námořnictví a zahraničí.

Ministrem spravedlnosti byl jmenován Danton, námořnictví Monge, ministrem zahraničí Lebrun.

Když byl poslední ministr jmenován řekl král: "Pojďme!"

A sám se zvedl první. Královna šla za ním. Od okamžiku, co odešla z Tuilerií, odmítala všechno, nenapila se ani vody.

Za královnou šli madam Alžběta, korunní princ, madam Royale, paní de Lamballe a paní de Tourzel.

Příbytek, který pro krále připravili, byl v nejvyšším patře starého kláštera feuiliantů. Bydlil v něm dříve archivář Camus a byt se skládal ze čtyř pokojů.

V prvním pokoji - ve skutečnostmi to byla spíše předsíň - zůstali dvořané věrní králi v jeho neštěstí. Byl to princ de Poix, baron d'Aubier, pan de Saint-Pardon, pan de Goguelat, pan de Chamillé a pan Hue.

Druhý pokoj zaujal král.

Třetí pokoj byl nabídnut královně. Jedině v tomto pokoji byly tapety. Když do něho Marie Antoinetta vstoupila, vrhla se na lůžko, zahryzla se do podušky, zmítána bolestí, proti níž nemohla být větší bolest člověka, kterého by lámali kolem.

Obě děti zůstaly u ní.

Čtvrtý pokoj, velmi malý, zbyl pro madam Alžbětu, paní de Lamballe a paní de Tourzel; stěsnaly se tam, jak mohly.

Královna neměla nic. Neměla především peníze, peněženku i hodinky jí ukradli ve zmatku před Národním shromážděním. Neměla ani prádlo, neboť si pochopitelně z Tuilerií nic neodnesla.

Vypůjčila si pětadvacet louisdorů od sestry madam Campanové a poslala si pro prádlo na anglické vyslanectví.

Večer nechalo Národní shromáždění vyhlásit ve světle pochodní v pařížských ulicích dekret, na němž se toho dne usneslo.

37. Od devíti do půlnoci

Na Carrouselu, v ulici Saint-Honoré a na nábřeží osvětlovaly pochodně smutné divadlo!

Zápas zbraní byl dobojován, ale v srdcích zbylo ještě plno nenávisti a zoufalství.

Současní historikové, zvláště roajalisté, jsou - ostatně to jsme i my - plni soucitu k vznešeným hlavám, z jejichž čela tento hrozný den strhl korunu. Oceňují odvahu, kázeň a oddanost Švýcarů a šlechticů. Ukazují na krev, kterou prolili obránci trůnu. Nemyslí už tolik na mrtvoly, jimiž posel bojiště lid, na pláč matek, sester a vdov.

Je třeba o tom říci několik slov.

Před Bohem, jenž ve své svrchované moudrosti nejenom dovoluje, ale dokonce řídí všechno, co se na tomto světě děje, krev je krev a slzy jsou slzy, ať je prolévá kdokoli.

Na straně lidu je počet mrtvých nepoměrně větší než na straně Švýcarů a šlechticů.

Poslyšme, co o tom říká autor Historie revoluce 10. srpna Peltier, sám roajalista.

"Den 10. srpna si vyžádal na lidských životech na sedm set vojáků, dvaadvacet důstojníků, dvacet národních gardistů věrných králi, pět set federátů, tři velitele národního vojska, čtyřicet žandarmů, více než sto královských služebníků, dvě stě lidí zastřelených pro krádež 5, devět občanů zavražděných u Feuillantů, pana de Clermont d'Amboise a asi tři tisíce mužů z lidu, zabitých na Carrouselu, v tuilerijském parku a na náměstí Ludvíka XV. Celkem asi čtyři tisíce šest set mužů."

Lze si to představit: viděli jsme, jak důkladně byly opevněny Tuilerie. Švýcaři stříleli hlavně z úkrytu za silnými zdmi. Vzbouřenci naopak museli nastavovat ranám holá prsa.

Tři tisíce pět set povstalců, nepočítáme-li dvě stě postřílených zlodějů, tedy zahynulo! Můžeme přitom předpokládat, že přibližně právě tolik bylo raněných. Autor Historie revoluce 10. srpna mluví pouze o mrtvých.

Z těch tří tisíc pěti set mužů byla jistě dobrá, polovina ženatých. Byli to otcové rodin, kteří se vrhli do boje s první zbraní, jež jim padla do ruky, anebo vůbec beze zbraně. Šli na smrt a zanechali ve svých brlozích hladové děti a zoufalé ženy.

Šli si pro smrt buď na Carrousel, kde boj začal, nebo do zámeckých komnat, kde pokračoval, nebo do tuilerijského parku, kde skončil.

Od tří hodin odpoledne do devíti hodin večer byli ve spěchu odneseni a naházeni na hřbitov svaté Magdalény všichni mrtví vojáci, kteří měli na sobě uniformu.

Mrtvoly mužů z lidu se odvážely na kárách do čtvrtí, kam padli bojovníci patřili. Takřka všichni byli z předměstí Saint-Antoine anebo ze čtvrti Saint-Marceau. Tam, zvláště na náměstí Bastily, před Arsenalem, na náměstí Maubertově a před Pantheonem nakladli mrtvoly jednu vedle druhé.

Pokaždé, když ty ponuré vozy s těžkým nákladem vyjely do jednoho z obou předměstí, zanechávajíce za sebou krvavou stopu, obklopil je zástup matek, žen, sester, dětí, plných smrtelné úzkosti. A jak živí poznávali mrtvé, rozlehl se křik plný hrozeb a pláče. Zběsilé kletby se jako zlověstní noční ptáci nesly k neblahým Tuileriím na krále, královnu, dvůr, na královy šlechtické rádce. Jedni si slibovali, že se v budoucnosti pomstí - a pomstili se opravdu 2. září a 21. ledna. Druzí se znovu chopili píky, šavle, pušky a zpití krvi, kterou právě pili očima, se znovu vydali do Paříže vraždit . . . Švýcary, kteří ještě zůstali naživu, dvořany, krále, královnu, kdyby jim padli do rukou!

Nic nebylo platno říkat jim: "Zavraždíte-li krále a královnu, uděláte z jejich dětí sirotky, pobijete-li šlechtice, uděláte vdovy z jejich žen, způsobíte zármutek jejich sestrám!" Ženy, sestry, děti odpovídaly: "Ale my jsme také sirotci, jsme také zarmoucené sestry a vdovy!" A se srdcem přeplněným bolestí vzlykaly před Zákonodárným shromážděním, před Opatstvím a před tuilerijskými branami se rozléhal křik: "Pomstu! Pomstu!"

Byl hrozný pohled na Tuilerie, zbrocené krví, plné kouře po uhašených ohních, opuštěné všemi a poseté mrtvolami. Bděly tam jenom tři čtyři hlídky, aby zabránily nočním ptákům loupit v tom zbědovaném královském příbytku s vyvrácenými dveřmi a rozbitými okny pod záminkou, že přišli hledat své mrtvé.

Rovněž v každém vestibulu a u každého schodiště stála stráž.

Stráži v pavilónu Orloje, to jest u velkého schodiště, velel mladý kapitán Národní gardy, v němž zřejmě pohled na tuto spoušť budil velký žal. Bylo to vidět na jeho tváři pokaždé, když odjížděl další vůz s mrtvolami, což se dělo do jisté míry pod jeho dohledem. Zdálo se však, že v strašných událostech dnešního dne stejně jako krále ani jeho nepřešla chuť k jídlu, neboť v jedenáct hodím večer se pilně zaměstnával čtyřlibrovým bochníkem chleba, ukrajoval si z něho ohromné krajíce a sousta, která ukusoval, se mu sotva vešla do úst.

Opíral se o sloup ve vestibulu a pozoroval mlčenlivé procesí matek, žen a dcer, jež přicházely v záři hořících pochodní hledat ve vyhaslém kráteru mrtvoly svých otců, mužů a synů.

Vtom sebou mladý kapitán trhl, zdálo se mu, že v jednom tom ženském stínu zahaleném v černém závoji poznává známou postavu.

"Hraběnka de Charny," zašeptal. Ale stín neslyšel jeho šepot, prošel kolem něho a vůbec si ho nepovšiml.

Mladý kapitán kývl na svého poručíka:

„Désiré," řekl mu, "tahle dáma je známá pana Gilberta a hledá pravděpodobně mezi mrtvými svého muže. Musím jít za ní, abych jí pomohl, bude-li něco potřebovat. Předávám ti velení stráže. Buď bdělý za oba!"

"U všech hromů," odpověděl poručík - kapitán ho oslovil Désiré a my můžeme klidně :prozradit příjmení Maniquet - "ta tvá dáma nosí nos hezky vzhůru, jako by to byla nějaká aristokratka."

"Však to také aristokratka je," řekl kapitán, "je to hraběnka."

"Jdi si tedy za ní, já budu dávat pozor za dva."

Hraběnka de Charny zahnula už za první roh schodiště, když se kapitán v uctivé vzdálenosti vydal za ní.

Kapitán se nemýlil. Ubohá Andrée opravdu hledala svého muže; jenže ho nehledala s třesoucí se úzkostí obav, ale s ponurým přesvědčením zoufalství.

Po zprávách o událostech v Paříži se Charny probudil z radostného opojení domácího štěstí a přišel k ženě bledý, ale pevně rozhodnutý:

"Drahá Andrée, francouzsky král je v nebezpečí života a potřebuje všechny své obránce. Co mám dělat?"

Andrée odpověděla:

"Jdi, kam tě volá povinnost, Oliviere, a bude-li třeba, zemři pro krále."

"Ale co ty?" otázal se Charny.

"O mě se nestarej," prohlásila Andrée, "žila jsem jenom pro tebe a Bůh mně jistě dovolí, abych zemřela s tebou."

Od toho okamžiku bylo mezi oběma těmi šlechetnými srdci všechno jasné. Nepromluvili už o tom ani slova. Objednali poštovní koně, odjeli do Paříže a v pět hodin odpoledne se ubytovali v malém paláci v ulici Coq-Héron.

Jak už víme, Charny přišel ještě ten večer v uniformě námořního důstojníka ke královně právě v okamžiku, kdy

Gilbert, jenž věděl, jaký má hrabě vliv na královnu, chtěl pro něho poslat. Od té chvíle už královnu neopustil.

Andrée zůstala sama se svými komornými, zavřela dům a modlila se. Na okamžik jí napadlo, že by měla po příkladu svého muže zaujmout své místo u královny. Ale neměla k tomu odvahu.

Den 9. srpna uplynul v úzkostech, aniž k něčemu došlo.

Desátého v devět hodin ráno uslyšela první dělové rány. Není třeba říkat, jak každá ozvěna válečného běsnění otřásla jejím srdcem.

Kolem druhé hodiny odpoledne palba ustala.

Zvítězil lid, nebo byl přemožen?

Andrée se poslala zeptat na ulici: lid zvítězil!

Co se stalo s Charnym v tom strašném zápase? Věděla, že jistě stál na nejohroženějším místě.

Poslala znovu do ulic: dozvěděla se, že takřka všichni Švýcaři byli pobiti, ale skoro všichni šlechtici se prý zachránili.

Čekala.

Charny se mohl vrátit v nějakém přestrojení. Také bylo lze předpokládat, že Charny bude muset okamžitě uprchnout. Hraběnka poručila zapřáhnout koně.

Kočár a koně čekali na svého pána. Andrée věděla, že Olivier neodjede bez ní, kdyby mu hrozilo sebevětší nebezpečí.

Poručila otevřít vrata, aby se ničím nezdržoval, a čekala dále.

Hodiny míjely.

"Jestli se musí ukrývat," říkala si Andrée, "může přijít až v noci. Počkejme tedy do noci!"

Nadešla noc. Charny se neobjevil.

V srpnu přichází noc pozdě.

V deset hodin ztratila Andrée všechnu naději. Přehodila si závoj přes hlavu a odešla z domu.

Po celé cestě potkávala skupinky žen a hloučky mužů, volajících se zaťatými pěstmi: "Pomstu!"

Šla středem těch lidí. Bolest žen a hněv mužů ji chránily. Ostatně všechen hněv dopadal na muže, nikoli na ženy.

Ten večer plakaly ženy na obou zápasících stranách.

Andrée přišla na Carrousel. Slyšela, jak se vyhlašuje dekret Zákonodárného shromáždění.

Pochopila z něho pouze, že král a královna jsou pod ochranou Národního shromáždění.

Viděla dvě nebo tři káry a ptala se, co to na nich vozí. Řekli jí, že to jsou mrtvoly, které ležely na Carrouselu a na Královském nádvoří - s odvážením mrtvých se dosud dál nedospělo.

Andrée si pomyslela, že Charny jistě nebojoval ani na Carrouselu, ani na Královském nádvoří, ale před dveřmi královými nebo královninými.

Pustila se napříč přes Královské nádvoří do velkého vestibulu a vyšla na schodiště.

V tom okamžiku ji spatřil Pitou, jenž velel hlídce ve velkém vestibulu, poznal ji a šel za ní.

38. Vdova

Nikdo by nedovedl vylíčit, jaký obraz zkázy skýtaly Tuilerie. Krev tekla v komnatách a po schodištích. V některých komnatách ležely ještě mrtvoly.

Stejně jako všichni, kdo tu hledali své drahé mezi mrtvými, uchopila i Andrée nejbližší pochodeň a začala si prohlížet jednu mrtvolu po druhé.

Mířila přitom ke komnatám královým a královniným.

Pitou šel neustále za ní.

V královských komnatách stejně jako všude jinde hledala marně. Na okamžik se v rozpacích zastavila, nevěděla, co má dělat.

Vtom k ní přistoupil Pitou.

"Bohužel," řekl smutně, "vím, koho paní hraběnka hledá."

Andrée sebou prudce trhla.

"Nepotřebuje snad paní hraběnka mé pomoci?"

"Pan Pitou!" vykřikla Andrée.

"Jsem vám k službám, madam," uklonil se Pitou.

"Ach ano, ano," řekla Andrée, "velmi vás potřebuji."

Vzala mladíka za obě ruce a zeptala se úzkostně:

"Nevíte, co se stalo s panem de Charny?"

"Nevím, madam," odpověděl Pitou, "ale pomohu vám ho hledat."

"Vím, kdo by nám mohl říci," zašeptala Andrée, "zda je hrabě živ nebo mrtev a kde je."

"Kdo, paní hraběnko?"

"Královna," řekla Andrée.

"Víte, kde je královna?"

"Myslím, že je v Národním shromáždění. Mám poslední naději, že pan de Charny je tam s královnou."

"Ano, ano," chopil se Pitou této naděje, ne tak kvůli sobě, jako kvůli nešťastné ženě. "Chcete jít do Národního shromáždění?"

"Tam mě nepustí . . . "

"Postarám se, aby vás tam pustili."

"Pojďme tedy, proboha, rychle!"

Andrée odhodila pochodeň, nedbala, že může zapálit podlahu a tím třeba i celé Tuilerie. Co jí bylo v jejím hlubokém zoufalství po Tuileriích! Byla tak zničená, že se jí nedostávalo ani slz!

Andrée bydlela před časem v Tuileriích a vyznala se tedy v zámku. Pustila se malým schodištěm pro služebnictvo vedoucím do mezipatra a odtud do velkého vestibulu, takže nemuseli procházet znovu všemi zkrvavenými komnatami a přišli nejkratší cestou k hlídce u Orloje.

Maniquet bděl na stráži.

"Tak co je s tvou hraběnkou?" zeptal se tiše.

"Doufá, že její muž je v Národním shromáždění. Jdeme tam právě."

Potom zašeptal:

"Protože bychom mohli hraběte nalézt, ale mrtvého, pošli mi k vratům Feuillantů čtyři pořádné chlapíky, na které bych se mohl spolehnout, že budou bránit mrtvolu šlechtice, jako kdyby to byl mrtvý vlastenec."

"Dobrá, dobrá. Jdi si se svou hraběnkou. Udělám, co si přeješ.

Andrée čekala u zahradních dvířek, kde zase stála stráž. Tu stráž sem postavil Pitou, takže mohli oba bez nesnázi projít.

Tuilerijský park byl osvětlen spoustou lampiónů, upevněných zvláště na podstavcích soch. Protože bylo právě takové horko jako ve dne a noční vánek sotva hýbal listím, hořely svíce v lampiónech klidně jako ohnivá kopí a osvětlovaly nejenom otevřené a pěstěné části parku, ale také místa pod stromy posetá mrtvolami.

Andrée byla tak přesvědčena, že se v Národním shromáždění něco dozví o svém muži, že se neohlížela ani napravo, ani nalevo.

Tak došli k Feuillantům.

Královská rodina opustila Národní shromáždění už před hodinou, a jak víme, odebrala se do příbytku, který jí prozatím vykázali. Kdo se chtěl dostat ke králi a jeho rodině, měl v cestě dvě překážky: stráže přede dveřmi a šlechtice, kteří stáli za nimi.

Pitou, jako kapitán Národní gardy a velitel stráže v Tuileriích, znal heslo a mohl tedy zavést Andréu až do předsíně, kde stáli na stráži šlechtici. Pak se už musela Andrée sama postarat, aby se dostala ke královně.

Víme, jak byly rozděleny pokoje bytu, jenž byl přidělen královské rodině. Vypravovali jsme, jak byla královna zoufalá, jak se v malém pokojíku se zelenými tapetami vrhla na lůžko a propukla v pláč.

Ztratila trůn, svobodu a snad ztratí i život. Není tedy divu, že se ji nikdo neodvážil ptát, proč je tak zoufalá, nikdo nehledal v jejím velkém ponížení bolest ještě prudší, jež jí hnala slzy do oči a lomcovala jejími ňadry.

Královnina bolest vnukala každému takovou úctu, že nechávali Marii Antoinettu samotnou a v prvních chvílích se ji nikdo neodvažoval oslovit.

Královna uslyšela, jak se dveře vedoucí z jejího pokoje do pokoje krále tiše otevřely a zase zavřely, ale neohlédla se. Slyšela, jak se k ní blíží kroky, ale nezvedla hlavu z podušek.

Náhle však sebou prudce škubla.

Dobře známý hlas pronesl jediné slovo: "Madam!"

"Andrée!" vykřikla Marie Antoinetta, "co tu chcete?"

"Madam, ptám se vás, jako se Bůh ptal Kaina: Kaine, co jsi udělal se svým bratrem?"

"Rozdíl je v tom," řekla královna, "že Kain zabil svého bratra, kdežto já . . . já bych dala nejenom život, ale deset životů, kdyby byl mohl zůstat naživu!"

Andrée se zapotácela, ledový pot jí vystoupil .na čelo, zuby jí drkotaly.

"Je tedy mrtev?" otázala se s největším vypětím všech sil.

Královna se podívala na Andréu jako bez ducha:

"Myslíte, že pláču pro svůj trůn?"

Andrée tu stála bledá jako stěna.

"Víte, kde je jeho tělo?"

"Ať mě pustí odtud a zavedu vás k němu."

"Budu na vás čekat na schodišti, madam," řekla Andrée.

Zavřela za sebou tiše dveře. Za dveřmi čekal Pitou.

"Pane Pitou," řekla mu Andrée, "jedna má přítelkyně mě chce zavést k tělu pana de Charny. Je to jedna z královniných dam. Smí mě tam doprovodit?"

"Z bytu může vyjít," odpověděl Pitou, "jen pod podmínkou, že ji zase přivedu nazpět."

"Dovedete ji nazpět," řekla Andrée.

"Pak je to v pořádku."

Pitou se obrátil ke stráži:

"Kamaráde, jedna žena z královniny družiny nám půjde ukázat tělo statečného důstojníka, manžela této paní. Ručím svou hlavou, že se sem zase vrátí."

"To stačí, kapitáne," odpověděla stráž.

Vtom se otevřely dveře a na prahu se objevila královna s hustým závojem přes obličej.

Všichni šli dolů po schodech, královna první, za ní Andrée a Pitou.

Po zasedání, jež trvalo sedmadvacet hodin, opustili poslanci konečně zasedací síň. Obrovský sál, v němž se po sedmadvacet hodin bouřlivě jednalo a kde se odehrálo tolik osudného, byl tichý, prázdný a temný jako hrob.

"Světlo," řekla královna.

Pitou sebral zhaslou pochodeň, zapálil ji o lucernu v koutě a šli dál.

Když přišli přede dveře, jimiž se vcházelo do zasedací síně, ukázala královna pochodní na dveře.

"Za těmi dveřmi byl zabit," řekla.

Andrée neodpověděla. Vypadala jako přízrak, královna jako čarodějnice, jež přízraky vyvolává.

Když přišli na chodbu, královna sklonila pochodeň k zemi a řekla:
"To je jeho krev."
Andrée mlčela.
Královna kráčela přímo k malému kabinetu naproti lóži Logographu, otevřela dveře, posvítila dovnitř pochodní a řekla:
"Tady je jeho tělo."
Andrée mlčky vstoupila do kabinetu, klesla na zem a položila si Olivierovu hlavu na klín.
"Děkuji, madam," řekla, "víc jsem na vás nechtěla."
",Ale já bych se vás chtěla," zašeptala královna, "na něco otázat."
"Prosím, madam."
"Můžete mi odpustit?"
Andrée chvíli mlčela, jako by váhala. Nakonec odpověděla:
"Ano, madam, vždyť zítra budu u něho."
Královna vytáhla ze záňadří zlaté nůžky, které tam měla ukryté jako dýku, aby jich mohla použít ve chvíli svrchovaného nebezpečí.
"Pak . . . ," řekla prosebně, podávajíc nůžky Andrée.
Andrée vzala nůžky, ustřihla kadeř z mužovy hlavy a podala ji s mukami královně.
Marie Antoinetta uchopila Andréinu ruku a políbila ji.
Andrée vykřikla a vytrhla královně ruku, jako by rty Marie Antoinetty pálily jako oheň.
"Ach," vrhla královna poslední pohled na mrtvého, "kdo může říci, která z nás tě víc milovala?"
"Drahý Oliviere," zašeptala Andrée, "ty jistě už víš, že já jsem tě milovala líp!"
Královna se obrátila zpátky na cestu k svému příbytku a zanechala Andréu s jejím mrtvým mužem, na něhož jako přátelský pohled dopadal malým zamřížovaným okénkem bledý měsíční paprsek.
Pitou, aniž věděl, koho vede, dovedl královnu nazpět do jejího bytu. Potom vyšel na terasu, aby se podíval, zda už tam jsou oni čtyři muži, o něž požádal Maniqueta.
Čekali tam.
"Pojďte se mnou," řekl jim Pitou.
Kapitán svítil na cestu pochodní, kterou vzal z královniných rukou, a zavedl je do kabinetu, kde Andrée stále ještě držela na klíně sinalou, ale dosud krásnou hlavu svého muže. Jak zaplála ve dveřích pochodeň, zdvihla hraběnka oči.
"Co tu chcete?" otázala se toho hloučku, jako by se bála, že ti neznámí lidé jí přišli vyzvat drahého mrtvého.
"Madam," odpověděl Pitou, "přišli jsme, abychom odnesli tělo pana de Charny do ulice Coq-Héron."
"Přísaháte mně, že mluvíte pravdu?"
Pitou vztáhl důstojně a slavnostně ruku nad mrtvého.
"Přísahám vám, madam."
"Děkuji vám," řekla Andrée, "a budu do posledního dechu prosit Boha, aby vám ušetřil bolest, kterou mě zahrnul . . . "
Čtyři muži se chopili mrtvého, podložili pod něho muškety a Pitou se s taseným kordem postavil v čelo smutného průvodu.
Andrée kráčela po straně a držela v ruce chladnou ruku hraběte.
Když přišli do ulice Coq-Héron, položili tělo mrtvého na Andréino lože. Andrée řekla čtyřem mužům:
"Přijměte vroucí dík ženy, jež za vás zítra bude prosit před tváři boží.
Pane Pitou," otočila se potom k Pitouovi, "vám vděčím za tolik, že vám to nikdy nemohu odplatit. Mohu vás poprosit ještě o jednu poslední službu?"
"Poroučejte, madam," řekl Pitou.
"Poproste laskavě doktora Gilberta, aby ke mně přišel ráno v osm hodin."
Pitou se uklonil a odešel.
Na prahu se otočil a spatřil, jak Andrée klečí před mrtvým jako před oltářem.
Ve chvíli, kdy vycházel na ulici, odbíjely hodiny na kostele svatého Eustacha tři hodiny ráno.

39. Co chtěla Andrée na Gilbertovi

Nazítří v osm hodin ráno zaklepal Gilbert na dveře malého paláce v ulici Coq-Héron.
Když mu Pitou vyřídil, že si Andrée přeje, aby ji navštívil, Gilbert se velmi podivil a nechal si do nejmenších podrobností vypravovat všechno, co se včera událo. Potom se hluboce zamyslel.
Ráno, dříve než odešel, zavolal Pitoua a požádal ho, aby zašel pro Sebastiána k abbému Bérardierovi a dovedl chlapce do ulice Coq-Héron. Měli na něho počkat, až vyjde z paláce.
Starý domovník byl jistě už zpraven, že má přijít doktor Gilbert. Sotva ho spatřil, zavedl ho do salónu vedle ložnice.
Andrée čekala na Gilberta ve smutku.
Bylo na ní vidět, že od včerejška ani nespala, ani neplakala. Tvář měla ztrhanou, oči vyprahlé. V hraběnčině obličeji, jenž vždycky prozrazoval až urputně umíněnou vůli, zračilo se dnes zvlášť pevné odhodlání.
Nikdo by byl nemohl říci, k čemu se to démantové srdce odhodlalo. Bylo však jasné, že se odhodlalo k něčemu velkému.
Gilbert, bystrý pozorovatel, lékař a filosof, to uhodl na první pohled. Uklonil se a čekal.
"Pane Gilberte," ozvala se Andrée, "požádala jsem vás, abyste mě navštívil."
"Spěchal jsem vyplnit vaše přání, madam."
"Poslala jsem pro vás a ne pro nikoho jiného, protože chci, aby člověk, kterého požádám, oč ho chci požádat, neměl

právo mi to odepřít."

"Máte pravdu, madam, ne snad v tom, oč mě chcete požádat, nýbrž v tom, co mi říkáte. Máte právo žádat ode mě všecko, i můj život."

Andrée se trpce usmála.

"Váš život, pane, má takovou cenu pro lidstvo, že bych sama prosila Boha, aby jej prodloužil a nikoli zkrátil ... Musíte však přiznat, že tak jako vy jste se narodil na šťastné planetě, jsou životy jiných lidí zatíženy zlou sudbou.

Gilbert mlčel.

"Tak například můj život," řekla Andrée po chvíli mlčení. "Co myslíte o mém životě, pane?"

A protože Gilbert sklopil oči a neodpovídal, pokračovala:

"Dovolte, abych jej krátce shrnula."

Gilbert se mlčky uklonil.

"Narodila jsem se v chudobě. Můj otec přišel o všechno jmění, ještě než jsem se narodila. Mé mládí bylo smutné, opuštěné, samotářské. Znal jste mého otce a víte lépe než kdo jiný, že to nebyl vůbec žádný otec ...

Dva muži, z nichž jeden mně zůstal neznámý a druhý . . . cizí, měli osudný a temný vliv na můj život, má vůle proti ním byla bezmocná. Jeden ovládl mou duši, druhý si vzal mé tělo.

Stala jsem se matkou a netušila jsem, že jsem přestala být pannou . . .

V této temné události jsem div neztratila lásku jediné bytosti, která mě upřímně milovala, lásku svého bratra.

Našla jsem útočiště v tom, že jsem toužila po dítěti a těšila se, jak mě bude mít rádo. Ale mé dítě mi unesli hned, jak se narodilo. Byla jsem ženou bez muže, matkou bez dítěte.

Utěšilo mě přátelství královnino.

Jednoho dne přivedla náhoda do vozu, v němž jsem jela s královnou, mladého, krásného, skvělého muže. Osud tomu chtěl, že já, která jsem nikdy nikoho nemilovala, jsem se zamilovala do něho.

On miloval královnu.

Stala jsem se důvěrnicí té lásky. Myslím, pane Gilberte, že jste miloval a vaše láska nebyla opětována. Jistě tedy pochopíte, co jsem vytrpěla.

Ale na tom nebylo dost. Jednoho dne mně královna řekla. Andrée, zachraň mě. Zachraň víc než můj život, zachraň mi čest! - Musela jsem se stát ženou muže, kterého jsem tři roky milovala a jemuž jsem měla zůstat cizí.

Stala jsem se jeho ženou.

Pět let jsem byla jeho ženou, spalovaná v srdci ohněm lásky, navenek ledově lhostejná, socha s planoucím srdcem! Chápete jako lékař, chápete jako člověk, co jsem vytrpěla?

Konečně jsem jednoho dne zakusila nevýslovnou radost. Má oddanost, mé mlčení a sebezapření dojaly toho muže. Milovala jsem ho sedm let a nikdy jsem mu ani jediným pohledem nedala najevo, že ho mám ráda, až on sám se jednou vrhl k mým nohám a řekl: ‚Vím všechno a mám tě rád.'

Bůh, jenž mě snad chtěl odměnit, dovolil, abych zároveň se svým mužem nalezla i své dítě. Uplynul rok jako den, jako hodina, jako vteřina! Ten rok, to byl celý můj život.

Před čtyřmi dny náhle přede mnou sjel blesk.

Čest velela mému muži, aby odjel do Paříže a tam zemřel. Nic jsem nenamítala, neuronila jsem jedinou slzu, šla jsem s ním.

Sotvaže jsme přišli do Paříže, musel odejít. Dnes v noci jsem nalezla jeho mrtvolu . . . Jeho tělo je v mé ložnici . . .

Domníváte se, že žádám příliš, toužím-li po takovém životě spát v jednom hrobě s ním? Myslíte, že to je prosba, kterou byste měl právo nesplnit?

Pane Gilberte, jste zkušený lékař. Provinil jste se na mně neslýchaně a máte mnoha napravovat: dejte mi jed, jenž by účinkoval rychle a spolehlivě, a já vám nejen odpustím, ale zemřu se srdcem plným vděčnosti!"

"Madam," odpověděl Gilbert, "váš život byl, jak jste právě pověděla, jedinou bolestnou zkouškou, a vy jste tu zkoušku vydržela vznešeně, jako mučednice, jako světice!"

Andrée lehce přikývla, jako by chtěla říci: Čekám.

"A nyní říkáte svému katu: udělals mi z života peklo, umožni mně aspoň lehkou smrt. Máte na to právo a máte právo dodat: uděláš, oč tě žádám, neboť nemáš právo mě odmítnout . . . "

"A tedy, pane?"

"Trváte na tom, madam, abych vám dal jed?"

"Prosím vás o to, příteli."

"Je vám život opravdu už tak těžký, že ho nemůžete snést?"

"Smrt je nejsladší dobrodiní, které mně může prokázat člověk, nejvyšší milost, jakou mi může prokázat Bůh!"

"Madam, za deset minut budete mít, co si přejete."

Andrée mu podala ruku.

"V jediném okamžiku mi prokazujete víc dobrého, než co jste mi za celý život udělal zlého. Děkuji vám, Gilberte."

Gilbert zamířil ke dveřím.

Sebastián s Pitouem na něho čekali v kočáře.

"Sebastiáne," vytáhl Gilbert z náprsní kapsy malou lahvičku, zavěšenou na zlatém řetízku a naplněnou tekutinou opálové. barvy, "dones tuto lahvičku hraběnce de Charny."

"Jak dlouho tam smím zůstat, otče?"

"Jak dlouho budeš chtít."

"A kde se s vámi setkám?"

"Počkám na tebe tady."

Chlapec vzal lahvičku a odkvapil do paláce.

Za čtvrt hodiny se vrátil.

Gilbert na něho vrhl chvatný pohled. Lahvička byla neporušena.

"Co říkala matka?" otázal se Gilbert.

"Řekla: ‚Ach, ne z tvé ruky, dítě."

"Co teď dělá?"

"Pláče."

"Je zachráněna," řekl Gilbert. "Pojď, chlapče."

Políbil Sebastiána něžněji než kdy jindy.

Gilbert nepočítal s Maratem.

Za týden se dozvěděl, že hraběnka de Charny byla zatčena a uvězněna v Opatství.

40. Templ

Ale dřív než budeme následovat Andréu do vězení, do něhož byla uvržena jako podezřelá osoba, následujme do vězení královnu, která tam byla odvedena jako vinice.

Poznamenali jsme už, že Národní shromáždění a město Paříž si ležely ve vlasech.

Národní shromáždění, jak to bývá u všech zákonodárných sborů, nedovedlo držet krok s lidem. Vrhlo lid na cestu vedoucí k desátému srpnu a pak se samo zastavilo v půli cesty.

Pařížské sekce utvořily narychlo pověstnou komunu a tato komuna uskutečnila 10. srpen, k němuž dalo Národní shromáždění podnět.

Důkazem, že tomu je tak, je skutečnost, ze král hledal proti komuně ochranu v Národním shromáždění.

Národní shromáždění poskytlo králi útulek. Komunu by bylo naopak nemrzelo, kdyby byl dav dostihl krále v Tuileriích, kdyby ho byli udusili mezi dvěma slamníky, zaškrtili ve dveřích i s královnou a dauphimem, s vlčicí a vlčaty, jak s tenkrát říkalo.

Národní shromáždění tento plán zmařilo. A přece, kdyby se byl podařil, ať byl jakkoli hanebný, bylo by to snad bývalo štěstí proti tomu, co krále, královnu a jejich děti čekalo.

Národní shromáždění, jež chránilo krále, královnu, dauphina a celý dvůr, bylo tedy vyhlášeno za roajalistické. Jaké jiné než roajalistické mohlo být shromáždění, jež se usneslo, že král bude bydlet v Luxembourgu, to jest v paláci?

Je pravda, že jako všechno na světě i roajalismus má různé stupně. Co bylo roajalismem v očích městské rady anebo i v očích Národního shromáždění, bylo v očích někoho jiného revolucionářské.

Což Lafayetta, hanobeného ve Francii jako roajalistu, neuvěznil rakouský císař jako revolucionáře?

Městská rada tedy začala obviňovat Národní shromáždění z roajalismu. Čas od času vylézal z díry, v níž se dosud schovával, Robespierre, vystrkoval svou špičatou, zploštělou a jedovatou hlavu a zasyčel nějakou pomluvu.

Robespierre právě v tu dobu rozhlašoval, že jedna mocná strana, rozuměj Gironda, nabízí trůn vévodovi Brunšvickému. Gironda, chápete to? Gironda, jež první volala do zbraně a první nabídla své paže na obranu Francie!

Revoluční městská rada musela ovšem, aby na sebe strhla diktaturu, mařit všechno a stavět se proti všemu, co dělalo roajalistické Národní shromáždění.

Národní shromáždění schválilo, aby se král ubytoval v Luxembourském paláci. Městská rada prohlásila, že neručí a neodpovídá za krále, bude-li král bydlet v Luxembourgu. Sklepy paláce prý jsou spojeny s katakombami.

Shromáždění se nechtělo zjevně rozejít s městskou radou pro takovou maličkost. Ponechalo jí tedy na vůli, aby sama vybrala, kde bude král bydlet.

Komuna vybrala Templ.

Podívejme se, zda zvolila dobře!

Templ není jako Luxembourský palác budova, jež by svými sklepy souvisela s katakombami a jejíž zdi jsou obráceny do volného prostranství a tvoří ostrý úhel s Tuileriemi a radnicí. Nikoli, je to vězení, které má městská rada na očích a na dosah ruky. Ona otvírá a zavírá jeho brány. Je to stará, o samotě stojící hradní věž, právě opravili a prohloubili její příkopy; stará nízká věž se silnými zdmi, ponurá, nevlídná. Filip Sličný, představitel královské moci, zlomil tady středověk, jenž se proti němu bouřil. Poslední představitel královské moci sem teď měl vstoupit, zlomen ideou věku nového.

Jak tu vůbec zůstala ta stará věž uprostřed lidnaté čtvrti, temná a smutná, jako sova na denním světle?

Zde tedy z rozhodnutí městské rady měl bydlet král se svou rodinou.

Byl v tom úmysl, že určili za útulek pro krále toto místo, kde ve středověku sázeli bankrotářům na hlavu zelenou čepici a nechávali je padat holou zadnicí na kámen, jak zněl termín zákona, a zůstal-li chlapík živý; bylo mu odpuštěno? Ne, byla to náhoda, osud, řekli bychom prst Prozřetelnosti, kdyby to neznělo příliš krutě.

Dne 13. srpna večer král, královna, madam Alžběta, paní de Lamballe, paní de Tourzel, pan Chemilly, králův komorník, a pan Hue, komorník dauphinův, byli převezeni do Templu.

Městská rada tak spěchala převézt krále do jeho nového sídla, že věž nebyla vůbec připravena. Královskou rodinu uvedli tedy do oné části budovy, v níž kdysi bydlíval hrabě d'Artois, když přijížděl do Paříže, a které se říkalo palác.

Celá Paříž se veselila. Tři tisíce pět set občanů padlo, pravda. Ale král, velký nepřítel revoluce, spojenec šlechty a kněží, byl zajat! Všechny domy sousedící s Templem byly osvětleny. Lampióny visely dokonce i z cimbuří věže.

Když Ludvík XVI. vystoupil z kočáru, uviděl asi na deset kroků Santerra na koni. Dva městští radní čekali na krále s klobouky na hlavě.

"Vstupte, pane," řekli mu.

Král vstoupil do Templu, a protože neměl ani potuchy, jak to s ním vypadá, chtěl si prohlédnout, kde bude bydlet.

Radní se ušklíbli, neřekli mu, že prohlídka, kterou chce podniknout, je úplně zbytečná, a nechali ho, aby prošel

všechny místnosti v Templu.

Král přiděloval pokoje své rodině a doprovodu a radní se v duchu smáli, jak hořké bude procitnutí z tohoto bludu.

V deset hodin byla podána večeře. Manuel stál u stolu za králem. Nebyl to však sluha, jenž čeká na rozkazy, byl to žalářník, dohlížitel, pán!

Z dvou rozkazů, které by vydali král a Manuel, byl by vyplněn rozkaz Manuelův.

Tady doopravdy začínalo královo zajetí.

Od večera 13. srpna přemožený král sestupoval z vrcholu monarchie rychle do propasti, na jejímž dně ho očekávalo popraviště. Osmnáct let se slunil na vrcholku moci. Pět měsíců a osm dní stačilo, aby byl svržen do propasti.

Hleďte, jak rychle k ní byl hnán. V deset hodin je král ještě v jídelně paláce. V jedenáct hodin je v salóně.

Král je ještě králem, anebo se aspoň domnívá, že jím je. - Neví, co se děje.

V jedenáct hodin přikáže jeden z komisařů oběma komorníkům, Hueovi a Chemillymu, aby s trochou prádla, které přinesli, šli s ním.

"Kam s vámi máme jít?" ptají se komorníci.

"Do nočního sídla vašich pánů," ušklíbne se komisař. "V paláci budou sídlit jenom ve dne."

Král, královna a dauphin jsou již pány jenom svých komorníků.

U brány paláce stojí městský úředník s lucernou a ukazuje komorníkům cestu.

V slabé záři lucerny a v lampiónovém osvětlení, jež pomalu uhasíná, ohlíží se pan Hue po příštím králově příbytku. Vidí před sebou ponurou věž, jež se zvedá do noci jako žulový obr s ohnivou korunou.

"Pane Bože," vykřikne komorník, "snad nás nevedete do téhle věže!"

"Kam jinam," odpoví úředník. "Palácové časy minuly! Hned uvidíš, jak budou bydlet vrazi lidu!"

Po těch slovech vstoupí muž s lucernou na první schod točitého schodiště.

Komorníci se chtěli zastavit v prvním poschodí. Muž s lucernou je vedl dále.

Konečně v druhém poschodí se zastavil, zabočil do chodby napravo od schodiště a otevřel dveře do jizby na pravé straně chodby.

V jizbě bylo jediné okno. Asi čtyři židle, stůl a špatná postel - to bylo celé zařízení. "Kdo z vás dvou je králův sluha?" zeptal se úředník.

"Já jsem králův komorník," odpověděl pan de Chemilly.

"Komorník nebo sluha, to je jedno."

A ukázal na postel.

"Tady bude spát tvůj pán."

A muž s lucernou hodil na jednu židli pokrývku, dvě prostěradla, zapálil od lucerny dvě svíčky na krbu a nechal oba komorníky jejich osudu.

Šel připravit královninu ložnici v prvním poschodí.

Pánové Hue a Chemilly se na sebe podívali s úžasem. V slzách, jež jim vytryskly z oči, se ještě třpytila všechna nádhera královských paláců. Král není ani ve vězení, ale v brlohu.

Nebyla v tom ani špetka důstojnosti. Bylo to jen špinavé a sprosté.

Rozhlíželi se po pokoji.

Postel stála ve výklenku bez záclon. Stará rohožka opřená o zeď měla chránit proti štěnicím. Že to byla nedostatečná ochrana, bylo vidět na první pohled.

Nedali se tím odstrašit a začali, jak nejlíp dovedli, čistit postel a pokoj.

Ještě zametali a utírali prach, když vstoupil král.

"Ach, Sire," vykřikli oba, "jaká hanebnost!"

Král se rozhlédl po světnici a neřekl ani slovo. Byla to duševní síla nebo lhostejnost?

Na stěnách viselo několik rytin. Některé z nich byly oplzlé. Král je strhl.

"Nechci, aby se na něco takového musela dívat má dcera."

Když mu připravili lože, král ulehl a usnul tak klidně, jako by byl ještě v Tuileriích, a možná že ještě klidněji.

Vskutku, kdyby mu teď dali třicet tisíc renty, dům na venkově s knihovnou a kovárnou, kapli, kam by mohl chodit na mši, a kaplana, který by ji sloužil, park deset jiter velký, kde by mohl žít daleko ode všech intrik s královnou, korunním princem a madam Royale, to je, řečeno prostě a něžněji, s ženou a s dětmi, byl by král nejšťastnější člověk na světě.

S královnou tomu bylo jinak.

Hrdá a vášnivá žena nezbledla při pohledu na klec, v níž ji měli uvěznit, jen proto, že jí hluboká bolest rozrývala srdce a činila ji slepou a necitelnou ke všemu.

Její obydlí se skládalo ze čtyř místností: z předsíně, v níž zůstala princezna de Lamballe, z pokoje, v němž se ubytovala královna, ze světnice, kde ponechala paní de Tourzel, a z další jizby, v níž se ubytovaly madam Alžběta a obě děti.

Všechno bylo o něco čistší než u krále.

Ostatně Manuel, jako by se zastyděl za špinavý kousek, jaký provedl králi, oznámil, že městský architekt občan Palloy - ten, jehož pověřili zbouráním Bastily - přijde se s králem domluvit, aby byl příbytek královské rodiny upraven co možná pohodlněji.

A nyní, kdy Andrée ukládá do hrobu tělo milovaného muže, kdy Manuel ubytoval v Templu krále a královskou rodinu, kdy tesaři vztyčili gilotinu na Carrouselu, na vítězném náměstí, jež se mělo změnit v popraviště, podívejme se do radnice, kam jsme už vrhli pohled dvakrát nebo třikrát, a prozkoumejme moc, která nastupuje po Baillym a Lafayettovi a která nahrazujíc Zákonodárné shromáždění směřuje k diktatuře.

Podívejme se na hlavní představitele, nejsnáze tak dojdeme k pochopení událostí.

Večer 10. srpna, samozřejmě když už bylo po všem, když dozněla palba z pušek a děl, když se už jenom vraždilo, donesl houf opilých trhanů na ramenou do radnice muže temna, sovu s mžourajícíma očima, proroka lůzy, božského Marata. A nechal si to líbit. Neměl se už čeho bát. O vítězství bylo už rozhodnuto a bitevní pole bylo otevřeno pro vlky, supy a hyeny.

Nazývali ho vítězem z 10. srpna, muže, kterého našli v okamžiku, kdy opatrně vystrkoval hlavu dírou ze sklepa!

Ověnčili ho vavřínem; a on si nechal bobkový věnec na hlavě, jako by byl opravdu Caesarem.

Občané sansculotti přinesli tedy boha Marata do městské rady. Do rady bohů vstoupil chromý Vulkán.

Bohové se rozesmáli, když spatřili Vulkána. Při pohledu na Marata se mnozí smáli, jiní se odvraceli s nechutí, několika přeběhl mráz po zádech.

Ti poslední měli správnou předtuchu.

A přesto nepatřil Marat do komuny. Nebyl jmenován jejím členem. Byl do ní donesen.

A zůstal v ní.

Pro něho - zvlášť a narychlo - byla zřízena žurnalistická lóže. Jenže tento žurnalista nebyl podřízen městské radě, jako byl Logographe podřízen Národnímu shromáždění. Městská rada byla zakrátko ve spárech, pod patou Maratovou.

Stejně jako v krásném dramatu našeho drahého velkého přítele Victora Huga vládne Angelo Padově, ale sám je podřízen Benátkám, tak také vládla Paříž Národnímu shromáždění, ale byla podřízena Maratovi.

Hleďte, jak ta pyšná městská rada, před níž se třese Národní shromáždění, sama poslouchá pana Marata. jedno z jejích prvních rozhodnutí zní:

"Tiskárny roajalistických travičů studní budou zkonfiskovány a přiděleny vlasteneckým tiskařům."

Hned ráno, jak byl tento dekret vyhlášen, začal jej Marat provádět. Spěchal do královské tiskárny, dal stroje odvézt k sobě se všemi typy písma, jež se mu hodily. Což nebyl první z vlasteneckých tiskařů?

Národní shromáždění se zděsilo masakru z 10. srpna. Bylo však bezmocné; nedokázalo mu zabránit. Vraždilo se na jeho dvoře, na chodbách, u dveří, před očima poslanců.

Danton prohlásil:

"Kde začíná působit spravedlnost, musí přestat lidová pomsta. Beru na sebe před Národním shromážděním závazek, že budu chránit lidi, kteří jsou v jeho ochraně. Půjdu v jejich čele a odpovídám za ně."

Danton mluvil takto, dokud Marat ještě nebyl v městské radě. Od okamžiku, kdy se Marat usadil na radnici, neručil a neodpovídal už za nic. Lev couvl před hadem. Snažil se tvářit jako liška.

Lacroix, bývalý důstojník, poslanec atletické postavy, jeden z důvěrníků Dantonových, se přihlásil o slovo a žádal, aby velitel Národní gardy Santerre - muž, o němž sami roajalisté přiznávali, že má pod hrubou slupkou dobré srdce - jmenoval válečný soud, jenž by soudil Švýcary, důstojníky a vojáky.

Lacroix, či spíše Danton měli přitom na mysli toto: tento válečný soud bude vybrán z lidí, kteří bojovali. Lidé, kteří se bili, jsou stateční muži a statečný muž vždycky ocení a uzná odvahu druhého.

Ostatně právě proto, že zvítězili, budou si hnusit odsuzovat přemožené.

Cožpak jsme neviděli, jak tito vítězi, ještě zpiti bojem a zbrocení krví, šetřili ženy, chránili je a odváděli do bezpečí?

Válečný soud vybraný z bretonských a marseillských federátů by byl spásou pro vězně. Důkazem, že by to bylo opatření milosrdné, je, že je městská rada odmítla.

Marat dával přednost masakru: bylo to jednodušší.

Žádal si hlavy a zase hlavy! A počet hlav, které požadoval, se nezmenšoval, ale naopak den ze dne rostl. Žádal nejprve padesát tisíc hlav, pak sto tisíc, pak dvě stě tisíc a nakonec dvě stě třiasedmdesát tisíc!

Proč právě tohle bizarní číslo?

Pravděpodobně to ani sám nevěděl.

Žádal prostě masakr, to je vše. A masakr se organizuje.

Proto také Danton už nevkročí na radnici. Vymlouvá se, že ho úplně vyčerpává úřad ministra.

Co tedy dělá pařížská radnice? Posílá do Národního shromáždění deputaci za deputací.

16. srpna se v Národním shromáždění objeví tři deputace.

17. se dostaví další.

"Lid," prohlašuje tato deputace, "není dosud syt pomsty. Třeste se, začne-li soudit sám! Dnes o půlnoci se bude zvonit na poplach. Je nutno zřídit v Tuileriích soudní tribunál, každá sekce nechť jmenuje jednoho soudce. Ludvík XVI. a Antoinetta chtěli krev. Ať uvidí, jak teče krev jejich přisluhovačů!"

Tato drzost, toto násilí pobouří dva muže: jakobína Choudieua a dantonistu Thuriota.

"Ti, kdo volají po masakru," prohlašuje Choudoeu, "nejsou přátelé lidu. Jsou to demagogové. Chtějí tu zavést inkvizici. Budu tomu bránit, kdyby mě to mělo stát život!"

"Chcete zneuctít revoluci," volá Thuriot. "Revoluce není jenom věcí Francie, je to věc všeho lidstva!"

Po peticích následují hrozby.

Přicházejí předsedové sekcí a požadují:

Nebude-li do dvou, do tří hodin jmenován předseda poroty a nezačnou-li poroty soudit, zažije Paříž strašné neštěstí.

Po této poslední hrozbě se Národní shromáždění zaleklo. Odhlasovalo zřízení výjimečného soudu.

17. srpna předložila komuna svůj požadavek.

Devatenáctého byl jmenován tribunál.

Dvacátého se tribunál ustavil a odsoudil na smrt jednoho roajalistu.

Jedenadvacátého večer byl odsouzenec popraven za svitu pochodní na Carrouselu.

Dojem z této první popravy byl tak hrozný, že to nevydržel ani kat.

Když ukazoval lidu hlavu prvního odsouzence, jako by již v duchu zahlédl nedohlednou řadu kár, přivážejících

odsouzence na popraviště, vykřikl, upustil krvácející hlavu a sám se svalil na dláždění.

Jeho pomocníci ho chtěli zvednout: byl mrtev!

41. Krvavá revoluce

Revoluce z roku 1789, to jest revoluce Neckerů, Sieyésů a Baillyů, skončila roku 1790. Revoluce Barnavů, Mirabeauů a Lafayettů skončila roku 1792. Velká revoluce, revoluce krvavá, revoluce Dantonů, Maratů a Robespierrů, právě začínala.

Jestliže klademe vedle sebe jména tří posledních osobností, nechceme je tím klást do jedné roviny. Naopak, právě svou velmi odlišnou individualitou představuji pro nás tři odlišné periody, jak je s sebou přinesla tři následující léta.

Danton bude ztělesňovat rok 1792. Marat 1793. Robespierre 1794.

Ostatně události kvapí. Vyličme, jak se události vyvíjely. Potom budeme zkoumat, jak se jim Národní shromáždění a městská rada snažily buď zabránit, nebo je naopak uspíšit.

K tomuto historickému přehledu nás nutí i okolnost, že takřka všichni hrdinové naši knihy, až na několik výjimek, byli již strženi vírem revoluce nebo v něm zmizeli.

Co se stalo s bratry de Charny, s Georgesem, Izidorem a Olivierem? Jsou mrtvi. Co se stalo s královnou a s Andréou? Jsou ve vězení. Co je s Lafayettem? Je na útěku.

17. srpna vydal Lafayette výzvu k armádě, aby táhla na Paříž, upevnila ústavu, odčinila 10. srpen a znovu nastolila krále.

Lafayette, loajální muž, ztratil hlavu jako ostatní. Armáda ho instinktivně odmítla, jako za osm měsíců odmítla Dumourieze.

Historie by byla spojila jména obou mužů - chceme říci spoutala, kdyby Lafayette, nenáviděný královnou, neměl to štěstí, že se dostal do rakouského zajetí a byl poslán do Olomouce.

18. srpna překročil Lafayette hranice.

Jedenadvacátého srpna nepřátelé Francie, spojenci monarchie, proti nimž byl namířen desátý srpen a proti nimž se chystá v Paříži druhé září, Rakušané, které Marie Antoinetta volala na pomoc za oné jasné noci, kdy měsíční paprsky polévaly bledou září její lože, obklíčili pohraniční město Longwy.

Po čtyřiadvacetihodinovém ostřelování se Longwy vzdalo.

Den předtím povstala na druhém konci Francie Vendée. Důvodem k selskému povstání byl dekret o kněžské přísaze.

Národní shromáždění, aby čelilo událostem, jmenovalo Dumourieze velitelem východní armády a na Lafayetta vydalo zatykač. Usneslo se, že v městě Longwy, jakmile bude znovu obsazeno francouzskými vojsky, mají být všechny domy, až na domy národní, zbořeny a srovnány se zemí. Vydalo zákon, který vypovídal ze země všechny kněze, pokud by nesložili přísahu. Schválilo domovní prohlídky. Zkonfiskovalo a dalo do prodeje statky emigrantů.

Co zatím dělala radnice?

Řekli jsme už, že jejím orákulem byl Marat.

Radnice nechávala popravovat na Carrouselu. Předhazovali gilotině jednu hlavu denně. To bylo málo; ale v brožuře, jež vyšla koncem srpna, členové tribunálu líčí, jakou jim dá práci, aby došli alespoň k tomuto hubenému výsledku. Ovšem na brožuře je podepsán Fouquier-Tinville!

Komuna sní o něčem větším. Zanedlouho uvidíme, jak se sen splní.

Třiadvacátého srpna večer sestavuje program.

K půlnoci se dostaví do Národního shromáždění deputace městské rady, provázená chátrou, sebranou na předměstích a v tržnici. Co chce? Žádá, aby vězni z Orleansu byli přivezeni do Paříže a tady popraveni.

Vězni z Orleansu ovšem nejsou odsouzeni.

Nedělejte si starosti, komuna snadno přejde přes takovou maličkost.

Ostatně má vzor z 10. srpna, ten den se přece musí jak náleží oslavit a slavnost ji pomůže z rozpaků, kdyby jaké měla.

Sergent, umělec v pořádání takových slavností, se pustí do práce. Uspořádal už přece průvod Vlast v nebezpečí, a víte, jaký to mělo úspěch.

Tentokrát se Sergent překoná.

Jde o to, naplnit smutkem, pomstychtivostí, vražednou bolestí duše všech, kdo ztratili 10. srpna nějakou drahou bytost.

Naproti gilotině, jež funguje na náměstí Carrousel, vztyčí Sergent uprostřed velkého nádvoří Tuilerií obrovskou pyramidu, pokrytou černým suknem. Každá z jejích stran má lidu připomínat krveprolití, které prý vyprovokovali roajalisté: krveprolití v Nancy, krveprolití v Nimes, krveprolití v Montaubanu, krveprolití na Martově poli.

Gilotina říká: "Zabíjím." Pyramida volá: "Zabíjej!"

V neděli sedmadvacátého srpna večer - pět dní po tom, co vypuklo povstání ve Vendée a čtyři dny po pádu Longwy, po němž převzal moc generál Clerfayt jménem krále Ludvíka XVI. - se vydal na pochod bizarní průvod, využívaje tajemného majestátu tmy.

V oblacích vonného dýmu stoupajícího z ohňů, jež hořely podél celé cesty, kráčely nejprve vdovy a osiřelé dcery z 10. srpna, zahalené v bílá roucha s černými stuhami v pase. V arše, zhotovené podle vzoru archy starozákonní, nesly petici, kterou u oltáře vlasti diktovala paní Rolandová a psala slečna de Kéralio, petici, jejíž listy, potřísněné krví a rozházené po Martově poli, byly šťastně nalezeny; požadovala se v nich, jak si jistě vzpomenete, už 17. července 1791 republika.

Pak následovaly obrovské černé sarkofágy, jež měly připomenout lidu ony vozy, které 10. srpna večer vyjížděly z tuilerijských dvorů, a sténajíce pod tíží mrtvol, mířily k předměstím. Pak korouhve, hlásající smutek a pomstu a požadující krev za krev. Pak Zákon, ohromná socha s obrovským mečem v ruce. Za ní kráčeli soudci zvláštního tribunálu, v jejich čele revoluční tribunál z l0. srpna, ten, který se omlouval, že nechává padnout jen jednu hlavu denně.

Pak šla městská rada, krvavá matka krvavého tribunálu, ve svém středu nesla sochu Svobody, stejně velikou, jako byla socha Zákona, a konečně Národní shromáždění, nesoucí ony čestné věnce, jež snad mohou být útěchou mrtvým, ale živým přinesou tak málo radosti!

Podivný průvod kráčel majestátně, odměřeným krokem, za chmurných zpěvů Chénierových a přísné hudby Gossekovy.

Tak uplynula valná část noci z 27. na 28. srpen, vyplněná tímto obřadem a smuteční slavností davů; zvedaly se pěsti, hrozily prázdným Tuileriím a vězením, jež byla dána králi a roajalistům jako bezpečný útulek místo jejich zámků a paláců.

Potom, když poslední lampióny zhasly, poslední pochodně dohořely, lid se rozešel.

Jenom obě sochy, Zákona a Svobody, zůstaly jako stráž obrovského sarkofágu. Ale protože je nikdo nehlídal, buď z rošťáctví, nebo z rouhaného úmyslu je někdo v noci svlékl donaha. Ráno tam stály ty dvě ubohé bohyně, jak je pánbůh - vlastně umělec - stvořil.

Když to lid spatřil, propukl v hrozný řev. Obviňoval roajalisty, oblehl Národní shromáždění, volal po pomstě, zmocnil se obou soch, znovu je oblékl a vlekl je k popravě na náměstí Ludvíka XV.

Později je tam následovalo popraviště a 21. leden jim dal strašné zadostiučinění za urážku, které se jim dostalo 28, srpna.

Téhož dne, 28. srpna, vydalo Národní shromáždění zákon o domovních prohlídkách.

Začínaly se šířit zprávy, že pruská a rakouská armáda se spojily a že generál Clerfayt se zmocnil Longwy. Nepřítel táhne na Paříž, a nepostaví-li se mu nic v cestu, může tady být za šest dní!

Jaký osud čeká v tom případě Paříž, kypící jako kráter, sopku, jejíž výbuchy otřásají už tři roky světem? O tom nemohl být na pochybách nikdo; kdo si četl Bouilléův list, drzé vtipkování, kterému se kdekdo tolik smál a jež teď hrozilo, že se stane skutečností: z Paříže nemá zůstat kámen na kameni!

To nebylo ještě všecko. Mluvilo se jako o jistojisté věci o všeobecném soudu, strašném, neúprosném, jenž vyhubí také všechny Pařížany, až bude zničena Paříž. Jak si měl vést tento soud, kdo ho bude konat? O tom se můžete poučit z dobových pamfletů. Je v této legendě jasně znát krvavá ruka komuny, nelíčí se tu minulost, ale budoucnost.

Proč by se ostatně takové legendě neměla přikládat víra? Hle, co se četlo v listě, jenž byl údajně 10. srpna nalezen v Tuileriích:

"Soudci přijdou za armádami. Uprchlí parlamentáři sepíší v táboře pruského krále obžalobu proti jakobínům a schystají jim šibenice.

Takže až pruská a rakouská armáda dorazí do Paříže, trestní řízení bude skončeno, rozsudek vynesen a zbude už jenom vykonat ortel."

Na potvrzení toho listu bylo se lze dočíst v úředním věstníku ministerstva války:

"Rakouská kavalérie se zmocnila v okolí Saarlouis vlasteneckých starostů a známých republikánů.

Huláni uřezali zajatým uši a přibili jim je na čelo."

Nebyla to samozřejmě pravda, ale na tom nezáleželo. Většinu válečných zvěrstev spáchali nejprve novináři; vojáci až potom, když si je přečetli v novinách.

Páchají-li Rakušané takové věci na nevýbojném venkově, jak si teprve budou počínat v revoluční Paříži?

To ostatně už nebylo žádným tajemstvím.

Hle, jaká zpráva se šířila od středu města až po obvod a brzy zaplavila celou Paříž:

V blízkosti zřícenin, jež kdysi bývaly Paříží, bude postaven velký trůn pro spojenecké krále. Všechno zajaté obyvatelstvo budou hnát, povlekou, přivlekou k patě toho trůnu. Tam jako v den posledního soudu nastane velké třídění dobrých a zlých. Dobří, to je roajalisté, šlechtici a kněží, půjdou na pravici a Francie jim bude vydána, aby si s ní dělali, co chtějí. Zlí, to je revolucionáři, půjdou na levici, kde na ně bude čekat gilotina, stroj, který vynalezla revoluce a kterým také revoluce zajde.

Revoluce, to je Francie. A nejenom Francie - to by ještě mnoho neznamenalo, vždyť národy jsou tu, aby sloužily za oběť myšlenkám - nejen Francie, ale francouzská myšlenka!

Proč také Francie první vyslovila slovo svoboda? Myslela, že hlásá svatou věc, světlo očí, život duší. Volala: Svobodu Francii, svobodu Evropě, svobodu celému světu! Myslela, že dělá velkou věc, a zatím se, jak se zdá, mýlila. Hle, Bůh jí nedává za pravdu! Prozřetelnost ji odsuzuje. Myslila, že je čistá a vznešená, a zatím byla hříšná a nízká! Věřila, že koná velké dílo, a zatím páchala zločin. A teď ji soudí, odsuzují, chystají se nad ni vykonal ortel, vlekou ji na pranýř světa!

Ale snad najde ubohý francouzský lid v nastávajícím boji s cizinou nějakou oporu sám v sobě? Snad ho budou hájit ti, které zbožňoval, které zahrnul bohatstvím, které platil?

Nikoli.

Jeho král - jak se tvrdí - se spikl s nepřítelem a z Templu, kde je vězněn, si dopisuje s Prusy a s Rakušany. Šlechta jde proti lidu pod vedením samotných princů z královské krve; kněží kráčejí v čele vzbouřených sedláků.

Uvěznění roajalisté se radují v žalářích z francouzských porážek. V Templu a v Opatství přivítali pruské vítězství u Longwy s jásotem.

Pak se divte, že Danton, muž energických opatření, přišel do Národního shromáždění celý rudý.

Ministr spravedlnosti je toho názoru, že spravedlnost je v této chvíli bezmocná, a požaduje, aby byl vybaven opravdovou mocí. Opřena o moc, bude moci spravedlnost plnit své poslání.

Vystoupí na tribunu, zatřese svou lví hřívou, vztáhne mohutnou ruku, jež 10. srpna rozrazila tuilerijské brány, a hřímá:

"Jen opravdová bouře národního hněvu přinutí despoty k ústupu. Až dosud jsme vedli válku jenom jako jakousi ubohou hru. Přišel čas udělat tomu konec. Lid se musí vrhnout na nepřítele v masách a vyhladit ho jedním rázem. Zároveň je nutno spoutat všechny spiklence uvnitř, vzít jim každou možnost škodit!"

A Danton žádá všeobecnou brannou povinnost, noční domovní prohlídky a trest smrti pro každého, kdo by se protivil opatřením prozatímní vlády.

Povolili Dantonovi všecko, oč žádal.

Kdyby byl žádal ještě víc, byli by mu to také povolili.

"Nikdy," praví Michelet, "nikdy nebyl žádný národ tak blízek smrti. Když mělo Holandsko Ludvíka XIV. před branami a nemělo jinou možnost než se zatopit a v zátopě samo utonout, bylo v menším nebezpečí: mělo Evropu na své straně. Když Athény uviděly Xerxův trůn na salaminské skále, když ztratily zemi, vypluly na moře a vlastí jim byla jen voda, byly v menším nebezpečí: uchýlily se na své mocné loďstvo, jež zorganizoval velký Themistokles, a šťastnější než Francie neměly ve svém lůně zradu."

Francie byla dezorganizována, rozvrácena, zrazována, zaprodána a vydávána všanc nepříteli. Králové, kteří ji obklíčili, čekali jen na její smrt a těšili se, že do jejich plachet znovu zaduje vítr despotismu. Francie vztahovala ruce k bohům a bohové byli hluší.

Když však nakonec ucítila chladný dotek smrti, vzchopila se k prudkému a strašnému rozmachu a z jejích útrob, kypícího vulkánu života. vyšlehly plameny!

Je pravda, že na této záři zůstala krvavá skvrna.

Krvavá skvrna 2. září: dostaneme se ještě k tomu, uvidíme, kdo prolil tuto krev. Dříve však ještě zakončeme tuto kapitolu dvěma stránkami z Micheleta:

"Paříž měla vzhled pevnosti; zdálo by se vám, že jste v Lille nebo ve Štrasburku. Všude samá vyhláška, hlídky, vojenská opatření, nutno říci, že předčasná: nepřítel byl přece ještě vzdálen padesát či šedesát mil. Co bylo vážnější, opravdu dojemné, byl cit hluboké, obdivuhodné solidarity, projevující se na každém kroku. Všichni se obraceli ke všem, mluvili a prosili za vlast. Kdekdo vybízel ke vstupu do vojska, chodil od domu k domu, nabízel tomu, kdo mohl jít do pole, uniformu, zbraně, všecko, co měl. Kdekdo řečnil, kázal, přesvědčoval, kdekdo zpíval vlastenecké písně. Kdo se nestal spisovatelem v té neobyčejné době? Kdo se nestal tiskařem? Kdo nevylepoval na nárožích provolání? Kdo nebyl hercem v tom velkém divadle? Nejnaivnější scény, v nichž byl hercem všechen lid, se odehrávaly všude, na náměstích, na pódiích, kde se hlásili dobrovolníci, na tribunách, kde se zapisovali. Všude kolem samý zpěv, křik, slzy nadšení nebo loučení. A nade všemi těmi hlasy zněl velký hlas v srdcích, hlas němý, zato tím hlubší . . . hlas samotné Francie, výmluvný ve všech svých symbolech, patetický v nejtragičtějším z těch symbolů: v posvátném, hrozném praporu hlásajícím, že vlast je v nebezpečí. Ten obrovský prapor visel z oken radnice, vlál ve větru a kynul lidovým legiím, aby se spěšně daly na pochod od Pyrenejí k Šeldě, od Seiny k Rýnu.

Abychom si mohli udělat představu, jaké obětavosti byla tato chvíle svědkem, museli bychom vejít do každé chatrče, do každého příbytku a vidět vytržení žen, srdcervoucí bol matek při tomto druhém pohodu, stokrát krutějším prvního, kdy dítě opouštělo jejich krvácející útroby: Museli bychom vidět stařeny s vyprahlýma očima, se zlomeným srdcem, jak ve spěchu shledávají několik hadříků, jež vezme dítě s sebou, chudičké úspory, pár sou, nastřádaných z toho, co si sama utrhla od úst, pro syna, pro tento den svrchované bolesti.

Vydat své děti napospas válce, jež začínala s tak nepatrnými vyhlídkami na úspěch, obětovat je této krajně zoufalé situaci, to bylo více, než většina mohla snést. Hroutily se v strastech, anebo naopak z přirozené reakce propukaly v zuřivost. Nešetřily nikoho, nebály se ničeho. V takovém stavu je člověk obrněn proti každé hrůze. Jaká hrůza pro toho, kdo si sám žádá smrt.

Vyprávěli nám, že jednoho dne - nepochybně v srpnu nebo v září - potkal na ulici houf takových rozzuřených žen Dantona. Spílaly mu, spílaly válce, vyčítaly mu celou tu všivou revoluci, prolitou krev, smrt svých dětí, zahrnovaly ho nadávkami, zlořečily mu a prosily Boha, aby trest padl na jeho hlavu. Danton se tomu příliš nedivil, a ačkoli cítil, že mu nad hlavou visí bouře, prudce se obrátil, podíval se na ženy a byl jat slitováním. Danton byl odvážný člověk. Vystoupil na patník, a aby je utěšil, začal jim spílat jejich vlastní řečí. První jeho slova byla prudká, burleskní, obscénní. Ženy stály celé zaražené. Jeho zuřivost, ať skutečná nebo jen předstíraná, je zmátla. Tento úžasný řečník, instinktivní a plný vypočítavosti, měl smyslný a silný temperament, jako stvořený pro tělesnou lásku, v níž převládá tělo a krev. Proto byl u lidu oblíben. Danton byl hlavně a především samec. Bylo v něm něco, co připomínalo lva a dogu, ale také mnoho býčího. Jeho tvář měla v sobě cosi děsivého. Ošklivost jeho vášnivého obličeje byla takřka vznešená, jeho prudkému, výbušnému slovu propůjčovala jakýsi divoký osten. Masy, které milují sílu, cítily v jeho přítomnosti strach, ale také sympatii, city, jež vyvolává každá osobnost, nadaná mohutnou obroditelskou silou. A pak také lidé cítili, že pod prudkou zuřivou maskou bije srdce, a tušili, že tento hrozný člověk, který chrlí jen hrozby, má v podstatě dobré srdce. To všechno nejasně cítily ženy, jež se kolem něho srotily, poslouchaly ho, nechaly se jím ovládnout a zkrotit. Vedl je, kam a jak chtěl. Drsně jim vyložil, k čemu je žena, k čemu je láska, k čemu je plození. Že ženy nepřivádějí děti na svět pro sebe, nýbrž pro vlast - a když došel až sem, vztyčil se pojednou, nemluvil už pro nikoho, nýbrž, jak se zdálo, sám pro sebe. Srdce mu přetékalo vášnivou něhou k Francii a na jeho podivné tváři, zbrázděné neštovicemi a připomínající sopečnou půdu Vesuvu a Etny, začaly vystupovat velké krůpěje, slzy. Ženy neodolaly; rozplakaly se pro Francii, neplakaly už pro své děti a rozutíkaly se vzlykajíce a skrývajíce tvář do zástěr."

42. Předvečer 2. září

"Když je vlast v nebezpečí," hřímal 28. srpna Danton v Národním shromáždění, "všechno náleží vlasti."

Devětadvacátého srpna ve čtyři hodiny odpoledne se bubnovalo na poplach.

Všichni věděli, co to znamená: byl to signál k domovním prohlídkám.

Jako dotekem kouzelného proutku při prvním zavíření bubnů změnila Paříž svůj vzhled. Z lidnatého města se stala poušť.

Krámy se zavřely. Každá ulice byla obklíčena a obsazena oddílem šedesáti mužů.

Brány byly střeženy. Řeka byla střežena.

V jednu hodinu v noci začaly ve všech domech prohlídky. Komisaři sekcí bušili jménem zákona na všechny dveře a všechny dveře se jim otvíraly. Dveře opuštěných bytů otvírali násilím.

Zabavili dva tisíce pušek, zatkli tři tisíce osob.

Potřebovali vyvolat hrůzu: vyvolali ji. Potom také mělo toto opatření za následek věc, na kterou nikdo nepomyslil, anebo - možná - právě na ni myslel především.

Domovní prohlídky otevřely chudým příbytky bohatých. Ozbrojení členové sekcí, kteří provázeli městské úředníky, mohli vrhnout udivený pohled do vyčalouněných a vyzlacených komnat nádherných paláců, v nichž ještě bydleli majitelé anebo z nichž už majitelé utekli. Z toho vznikala nejen touha drancovat, ale i vystupňovaná zášť.

Drancovalo se snad tak málo, že Beaumarchais, který byl tenkrát ve vězení, vypráví, že jakousi ženu, která si v jeho nádherné zahradě na bulváru Saint-Antoine utrhla růži, chtěli za to hodit do řeky.

Musíme ovšem poznamenat, že se to dálo ve dnech, kdy městská rada vydala dekret, že ti, kdo budou prodávat stříbro, budou potrestáni smrtí.

Tak si městská rada přisvojila právo vyhrazené dosud jen Národnímu shromáždění: odsuzovala k trestu smrti. Chaumettovi dala právo otevřít vězení a propouštět vězně: tak si přisvojila právo udílet milost. Nařídila také, aby na vratech každého vězení byl připevněn seznam vězňů, kteří tam jsou uvězněni. Byla to výzva k zášti a pomstě. Každý si hlídal dveře cely, kde byl zavřen jeho nepřítel. Národní shromáždění vidělo, jaká propast se před ním rozevírá. Proti své vůli si mělo smočit ruce v krvi.

A kdo je strhával na tuto cestu? Městská rada, jeho nepřítelkyně! Čekalo se jen na příležitost, kdy zjevně propukne hrozný zápas mezi těmito dvěma silami. Příležitost poskytla městská rada, když se odvážila nového zásahu do práv Národního shromáždění.

V den domovních prohlídek 29. srpna pohnala městská rada před svou soudní stolici Gireye-Duprého, jednoho z nejmladších a proto nejodvážnějších girondistů. Měl se zodpovídat za nějaký novinářský článek.

Girey-Dupré neměl už čas uchýlit se do Národního shromáždění, proto se utekl na ministerstvo války.

Huguenin, předseda městské rady, dal obklíčit ministerstvo války, aby odtud násilím vyrval girondinského žurnalistu.

Gironda měla ještě většinu v Národním shromáždění. Gironda, ohrožená v jednom ze svých členů, se odhodlala k činu a předvolala teď sama předsedu Huguenina.

Předseda Huguenin na výzvu Národního shromáždění neráčil vůbec odpovědět.

30. srpna vydalo Národní shromáždění dekret, jímž rozpustilo pařížskou městskou radu.

Jistý čin, jenž dokazuje, jak přísně se ještě tenkrát pohlíželo na krádež, velmi přispěl k tomu, ze Národní shromáždění vydalo tento dekret.

Jeden člen městské rady si nechal otevřít královskou komoru a sebral tam malé stříbrné dělo, které dostal Ludvík XVI. jako dítě darem od města Paříže.

Cambon, jenž byl jmenován strážcem národního jmění, se dozvěděl o krádeži a pohnal obviněného před soud. Ten pán ani nezapíral, ani se neomlouval, jenom řekl, že ten vzácný předmět mohl lehce někdo ukrást, a tu že si myslil, že bude u něho v bezpečí lépe než kdekoli jinde.

Tyranie pařížské městské rady sužovala a tížila kdekoho. Louvet, iniciativní a odvážný muž, předseda sekce v Lombardské ulici, přiměl svou sekci k prohlášení, že předsednictvo městské rady si přisvojuje práva, která mu nepatří.

Národní shromáždění vidělo, že za ním někdo stojí, a usneslo se, že předseda městské rady Huguenin, jenž se nechtěl dostavit dobrovolně, má být předveden mocí a že do čtyřiadvaceti hodin mají městské sekce jmenovat novou městskou radu.

Tento dekret byl vydán 30. srpna v pět hodin večer.

Počítejme hodiny: od tohoto okamžiku spějeme totiž kvapem k masakru z 2. září. Minutu co minutu se blíží krvavá bohyně s rozpřaženýma rukama, s vlajícími vlasy a vyděšenýma očima: Hrůza!

Přitom však Národní shromážděni, protože se pořád ještě bálo své strašné nepřítelkyně, prohlásilo, když rozpustilo městskou radu, že si získala velké zásluhy o vlast. Nebylo v tom zrovna mnoho logiky.

"Ornandum, tollendum!" určil Cicero Octaviovi. Vyznamenat ho a odstavit.

Městská rada učinila totéž co Octavius. Nechala se vyznamenat, ale nenechala se odstavit.

Dvě hodiny po vyhlášení dekretu Tallien, malý písaříček, jenž se veřejně chlubil, že je pravou rukou Dantonovou, Tallien, sekretář městské rady, navrhl therneské sekci, aby vytrhla proti sekci lombardské.

Tentokrát to tedy bude opravdová občanská válka, ne už válka lidu proti králi, buržoazie proti aristokratům, chatrčí proti palácům, ale válka sekcí proti sekcím, pík proti píkám, občanů proti občanům.

Zároveň Marat a Robespierre, Marat jako soukromník, Robespierre jako člen městské rady, pozvedli hlas.

Marat žádal prostě a jednoduše, aby Národní shromáždění bylo pobito. To by nebylo nic zvláštního. Marat předkládal podobné návrhy dnes a denně.

Ale Robespierre, opatrný, vypočítavý Robespierre, zchytralý a vyhýbavý udavač; žádal, aby Paříž sáhla ke zbrani a aby se nejenom bránila, ale aby sama první podnikla útok.

Robespierre si musel být opravdu jist silou komuny, odvážil-li se mluvit takto!

A opravdu byla velmi silná, neboť ještě téže noci se odebral její sekretář Tallien do Národního shromáždění s třemi tisíci muži ozbrojenými píkami.

"Městská rada," prohlásil, "jen a jedině městská rada pozvedla členy Národního shromáždění k významu představitelů svobodného národa. Je zásluhou městské rady, že byl vydán dekret proti buřičským kněžím, byla to městská rada, jež zatkla muže, na které by si byl nikdo neodvážil vztáhnout ruku. Městská rada," končil svou řeč, "očistí v několika málo dnech půdu svobody od jejich přítomnosti!"

A tak v noci z 30. na 31. srpen před Národním shromážděním, jež ji právě rozpustilo, vydala městská rada veřejně první výzvu k vraždění.

Kdo první pronesl to slovo?

Viděli jsme, že to byl Tallien, muž 9. thermidoru.

Národní shromáždění se vzbouřilo, tu čest je mu třeba vzdát.

Manuel, prokurátor komuny, pochopil, že se zašlo příliš daleko. Nechal Talliena zatknout a žádal, aby se Huguenin přišel omluvit do Národního shromáždění.

Manuel věděl, co se bude dít, neboť hleďme, co udělal ten ubohý pedant, průměrný duch, ale jinak poctivec od kosti!

Měl v Opatství osobního nepřítele: Beaumarchaise.

Beaumarchais, velký posměváček, se Manuelovi dost neposmíval. Tu Manuelovi blesklo hlavou, že bude-li Beaumarchais zavražděn s ostatními vězni, mohlo by se vykládat, že tu vraždu zosnoval on, Manuel, aby se pomstil z uražené ješitnosti. Spěchal do Opatství a dal si Beaumarchaise zavolat. Když ho Beaumarchais uviděl, začal se omlouvat a chtěl své literární oběti všecko vysvětlovat.

"Teď nejde o žádnou literaturu, člověče," řekl mu Manuel. "Támhle jsou otevřené dveře. Koukejte, ať jste venku, nechcete-li zítra přijít o krk."

Autor Figara se nenechal dvakrát pobízet. Proklouzl pootevřenými dveřmi a zmizel.

Kdyby byl náhodou vypískal herce Collota-d'Herbois a neztrhal autora Manuela, bylo by po Beaumarchaisovi veta!

Nadešel 31. srpen, velký den, jenž měl rozhodnout mezi Národním shromážděním a městskou radou, mezi umírněností a hrůzovládou.

Městská rada byla odhodlána setrvat v úřadě stůj co stůj.

Národní shromáždění se už rozhodlo, že odstoupí ve prospěch shromáždění nového.

Za této situace bylo přihozené, že zvítězila městská rada, tím spíš, že vítr vál do jejich plachet.

Lid chtěl někam jít, třebaže sám dobře nevěděl kam. Hnali ho kupředu 20. června, 10. srpna ho hnali ještě dál a teď už měl sám touhu prolévat krev a šířit zkázu.

Musíme říci, že na jedné straně Marat, na druhé straně Hébert mu strašně zamotali hlavu. Sám Robespierre, jenž si přál znovu získat silně otřesenou popularitu - v okamžiku, kdy celá Francie volala po válce, radil Robespierre k míru - sám Robespierre šířil nejabsurdnější pohádky.

Jistá mocná strana nabídla, jak tvrdil, trůn vévodovi Brunšvickému.

Tři opravdu mocné strany byly v té době ve Francii: Národní shromáždění, pařížská městská rada a jakobíni. A ještě, přesně vzato, mohla se komuna kdykoli spojit s jakobíny ve stranu jednu.

Robespierre nemyslel jistě ani město Paříž, ani jakobíny. Sám byl členem klubu i členem městské rady. Nebude tedy obviňovat sám sebe.

Zbývající mocnou stranou je tedy Gironda.

Řekli jsme už, že Robespierre si vymýšlel pohádky a ještě k tomu absurdní pohádky. Mohlo být něco absurdnějšího než obvinit Girondu, jež vyhlásila válku Prusku a Rakousku, že nabízí trůn nepřátelskému generálovi?

A kdo byli ti, kteří byli takto obviňováni? Vergniaudové, Rolandové, Claviéresové, Servanové, Gensonnéové, Guadetové, Barbarouxové, to jest nejvřelejší vlastenci!

Jsou však chvíle, kdy muž jako Robespierre smí říci všechno, a co je horší, jsou chvíle, kdy lid všemu věří.

Tak tomu bylo 31. srpna.

Lékař, jenž by byl toho dne položil prst na tepnu Francie, byl by cítil, jak se její puls minutu za minutou zrychluje.

V pět hodin odpoledne 30. srpna rozpustilo Národní shromáždění pařížskou městskou radu. Dekret, jak jsme již řekli, stanovil, že do čtyřiadvaceti hodin mají jmenovat sekce novou komunu.

V pět hodin 31. srpna měl být tedy dekret proveden.

Ale Maratovo spílání, Hébertovy hrozby a Robespierrovy pomluvy ležely na Paříži jako těžký mrak a sekce se vůbec neodvážily přistoupit k volbě. Za záminku si vzaly, že dekret jim nebyl oficiálně oznámen.

V poledne 31. srpna dostalo Národní shromáždění zprávu, že se jeho dekret neprovádí a že zřejmě nebude proveden vůbec. Bylo by bývalo nutno sáhnout k násilí a kdo ví, zda by byla síla na straně Národního shromáždění.

Radnice měla na své straně Santerra už proto, že Panis byl jeho švagr. Panis, jak si vzpomínáme, byl fanatický přívrženec Robespierrův. On to byl, kdo navrhl Rebecquimu a Barbarouxovi, že by bylo záhodno, aby byl jmenován diktátor, a naznačil jim, že tím diktátorem by měl být Nepodplatitelný. Santerre, to byla předměstí, a předměstí měla neodolatelnou moc oceánu.

Předměstí vylomila brány Tuilerií; vylomila by také brány Národního shromáždění.

Potom se také Národní shromáždění obávalo, utká-li se mocí a silou s radnicí, že je nejen opustí radikální vlastenci, kteří chtějí revoluci stůj co stůj, nýbrž - a to bylo horší -, že je budou podporovat, byť proti jeho vůli, umírnění roajalisté.

A pak by bylo neodvratně ztraceno!

K šesté hodině se rozšířila v lavicích Národního shromáždění zpráva, že kolem Opatství se srocují davy lidu.

Právě byl propuštěn z vazby jakýsi pan de Montmorin: lid se domníval, že jde o bývalého ministra, který podepsal cestovní pasy, s nimiž se Ludvík XVI. pokusil o útěk. Davy se valily k vězení s velkým řevem a žádaly smrt zrádce. Jen s krajním úsilím se podařilo vysvětlit, že jde o omyl. Po celou noc panovalo v pařížských ulicích strašné vření.

Bylo jasné, že nazítří, přijde-li na pomoc sebenepatrnější událost, nabude vření obrovských rozměrů.

Tato událost - vylíčíme ji poněkud podrobněji, poněvadž v ní hraje dost významnou úlohu jeden z hrdinů naší historie, kterého jsme už dávno ztratili z očí - klíčila v žalářích Cháteletu.

43. Opět se setkáváme s panem Beausirem

Po 10. srpnu byl zřízen zvláštní soud, který měl soudit krádeže, jež byly spáchány v Tuileriích. Lid sice, jak vypráví Peltier, postřílel na místě dvě nebo tři sta zlodějů dopadených při činu. Je však pochopitelné, že neméně stejnému počtu zlodějů se podařilo aspoň pro tu chvíli ukrýt svůj lup.

Mezi těmito přičinlivými příslušníky zlodějského cechu byl i náš starý známý, pan de Beausire, bývalý poddůstojník Jeho Veličenstva.

Laskaví čtenáři, kteří si připomenou minulost milence slečny Olivy, otce malého Toussainta, se jistě nebudou divit, že se s ním setkávají mezi těmi, kteří měli skládat účty nikoli národu, ale soudu, z účasti na drancování Tuilerii.

Pan de Beausire vešel ovšem do zámku až po ostatních. Byl to příliš rozumný muž, aby se dopustil takové hlouposti a vešel první či mezi prvními tam, kam je nebezpečné vejít, dokud tam nejsou druzí.

Parna Beausira nevedlo do královského paláce politické přesvědčení, ať už by tam byl chtěl oplakávat pád království nebo jásat nad vítězstvím lidu. Nikoli: pan Beausire tam přišel jako čistě soukromá osoba. Byl vždycky povznesen nad lidskou slabost, které se říká přesvědčení. Domníval se, že chudý člověk si nemůže dovolit takový přepych, aby měl nějaké názory, a pokud je snad náhodou má, je na něm, aby s nimi zároveň hluboce nesouhlasil. Měl jen jediný cíl, totiž přesvědčit se, zda ti, kdo právě přišli o trůn, neztratili současně také nějaký ten skvost, jejž by bylo lze snadno pronést a uložit do bezpečí.

Avšak aby nikdo nemohl pochybovat o jeho vlastenectví, nasadil si červenou čapku, opásal se ohromnou šavlí, pak si lehce potřísnil košili krví prvního mrtvého, který se mu dostal do cesty. A tak tenhle vlk, jenž se plížil za dobyvateli, sup, vznášející se po bitvě nad bojištěm, mohl letmému pohledu připadat jako jeden z vítězů.

A opravdu ho také považovala za vítěze většina těch, kdo ho slyšeli provolávat Smrt aristokratům! a viděli ho, jak slídí pod postelemi, otvírá skříně i zásuvky prádelníků, aby se přesvědčil, zda se tam snad neschovali nějací aristokraté.

Leč naneštěstí pro pana Beausira tam chodil také jistý muž, jenž nekřičel, nedíval se pod postele ani neotvíral skříně, který však, ačkoli beze zbraně, tam přišel, ještě když se bojovalo, a ačkoli sám nebojoval, patřil mezi vítěze. Chodil s rukama za zády, jako by se za svátečního večera procházel v parku v obnošeném, ale čistém černém kabátě, chladný a klidný, a jen tu a tam pozvedal hlas a napomínal:

"Nezapomeňte, občané, že nezabíjíme ženy a nedotýkáme se klenotů!"

Těm, kteří zabíjeli muže a vyhazovali nábytek okny, neodvažoval se náš muž zasahovat do jejich práce.

Na první pohled však viděl, že pan Beausire nepatří k těmto bojovníkům. Čtenář se pamatuje, že Pitouovi se dostalo cti, aby držel stráž v Orlojovém vestibulu. Asi v půl desáté spatřil Pitou, jak k němu jde jakýsi pochmurný dlouhán v černém šatě; zdvořile, ale zároveň pevně, jako by měl za úkol vnést pořádek do nepořádku a pomstu proměnit ve spravedlnost, mu řekl:

"Kapitáne, za chvíli půjde se schodů muž s červenou čapkou na hlavě a s šavlí v ruce. Bude se tvářit jako velký bojovník a hrdina. Zastavíte ho a vaši lidé ho prohledají: ukradl pouzdro s diamanty."

"Ano, pane Maillarde," odpověděl Pitou a zasalutoval.

"Vy mě znáte, příteli?" podivil se bývalý soudní vykonavatel.

"Abych vás neznal, pane Maillarde! Copak vy se na mě nepamatujete? Dobyli jsme spolu Bastilu!"

"To je možné," řekl Maillard.

"Potom jsme 5. a 6. října byli spolu ve Versailles."

"Tam jsem byl, opravdu."

"Jakpak byste tam nebyl! Vedl jste přece ženy a u tuilerijské brány jste se utkal se strážným, který vás nechtěl nechat projít. Jedna z těch ženských ho vzala po hlavě koštětem."

"Uděláte tedy, co vám říkám, viďte?" zeptal se Maillard.

"Všechno na světě, pane Maillarde. Všecko, co mi nařídíte! Bože, jaký jste vy vlastenec!"

"To je má jediná chlouba," řekl Maillard, "a proto nesmíme dovolit, aby bylo zneuctěno jméno, na které máme právo. Pozor, tady je náš muž!"

Opravdu v té chvíli sestupoval pan Beausire po schodišti, mával velkou šavlí a pokřikoval: "Ať žije národ!"

Pitou kývl na Telliera a Maniqueta, ti se nenápadně postavili přede dveře; sám čekal na pana Beausira na posledním schodě.

Pan Beausire postřehl, že tu je nějaká zrada, a patrně ho to dost znepokojilo, neboť se zastavil a už-už se chystal vrátit, jako by byl něco zapomněl.

"Promiňte, občane," řekl Pitou, "vychází se tudy."

"Tadyhle se vychází?"

"A protože přišel rozkaz vyklidit Tuilerie, opusťte zámek, prosím."

Beausire vztyčil hlavu a důstojně sestupoval po schodech.

Když přišel na poslední schod a viděl, že u dveří stojí dva ozbrojení muži, zasalutoval blahovolně a řekl po vojácku:

"Tak jak je to vlastně, kamaráde, smí se tudy nebo se tudy nesmí?"

"Smí. Ale dříve se každý musí," prohlásil Pitou, "podrobit malé formalitě."

"Hm - a jaké, švarný kapitáne?"

"Každý se musí dát prohledat."

"Prohledat?"

"Ano, občane."

"Prohledat vlastence, vítěze, muže, který právě vyhladil aristokraty?"

"Rozkaz je rozkaz. Nuže, kamaráde - když myslíte, že jsme kamarádi -, zastrčte tu velkou šavli do pochvy, teď, když jsou aristokrati pobiti, ji už nepotřebujete, a nechte se prohledat dobrovolně, jinak bych byl nucen použít násilí."

"Násilí?" řekl Beausire. "Ach, takhle mluvíš, švarný kapitáne, protože tu máš svých dvacet mužů. Ale kdybychom byli muž proti muži . . . "

"Kdybychom byli muž proti muži. občane," řekl Pitou, "udělal bych tohle vzal bych tě, podívej, takhle pravou rukou za zápěstí, levou rukou bych ti vytrhl šavli a dupl bych na ni, protože už není hodna, aby se jí dotkla ruka čestného muže, když se jí dotýkala ruka zloděje!"

To, co vykládal, Pitou rovnou prováděl. Sevřel pravicí zápěstí falešného vlastence, levici mu vytrhl šavli, dupl na ni až ji zlomil, a obě půlky odkopl daleko od sebe.

"Zloděj!" vykřikl muž v červené čapce. "Zloděj že jsem já, občan Beausire?"

"Přátelé," postrčil Pitou bývalého poddůstojníka mezi své muže, "prohledejte pana Beausira."

"Jenom hledejte, hledejte," vyštěkl občan Beausire a roztáhl ruce jako ubohá obět. "Hledejte si!"

K prohlídce by bylo došlo, i kdyby k ní pan Beausire byl nedal laskavé svolení, ale k velkému překvapení Pitouovu a zvláště Maillardovu, ať hledali, jak chtěli, obraceli kapsy naruby, ohmatávali i nejtajnější místa, našli u bývalého poddůstojníka jen karty, tak staré, že figury na nich bylo už sotva vidět, a pak nehoráznou částku jedenácti sou.

Pitou se podíval na Maillarda. Ten jenom pokrčil rameny, jako by chtěl říci: Co můžeme dělat!

"Ještě jednou," uřídil Pitou, jehož hlavní vlastností byla, jak víme, trpělivost a důkladnost.

Začali znovu: Ale druhá prohlídka byla právě tak bezvýsledná jako první. Karty a jedenáct sou:

Pan de Beausire triumfoval.

"Nuže," prohlásil, "ještě trváte na tom, že má šavle je zneuctěna, dotkla-li se ji má ruka?"

"Nikoli, pane," odpověděl Pitou, "omlouvám se vám, a nestačí-li vám má omluva, jeden z mých mužů vám půjčí svou šavli a já vám dám zadostiučinění, jaké si budete přát."

"Děkuji, mladý muži," řekl pan Beausire blahovolně. "Jednal jste podle rozkazu a starý voják jako já ví, že rozkaz je posvátná věc. Teď bych vás už jen chtěl upozornit, že paní Beausirová si jistě bude dělat starosti, kdeže jsem tak dlouho, a bude-li mi dovoleno, abych se vzdálil . . . "

"Jak je libo, pane," řekl Pitou, "jste volný."

Beausire vypjal hruď, velkopansky pozdravil a zamířil ke dveřím.

Pihou se ohlížel po Maillardovi. Ten tam však už nebyl.

"Kam se poděl pan Maillard?" zeptal se svých mužů.

"Viděl jsem ho, mám takový dojem," odpověděl jeden z Haramonťanů, "jak šel nahoru po schodech."

"Měl jsi správný dojem," řekl Pitou: "Tamhle se vrací."

Maillard se opravdu vracel, a protože měl dlouhé nohy a mohl brát dva schody najednou, byl brzo ve vestibulu.

"Nuže," tázal se, "našli jste něco?"

"Ne," odpověděl Pitou.

"Já jsem byl šťastnější než vy. Našel jsem pouzdro."

"Tedy jsme se mýlili?"

"Ne, měli jsme pravdu."

A Maillard otevřel pouzdro a vytáhl z něho zlatý šperk, z něhož byly vyloupány všecky drahokamy.

"I podívejme se," zavrtěl hlavou Pitou, "co to znamená?"

"To znamená, že ten darebák tušil, že ho může někdo zadržet, vyloupal diamanty, a protože si myslel, že by se zlato dalo těžko schovat, pohodit je i s pouzdrem na záchodě, kde jsem je našel."

"Dobrá," poškrábal se Pitou za uchem. "Ale co diamanty?"

"Ty už nějak dostal ven, třeba mu je někdo pronesl."

"Ach, ten ničema!"

"Už dávno odešel?" zeptal se Maillard.

"Jak jste šel po schodech, odcházel právě prostřední branou."

"A kam měl namířeno?"

"K nábřeží."

"Na shledanou, kapitáne!"

"Vy odcházíte, pane Maillarde?"

"Chci se pokusit, nedá-li se ještě něco dělat," řekl bývalý soudní vykonavatel.

Natáhl jedenáctky a pustil se za panem Beausirem.

Pitou ještě vrtěl hlavou nad tím, co se právě zběhlo, když se mu zdálo, že zahlédl hraběnku de Charny. Pak následovaly události, která jsme už vylíčili. Máme za to, že by nebylo na místě komplikovat je příhodou, která podle našeho mínění měla přijít na řadu jindy.

44. Syn po tátovi

Ať šel Maillard seberychleji, přece nemohl stihnout pana Beausira, kterému přály tři šťastné okolnosti: především měl deset minut náskok, pak byla tma a konečně se to na Carrouselu hemžilo lidmi a pan Beausire se mezi nimi ztratil.

Když však došel na tuilerijské nábřeží, bývalý soudní vykonavatel z Châteletu se nevrátil. Bydlel, jak jsme snad už řekli, na předměstí Saint-Antone, a chtěl-li jít domů, mohl se dát po nábřeží až k náměstí de Gréve, aniž si nějak zašel.

Na Pont-Neuf a na mostě au Change se tlačil hustý dav lidu. Na náměstí před Justičním palácem byly vystaveny mrtvoly a lidé se tam hrnuli s nadějí či spíše s obavou, zda tam nenajdou bratra, příbuzného nebo přítele.

Maillard šel s davem. Na rohu ulice de la Barillerie a náměstí před Justičním palácem měl přítele lékárníka, nebo, jak se v té době říkalo, apatykáře.

Maillard došel k svému příteli, sedl si a pustil se s ním do řeči o tom, co přinesl den, zatímco chirurgové přicházeli a odcházeli, žádali obvazy, masti, cupaninu, zkrátka všecko, co je potřebí k obvázání ran. Mezi mrtvými totiž občas

vykřikl nebo zasténal někdo ještě živý a takového šťastného nešťastníka hned vytáhli z hromady mrtvol, ovázali a odnesli do nemocnice.

V lékárně důstojného apatykáře měli tedy velmi napilno. Maillard však nepřekážel. A pak v takových dnech každý rád viděl vlastence Maillardova druhu, byl jakousi ochranou a záštitou proti všem nemilým příhodám.

Byl tam už asi čtvrt hodiny, dlouhé nohy měl složené pod židlí a tvářil se co možná nejméně nápadně, když vešla žena tak ke čtyřicítce, v šatech, jež ukazovaly na nejhorší bídu; přece však bylo v jejím vzezření a chování cosi, co svědčilo o někdejším blahobytu anebo alespoň o lepších časech.

Nejvíce však Maillarda překvapilo, jak se ta žena podobala královně. Byl by býval vykřikl překvapením, kdyby se byl včas neovládl.

Za ruku držela asi osmiletého nebo devítiletého chlapce. Přistoupila jaksi ostýchavě k pultu, zakrývajíc, jak mohla nejlíp, zchátralost svého oděvu, jež bila do očí ve srovnání s obličejem a rukama té dámy; zřejmě jim věnovala velkou péči.

Trvalo chvíli, než na sebe obrátila pozornost lékárníka, tolik tu bylo lidí. Konečně se však přece jen dostala k slovu.

"Pane, potřebovala bych projímadlo pro svého nemocného muže."

"Jaké projímadlo si přejete, občanko?" tázal se lékárník.

"Jakékoli, pane, jen když nebude stát víc než jedenáct sou."

Ta číslice byla Maillardovi nápadná: jedenáct sou, to byla správě částka, kterou měl v kapsách pan Beausire.

"Proč nemá stát víc než jedenáct sou?" divil se lékárník.

"Protože mi muž nemohl víc dát."

"Udělej směs tamarinu a senesu a dej to občance," řekl apatykář pomocníkovi.

Příručí připravoval lék a lékárník se už obrátil k dalším zákazníkům.

Maillard však, kterého nikdo nerušil, si zatím bystře prohlížel ženu, která kupovala projímadlo za jedenáct sou.

"Tu máte, občanko," řekl příručí, "tady je váš lék."

"Tak, Toussaintku," řekla žena zpěvavě, jak to zřejmě měla ve zvyku, "dej pánovi těch jedenáct sou; miláčku."

"Tady jsou," řekl občánek.

Položil na pult hrst drobných a zatahal maminku za sukni.

"Pojď, maminko Olivo, pojď rychle, tatínek čeká."

Snažil se táhnout matku za sebou a znovu opakoval:

"Tak pojď, maminko, pojď už!"

"Promiňte, občanko," řekl příručí, "ale je tu jen devět sou."

"Jak to, jen devět sou?" divila se žena.

"Jenom se podívejte, spočítejte si to sama."

Žena počítala. Bylo to opravdu jen devět sou.

"Kam jsi dal ty dva sou, ty ošklivé dítě?"

"Já nevím," odpověděl chlapec. "Pojď, maminko Olivo."

"Musíš o nich vědět, když jsi je chtěl mermomocí nést!"

"Tak jsem je asi ztratil. Ale pojď už, mami!"

"Máte roztomilého hošíka, občanko," ozval se Maillard. "Zdá se, že je velmi chytrý, ale musíte dát pozor, aby z něho jednou nebyl zloděj."

"Zloděj?" zhrozila se žena, které náš občánek říkal maminko Olivo.

"A proč, prosím, pane?"

"Protože ty dva sou neztratil, ale schoval si je do střevíce.

"To není pravda!" křičel chlapec.

"Do levého střevíce, občanko," řekl Maillard, "do levého střevíce."

Maminka Oliva nedbala na protesty malého Toussaintka, zula mu levý střevíc a našla v něm dva sou.

Dala dva sou příručímu a vlekla za sebou chlapce; hrozila mu trestem, který by mohl všem přítomným připadat hrozný, kdyby byli nevěděli, že mateřská láska z něho hodně sleví.

Tuto příhodu, jež byla sama o sobě docela bezvýznamná, by byl Maillard uprostřed těch velkých událostí a vážných starostí určitě nechal bez povšimnutí, kdyby ho bylo nezaujalo, jak neobyčejně se ta žena podobala královně. Nedalo mu to, přistoupil k svému příteli, a protože ten zrovna nebyl ničím zaměstnán, zeptal se ho:

"Všiml jste si?"

"Čeho?"

"Jak se ta občanka, která právě odešla, tolik podobá ... "

"Královně?" usmál se apatykář.

"Ano . . . Všiml jste si toho tedy jako já."

"Už dávno!"

"Jak to, už dávno?"

"Nu samozřejmě, vždyť to je podobnost takřka historická."

"Nerozumím."

"Nepamatujete se na tu pekelnou historii s královniným náhrdelníkem?"

"To bych nesměl být soudním vykonavatelem v Cháteletu, abych se na něco takového nepamatoval."

"Pak si přece také musíte vzpomenout na jistou Nicolu Legayovou, řečenou slečna Oliva."

"Hrome, máte pravdu! Ta přece hrála pro kardinála Rohana úlohu královny!"

"A žila s jedním ničemou, který měl jednu temnou aféru za druhou, s bývalým poddůstojníkem, podvodníkem a

fízlem, jménem Beausire."
"Cože?" vyskočil Maillard, jako by ho píchla vosa.
"Jménem Beausire," opakoval apatykář.
"A o tom Beausirovi říká, že to je její muž?" zeptal se Maillard.
"No jistě."
"To pro něho chtěla ten lék?"
"Darebák někde něco snědl a teď to z něho nechce ven."
"Ach," udeřil se Maillard do čela, "už ho mám!"
"Koho?"
"Svého muže."
"Co to blábolíš, prosím tě?"
"Mám svého muže, muže s jedenácti sou, a ten muž je pan Beausire. Mám ho, jestli se ovšem dovím, kde bydlí."
"Já to vím, jestli to ty nevíš."
"Výborně, kde bydlí?"
"V Židovské ulici číslo šest."
"Je to blízko?"
"Pár kroků."
"Nu, pak už se nedivím."
"Čemu?"
"Že malý Toussaint sekl matce dva sou."
"Tomu se nedivíš?"
"No vždyť to je přece syn pana Beausira."
"Jako kdyby mu z oka vypadl."
"Jablko nepadne daleko od stromu. Poslyš, milý příteli," zeptal se Maillard, "za jak dlouho bude ten lék účinkovat?"
"Za dvě hodiny."
"To mně stačí. Mám tedy času dost."
"To ti pan Beausire tak leží na srdci?"
"Záleží mi tolik na jeho zdraví, že mám strach, aby ho snad špatně neošetřovali, a proto mu zajdu . . . "
"Pro koho?"
"Pro dva ošetřovatele. Sbohem, kamaráde!"
Maillard se ušklíbl, zavřel za sebou dveře a zamířil k Tuileriím.
Pitou tam nebyl. Pamatujeme se, že šel s hraběnkou de Charny hledat mrtvé tělo hraběte. Místo něho našel Maillard na stráži Maniqueta a Telliera.
Hned ho poznali.
"Ach, to jste vy, pane Maillarde! Dohonil jste svého muže?"
"Ne," řekl Maillard, "ale jsem mu na stopě."
"To je štěstí," řekl Tellier, "s chutí bych se vsadil, že měl u sebe diamanty, přestože jsme je nenašli."
"Vsaďte se, občane," řekl Maillard, "vsaďte se a vyhrajete."
"Tak vida," řekl Maniquet, "a budete mu je moci sebrat?"
"Doufám, pomůžete-li mně."
"V čem, občane Maillarde? Jsme vám k službám."
"Vyberte mi ze svých lidí dva spolehlivé muže."
"Nebojácné?"
"Hlavně poctivé."
"To nemusíme vybírat, můžete si vzít kteréhokoli."
"Desiré," zavolali na hlídku: "Dva dobrovolníci!"
Několik mužů se zvedlo.
"Boulangere," řekl Maniquet, "pojď sem! A ty, Molicare! Chcete jich víc, pane Maillarde?"
"Ne, to mi stačí. Pojďte, hoši."
Oba Haramoťané šli s ním.
Maillard je dovedl do Židovské ulice a zastavil se před číslem šest.
"Tady to je," řekl, "pojďme nahoru."
Vešli do chodby, pak na schody a zastavili se až ve čtvrtém poschodí.
Další hledání jim usnadnil křik malého Toussaintka, který se ještě neutěšil po výprasku, tentokrát nikoli jen mateřském. Vzhledem k vážnosti činu pokládal pan de Beausire za svou povinnost osobně zasáhnout a přidal svou pádnou, od karet upracovanou rukou několik pořádných pohlavků k pouhému plesknutí, které i tak velmi nerada uštědřila svému milenému synu slečna Oliva.
Maillard se pokusil otevřít dveře.
Zevnitř měli zastrčeno na závoru.
Zaklepal.
"Kdo je?" ozval se zpěvavý hlas slečny Olivy.
"Jménem zákona otevřte!" odpověděl Maillard.
Zevnitř se ozval tichý hovor, jehož výsledkem bylo, že nadějný Toussaint umlkl, ve své dětské naivitě patrně věřil, že zákon se obtěžuje kvůli dvěma sou, jež se pokusil ukrást matce, zatímco Beausire si vysvětlil příchod zákona tím, že

chtějí vykonat domovní prohlídku, která v těch dnech nebyla nic zvláštního, a snažil se uklidnit slečnu Olivu, ačkoli se sám nemohl zbavit poněkud tísnivého pocitu.

Konečně se paní de Beausire rozhodla a v okamžiku, kdy chtěl Maillard zabouchat podruhé, dveře se otevřely.

Tři muži vešli k velké hrůze slečny Olivy a pana Toussainta, jenž se krčil za starou slaměnou židlí.

Pan de Beausire ležel v posteli a na nočním stolku, osvětleném čadící lojovou svíčkou v železném svícnu, spatřil Maillard k velkému uspokojení prázdnou láhev. Lék byl vypit, zbývalo čekat na účinek.

Maillard po cestě vypravoval Boulangerovi a Molicarovi, co se přihodilo v lékárně, takže když přišli k panu Beausirovi, měli oba už dokonalý přehled o situaci.

Maillard postavil každého z jedné strany postele a řekl jim:

"Občané, s panem de Beausire je to navlas tak jako s onou princeznou z Tisíce a jedné noci, jež promluvila, jenom když ji k tomu donutili, které však pokaždé, když otevřela ústa, vypadl z úst démant. Dejte dobrý pozor, z pana Beausira budou také padat diamanty, jenomže druhou stranou! . . . Počkám na vás v městské radě. Až pan de Beausire už nebude mít nic, co by vám řekl, odvedete ho do Cháteletu, kde ho odevzdáte s pěkným pozdravením od pana Maillarda. To, co utrousí, mi přinesete na radnici."

Oba národní gardisté usedli se zbraní v ruce po obou stranách páně Beausirova lože.

Apatykář se nemýlil. Lék účinkoval za dvě hodiny, účinek trval hodinu a byl nanejvýš uspokojivý.

Ke třetí hodině ráno přišli oba muži za Maillardem na radnici.

Přinesli za nějakých sto tisíc franků diamantů nejkrásnějšího lesku, zabalených v kopii Beausirova vězeňského zápisu.

Maillard složil jménem svým a jménem obou Haramonťanů diamanty na stůl městského prokurátora, který jim vydal potvrzení, že občané Maillard, Bouanger a Molicar se zasloužili a vlast.

45. 1. září

Slyšme nyní, jaké byly následky tragikomické události, kterou jsme právě vylíčili.

Pan de Beausire, figurující v seznamu vězňů v Cháteletu, byl postaven před porotu, jež soudila výhradně zločiny krádeže, spáchané 10. srpna a v následujících dnech.

Zapírat nebylo možno. Čin byl příliš jasně prokázán. Obžalovaný se také omezil na to, že se pokorně přiznal k vině a připojil snažnou prosbu o mírný rozsudek.

Soud nařídil, aby se pátralo po vězňově minulosti. Byl však málo nadšen zprávami, které získal, a odsoudil bývalého poddůstojníka k pěti letům galejí; mimoto měl být vystaven na pranýři.

Marně uváděl pan Beausire na svou obranu, že ho dohnaly ke krádeži ušlechtilé city, totiž naděje, že zajistí poklidnou budoucnost své ženě a svému dítěti. Nic nepomohlo; rozsudek zůstal nezměněn, a poněvadž z rozsudku zvláštního soudu nebylo odvolání, měl být třetího dne vykonán.

Ach běda! Že se to nestalo raději hned!

Osud tomu chtěl, že den předtím, než měl být pan Beausire postaven na pranýř, přivedli do vězení jednoho z jeho bývalých kamarádů. Hned se poznali a hned si začali vyprávět, jaká nešťastná náhoda sem kterého z nich zavála. Buď měl bývalý kamarád s Beausirem nějaké soukromé účty, které si chtěl teď vyřídit, a ztropil si z něho krutý žert, anebo byl nasazen vyššími místy, jež chtěla vybičovat davové vášně, zkrátka a dobře stalo se toho:

Nový vězeň se sem dostal, jak tvrdil, kvůli spiknutí, dokonale zorganizovanému, jež mělo vypuknout na náměstí de Gréve nebo před Justičním palácem.

Spiklenci se tam měli shromáždit ve značném počtu pod záminkou, že se přišli podívat, jak stavějí provinilce na pranýř - v té době stavěli pranýř buď na náměstí de Gréve, anebo před Justičním palácem, podle toho, jak se to právě hodilo -, a až bude dán povel výkřikem "Ať žije král! Ať žijí Prusově! Ať zhyne národ!", měli se zmocnit radnice, zavolat na pomoc Národní gardu, ze dvou třetin roajalistickou anebo alespoň konstituční, rozehnat městskou radu rozpuštěnou 30. srpna Národním shromážděním a dovršit roajalistickou kontrarevoluci.

Bohužel, právě tento Beausirův přítel měl dát ke vzpouře signál. Ostatní spiklenci nevědí, že byl zatčen, dostaví se na náměstí, až bude první provinilec postaven na pranýř, a protože tam nikdo nevykřikne "Ať žije král! Ať žijí Prusové! Ať zhyne národ!" - smluvené povstání se nekoná.

Je to tím mrzutější, dušoval se přítel, ze nikdy nebylo žádné povstání lépe zorganizováno a neslibovalo bezpečnější výsledek.

Svého zatčení želel Beausirův přítel, jak tvrdil, tím víc, že odsouzenec v nastalém zmatku by určitě našel příležitost k útěku a tak mohl uniknout trestu, vypálení potupného znamení i galejím.

Pan de Beausire, ačkoli nikdy neměl ustálené politické přesvědčení, přece se v nitru klonil vždycky spíše k roajalismu a začal tedy litovat, nejprve kvůli králi, ale pak i kvůli sobě, že k povstání nedojde.

Vtom se uhodil do čela. Osvítila ho náhlá myšlenka.

"Ale vždyť přece první přijdu na pranýř já!"

"Ovšem a opakuji, bylo by to bývalo pro tebe velké štěstí."

"A ty říkáš, že nikdo neví o tvém zatčení?"

"Nikdo o něm nemá ani potuchy."

"Takže spiklenci se sejdou, jako kdybys byl na svobodě?"

"Ovšem."

"A kdyby někdo dal smluvené znamení, spiklenci udeří?"

"Samozřejmě . . . Ale kdo by, prosím tě, dal znamení, když sedím v díře a nemohu se s nikým dorozumět!"

"Já!" udeřil se Beausire do prsou.

"Ty?"

"Ano, já. Já tam přece budu, no ne? Když mě budou stavět na pranýř, zavolám sám: ‚Ať žije král! Ať žijí Prusové! Ať zhyne národ!' To přece není nic tak těžkého!"

Beausirův kamarád byl celý užaslý.

"Vždycky jsem říkal," zvolal nadšeně, "že jsi kus chlapa!"

Beausire se polichocen zašklebil.

"A uděláš-li to," dodal roajalistický vězeň, "nejen že budeš osvobozen, nejen že dostaneš milost, ale už teď jako bys strkal do kapsy krásnou odměnu, až ti potvrdím, že úspěch spiknutí je tvá zásluha!"

"Kvůli tomu to nedělám," odpověděl Beausire s tváří nejnezištnějšího člověka na světě.

"Já vím," řekl přítel, "ty jsi charakter. Ale to nevadí, až přijde odměna, radím ti, abys neodmítal."

"No, když myslíš," řekl Beausire.

"Nuže," ujal se znovu slova přítel, "zítra spolu posnídáme. Ředitel věznice neodepře tu poslední laskavost dvěma starým kamarádům. A vypijeme láhev na zdar spiknutí!"

Beausire měl sice určité pochyby, zda ředitel věznice bude opravdu tak laskav, rozhodl se však, ze dodrží slib, který dal příteli, ať už s ním bude snídat čili nic.

K jeho velkému uspokojení ředitel věznice byl opravdu tak laskav a oba staří kamarádi posnídali společně. A nepřinesli jim jenom jednu láhev, nýbrž dvě, tři, čtyři!

Po čtvrté láhvi byl pan de Beausire už přesvědčený roajalista. Naštěstí pro něho přišli, aby ho odvedli na náměstí de Gréve, ještě než stačili načít pátou láhev.

Vylezl na káru, jako by vstupoval do triumfálního vozu, s opovržením shlížel na dav, jemuž chystá tak strašlivé překvapení.

U patníku notre-damského mostu čekala na něho žena s chlapcem.

Pan de Beausire poznal chuděrku Olivu, celá tonula v slzách, a malého Toussaintka, jenž vykřikl, když viděl, že otec je v rukou četníků: "Patří ti to, tati! Proč jsi mě bil?"

Beausire se na ně blahosklonně usmál a byl by jistě provázel svůj úsměv majestátním gestem, kdyby neměl ruce spoutané za zády.

Náměstí před radnicí bylo plné lidí.

Vědělo se, že odsouzenec si odpykává trest za krádež v Tuileriích. Byly známy okolnosti, za nichž se krádež stala, i to, jak byl zloděj dopaden a usvědčen, a tak ho nikdo valně nelitoval.

Když kára zastavila před pranýřem, měla stráž co dělat, aby udržela lidi v mezích.

Beausire pohlížel na celý ten rozruch, povyk, na celý zástup s povýšeným výrazem, jako by chtěl říci: Jen počkejte, však uvidíte něco docela jiného.

Když se objevil na pranýři, zaznělo všeobecné hurá. Když k němu však přistoupil kat, rozepjal mu rukáv, obnažil rámě a shýbl se, aby vzal z pece rozžhavené železo, stalo se, co se stává vždycky: před svrchovaným majestátem spravedlnosti všecko zmlklo.

Beuasire využil toho okamžiku, sebral všechnu sílu a vykřikl plným, zvučným, daleko se rozléhajícím hlasem:

"Ať žije král! Ať žijí Prusové! Ať zhyne národ!"

Pan de Beausire byl sice připraven, že se strhne velký povyk, skutečnost však překonala všecko jeho očekávání. Nebyl to křik, byla to vřava.

Žádní spiklenci na náměstí samozřejmě nebyli. Všechen dav spustil obrovský řev a vrhl se na pranýř.

Tentokrát nebyla už stráž s to ubránit pana Beausira. Dav prolomil její řady, zaplavil pranýř, shodil kata z lešení, odtrhl odsouzence od sloupu a vrhl ho do onoho dravého mraveniště, jakému se právě podobá rozlícený dav.

Byli by ho v nejbližším okamžiku zabili, rozdrtili, roztrhali na kusy, kdyby se k němu byl v poslední chvíli nevrhl muž opásaný šerpou, jenž ze schodů radnice přihlížel k výkonu trestu. Tento muž byl městský prokurátor Manuel.

Dav se neměl k tomu, aby poslechl. Tu si Manuel strhl šerpu, zamával jí nad hlavami a zvolal:

"Všichni dobří občané ke mně!"

Byl to v podstatě lidsky cítící člověk, jenž musel v sobě potlačovat city, ale za okolností, jako byla tato, si přece jenom city nenadále zjednaly průchod. Ostatně šlo o zloděje, nikoli o šlechtice.

S velkou námahou se dostal až k panu Beausirovi. Vztáhl nad ním ruku a zvolal:

"Jménem zákona žádám, abyste mi vydali tohoto muže."

Přiběhlo nějakých dvacet mužů a utvořilo kolem něho kruh.

Vyrvali Beausira z rukou davu; byl polomrtvý. Manuel ha dal odnést do radnice. Ale radnice byla brzo obležena, takové bylo rozhořčení lidu.

Manuel se objevil na balkóně.

"Ten muž je vinen," prohlásil, "ale je vinen zločinem, pro který nebyl souzen. Jmenujete ze sebe porotce. Ti se shromáždí v některé radniční síni a rozhodnou, jaký bude provinilcův osud. Rozsudek bude vykonán, ať je jakýkoliv, ale musí to být rozsudek!"

Není to zvláštní, že den před masakrem ve vězeních mluví takto s nasazením vlastního života jeden z mužů, kteří mají to krveprolití .na svědomí?

Dějí se takové zvláštní věci v politice. Vysvětli je, kdo můžeš. Ostatně nešlo o aristokrata, ale o zloděje.

Ten závazný slib dav uklidnil. Za čtvrt hodiny oznámili Manuelovi lidovou porotu. Skládala se z jedenadvaceti občanů. Těch jedenadvacet občanů se objevilo na balkóně.

"Zvolili jste si opravdu tyto muže?" otázal se Manuel zástupu.

Dav místo odpovědi vypukl v potlesk.

"Dobře," řekl Manuel, "soudci jsou tu, spravedlnosti bude učiněno zadost." A podle svého slibu zavedl porotce do

jedné radniční síně.

Pan Beausire se objevil před tímto náhlým soudem spíše mrtvý než živý. Pokoušel se hájit, ale druhý zločin byl právě tak zjevný jako první. V očích lidu byl však daleko vážnější.

Volat "Ať žije král!", když král, kterého pokládají za zrádce, je uvězněn v Templu; volat "Ať žijí Prusové!", když Prusové právě dobyli Longwy a jsou na šedesát mil od Paříže; volat "Ať zhyne národ!", když národ se zmítá na smrtelném loži - to je hrozný zločin, jenž zasluhuje nejpřísnější trest.

Porota také rozhodla, aby byl viník nejen potrestán trestem smrti, ale aby se mu i ve smrti dostalo potupy, kterou se zákon snažil odstranit, když nahradil šibenici gilotinou, aby byl výjimečně oběšen, a to oběšen na témž místě, kde zločin spáchal.

Kat tedy dostal rozkaz, aby vztyčil šibenici tam, kde stál pranýř.

To byla ona událost, která, jak jsme se zmínili na konci jedné z předcházejících kapitol, zaměstnávala Shromáždění. Lid se zatím poněkud uklidnil, když viděl, jak se staví šibenice a že zločinec mu nemůže uniknout.

Druhého dne byla neděle, den všeobecného volna, a to zase zhoršilo situaci. Národní shromáždění pochopilo, že všechno směřuje ke krveprolití. Městská rada se chtěla udržet stůj co stůj. A nejjistější prostředek, jak se udržet, bylo krveprolití, hrůzovláda.

Shromáždění couvlo před rozhodnutím, jež učinilo předevčírem. Odvolalo svůj dekret. Tu se zvedl jeden z jeho členů:

"Nestačí odvolat dekret," prohlásil, "když jste jej přede dvěma dny vydali a prohlásili, že se městská rada zasloužila o vlast. Ta chvála je příliš všeobecná. Jednoho dne byste mohli říci, že se městská rada zasloužila o vlast, že jste však nemyslili na toho nebo na onoho člena městské rady, když jste vyslovovali uznání. Tu by se pak tomu nebo onomu členu mohlo dostat nevděku. Je proto nutno prohlásit, že nikoli městská rada, nýbrž všichni členové městské rady se zasloužili o vlast."

Shromáždění odhlasovalo, že všichni členově městské rady se zasloužili o vlast.

V téže době, kdy o tom Národní shromáždění hlasovalo, měl Robespierre na radnici dlouhou řeč, v níž prohlašoval, že Národní shromáždění svým hanebným jednáním připravilo generální radu pařížské obce o důvěru veřejnosti a že by tedy generální rada měla odstoupit a použít jediného prostředku, který jí zbyl k záchraně národa, totiž odevzdat moc lidu.

Robespierre byl jako vždy nejasný a neurčitý, ale hrozný. Odevzdat moc lidu; co znamenala tato věta?

Znamenalo to, že se má přijmout dekret Národního shromáždění a že má obec souhlasit s novými volbami? To se nezdá pravděpodobné.

Znamenalo to složit zákonnou moc a tím dát jasně najevo, že městská rada, jež dala podnět k 10. srpnu, sama uznává, že nemá dost moci, aby pokračovala ve velkém revolučním díle, a ponechává lidu, aby toto dílo dokončil?

Uvážíme-li však, že po 10. srpnu lid bezuzdně toužil po pomstě, znamenalo to, že mají být pobiti lidé, kteří proti němu 10. srpna bojovali a kteří teď byli uvězněni v různých pařížských vězeních.

Taková tedy byla situace 1. září večer, kdy bylo možno bez nadsázky říci, že ve vzduchu visí bouře, jež se každou chvíli vybije hromy a blesky.

Nemáme vůbec v úmyslu vynášet Manuela, jednoho z mužů revoluce, kteří toho mají nejvíc na svědomí. Chceme jen říci pravdu. Michelet líčí tuto událost takto:

Dne 1. srpna se odehrála na náměstí de Gréve strašná událost. Jakýsi zloděj, postavený na pranýř a bezpochyby opilý, vykřikl: "Ať žije král! Ať žijí Prušáci! Ať zhyne národ!" V mžiku ho strhli z pranýře. Byli by ho roztrhali na kusy, ale vrhl s k němu městský prokurátor Manuel, vyrval ho z rukou davu a zachránil ho na radnici. Byl však sám ve svrchovaném nebezpečí a musel slíbit, že viníka bude soudit lidová porota. Tato porota jej odsoudila k smrti. Úřady potvrdily rozsudek, rozsudek byl proveden a muž nazítří popraven.

46. V noci z 1. na 2. září

Taková tedy byla situace, když 1. září v devět hodin večer Gilbertův pomocník - revoluce odstranila název sluha jako málo republikánský, aniž se samozřejmě na věci samé cokoli změnilo - Gilbertův pomocník vešel do lékařova pokoje a oznámil:

"Občane Gilberte, kočár čeká přede dveřmi."

Gilbert si narazil klobouk hluboko do čela, upnul si kabát až ke krku a chystal se odejít. Na prahu se však srazil s mužem, zahaleným v plášť; příchozí měl na hlavě široký klobouk, jenž mu zastiňoval půlku obličeje.

Gilbert ucouvl. Ve tmě a v takové chvíli vypadá každý jako nepřítel.

"To jsem já, Gilberte," ozval se laskavý hlas.

"Cagliostro!" vykřikl doktor.

"Zapomínáte, drahý Gilberte, že se už nejmenuji Cagliostro, nýbrž baron Zannone! Pro vás ovšem, můj milý, neměním ani jméno, ani své city a jsem stále, aspoň tak doufám, Josef Balsamo."

"Ach zajisté," řekl Gilbert, "a důkazem toho je, že jsem právě šel k vám."

"Tušil jsem to," řekl Cagliostro, "a proto jsem sám přišel za vámi. Jistě nepochybujete, že v napjatých dnech nikdy nedělám to, co právě udělal pan de Robespierre, neodjíždím totiž na venkov."

"Trochu jsem se přece j:en obával, že vás nezastihnu, a jsem šťasten, že vás vidím . . . Pojďte dál, prosím."

"Nuže, tady mě máte. Čím vám mohu posloužit?" Cagliostro šel za Gilbertem do nejzadnějšího pokoje doktorova bytu.

"Posaďte se, mistře."

Cagliostro si sedl.

"Víte jistě, co se děje."

"Chcete říci, co se bude dít," odpověděl Cagliostro. "Zatím se ještě neděje nic."

"Neděje? Máte pravdu. Ale chystá se něco strašného, viďte?"

"Opravdu strašného . . . Jenže strašné se někdy stává nutným."

"Mistře," řekl Gilbert, "tohle jsou hrozná slova, a slyším-li, jak lhostejně a chladnokrevně je pronášíte, jde mi mráz po zádech."

"Co chcete? Jsem jenom ozvěna. Ozvěna osudu."

Gilbert sklonil hlavu.

"Pamatujete se, Gilberte, co jsem vám říkal onoho dne, kdy jsem vás potkal v Bellevue - bylo to 6. října - a když jsem vám předpověděl, jakou smrtí zemře markýz de Favras?"

Gilbert se zachvěl. Muž, jenž byl tak silný vůči lidem, ba i vůči událostem, připadal si před tímto tajemným mužem slabý jako dítě.

"Říkal jsem vám," pokračoval Cagliostro, "že kdyby měl král ve svém ubohém mozku jenom špetku pudu sebezáchovy - doufal jsem ovšem, že nemá -, uprchl by."

"Vždyť přece uprchl," odpověděl Gilbert.

"Ovšem, ale já jsem tomu rozuměl takhle: dokud je ještě čas. Neboť když uprchl ... víte přece sám, bylo už pozdě. Dodal jsem ještě, jistě si na to pamatujete, bude-li se král tvrdošíjně stavět na odpor, bude-li se stavět na odpor královna, bude-li se stavět na odpor šlechta, že uděláme revoluci."

"Ano, i tentokrát máte pravdu. Revoluce je tady," povzdechl si Gilbert.

"Ne tak docela," pokračoval Cagliostro. "Ale je v proudu, jak můžete pozorovat, milý Gilberte. Vzpomínáte si ještě, jak jsem vám říkalo stroji, který vynašel jeden z mých přátel, doktor Guillotin? . . . Šel jste teď někdy po Carrouselu, naproti Tuileriím? . . . Nuže, ten stroj, který jsem ukazoval královně v karafě na taverneyském zámku - vzpomínáte si, byl jste tenkrát ještě docela malý chlapec, a přece už milenec slečny Nicoly . . . mimochodem, její muž, ten roztomilý pan Beausire, bude co nevidět oběšen - nuže, ten stroj stojí na Carrouselu."

"Ano," řekl Gilbert, "a pracuje. Zdá se však, že příliš pomalu, neboť mu mají pomoci dýky, píky a šavle."

"Poslyšte," řekl Cagliostro, "jedno si musíme uvědomit: že totiž :máme co dělat se strašnými zatvrzelci. Dáváme aristokratům, dvoru, králi, královně výstrahu za výstrahou, a nic to není platné. Byla dobyta Bastila; nic to nebylo platné. Udělali jsme 5. a 6. říjen. Nebylo to k ničemu. Udělali jsme 20. červen; jako by se nic nestalo. Došlo k 10. srpnu; zase nic a zase nic. Posadili jsme aristokraty do Opatství, do Force, do Bicétre: vsadili jsme krále do Templu; nebylo to k ničemu. Král se v Templu raduje, že Prusové obsadili Longwy. Aristokraté v Opatství volají: ;Ať žije král! Ať žijí Prusové!' Připíjejí si šampaňským na oslavu pruského vítězství, když lid pije potoky. Ba i ,sám král Vilém Pruský, jemuž jsme napsali: ,Varujeme vás, postoupíte-li za Longwy, uděláte-li ještě jediný krok k srdci Francie, podepíšete tím nad králem ortel smrti! - Vilém Pruský odpovídá: ,Nechť je situace královské rodiny sebehroznější, armády se nedají na ústup. Přeji si z celé duše, abych přišel včas a zachránil krále Francie. Především je však mou povinností zachránit Evropu!' A táhne na Verdun . . . Je už opravdu nutno s tím nějak skoncovat!"

"Skoncovat? A s čím?"

"S králem, s královnou, s aristokraty."

"Chcete zavraždit krále, chcete zavraždit královnu?"

"Ach ne, proboha, jen to ne! To by byla velká nešikovnost. Ty je třeba soudit, odsoudit, popravit veřejně jako Karla I. Je však nutno zbavit se ostatních, doktore, a čím dřív, tím líp."

"A kdo o tom rozhodl?" vykřikl Gilbert. "Snad rozum? Snad poctivost? Snad svědomí lidu? Kdybyste byl přišel v době, kdy jste měli Mirabeauova génia, Lafayettovu poctivost a Vergniaudovu spravedlnost a řekl mi jménem těchto tří mužů: je nutno zabíjet, byl bych se zachvěl, jako se chvěji teď, ale byl bych snad na vahách. Ale čím jménem mi to říkáte dnes? Jménem takového kupčíka Héberta! Jménem takového Collota d'Herbois, stokrát vypískaného šaška! Jménem Marata, psychopata, kterému musí lékař pokaždé pouštět žilou, když žádá padesát tisíc, sto tisíc, dvě stě tisíc hlav! Dovolte, drahý mistře, abych se štítil těchto průměrných lidí, kteří nemohou žít bez prudkých, vášnivých krizí, bez stálých a stálých změn. Abych se štítil těchto špatných dramaturgů, bezmocných rétorů, kteří si libují v nových a nových převratech, jež vedou od zkázy ke zkáze, kteří se považují za obratné čaroděje, zatímco jsou jen obyčejní smrtelníci, rozvracející dílo boží. Vidí krásu, velikost, vznešenost v tom, kráčejí-li proti toku života, jenž zúrodňuje svět, vyhlazují jediným slovem, jediným pokynem, jediným mrknutím oka; jediným dechem smetou živou překážku, k jejímuž růstu potřebovala příroda dvacet, třicet, čtyřicet, padesát let! Ti lidé, drahý mistře, to jsou bídáci! Ale vy, vy k ním přece nepatříte?"

"Milý Gilberte," řekl Cagliostro, "zase se mýlíte. Nazýváte ty lidi lidmi. To jim prokazujete příliš velkou čest. Nejsou to lidé, jsou to jen nástroje."

"Nástroje zkázy!"

"Ano, ale ve prospěch velké myšlenky. Tou myšlenkou je, Gilberte, osvobození národů, svoboda, republika, ne však francouzská, Bůh mě chraň tak sobecké myšlenky! Republika univerzální, světové bratrství! Ne, ti lidé nemají génia, není v nich špetka poctivosti, kousek svědomí, ale mají něco mnohem silnějšího, neúprosnějšího, neodolatelnějšího: mají instinkt."

"Instinkt Attilův!"

"Správně, instinkt Attilův, který si říkal bič boží a který přišel obrodit barbarskou krví Hunů, Alanů a Švábů římskou civilizaci, zkaženou čtyřmi sty lety vlády Neronů, Vespasiánů a Heliogabalů."

"Zanechme generalizováni," zvolal Gilbert, "a povězte mi, čeho chcete krveprolitím dosáhnout."

"Ach, to je velmi jednoduché: chceme zkompromitovat Národní shromáždění, městskou radu, lid, celou Paříž. Je nutno skropit Paříž krví, rozumíte, aby si Paříž uvědomila, že pro ni není odpuštění, a zvedla se jako jeden muž, strhla za sebou celou Francii a vyhnala nepřítele z posvátné půdy vlasti."

"Ale vy přece nejste Francouz! Co vám na tom proboha záleží?"

Cagliostro se usmál:

"Milý Gilberte, jak je jen možné, že vy, muž tak pronikavé inteligence, řeknete člověku: nepleť se do francouzských záležitostí, vždyť nejsi Francouz? Cožpak nejsou záležitosti Francie věcí celého světa? Cožpak Francie pracuje sobecky jen pro sebe? Poslyš, Gilberte, mluvil jsem o těchto věcech s duchem mnohem silnějším, než je můj, než je tvůj, s mužem či démonem, jenž se nazýval Althotas. Tento muž mi jednou vypočítal, kolik krve bude nutno prolít, než vzejde slunce nad volnosti světa. Nuže, důvody tohoto muže neotřásly mým přesvědčením. Šel jsem, jdu, půjdu stále kupředu, kácím vše, co se mi staví v cestu, říkám klidným hlasem a s jasným pohledem: Běda každému, kdo překáží! Jsem budoucnost! - A teď, chtěl jsi mě jistě požádat o milost pro někoho, viď? Má ji mít už předem. Pověz mi jen jméno toho nebo té, kterou chceš zachránit."

"Chci zachránit ženu, kterou ani vy, mistře, ani já nemůžeme nechat umřít."

"Chceš zachránit hraběnku de Charny."

"Chci zachránit Sebastiánovu matku."

"Klíče od vězení má Danton, jako ministr spravedlnosti."

"To vím, vím však také, že můžete říci Dantonovi: Otevři, nebo zavři ty a ty dveře."

Cagliostro vstal, přistoupil k psacímu stolu, načrtl na čtvrtku papíru jakési kabalistické znamení a podal lístek Gilbertovi:

"Tu máš, synu, jdi k Dantonovi, a žádej na něm, co chceš."

Gilbert se zvedl.

"Ale co hodláš dělat potom?" otázal se Cagliostro.

"Po čem?"

"Až přijde řada na krále."

"Chci se dát zvolit do Konventu a usilovat ze všech sil, aby král nebyl popraven."

"Ano," odpověděl Cagliostro, "chápu to. Jednej tak, jak ti káže svědomí, Gilberte, ale něco mi slib."

"Co?"

"Byly doby, kdy bys byl slíbil okamžitě a neptal se co."

"Tenkrát jste mi ovšem neříkal, že se lid léčí vraždami a národ krveprolitím."

"Budiž . . . Nuže slib mi, Gilberte, až bude král odsouzen, až bude popraven, že se zařídíš podle rady, kterou ti dám."

Gilbert podal Cagliostrovi ruku.

"Každá rada, kterou mi dále, mistře, bude pro mě vzácná."

"A zařídíš se podle ní?"

Slibuji vám to, nebude-li se příčit mému svědomí."

"Jsi nespravedlivý, Gilberte," řekl Cagliostro. "Udělal jsem pro tebe mnoho. Žádal jsem někdy něco za to?"

"Ne, mistře," řekl Gilbert. "A teď jste mi opět daroval život, který je mi dražší než můj."

"Jdi tedy," řekl Cagliostro, "a génius Francie tě provázej."

Cagliostro odešel. Gilbert vyšel za okamžik za ním.

Kočár pořád ještě čekal. Doktor poručil kočímu, aby ho zavezl do ministerstva spravedlnosti, kde byl Danton.

Jako ministr spravedlnosti měl Danton vhodnou záminku neobjevovat se na radnici.

Ostatně, proč by se tam objevoval? Což tam nejsou Marat a Robespierre? Robespierre nedovolí, aby ho Marat předběhl. Oba lačni po krvi, půjdou stejným krokem. - Mimoto nad nimi bdí Tallien.

Danton měl před sebou dvě možnosti: rozhodne-li se pro komunu, může utvořit triumvirát s Maratem a Robespierrem. Rozhodne-li se naopak Národní shromáždění pro něho, bude diktátorem jako ministr spravedlnosti.

Danton nechtěl Robespierra a Marata. Jenže Národní shromáždění zase nechtělo Dantona.

Když mu ohlásili Gilberta, byla u Dantona jeho žena. O chystaném masakru se vědělo už předem a paní Dantonová prosila svého muže na kolenou, aby nic takového nedopustil. Dojde-li k masakru, zemře ta ubohá žena žalem.

Danton ji nedokázal vyložit věc, která jemu byla tak jasná: že totiž proti rozhodnutí městské rady nic nezmůže, nesvěří-li mu Národní shromáždění diktátorskou moc. S Národním shromážděním je určitá naděje na vítězství; bez shromáždění jistá porážka.

"Pak raději zemři, zemři, zemři, bude-li třeba," volala nešťastná žena, "jenom ať nedojde k masakru!"

"Muž jako já neumírá zbytečně," odpověděl Danton. "Rád zemřu, ale ať je má smrt k něčemu dobrá!"

Ohlásili doktora Gilberta.

.,Neodejdu odtud," prohlásila paní Dantonová, "dokud mi neslíbíš, že uděláš všechno na světě, abys zabránil tomu ohavnému zločinu."

"Zůstaň tady," řekl Danton.

Paní Dantnová ustoupila ke stěně, aby mohl ministr jít vstříc doktorovi, kterého znal podle doslechu a od vidění.

"Ach, doktore, přicházíte vhod, a kdybych byl věděl, kde jste, sám bych byl pro vás poslal."

Gilbert pozdravil Dantona, a když za ním zahlédl plačící ženu, uklonil se.

"Hleďte, doktore, to je má paní, žena občana Dantona, ministra spravedlnosti, a myslí si, že ministr spravedlnosti je sám o sobě dost silný, aby se postavil proti panu Maratovi a panu Robespierrovi a tím proti celé městské radě a zabránil jim v tom, oč usiluji, totiž v zabíjeni, vyhlazování a vraždění."

Gilbert se podíval na paní Dantonovou:

"Dovolíte, madam, abych vám políbil ruku?"

"Tak, a já myslil, že mi přichází posila!" spráskl ruce Danton.

"Ach, řekněte mu přece, pane," zvolala paní Dantonová, "dopustí-li to, že to bude krvavá skvrna celého jeho

života!"

"A kdyby šlo jen o to," řekl Gilbert, "kdyby ta skvrna měla zůstat na čele jediného člověka, a kdyby ten člověk ve víře, že prospěje vlasti, že prospěje Francii, vzal na sebe tu hanbu, obětoval své čisté jméno a vrhl svou čest do propasti, nebylo by to ještě nic! Co záleží za dnešních okolností na životě, na dobré pověsti, na cti jednoho občana! Bude to však skvrna, bude to hanba na čele celé Francie!"

"Občane," řekl Danton, "když začne Vesuv soptit, ukažte mi muže dosti silného, aby zastavil proud lávy! Když začne stoupat příboj, ukažte mi dost mocné rámě, aby zatlačilo zpátky oceán!"

"Jmenuje-li se člověk Danton, není nutno se ptát, kde je ten muž. Každý řekne: Tady je!"

"Poslyšte," řekl Danton, "jste všichni jako bez rozumu. Mám vám snad říkat, co byste vlastně měli říkat vy mně? Nuže ano, mám vůli, mám schopnosti, a kdyby Národní shromáždění chtělo, měl bych i sílu! Ale víte, co se mi stane? To, co se stalo Mirabeauovi: jeho génius nedokázal zvítězit nad jeho špatnou pověstí. Nejsem zběsilý Marat, abych nahnal pánům poslancům hrůzu. Nejsem nepodplatný Robespierre, abych vzbudil jejich důvěru. Shromáždění mi odepře prostředky, kterými bych mohl stát zachránit; bude to trest za mou špatnou pověst. Shromáždění bude všechno odkládat, protahovat. Potichu si budou povídat, že jsem člověk bez skrupulí, bez morálky, kterému nelze svěřit absolutní moc ani na tři dny. Zvolí ze sebe nějaký výbor velmi počestných lidí a zatím dojde k masakru, a jak říkáte, krev tisíce vězňů, zločin tří, čtyř set zběsilých opilců spustí na scénu revoluce rudou oponu, která zakryje, co na ní bylo velikého a vznešeného. Nuže ne, nebudou vinit Francii, budou vinit mě. Odvrátím od ní zlořečení celého světa, odnesu to svou hlavou!"

"A já? A naše děti?" vykřikla ubohá žena.

"Tys to už řekla," odpověděl Danton. "Bude to tvá smrt. Tebe nebude nikdo podezírat ze spoluviny, když tě můj zločin zabije. Pokud jde o naše děti, jsou to synové. Jednoho dne dorostou v muže a buď klidná, budou mít otcovo srdce a ponesou jméno Danton se vztyčenou hlavou. Nebo to budou slaboši a zapřou mě. Tím líp. Slaboši - to není má krev, a já se jich zříkám dříve než oni mě."

"Ale požádejte aspoň shromáždění, aby vám svěřilo onu moc!" zvolal Gilbert.

"Myslíte, že jsem čekal na vaši radu? Poslal jsem pro Thuriota, poslal jsem pro Talliena. Ženo, podívej se, jestli už přišli. Jestli ano, ať vstoupí Thuriot."

Paní Dantonová odběhla.

"Zkusím štěstí před vámi, pane Gilberte," usmál se Danton. "Dosvědčíte mi před budoucností, že jsem něco podnikl."

Dveře se otevřely.

"Občan Thuriot," ohlásila paní Dantonová.

"Pojď sem," podal Danton širokou dlaň muži, který mu dělal jakéhosi pobočníka. "Nedávno jsi řekl na tribuně vznešená slova: Francouzská revoluce nepatří pouze nám. Patří celému světu a budeme z ní skládat účty celému lidstvu. Nuže, napněme jednou všechny síly, abychom tu revoluci zachovali čistou!"

"Mluv," řekl Thuriot.

"Zítra, až bude zahájena schůze, ještě než dojde k debatě, podáš návrh, aby počet členů generální rady pařížské obce byl rozmnožen na tři sta, aby tak staří členové, ustanovení 10. srpna, zůstali na svých místech, zároveň však aby noví členové paralyzovali jejich vliv. Postavíme pařížské zastupitelstvo na pevnou základnu. Rozmnožíme městskou radu, ale zároveň ji tím budeme neutralizovat. Zvětšíme počet členů, ale přivedeme je tím k větší umírněnosti. Neprojde-li tento návrh, neprorazíš-li s mou myšlenkou, dohodni se s Lacroixem: řekni mu, aby naprosto otevřeně navrhl trest smrti pro ty, .kdo by ať přímo nebo nepřímo odepřeli plnit rozkazy a opatření výkonné moci anebo se jakýmkoli způsobem postavili proti ní. Projde-li návrh, bude to znamenat diktaturu. Výkonná moc jsem já. Přijdu, vyžádám si ji, a budou-li váhat, vezmu si ji mocí."

"A co pak uděláte?" otázal se Gilbert.

"Chopím se praporu!" zvolal Danton. "Ohyzdného krvavého démona masakrů pošlu zpátky do jeho temnot, vyzvu vznešeného, jasného génia bitev, jenž rozdává rány bez hněvu a beze strachu a hledí klidně smrti vstříc! Zeptám se všech těch tlup, zda se sešly proto, aby vraždily bezbranné. Prohlásím za bezectného každého, kdo by ohrožoval vězení. Je snad dost těch, kdo souhlasí s krveprolitím, ale opravdových vrahů není mnoho. Využiji válečného nadšení, jež zachvátilo Paříž. Obklopím těch několik set vrahů dobrovolníky, opravdovými vojáky, kteří čekají jen na rozkaz k pochodu, a vrhnu to všechno na hranice proti nepříteli - ten nečistý živel, ovládnutý živlem ušlechtilým!"

"Udělejte to, udělejte to!" zvolal Gilbert, "a uděláte něco velkého, velkolepého, vznešeného!"

"Ach, můj Bože," pokrčil Danton rameny s podivnou směsí síly, bezstarostnosti a pochyb, "nic lehčího nad to! Ať mi jen pomohou a uvidíte!"

"Pomohou ti, Dantone!" vykřikla paní Dantonová.

"Kdo by s tebou nesouhlasil, slyší-li tě takhle mluvit!"

"Ano," odpověděl Danton, "jenže bohužel nemohu takhle mluvit. Kdybych takhle mluvil a neměl úspěch, byl bych první oběti masakru."

"A nebylo by to tak líp?" zvolala paní Dantonová.

"Ženo, mluvíš jako žena! A co by se stalo po mé smrti s revolucí? Dostal by ji do rukou na jedné straně ten krvavý blázen Marat, na druhé straně snílek a náměsíčník Robespierre! Ne, .nesmím, nechci ještě zemřít! Mám povinnost zabránit masakru, a dojde-li k němu přes všechno mé úsilí, vzít vinu za krveprolití na svou hlavu! Postarám se, aby na Francii nepadla vina za prolitou krev. Půjdu stejně k svému cíli. Bude to jen hroznější. Zavolej Talliena."

Vstoupil Tallien.

"Talliene," řekl mu Danton, "je pravděpodobné, že mě městská rada zítra vyzve, abych se dostavil na radnici. Jste

sekretářem městské rady. Zařiďte to tak, abych vyzvání nedostal a abych mohl dokázat, že jsem nic nedostal."

"U všech hromů," řekl Tallien, "jenom jak to udělat?"

"To je vaše věc. Říkám vám, co potřebuji, jak to uděláte, záleží už na vás - pojďte, pane Gilberte. Chtěl jste mi něco, viďte?"

Otevřel dveře malého kabinetu, nechal Gilberta vstoupit a vešel za ním.

"Co pro vás mohu udělat?"

Gilbert vytáhl z kapsy papír, který mu dal Cagliostro, a podal jej Dantonovi.

"Ach," řekl Danton, "to je od něho . . . Co ode mě potřebujete?"

"Abyste propustil jistou ženu, uvězněnou v Opatství."

"Jak se jmenuje?"

"Hraběnka de Charny."

Danton vzal kus papíru a napsal propouštěcí rozkaz.

"Tady to máte," řekl. "Potřebujete ještě někoho zachránit? Pustil bych je jednoho po druhém nejraději všechny."

Gilbert se uklonil.

"Děkuji vám, mám vše, co jsem si přál."

"Tak tedy na shledanou, pane Gilberte. A budete-li ode mne někdy něco potřebovat, přijďte přímo jako muž k muži, bez prostředníka. Budu velmi rád, budu-li moci pro vás něco udělat."

Doprovodil Gilberta až ke dveřím a tam takřka zašeptal:

"Ach, kdybych měl jen na čtyřiadvacet hodin vaši pověst poctivého muže, pane Gilberte!"

Zavřel s povzdechem za doktorem dveře a utřel si pot na čele.

Gilbert spěchal do Opatství s drahocennou listinou, jež vracela Andrée život.

Ačkoli bylo již k půlnoci, skupiny výtržníků stály ještě kolem vězení. Gilbert prošel kolem nich a zabušil na dveře.

Temná brána pod nízkou klenbou se otevřela.

Gilbert se bezděky roztřásl, když pod ni procházel. Nebyla to brána do vězeni, nýbrž do hrobu.

Předložil Dantonův příkaz řediteli věznice. Příkaz zněl, že má být ihned propuštěna na svobodu osoba, kterou označí doktor Gilbert. Gilbert jmenoval hraběnku de Charny a ředitel nařídil dozorci, aby zavedl občana Gilberta do hraběnčiny cely.

Gilbert šel za klíčníkem, vystoupil s ním po úzkých točitých schodech do třetího poschodí a vešel do cely osvětlené lampou.

Žena, celá v černém, bledá jako mramor, seděla u stolu, na němž stála lampa, a četla v malé knížce vázané v šagrenové kůži a zdobené stříbrným křížem.

V krbu dohoříval oheň.

Zaskřípaly dveře, jak klíčník otevíral, žena však nezvedla oči. Nezvedla je ani, když zazněly Gilbertovy kroky. Zdálo se, že je pohroužena v četbu či spíše v myšlenky, neboť Gilbert stál dvě tři minuty před ní, aniž obrátila list.

Žalářník zavřel za Gilbertem dveře a zůstal stát venku.

"Paní hraběnko . . . " promluvil Gilbert.

Andrée konečně zvedla oči, trvalo však ještě chvíli, než Gilberta poznala.

"Ach, to jste vy, pane Gilberte, co mi nesete?"

"Madam," řekl Gilbert, "městem kolují temné pověsti o tom, co se bude dít zítra ve vězeních."

"Ano," řekla Andrée, "říká se, že budeme povražděni. Vy však víte, pane Gilberte, že jsem připravena na smrt."

"Přišel jsem pro vás, madam."

"Pro mě?" otázala se Andrée udiveně. "A kam mě chcete odvést?"

"Kam budete chtít, madam. jste volná."

A podal jí propouštěcí rozkaz podepsaný Dantonem.

Andrée si rozkaz přečetla a nechala si jej v ruce.

"Mohla jsem to tušit, doktore," pokusila se o úsměv.

"Co tím míníte, madam?"

"Že mi chcete zabránit umřít."

"Madam, je na světě osoba, která by mi byla dražší než otec nebo matka, kdyby mně byl Bůh dopřál štěstí poznat otce nebo matku. Jste to vy."

"Ano, a proto jste mi hned poprvé nedostál v slově."

"Dostál jsem vám v slově, paní hraběnko: poslal jsem vám jed."

"Po mém synu."

"Neřekl jsem vám, po kom vám jej pošlu."

"Tak vy jste na mě myslil, pane Gilberte. Vstoupil jste kvůli mně do jámy lvové a přinesl odtamtud talisman, jenž otvírá dveře?"

"Řekl jsem vám, madam, že nezemřete, dokud já budu žít."

"Ach, tentokrát, pane Gilberte," usmála se Andrée slabě, "tentokrát, myslím, mi smrt už neunikne."

"Madam, přísahám vám, že nezemřete, kdybych vás odtud musel vyvést násilím."

Andrée přetrhla propouštěcí list a hodila jej do ohně.

"Teď to zkuste," řekla.

Gilbert vykřikl.

"Pane Gilberte," ozvala se znovu Andrée, "vzdala jsem se myšlenky na sebevraždu. Nevzdala jsem se však myšlenky na smrt."

"Ach, madam, madam," vzlykal Gilbert.

"Pane Gilberte, já chci zemřít."

Gilbert zasténal:

"Vše, co po vás chci, je, abyste se pokusil nalézt mé tělo a uchránil je od potupy, které zaživa neuniklo . . . Pan de Charny odpočívá v hrobce svého zámku v Boursonne. Tam jsem strávila jediné šťastné dny svého života. Přeji si odpočívat vedle něho."

"Ach, madam, pro Boha vás zapřísahám . . . "

"A já, pane, ve jménu svého neštěstí vás prosím!"

"Dobře, madam, sama jste řekla, že vás musím poslechnout ve všem. Odcházím, ale nevzdávám se."

"Nezapomeňte na mé poslední přání, pane."

"Nezachráním-li vás proti vaší vůli, madam, splním je."

Ještě jednou se Andrée uklonil a zavřel za sebou dveře. Zavřely se s oním zlověstným skřípotem, s nímž se zavírají dveře žaláře.

47. Den 2. září

Co Danton předvídal, to se skutečně stalo. Hned po zahájení schůze podal Thuriot návrh, který včera formuloval ministr spravedlnosti. Národní shromáždění nepochopilo. Místo aby přistoupilo k hlasování v devět hodin ráno, pustilo se do diskuse, jednání se protahovalo a k hlasování došlo v jednu hodinu odpoledne.

Bylo pozdě.

Tyto čtyři hodiny průtahů oddálily svobodu Evropy o století.

Tallien byl šikovnější.

Když mu městská rada uložila, aby nařídil ministru spravedlnosti, že se má dostavit na radnici, nechal napsat tento list:

"Pane ministře,

jakmile obdržíte toto vyzvání, dostavte se okamžitě na radnici."

Zmýlil se však v adrese! Neadresoval list ministru spravedlnosti, nýbrž ministru války.

Čekali Dantona. Objevil se Servan. Byl celý na rozpacích, ptal se, co mu chtějí. Nechtěli mu nic.

Nedorozumění se vysvětlilo, ale Danton dosáhl svého.

Řekli jsme už, že Shromáždění, když přistoupilo k hlasování v jednu hodinu, hlasovalo pozdě. Zato komuna, která neměla ve zvyku táhnout věci na dlouhé lokte, jednala včas.

Co chtěla komuna? Chtěla masakr a diktaturu.

Hle, jak postupovala.

Jak prohlásil Danton, vrahů nebylo tak mnoho, jak se myslilo.

V noci z 1. na 2. září, zatímco se Gilbert marně pokoušel dostat Andréu z Opatství, pustil Marat z řetězu své hafany v klubech a v sekcích. Jakkoli byli vzteklí, v klubech nedokázali mnoho a z osmačtyřiceti sekcí hlasovaly jenom dvě pro povraždění vězňů. Byly to čtvrti Poissonniére a Luxembourg.

Pokud jde o diktaturu, věděla městská rada dobře, že se ji může zmocnit jenom za pomoci těchto tří jmen: Marat, Robespierre, Danton. Proto poslala Dantonovi rozkaz, aby se dostavil na radnici.

Víme už, že to Danton předvídal. Nedostal vyzvání, a tedy nepřišel.

Kdyby byl výzvu dostal, kdyby se byl Tallien nezmýlil a neposlal list na ministerstvo války místo na ministerstvo spravedlnosti, Danton by se byl neodvážil neuposlechnout.

V jeho nepřítomnosti se musela městská rada obejít bez něho.

Usnesla se jmenovat výbor bdělosti. Do tohoto bdělého výboru mohli však být jmenováni jenom členové městské rady.

Šlo však o to, aby se do tohoto vražedného výboru - tohle jméno mu po právu patřilo! - nějak dostal Marat. Ale jak to udělat? Marat nebyl členem městské rady.

Postaral se o to Panis. Panis, bývalý prokurátor, duch kožený a podprůměrný, ubohý autor několika směšných veršů, neměl sám žádný vliv. Byl tu však jeho bůh Robespierre a jeho švagr Santerre a ti mu dodávali na radnici takové váhy, že byl pověřen, aby vybral tři členy, kteří by doplnili výbor bdělosti.

Panis sám se neodvážil použít mimořádné pravomoci. Přibral si ještě tři kolegy: Sergenta, Duplaina a Jourdeuila.

Ti pak si přibrali dalších pět osob: Deforguesa, Lenfanta, Guermeura, Leclerka a Durforta.

Originál listiny má čtyři podpisy: Pantsův, Sergentův, Duplainův a Jourdeuilův. Ale na okraji najdeme ještě další jméno, doprovozené parafou jediného ze čtyř podepsaných, takřka nečitelnou, přesto však lze v ní poznat parafu Panisovu.

Připsané jméno je jméno Maratovo. Marat nebyl členem městské rady, neměl tedy ani právo být členem výboru bdělosti. 6

Maratovým jménem se dostalo požehnání vraždám.

Vizme, s jak hroznou všemohoucností se vraždění šířilo.

Řekli jsme už, že komuna si nepočínala jako Národní shromáždění a že nic netáhla na dlouhé lokte.

V deset hodin byl ustaven výbor bdělosti a vydal první rozkaz. Zněl, aby z radnice, kde zasedal výbor bdělosti - radnice stála tenkrát, kde je dnes policejní prefektura -, bylo převezeno čtyřiadvacet vězňů do Opatství. Z těchto čtyřiadvaceti vězňů bylo osm nebo devět kněží.

Do vězení je doprovázeli marseillští a avignonští federáti. Poslali pro čtyři fiakry, do každého posadili po šesti vězních.

Znamení k odjezdu bylo dáno třetí poplašnou dělovou ranou.

Úmysl městské rady lze snadno pochopit. Tento pomalý, pochmurný průvod měl roznítit vášně v lidu.

Bylo pravděpodobné, že buď na cestě, anebo u vrat Opatství dav kočáry zastaví a vězně povraždí. Pak už stačilo jen nechat masakru volný průběh. Vraždění, jež začne cestou nebo před branou žaláře, hravě už přeskočí jeho práh.

Právě v okamžiku, kdy kočáry vyjížděly z radnice, vstupoval Danton do Národního shromáždění.

Návrh, který .podal Thuriot, zatím už nebyl k ničemu. Jak Jsme řekli, bylo už příliš pozdě vnutit městské radě nějaké usnesení.

Zbývala diktatura.

Danton vystoupil na tribunu. Bohužel byl sám. Roland se pokládal za příliš čestného muže, aby podpořil svého kolegu!

Všichni se ohlíželi po Rolandovi, Roland tam však nebyl.

Všichni viděli sílu, ale pohřešovali počestnost.

Manuel právě oznámil v městské radě, v jakém nebezpečí se octl Verdun. Navrhl, aby občané, kteří se přihlásili do armády, se ještě ten večer utábořili na Martově poli, aby mohli hned nazítří za svítání vytrhnout proti nepříteli.

Manuelův návrh byl přijat.

Jiný člen navrhl, aby se vzhledem k naléhavému nebezpečí střílelo z děl, zvonilo a bubnovalo na poplach.

Tento druhý návrh byl přijat stejně jako první - bylo to neblahé, vražedné, hrozné opatření. Bubnování, vyzvánění na poplach, dělostřelba vzbuzují ponurý ohlas, zlověstné chvění i v nejklidnějších srdcích, tím spíše v lidech už beztak zmítaných horečkou.

Ostatně s tím vším se počítalo.

Při prvním dělovém výstřelu měl být oběšen pan Beausire.

Dodejme ihned s politováním, jež v nás budí ztráta tak pozoruhodné osobnosti, že při prvním dělovém výstřelu byl pan Beausire opravdu oběšen.

Při třetím výstřelu z děla měly vyjet z radnice vozy, o nichž jsme mluvili. Dělo vypálilo ránu každých deset minut, takže účastnici Beausirovy popravy měli ještě dost pokdy, aby se dostavili k odjezdu vězňů a zúčastnili se jejich masakru.

Dantona zpravil Tallien o všem, co se dálo. Věděl tedy, že je ohrožen Verdun. Věděl, že se městská rada usnesla, aby se dobrovolníci utábořili na Martově poli. Věděl, že se bude střílet z děla, zvonit a bubnovat na poplach.

Aby poskytl příležitost Lacroixovi - Lacroix, jak si vzpomínáme, měl navrhnout diktaturu -, vzal si za záminku ohrožení vlasti a navrhl, "aby každý, kdo by odmítl sloužit v armádě nebo kdo by se vzdal, byl potrestán smrtí".

Potom, aby nikdo nebyl na pochybách o jeho úmyslech a nezaměňoval jeho plány s plány komuny, prohlásil:

"Údery zvonu, které se dnes rozlehnou, nejsou zvonění na poplach: Je to signál k útoku na nepřátele vlasti. K vítězství nad nimi, pánové, potřebujeme odvahu, odvahu a ještě odvahu, a Francie bude zachráněna."

Po těchto slovech následovala bouře potlesku.

Tu povstal Lacroix, a jak bylo smluveno, žádal, "aby byli smrtí potrestáni ti, kdo by přímo nebo nepřímo odepřeli plnit rozkazy a opatření, k nimž sáhne výkonná moc, anebo jim jakýmkoli způsobem překáželi".

Národní shromáždění tentokrát dokonale pochopilo, že se na něm žádá, aby odhlasovalo diktaturu. Naoko souhlasilo, zvolilo však výbor girondinů, který měl stylizovat příslušný dekret. Girondini byli, bohužel, stejně jako Roland, příliš počestní lidé a neměli důvěru k Dantonovi.

Debata se protáhla do šesti hodin večer.

Danton byl netrpělivý: myslil to dobře a nutili ho, aby nečinně přihlížel, jak se páchá zlo.

Pošeptal cosi Thuriotovi a vzdálil se.

Co mu pošeptal? Kde ho mohou najít, jestliže se Národní shromáždění rozhodne a svěří mu moc.

Kde ho mohli najít? Mezi dobrovolníky na Martově poli.

Co měl v úmyslu, bude-li mu svěřena moc? Oznámit svou diktaturu těmto zástupům mužů ozbrojených nikoli k vraždění, ale pro válku. Vrátit se s nimi do Paříže a unést jako v obrovské síti vrahy na hranice.

Čekal do pěti hodin odpoledne. Nikdo nepřišel.

Co se zatím dálo s vězni, které vezli do Opatství?

Pojďme za mimi. Jedou zvolna, stihneme je snadno.

Zpočátku je chránily kočáry, v nichž je vezli: Tušili, jaké nebezpečí jim hrozí, proto se každý z nich tiskl do hloubi vozu a ukazoval se co nejméně u okénka. Ale ti, kdo ubyli pověřeni, aby je doprovázeli, sami na ně upozorňovali. Vztek davu nestoupal dosti rychle. Bičovali jej tedy svým pokřikem.

"Podívejte se na ně," volali na kolemjdoucí a na lidi, kteří stáli na chodnících, "to jsou ti zrádci! To jsou spojenci Prušáků! Ti vydávají naše města nepříteli, ti budou vraždit vaše ženy a děti, necháte-li si je za zády, až potáhnete na hranice!"

A přece to nic nepomáhalo, tak málo bylo vrahů, jak právem předpokládal Danton. Vyprovokovali lid k vzteku, k řevu, k hrozbám, ale to také bylo všechno.

Průvod se bral po nábřeží, po Pont Neuf a ulicí Dauphine.

Nedokázali unavit trpělivost vězňů. Nedařilo se jim dohnat lid k vraždění. Blížili se už k Opatství, byli na křižovatce Bussy. Byl čas přemýšlet, co dál.

Budou-li vězni dopraveni až do vězení a teprve tam pobiti, bude jasné, že byli povražděni na rozkaz komuny a nikoli ze spontánního rozhořčení lidu.

Zlým úmyslům a krvavým plánům přišla na pomoc náhoda.

Na křižovatce Bussy stálo jedno z oněch lešení, kde se zapisovali dobrovolníci.

Byla tam tlačenice. Kočáry se musely zastavit.

Krásná příležitost! Propasou-li ji, už se nenaskytne.

Jakýsi muž strčil do jednoho z průvodců, jenž se rád nechal odstrčit, vyskočil s šavlí v ruce na stupátko prvního vozu, nazdařbůh ji několikrát ponořil do vozu a vytáhl ji odtud zkrvavenou.

Jeden z vězňů měl hůl. Pokoušel se odrazit ránu holí a zasáhl jednoho z průvodců do obličeje.

"Ach, vy lotři," zvolal muž, kterého zasáhl, "my vás chráníme a vy nás bijete. Ke mně, přátelé!"

Asi dva tucty mužů, kteří čekali, jen až je někdo vyzve, vyrazilo z davu a píkami a noži, přivázanými na dlouhé hole, začalo bodat do oken kočárů. Vzápětí se ozvaly bolestné výkřiky a krev obětí začala téci zpod dvířek.

Krev volá po krvi. K vraždění byl dán popud. Masakr trval čtyři dny.

Celé Opatství bylo přeplněné vězni. Podle toho, jak se tvářili jejich strážci, a z nápovědí, jež jim unikly, už věděli, že se chystá něco neblahého. Z rozkazu městské rady roznášeli v ten den ve všech vězeních jídlo dříve než obyčejně. Co znamená ta změna v pravidelném vězeňském životě? Jistě nic dobrého. Vězňové čekali s úzkostí.

Ke čtvrté odpoledne začal vzdálený hukot davů dorážet jako první vlny stoupajícího příboje na zdi žaláře. Zamřížovanými okny věže obrácené k ulici svaté Markéty spatřili někteří vězni kočáry a vzápětí pronikl vzteklý a bolestný řev všemi póry do vězení. Volání "Vrazi jsou tady!" se rozléhalo po chodbách a pronikalo do cel i do nejhlubších kobek.

Pak se ozvaly nové výkřiky.

"Švýcaři, Švýcaři!"

V Opatství bylo sto padesát Švýcarů, které jen s velkým úsilím zachránili 10. srpna před vztekem lůzy. Městská rada věděla, v jaké nenávisti jsou červené uniformy. Byl to výborný nápad, jak dav rozvášnit a strhnout jej k všeobecnému masakru, předhodí-li mu jako první Švýcary.

Vraždění těch sto padesáti ubožáků zabralo takřka dvě hodiny.

Když byl zabit poslední - byl to major Reading -, žádal si lid kněze.

Kněží odpověděli, že rádi zemřou, že by se však chtěli vyzpovídat.

Dovolili jim to. Dostali na to dvě hodiny.

Jak se využilo těch dvou hodin? Byl vytvořen soudní tribunál.

Kdo vytvořil ten tribunál? Kdo mu předsedal? Maillard.

48. Maillard

Muž 14. července, muž 5. a 6. října, muž 20. června, muž 10. srpna měl být také mužem 2. září.

Leč bývalý soudní vykonavatel v Cháteletu chtěl dodat masakru jakousi formu, slavnostní charakter, zdání zákonnosti. Chtěl, aby aristokrati byli pobiti, ale pobiti takříkajíc zákonným způsobem, pobiti na rozsudek lidu.

Ještě dříve, než Maillard ustavil svůj tribunál, bylo povražděno na dvě stě osob.

Jediný se zachránil: abbé Sicard.

Další dvě osoby, jež ve zmatku a uprostřed všeobecného povyku vyskočily oknem, se octly uprostřed výboru sekce, který zasedal v Opatství. Byl to novinář Parisot a intendant králova domu La Chapelle. Členové výboru posadili uprchlíky mezi sebe a tak je zachránili. Nesmíme však zásluhu na tom připisovat vrahům. Nestalo se tak jejich přičiněním.

Jedna z nejzajímavějších listin, uložených v policejním archívu, je ta, jíž byl Marat jmenován členem výboru bdělosti. Druhá, neméně zajímavá, je zápis z Opatství, dodnes potřísněný krví, jež stříkala na všechny členy tribunálu.

Prohlédněte si ten zápis, kdo hledáte dojemné památky starých dob, a uvidíte chvíli co chvíli na okrajích té listiny, pod jednou z dvou poznámek, napsaných velkým, krásným, dokonalým, výborně čitelným písmem, písmem naprosto klidným, neprozrazujícím ani špetku zmatku, strachu nebo výčitek svědomí, pod jednou z těch osudných poznámek "Usmrcen soudem lidu" nebo "Osvobozen lidem" podpis MAILLARD.

Ta druhá poznámka se opakuje třiačtyřicetkrát.

Maillard tedy zachránil v Opatství život třiačtyřiceti osobám.

A teď, zatímco se kolem deváté či desáté večer ujímá Maillard svého úřadu, sledujme dva muže, kteří vycházejí od jakobínů a míří k ulici svaté Anny.

Je to velekněz a zasvěcenec, je to mistr a žák: Saint-Just a Robespierre.

Saint-Just, s nímž jsme se už seznámili onen večer, kdy byli zároveň s ním přijati dva noví zednáři v lóži v ulici Plátriére. Saint-Just, chorobně mdlé pleti, příliš bílé na muže, příliš bledé na ženu, s tuhou škrobenou vázankou, žák chladného, suchého, tvrdého mistra, ale tvrdší, sušší a chladnější než sám učitel!

Mistra ještě může něco dojmout v těch politických bojích, kdy se sráží muž s mužem. Je v něm plno vášně.

Pro žáka je všechno, co se děje, jen pouhá šachová partie, vysoká hra, v níž je v sázce život.

Dejte pozor, aby nevyhrál, kdo hrajete proti němu! Bude neoblomný a bez milosti k těm, kdo prohrají!

Robespierre měl své důvody, proč se ten večer nevrátil k Duplayovým.

Ráno oznámil, že pravděpodobně odjede na venkov. Malý hotelový pokojík Saint-Justa, neznámého mladíka, ba možno říci takřka ještě chlapce, se mu zdál té hrozné noci z 2. na 3. září bezpečnější než jeho vlastní byt.

Oba tam přišli k jedenácté hodině večer.

Nemá smysl se ptát, o čem se ti dva muži bavili. Bavili se o nastávajícím vraždění. Jeden z nich však o něm mluvil se sentimentalitou filosofa ze školy Rousseauovy, druhý suše, jako matematik ze školy Condillakovy.

Robespierre jako krokodýl z bajky často ronil slzy nad těmi, jež odsuzoval.

Když přišli do pokoje, Saint-Just odložil klobouk na židli, odvázal si kravatu a svlékl kabát.

"Co to děláš?" zeptal se ho Robespierre.

Saint-Just se na něho podíval tak udiveně, že Robespierre řekl znovu:

"Ptám se tě, co děláš."

"Svlékám se a půjdu si lehnout, co jiného!"

"A proč si jdeš lehnout?"

"Nu přece půjdu snad spát, ne?"

"Cože!" vykřikl Robespierre, "ty myslíš v dnešní noci na spaní?"

"A proč ne?"

"Když tisíce oběti padá nebo padne, když tato noc bude poslední pro tolik lidí, kteří v tuto chvíli ještě dýchají a zítra budou po .smrti, ty myslíš na spaní!"

Saint-Just se na okamžik zamyslil. Pak, jako by za tu krátkou chvíli všecko znovu promyslil, řekl s přesvědčením:

"Ano, máš pravdu, vím to. Vím však také, že to je nutné zlo, protože ty sám jsi je schválil. Dejme tomu, že vypukne žlutá zimnice, mor, že nastane zemětřesení. Zemře právě tolik lidí, možná i víc než teď, a společnost z toho nebude mít žádný prospěch. Po smrti našich nepřátel budeme alespoň bezpeční. Radím ti tedy, aby ses vrátil domů, lehl si, jako já si teď lehnu, a snažil se usnout, jako já usnu."

A po těchto slovech se chladný a necitelný politik uložil.

"Sbohem," řekl, "ráno na shledanou!"

A usnul.

Spal dlouhým, klidným, pokojným spánkem, jako by se v Paříži nedělo nic zvláštního. Usnul kolem půl dvanácté v noci a probudil se v šest ráno.

V prvním ranním rozbřesku zahlédl u okna jakýsi stín. Otočil hlavu a poznal Robespierra. Domníval se, že Robespierre včera odešel a teď se již vrátil.

"Cože tak časně?" otázal se.

"Nic," řekl Robespierre, "nikde jsem nebyl."

"Cože, ty jsi byl celou noc tady?"

"Ano."

"A ani sis nelehl?"

"Ne."

"Tys vůbec nespal?"

"Ne."

"A jak jsi strávil noc?"

"Stál jsem tady u okna, s čelem na skle, poslouchal jsem hluk z ulice."

Robespierre nelhal. A˘T už to byla nejistota, bázeň nebo výčitky svědomí, co mu nedalo spát, nezamhouřil oko ani na vteřinu.

Saint-Just spal tu noc jako kdykoli jindy.

Ostatně na druhém břehu Seiny, v samotném Opatství, stál muž, jenž nespal stejně jako Robespierre.

Stál opřený v koutě u posledních dveří, vedoucích do dvora, a takřka se ztrácel ve stínu.

Místnost, proměněná v soudní síň, nabízela takovýto pohled:

Za velkým stolem, na němž se povalovaly šavle, pistole a dýky, osvětleným dvěma měděnými lampami, bez nichž by tu nebylo vidět ani za plného denního světla, sedělo dvanáct mužů.

Jejich pochmurné tváře, hřmotné postavy, rudé čapky a jakobínské karmaňoly prozrazovaly, že to jsou muži z lidu.

Třináctý muž, v černém ošumělém kabátě, v bílé vestě a krátkých kalhotách, seděl uprostřed se slavnostní a zachmuřenou tváří a zřejmě předsedal.

Tento muž patrně jediný uměl číst a psát. Měl před sebou seznam vězňů, papír, pera a inkoust.

Muži byli soudci v Opatství, hrozní soudci, kteří vynášeli rozsudky, z nichž nebylo odvolání. Rozsudky okamžitě prováděl o padesát katů ozbrojených šavlemi, noži a píkami. Čekali celí zakrváceni na vězeňském dvoře.

Ten předseda byl soudní vykonavatel Maillard.

Přišel tam sám od sebe? Poslal ho snad Danton, který by byl patrně rád udělal v ostatních věze ních, v Carmes, v Cháteletu a v La Force, totéž, k čemu došlo v Opatství, totiž zachránil několik osob?

Nevíme to a nikdy se to nedovíme.

Maillard mizí 4. září. Už ho nikdo neuvidí, už o něm neuslyšíme. Jako by se utopil, jako by byl pohlcen krví.

Prozatím však od deseti hodin včera večer předsedá soudu.

Přišel, dal postavit stůl, přinést seznam vězňů a nazdařbůh z prvních lidí, kteří se mu namanuli, vybral dvanáct soudců. Pak usedl v čelo stolu. Šest přísedících mu usedlo po pravici, šest po levici a masakr pokračoval, teď však měl určitou formu.

Přečetl jméno, zapsané v seznamu. Žalářníci šli pro vězně. Maillard několika slovy oznámil, z jakého důvodu byl ten který vězeň uvězněn. Vězeň se objevil. Předseda se poradil očima se svými druhy. Byl-li vězeň odsouzen, Maillard řekl pouze:

"Do La Force!"

Otevřely se dveře, odsouzence vystrčili na dvůr a tam padl pod ranami vrahů.

Byl-li naopak vězeň osvobozen, temný přízrak vstal, položil mu ruku na hlavu a řekl:

"Ať ho propustí!"

A vězeň byl zachráněn.

Když se Maillard objevil u vrat vězení, odlepil se jakýsi muž od zdi a šel mu vstříc.

Sotva prohodil několik slov, Maillard ho poznal, a ne snad z poslušnosti, ale spíše blahosklonně se drobátko uklonil.

Vzal ho pod paží, zavedl ho do vězení, a když ustavil svůj tribunál, řekl mu:

"Postavte se tamhle do kouta, a až dojde na osobu, o kterou máte zájem, dejte mi znamení."

Muž se opřel v koutě a stál tam dosud mlčky a bez hnutí od včerejšího večera.

Byl to Gilbert. Přísahal Andrée, že ji nenechá zemřít, a snažil se dodržet svou přísahu.

Od čtyř do šesti ráno si vrazi a soudci trochu odpočali. V šest s chutí posnídali.

Zatímco odpočívali, přijely káry poslané z radnice a odvezly mrtvé.

Protože však dvůr byl pokryt na tři palce sedlou krví, po níž klouzaly nohy, a bylo by dlouho trvalo, než by dvůr umyli, přinesli několik desítek otepí slámy, rozestřeli je po dláždění a mezi slámu naházeli šaty obětí, hlavně uniformy Švýcarů.

Šaty a sláma vsákly krev do sebe.

Zatímco soudci a vrazi spali, vězni bděli a třásli se hrůzou.

Přece však, když řev utichl, když přestali vyvolávat, nabyli zase trochu naděje. Snad bylo vrahům předhozeno jen určité množství odsouzenců. Snad se vraždění omezí jen na Švýcary a královské stráže. Ta naděje však netrvala dlouho.

V půl sedmé se ozval nový řev, znovu se začalo vyvolávat.

Tu přišel dolů žalářník a oznámil Maillardovi, že vězni jsou hotovi zemřít, že však žádají, aby se mohli napřed zúčastnit mše.

Maillard pokrčil rameny; nicméně jim to dovolil.

Měl právě dobrou náladu, protože mu před chvílí přišel blahopřát jménem městské rady muž drobné postavy, mírné tváře, v temně hnědém kabátě a malé paruce. Byl to Billaud-Varennes.

"Stateční občané," oslovil vrahy, "právě jste očistili společnost od velkých zločinců. Městská rada neví, jak by se vám měla odměnit. Měla by vám náležet kořist po mrtvých, ale to by vypadalo jako krádež. Aby se vám však přece jen dostalo nějakého odškodnění, byl jsem pověřen, abych vám každému nabídl čtyřiadvacet livrů a vyplatil vám je na místě."

A Billaud-Varennes nechal opravdu hned rozdělit mezi vrahy mzdu za jejich krvavou práci.

Hleďme, co se přihodilo a co vysvětluje starostlivost městské rady:

Někteří z těch, kdo večer 2. září zabíjeli - nebylo jich mnoho, většina vrahů byla největší lůza z předměstí -, neměli punčochy a střevíce. Dívali se proto se závistí na obuv aristokratů. Nakonec žádali u své sekce o dovolení, aby si směli vzít punčochy a střevíce obětí. Sekce dala souhlas.

Od té chvíle Maillard pozoroval, že se už vůbec ani neptají a že si berou nejen střevíce a punčochy, ale všechno, co se jim namane do ruky.

Maillardovi se zdálo, že to kazí jeho krásný masakr, a podal o tom zprávu městské radě.

Proto tedy přišel Billaud-Varennes a vrazi ho vyslechli v nábožném tichu.

Zatím se vězni účastnili mše. Sloužil ji abbé Lenfant, králův kazatel; přisluhoval mu abbé de Rastignac, náboženský spisovatel.

Byli to dva bělovlasí starci ctihodného vzezření a jejich slova, napomínající k víře a odevzdanosti do vůle boží, měla blahodárný vliv na odsouzené ubožáky.

Ve chvíli, kdy všichni na kolenou přijímali požehnání abbého Lenfanta, začali znovu vyvolávat.

První jméno, jež padlo, bylo jméno kněze, který je utěšoval.

Učinil znamení kříže, dokončil modlitbu a šel s těmi, kdo pro něho přišli.

Druhý kněz zůstal a nepřestával odsouzené utěšovat.

Potom zavolali i jeho.

Vězni zůstali sami.

Rozmluva, kterou vedli, nemohla být hroznější, ponuřejší, strašlivější.

Radili se, jak přijmout smrt, co udělat, aby se příliš dlouho netrápili.

Jedni chtěli natáhnout hlavu, aby padla jednou ranou. Jiní zvednout ruce, aby měli prsa volná pro každou ránu. Třetí chtěli držet ruce za zády, aby kladli co nejmenší odpor.

Jakýsi mladík vyskočil:

"Dovím se, co je nejlepší."

Vyšplhal se do malé vížky, jejíž zamřížované okno vedlo do dvora, a odtud se díval, jak se tam vraždí. Když se vrátil, řekl:

"Nejrychleji umírají ti, kdo mají to štěstí, že to dostanou rovnou do prsou."

V tom okamžiku kdosi vykřikl: "Můj Bože, jdu k Tobě!"

Ubožák, jenž to vykřikl, klesl k zemi a zmítal se ve smrtelném zápase na dlažbě.

Byl to pan de Chantereine, plukovník královy Konstituční gardy.

Zasadil si tři rány nožem do prsou.

Několik vězňů se chopilo toho nože. Nebodali však s dostatečnou odvahou a pouze jednomu se podařilo zemřít.

Byly tam tři ženy. Dvě úplně vyděšené dívky, tiskly se k dvěma starcům, a dáma ve smutku; klečela, klidně .se modlila a v modlitbách se usmívala.

Ty dvě dívky byly slečna de Cazotte a slečna de Sombreuil. Oba starci byli jejich otcové.

Dáma ve smutku byla Andrée.

Zavolali pana de Montmorin.

Pan de Montmorin, jak se pamatujeme, byl bývalý ministr, který podepsal pas, s nímž se král pokusil o útěk. Byl tak neoblíbený, že jakýsi mladík, který se jmenoval stejně jako on, by byl včera málem přišel o život jen proto, že si ho lidé spletli s bývalým ministrem.

Pan de Montmorin nebyl na mši. Zůstal ve své cele, zuřivý, zoufalý, proklínal své nepřátele, volal po zbraních,

lomcoval železnými mřížemi a roztřískal dubový stůl s deskou tlustou dva palce.

Museli ho odvléci před soud násilím. Vešel do soudní síně bledý, s planoucíma očima a zaťatými pěstmi.

"Do La Force!" přikázal Maillard.

Někdejší ministr to vzal doslova a domníval se, že má být jenom převezen do jiného vězení.

"Předsedo," řekl Maillardovi, "když už ti tak musím říkat, doufám, že mě necháš odvézt v kočáře, abych nemusel poslouchat urážky té tvé chátry."

"Ať předjede kočár pro pana hraběte de Montmorin," řekl Maillard s vybranou zdvořilostí.

Panu de Montmorin řekl:

"Posaďte se laskavě, pane hrabě, než předjede kočár."

Hrabě nevrle usedl.

Za pět minut oznámili, že kočár už čeká. Šašci okamžitě pochopili, že tohle je báječný šprým, a sehráli svou roli.

Osudné dveře, vedoucí k smrti, se otevřely a pan de Montmorin vyšel.

Neudělal ani tři kroky a padl proboden dvěma tucty pík.

Pak následovali další vězni, jejichž neznámá jména zůstala pohřbena v zapomenutí.

Uprostřed těch neznámých jmen jedno jméno zazářilo jako plamen. Bylo to jméno Jacquesa Cazotta, iluminăta, jenž deset let před revolucí předpovídal každému, jaký osud ho čeká, Cazotte, autor Zamilovaného ďábla, Oliviera, Tisíce a jedné hlouposti, byl muž šílené fantazie, vznětlivé duše, ohnivého srdce, jenž se s nadšením postavil za věc kontrarevoluce a v listech svému příteli Pouteauovi, úředníku Správy civilní listy, vyjádřil názory, jež se v době, o niž mluvíme, trestaly smrti.

Jeho dcera mu při psaní listů pomáhala, a když byl její otec zatčen, Alžběta Cazottová prohlásila, že chce s otcem sdílet jeho trest.

Mohli-li někomu prominout jeho roajalistické smýšlení, pak to byl jistě tento pětasedmdesátiletý stařec, který tkvěl svými kořeny v monarchii Ludvíka XIV. a který pro maličkého vévodu Burgundského složil dvě ukolébavky svého času velmi populární: Tam v našich krásných Ardenách a Chůvo, zahřej mi postýlku. Takovýmhle úvahám by ovšem snad byli přístupni filosofové, nikoli vrazi v Opatství. Cazotte byl odsouzen už předem.

Gilbert, když spatřil krásného starce s bílými vlasy, s ohnivýma očima a oduševnělou tváří, odtrhl se od zdi a udělal několik kroků, jako by mu chtěl jít vstříc. Maillard zpozoroval Gilbertův pohyb. Cazotte se opíral o svou dceru. Ta pochopila, sotva vešli do síně, že stojí před soudci.

Tu opustila otce a se sepjatýma rukama prosila krvavý soud slovy tak něžnými, že Maillardovi přísedící začali kolísat. Chuděra dívka viděla, že pod tvrdými skořápkami bije lidské srdce, že však musí sestoupit až do propasti, kdo se k němu chce dostat. Vrhla se jim k nohám. Maillard si utřel hřbetem ruky suché a tvrdé .oči, jež dvacet hodin chladnokrevně pozorovaly vraždění.

Vztáhl ruku, položil ji na Cazottovu hlavu a řekl:

"Ať ho propustí."

Dívka nevěděla, co si má myslet.

"Nebojte se, slečno," řekl Gilbert, "váš otec je zachráněn."

Dva soudci se zvedli a vyprovodili Cazotta na ulici, aby nějaký omyl nevrátil smrti oběť, kterou jí vyrvali.

Cazotte - alespoň pro tuto chvíli - byl zachráněn.

Hodiny míjely. Vraždění pokračovalo.

Na dvůr přinesli lavice pro diváky. Ženám a dětem vrahů se dostalo výsady přihlížet strašlivému divadlu. jako svědomitým hercům vrahům nestačilo, že jim zaplatili, chtěli ještě, aby se jim také tleskalo.

K páté hodině zavolali pana de Sombreuil.

Stejně jako Cazotte byl pan de Sombreuil dobře známý roajalista a zachránit ho bylo tím těžší, že si lid pamatoval, jak pan de Sombreuil jako velitel Invalidovny dal 14. července střílet do davu. Jeho synové byli v cizině, v královské armádě. Jeden z nich se při obléhání Longwy osvědčil tak, že ho pruský král vyznamenal.

I pan de Sombreuil vešel vznešeně a odhodlaně se vztyčenou hlavou, kadeře bílých vlasů mu spadaly až na uniformu. Také on byl zavěšen do své dcery. Tentokrát se Maillard neodvážil nařídit, aby ho propustili. Udělal, co mohl, a řekl:

"Ať je vinen nebo nevinen, myslím, že by bylo nedůstojné lidu, kdyby poskvrnil své ruce krví tohoto starce."

Slečna de Sombreuil slyšela ta šlechetná slova, jež budou mít svou váhu na božích vahách. Chytla otce za ruku, táhla ho ke dveřím života a volala:

"Zachráněn! Zachráněn!"

Rozsudek nebyl dosud vynesen, pan de Sombreuil nebyl odsouzen ani omilostněn.

Několik vrahů vstrčilo hlavy do dveří, ptali se, co mají dělat. Soud mlčel.

"Dělejte si, co chcete," řekl jeden soudce.

"Ať se ta holka napije na zdraví národa!" volali vrazi.

Jeden z mužů, celý od krve, s vyhrnutými rukávy a divokou tváří, podal slečně de Sombreuil pohár. Jedni tvrdí, ze v něm byla krev, druzí říkají, že to bylo jen víno.

Slečna de Sombreuil zvolala "Ať žije národ!", smočila rty v nápoji, ať už to bylo cokoli, a pan de Sombreuil byl zachráněn.

Uplynuly další dvě hodiny.

Pak Maillardův hlas, nepohnutý, když vyvolával živé, jako by zaklínal mrtvé, pronesl:

"Občanka Andrée de Taverney, hraběnka de Charny."

Gilbert pocítil, jak se pod ním podlamuji nohy, jak se mu zastavilo srdce.

Bytost, na níž mu záleželo víc než na vlastním životě, měla být souzena, odsouzena nebo zachráněna.

"Občané," řekl Maillard členům hrozného tribunálu, "předstoupí před vás žena, jež byla kdysi oddána Rakušance, ale jejíž oddanost Rakušanka, jako každá královna, splatila nevděkem. Ztratila v tomto přátelství všechno: štěstí i muže. Předstoupí před vás ve smutku. A kdo je vinen tím smutkem? Ta, jež je uvězněna v Templu! Občané, žádám vás o život pro tuto ženu."

Členové soudu přikývli na souhlas.

Jenom jeden z nich řekl:

"Uvidíme."

"Podívejte se tedy," řekl Maillard.

Otevřely se dveře a na prahu se objevila žena v černém šatě zabalená černým závojem. Přicházela sama, bez opory, pevným krokem jako zjevení z onoho ponurého světa, odkud - jak říká Hamlet - se žádný poutník ještě nevrátil.

Přistoupila až ke stolu a zvedla závoj.

Nikdy se neobjevila lidskému zraku tak dokonalá krása. Byla to bohyně z mramoru.

Všechny oči na ní spočinuly. Gilbertovi se zatajil dech.

Líbezným, ale pevným hlasem řekla Maillardovi:

"Vy předsedáte této schůzi, občane?"

"Ano, občanko," odpověděl Maillard, jako by nevyslýchal, ale sám byl vyslýchán.

"Jsem hraběnka de Charny, žena hraběte de Charny, zabitého v onen ohavný den 10. srpna. Jsem aristokratka, přítelkyně královnina. Žádám vás o smrt."

Soudci vykřikli překvapením.

Gilbert zbledla přitiskl se do kouta, aby ho Andrée nezahlédla.

"Občané," řekl Maillard, jenž zpozoroval Gilbertův úděs, "tato žena zešílela. Manželova smrt ji připravila o rozum. Politujme ji a ušetřme jejího života. Spravedlnost lidu netrestá pomatené."

Vstal a chtěl jí položit ruku na hlavu, jako to dělal, když chtěl někoho prohlásit nevinným.

Andrée mu však odstrčila ruku.

"Jsem při smyslech," řekla pevně, "a chcete-li někomu udělit milost, udělte ji tomu, kdo o ni žádá, a ne tomu, kdo o ni neprosí a kdo jí pohrdá."

Maillard se otočil k Gilbertovi a viděl, jak spíná ruce.

"Ta žena je šílená," opakoval, "odveďte ji."

A pokynul jednomu členovi tribunálu, aby hraběnku odvedl dveřmi života.

"Nevinná!" vykřikl muž, "propusťte ji."

Dav se před Andréou rozestoupil,. Šavle, píky, pistole se sklonily před touto sochou Smutku.

Gilbert stál u zamřížovaného okna a díval se za Andréou. Sotva však udělala hraběnka několik kroků, zastavila se.

"Ať žije král!" zvolala. "Ať žije královna! Hanba desátému srpnu!"

Gilbert vykřikl a vyběhl na dvůr.

"Ať žije Ludvík XVI.! Ať žije Marie Antoinetta!" volala Andrée.

Zableskla se šavle. Ostří, rychlé jako blesk, se vnořilo hraběnce do prsou.

Gilbert doběhl právě včas, aby zachytil ubohou ženu do náručí.

Andrée k němu obrátila hasnoucí pohled a poznala ho.

"Neřekla jsem vám, že zemřu i proti vaší vůli?" zašeptala.

A sotva srozumitelným hlasem dodala:

"Mějte rád Sebastiána za nás oba."

A ještě slaběji:

"Vedle něho, viďte? Vedle Oliviera ... navěky."

A skonala.

Gilbert ji vzal do náručí a zvedl ze země.

Několik tuctů nahých a zkrvavených paží se naň napřáhlo.

Ale objevil se Maillard, vztáhl ruku nad jeho hlavu a řekl:

"Propusťte občana Gilberta, jenž odnáší mrtvolu ubohé pomatené, zabité z nedorozumění."

Dav se rozestoupil a Gilbert odnesl Andréino tělo prostředkem vrahů, aniž mu kdo zastoupil cestu.

48. MAILLARD

Muž 14. července, muž 5. a 6. října, muž 20. června, muž 10. srpna měl být také mužem 2. září.

Leč bývalý soudní vykonavatel v Châteletu chtěl dodat masakru jakousi formu, slavnostní charakter, zdání zákonnosti. Chtěl, aby aristokrati byli pobiti, ale pobiti takříkajíc zákonným způsobem, pobiti na rozsudek lidu.

Ještě dříve, než Maillard ustavil svůj tribunál, bylo povražděno na dvě stě osob.

Jediný se zachránil: abbé Sicard.

Další dvě osoby, jež ve zmatku a uprostřed všeobecného povyku vyskočily oknem, se octly uprostřed výboru sekce, který zasedal v Opatství. Byl to novinář Parisot a intendant králova domu La Chapelle. Členové výboru posadili uprchlíky mezi sebe a tak je zachránili. Nesmíme však zásluhu na tom připisovat vrahům. Nestalo se tak jejich přičiněním.

Jedna z nejzajímavějších listin, uložených v policejním archívu, je ta, jíž byl Marat jmenován členem výboru bdělosti. Druhá, neméně zajímavá, je zápis z Opatství, dodnes potřísněný krví, jež stříkala na všechny členy tribunálu.

Prohlédněte si ten zápis, kdo hledáte dojemné památky starých dob, a uvidíte chvíli co chvíli na okrajích té listiny,

pod jednou z dvou poznámek, napsaných velkým, krásným, dokonalým, výborně čitelným písmem, písmem naprosto klidným, neprozrazujícím ani špetku zmatku, strachu nebo výčitek svědomí, pod jednou z těch osudných poznámek "Usmrcen soudem lidu" nebo "Osvobozen lidem" podpis MAILLARD.

Ta druhá poznámka se opakuje třiačtyřicetkrát.

Maillard tedy zachránil v Opatství život třiačtyřiceti osobám.

A teď, zatímco se kolem deváté či desáté večer ujímá Maillard svého úřadu, sledujme dva muže, kteří vycházejí od jakobínů a míří k ulici svaté Anny.

Je to velekněz a zasvěcenec, je to mistr a žák: Saint-Just a Robespierre.

Saint-Just, s nímž jsme se už seznámili onen večer, kdy byli zároveň s ním přijati dva noví zednáři v lóži v ulici Plátriére. Saint-Just, chorobně mdlé pleti, příliš bílé na muže, příliš bledé na ženu, s tuhou škrobenou vázankou, žák chladného, suchého, tvrdého mistra, ale tvrdší, sušší a chladnější než sám učitel!

Mistra ještě může něco dojmout v těch politických bojích, kdy se sráží muž s mužem. Je v něm plno vášně.

Pro žáka je všechno, co se děje, jen pouhá šachová partie, vysoká hra, v níž je v sázce život.

Dejte pozor, aby nevyhrál, kdo hrajete proti němu! Bude neoblomný a bez milosti k těm, kdo prohrají!

Robespierre měl své důvody, proč se ten večer nevrátil k Duplayovým.

Ráno oznámil, že pravděpodobně odjede na venkov. Malý hotelový pokojík Saint-Justa, neznámého mladíka, ba možno říci takřka ještě chlapce, se mu zdál té hrozné noci z 2. na 3. září bezpečnější než jeho vlastní byt.

Oba tam přišli k jedenácté hodině večer.

Nemá smysl se ptát, o čem se ti dva muži bavili. Bavili se o nastávajícím vraždění. Jeden z nich však o něm mluvil se sentimentalitou filosofa ze školy Rousseauovy, druhý suše, jako matematik ze školy Condillakovy.

Robespierre jako krokodýl z bajky často ronil slzy nad těmi, jež odsuzoval.

Když přišli do pokoje, Saint-Just odložil klobouk na židli, odvázal si kravatu a svlékl kabát.

"Co to děláš?" zeptal se ho Robespierre.

Saint-Just se na něho podíval tak udiveně, že Robespierre řekl znovu:

"Ptám se tě, co děláš."

"Svlékám se a půjdu si lehnout, co jiného!"

"A proč si jdeš lehnout?"

"Nu přece půjdu snad spát, ne?"

"Cože!" vykřikl Robespierre, "ty myslíš v dnešní noci na spaní?"

"A proč ne?"

"Když tisíce oběti padá nebo padne, když tato noc bude poslední pro tolik lidí, kteří v tuto chvíli ještě dýchají a zítra budou po .smrti, ty myslíš na spaní!"

Saint-Just se na okamžik zamyslil. Pak, jako by za tu krátkou chvíli všecko znovu promyslil, řekl s přesvědčením:

"Ano, máš pravdu, vím to. Vím však také, že to je nutné zlo, protože ty sám jsi je schválil. Dejme tomu, že vypukne žlutá zimnice, mor, že nastane zemětřesení. Zemře právě tolik lidí, možná i víc než teď, a společnost z toho nebude mít žádný prospěch. Po smrti našich nepřátel budeme alespoň bezpeční. Radím ti tedy, aby ses vrátil domů, lehl si, jako já si teď lehnu, a snažil se usnout, jako já usnu."

A po těchto slovech se chladný a necitelný politik uložil.

"Sbohem," řekl, "ráno na shledanou!"

A usnul.

Spal dlouhým, klidným, pokojným spánkem, jako by se v Paříži nedělo nic zvláštního. Usnul kolem půl dvanácté v noci a probudil se v šest ráno.

V prvním ranním rozbřesku zahlédl u okna jakýsi stín. Otočil hlavu a poznal Robespierra. Domníval se, že Robespierre včera odešel a teď se již vrátil.

"Cože tak časně?" otázal se.

"Nic," řekl Robespierre, "nikde jsem nebyl."

"Cože, ty jsi byl celou noc tady?"

"Ano."

"A ani sis nelehl?"

"Ne."

"Tys vůbec nespal?"

"Ne."

"A jak jsi strávil noc?"

"Stál jsem tady u okna, s čelem na skle, poslouchal jsem hluk z ulice."

Robespierre nelhal. A˘T už to byla nejistota, bázeň nebo výčitky svědomí, co mu nedalo spát, nezamhouřil oko ani na vteřinu.

Saint-Just spal tu noc jako kdykoli jindy.

Ostatně na druhém břehu Seiny, v samotném Opatství, stál muž, jenž nespal stejně jako Robespierre.

Stál opřený v koutě u posledních dveří, vedoucích do dvora, a takřka se ztrácel ve stínu.

Místnost, proměněná v soudní síň, nabízela takovýto pohled:

Za velkým stolem, na němž se povalovaly šavle, pistole a dýky, osvětleným dvěma měděnými lampami, bez nichž by tu nebylo vidět ani za plného denního světla, sedělo dvanáct mužů.

Jejich pochmurné tváře, hřmotné postavy, rudé čapky a jakobínské karmaňoly prozrazovaly, že to jsou muži z lidu.

Třináctý muž, v černém ošumělém kabátě, v bílé vestě a krátkých kalhotách, seděl uprostřed se slavnostní a

zachmuřenou tváří a zřejmě předsedal.

Tento muž patrně jediný uměl číst a psát. Měl před sebou seznam vězňů, papír, pera a inkoust.

Muži byli soudci v Opatství, hrozní soudci, kteří vynášeli rozsudky, z nichž nebylo odvolání. Rozsudky okamžitě provádělo padesát katů ozbrojených šavlemi, noži a píkami. Čekali celí zakrváceni na vězeňském dvoře.

Ten předseda byl soudní vykonavatel Maillard.

Přišel tam sám od sebe? Poslal ho snad Danton, který by byl patrně rád udělal v ostatních vězeních, v Carmes, v Cháteletu a v La Force, totéž, k čemu došlo v Opatství, totiž zachránil několik osob?

Nevíme to a nikdy se to nedovíme.

Maillard mizí 4. září. Už ho nikdo neuvidí, už o něm neuslyšíme. Jako by se utopil, jako by byl pohlcen krví.

Prozatím však od deseti hodin včera večer předsedá soudu.

Přišel, dal postavit stůl, přinést seznam vězňů a nazdařbůh z prvních lidí, kteří se mu namanuli, vybral dvanáct soudců. Pak usedl v čelo stolu. Šest přísedících mu usedlo po pravici, šest po levici a masakr pokračoval, teď však měl určitou formu.

Přečetl jméno, zapsané v seznamu. Žalářníci šli pro vězně. Maillard několika slovy oznámil, z jakého důvodu byl ten který vězeň uvězněn. Vězeň se objevil. Předseda se poradil očima se svými druhy. Byl-li vězeň odsouzen, Maillard řekl pouze:

"Do La Force!"

Otevřely se dveře, odsouzence vystrčili na dvůr a tam padl pod ranami vrahů.

Byl-li naopak vězeň osvobozen, temný přízrak vstal, položil mu ruku na hlavu a řekl:

"Ať ho propustí!"

A vězeň byl zachráněn.

Když se Maillard objevil u vrat vězení, odlepil se jakýsi muž od zdi a šel mu vstříc.

Sotva prohodil několik slov, Maillard ho poznal, a ne snad z poslušnosti, ale spíše blahosklonně se drobátko uklonil.

Vzal ho pod paží, zavedl ho do vězení, a když ustavil svůj tribunál, řekl mu:

"Postavte se tamhle do kouta, a až dojde na osobu, o kterou máte zájem, dejte mi znamení."

Muž se opřel v koutě a stál tam dosud mlčky a bez hnutí od včerejšího večera.

Byl to Gilbert. Přísahal Andrée, že ji nenechá zemřít, a snažil se dodržet svou přísahu.

Od čtyř do šesti ráno si vrazi a soudci trochu odpočali. V šest s chutí posnídali.

Zatímco odpočívali, přijely káry poslané z radnice a odvezly mrtvé.

Protože však dvůr byl pokryt na tři palce sedlou krví, po níž klouzaly nohy, a bylo by dlouho trvalo, než by dvůr umyli, přinesli několik desítek otepí slámy, rozestřeli je po dláždění a mezi slámu naházeli šaty obětí, hlavně uniformy Švýcarů.

Šaty a sláma vsákly krev do sebe.

Zatímco soudci a vrazi spali, vězni bděli a třásli se hrůzou.

Přece však, když řev utichl, když přestali vyvolávat, nabyli zase trochu naděje. Snad bylo vrahům předhozeno jen určité množství odsouzenců. Snad se vraždění omezí jen na Švýcary a královské stráže. Ta naděje však netrvala dlouho.

V půl sedmé se ozval nový řev, znovu se začalo vyvolávat.

Tu přišel dolů žalářník a oznámil Maillardovi, že vězni jsou hotovi zemřít, že však žádají, aby se mohli napřed zúčastnit mše.

Maillard pokrčil rameny; nicméně jim to dovolil.

Měl právě dobrou náladu, protože mu před chvílí přišel blahopřát jménem městské rady muž drobné postavy, mírné tváře, v temně hnědém kabátě a malé paruce. Byl to Billaud-Varennes.

"Stateční občané," oslovil vrahy, "právě jste očistili společnost od velkých zločinců. Městská rada neví, jak by se vám měla odměnit. Měla by vám náležet kořist po mrtvých, ale to by vypadalo jako krádež. Aby se vám však přece jen dostalo nějakého odškodnění, byl jsem pověřen, abych vám každému nabídl čtyřiadvacet livrů a vyplatil vám je na místě."

A Billaud-Varennes nechal opravdu hned rozdělit mezi vrahy mzdu za jejich krvavou práci.

Hleďme, co se přihodilo a co vysvětluje starostlivost městské rady:

Někteří z těch, kdo večer 2. září zabíjeli - nebylo jich mnoho, většina vrahů byla největší lůza z předměstí -, neměli punčochy a střevíce. Dívali se proto se závistí na obuv aristokratů. Nakonec žádali u své sekce o dovolení, aby si směli vzít punčochy a střevíce obětí. Sekce dala souhlas.

Od té chvíle Maillard pozoroval, že se už vůbec ani neptají a že si berou nejen střevíce a punčochy, ale všechno, co se jim namane do ruky.

Maillardovi se zdálo, že to kazí jeho krásný masakr, a podal o tom zprávu městské radě.

Proto tedy přišel Billaud-Varennes a vrazi ho vyslechli v nábožném tichu.

Zatím se vězni účastnili mše. Sloužil ji abbé Lenfant, králův kazatel; přisluhoval mu abbé de Rastignac, náboženský spisovatel.

Byli to dva bělovlasí starci ctihodného vzezření a jejich slova, napomínající k víře a odevzdanosti do vůle boží, měla blahodárný vliv na odsouzené ubožáky.

Ve chvíli, kdy všichni na kolenou přijímali požehnání abbého Lenfanta, začali znovu vyvolávat.

První jméno, jež padlo, bylo jméno kněze, který je utěšoval.

Učinil znamení kříže, dokončil modlitbu a šel s těmi, kdo pro něho přišli.

Druhý kněz zůstal a nepřestával odsouzené utěšovat.

Potom zavolali i jeho.

Vězni zůstali sami.

Rozmluva, kterou vedli, nemohla být hroznější, ponuřejší, strašlivější.

Radili se, jak přijmout smrt, co udělat, aby se příliš dlouho netrápili.

Jedni chtěli natáhnout hlavu, aby padla jednou ranou. Jiní zvednout ruce, aby měli prsa volná pro každou ránu. Třetí chtěli držet ruce za zády, aby kladli co nejmenší odpor.

Jakýsi mladík vyskočil:

"Dovím se, co je nejlepší."

Vyšplhal se do malé vížky, jejíž zamřížované okno vedlo do dvora, a odtud se díval, jak se tam vraždí. Když se vrátil, řekl:

"Nejrychleji umírají ti, kdo mají to štěstí, že to dostanou rovnou do prsou."

V tom okamžiku kdosi vykřikl: "Můj Bože, jdu k Tobě!"

Ubožák, jenž to vykřikl, klesl k zemi a zmítal se ve smrtelném zápase na dlažbě.

Byl to pan de Chantereine, plukovník královy Konstituční gardy.

Zasadil si tři rány nožem do prsou.

Několik vězňů se chopilo toho nože. Nebodali však s dostatečnou odvahou a pouze jednomu se podařilo zemřít.

Byly tam tři ženy. Dvě úplně vyděšené dívky, tiskly se k dvěma starcům, a dáma ve smutku; klečela, klidně .se modlila a v modlitbách se usmívala.

Ty dvě dívky byly slečna de Cazotte a slečna de Sombreuil. Oba starci byli jejich otcové.

Dáma ve smutku byla Andrée.

Zavolali pana de Montmorin.

Pan de Montmorin, jak se pamatujeme, byl bývalý ministr, který podepsal pas, s nímž se král pokusil o útěk. Byl tak neoblíbený, že jakýsi mladík, který se jmenoval stejně jako on, by byl včera málem přišel o život jen proto, že si ho lidé spletli s bývalým ministrem.

Pan de Montmorin nebyl na mši. Zůstal ve své cele, zuřivý, zoufalý, proklínal své nepřátele, volal po zbraních, lomcoval železnými mřížemi a roztřískal dubový stůl s deskou tlustou dva palce.

Museli ho odvléci před soud násilím. Vešel do soudní síně bledý, s planoucíma očima a zaťatými pěstmi.

"Do La Force!" přikázal Maillard.

Někdejší ministr to vzal doslova a domníval se, že má být jenom převezen do jiného vězení.

"Předsedo," řekl Maillardovi, "když už ti tak musím říkat, doufám, že mě necháš odvézt v kočáře, abych nemusel poslouchat urážky té tvé chátry."

"Ať předjede kočár pro pana hraběte de Montmorin," řekl Maillard s vybranou zdvořilostí.

Panu de Montmorin řekl:

"Posaďte se laskavě, pane hrabě, než předjede kočár."

Hrabě nevrle usedl.

Za pět minut oznámili, že kočár už čeká. Šašci okamžitě pochopili, že tohle je báječný šprým, a sehráli svou roli.

Osudné dveře, vedoucí k smrti, se otevřely a pan de Montmorin vyšel.

Neudělal ani tři kroky a padl proboden dvěma tucty pík.

Pak následovali další vězni, jejichž neznámá jména zůstala pohřbena v zapomenutí.

Uprostřed těch neznámých jmen jedno jméno zazářilo jako plamen. Bylo to jméno Jacquesa Cazotta, iluminára, jenž deset let před revolucí předpovídal každému, jaký osud ho čeká, Cazotte, autor Zamilovaného ďábla, Oliviera, Tisíce a jedné hlouposti, byl muž šílené fantazie, vznětlivé duše, ohnivého srdce, jenž se s nadšením postavil za věc kontrarevoluce a v listech svému příteli Pouteauovi, úředníku Správy civilní listy, vyjádřil názory, jež se v době, o niž mluvíme, trestaly smrti.

Jeho dcera mu při psaní listů pomáhala, a když byl její otec zatčen, Alžběta Cazottová prohlásila, že chce s otcem sdílet jeho trest.

Mohli-li někomu prominout jeho roajalistické smýšlení, pak to byl jistě tento pětasedmdesátiletý stařec, který tkvěl svými kořeny v monarchii Ludvíka XIV. a který pro maličkého vévodu Burgundského složil dvě ukolébavky svého času velmi populární: Tam v našich krásných Ardenách a Chůvo, zahřej mi postýlku. Takovýmhle úvahám by ovšem snad byli přístupni filosofové, nikoli vrazi v Opatství. Cazotte byl odsouzen už předem.

Gilbert, když spatřil krásného starce s bílými vlasy, s ohnivýma očima a oduševnělou tváří, odtrhl se od zdi a udělal několik kroků, jako by mu chtěl jít vstříc. Maillard zpozoroval Gilbertův pohyb. Cazotte se opíral o svou dceru. Ta pochopila, sotva vešli do síně, že stojí před soudci.

Tu opustila otce a se sepjatýma rukama prosila krvavý soud slovy tak něžnými, že Maillardovi přísedící začali kolísat. Chuděra dívka viděla, že pod tvrdými skořápkami bije lidské srdce, že však musí sestoupit až do propasti, kdo se k němu chce dostat. Vrhla se jim k nohám. Maillard si utřel hřbetem ruky suché a tvrdé .oči, jež dvacet hodin chladnokrevně pozorovaly vraždění.

Vztáhl ruku, položil ji na Cazottovu hlavu a řekl:

"Ať ho propustí."

Dívka nevěděla, co si má myslet.

"Nebojte se, slečno," řekl Gilbert, "váš otec je zachráněn."

Dva soudci se zvedli a vyprovodili Cazotta na ulici, aby nějaký omyl nevrátil smrti oběť, kterou jí vyrvali.

Cazotte - alespoň pro tuto chvíli - byl zachráněn.

Hodiny míjely. Vraždění pokračovalo.

Na dvůr přinesli lavice pro diváky. Ženám a dětem vrahů se dostalo výsady přihlížet strašlivému divadlu. jako svědomitým hercům vrahům nestačilo, že jim zaplatili, chtěli ještě, aby se jim také tleskalo.

K páté hodině zavolali pana de Sombreuil.

Stejně jako Cazotte byl pan de Sombreuil dobře známý roajalista a zachránit ho bylo tím těžší, že si lid pamatoval, jak pan de Sombreuil jako velitel Invalidovny dal 14. července střílet do davu. Jeho synové byli v cizině, v královské armádě. Jeden z nich se při obléhání Longwy osvědčil tak, že ho pruský král vyznamenal.

I pan de Sombreuil vešel vznešeně a odhodlaně se vztyčenou hlavou, kadeře bílých vlasů mu spadaly až na uniformu. Také on byl zavěšen do své dcery. Tentokrát se Maillard neodvážil nařídit, aby ho propustili. Udělal, co mohl, a řekl:

"Ať je vinen nebo nevinen, myslím, že by bylo nedůstojné lidu, kdyby poskvrnil své ruce krví tohoto starce."

Slečna de Sombreuil slyšela ta šlechetná slova, jež budou mít svou váhu na božích vahách. Chytla otce za ruku, táhla ho ke dveřím života a volala:

"Zachráněn! Zachráněn!"

Rozsudek nebyl dosud vynesen, pan de Sombreuil nebyl odsouzen ani omilostněn.

Několik vrahů vstrčilo hlavy do dveří, ptali se, co mají dělat. Soud mlčel.

"Dělejte si, co chcete," řekl jeden soudce.

"Ať se ta holka napije na zdraví národa!" volali vrazi.

Jeden z mužů, celý od krve, s vyhrnutými rukávy a divokou tváří, podal slečně de Sombreuil pohár. Jedni tvrdí, ze v něm byla krev, druzí říkají, že to bylo jen víno.

Slečna de Sombreuil zvolala "Ať žije národ!", smočila rty v nápoji, ať už to bylo cokoli, a pan de Sombreuil byl zachráněn.

Uplynuly další dvě hodiny.

Pak Maillardův hlas, nepohnutý, když vyvolával živé, jako by zaklínal mrtvé, pronesl:

"Občanka Andrée de Taverney, hraběnka de Charny."

Gilbert pocítil, jak se pod ním podlamuji nohy, jak se mu zastavilo srdce.

Bytost, na níž mu záleželo víc než na vlastním životě, měla být souzena, odsouzena nebo zachráněna.

"Občané," řekl Maillard členům hrozného tribunálu, "předstoupí před vás žena, jež byla kdysi oddána Rakušance, ale jejíž oddanost Rakušanka, jako každá královna, splatila nevděkem. Ztratila v tomto přátelství všechno: štěstí i muže. Předstoupí před vás ve smutku. A kdo je vinen tím smutkem? Ta, jež je uvězněna v Templu! Občané, žádám vás o život pro tuto ženu."

Členové soudu přikývli na souhlas.

Jenom jeden z nich řekl:

"Uvidíme."

"Podívejte se tedy," řekl Maillard.

Otevřely se dveře a na prahu se objevila žena v černém šatě zabalená černým závojem. Přicházela sama, bez opory, pevným krokem jako zjevení z onoho ponurého světa, odkud - jak říká Hamlet - se žádný poutník ještě nevrátil.

Přistoupila až ke stolu a zvedla závoj.

Nikdy se neobjevila lidskému zraku tak dokonalá krása. Byla to bohyně z mramoru.

Všechny oči na ní spočinuly. Gilbertovi se zatajil dech.

Líbezným, ale pevným hlasem řekla Maillardovi:

"Vy předsedáte této schůzi, občane?"

"Ano, občanko," odpověděl Maillard, jako by nevyslýchal, ale sám byl vyslýchán.

"Jsem hraběnka de Charny, žena hraběte de Charny, zabitého v onen ohavný den 10. srpna. Jsem aristokratka, přítelkyně královnina. Žádám vás o smrt."

Soudci vykřikli překvapením.

Gilbert zbledla přitiskl se do kouta, aby ho Andrée nezahlédla.

"Občané," řekl Maillard, jenž zpozoroval Gilbertův úděs, "tato žena zešílela. Manželova smrt ji připravila o rozum. Politujme ji a ušetřme jejího života. Spravedlnost lidu netrestá pomatené."

Vstal a chtěl jí položit ruku na hlavu, jako to dělal, když chtěl někoho prohlásit nevinným.

Andrée mu však odstrčila ruku.

"Jsem při smyslech," řekla pevně, "a chcete-li někomu udělit milost, udělte ji tomu, kdo o ni žádá, a ne tomu, kdo o ni neprosí a kdo jí pohrdá."

Maillard se otočil k Gilbertovi a viděl, jak spíná ruce.

"Ta žena je šílená," opakoval, "odveďte ji."

A pokynul jednomu členovi tribunálu, aby hraběnku odvedl dveřmi života.

"Nevinná!" vykřikl muž, "propusťte ji."

Dav se před Andréou rozestoupil,. Šavle, píky, pistole se sklonily před touto sochou Smutku.

Gilbert stál u zamřížovaného okna a díval se za Andréou. Sotva však udělala hraběnka několik kroků, zastavila se.

"Ať žije král!" zvolala. "Ať žije královna! Hanba desátému srpnu!"

Gilbert vykřikl a vyběhl na dvůr.

"Ať žije Ludvík XVI.! Ať žije Marie Antoinetta!" volala Andrée.

Zableskla se šavle. Ostří, rychlé jako blesk, se vnořilo hraběnce do prsou.

Gilbert doběhl právě včas, aby zachytil ubohou ženu do náručí.

Andrée k němu obrátila hasnoucí pohled a poznala ho.

"Neřekla jsem vám, že zemřu i proti vaší vůli?" zašeptala.

A sotva srozumitelným hlasem dodala:

"Mějte rád Sebastiána za nás oba."

A ještě slaběji:

"Vedle něho, viďte? Vedle Oliviera ... navěky."

A skonala.

Gilbert ji vzal do náručí a zvedl ze země.

Několik tuctů nahých a zkrvavených paží se naň napřáhlo.

Ale objevil se Maillard, vztáhl ruku nad jeho hlavu a řekl:

"Propusťte občana Gilberta, jenž odnáší mrtvolu ubohé pomatené, zabité z nedorozumění."

Dav se rozestoupil a Gilbert odnesl Andréino tělo prostředkem vrahů, aniž mu kdo zastoupil cestu.

49. Co se dálo v Templu ve dnech velkého vraždění

Městská rada, jež zorganizovala masakr, z něhož jsme podali několik ukázek, městská rada, jež si chtěla terorem podrobit Národní shromáždění a tisk, se velmi obávala, aby se nestalo nějaké neštěstí královské rodině, uvězněné v Templu.

V hrozivé situaci, když padlo Longwy a byl obležen Verdun, když byl nepřítel vzdálen od Paříže nějakých šedesát mil, král a královská rodina byli vzácná rukojmí, jež mohla zabezpečit život nejvíce kompromitovaným osobám.

Městská rada poslala tedy do Templu komisaře.

Pět set mužů ozbrojených po zuby by bylo nestačilo uhájit toto vězení, ba byli by je možná sami lidu otevřeli. Jeden komisař přišil na prostředek spolehlivější než všechny píky a bajonety v celé Paříži. Nechal položit kolem Templu troj-barevnou stuhu s nápisem:

"Občané, dbejte této hranice, spojte s touhou po pomstě lásku k pořádku. Buďte bděli, ale také odpovědní!"

Podivná doba! Ani dubová vrata, ani železné mříže neodolaly rozjitřenému lidu, s úctou se však sklonil před trojbarevnou stuhou. Nikdo se ji neodvážil překročit.

Král a královna nevěděli, co se 2. září děje v Paříži. Kolem Templu to ovšem vřelo hlučněji než obvykle, ale vězni si již zvykli na tyto záchvaty lidové horečky.

Král obědval jako obyčejně ve dvě hodiny. Po obědě odešel na svou pravidelnou procházku do zahrady s královnou, madam Alžbětou, madam Royale a malým dauphinem.

Zatímco se procházeli, hluk kolem Templu vzrůstal.

Jeden z komisařů, kteří krále provázeli, řekl svému kolegovi sice šeptem, ale tak, že to Cléry mohl slyšet:

"Neudělali jsme dobře, že jsme je dnes odpoledne pustili na procházku."

Bylo to asi ve tři hodiny, tedy právě ve chvíli, kdy začali vraždit vězně převážené z radnice do Opatství.

Králi zbyli z jeho komorníků už jenom Cléry a pan Hue.

Nešťastný Thierry, jenž nabídl 10. srpna královně svůj pokoj, aby mohla nerušeně promluvit několik slov s panem Roedererem, byl v Opatství a měl být zabit nazítří 3. září.

I druhý úředník považoval asi za chybu, že pustili královskou rodinu do zahrady. Prohlásili tedy, že se musí hned vrátit domů.

Jejich rozkaz byl splněn.

Sotvaže se však celá rodina shromáždila v královnině komnatě, přišli noví dva úředníci, kteří nekonali službu ve věži. Jeden z nich, bývalý kapucín jménem Mathieu, přistoupil ke králi a řekl:

"Víte, ‚pane, co se děje? Vlast je v největším nebezpečí."

"Jak bych mohlo něčem vědět, pane?" řekl král. "Jsem zde vězněn a všechno se přede mnou tají."

"Tak já vám řeknu, co vy nevíte: nepřítel vtrhl do Champagne a pruský král táhne na Châlons."

Královně se radostí zablesklo v očích.

Byl to jen zlomek vteřiny, ale úředník to přece jen postřehl. Otočil se ke královně:

"Ano, my víme, že my všichni, naše ženy a naše děti zahyneme. Ale vy si to také odnesete. Zhynete dříve než my, tak se vám pomstíme!"

"Děj se vůle boží," odpověděl král. "Udělal jsem pro lid všecko, co jsem mohl, nemám si co vyčítat."

Tu se úředník obrátil k panu Hue, jenž stál u dveří:

"Městská rada mi nařídila, abych tě zatkl."

"Kdo má být zatčen?" zeptal se král.

"Váš komorník."

"Který?"

"Tenhle."

A úředník ukázal na pana Hue.

"Pan Hue," zvolal král. "A čím se provinil?"

"Do toho mi nic není. Dnes večer ho odvedou a jeho papíry budou zapečetěny."

Při odchodu řekl úředník také Clérymu:

"Dejte si pozor, může se vám to také stát, nepůjdete-li s námi."

Nazítří 3. září v jedenáct hodin ráno se celá královská rodina shromáždila v královnině komnatě. Jeden městský radní poručil Clérymu, aby odešel do králova pokoje.

Bylo tu několik členů městské rady s Manuelem v čele.

Na všech obličejích se zračil velký nepokoj. Manuel, už jsme to snad řekli, se nehrnul do prolévání krve. Dokonce i v městské radě byla umírněnější strana.

"Co říká král tomu, že jsme mu odvedli jeho komorníka?" otázal se Manuel Cléryho. Cléry byl komorník korunního prince.

"Jeho Veličenstvo si dělá velké starosti," odpověděl Cléry.

"Komorníkovi se nic nestane," řekl Manuel. "Byl jsem však pověřen, abych vyřídil králi, že se jeho komorník už nevrátí a že bude nahrazen jiným. Můžete to králi sdělit."

"Nejsem tady od toho, abych sděloval králi usnesení městské rady," odpověděl Cléry. "Buďte tak laskav a oznamte mu sám zprávu, která ho jistě zarmoutí."

Manuel se na okamžik zamyslel, ale pak řekl:

"Dobrá, půjdu ke královně."

Sešel do královniny komnaty, kde nalezl krále.

Král přijal zprávu prokurátora komuny velmi klidně. A se stejně pokojnou tváří jako 20. června a 10. srpna - zachoval si tak klidnou tvář až na popraviště - odpověděl:

"Dobře, pane, děkuji vám. Komorník mého syna mi poslouží, a bude-li mít městská rada něco i proti němu, vystačím si sám."

"Máte nějakou stížnost?" zeptal se Manuel.

"Nemáme dost prádla," řekl král. "To je naše největší nesnáz. Myslíte, že by nám městská rada laskavě povolila, abychom dostali tolik prádla, kolik potřebujeme?"

"Oznámím to městské radě," řekl Manuel.

Když král nedával najevo, že by se chtěl dozvědět, co se děje venku, Manuel odešel. V jednu hodinu projevil král přání vyjít si na vycházku.

Při těchto vycházkách mohl král vždycky zahlédnout nějaký projev skryté sympatie, někdo mu zamával z okna z podkrovní světnice, za zataženou záclonou. Bylo v tom trochu útěchy.

Městští úředníci nedovolili královské hodině vyjít ven.

Ve dvě hodiny zasedl král s rodinou ke stolu.

Uprostřed oběda se ozval rachot bubnu a k Templu se blížil křik.

Královská rodina vstala od stolu a odešla do královniny komnaty.

Hluk se stále blížil.

Co znamenal ten hluk?

V La Force se vraždilo stejně jako v Opatství. Jenže tady nepředsedal Maillard, nýbrž Hébert, proto byl masakr hroznější.

A přece zde bylo spíše možno vězně zachránit. V La Force bylo méně politických vězňů než v Opatství. Také vrahů bylo méně a diváci nebyli tak rozvášněni. Ale vraždění, jak jsme právě řekli, neřídil Maillard, nýbrž Hébert.

V Opatství bylo zachráněno dvaačtyřicet lidi. V La Force jenom šest.

Mezi vězni v La Force byla ubohá princezna de Lamballe. Setkávali jsme se s ní v třech posledních knihách tohoto cyklu, v Královnině náhrdelníku, v Pádu Bastily a v Hraběnce de Charny, jako s oddaným stínem královniným.

Lid k ní měl nesmírnou zášť, mluvil o ni jako o Rakušančině rádkyni. Byla královninou důvěrnicí, její intimní přítelkyní, ale rozhodně nebyla její rádkyni. Hezounká dívenka ze Savojska s jemnými sevřenými rty a s věčným úsměvem dovedla milovat a dokázala být oddaná. Ale radit ženě povahy tak mužné, tak tvrdohlavé a panovačné, jako byla královna, na to nebylo ani pomyšlení.

Královna ji měla ráda podobně jako pant de Guémené, paní de Marsan a paní de Polignac. Ale jak už byla lehkomyslná a v citech nestálá, působila své přítelkyni možná právě tolik bolesti jako svému milenci Charnymu. Charnyho ztratila, přítelkyně jí zůstala věrna.

Královnina přítelkyně i milenec zahynuli pro ženu, kterou milovali.

Čtenář si vzpomene na onen večer v pavilónu Flora, kde paní de Lamballe přijímala ve svých komnatách hosty, které nemohla královna přijímat u sebe: Suleaua a Barnava v Tuileriích, Mirabeaua v Saint-Cloude.

Paní de Lamballe potom na nějaký čas odjela do Anglie. Mohla tam zůstat a třeba by se byla dožila dlouhého věku. Ale to hodné a jemně stvoření spěchalo za královnou, když se dozvědělo, že Tuileriím hrozí nebezpečí.

V noci 10. srpna ji odloučili od královské přítelkyně. Zprvu ji odvedli s královnou do Templu, ale hned nato ji převezli do La Force.

Odloučení od královny tu oddanou duši úplně zdrtilo. Chtěla umřít vedle královny a s královnou. Před jejíma očima by byla možná ráda podstoupila smrt. Odloučena od královny neměla odvahu zemřít. Nebyla to žena Andréina typu. Skomírala strachy.

Věděla dobře, jak ji nenávidí. Zavřeli ji v jedné z nejvyšších cel s paní de Navarre. V noci z 2. na 3. září viděla, jak odvádějí paní de Tourzel. Bylo to, jako by říkali: Vy tady zůstanete na smrt.

Ležela na posteli celá ukrytá do pokrývek a pokaždé, když sem dolehl řev z ulice, omdlévala jako ustrašené dítě, a když se vzpamatovala; říkala si:

"Ach, můj Bože, už jsem myslela, že jsem mrtvá."

Potom si povzdychla:

"Kdyby člověk mohl tak zemřít jako omdlít! Není to těžké a nebolí to."

Kolem ní se všude vraždilo: na dvoře, u vrat, v dolejších celách. Pach krve vystupoval až k ní.

V osm hodin ráno se otevřely dveře její cely.

Polekala se tak strašně, že tentokrát ani neomdlela, ani se neschovala pod pokrývku.

Otočila hlavu a uviděla dva národní gardisty.

"Vstávejte, paní," řekl jí hrubě jeden z nich, "půjdete do Opatství."

"Ach, pánové," vzdychla, "nemohu opustit lože. Jsem tak slabá, že bych nemohla jít."
Pak dodala, sotva slyšitelně:
"Jestli jste přišli proto, abyste mě zabili, můžete mě přece zabít zde jako jinde."
Jeden z gardistů - druhý stál u dveří - se k ní naklonil a zašeptal:
"Poslechněte, madam, chceme vás zachránit."
"Pak odejděte na chvíli, abych se mohla obléknout," řekla princezna.
Oba muži šli na chvíli za dveře a paní de Navarre jí pomohla obléknout či spíše ji oblékla sama.
Za deset minut se oba muži vrátili.
Princezna byla připravena, jenom, jak sama přiznala, se pod ní podlamovaly nohy. Chuděra se třásla na celém těle. Zavěsila se do národního gardisty, který v ní vzbudil onu malou naději, a s jeho pomocí sešla se schodů:
Když přišla do brány, octla se náhle před krvavým tribunálem Hébertovým.
Při pohledu na muže s vyhrnutými rukávy a se zakrvácenýma rukama - tvářili se jako soudci a ve skutečnosti to byli kati - princezna omdlela.
Třikrát ji oslovili, pokaždé omdlela.
"Ale vždyť vás chceme zachránit," šeptal jí znovu onen gardista:
Ten slib vrátil ubohé ženě trochu síly.
"Co ode mě chcete, pánové?" zašeptala.
"Kdo jste?" otázal se Hébert.
"Marie-Louise de Savoie-Carignan, princezna de Lamballe."
"Jakou jste měla hodnost u dvora?"
"Byla jsem vrchní intendantkou královnina domu."
"Co je vám známo o dvorském spiknutí 10. srpna?"
"Nevím, zda se 10. srpna chystalo nějaké spiknutí. Ale i kdyby se chystalo, nic jsem o něm nevěděla."
"Odpřísáhněte, že milujete svobodu, rovnost, že nenávidíte krále, královnu a monarchii."
"Ráda budu přísahat, že miluji svobodu a rovnost, ale nemohu odpřísáhnout to druhé, byla by to hanba."
"Přísahejte," pošeptal jí národní gardista, "nebo zemřete."
Princezna rozpřáhla ruce a instinktivně vykročila k východu z brány.
"Tak přísahejte přece," šeptal jí gardista.
Tu, jako by se bála, aby v hrůze před smrtí nevypustila z úst tu hanebnou přísahu, položila si ruku na ústa. Mezi prsty se jí vydralo jen slabé zaúpění.
"Přísahala!" vykřikl národní gardista, který ji provázel:
A potichu dodal:
"Projděte rychle branou, provolejte ‚Ať žije národ!' a budete zachráněna."
Když vyšla, octla se v rukou vraha, který ji očekával. Byl to Velký Mikuláš, který uřízl hlavy oběma tělesným gardistům ve Versailles.
Tentokrát slíbil, ze princeznu zachrání.
Zatáhl ji rychle k jakési beztvaré, zachvívající se hromadě a pošeptal jí:
"Křičte ‚Ať žije národ!' Křičte hodně nahlas!"
Byla by bezpochyby opravdu vykřikla "Ať žije národ!", ale naneštěstí otevřela oči a uviděla před sebou hromadu mrtvol, po nichž tancoval člověk s okovanými botami, až krev stříkala.
Při pohledu na to hrůzné divadlo se princezna neovládla a vykřikla:
"Fuj, jaká hanba!"
Ale i tento výkřik ještě přešli.
Pan de Penthiévre, její tchán, prý zaplatil sto tisíc franků za její záchranu.
Strkali ji do slepé uličky vedoucí z ulice Saint-Antoine do vězení, říkalo se jí Kněžská ulička, vtom však nějaký bídák, parukář jménem Charlot, jenž se právě nechal naverbovat za bubeníka, prorazil stráž kolem ní a strhl jí píkou čepeček.
Chtěl jí jenom strhnout čepeček? Chtěl ji bodnout do tváře?
Princezně vytryskla krev. Krev volá krev. Kdosi hodil po ubožačce polenem. Poleno ji zasáhlo zezadu do hlavy. Zapotácela se a padla na kolena.
Ted' už ji nebylo možné zachránit. Ze všech stran do ní bodaly šavle a píky.
Už ani nevykřikla. Zemřela vlastně už po posledních slovech, která vyřkla.
Sotvaže naposled vydechla - a snad ještě byla naživu - vrhli se na ni. V okamžiku na ní roztrhali šaty i košili. Ještě ve smrtelné křeči ji svlékli donaha.
Nahou ji položili na patník na odiv všem. Čtyři muži poskakovali kolem patníku, utírali krev řinoucí se ze sedmi ran. Pátý na ni ukazoval hůlčičkou a oplzle popisoval její krásy, které prý jí kdysi vynesly velkou přízeň a dnes zavinily její smrt.
Takto zůstala vytavena od osmi hodin do poledne.
Konečně se nasytili oplzlostí nad mrtvou. Jakýsi muž jí uřízl hlavu.
Dlouhá a ohebná labutí šíje nekladla odpor.
Bídák, jenž se dopustil tohoto zločinu, snad ještě ohavnějšího na mrtvé než na živém člověku, se jmenoval Grison. Historie je nejneúprosnější ze všech božstev: vytrhne ze svého křídla pero, namočí je do krve, napíše jím jméno a toto jméno pak navždy zůstane v opovržení.
Později byl tento člověk sťat jako vůdce zlodějské bandy.
Jiný muž, jménem Mamin, vyřízl princezně pohlaví.

Třetí, jménem Rodi, rozpáral princezně hruď a vytrhl jí srdce.

Tři kusy princeznina těla nabodli na píky a průvod s nimi zamířil k Templu. Za třemi vrahy šel ohromný dav. Kolem pobíhaly děti a opilci zvraceli víno a nadávky.

Na cestě šli kolem parukáře.

Muž, který nesl hlavu, vešel do oficíny a položil ji na stůl.

"Nakadeřte mi tuto hlavu," poručil, "jde na návštěvu k své paní do Templu." Parukář nakadeřil princezniny skvostné vlasy. Průvod se bral dále k Templu za děsného řevu.

Královská rodina slyšela ten řev. Vrazi se blížili. Chtěli stůj co stůj ukázat královně princezninu hlavu, pohlaví a srdce.

Došli k Templu.

Tam jim však zahradila cestu trojbarevná stuha a několik městských úředníků.

Začalo dohadování. Dav žádal, aby šest vrahů a prznitelů mrtvol s třemi kusy princeznina těla na píkách mohlo vejít do Templu, obejít věž a ukázat královně krvavé ostatky.

Byla to zřejmě tak odůvodněná žádost, že jim to páni radní bez rozpaků dovolili.

Král s královnou seděli u stolu a snažili se hrát trik-trak. Hráli spíše jen naoko, mohli takto tu a tam prohodit pár slov, aniž je slyšeli městští komisaři.

Vtom král zahlédl, jak jeden z komisařů prudce zavřel dveře a vrhl se k oknu, aby co nejrychleji spustil záclonu.

Byl to jakýsi Danjou, bývalý seminarista, pro jeho vysokou postavu mu říkali Dlouhý abbé.

"Co se děje?" zeptal se král.

Dlouhý abbé využil okamžiku, kdy se královna otočila, a dával králi rukou znamení, aby se neptal.

Řev, nadávky a hrozby bylo slyšet i v komnatě, ačkoliv dveře i okna byly zavřeny. Král pochopil, že se děje něco strašného. Položil královně ruku na rameno, aby jí zabránil vstát.

Vtom kdosi zaklepal na dveře a Danjou proti své vůli musel otevřít. Byli to důstojníci Národní gardy a městští radní.

"Pánové," otázal se král, "je má rodina v bezpečí?"

"Ano," odpověděl muž v uniformě Národní gardy s odznaky vyššího důstojníka. "Roznesla se však zvěst, že věž je prázdná a že jste všichni uprchli. Stoupněte si k oknu, aby se lid uklidnil."

Král nevěděl, co se děje, a nevěděl tedy také, proč by neměl poslechnout. Udělal krok k oknu, ale Danjou ho zadržel.

"Nechoďte tam, pane," vykřikl.

A důstojníkům Národní gardy řekl hněvivě:

"Lid by měl mít více důvěry ke svým zástupcům!"

"Nuže," řekl muž s odznaky vyššího důstojníka, "musím vám říci všechno. Tam dole chtějí, abyste se podívali z okna na hlavu a srdce princezny de Lamballe, které vám přinesli, abyste viděli, jak lid jedná s tyrany. Radím vám, abyste se raději ukázali, jestli nechcete, aby vám to přinesli až sem."

Královna vykřikla a omdlela. Madam Alžběta a madam Royale ji zachytily.

"Ach, pane," řekl král, "nemusel jste oznamovat královně to hrozné neštěstí."

Ukázal na tři zhroucené ženy a dodal:

"Podívejte se, co jste dokázal."

Muž pokrčil rameny a odešel pobroukávaje si Karmaňolu.

V šest hodin se objevil Pétionův sekretář, jenž měl vyplatit králi dva tisíce pět set franků.

Když viděl, že královna nehybně stojí, vyzval ji vlídně, aby usedla - domníval se bláhově, že královna stojí z úcty k němu.

"Moje matka tak stála," vypravuje madam Royale ve svých Pamětech, "protože po oné hrozné scéně zůstala úplně strnulá a nevnímala nic, co se dělo v pokoji."

Hrůza ji proměnila v solný sloup.

50. Valmy

A teď se na okamžik odvraťme od těchto hrůzných scén vraždění a krveprolití a následujme do soutěsek argonského lesa jednu z postav našeho vypravování, na jejíchž bedrech spočívá v této chvíli největší odpovědnost za osud Francie.

Čtenář jistě už uhodl, že mluvíme o Dumouriezovi.

Jak jsme už řekli, Dumouriez, když přestal být ministrem, vrátil se do armády jako aktivní generál a po útěku Lafayettově se stal vrchním velitelem východní armády.

Byla to opravdu zázračná prozíravost od lidí, kteří v té době byli na okamžik u moci, že tuto funkci svěřili právě Dumouriezovi.

Dumourieze si totiž jedni nevážili, druzí jím pohrdali, byl však šťastnější než Danton 2. září a jednomyslně ho všichni uznali za jediného člověka, jenž může v té chvíli zachránit Francii.

Girondini, kteří mu svěřili vrchní velení, ho nenáviděli. Jak si čtenář vzpomíná, oni to byli, kdo ho dostali do ministerstva, a jak si čtenář také vzpomíná, Dumouriez je za to hleděl vyhodit ze sedla. A přesto ho vytáhli z bezvýznamného postavení u severní armády a jmenovali ho vrchním velitelem.

Rovněž jakobíni Dumourieze nenáviděli a pohrdali jím. Nicméně chápali, že tento člověk má jedinou ctižádost, totiž slávu, a že buď zvítězí, nebo padne. Robespierre, jenž se ho neodvážil podporovat pro Dumouriezovu špatnou pověst, nechal ho podporovat Couthonem.

Danton necítil vůči Dumouriezovi ani nenávist, ani opovržení. Tento robustní temperament posuzoval věci vyššího hlediska a málo se staral, jakou kdo má pověst. Byl vždy ochoten využít i špatných lidských vlastností, dalo-li se jich využít k zamýšlenému cíli. Danton, jenž dobře věděl, co se dá z Dumourieze vytěžit, nevěřil pouze v jeho stálost a

oddanost. Poslal mu tedy dva své muže, Fabra d'Églantine, svého dodavatele myšlenek, a Westermanna, svou pravou ruku.

Všechnu sílu Francie svěřili do rukou muže, o kterém kdekdo věděl, že to je intrikán. Starého Lucknera, německého tupce, jenž dokázal, jak je neschopný, hned na počátku války poslali do Châlons, aby tam sbíral rekruty. Dillona, statečného vojáka a vynikajícího generála, podřídili Dumouriezovi, ačkoli měl vyšší vojenskou hodnost. Také Kellermanna podřídili tomuto muži, jemuž sklíčená Francie odevzdala svůj meč a přikázala mu: "Neznám nikoho než tebe, kdo by mě dokázal bránit. Braň mě!"

Kellermann zuřil, klel, vztekal se, ale poslechl. Jenže poslouchal špatně a musela spustit pořádná kanonáda, aby se z něho stal oddaný syn vlasti, jímž v jádře byl.

A teď, jak se stalo, že spojení monarchové, kteří si už naplánovali pochod na Paříž, se náhle zastavili, když dobyli Longwy a když se jim vzdal Verdun?

Mezi nimi a Paříží se jako přízrak vztyčil Beaurepaire.

Beaurepaire, starý důstojník od karabiniérů, sebral batalión v Maine-et-Loire a postavil se mu v čelo. Jakmile se doslechl, že nepřítel vstoupil na francouzskou půdu, prošel se svými muži rychlosti blesku ze západu na východ.

Po cestě potkali vlasteneckého poslance, jenž se vracel do jejich rodného kraje.

"Co vzkážete svým rodinám?" tázal se jich poslanec.

"Že jsme padli," odpověděl jeden z nich.

Žádný Spartan táhnoucí k Thermopylám nemohl dát vznešenější odpověď.

Nepřítel přitáhl před Verdun 30. srpna 1792. Jedenatřicátého srpna bylo město vyzváno, aby se vzdalo.

Beaurepaire a jeho muži chtěli bojovat do posledního.

Obranný výbor, složený z členů městské rady a předních obyvatel města, poručil Beaurepairovi, aby složil zbraně.

Beaurepaire se pohrdavě usmál.

"Přísahal jsem, že raději zemřu, než bych se vzdal. Přežijte si svou hanbu a zneuctění, chcete-li, já zůstanu věren své přísaze. Toto je mé poslední slovo: umírám!"

A prostřelil si lebku.

Spojení panovníci, kteří věřili emigrantům a domnívali se, že Francie před nimi padne na kolena, zažili něco docela jiného.

Viděli, jak francouzská půda, tak úrodná a lidnatá, se změnila šlehnutím kouzelného proutku. Obilí zmizelo; jako by je odnesla smršť: Stěhovalo se na západ.

Ozbrojený sedlák zůstal sám na své hroudě. Ti, kdo měli pušku, chopili se pušky, kdo měli kosu, chopili se kosy, a kdo měli jenom vidle, chopili se vidlí.

Konečně samo počasí se přidalo na naši stranu. Lilo jako z konve, a to tak vytrvale, že lidé byli promoklí do kůže, země rozblácená a cesty nesjízdné. Pršelo samozřejmě na oba tábory, na Francouze stejně jako na Prusy. Jenže všechno podporovalo Francouze a škodilo Prusům: Sedlák, jenž měl pro nepřítele jenom pušku, vidle nebo kosu a hůře než to - jenom zelené hrozny a patoky, měl pro své krajany vždycky sklenici vína, schovanou někde v chrastí, džbán piva, zakopaný v koutě ve sklepě, suchou slámu - jediné vojákovo lože.

Přesto se dála chyba za chybou. Dumouriéz se jich dopouštěl sám první; ve svých Pamětech mluví upřímně o chybách svých i svých podvelitelů.

Psal Národnímu shromáždění: "Argonské soutěsky jsou francouzské Thermopyly. Ale buďte klidní, budu šťastnější než Leonidas a nepadnu v nich."

A střežil špatně argonské soutěsky, a když jednu z nich nepřítel dobyl, musel se dát na ústup. Dva jeho podvelitelé zbloudili a ztratili se. Byl by málem zbloudil sám se svými patnácti tisíci muži, a těch patnáct tisíc mužů bylo tak zdemoralizováno, že se dvakrát dali na útěk před patnácti sty pruskými husary! Ale Dumouriez si nezoufal, neztratil sebedůvěru, dokonce ani veselou mysl, a psal ministrům: "Ručím za všechno." A vskutku, ačkoli ho pronásledovali, honili, odřízli, přece se mu podařilo navázat spojení s deseti tisíci muži generála Beurnonvilla a s patnácti tisíci muži Kellermanna. Spojil rozptýlené armády svých generálů a 19. září se položil táborem u Sainte-Menehould s armádou čítající šestasedmdesát tisíc mužů, zatímco Prusové měli jenom sedmdesát tisíc mužů.

Je pravda, že tato armáda často reptala. Byla někdy dva až tři dny bez chleba. Tu chodil Dumouriez mezi vojáky a říkal jim:

"Mé děti, slavný maršál de Saxe napsal knihu o válce a tam říká, že se vojákům aspoň jednou týdně nemá dávat chleba, aby si pro případ nouze zvykli strádat. Tak tomu je teď s námi, a vy jste na tom pořád ještě líp nežli tamhle Prušáci, ti nemají někdy až čtyři dny v týdnu co do huby a jedí mrtvé kobyly. Vy máte slaninu, máte rýži, máte mouku, děláte si placky. A svobodu máte jako koření!"

Ale bylo tu ještě něco horšího: bahno a rmut z Paříže, celá ta sebranka, kterou po masakru z 2. září poslali do armády. Ta chátra přišla za zpěvu Půjde to a povykovala, že nebude trpět ani epolety, ani kříže svatého Ludvíka, ani vyšívané kabátce, že strhá důstojníkům vyznamenání a chocholy a že zkrátka všude udělá pořádek.

Když přišli do tábora, divili se nemálo, že si jich nikdo nevšímá a straní se jich. Nikdo neuznal za hodné odpovídat na jejich hrozby a jejich výtržnosti. Jenom generál ohlásil na druhý den přehlídku.

Na druhý den, když se pařížská chátra seřadila, octla se nenadále tváří v tvář silné kavalérii, která ji byla připravena rozšavlovat. Když se ohlédli, spatřili, že jsou na ně namířeny jícny děl.

Tu před ně předjel Dumouriez. Bylo jich sedm bataliónů.

"Vy chlapi," křičel, "říkám vám chlapi, protože vás nemohu nazvat ani občany, ani vojáky, ani vás oslovit jako své děti, máte před sebou kavalérii a za sebou artilerii. To znamená, že jste mezi dvěma ohni a já vás rozsekám na kusy! Zneuctili jste se hanebnými zločiny. Nestrpím zde ani katy, ani vrahy. Začnete-li se buntovat, neodnese si ani jeden z

vás hlavu na krku. Napravíte-li se a budete-li se chovat jako statečná armáda, do které se vám dostalo cti vstoupit, najdete ve mně dobrého otce. Vím, ze jsou mezi vámi zločinci, kteří vás štvali k zločinům. Vyžeňte je sami anebo mi je oznamte. Odpovídáte mně jeden za druhého!"

A nejenže tito lidé sklonili hlavy a stali se z nich pořádní vojáci, nejenže vyhnali ze svého středu zločince, ale dokonce rozsekali na kusy bídáka Charlota, který udeřil princeznu de Lamballe polenem a nosil její hlavu na píce.

V této situaci čekala armáda na Kellermanna, bez něhož se nemohl Dumouriez ničeho odvážit.

19. září dostal Dumouriez zprávu, že jeho podvelitel je od něho vzdálen dvě míle po levici. Dumouriez mu hned poslal instrukce.

Nařizoval mu, aby druhého dne zaujal pozice mezi Dampierre a Élize za Auve. Místo, které měl zaujmout, přesně označil.

Když Dumouriez posílal Kellermamnovi tyto instrukce, viděl, jak se před ním rozvíjí pruská armáda na pohoří Lune. Prusové byli mezi Dumouriezem a Paříží a tedy blíže Paříži než on. Bylo velmi pravděpodobné, že chtějí svést rozhodnou bitvu.

Dumouriez proto nařídil Kellermannovi, aby zaujal bojové pozice na výšinách u Valmy a Gizaucourtu. Kellermann tedy proměnil svůj tábor v bojovou pozici a zastavil se na výšinách u Valmy.

Byla to buď velká chyba, nebo hrozná odvaha.

Pozici, kterou zaujal, nemohl. Kellermann opustit. Kdyby se byl obrátil, byla by musela celá armáda přejít přes úzký most. Nemohl se obrátit vpravo směrem k Dumouriezovi, neboť by celá jeho armáda byla uvázla v bažinách. Nemohl však couvnout ani nalevo, tam by se byl dostal do hlubokého údolí jako do pasti.

Zkrátka ústup byl nemožný.

Vybral si starý Alsasan to místo úmyslně? Pak tedy měl neobyčejně šťastný nápad, který se mu vyplatil!

Bylo to krásné místo pro vítězství nebo pro smrt. Vévoda Brunšvický se díval na naše vojáky s údivem.

"Ti, kdo zaujali takovouhle pozici," řekl pruskému králi, "jsou rozhodnuti, že neustoupí."

Ale pruskou armádu nechali věřit, že Dumouriez je odříznut, a ujišťovali ji, že tato armáda krejčích, lumpů a příštipkářů, jak jí říkali emigranti, se rozprchne po prvních výstřelech.

Generál Chazot zapomněl obsadit výšinu u Gizaucourtu - stál na silnici vedoucí k Châlons; z gizaucourtských výšin by byl mohl vpadnout nepřátelským kolonám do boku. Prusové využili opomenutí a sami se zmocnili této pozice.

A pak vpadli v bok Kellermannově armádě.

Den začínal v husté mlze. Ale mlha Prusům nevadila. Věděli, kde je francouzská armáda. Byla na výšinách u Valmy a nemohla být jinde.

Šedesát dělových jícnů vychrlilo současně oheň.

Pruští dělostřelci pálili, aniž viděli na cíl. Pálili však do masy francouzského vojska a nepotřebovali tedy mířit přesně.

Tyto první salvy byly strašné pro armádu, sice plnou nadšení, jež dovedla obdivuhodně útočit, ale nedokázala vytrvat.

A náhoda, nikoli pruská obratnost, pro mlhu nebylo přece vidět - náhoda nám způsobila velkou škodu, když pruské granáty zapálili dva muniční vozy. Mužstvo muničních vozů seskočilo s koni, aby se ukrylo před explozí. Zdálky se domnívali, že prchají.

Kellermann bodl koně a hnal se na to místo, plné zmatku, zahalené mlhou a dýmem.

Vtom však dostal jeho kůň plnou. ránu a padl na zem. Kůň ubyl mrtev, jezdec naštěstí vyvázl bez pohromy. Skočil na jiného koně, aby zadržel několik bataliónů, které se začaly rozutíkat.

V jedenáct hodin dopoledne se mlha zvedla.

Kellermann viděl, jak se tři pruské kolony chystají k útoku na výšinu u Valmy. Seřadil tedy i své vojáky do tří kolon, projel všemi liniemi a všude rozkázal:

"Vojáci, ani jednu ránu! Vyčkejte nepřítele a přijměte ho bodáky!"

Zamával kloboukem na hrotu šavle a vykřikl:

"Ať žije národ! Pro národ zvítězíme!"

Celá armáda to udělala po něm. Všichni vojáci zamávali klobouky na bajonetech a křičeli z plných plic: "Ať žije národ!" Mlha se zatím docela zvedla, vítr odvál kouř a vévoda z Brunšviku viděl dalekohledem podivuhodné, nevídané divadlo: třicet tisíc Francouzů stálo bez hnuti s obnaženou hlavou a odpovídalo na nepřátelskou palbu jen křikem: "Ať žije národ!"

Brunšvik zavrtěl hlavou. Kdyby byl měl sám co poroučet, pruská armáda by už byla nepostoupila ani o krok. Ale byl tu král, ten chtěl bitvu, a Brunšvik musel poslechnout.

Prusové postupovali zachmuření, ale pevní před zraky krále a brunšvického vévody. Prošli prostor, který je dělil od nepřátel, s pevností a jistotou Staré Bedřichovy armády. Zdálo se, že všichni jsou navzájem spojeni železnými pouty.

Vtom se obrovský lidský had zlomil; ale jeho zlomky se hned zase spojily.

Za pět minut nato se zlomil znovu a znovu se spojil.

Dvacet Dumouriezových děl vzalo pruskou kolonu do bočného ohně a zasypalo ji deštěm železa. Čelo nemohlo postupovat, chvíli co chvíli je vrhaly zpět křeče, v nichž se zachvívalo tělo kolony pod dělostřeleckým ohněm.

Brunšvik viděl, že se nic nedá dělat, a dal zatroubit k ústupu.

Ale král poručil sbubnovat k útoku, sám se postavil v čelo svých vojáků a hnal svou poslušnou a statečnou pěchotu do křížového ohně Kellermannova a Dumouriezova. Jeho útok se rozbil o francouzské řady.

Nad mladou francouzskou armádou plála jakási světlá záře: byla to víra!

"Takovéhle fanatiky snad svět neviděl od náboženských válek," řekl vévoda z Brunšviku.

Byli to fanatikové svobody.

20. září zachránil Dumouriez Francii.

Nazítří vyhlásil Národní konvent republiku.

51. Ať žije republika

V poledne 21. září, ještě než se Paříž dozvěděla o vítězství, kterého včera dobyl Dumouriez a jež zachránilo Francii, otevřely se dveře Jízdárny a vážně, slavnostně, přece však s tázavými pohledy do ní vcházelo sedm set devětačtyřicet členů nového Národního shromáždění.

Z těchto sedmi set devětačtyřiceti členů dvě stě bylo členy starého Shromáždění.

Národní konvent byl zvolen ve znamení událostí zářijových dní. Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že tato nová sněmovna bude konzervativní. Mezi novými poslanci byl dokonce i určitý počet šlechticů. Demokratický .princip dal volební právo samozřejmě také sluhům. Ti většinou volili své pány.

Noví poslanci byli měšťané, lékaři, advokáti, profesoři, přísežní kněží, spisovatelé, žurnalisti, obchodníci. Duch shromáždění byl nestálý a nevyhraněný. Nejméně pět set poslanců nepatřilo ani k girondinům, ani ke stoupencům Hory. 7 Vývoj událostí teprve určí, jaké stanovisko zaujmou v Konventu. Všem však byla společná dvojí nenávist: nenáviděli všechno, co vedlo k zářijovým dnům, a nenáviděli poslance za Paříž, téměř vesměs členy městské rady, jež vyvolala krveprolití.

Prolitá krev jako by tekla sněmovní síní a oddělovala sto montagnardů od ostatních členů sněmovny.

Dokonce i střed, jako by se štítil toho potoku červené krve, chýlil se spíše k pravici.

Hora působila strašným dojmem. Vzpomeňme si jen na lidi, z nichž se skládala, a na události, které se právě odehrály.

V dolejších řadách Hory byli vesměs členové městské rady. Nad městskou radou pověstný výbor bdělosti, který organizoval vraždění. A nad ním jako hydra s třemi hlavami na vrcholu pyramidy tři hrozné tváře, tři strašné masky.

Nejprve chladná, necitelná tvář Robespierrova s pergamenovou kůží, s úzkým čelem, s očima mžikajícíma za skly brýlí. Ruce měl obyčejně Robespierre natažené a zaťaté na kolenou jako egyptské sochy vytesané z nejtvrdšího mramoru, z porfyru. Zdálo se, že jenom tato sfinx zná tajemství revoluce, ale nikdo se neodvážil zeptat, jaké je.

Vedle Robespierra seděl Danton s vášnivou tváří, s úšklebkem na rtech. Byl vznešeně ohyzdný, napolo muž, napolo býk. Přesto však vzbuzoval takřka sympatii, neboť kdekdo cítil, že jeho mohutným tělem lomcuje a z jeho úst chrlí lávu opravdové vlastenecké nadšení a že tato mocná ruka, jež vždycky jednala na první popud, se rozpřáhne stejně lehce, aby srazila k zemi nepřítele, jako dovede pozvednout poraženého.

Konečně vedle těchto dvou tváří, tak výrazně rozdílných, za nimi a nad nimi trůnil nikoli člověk, neboť lidská bytost nikdy nemůže dosáhnout takové ohyzdnosti, nýbrž netvor, příšerný a zároveň směšný přízrak - Marat. Maratova měděná tvář byla plná žluči a krve. Zíral drzýma a zaslepenýma očima, nechutná ústa široce rozšklebená byla chvílí co chvíli ochotná vychrlit anebo spíše vyvrhnout vzteklé spílání. Jeho křivý a marnivý nos větřil široce rozevřenými nozdrami vítr popularity, vanoucí třeba z kanálu. Marat si ovazoval jako nejšpinavější z jeho ctitelů hlavu kusem špinavého plátna. Nosil střevíce pobité hřebíky a často bez tkaniček. Kalhoty měl z hrubého sukna a vždycky byly postříkané bahnem a ucourané v blátě. Na hubených prsou, poměrně dosti širokých k jeho postavě, nosil rozhalenou košili, kolem krku černý ušpiněný a promaštěný šátek, příliš úzký, takže na krku bylo vidět šlachy, jež mu stahovaly hlavu doleva. Špinavé a tlusté ruce neustále vyhrožovaly, neustále ukazovaly zaťaté pěsti, a když nehrozily, hrabaly se v mastných vlasech. Pohled na toho obra s trpasličíma nohama vzbuzoval takový odpor, že každý, kdo ho poprvé spatřil, hned se odvrátil. Ale při sebekratším pohledu spatřil divák v tomto obličeji stopy 2. září a jeho oči strnuly, jako by se podívaly na hlavu Medúzy.

To tedy byli tři muži, které girondini obviňovali, že usilují o diktaturu.

Oni zase obviňovali girondiny, že usilují o federalismus.

Dva muži rozdílní svými zájmy a názory, a přece v úzkém vztahu k našemu vyprávění zasedli na protilehlých stranách sněmovní síně. Billot a Gilbert. Gilbert na krajní pravici mezi Lanjuinaisem a Kersaintem, Billot na krajní levici mezi Thuriotem a Couthonem.

Členově starého Zákonodárného shromáždění provázeli Konvent. Přišli se slavnostně vzdát své moci a odevzdat ji do rukou svých nástupců.

Francois de Neufcháteau, poslední předseda rozpuštěného Shromáždění, vystoupil na tribunu a ujal se slova:

"Představitelé národa, Zákonodárné shromáždění se rozešlo. Odevzdává vládu do vašich rukou.

Cílem vašeho úsilí bude dát Francii svobodu, zákony a mír. Svobodu, bez níž Francouzi už nemohou žít, zákony, nejpevnější základ svobody, mír, jediný cíl války.

Svobodu, zákony, mír, ta tři slova vyryli Řekové na bránu delfského chrámu. Vy je uskutečňujete v celé Francii!"

Zákonodárné shromáždění zasedalo rok.

Za něho došlo k dalekosáhlým a strašným událostem: k 20. červnu, k 10. srpnu, k 2. a 3. září. Zákonodárné shromáždění odkazovalo Francii na svém odchodu válku s dvěma velmocemi na severu, občanskou válku ve Vendée, státní dluh dvou miliard dvou set miliónů asignátů - a vítězství u Valmy dobyté včerejšího dne a o němž v Paříži ještě nikdo nevěděl.

Pétion byl zvolen předsedou Konventu aklamací.

Condorcet, Brissot, Rabaut-Saint-Etienne, Vergniaud, Camus a Lasource byli zvoleni sekretáři. Z šesti sekretářů bylo pět girondinů.

Celý Konvent, až snad na čtyřicet členů, chtěl republiku. Girondini se však usnesli na jedné schůzce u paní Rolandové, že nepřipustí debatu o změně státní formy, dokud to sami neuznají za vhodné, to jest dokud se nezmocní výboru pro výkonnou moc a výboru ústavního.

Ale 20. září, v den bitvy u Valmy, podnikli jiní bojovníci boj ještě většího dosahu.

Saint-Just, Lequinio, Panis, Billaud-Varennes, Collot d'Herbois a několik dalších členů příštího shromáždění

obědvalo v Palais-Royal. Tam se usnesli, že zítra postaví proti svým protivníkům heslo republiky.

"Jestliže to přijmou," řekl Saint-Just, "jsou ztraceni, neboť my s tím přijdeme první. Jestliže odmítnou, jsou ztraceni tím spíš, protože se postaví proti vášnivému přání lidu a utopí se ve vlnách nepopularity, kterou navršíme na jejich hlavy."

Collot-d'Herbois si vzal věc na starost.

Jakmile Francois-de-Neuf-Château odevzdal moc starého Zákonodárného shromáždění do rukou nového, přihlásil se Collot-d'Herbois o slovo.

Vystoupil pna tribunu a vyhlásil bojové heslo, tak dlouho netrpělivě očekávané.

"Občané zástupci," řekl, "navrhuji, aby první dekret, na němž se toto shromáždění usnese, zrušil království."

V zasedací síni i na galériích zabouřil potlesk.

Vzepřeli se pouze dva poslanci, oba známí republikáni: Barrére a Quinette. Žádali, aby věc byla předložena lidovému hlasování.

"Lidovému hlasování? A nač?" vykřikl jakýsi venkovský kněžík, "proč se máme ptát na vůli lidu ve věci, v níž je všechen lid zajedno? Králové jsou ve společnosti tím, čím jsou netvoři v přírodě. Dvory jsou semeništěm zločinů a historie králů je historií utrpení národů!"

Poslanci se ptali, kdo je ten výmluvný ,muž, jenž se tak vyzná v historii. Málokdo ho znal. Jmenoval se abbé Grégoire.

Girondisté cítili, jakou utržili ránu: dostávali se do vleku montagnardů.

"Redigujme ten dekret hned v tomto zasedání," zvolal ze svého místa Ducos, přítel a žák Vergniaudův. "Dekret nepotřebuje odůvodnění. 10. srpen vrhl na všechno takové světlo, že důvodem k dekretu o zrušení království bude historie zločinů Ludvíka XVI.!"

Tak byla zjednána rovnováha. Montagnardi žádali zrušení království, girondisté žádali, aby byla vyhlášena republika.

Republika nebyla dekretována, byla vyhlášena aklamací.

Vrhali se do budoucnosti, aby unikli minulosti, ale také do neznáma z nenávisti k tomu, co znali.

Vyhlášení republiky odpovídalo živelnému přání lidu. Bylo to posvěcení dlouhého zápasu, jejž lid vedl od doby komun. Bylo to vyvrcholení jaquerie, maillotinů; Ligy, frondy, revoluce. Bylo to prohlášení vlády lidu a zkáza království.

Zdálo se, jako by každý občan svobodně vydechl, jako by se mu svalila z prsou tíha trůnu.

Chvíle iluzí bývají krátké, ale vznešené.

Praví republikáni, nebo alespoň nejpoctivější z nich, kteří chtěli mít republiku neposkvrněnou zločiny a kteří se co nevidět utkají s triumvirátem Dantona, Robespierra a Marata, byli girondini. Girondini byli na vrcholu blaha. Republika - Uskutečnilo se jejich nejvroucnější přání! Pod troskami dvaceti století našli znovu lidskou formu vlády. Francie - to byly Athény za Františka I. a za Ludvíka XIV., za girondinů se stanou Spartou!

Byl to krásný, vznešený sen.

Proto se také sešli ten večer na banketu u ministra Rolanda. Byli tam Vergniaud, Guadet, Louvet, Pétion, Boyer-Fonfréde, Barbaroux, Gensonné, Grangeneuve, Condorcet, všichni ti, kteří se do roka a do dne shromáždí na jiné, krvavé hostině! Ale teď nikdo nemyslel na budoucnost, obracel se k ní zády, zavíral oči před zítřkem, aby nemusel popatřit na neznámý oceán, do něhož vstupoval a z něhož se již ozýval řev propasti, která jako v dávných bájích pohltí ne-li loď, aspoň její plavce a kormidelníky.

Myšlenka, která všechny ovládala, se narodila, vzala na sebe tvar, tělo, podobu. Stála před jejich očima. Mladá republika přišla na svět v přilbici a ozbrojena kopím jako Minerva. Co víc si ještě mohli přát?

Slavnostní hostina trvala dvě hodiny, pronášely se velké myšlenky, za nimiž byla velká oddanost. Tito lidé mluvili o svém životě jako o věci, která nepatří jim, nýbrž národu. Vyhrazovali si pro sebe jen čest, to bylo vše. Bude-li zapotřebí, jsou ochotni obětovat i svou pověst.

Někteří z nich viděli v .blouznivém opojení mladých nadějí před sebou nekonečné azurové prostory, jaké vídáme jen ve snu. To byli mladí lidé, plní zápalu, kteří vstoupili teprve včera do tohoto rozhořčeného zápasu, na ohniště řečnických tribun: byli to Barbaroux, Rebecqui, Ducos a Boyer-Fonfréde.

Druzí byli zdrženlivější, zastavovali se uprostřed cesty, aby nabrali dech, sbírali síly, aby stačili proběhnout zbývající dráhu. Byli to muži, kteří už zakusili tíhu krutých dní v Zákonodárném shromáždění: Guadet, Gensonné, Grangeneuve a Vergniaud.

A konečně byli mezi mini i takoví, kteří cítili, že už došli k cíli a že je popularita opouští. Ulehli do stínu košatého republikánského stromu a s melancholií se tázali v duchu, zda stojí za. to znovu vstát, znovu opásat svá bedra, znovu vzít do ruky poutnickou hůl - a klopýtnout o první překážku. To byli manželé Rolandovi a Pétion.

Ale kdo byl příští vůdce v očích všech těch lidí?

Koho pokládali za hlavu, za mozek, za ředitele, usměrňovatele mladé republiky? .

Vergniauda!

Ke konci hostiny si Vergniaud naplnil sklenici a povstal.

"Přátelé," prohlásil, "teď poslední přípitek!"

Všichni se zvedli.

"Na věčné trvání republiky!"

Všichni opakovali:

"Na věčné trvání republiky!"

Vergniaud zvedl sklenku k ústům.

"Počkejte," řekla paní Rolandová.

Měla na prsou čerstvou růži, která se právě rozvila jako nová éra, do níž vstupovali. Paní Rolandová vzala růži a jako Athéňanka Periklovi otrhala její lístky do sklenice Vergniaudovy.

Vergniaud se smutně usmál, vypil sklenku a pošeptal Barbarouxovi, jenž stál vedle něho:

"Obávám se, že se ta velká duše mýlí. Neměli bychom dnes večer trhat do našeho vína lístky růže, nýbrž větvičky cypřiše. Pijeme na republiku, která stojí v zářijové krvi, ví Bůh, zda nepijeme na vlastní smrt! . . . Ale ať! I kdyby toto víno byla má krev, připil bych jím svobodě a rovnosti!"

"Ať žije republika!" volali všichni sborem.

Takřka právě ve chvíli, kdy Vergniaud pronášel svůj přípitek a jeho přátelé volali "Ať žije republika!", zazněly trubky před Templem a nastalo velké ticho.

Král s královnou ve svých komnatách mohli slyšet otevřenými okny, jak úředník jejích dobrého města Paříže pevným, mohutným a zvučným hlasem ohlašuje, že bylo zrušeno království a vyhlášena republika.

52. Král mučedník

Čtenář si jistě povšiml, jak nestranně jsme mu vylíčili, co bylo strašného, krutého, dobrého, krásného, velkolepého, krvavého a nízkého v lidech a událostech, které jsme popisovali.

Lidé, o nichž mluvíme, jsou dnes mrtví. Ale jejich činy se tak nebo onak nesmrtelně zapsaly do historie.

Můžeme volat z hrobu všechny ty mrtvé, kteří se uložili k věčnému spánku, aniž většinou naplnili dny svého života. Můžeme říci Mirabeauovi: Tribune, vstaň! Ludvíku XVI.: Mučedníku, vstaňte! A můžeme říci: Vstaňte všichni, ať jste se jmenovali Favras, Lafayette, Bailly, Amerikán Fournier, Jourdan Hrdlořez, Maillard, Théroigne de Méricourt, Barnave, Bouillé, Gamain, Pétion, Manuel, Danton, Robespierre, Marat, Vergniaud, Dumouriez, Marie Antoinetta, paní Campanová, Barbaroux, Roland, paní Rolandová! Vstaňte, králi, královno, dělníku, tribune lidu, generálové, vrazi, novináři! Vstaňte a povězte, zda jsem vás dobře nevylíčil své generaci, lidu a mocným tohoto světa a zvláště ženám - matkám našich dětí, které chci učit historii, aby si jejich synové vzali poučení z dávných časů. Jestliže jsem vás nevylíčil, jací jste vskutku byli - a kdo se může chlubit, že pronikl všechna vaše tajemství? - vylíčil jsem vás alespoň tak, jak jsem vás viděl.

K událostem po obou stranách cesty, kterou jsme prošli, můžeme říci: velký a zářivý dni 14. července! Ponuré a hrozné noci 5. a 6. října! Krvavá bouři na Martově poli, kde se výstřely mísily s blesky a hřmění děl s duněním hromu! Prorocký 20. červne, hrozné vítězství z 10. srpna, prokleté vzpomínky na 2. a 3. září - vylíčil jsem vás dobře? Lhal jsem o vás vědomě? Snažil jsem se vás omluvit nebo pomluvit?

A lidé i události odpovědí: hledal jsi pravdu bez záští a bez vášně. Věřil jsi, že mluvíš pravdu, i když ses třeba mýlil. Zůstal jsi věrný velké minulosti, nedal jsi se zaslepit přítomností a měl jsi důvěru v to, co slibovala budoucnost. Zasluhuješ rozhřešení a třeba i chválu.

Nuže, o čem jsem začal vypravovat nikoli jako vyvolený soudce, nýbrž jako nestranný vypravěč, dovedu až do konce. K tomuto konci se teď blížíme každým krokem. Události mají rychlý spád a nic už je nezadrží na cestě od 21. září, kdy zemřela monarchie, k 21. lednu, kdy skoná král.

Slyšeli jsme, jak pod okny královského vězení městský radní Lubin zvučně vyhlašoval republiku, a její prohlášení nás zavedlo zpátky do Templu.

Vraťme se tedy do této ponuré budovy, v níž je vězněn král, z něhož se stal prostý člověk, královna, jež zůstala královnou, dívka, jež bude mučednicí, a dvě ubohé děti, nevinné věkem, může-li se jim klást za vinu, že se narodily v rodině královské.

Král je v Templu. Jak se tam dostal? Chtěli ho snad hned od počátku uvěznit v tom potupném vězení?

Nikoliv.

Pétion ho chtěl napřed dovést někam doprostřed Francie, dát mu například Chambord, aby tam vedl život krále bez zaměstnání.

Snad kdyby byli všichni evropští panovníci uložili mlčení svým ministrům, svým generálům, kdyby byli nevydávali manifesty, kdyby se byli jen dívali, co se děje ve Francii, a nevměšovali se do vnitřních záležitostí Francie, sesazení královo z 10. srpna, život v krásném paláci a příjemném prostředí, uprostřed kraje, kterému se říká zahrada Francie - to všechno by možná nebylo příliš krutým trestem pro muže, který měl pykat nejen za své chyby, ale i za viny Ludvíka XV. a Ludvíka XIV.

Ve Vendée vypuklo povstání. Připravoval se nějaký větší smělý podnik na Loiře. To byl dostatečný důvod, aby byl opuštěn plán umístit krále v Chambordu.

Zákonodárné shromáždění určilo králi za pobyt Luxembourg. Luxembourg, florentinský palác Marie Medicejské, osamělý uprostřed velkých zahrad, které se vyrovnaly zahradám tuilerijským, by byl pro sesazeného krále neméně vyhovující rezidencí než Chambord.

Namítalo se, že sklepy paláce souvisejí s katakombami. Snad to byla jen záminka městské rady, která chtěla mít krále pod dohledem. Ale něco na té námitce bylo.

Městská rada se tedy rozhodla pro Templ. Nemyslila na věž Templu, nýbrž na palác, bývalé komturství velmistrů řádu templářů, z něhož si udělal hrabě d'Artois útulek pro své kratochvíle.

Když Pétion dovedl královskou rodinu do paláce a když už Ludvík XVI. přiděloval místnosti svého budoucího příbytku, přišlo na městskou radu jakési udání a městská rada vyslala Manuela, aby změnil její rozhodnutí a místo paláce určil královské rodině za pobyt starou věž.

Když si Manuel prohlédl místnosti, v nichž měli Ludvík XVI. a Marie Antoinetta ve věži bydlet, vrátil se bledý studem.

Stará věž už takřka nebyla schopná obývání. Bydlel tu jen jakýsi vrátný, byl tu nedostatek místa, světničky byly

malé, postele nečisté a prolezlé červotočem.

Bylo v tom všem víc zlého osudu, jaký doléhá na lidi předurčené zkáze, než ničemného úmyslu.

Národní shromáždění nijak neskrblilo s náklady pro královský stůl. Král jedl mnoho, nevyčítáme mu to, všichni Bourboni byli velcí žrouti: Ale král myslil na jídlo i ve velmi nevhodnou chvíli. Jedl s náramnou chutí, i když se v Tuileriích vraždilo. Tuhle nezkrotnou chuť k jídlu mu vyčetli nejenom soudci při procesu, ale což je vážnější, i historie, neúprosná historie zachovala o ní zmínku ve svých archívech.

Národní shromáždění povolilo pět set tisíc livrů pro královský stůl.

Za čtyři měsíce, co král bydlel v Templu, utratilo se z těch pěti set tisíc čtyřicet tisíc livrů, to jest tedy deset tisíc livrů za měsíc. Tři sta třiatřicet franků denně - pravda jen v asignátech, ale asignáty v té době neztratily ještě víc než šest až osm procent své hodnoty.

Ludvík XVI. měl zpočátku v Templu tři kuchaře a třináct sluhů. Jeho oběd se skládal každodenně ze čtyř předkrmů, z dvou pečení, každé po třech kusech, ze čtyř příkrmů, z trojího kompotu, tří mis ovoce, z jedné karafy bordeaux, z jedné karafy malvazu a jedné karafy madeiry.

Jenom král a korunní princ pili víno. Královna a princezny pily jen vodu. Po této hmotné stránce si tedy král nemohl stěžovat. Co mu však chybělo, byl vzduch, tělesný pohyb a slunce.

Král byl zvyklý na lovy v Compiégne a v Rambouilletu, na ohromné parky kolem Versailles a Velkého Trianonu. A tady najednou nebyl ani dvůr, ani park, ani zahrada, vůbec žádná možnost opravdu se procházet. Byl tu kus vyprahlé a holé země, čtyři záhony uschlé trávy, několik bídných stromů, z nichž podzimní vítr už svál všechno listí.

Zde se tedy král každý den ve dvě hodiny s rodinou procházel. Nikoli, nevyjádřili jsme se přesně, sem vyváděli každý den krále a jeho rodinu na vycházku.

Rozumějte mi dobře: neomlouvám komunu, stejně jako neomlouvám krále. Říkám jenom: Templ - to byla pomsta, odveta strašná, osudná a neobratná. Ze soudu se tu udělala perzekuce, z provinilce mučedník.

A teď, jak vypadaly osoby, které hodláme vylíčit v osudových okamžicích jejich života?

Král, krátkozraký, s odulými tvářemi, pokleslými ústními koutky, s těžkou potácivou chůzí vypadal jako bodrý sedlák, kterého potrefilo neštěstí. Jeho smutek byl smutek venkovana, jemuž blesk zapálil stodolu a krupobití potlouklo obilí.

Královna byla jako vždy hrdá, pyšná, nepřístupná. Marie Antoinetta vzbuzovala v dobách své slávy ve svém okolí mnoho lásky. Ve svém pádu vzbuzovala oddanost a nikoli soucit. Soucit vzniká ze sympatie a královna vůbec nebyla sympatická.

Madam Alžběta nosila bílé šaty, byl to opravdu symbol její tělesné a duševní čistoty. Plavé vlasy měla ještě skvostnější, co si je nepudrovala, a volně jí vlály kolem hlavy. Vplétala do nich modrou stuhu, modrou stuhu měla také kolem pasu a celým svým zjevem působila jako anděl strážce královské rodiny.

Madam Royale, ačkoli byla v nejpůvabnějším věku, jako by z oka vypadla své matce. Jako Marie Terezie a Marie Antoinetta byla i ona skrznaskrz Rakušanka a měla už v pohledu pyšné opovržení královských rodů a hrdých dravců.

Malý dauphin se svými zlatými vlasy, bledou, poněkud chorobnou tváří vzbuzoval mnoho zájmu. Ale i v jeho modrých očích bylo cosi tvrdého a krutého a jeho výraz často přesahoval dětský věk. Chápal všecko, rozuměl matce už na první pohled a jeho dětské mudrování často vyloudilo slzy dokonce i v očích jeho katů.

"Já bych mu .dal vychování," řekl jednou kterýsi městský radní královu komorníkovi panu Hue, "ale to by musel přijít od své rodiny, aby zapomněl, čím byl."

Městská rada byla zároveň krutá a pošetilá. Krutá, když nechala s královskou rodinou ničemně zacházet, když ji zahrnovala příkořím a křivdami; pošetilá, když dopustila, aby všichni viděli, jak je královská rodina bezmocná, zlomená a zbídačelá.

Den co den posílala městská rada do Templu městské úředníky jako nové strážce. Přicházeli tam jako zapřísáhli nepřátelé králové, odcházeli jako nepřátelé Marie Antoinetty, ale téměř do jednoho litovali krále a děti a madam Alžbětu div nevynášeli do nebe.

A opravdu, co viděli v Templu místo vlka, vlčice a vlčat? Spořádanou měšťanskou rodinku, trochu pyšnou matku, jež nedopustila, aby se kdokoli dotkl lemu jejího šatu. Ale tyrana? Co vás nemá!

Jak trávila královská rodina celé dny?

Povězme to podle svědectví Cléryho.

Ale nejprv se rozhlédněme po vězení. Potom budeme vypravovat o vězních.

Král byl zavřen v malé věži. Malá věž se opírala o velkou, ale mezi oběma věžemi nebylo vnitřní spojení. Malá věž tvořila podlouhlý čtverhran s dvěma vížkami po stranách. V jedné z těch vížek bylo malé schodiště, vedoucí do prvního poschodí a do galérie na ochozu. V druhé vížce byly malé světničky, jedna v každém patře.

Hlavní budova měla čtyři poschodí. V prvním byla předsíň, jídelna a malá světnice ve vížce. Druhé poschodí bylo rozděleno přibližně stejně. Největší komnata sloužila za ložnici pro královnu a korunního prince. Druhou světnici, oddělenou od první malou, velmi tmavou předsíní, obývaly madam Royale s madam Alžbětou. Bylo nutno projít touto světnicí do kabinetu ve vížce, v němž bylo zařízení, kterému Angličané říkají watter-closet, společné královské rodině, městským úředníkům a vojákům.

Král bydlel ve třetím poschodí, v němž byl stejný počet místností. Spal ve velké komnatě a světnička ve vížce mu sloužila jako čítárna. Vedle byla kuchyň s malou tmavou předsíňkou, v níž bydlili první dny, dokud nebyli od krále odloučeni, pánové de Chamilly a Hue. Když odvedli pana Hue, byla tato místnost zapečetěna.

Čtvrté poschodí bylo uzavřeno. V přízemí byly kuchyně, kterých se neužívalo.

Jak žila královská rodina v těchto těsných prostorách, napůl obydlí, napůl vězení?

Král obyčejně vstával v šest hodin ráno. Holil se sám; Cléry ho česal a oblékal. Když byl oblečen a učesán, odebral se do své čítárny, to jest do knihovny a archívu řádu maltských rytířů. V knihovně bylo patnáct až šestnáct set svazků.

Jednoho dne, když si král vybíral knihy, ukázal panu Hue na díla Voltairova a Rousseauova. Řekl mu šeptem:

"Vidíš, tihle dva zahubili Francii."

Když vešel do knihovny, Ludvík XVI. obyčejně pok1ekl a několik minut se modlil, pak četl a pracoval do devíti. Mezitím Cléry uklidil králův pokoj, připravil snídani a šel dolů ke královně.

Když král osaměl, pustil se do překládání Vergila nebo Horácových ód. Aby mohl pokračovat ve výchově korunního prince, sám si opakoval latinu.

Tato místnost byla velmi malá. Dveře zůstávaly stále otevřeny, takže úředník, který byl v ložnici, viděl, co král dělá.

Královna neotvírala dveře, dokud nepřišel Cléry, aby k ní městský úředník nemohl vkročit.

Cléry učesal malého prince, upravil královninu toaletu a odešel do pokoje madam Royale a madam Alžběty, aby jim prokázal stejnou službu. Těchto několik chvil bylo velmi vzácných, neboť Cléry mohl při toaletě pošeptat královně a princeznám, co nového se dozvěděl. Měl už smluvené znamení, kterým naznačil, že má nějakou zprávu. Tu některá z princezen se začala bavit s městským úředníkem a Cléry využil té chvilky, aby co nejrychleji pověděl svou novinku.

V devět hodin odešly královna, obě děti a madam Alžběta ke králi, kde ubyla podána snídaně. Cléry zatím uklidil pokoje královny a princezen: Městská rada přidělila Clérymu pod záminkou, aby mu pomáhali, jakéhosi Tisona a jeho ženu. Ve skutečnosti to byli špiclové, kteří měli špehovat královskou rodinu a dokonce i městské úředníky. Manžel, bývalý zřízenec u mýta, byl tvrdý, zlomyslný stařec, neschopný jakéhokoli lidského citu. Žena - říkáme žena jen proto, že měla ráda svou dceru - milovala tu dívku takovou opičí láskou, že si vymýšlela na královnu falešná udání, když dceři zakázali přístup do Templu; doufala, že se tak shledá se svým dítětem.

V deset hodin se odebral král do královnina pokoje a trávil tam celý den. Zabýval se takřka výhradně výchovou malého prince, učil ho nazpaměť některá místa z Corneille a Racina, učil ho zeměpisu a kreslit a číst mapy. Francie byla už tři roky rozdělena na departementy a král učil svého syna hlavně tomuto novému zeměpisu království.

Královna se zabývala zase výchovou madam Royale. Často však uprostřed vyučování upadala do hlubokého pochmurného snění. V takových chvílích ponechávala madam Royale matku její bolesti, aby se mohla o samotě vyplakat, a odcházela po špičkách, jenom ještě dala bratru znamení, aby byl potichu. Královna zůstávala někdy chvilku, někdy dlouhou chvíli ponořena v zadumání, pak jí obyčejně vytryskly slzy, stekly na tvář, padly na zežloutlou ruku, která teď měla barvu slonové kosti. Ubohá zajatá královna se tak na okamžik octla na svobodě v obrovském rozmachu myšlenky, v neohraničeném prostoru vzpomínek, brzo se však prudce vytrhla ze svého snu a se sklopenou hlavou a zlomeným srdcem se vracela do chmurné skutečnosti, do vězení.

V poledne všechny tři dámy odcházely do světnice madam Alžběty, aby se převlékly. Pro tu chvíli je městská rada nechávala na pokoji, městský úředník nebyl přítomen.

V jednu hodinu, bylo-li slušné počasí, vyváděli královskou rodinu do zahrady čtyři městští úředníci a velitel oddílu Národní gardy. Provázeli je, vlastně je ovšem střežili. Protože bylo v Templu několik dělníků, kteří tu bořili staré baráky a stavěli nové zdi, vězni se mohli procházet jenom tam, kde je Kaštanová alej.

Cléry se účastnil těchto vycházek. Staral se o to, aby měl dauphin trochu pohybu. Učil ho tělocviku a hráli si spolu s míčem.

Ve dvě hodiny se rodina vracela do věže. Cléry podával oběd. A každý den přicházel v tuto dobu do Templu Santerre s dvěma pobočníky a úzkostlivě prohlížel královy a královniny pokoje.

Král ho někdy oslovil. Královna nikdy.

Po obědě šli zase do prvního poschodí. Král hrál s královnou nebo se svou sestrou partii piketu nebo triktraku. V tu dobu obědval Cléry.

Ve čtyři hodiny se král uložil na pohovku nebo do nějaké velké lenošky k odpolednímu odpočinku. Potom nastalo hluboké ticho. Princezny buď něco četly nebo háčkovaly a všichni byli naprosto potichu, dokonce i malý dauphin.

Ludvík XVI. usínal takřka okamžitě. Jak jsme už řekli, hmota měla u něho naprostou vládu nad duchem. Spal pravidelně hodinu až půldruhé. Když se probudil, pokračovalo se v hovoru. Zavolali Cléryho, který byl vždycky někde poblíž, a Cléry učil dauphina krasopisu. Když byli hotovi, odvedl ho do pokoje madam Alžběty a tam si zase spolu hráli.

Když nastal večer, celá královská rodina se sesedla kolem stolu. Královna četla jasným hlasem něco pro pobavení nebo pro poučení dětí. Když ji čtení unavilo, vystřídala ji madam Alžběta. Četlo se obyčejně do osmi hodin. V osm hodin večeřel malý princ v pokoji madam Alžběty. Královská rodina tam obývala s ním a král vybíral ze svazků Mercure de France, které našel v knihovně, pro děti hádanky a křížovky.

Po večeři se korunní princ pomodlil tuto modlitbu:

"Všemohoucí Bože, který jsi mě stvořil a vykoupil, ochraňuj krále, mého otce, i mou rodinu proti našim nepřátelům. Dej paní de Tourzel sílu, aby mohla snášet příkoří, která trpí kvůli nám."

Potom Cléry svlékl a uložil dauphina a jedna z princezen zůstala u jeho postýlky, dokud neusnul.

Večer co večer chodíval v tu dobu kolem Templu kamelot a vykřikoval, co se ten den významného přihodilo. Cléry na něho čekal a natahoval uši, aby mohl králi oznámit, co se takto dozvěděl.

V devět hodin král večeřel. Cléry donesl večeři princezně, která bděla u dauphina.

Po večeři zašel ještě král do královnina pokoje, podal Marii Antoinettě a madam Alžbětě na rozloučenou ruku, políbil děti a odebral se do svého poschodí, kde v knihovně četl do půlnoci.

Také princezny se zavřely ve svých pokojích. Jeden městský úředník zůstal v malé předsíňce, která dělila obě světnice. Druhý úředník byl u krále.

Cléry přitáhl svou postel k posteli králově, ale král chtěl, než ulehne, počkat, až přijde nový úředník z radnice, aby věděl, kdo to je. Úředníci se měnili v jedenáct ráno, v pět odpoledne a o půlnoci.

Tento způsob života trval takřka beze změny, dokud král bydlel v malé věži, to jest do 30. září.

Postavení královské rodiny bylo, jak je vidět, velmi smutné a vzbuzovalo tím větší soucit, že celá královská rodina snášela tuto situaci důstojně. Proto také všichni, kdo s ní vešli ve styk, ať byli proti ní jakkoli zaujati, se nakonec neubránili dojetí. Přišli střežit hrozného tyrana, který zničil Francii, nechal vraždit Francouze, volal do země cizince. Přišli střežit královnu, v níž se prostopášnosti Messaliny spojovaly s výstřednostmi Kateřiny Druhé. Jenže ve skutečnosti uviděli bodrého pantátu v šedivém kabátě, kterého si pletli s jeho komorníkem, bodrého pantátu, který hodně jedl, pil a spal, hrál triktrak nebo piket, učil svého synka latině a zeměpisu a se svými dětmi luštil hádanky a křížovky. Viděli tu ženu, sice hrdou a pyšnou, ale důstojnou, klidnou a rezignovanou, ještě pořád krasavici. Učila svou dceru vyšívat, modlila se se svým synkem, mluvila vlídně se služebnictvem a komorníkovi říkala příteli.

Úředníci sem přicházeli s nenávistí, zaujatí a plní pomstychtivosti a ze začátku dávali tyto své city hezky najevo. Brzy se však umírnili. Když takový strážce ráno přišel, přišel se vztyčenou hlavou a s hrozivým výrazem ve tváři. Ale když se večer vracel domů, vracel se zadumaně a smuten. Doma na něho čekala zvědavá žena.

"Ach, to jsi ty?" uvítala ho.

"Ano," odpověděl muž jednoslabičně.

"Viděl jsi tyrana?"

"Viděl."

"Vypadá opravdu tak divoce?"

"Vypadá jako náš strýček z Marais."

"A co dělá? Ten asi zuří a proklíná republiku!"

"Co dělá? Učí děti latinsky, hraje se sestrou piket a s ženou luští hádanky a křížovky."

"A to ani nemá výčitky svědomí?"

"Viděl jsem ho jíst a jí jako člověk, který má pokojné svědomí. Viděl jsem ho spát a nevypadalo to, že by ho tlačila můra."

Tu se také žena zamyslela.

"Jestli takhle vypadá," řekla po chvíli, "pak asi není tak zlý a nemá toho asi tolik na svědomí, jak se povídá."

"Co má na svědomí, to nevím, zlý jistě není, ale nešťastný je jistě."

"Chudák," povzdychla si žena.

Takhle to tedy dopadalo: čím víc městská rada svého vězně ponižovala a čím víc se snažila ukázat, že je to člověk jako každý jiný, tím větší k němu prostí lidé cítili soucit, když viděli, že je člověk jako každý jiný.

Dávali tento soucit dokonce najevo, ať už přímo králi nebo dauphinovi nebo Clérymu.

Jednoho dne dlabal nějaký kameník do zdi v předsíni královského příbytku díry, do nichž měly být zasazeny veliké závory. Zatímco dělník obědval, hrál si dauphin s jeho nářadím. Tu král vzal chlapci z rukou kladivo a kleště a ukazoval mu - sám obratný zámečník -, jak se toho nářadí užívá. Kameník se díval udiveně ze svého kouta, kde jedl kus chleba se sýrem.

Nepovstal před králem a před princem: povstal před mužem a dítětem. Potom k nim přistoupil s ústy plnými jídla, ale s kloboukem v ruce:

"Až odejdete z této věže, pane, budete se moci pochlubit, že jste stavěl své vlastní vězení!"

"Ach," povzdychl si král, "kdy a jak odtud odejdu!"

Jindy zase přišel jakýsi muž na stráž ke královniným dveřím. Byl to člověk z předměstí, oblečený v hrubých šatech, ale čistý.

Cléry byl sám v pokoji a četl. Strážce se na něho dlouho pozorně díval.

Za chvíli se Cléry zvedl a chystal se odejít z pokoje. Ale muž z předměstí mu vzdal čest a tiše, bojácně, takřka třesoucím se hlasem řekl:

"Nesmíte odejít."

"A proč ne?" zeptal se Cléry.

"Protože mám rozkaz abych vás měl pořád na očích."

"Mě?" podivil se Cléry, "to se jistě mýlíte."

"Copak nejste král?"

"Vy neznáte krále?"

"Nikdy jsem ho neviděl, pane, a abych řekl pravdu, raději bych ho viděl jinde než tady."

"Mluvte tiše," řekl Cléry.

Potom ukázal na dveře:

"Půjdu teď do tohohle pokoje a vy budete vidět krále. Sedí u stolku a čte."

Cléry šel ke králi a všechno mu vypravoval. Král otevřel dveře a podal zkoprnělému strážci ruku:

"Tak vidíte, takhle vypadá král."

Ten dobrák z předměstí potom řekl Clérymu:

"Ach pane, král je jistě velký dobrák a já vůbec nevěřím, že nám natropil tolik zlého, jak se říká."

Jiný strážce, který měl stráž v Kaštanové aleji, kam chodila královská rodina na procházku, jednoho dne neustále dával vznešeným vězňům na srozuměnou, že jim má co říci. Když poprvé prošli aleji, nikdo si jeho znamení nevšiml. Ale když šli kolem něho podruhé, madam Alžběta se stočila až blízko k němu, aby se ujistila, chce-li něco říci. Bohužel tento mladík buď ze strachu nebo z přehnané úcty nepromluvil, jenom v očích se mu zatřpytily slzy a prstem ukázal na hromádku sutin. Snad chtěl upozornit, že tam je ukryt dopis. Cléry se snažil dopis nalézt, tvářil se, jako když hledá mezi sutinami zakutálený míč. Ale úředníci patrně hned uhodli, oč jde, a Cléryho odehnali. Zároveň mu zakázali mluvit se strážemi pod pohrůžkou, že ho krále vezmou.

Ovšem všichni, kdo přicházeli hlídat vězně v Templu, nebyli tak soucitní a uctiví. Mnozí v sobě měli tolik nenávisti a

pomstychtivosti, že pohled na královské neštěstí snášené s občanskou statečností je nijak neobměkčil a král i královna si užili hrubostí, nadávek a urážek.

Jednou měl službu u krále úředník jménem James, občanským povoláním učitel angličtiny. Ten člověk chodil za králem jako stín a neustále mu byl v patách. Když král zašel do své čítárny, úředník šel za ním i tam a sedl si vedle něho.

"Pane," řekl král se svou obvyklou mírností, "vaši kolegové mě obyčejně nechávají v tomto pokoji samotného pod podmínkou, že dveře zůstanou otevřené."

"Ať si dělají moji kolegové, co chtějí, já budu dělat, co já chci," odsekl James.

"Ale podívejte se přece, pane," řekl král, "tenhle pokoj je tak malý, že tu pro dva není místa."

"Tak tedy jděte do většího," řekl hrubě pán z radnice:

Král už neřekl ani slovo, vstal a odešel do své ložnice, kam ovšem učitel angličtiny přišel hned za ním a zůstal tam sedět tak dlouho, dokud ho nevystřídali.

Jednou ráno si král spletl úředníka, který měl toho dne službu, s úředníkem, jenž tu byl včera. Řekli jsme už, že se dohlížitelé měnili o půlnoci.

"Je mi opravdu líto, pane, že vás zapomněli vystřídat," řekl mu.

"Co tím chcete říci?" pokrčil rameny úředník.

"Myslím si, že jste unaven."

"Pane," odpověděl onen muž jménem Meunier, "jsem tady proto, abych dával pozor, co děláte, a ne proto, abyste vy se staral, co dělám já."

Narazil si klobouk ještě hlouběji do čela a odfrkl:

"Nikdo a nejméně vy se do toho nesmí plést."

Jednou oslovila kteréhosi úředníka královna:

"Kde bydlíte, pane?"

"Ve vlasti," odpověděl hrdě strážce.

"Ale vlast, to je přece celá Francie, ne?"

"Bez té části, kterou zabral nepřítel - a vy jste ho povolali!"

Někteří z komisařů nemluvili nikdy o králi, o královně, o princeznách a o malém princi než oplzlými výrazy a s hrubými nadávkami.

Jednou řekl jeden úředník jménem Turlot Clérymu tak hlasitě, aby to král musel slyšet:

"Jestli tuhle zatracenou rodinu nebude gilotinovat kat, budu ji gilotinovat já sám!"

Když král s rodinou vycházel na procházku, museli jít kolem několika hlídek, většina z nich stála přímo uvnitř malé věže. Před velitelem oddílu a pány z radnice vzdávaly hlídky zbraní čest. Když šel kolem nich král a královská rodina, postavily pušku k noze a otočily se ke králi zády.

U východu z věže stály rovněž stráže, které si nápadně dávaly klobouk na hlavu a sedaly si, když se blížila královská rodina. Jakmile král s rodinou prošel kolem nich, zase vstaly a smekly.

A tak se urážky množily donekonečna. Kterýsi strážce, jemuž nestačilo, že se zdraví radní a městští úředníci a nikoli král, napsal na vnitřní dveře vězení:

"Gilotina je v permanenci a čeká na tyrana Ludvíka XVI."

To byl nový vynález a měl velký úspěch. Druhé stráže jej hned napodobily. Zakrátko byly zdi Templu a zvláště stěny schodiště, po němž chodila královská rodina, plné podobných nápisů:

"Madam Veto, ta bude tancovat!"

"My už si dovedeme poradit s velkým prasetem!"

"Pryč s červenou stuhou! Zardousit malá vlčata!"

Jiné nápisy byly doplněny kresbami a vysvětlovaly jejich výhružný význam.

Jedna z těch kreseb představovala muže na šibenici, pod kresbou byl nápis:

"Ludvík ve vzdušné lázni."

Nejzběsilejšími trýzniteli byli dva spolustrávníci v Templu, švec Simon a zákopník Rocher.

Simon spojoval v jedné osobě několik hodností: byl nejenom švec, ale i městský radní, nejen městský radní, ale jeden z šesti komisařů pověřených dozorem nad pracemi a příslušenstvím Templu. Vzhledem k této trojí důstojnosti Simon z Templu takřka neodcházel.

Tento muž, který smutně proslul svou ukrutností vůči dauphinovi, byl ztělesněné násilí. Objevoval se u královské rodiny vždycky jen proto, aby ji urážel. Když .na něm komorník královým jménem něco chtěl, Simon říkal:

"Ať si Capet pamatuje, že má žádat najednou všecko, co potřebuje. Nemám chuť chodit kvůli němu dvakrát nahoru."

Důstojným protějškem Simonovým byl Rocher. A přece to nebyl člověk zcela zkažený. 10. srpna uchopil přede dveřmi Národního shromáždění korunního prince do náručí a zanesl jej na předsedův stůl. Rocher se stal ze sedláře důstojníkem v Santerrově armádě, potom vrátným v Templu. Oblékal se obyčejně jako zákopník, měl bradku a dlouhé kníry, černou chlupatou čepici, po boku širokou šavli a na opasku velký svazek klíčů.

Ustanovil ho sem Manuel, spíše proto, aby bděl nad králem a královnou, aby dbal o to, aby se jim nedělo příkoří; rozhodně ne proto, aby jim působil příkoří sám. Podobal se dítěti, kterému dali klec s ptáky a uložili mu aby je opatroval - a dítě jim teď pro zábavu vytrhává peří.

Když šel král na procházku, stoupl si Rocher ke dveřím, ale neotevřel je hned, nýbrž nechal krále hodně dlouho čekat. Zatímco král čekal, hrál si Rocher s velkým svazkem klíčů. Konečně odstrčil s velkým rámusem závoru, a když otevřel dveře, seběhl dolů k bráně a tam se postavil s dýmkou v ústech. Každému členu královské rodiny a zvláště ženám, když šly kolem něho, foukl velký kotouč dýmu do obličeje.

Tyhle kratochvíle se dály před očima národních gardistů a ti jim nejen nebránili, ale dívali se na ně, rozvalujíce se na

židlích, jako na zábavné divadlo. To jenom dodávalo odvahy Rochenovi, jenž všude vypravoval:

"Marie Antoinetta dělala napřed pyšnou, ale já jsem ji donutil, že byla takhle malička. Alžběta a to vyžle mně dělají proti své vůli poklony. Branka je tak nízká, že se ty dámy musí přede mnou sklonit."

A dodával:

"Každý den jim fouknu kotouč dýmu pod nos. Capetova sestra se tuhle ptala jednoho z našich komisařů: ‚Proč Rocher pořád tolik kouří?' Odpověděl jí: ‚Patrně proto, že se mu to líbí.' "

Mezi žalářníky velkých vězňů se vždycky najde člověk, který dá odsouzencům vypít kalich hořkostí až na dno. U Ludvíka XVI. to jsou Rocher a Simon, u Napoleona Hudson Lowe. Ale když si odsouzenec vytrpí své, když trpitel dotrpí, právě tito lidé zůstanou v paměti lidstva jako trn v trnové koruně. Byla by Svatá Helena Svatou Helenou, kdyby nebylo žalářníka v červeném kabátě? Byl by Templ Templem, kdyby nebylo tohoto zákopníka a ševce? To jsou tedy dvě velmi důležité osoby legendy a mají právo, aby zůstaly v lidovém podání.

Ale jakkoli byli vězni nešťastní, zbývala jim přece jedna velká útěcha: byli všichni pohromadě. Městská rada se proto rozhodla odloučit krále od jeho rodiny.

Pět dní po vyhlášení republiky, 26. září, se dozvěděl Cléry od jednoho městského radního, že byt, který byl králi určen ve velké věži, bude už brzo připraven.

Cléry byl zarmoucen a oznámil smutnou zprávu svému pánu. Ten ji však přijal s obvyklou statečností.

"Pokuste se," řekl, "dozvědět se předem, kdy dojde k tomu bolestnému rozloučení, a oznamte mně to včas."

Bohužel se Cléry už nic nedozvěděl a nemohl králi nic oznámit.

V deset hodin dopoledne 29. září přišlo šest úředníků městské rady do královniny komnaty ve chvíli, kdy se tam shromáždila celá královská rodina. Úředníci přinesli rozkaz městské rady, podle něhož měly být vězňům odebrány papír, inkoust, pera a tužky. Prohledali proto nejen pokoje, ale i vězně.

"Až budete něco potřebovat," řekl hlavní komisař jménem Charbonnier, "ať přijde dolů váš komorník a napíše vaše přání do sešitu, který zůstane dole v pokoji."

Král ani královna nic nenamítali. Obrátili kapsy naruby a odevzdali všechno, co měli u sebe. Princezny a sluhové následovali jejich příkladu. Přitom se Clérymu podařilo vytáhnout z jednoho úředníka několik slov, z nichž usoudil, že krále ještě ten večer přestěhují do veliké věže. Řekl to madam Alžbětě a ta to oznámila králi.

Až do večera se nepřihodilo nic nového. Při každém šustotu, kdykoli se otevřely dveře, přestávala vězňům srdce tlouci a jejich ruce se úzkostlivě tiskly. Král zůstal déle než obvykle v královnině komnatě. Ale nakonec se přece jen museli rozloučit.

Konečně se otevřely dveře: šest úředníků, kteří tu byli už ráno, přišlo s novým rozkazem městské rady. Přečetli králi rozkaz. Úředně se nařizovalo, aby byl král přestěhován do velké věže.

Tentokrát ztratil král svůj navyklý lhostejný klid. Kam ho zavede tento nový krok na strašné a temné cestě? Otvírala se před ním tajemné neznámo a král se nedovedl ubránit rozechvění a slzám.

Loučení bylo dlouhé a bolestné. Nakonec musel král odejít s úředníky. Zdálo se, že se za ním zavřely dveře se zlověstným zaskřípěním.

Radnice tolik pospíchala, aby způsobila vězňům novou bolest, že byt, do kterého krále uvedli, nebyl ještě ani hotov. Byla tam jen postel a dvě židle. Nátěr a nalepené tapety, ještě čerstvé, vydávaly nesnesitelný zápach.

Král ulehl, aniž si postěžoval. Cléry seděl celou noc u jeho lůžka na židli.

Jako obvykle vzbudil Cléry ráno krále, oblékl ho a chtěl odejít do malé věže, aby oblékl dauphina. To mu nedovolili a jeden z úředníků, jménem Véron, mu řekl:

"Nebudete se už stýkat s ostatními vězni. Král své děti už neuvidí."

Cléry se tentokrát neodvážil sdělit tu hroznou zprávu svému pánu.

V devět hodin žádal král, jenž neměl tušení o tomto novém opatření, aby ho zavedli k jeho rodině.

"Nemáme rozkaz," řekli mu komisaři.

Král naléhal, ale komisaři mu neodpověděli a vzdálili se.

Král zůstal sám s Clérym, seděl na židli, Cléry se opíral o zeď. Oba byli zdrceni.

Za půl hodiny se vrátili dva úředníci s číšníkem z kavárny; přinesl králi kus chleba a sklenici limonády.

"Pánové," otázal se král, "nemohl bych obědvat se svou rodinou?"

"Uděláme, co přikáže městská rada," odpověděl jeden z těch dvou.

"Ale nesmím-li jít já ke své rodině, snad by k ní mohl zajít aspoň můj komorník. Měl na starosti mého syna a doufám, že nic nepřekáží, aby se o něho mohl starat dál."

Král vyslovil svou žádost tak prostě a bez jakékoli zavilosti, že udiveni komisaři nevěděli, co by měli odpovědět. Králův tón, jeho prostota, rezignovaná bolest - to všechno bylo tak daleko od toho, co očekávali, že byli úplně ohromeni. Odpověděli tedy jen, že to nezáleží na nich, a odešli.

Cléry stál tiše u dveří a díval se na svého pána s hlubokou úzkostí. Král vzal chléb, který mu právě přinesli, rozlomil jej na dvě půlky a jednu z nich nabídl Clérymu.

"Chudáku Cléry, vám nepřinesli nic k snídani. Vezměte si půlku mého chleba, mně jedna půlka stačí."

Cléry odmítl; když král naléhal, vzal si chléb, ale slzy se mu draly do očí.

V deset hodin přivedl úředník dělníky, kteří dokončovali úpravu bytu. Řekl králi s jistým soucitem:

"Pane, právě jsem byl u vaší rodiny a mám vám vyřídit, že jsou všichni zdrávi."

Králi se ulevilo. Soucit toho člověka ho potěšil.

"Děkuji vám," odpověděl, "a prosím vás, vyřiďte také mé rodině, že i mně se daří dobře. A nemohl bych, pane, dostat několik knih, které mám rozečtené v knihovně? Udělal byste mi velkou radost, kdybyste mi je poslal."

Reprezentant městské rady by byl králi ze srdce rád vyhověl, ale byl velmi na rozpacích, protože neuměl číst.

Konečně se svěřil se svými rozpaky Clérymu a požádal ho, aby šel s ním a sám našel knihy, které si král přeje.

Cléry měl velkou radost. Mohl tak královně podat zprávu o králi.

Ludvík XVI. na něho významně pohlédl. V tom pohledu byla celá spousta vzkazů.

Královna byla ve svém pokoji s madam Alžbětou a s dětmi. Ženy plakaly. Také malý dauphin natahoval moldánky, ale dětské slzy brzo oschnou.

Když královna, madam Alžběta a madam Royale spatřily Cléryho, vyskočily a v očích měly otázku.

Dauphin běžel "jde komorníkovi a, vykřikoval:

"Cléry, Cléry, můj dobrý Cléry!"

Bohužel Cléry stačil říci jen několik velmi opatrných slov. Dva městští úředníci šli s ním a zůstali s ním v pokoji. Ale královna se nedokázala udržet a obrátila se přímo na ně:

"Ach, pánové, mějte slitování a dovolte přece, abychom mohli s králem pobýt aspoň těch několik okamžiků při jídle!"

Druhé dvě ženy nepromluvily, ale sepjaly ruce.

"Pánové," řekl dauphin, "dovolte mému otci, aby přišel za námi. Budu se za vás modlit."

Úředníci se na sebe podívali a poškrábali se za ušima.

"Co dělat?" řekl nakonec ten z nich, jenž mluvil s králem, "tak ať tedy dnes ještě obědvají spolu."

"Ale zítra?" otázala se královna.

"Madam," odpověděl úředník, "musíme se řídit příkazy městské rady. Co nám přikáže na zítřek, to uděláme. Není to tak, občane?" zeptal se svého kolegy.

Ten jenom mlčky kýval hlavou.

Královna a princezny, jež čekaly s úzkostí na toto znamení, jásavě vykřikly. Marie Antoinetta sevřela obě děti do náruče.

Jeden z úředníků se sám nemohl ubránit dojetí a Simon, který byl náhodou u toho, zabručel:

"Na mou duši, ty zatracené ženské mě ještě rozbrečí."

Ale potom řekl královně:

"Takhle jste neplakala, když jste vraždila lid 10. srpna!"

"Ach, pane," řekla královna, "lidé se v nás tak mýlí! Kdyby nás lépe znali, litovali by nás jako tenhle pán!"

Cléry vzal knihy, které si král přál, a odešel s nimi. Velmi pospíchal, aby svému pánu oznámil dobrou novinu. Ale úředníci spěchali skoro stejně jako on. Koneckonců lidé chtějí být hodní a dobrý skutek blaží.

Oběd se podával u krále. Bylo to jako slavnostní hostina, zdálo se jim, že všecko vyhráli, když získali jeden den. Vyhráli opravdu všechno, neboť o zákazu městské rady se přestalo mluvit a král se vídal se svou rodinou jako dříve každý den a jedl s ní u společného stolu.

53. Mistr Gamain opět na scéně

Ráno téhož dne, kdy se toto vše dálo v Templu, objevil se v ministerstvu vnitra muž v karmaňole a rudé čapce; opíral se o berli.

Roland byl velmi lidový člověk a každý měl k němu přístup. Ale přestože už nebyl ministrem monarchie, nýbrž ministrem republiky, musel mít přece jen v předsíni sluhy, kteří ohlašovali návštěvy.

Muž s berli, v rudé čapce a v karmaňole se tedy musel zastavit v předsíni, kde mu zastoupil cestu sluha a zeptal se ho:

"Co si přejete, občane?"

"Přeji si mluvit s občanem ministrem," odpověděl muž v karmaňole.

Přede dvěma týdny byl odstraněn titul pán a paní a nahrazen titulem občan a občanka. Velké převraty si vždycky libují v hloupostech.

Vrátní, policajti a prokurátoři jsou všichni na jedno brdo, to jest velmi důstojné a nepříjemné osobnosti. Mluvíme samozřejmě o sluzích a vrátných, kteří cítí, že mají jistou moc a důstojnost. Před pánem se lokaj chová docela jinak!

Sluha tedy odpověděl protektorským tónem:

"Milý příteli, pamatujte si jednu věc: takhle se s občanem ministrem nemluví.

"A jak se tedy mluví s občanem ministrem, občane ohlašovateli?" otázal se občan v rudé čapce.

"S občanem ministrem může mluvit jen ten, kdo dostal pozváni k audienci."

"Myslil jsem, že to, co říkáte, platilo, dokud panoval tyran, ale že za republiky, kdy všichni lidé jsou si rovni, už nedbáte na tyhle aristokratické cavyky."

Nad touto úvahou se občan sluha zamyslel.

Muž v rudé čapce, karmaňole a s berlí pokračoval:

"Víte, to není žádná legrace, když se člověk přištrachá až z Versailles, chce prokázat ministrovi službu a občan ministr ho pak nepřijme."

"Vy chcete prokázat občanu Rolandovi službu?"

"Tak trochu."

"A jakou službu mu chcete prokázat?"

"Chci odhalit jedno spiknutí."

"Jejej, spiknutí, těch tady máme šedesát na kopu."

"Tak?"

"A kvůli tomu jdete až z Versailles?"

"A celou cestu pěšky."

"Tak to se tedy klidně zase vraťte do Versailles."

"Dobře, vrátím se. Ale váš ministr toho bude litovat."

"Nu, snad si nedá mohu za hlavu. Ostatně máme takový rozkaz - napište mu, dostanete pozvání k audienci, a potom už půjde všechno jako na drátkách."

"To je vaše poslední slovo?"

"To je moje poslední slovo."

"U všech hromů, tak se mi zdá, že dostat se k občanu Rolandovi je tisíckrát horší, než když se chtěl člověk dostat k Jeho Veličenstvu Ludvíku XVI.!"

"Jak to myslíte, občane?" otázal se vrátný bděle a ostražitě.

"Tak, jak jsem to řekl."

"Měl byste si dát pozor na pusu!"

"Já říkám jen tolik, že do Tuilerií jsem mohl přijít, kdy mě to napadlo."

"Vy?"

"Ano, a stačilo, když jsem řekl své jméno."

"A jak se ráčíte jmenovat, Vaše Milosti? Snad král Bedřich Vilém nebo císař František?"

"To ne, nejsem žádný tyran, obchodník s otroky, nějaký aristokrat! Jsem zkrátka a dobře Nicolas-Claude Gamain, mistr nad mistry."

"A v čem jste takový mistr, smím-li se ptát?"

"No v zámečničině přece! Copak neznáte Nicolase-Clauda Gamaina, bývalého zámečnického mistra pana Capeta?"

"Jakže, občane, vy že jste . . . "

"Nicolas-Claude Gamain."

"Zámečník bývalého krále?"

"Totiž jeho zámečnický mistr, abyste dobře rozuměl, občane."

"Však jsem to také tak myslel."

"Ve své vlastní osobě."

Sluha se podíval po ostatních zřízencích, jako by se s nimi chtěl poradit. Kamarádi přikývli.

"To je ovšem něco docela jiného," řekl sluha.

"Jak tomu mám rozumět, něco docela jiného?"

"Chtěl jsem říci, občane, že stačí, napíšete-li své jméno na kousek papíru, a já to donesu občanu ministrovi."

"To bude horší," poškrábal se mistr nad mistry za uchem. "Psát - to nebyla nikdy má silná stránka, ani tenkrát, dokud mě ti proklatci neotrávili. A teď je to ještě horši. Vidíte přece, jak mě arzenik zřídil."

A Gamain ukázal na své zkroucené nohy, pokřivenou páteř a ochrnutou ruku, podobající se spíše pařátu.

"To oni vás takhle zřídili, chudáku?"

"Ta královská holota! To jsem vlastně přišel oznámit občanu ministru a ještě mnoho jiného ... Všude se povídá, že s tím lotrasem Capetem bude soud, a já si myslím, že při té příležitosti mohu prokázat národu znamenitou službu."

"Tak jenom se posaďte a počkejte, občane. Půjdu vás ohlásit občanu ministrovi."

A sluha napsal na kus papíru:

"Claude-Nicolas Gamain, někdejší zámečnický mistr bývalého krále, žádá občana ministra, aby ho ihned přijal, chce učinit důležité odhalení."

Potom podal papír jednomu ze svých druhů, jenž měl za úkol ohlašovat návštěvy.

Za pět minut se sluha vrátil a vyzval Gamaina:

"Pojďte se mnou, občane."

Gamain se s námahou zvedl, přičemž hlasitě zasténal, a šel za sluhou.

Sluha neuvedl Gamaina do pracovny titulárního ministra, to je občana Rolanda, ale do kabinetu skutečného ministra - občanky Rolandové.

Byl to malý, velmi prostě zařízený pokoj se zelenými tapetami a jedním oknem, u něhož za malým psacím stolkem pracovala paní Rolandová.

Roland stál před krbem.

Sluha ohlásil občana Nicolase-Clauda Gamaina a občan Nicolas-Claude Gamain se objevil ve dveřích.

Zámečnický mistr nevypadal nijak lákavě ani ve svých nejlepších letech, když byl ještě zdráv a dokud se mu výborně dařilo, ale nemoc,která ho docela zničila - nebylo to nic jiného než kloubový revmatismus, vydatně podporovaný nemírným požíváním alkoholu -, která mu zkroutila údy a znetvořila obličej, nepřidala mu pochopitelně nic na kráse.

Můžeme proto plným právem říci, že nikdy, když sluha zavřel dveře, nestál počestný muž - a Roland si ten název opravdu zaslouží - s pokojnou a jasnou tváří před sprostším a ničemnějším darebou.

První, co ministr pocítil, byl tedy instinktivní odpor. Prohlížel si občana Gamaina od hlavy až k patě, a když viděl, jak se Gamain třese, zmocnil se ho soucit k bližnímu, smíme-li ovšem říci, že občan Gamain byl bližní občana Rolanda, a ministr řekl zámečníkovi:

"Posaďte se, občane, zdá se mi, že jste churav."

"To bych řek, že jsem churav," odpověděl Gamain a posadil se. "Je to od té doby, co mě Rakušanka otrávila."

Na ministrově tváři se objevil výraz hluboké nechuti a Roland si vyměnil pohled se ženou, kterou v okenním výklenku takřka nebylo ani vidět.

"Přišel jste proto, abyste udal, že vás otrávili?" otázal se suše:

"Kvůli tomu a ještě kvůli něčemu jinému."

"Máte nějaký důkaz?"

"Jenom se mnou pojďte do Tuilerií a já vám tam ukážu tu jarmaru!"

"Jarmaru - jakou jarmaru?"

"Jarmaru, kde si ten lotras schoval svůj poklad . . . Však jsem to mohl vědět, když jsme dodělali to dílo a Rakušanka mi řekla tím svým úlisným hlasem: ‚Počkejte, Gamaine, jistě jste se zapotil, vypijte si sklenici vína, to vám udělá dobře!' - Měl jsem to vědět, že to víno je otrávené."

"Otrávené?"

"To si myslím . . . Vždyť jsem přece tolikrát slyšel," řekl Gamain s temnou nenávistí, "že lidé, kteří pomáhali králům ukrývat poklady, to brzo odskákali."

Roland přistoupil k ženě a tázavě se na ni podíval.

"Něco na tom je, můj milý," řekla paní Rolandová. "Vzpomínám si na jméno toho člověka. Byl to opravdu králův zámečník."

"A ta skříň?"

"Uvidíte, zeptejte se ho."

"Ta skříň," rozkřikl se Gamain, jenž zaslechl, co si manželé povídají, "na mou duši, to vám mohu říci do posledního puntíku. Je to železná skříň s dvojitým zámkem a občan Capet si v ní schoval své zlato a své papíry."

"A jak vy víte o té skříni?"

"Protože si pro mě poslal; poslal pro mě svého tovaryše, abych mu dal do pořádku zámek, který sám zfušoval."

"Ale tu skříň určitě otevřeli, vypáčili a vyloupili 10. srpna."

"Povídali, že mu hráli."

"Jak to myslíte?"

"Protože nikdo na světě, až na Capeta a na mě, tu skříň nenajde a taky ji nikdo neotevře."

"Jste si tím jist?"

"Jakože je nebe nade mnou. Ta jarmara je dneska zrovna tak, jako když jsem odešel z Tuilerií."

"A kdy jste pomáhal Ludvíku XVI. s tou skříní?"

"To už nemohu říci tak docela určitě, ale myslím, že to bylo asi tři nebo čtyři měsíce, než král ujel do Varennes."

"A jak k tomu ke všemu došlo? . . . Odpusťte, milý příteli, ale všechno to vypadá tak podivně, že se vás musím vyptat na všechny podrobnosti, než se snad vydám hledat tu skříň."

"To vám mohu všechno povědět do posledního puntíku, občane ministře, ne že bych vám chtěl něco skrývat. Capet si pro mě poslal do Versailles. Stará mě nechtěla pustit. Měla správnou předtuchu, chuděra, říkala mi: ‚Král je na tom bledě, nemůžeš se s ním zahazovat!' Ale já jsem jí řekl: ‚Když pro mě posílá jako pro řemeslníka a když je to můj žák, nemohu ho přece nechat na holičkách!' ‚Však já dobře vím,' povídala stará, ‚že v tom je nějaká politika. Ten má teď docela jiné věci v hlavě, než aby se patlal s nějakým zámkem!' "

"Ne tak obšírně, prosím vás, příteli . . . Vaše paní vám to tedy neradila, ale vy jste přece jen šel?"

"Šel a byl bych udělal lépe, kdybych byl dal na její hlavu. Nebyl bych dnes na tom tak, jako jsem teď . . . Však oni mně to zaplatí, ti traviči!"

"A co bylo dál?"

"Abych se jako vrátil k té skříni . . . "

"Buďte tak laskav, příteli, a prosím vás, pokud možno stručně. Všechen můj čas patří republice a já nemám času mnoho."

"Tak on mně ukázal dvojitý zámek, který se nedal ani otevřít, ani zavřít. Udělal si ho sám, a kdyby to bylo fungovalo, nebyl by pro mě poslal, a to by byla má výhra!"

"Ukázal vám tedy dvojitý zámek, který nefungoval," snažil se ministr udržet Gamaina při věci.

"No a ptal se mě: ‚Proč to nefunguje, Gamaine?' Já jsem mu řekl: ‚Sire, na to se musím podívat.' A on řekl: ‚Tak se jenom podívejte, Gamaine.' Tak jsem si to důkladně prohlédl a povídám: ‚Víte, proč ta mrška nefunguje?' ‚Nevím,' řekl král, ‚to bych se tě na to jinak neptal.' ‚Tak ono to nefunguje, Sire (tenkrát jsme ještě říkali tomu lotrasovi Sire), nefunguje to prostě proto, že to nefunguje . . . ' Teď dávejte dobrý pozor, občane ministře, protože se třeba nevyznáte v zámečničině tak jako král a mohlo by se stát, že byste mi nerozuměl ... Tak a teď si vzpomínám: nebyl to vlastně dvojitý zámek, byl to obyčejný kufrový zámek."

"Milý příteli, to je mi úplně jedno," řekl Roland zoufale. "Jak jste uhodl, nevyznám se v zámečničině tak jako král a vůbec nevím, jaký je rozdíl mezi dvojitým zámkem a mezi jednoduchým."

"Tak já vám to vysvětlím, abyste tomu rozuměl . . . "

"To by bylo úplně zbytečné. Říkal jste, že jste vysvětlil králi . . . "

" . . . proč to nefunguje. Mám vám vysvětlit proč?"

"Když jinak nedáte," odpověděl Roland, jenž už začínal chápat, že udělá nejlíp, nechá-li Gamaina mluvit.

"Tak ono to nefungovalo, a nefungovalo to proto, že zoubek sice zachycoval šoupátko a západka správně opisovala polovinu kruhu, ale když přišla až sem, nesklaplo to, protože zoubek nebyl seříznutej došikma. V tom byl celý ten háček! Teď tomu už rozumíte, viďte? Ten celý polokruh byl šest čárek, kryt měla být jedna čárka - rozumíte? . . . "

"Naprosto," odpověděl Roland, jenž z toho všeho nerozuměl jedinému slovu.

" ‚Na mou duši,' řekl král (tenkrát se ještě tyranovi tak říkalo), ‚Gamaine, ty jsi přece jenom mistr nad mistry. Já bych na to byl nikdy nepřišel, a kdybych přišel, nikdy bych to sám nesvedl.' ‚Však jsem také nějaký mistr,' povídám já, ‚to není jako bejt králem . . . ' "

"Takže?"

"Takže jsem se pustil do práce a pan Capet si zatím povídal s mým tovaryšem, ale já jsem už tenkrát věděl, že to je nějakej přestrojenej aristokrat. Za deset minut jsem byl s celým tím krámem fertyk. Strčil jsem ten klíč i s tím zámkem do těch železnejch dvířek a povídám: ‚Tady to máte, Sire.' ‚Dobře, Gamaine,' povídá na to Capet, ‚pojď se mnou.' Šel napřed a já šel za ním. Nejdřív mě zavedl do svý ložnice, potom do tmavý chodby mezi nějakou alkovnou a dauphinovým

pokojem. Byla tam taková tma, že musel zapálit svíčku. Král mně řekl, ‚Podrž tu svíčku, Gamaine, a posviť mně.' (Tykal mně, ten tyran!) Nato nadzvedl výplň v dřevěném ostění a za tou výplní byla díra, asi dvě stopy v průměru. Král vidí, že se divím, a povídá: ‚Dal jsem si udělat tuhle skrýš, chci si tam uložit peníze. Musíme na tu skrýš nasadit ta železná dvířka.'

‚To nebude žádná práce, Sire,' povídám, ‚čepy jsou tady a závora také.' Pověsil jsem ty dvířka a ani jsem je nepotřeboval přirazit. Zavřely se dočista samy. Nato jsme dali na dvířka to ostění a maucta! Skrýš, dvířka, zámek - jako by to odčaroval!"

"A vy si myslíte,příteli," zeptal se Roland, "že si král pořídil tu skrýš jenom na peníze?"

"Počkejte, potkejte, to všechno byla jenom šalba. Myslel si, bůhvíjak je chytrej, ale tak jako on, to je pan Gamain chytrej taky. Dávejte pozor, co se stalo. ‚Pomoz mi, Gamaine,' povídá král, ‚přepočítat peníze, chci si je tady schovat.' Tak jsme počítali a napočítali jsme dva milióny dvoulouisdorů a rozdělili jsme je do čtyř koženejch pytlíků. Ale zatímco jsem počítal to zlato, neušlo mně, že komorník strká do skrýše spoustu papírů, a řekl jsem si, aha, ta jarmara, ta je především na ty papíry, a peníze, to je jenom záminka."

"Co tomu říkáš, Madelaine?" otázal se Roland manželky, tentokrát tak tiše, že to Gamain neslyšel.

"Myslím, že to je dost důležité a že bychom se na to měli podívat."

Roland zazvonil. Objevil se sluha.

"Je na dvoře kočár?" otázal se ministr.

"Ano, občane ministře."

"Ať předjede."

Gamain se ztěžka zvedl.

"Tak vy mě už máte dost, jak to vypadá?"

"Proč myslíte?"

"No vždyť jste si dal zavolat kočár . . . To mají ministři kočáry i za republiky?"

"Milý příteli," odpověděl Roland, "ministři budou mít kočáry vždycky. Kočár není pro ministra žádný přepych, ale úspora."

"A copak vám uspoří?"

"Čas, příteli; a to je to nejdražší na světě."

"To znamená, že mám přijít ještě jednou?"

"Proč byste chodil? Pojedeme tam přece hned."

"Kam pojedeme?"

"Nu do Tuilerií."

"To si dám líbit."

„Ale počkejte," rozpomněl se Roland, "jak je to s klíčem?"

"S jakým klíčem?"

"S klíčem od té schránky . . . Přece nenechal Ludvík XVI. klíč ve dveřích."

"To si můžete myslet, že ne, ten tlusťoch Capet není tak hloupý, jak vypadá."

"To si tedy musíte vzít nástroje."

Gamain vytáhl z kapsy docela nový klíč.

"A copak je tohle?"

"Klíč."

"Tak vidíte, to je klíč od těch dvířek, udělal jsem ho zpaměti. Však já jsem si to všecko dobře omrkl, věděl jsem, že přijde den . . . "

"Ten chlap je pořádný lotr," pošeptala paní Rolandová svému muži.

"A co tedy myslíš? . . . " zeptal se Roland váhavě.

"Nemůžeme si vybírat své spolupracovníky. Nemůžeme zahodit, co nám dala náhoda do ruky."

"Tady je, tady je," mával Gamain klíčem.

"A myslíte," zeptal se Roland s neskrývanou nechutí, „že tím klíčem, který jste po půldruhém roce udělal zpaměti, otevřete tu železnou schránku?"

"To bych řekl," zvolal Gamain, "cožpak nejsem mistr nad mistry?"

"Kočár občana ministra," oznámil sluha.

"Mám jet s vámi?" zeptala se paní Rolandová.

"Zajisté. Budou-li tam nějaké listiny, svěřím je tobě. Cožpak nejsi jediný poctivý člověk, na kterého se mohu spolehnout?"

Roland se otočil ke Gamainovi a vyzval ho:

"Pojďte, příteli."

Gamain se šoural za ministrem a drtil vítězně mezi zuby:

"Však jsem si dlouho říkal, pane Capete, že se ti pomstím!"

Zač se mstil občan Gamain?

Za to, nač lidé nezapomínají a co nedovedou odpustit: za dobrodiní, které mu král prokázal.

54. Prusové ustupují

Zatímco kočár občana Rolanda ujíždí k Tuileriím, dříve než Gamain najde ukrytou skříňku a podle svého vychloubání otevře železnou schránku se zázračnou lehkostí, dříve než schránka vydá svůj obsah, jenž přesto, že některé papíry svěřil král paní Campanové, bude mít tak krutý vliv na osud vězně v Templu, dříve než si paní Rolandová odnese ty neblahé listiny domů a marně mezi nimi bude hledat nějakou stopu, která by usvědčila Dantona, že se zaprodal

královskému dvoru, podívejme se, co dělá bývalý ministr spravedlnosti.

Řekli jsme bývalý ministr spravedlnosti, protože Danton, sotva se ustavil nový Konvent, okamžitě podal demisi.

Požádal o slovo a řekl:

"Dříve než vyslovím svůj názor na první dekret, který má Konvent vydat, budiž mi dovoleno, abych složil funkce, které mi svěřilo Zákonodárné shromáždění. Přijal jsem je za rachotu děl. Teď, když se naše armády spojily, když představitelé národa jsou jednotni, chci být jen zástupcem lidu a jen jako jeho mandatář chci mluvit."

Danton k tomu všemu mohl ještě dodat: A když Prusové jsou odraženi. Mluvil totiž 21. září a 20. září došlo k bitvě u Valmy. Ale to Danton ještě nevěděl.

Řekl tedy jenom:

"Ony plané pověsti o diktatuře, jimiž měl lid být zastrašen, rozptylme nadobro. Vyhlašme slavnostně, že není a nebude žádná jiná ústava než ta, kterou lid přijal nebo přijme. Až do dneška bylo nutno burcovat lid. Bylo ho nutno probouzet proti tyranům. Ode dneška však ať zákony postihnou ty, kdo by je chtěli porušit, právě tak neúprosně, jako se mocně rozmáchl lid, když smetl. tyranii. Ať zákon přísně trestá všechny; kdo se provinili. Odsuďme všechny výstřelky. Vyhlašme slavnostně, že všechen pozemkový a průmyslový majetek bude zachován navěky!"

Danton se svou obvyklou obratností odpověděl několika větami na dvě velké obavy, které chovala Francie. Francie se bála o svou svobodu a o svůj majetek. A podivná věc! Kdo se nejvíc bál o svůj majetek? Právě noví vlastníci, ti, kdo si své majetky ze zkonfiskovaných statků koupili teprve včera a byli za ně ještě ze tří čtvrtin dlužni. To teď byli ti největší konzervativci, konzervativnější než staří velkostatkáři, stará šlechta, která si vážila víc života než svých obrovských majetků, a opustila své statky, aby si zachránila život. Naproti tomu sedláci, ti, kdo dostali za pakatel znárodněné statky, vlastníci teprve od včerejška, se zahryzli do své půdy, vážili si jí víc než života, chránili ji s puškou v ruce a za nic na světě by se jí byli nevzdali.

Danton to pochopil. Pochopil, že je nutno uklidnit nejenom ty, kdo se stali vlastníky včera, ale i ty, kdo se jimi stanou zítra. Velkou myšlenkou revoluce bylo: Je třeba, aby se všichni Francouzi stali vlastníky. Majetek nedělá člověka lepším, ale dělá ho důstojnějším, protože mu dává pocit nezávislosti.

Celý duch revoluce je tedy možno shrnout do těchto několika Dantonových slov:

"Zrušme jakoukoli diktaturu. Posvěťme vlastnictví. To znamená: člověk má právo, aby sám sobě vládl, a má právo, aby si podržel plody své svobodné činnosti!"

A kdo tohle řekl? Muž 20. června, 10. srpna a 2. září - onen obr velkých bouří, jenž se chopil kormidla a vrhl do moře dvě kotvy spásy národů: kotvu svobody a kotvu vlastnictví.

Gironda to nepochopila. Počestná Gironda měla nepřekonatelný odpor pro . . . jak bychom to řekli? . . . pro příliš obratného Dantona. Viděli jsme, jak odmítla jeho diktaturu v okamžiku, kdy o ni žádal, aby zabránil masakru.

Po vystoupení Dantonově vyskočil jeden girondin, a místo aby zatleskal velkému politikovi, který vyslovil dvě velké obavy Francie a dal na ně odpověď, křikl na Dantona:

"Kdokoli se pokouší uzákoňovat majetek, otřásá samými jeho základy! Majetek tady byl před zákonem, není třeba jej zdůvodňovat!"

Konvent vydal tyto dva dekrety:

Ústava je platná jen tehdy, přijme-li ji lid.

Bezpečnost osob a majetku je pod ochranou národa.

Byla to pravda a nebyla to pravda. V politice není nic horšího než zdání.

Dantonova demise byla přijata.

Ale muž, který měl dost síly vzít na svá bedra odpovědnost za 2. září, to jest zděšení v Paříži, nenávist venkova a prokletí osvěta, to byl jistě muž, jenž měl dost odvahy!

A opravdu, v jeho rukou se sbíhala všechna vlákna diplomacie, války a policie. Ovládal Dumourieze, a v důsledku toho armádu.

Zpráva o vítězství u Valmy přišla do Paříže a vyvolala tam velké nadšení. Přiletěla na orlích křídlech a vítězství se považovalo za mnohem rozhodnější, než doopravdy bylo.

Vyplynulo z toho, že Francie z hlubin úzkostí se najednou dostala na vrch odvahy. V klubech všechno jen sálalo válečným nadšením.

Proč jsme pruského krále, když jsme ho přemohli, proč jsme ho nezajali, nesvázali a nespoutali, nebo proč jsme ho aspoň nevrhli na druhý břeh Rýna?

To se říkalo nahlas. A potichu se dodávalo:

Je, to docela prosté: Dumouriez je zrádce. Prodal nás Prušákům.

Dumouriezovi se tak dostávalo odměny za velkou službu, kterou prokázal vlasti: nevděku.

Pruský král ovšem vůbec nebyl poražen. Zaútočil na výšiny u Valmy a nedobyl je, to bylo vše. Obě armády zůstaly na svých pozicích. Francouzi, kteří od začátku války šli od porážky k porážce a neustále ustupovali v panice, tentokrát vydrželi, nic víc, nic méně. A lidské ztráty byly na obou stranách přibližně stejné.

To se ovšem nemohlo říci Paříži, Francii a Evropě, potřebovali jsme velké vítězství. Ale Dumouriez to vzkázal Dantonovi po Westermannovi.

Prusové byli tak málo poraženi, tak málo na ústupu, že za čtrnáct dní po bitvě u Valmy stáli neochvějně na svých pozicích.

Dumouriez psal do Paříže, aby mu sdělili, zda má vyjednávat, jestliže mu to pruský král nabídne. Dostal dvě odpovědi: jednu z ministerstva, hrdou, úřední, diktovanou vítězným nadšením. Druhou klidnou a prozíravou osobně od Dantona.

Ministerská odpověď mluvila zvysoka, pravilo se v ní:

"Republika nevyjednává s nepřítelem, dokud neopustí její území."

Danton psal:

"Vyjednávejte stůj co stůj, jen aby Prusové opustili naše území."

Nebylo ovšem jen tak, vyjednávat v náladě, v jaké byl pruský král. Takřka téhož dne, co došla do Paříže zpráva o vítězství u Valmy, přišla do Valmy zpráva, že bylo zrušeno království a vyhlášena republika. Pruský král zuřil.

Cílem pruského vpádu do Francie bylo zachránit francouzského krále. Místo toho však vpád způsobil 10. srpen, 2. a 21. září, to jest zajetí královo, masakr šlechty a zrušení království. Tyto výsledky polního tažení vyvolávaly v Bedřichu Vilémovi záchvaty zuřivosti. Chtěl se bít stůj co stůj a vydal k 29. září rozkaz k rozhodné bitvě.

Jak vidíme, vůbec nepomýšlel na to, opustit francouzské území.

Místo bitvy došlo však 29. září k jednání.

Dumouriez byl ostatně připraven na každou eventualitu.

Vévoda z Brunšviku, v řečech velmi nevybíravý, byl rozumný a opatrný, jakmile se od slov přešlo k činům. Vévoda z Brunšviku byl vlastně spíš Angličan než Němec. Měl za ženu sestru anglické královny. Poslouchal nejméně stejně pozorně, co se říkalo z Londýna jako z Berlína. Kdyby se byla Anglie rozhodla válčit, byl by se bil oběma rukama: jednou za Prusko, druhou za Anglii. Ale dokud Angličané, jeho páni, netasili meč, byl vždycky ochoten zastrčit svůj kord do pochvy.

Brunšvik ukázal pruskému králi dopisy z Anglie a z Holandska, v nichž oba tyto státy odmítaly připojit se ke koalici proti Francii. Nadto táhl Custine na Rýn a ohrožoval Koblenc. Bude-li Koblence dobyto, bude mít Bedřich Vilém odříznutou zpáteční cestu do Pruska.

A pak tu byla ještě jedna věc, nesmírně vážná a nesmírně důležitá. Pruský král měl milenku, hraběnku z Lichtenau. Dáma provázela armádu tak jako mnoho lidí z vysoké společnosti, jako například i Goethe, který ve voze Jeho Veličenstva pruského krále napsal první scény Fausta. Hraběnka, jako celá společnost, počítala, že to bude krásná vojenská procházka, a chtěla se podívat do Paříže.

Zatím zůstala ve Spa. Tam se dozvěděla o bitvě u Valmy a jaké nebezpečí hrozí jejímu královskému milenci. Krásná hraběnka se strašně bála dvou věcí, totiž střel Francouzů a úsměvů Francouzek. Psala dopis za dopisem a všechny končily jednou jedinou prosbou. Vrať se!

Pruského krále nezdržovalo už ostatně, po pravdě řečeno, nic jiného než stud, že by měl opustit Ludvíka XVI. Působilo na něho jistě všechno, o čem jsme právě mluvili. Ale dva nejmocnější důvody přece jen byly milenčiny slzy a nebezpečí, jež hrozilo Koblenci.

Naléhal tedy jenom, aby Ludvíku XVI. byla vrácena svoboda. Danton mu rychle poslal po Westermannovi všechny výnosy městské rady, v nichž se hlásalo, že se s vězněm dobře zachází. To pruskému králi stačilo: jak je vidět, nechalo se s ním jednat! Jeho přátelé ujišťují, že dříve než odtáhl, dali mu Dumouriez a Danton čestné slovo, že zachrání králův život. Ale nedá se to ničím dokázat. Ostatně je jedna velká zkušenost: všechny státy se nakonec vždycky pošetile radují, vypuknou-li u sousedů velké zmatky.

Pruská armáda se dala na ústup 29. září a urazila jednu míli. Třicátého urazila druhou.

Francouzská armáda táhla za ní, jako by ji na ústupu z Francie dělala čestný doprovod.

Pokaždé, když naši vojáci chtěli na Prusy zaútočit, odříznout jim ústup, zkrátka zakousnout se do nich a vehnat je do úzkých, Dantonovi lidé jim v tom zabránili.

Danton chtěl jen jedno: aby Prusové odtáhli z Francie.

Ta touha se mu splnila 22. října.

6. listopadu dělostřelba u Jemmapes ohlásila, jak rozhodl boží soud o Francouzské revoluci:

7. listopadu začala Gironda proces s králem.

Něco podobného se stalo už před šesti nedělemi: 20. září dobyl Dumouriez vítězství u Valmy, jedenadvacátého byla vyhlášena republika.

Každé vítězství tak korunovalo nový revoluční čin, každé vítězství přivedlo Francii o krok dál na její revoluční dráze.

Tentokrát to byl krok hrozný! Revoluce se blížila k cíli, který původně neměla a k němuž po tři roky kráčela takřka bezděky. Podobně je tomu v přírodě, kde se nám také stávají obrysy věcí, které jsme zprvu viděli jen neurčitě, čím dál tím zřetelnější, jak se k nim přibližujeme.

Nuže, co bylo vidět na obzoru? Popraviště. A u jeho paty stál král.

V této době skrznaskrz materialistické, v níž nízké pudy záští, pomsty a zkázy vítězily nad ušlechtilejšími myšlenkami několika osvícenějších duchů, kdy člověk jako Danton, jenž se odvážil vzít na svá bedra odpovědnost za krvavé zářijové dny, byl vinen, že je hlavou umírněných, bylo těžké, aby prozíravá myšlenka zvítězila nad hotovými fakty. Proto pochopili jen málokteří členové Konventu, někteří uvědoměle, někteří jen instinktivně, že by měla být souzena monarchie a nikoli král.

Monarchie, to byla temná abstrakce, tajemné strašidlo, které už nikdo nechtěl. Byl to pozlacený idol jako ony obílené hroby, o nichž mluvil Kristus, uvnitř prolezlé červy a plné hniloby. Ale král, to bylo něco jiného. Král byl člověk z masa a kostí. Málo zajímavý člověk ve dnech, kdy byl na vrcholu moci a slávy, ale člověk, kterého neštěstí očistilo a který vyrostl svým uvězněním. Jeho citlivost se v strastech zjemnila. A stejně na královnu působila síla protivenství v té míře, že ať už z jakéhosi nového vnitřního poznání nebo z pocitu staré viny královna, uvězněná v Templu, začala krále ne snad milovat pozemskou láskou - to ubohé zlomené srdce ztratilo patrně již všechnu schopnost milovat, tak jako sebekrásnější nádoba, rozbije-li se, ztratí do poslední kapky svůj vzácný obsah -, ale začala mít krále v hluboké úctě; začala takřka nábožensky zbožňovat tohoto muže, jehož všední zájmy a vulgární potřeby jí tak často vehnaly ruměnec do tváře.

Když jednoho dne přišel král za královnou, zametala v pokoji nemocného korunního prince.

Král se zastavil na prahu a řekl s povzdechem:

"Ach, madam, jaká je tohle práce pro francouzskou královnu, a co by řekli ve Vídni, kdyby viděli, co děláte! . . . Kdo by byl řekl, když jste spojila svůj život s mým osudem, že se mnou klesnete tak hluboko!"

"A to nepovažujete za nic," odpověděla Marie Antoinetta, "že se mi dostalo cti být ženou nejlepšího a nejpronásledovanějšího muže na světě?"

Hle, co odpověděla královna, a to beze svědků, nemohla totiž tušit, že ji slyší prostý komorník, který králi v patách sbíral taková slova jako černé perly a choval je pečlivě v paměti, aby z nich vytvořil diadém ne už pro hlavu královskou, ale pro hlavu odsouzence!

Jindy zahlédl král, jak madam Alžběta, které vzali nůžky, překusuje svými bělostnými zuby nitě, jimiž spravovala královniny šaty.

"Chudinko sestřičko," řekl jí, "jaký je tohle kontrast proti tomu půvabnému domečku v Montreuil, kde vám nic nescházelo!"

"Ach, bratře," odpověděla princezna, "cožpak mohu něčeho litovat, když mi dovolili sdílet s vámi vaše neštěstí?"

A tohle všechno se rozneslo po Paříži, po celé Francii. Byly to zlaté arabesky v chmurné legendě o králi mučedníku.

Zničit království, ale ponechat králi život, to byla velká a mocná myšlenka. Tak velká a mohutná, že k ní dospělo jen několik lidí, a tak nepopulární, že se ji sotva odvážili vyslovit.

"Národ se potřebuje zachránit, ale nepotřebuje se mstít," prohlásil Danton u Cordelierů.

"Jistě je nutno krále soudit," prohlásil Grégoire v Konventě, "ale on udělal tolik, abychom jim opovrhovali, že ho už nemůžeme ani nenávidět."

Paine napsal: "Chci, aby se vedl proces nikoli proti Ludvíku XVI., ale proti bandě králů. Ze všech těch individuí máme ve své moci jen jedno: dovede nás na stopu všeobecného spiknutí . . . Ludvík XVI. nám je velmi užitečný, abychom ukázali všem, jak nutná je revoluce."

Thomas Paine, Danton, Grégoire se v tomto jednom bodě shodovali. Bylo třeba soudit nikoli jednoho krále, ale všechny krále, a na tomto soudu měl být Ludvík XVI. povolán za svědka. Republikánská Francie tu měla jednat jako dospělý národ za sebe a za ostatní národy ještě ovládané králi, a tedy nedospělé. Francie by se tak byla stala nikoli pozemským, ale takřka božským soudcem. Nepošplíchala by trůn blátem a krví, ale zasáhla všecky trůny jako úder blesku.

Představte si, že by takový soud, opřený o důkazy, začal s Kateřinou II., která zavraždila svého muže a zardousila Polsko! Představte si, že by se dostaly na světlo podrobnosti obludného Kateřinina života, a to v době, kdy byla ještě naživu! Představte si tuto carevnu severu na pranýři veřejného mínění a řekněte, zda by se národy nepoučily z takového soudu!

Ostatně je dobře, že to, co se neudělalo, se může ještě udělat.

55. Proces

V tajné železné schránce se opravdu nalezly listiny, které vyzradil občan Gamain. Konvent mu za ten bohulibý čin udělil dvanáct set livrů doživotní penze. Gamain zemřel zkroucen revmatismem, když tisíckrát litoval, že na jeho bídnou hlavu nedopadla gilotina, pod jejíž nůž pomohl poslat svého žáka.

Z papírů v železné schránce zmizely však už ty, které Ludvík XVI. svěřil paní Campanové. Ve zbývajících listinách nebylo nic - k velkému zklamání manželů Rolandových -, čeho by se dalo užit proti Dumouriezovi a Dantonovi. Byl ovšem kompromitován král. Listiny ukazovaly, že Ludvík XVI. byl člověk malého, omezeného a nevděčného ducha, když nenáviděl právě ty, kdo ho chtěli zachránit: Neckera, Lafayetta, Mirabeaua! - V listinách nebylo také nic, co by kompromitovalo Girondu.

Debata o procesu začala 13. listopadu.

Kdo zahájil tu hroznou debatu? Kdo se stal zbrojnošem Hory? Kdo vzlétl nad ponurým shromážděním jako anděl zkázy?

Mladý muž, či spíše ještě čtyřiadvacetiletý jinoch, který se dostal do Konventu, přestože neměl požadovaný věk, a o němž jsme se již několikrát zmínili v těchto příbězích.

Narodil se v jednom z nejdrsnějších krajů Francie, v la Nièvre. Byla v něm drsná a trpká míza, která dělá z mužů ne-li velikány, tedy rozhodně lidi nebezpečné. Byl to syn starého vojáka, jenž za svou třicetiletou službu byl povýšen k právu nosit kříž svatého Ludvíka a stal se šlechticem s titulem rytíře. Jeho syn byl od narození zádumčivý, vážný a těžkopádný. Rodina měla nějaké statky v departementu Aisne, v Blérancourtu, nedaleko Noyonu, a bydlela ve skromném domě, jenž měl daleko k zlaté střední cestě, o níž pěje římský básník. Poslali ho studovat práva do Remeše, ale on studoval špatně a psal špatné verše. Složil rozpustilou báseň podle vzoru Zuřivého Rolanda a Voltairovy Panny. Byla uveřejněna bez valného úspěchu v roce 1789 a znovu 1792, ale zase bez valeného úspěchu.

Pospíšil si do Paříže a vyhledal Camilla Desmoulinse, skvělého žurnalistu, v jehož rukou byla budoucí sláva neznámých básníků. Tento duchaplný rošťák dostal tedy jednoho dne návštěvu: přišel k němu mladík, vytáhlý, domýšlivý, plný vznešeného Patosu, pomalé a odměřené řeči, jež mu padala od úst jako kapky ledové vody, prorážející skálu. Přitom to byla jemná ženská ústa. Jinak měl mladík pomněnkově modré oči, zapadlé pod černými brvami, pevný tvrdý pohled a bílou pleť, spíš chorobnou než čistou. Pobyt v Remeši způsobil asi mladému právníku skrofulózu, kterou prý králové dovedli vyléčit v den své korunovace. Brada se mu ztrácela v ohromném nákrčníku, omotaném těsně okolo krku v době, kdy každý nosil nákrčník co možná volný, jako by chtěl uspořit katu práci s rozvazováním. Tělo držel strnule, takže vypadal jako směšný automat, zároveň však také jako hrozné strašidlo. A nad tím vším se klenulo čelo tak nízké, že mu vlasy padaly až do očí. Tento podivný zjev navštívil tedy jednoho dne Camilla Desmoulinse. Byl mu nesympatický na první pohled.

Mladík četl Desmoulinsovi své verše a mezi jinými všeobecnými myšlenkami vyslovil názor, že svět je od římských

dob prázdný.

Camillovi se zdálo, že verše jsou špatné a myšlenky pokřivené. Vysmál se filosofovi a vysmál se básníkovi. A básník-filosof se vrátil do své samoty v Blérancourtu a jako Tarquinius praví Michelet, velký portrétista tohoto druhu lidí, srážel svou hůlčičkou hlavy makovicím a představoval si patrně, že jedna makovice je hlava Desmoulinsova a druhá Dantonova.

Ale i pro něho přišla vhodná chvíle. Pro určité lidi přijde vždycky vhodná chvíle. Jeho vesnice, městys, městečko Blérancourt, se octlo v nebezpečí, že přijde o trh, z něhož žilo. Náš mladý muž napsal Robespierrovi, aniž se s ním znal, a žádal ho, aby podporoval protest městečka, a nabízel, že z vděčnosti prodá ve prospěch národa svůj stateček, to jest všechno, co měl.

Robespierre se zamyslil nad tím, čemu by se byl Camille Desmoulins patrně zase jen vysmál. Zavolal mladého fanatika k sobě, prohlédl si ho a poznal, že patří k onomu druhu lidí, kteří dělají revoluce. Svým vlivem u jakobínů dosáhl Robespierre, že Saint-Just byl zvolen do Konventu, ačkoli neměl požadovaný věk. Předseda volební komise Jean de Bry protestoval a předložil výtah z křestního listu kandidátova. Saint-Justovi bylo vskutku čtyřiadvacet let a tři měsíce. Ale pod vlivem Robespierrovým vyzněl tento protest naprázdno.

K tomu mladému muži se uchýlil, jak víme, Robespierre v noci 2. září. Mladý muž spal jako dřevo, když dokonce i Robespierre nemohl spát.

"Saint-Juste," řekl mu jednou Camille Desmoulins, "víš, co o tobě říká Danton?"

"Nevím."

"Že nosíš hlavu jako Nejsvětější svátost."

Matný úsměv se objevil na ženských rtech mladého muže.

"Dobře," řekl, "a já se postarám, aby on nesl svou hlavu jako Jan Křtitel." 8

A postaral se.

Saint-Just sestoupil zvolna z vrcholu Hory, zvolna vystoupil na tribunu a pomalým hlasem žádal pro krále smrt . . . Nežádal ji, mýlíme se, nařizoval pro krále smrt.

Byla to zběsilá řeč, jež splývala z ženských rtů tohoto hezkého mladého muže. Ať ji opakuje, kdo chce, ať ji otiskne, kdo chce, nám na to nestačí odvaha.

"Nesmíme dělat s králem dlouhý proces," řekl Saint-Just. " Musíme ho zabít.

Musíme ho zabít, protože neexistuji zákony, podle nichž bychom ho mohli soudit. On sám je zničil.

Musíme ho zabít jako nepřítele. Soudit můžeme jenom občany. Abychom mohli soudit tyrana, museli bychom z něho napřed udělat občana.

Musíme ho zabít jako zločince přistiženého při činu s krvavýma rukama. Ostatně království je jeden jediný zločin. Král stojí mimo společnost. Mezi národem a králem není žádný přirozený vztah."

Tak mluvil hodinu, aniž se rozehřál, aniž se dostal do varu, mluvil hlasem rétora, s gesty pedanta, a na konci každé věty se znovu a znovu vracela slova, která na posluchače dopadala s hroznou tíhou a vzbuzovala dojem, jako když padá nůž gilotiny: "Musíme ho zabít."

Saint-Justova řeč působila strašným dojmem. Takřka všichni soudci měli pocit, jako by jim vnikala do srdce chladná ocel. Sám Robespierre se zděsil, když slyšel, jak jeho žák vztyčuje v prvních liniích republiky krvavý prapor revoluce.

Od této chvíle byl proces nejen rozhodnut, ale Ludvík XVI. byl i odsouzen. Pokusit se krále zachránit znamenalo pro odvážlivce vydat se sám na smrt.

Danton s tím nějakou chvíli obíral, ale neměl dost odvahy. Byl natolik vlastencem, aby vzal na svou hlavu titul vraha, ale nebyl dost velkým stoikem, aby si nechal líbit titul zrádce.

Proces byl zahájen 11. prosince. Tři dny před tímto datem se objevil v Templu člen městské rady s deputací komuny a přečetl vězňům výnos, kterým městská rada nařizovala, aby jim byly odebrány nože, břitvy, nůžky, zkrátka všechny ostré nástroje, které se odnímají odsouzencům.

Zatímco se to dálo, přišla paní Cléryová s jednou přítelkyní navštívit svého muže. Jako obvykle směl králův komorník přijmout obě ženy v poradní síni.

Tam mu jeho žena začala velmi hlasitě povídat, co je doma nového. A zatímco tak hlasitě mluvila, její přítelkyně šeptala:

"Příští středu dovezou krále do Konventu . . . Začne proces . . . Král si může vzít poradce . . . Je to naprosto jisté."

Král požádal Cléryho, aby mu nic nezatajoval. Jakkoli byla novina špatná, věrný sluha ji pověděl svému pánu. Večer, když krále svlékal, řekl mu, co se dozvěděl, a dodal, že po celou dobu procesu bude král oddělen od své rodiny.

Ludvíku XVI. zbývaly tedy ještě čtyři dny, co bude ve styku s královnou.

Poděkoval Clérymu a požádal ho: "Pátrejte, prosím vás, dál, co se mnou hodlají udělat. Nebojte se, že mě zarmoutíte. Domluvil jsem se s rodinou, že se budeme tvářit, jako bychom o ničem nevěděli, abyste se nedostal do neštěstí."

Ale jak se blížil den, kdy měl proces začít, byli městští komisaři čím dál tím nedůvěřivější. Cléry tedy nemohl oznámit vězňům nic jiného než to, co se dočetl v novinách. V novinách byl uveřejněn dekret, podle něhož se má Ludvík XVI. dostavit 11. prosince před Konvent.

V pět hodin ráno 11. prosince se začalo vyzvánět a bubnovat po celé Paříži. Brány Templu se otevřely a do nádvoří vjela jízda a dělostřelectvo. Kdyby byla královská rodina nevěděla, co se má dít, ty hřmotné přípravy by ji byly jistě velmi polekaly. Třebaže však věděla, oč jde, tvářila se, že nic neví, a žádala komisaře, který měl službu, o vysvětlení. Komisař neodpověděl.

V devět hodin přišel král s dauphinem posnídat do pokoje princezen. Byla to poslední chvíle, kterou prožila rodina pohromadě, ale musela ji prožít pod dozorem městských komisařů. Za hodinu se museli rozloučit, ale protože se domluvili, že se budou tvářit, jako by nic netušili, nemohli se ani rozloučit.

Jenom korunní princ opravdu nevěděl, co se chystá. Chtěli chlapci ušetřit všechnu bolest. Dauphin škemral, aby si s ním otec zahrál partii Siamu. Ačkoli král měl těžkou hlavu, nechtěl odepřít chlapci tuto zábavu. Dauphin prohrál všecky partie a třikrát se zastavil na čísle šestnáct.

"Zpropadená šestnáctka," bouchl pěstičkou do stolu, "ta mně vždycky přinese neštěstí!"

Král na to nic neřekl, ale chlapcův výkřik ho zasáhl jako neblahá předtucha.

V jedenáct hodin, právě když král učil dauphina číst, přišli dva komisaři, aby odvedli malého Ludvíka k matce. Král se zeptal, proč ho odvádějí. Komisaři odpověděli pouze, že jednají na rozkaz městské rady.

Král synka políbil a požádal Cléryho, aby ho dovedl k matce.

Když se komorník vrátil, zeptal se ho král:

"Kde jste nechal mého syna?"

"V královnině náručí, nemějte obavy, Sire."

Vtom se znovu objevil jeden z komisařů.

"Pane," oznámil Ludvíku XVI., "za okamžik přijde občan Chambon."

Chambon byl nástupce Pétionův.

"Co mně chce?" zeptal se král.

"Nevím," odpověděl úředník a odešel.

Král se nějakou chvíli procházel dlouhými kroky po pokoji, potom usedl do křesla u hlavy postele.

Komisař odešel s Clérym do druhého pokoje a tam prohodil:

"Neodvažuji se jít k věznì, mám strach, aby se mě nevyptával."_

Ale v královně pokoji nastalo takové ticho, že to komisaře znepokojilo. Přece jen tiše vstoupil ke králi. Ludvík XVI. seděl v hlubokém zamyšlení s hlavou v dlaních.

Jak vrzly dveře, zvedl král hlavu a otázal se:

"Co mně chcete?"

"Obával jsem se," odpověděl komisař, "zda vám snad není špatně."

"Děkuji vám," řekl král, "není mi nic, jen se mě hluboce dotkl způsob, jakým mi byl odňat můj syn."

Komisař se vzdálil.

Starosta přišel až za hodinu. Provázel ho nový prokurátor městské rady Chaumette, sekretář Coulombéau, několik městských radních a Santerre se svými pobočníky.

Král povstal.

"Co mně nesete, pane?" otázal se starosty.

"Přišel jsem pro vás, pane," odpověděl Chambon, "na základě dekretu vydaného Konventem. Sekretář vám jej přečte."

Sekretář rozevřel listinu a začal číst:

"Dekret Národního konventu, kterým se nařizuje Ludvíku Capetovi ... "

Král sekretáře přerušil:

"Nejmenuji se Capet. To je jméno jednoho z mých předků."

A když sekretář chtěl číst dále, král mávl rukou:

"Nemusíte se namáhat, pane, četl jsem to v novinách."

Potom se obrátil k celé deputaci:

"Byl bych si přál, aby mi byl můj syn ponechán aspoň ty dvě hodiny, po které jsem na vás čekal. Ve společnosti mého syna by ty dvě hodiny byly pro mě snesitelnější. Ostatně vaše jednání jen pokračuje v tom, co jsem zkoušel za poslední čtyři měsíce ... Půjdu s vámi nikoli z poslušnosti a úcty ke Konventu, ale protože moji nepřátelé mají všechnu moc v ruce."

"Pojďte tedy, pane," řekl Chambon.

"Prosím jen chvilku, abych si mohl obléci kabát - Cléry, podejte mi kabát."

Cléry podal králi kabát ořechové barvy.

Chambon kráčel první, král šel za ním.

Na konci schodiště vrhl vězeň neklidný pohled na pěchotu, ozbrojenou puškami a píkami, a zvláště na jezdce v blankytně modrých uniformách. Nevěděl, že byla zřízena tato jízda. Potom se naposled ohlédl na věž, kde byla vězněna jeho žena a děti, a vyšel ven.

Pršelo.

Celou cestu ve voze byl král naprosto klidný. Když jeli kolem bran Saint-Martin a Saint-Denis, zeptal se, která z těch dvou bran má být zbořena.

Na prahu Jízdárny položil Santerre Ludvíku XVI. ruku na rameno a zavedl ho na pódium, na totéž místo a k stejnému křeslu, na němž král seděl, když přísahal na ústavu.

Když vstoupil král do sněmovny, všichni poslanci zůstali sedět. Jediný povstal a pozdravil, když šel Ludvík XVI. kolem něho.

Král se udiveně otočil a poznal doktora Gilberta.

"Dobrý den, pane Gilberte," odpověděl.

Potom se obrátil k Santerrovi:

"Znáte přece doktora Gilberta? Byl to kdysi můj osobní lékař. Doufám, že mu nebudete mít za zlé, že mě pozdravil?"

Započal výslech.

A tu před tímto velikým fórem začíná mizet velikost králova neštěstí. Král nejenže poslušně odpovídá na otázky, které mu kladou, ale odpovídá špatně, váhá, rozmýšlí se, vytáčí se, zapírá, chová se nedůstojně, zkrátka počíná si jako

venkovský advokát, který vede velmi nešikovně při.

Král nikdy nedovedl vystupovat na veřejnosti.

Výslech trval do pěti hodin.

V pět hodin zavedli Ludvíka XVI. do konferenční síně, kde měl čekat na kočár. Starosta k němu přistoupil.

"Nemáte hlad, pane?" otázal se krále, "nechtěl byste něco sníst?"

"Děkuji vám," odmítl král.

Za okamžik však uviděl, jak kterýsi granátník si vytáhl z brašny chleba a dal polovičku prokurátorovi komuny Chaumettovi. Ludvík XVI. se obrátil na Chaumetta a požádal ho:

"Dal byste mi, pane, také kousek chleba?"

Ale protože to řekl tiše, Chaumette ucouvl.

"Mluvte hlasitě, pane," požádal krále.

"Ach, mohu mluvit docela nahlas," usmál se král, "chtěl bych jen kousek chleba."

"Ale s radostí," odpověděl Chaumette a podal králi svůj chléb. "Ulomte si," řekl, "je to spartánský oběd. Kdybych měl hrozen, dal bych vám také polovičku."

Konečně sešli na nádvoří. Jakmile dav, který se tam kupil, spatřil krále, začal zpívat Marseillaisu. Zvlášť nápadně vyrážel slova:

"Krev zkaženou ať hlína vypije!"

Ludvík XVI. lehce zbledl a vstoupil do kočáru.

Tam začal jíst svůj chléb, ale snědl pouze kůrku. Střídka mu zůstala v ruce a král nevěděl, co s ní počít. Zástupce prokurátora komuny mu ji vzal z ruky a vyhodil ji ven.

"Ach, to není dobře," řekl král, "zahazovat chléb, zvláště když je ho tak málo!"

"A jak víte, že ho je málo?" otázal se Chaumette.

"Vy ho přece máte dost."

"Vím, že je ho málo, protože ten, který mně dávají, páchne trochu zeminou."

"Má babička mi vždycky říkala," řekl Chaumette, " ,chlapče, nikdy nezahazuj chleba, jednou bys byl třeba rád, kdyby ti dal někdo kůrku.' "

"Pane Chaumette," řekl král, "vaše babička byla velmi moudrá žena."

Nastalo ticho. Chaumette mlčel zabořen v koutě kočáru.

"Co je vám, pane," zeptal se ho král, "jste nějaký bledý."

"Není mně opravdu dobře," odpověděl Chaumette.

"Je to snad od toho, jak se ten kočár třese."

"Snad."

"Byl jste někdy na moři?"

"Bojoval jsem pod la Motte-Picquetem."

"La Motte-Picquet byl hrdina," řekl král.

A rovněž upadl v mlčení.

Nač myslil? Na své krásné loďstvo, které dobylo v Indii tolik vítězství? Na svůj přístav Cherbourg, který vybudoval? Na svou nádhernou admirálskou uniformu, červenou a zlatou, tak rozdílnou od toho, co měl na sobě teď? Na radostné dunění děl, jež ho zdravilo, kdykoli tam přibyl ve dnech své slávy?

Jak je to všechno dávno! Chudák Ludvík XVI.! Teď jede v bídné drožce, drožka pomalu drkotá po dlažbě, rozráží vlny lidu; to smrduté, rozvlněné moře, vystupující z pařížských stok, se tlačí kolem kočáru, aby se podívalo na krále jako na nějaké divé zvíře. Ludvík XVI. mhouří oči ve světle, je neoholený, má dlouhé řídké vousy fádně plavé barvy, zhublé tváře mu padají na vrásčitý krk, má šedý kabát, ořechový svrchník a s automatickou pamětí Bourbonů říká napořád: "Ach, to je ta a ta ulice. . . "

Když drožka dojela k ulici Orleánské, řekl král:

"Ach, to je ulice Orleánská."

"Teď se jmenuje ulice Égalité," poznamenal Chaumette.

"Ach tak," řekl král, "to ji tak pojmenovali po panu . . . "

Nedopověděl a znovu upadl do mlčení. V ulici Égalité, nazvané po panu vévodovi Orleánském, který se přejmenoval na Égalité, už nepromluvil ani slovo. 9

56. Čtení o králi mučedníku

Když se král vrátil, bylo jeho první starostí požádat, aby ho dovedli k jeho rodině. Odpověděli mu, že k tomu nemají rozkaz.

Ludvík pochopil, že jako každý obviněný, kterému hrozí trest smrti, má být od této chvíle v izolaci.

"Alespoň řekněte mé rodině, že jsem se vrátil," požádal. A nestaraje se už o čtyři úředníky, kteří se potloukali po místnosti, zabořil se jako obyčejně do čtení.

Král měl ještě jednu naději: že rodina přijde povečeřet s ním.

Čekal marně. Nikdo se neobjevil.

"Domnívám se však," poznamenal, "že můj syn bude spát jako obvykle u mě, když tu má své věci?"

Vězeň vyslovil tuto domněnku, i když ji patrně jenom předstíral.

Neodpověděli mu právě tak jako na předešlé otázky.

"Nu," řekl král, "pojďme tedy spát."

Cléry ho odstrojil jako obyčejně.

"Ach, Cléry," zašeptal, "nikdy bych byl nečekal, že mi budou klást takové otázky!"

A vskutku, takřka všechny otázky, které králi položili, měly nějaký vztah k obsahu železné skříňky, a král, jenž pochopitelně nevěděl o Gamainově zradě, netušil, že železná skříňka byla objevena.

Nicméně ulehl a vzápětí usnul, jak to už u něho známe, s klidem, který by si člověk za určitých okolností mohl vykládat jako lhostejnost.

Nebylo tomu tak s ostatními vězni. Králova naprostá izolace měla pro ně děsivý význam: byla to izolace odsouzencova.

Poněvadž dauphin měl svou postel a své věci u krále, uložila královna dítě do vlastní postele a celou noc, opřena o pelest, se dívala, jak chlapec spí.

Její bolest byla chmurná; jak tam tak stála, tolik se podobala soše matky u hrobu synova, že se madam Alžběta a madam Royale rozhodly strávit noc na židlích v královnině pokoji. Ale komisaři zakročili a donutili obě ženy, aby se odebraly do svého pokoje.

Druhého dne se královna poprvé obrátila k svým strážcům s prosbou.

Žádala o dvě věci: aby směla navštívit krále a aby dostala noviny, v nichž by mohla sledovat průběh procesu.

Městská rada uvážila obě žádosti. Jednu zamítla okamžitě, totiž žádost o noviny. Druhé vyhověla podmínečně.

Královna nesmí navštívit manžela, sestra nesmí navštívit svého bratra. Děti však smějí vidět otce pod podmínkou, že už nebudou vráceny matce a tetě.

Oznámili králi toto ultimátum.

Král zavrtěl hlavou.

"Byl bych hrozně rád, kdybych směl vidět své děti, ale vzdám se tohoto potěšení . . . Důležitá záležitost, která mě cele zaměstnává, by mi ostatně bránila, abych se jim mohl věnovat tak, jak toho je zapotřebí. . . Ať děti zůstanou u matky."

Nato odnesli dauphinovu postel do matčina pokoje. Matka se neodloučila od dětí; dokud nebyla odsouzena revolučním tribunálem tak, jak byl král odsouzen Konventem.

Bylo nutno uvažovat, jak by zůstali ve styku přes královo odloučení.

Byl to opět Cléry, který jim umožnil alespoň písemný styk s pomocí sluhy princezen, jménem Turgy.

Turgy a Cléry se potkávali na svých služebních pochůzkách. Komisaři byli však bdělí a ostražití a oba sluhové spolu sotva mohli mluvit. Všechno, co si obyčejně stačili říci, se omezilo na zprávu: "Král je zdráv." - "Královna, princezna a děti jsou zdrávy."

Jednoho dne však Turgy přece jen vstrčil Clérymu do ruky malý lístek.

"Madam Alžběta mi ho podstrčila, když mi podávala ubrousek," řekl kolegovi.

Cléry hned běžel s lístkem ke králi.

Písmo bylo vypíchano špendlíkem. Princezny už dávno neměly inkoust, pero a papír. Byly to jen dvě věty:

"Máme se dobře, bratře; pište nám také."

Král odpověděl. Ode dne, kdy byl zahájen proces, vrátili mu inkoust, pero a papír.

Podal otevřený dopis Clérymu a řekl mu:

"Přečtěte si to, milý Cléry, abyste viděl, že tam není nic, co by vás mohlo uvést v nebezpečí."

Cléry odmítl. Za deset minut měl Turgy odpověď.

Téhož dne Turgy, když šel kolem Cléryho pokoje, vhodil tam pootevřenými dveřmi klubíčko nití, v němž byl druhý lístek madam Alžběty.

Takto si tedy mohli dopisovat.

Cléry navinul opět nit kolem králova lístku a ukryl klubíčko ve skříni na talíře. Turgy je našel a položil odpověď na stejné místo.

Tak to dělali několik dní. Ale pokaždé, když komorník přinesl králi nové psaní, vrtěl Ludvík XVI. hlavou a napomínal:

"Dejte si pozor, příteli, vystavujete se ve velké nebezpečí."

Byl to opravdu velmi nejistý prostředek, každou chvíli mohl dostat klubíčko do ruky někdo nepovolaný. Cléry přemýšlel o něčem jiném.

Komisaři odevzdávali svíčky pro krále v balíčcích svázaných motouzem. Cléry motouzy pečlivě schovával, a když jich bylo dost, radostně oznámil králi, že přišel na nový prostředek. Navázal motouzky a spustil motouz k madam Alžbětě. Madam Alžběta spala o poschodí níž a její okno bylo právě pod oknem malé chodby vedoucí k pokoji Cléryho. V noci mohla princezna přivázat své psaní na motouz a stejnou cestou dostat králův dopis.

Mělo to ještě i tu výhodu, že po motouzu mohli spustit pero, papír a inkoust, takže princezny už nemusely psát špendlíkem.

Tak tedy každý dostával noc co noc čerstvé zprávy, princezny o králi, král o princeznách, královně a synovi.

Jinak se situace Ludvíka XVI. morálně značně zhoršila od okamžiku, kdy se král objevil před Konventem.

Všeobecně se očekávaly dvě věci: buďto že král po příkladu Karla I., jehož příběh tak dobře znal, odepře před Konventem vůbec odpovídat a prohlásí, že Konvent ho nemá co soudit. Anebo, rozhodne-li se odpovídat, bude odpovídat pyšně, zvysoka, jménem monarchie, ne jako obžalovaný, který se podrobuje výslechu, ale jako rytíř, který přijímá výzvu a zvedá hozenou rukavici.

Bohužel Ludvík XVI. neměl dost královskou povahu, aby se rozhodl pro ten či onen způsob.

Odpovídal špatně, plaše, neobratně, jak jsme se o tom už zmínili. A když cítil, že se stále víc zaplétá, když se přesvědčil, že tajné listiny jsou v rukou jeho nepřátel, chudák Ludvík žádal nakonec o obhájce.

Po bouřlivé debatě mu povolili obhájce.

Na druhý den se čtyři členové Konventu přišli obžalovaného otázat, kterého obhájce si vyvolil.

"Pana Targeta," odpověděl král.

Oznámili panu Targetovi, jakou důvěrou ho král poctil.

Neslýchaná věc! Tento muž, slynoucí skvělou pověstí, někdejší člen Ústavodárného shromáždění, jeden z těch, kdo měli nejaktivnější účast na vypracování ústavy - tento muž měl strach!

Zbaběle odmítl, bledý strachy před svým stoletím, ačkoli by se měl spíše rdít studem před potomstvem!

Ale nazítří poté, co se král objevil před svými soudci, obdržel předseda Konventu tento list:

Občane předsedo,

nevím, dá-li Konvent Ludvíku XVI. obhájce a ponechá-li mu na vůli, koho si smí zvolit. Jestliže ano, přeji si, aby bylo Ludvíku XVI. oznámeno, že mu rád posloužím, zvolí-li si mě za svého obhájce. Nežádám Vás, abyste mou nabídku oznámil Konventu. Jsem dalek toho, abych se pokládal za tak důležitou osobu, že by se mnou Konvent musel zabývat. Byl jsem však dvakrát povolán, abych jako právník zastupoval toho, jenž byl v té době mým pánem, a to tenkrát, kdy po této funkci každý bažil. Jsem proto povinen, abych nabídl stejnou službu v okamžiku, kdy to mnozí pokládají za nebezpečné.

Kdybych znal nějaký jiný způsob, jak nabídnout králi své služby, neobracel bych se na Vás.

Domnívám se, že vzhledem k postavení, které zaujímáte, máte spíše než kdo jiný možnost oznámit králi mou nabídku.

jsem v úctě Váš

Malesherbes.

Zároveň došly dvě jiné žádosti. Jedna od pana Sourdata, advokáta z Troyes. "Žádám," psal směle, "abych směl hájit Ludvíka XVI., neboť jsem přesvědčen, že je nevinen!" Druhá žádost byla od Olympie de Gouges, podivné básnířky z jihu Francie, která své komedie diktovala - tvrdilo se totiž o ní, že neumí psát.

Olympie de Gouges se prohlásila za advokáta žen. Žádala, aby ženy měly stejná práva jako muži, aby se směly ucházet o poslanecký mandát, projednávat zákony, rozhodovat o míru a válce. Své požadavky podepřela krásným výrokem: "Proč by ženy nesměly vystoupit na řečnickou tribunu, když mohou vystoupit na popraviště?"

A opravdu na popraviště ta ubohá žena vystoupila. Ale v okamžiku, kdy byl vynesen rozsudek, stala se z ní znovu slabá žena a chtějíc využit dobrodiní zákona prohlásila, že je těhotná.

Soudní tribunál nechal odsouzenou prohlédnout lékaři a porodní babičkou. Bylo zjištěno, že jde-li o těhotenství, je to těhotenství zcela nedávné.

Na popravišti se znovu vzmužila a zemřela jako srdnatá žena.

Pokud jde o pana de Malesherbes, byl to Lamoignon de Malesherbes, býval ministrem zároveň s Turgotem a spolu s ním padl. Byl malé postavy, sedmdesátník, od narození neobratný, roztržitý, obtloustlý, dosti vulgární, "pravý apatykář", jak o něm říká Michelet, zkrátka muž, v němž by nikdo nehledal ani špetku heroismu.

Před Konventem neoslovil krále nikdy jinak než Sire.

"Jak to, že jsi tak smělý a dovoluješ si před námi takhle mluvit?" zeptal se ho jednou jeden člen Konventu.

"Kašlu na vás a nemám strach ze smrti," odpověděl Malesherbes.

A opravdu, kašlal na Konvent i na smrt, a když ho vezli na káře, bavil se se spoluodsouzenci, tak jako by měl podle slavného výroku páně Guillotinova pocítit jen l ehké zašimráni na krku. Hrobník v Monceaux - v Monceaux se pohřbívali odsouzenci - si všiml, jak dalece pan Malesherbes opravdu pohrdal smrtí. V kapsičce Malesherbesových kalhot našel hodinky. Ukazovaly dvě hodiny. Byly čerstvě natažené. Obžalovaný je natáhl v poledne, jak měl ve zvyku, to jest v okamžiku, kdy stoupal na popraviště.

Když Target odmítl, svěřil král svou obhajobu Malesherbesovi a Tronchetovi, kteří si ve spěchu, s jakým museli připravit obhajobu, přibrali ještě advokáta Deséze.

14. prosince Ludvíkovi oznámili, že může vejít ve styk s obhájci a že ho ještě téhož dne navštíví pan de Malesherbes.

Oddanost pana de Malesherbes krále velmi dojala, přestože byl málo přístupný citovým výlevům. Když spatřil, jak prostě k němu přichází tento sedmdesátiletý stařec, překypělo mu srdce a s otevřenou náručí mu spěchal vstříc.

"Můj drahý pane de Malesherbes, pojďte mě obejmout!"

Přitiskl starého šlechtice vřele na prsa a pokračoval:

"Vím, s kým mám co dělat. Osmnáct let jsem se díval, jak tohle všechno přichází; jak to, že jsem proti tomu nic neudělal? Očekávám smrt a jsem na ni připraven. Tak, jak mě vidíte v tuto chvíli - a jsem úplně klidný, viďte? - tak také půjdu na popraviště."

16. prosince se dostavila do Templu deputace. Byli to čtyři členové Konventu: Valazé, Cochon, Grandpré a Duprat.

Konvent jmenoval jedenadvacetičlennou komisi, aby prozkoumala králův proces. Tito čtyři byli členy oné komise. Přinesli králi obžalobu a doklady vztahující se k procesu.

Sekretář četl listinu za listinou. Když ji dočetl, otázal se Valazé: "Je vám známo . . .?" Král odpovídal ano nebo ne a tím to bylo vyřízeno. Tak to trvalo celý den.

Za několik dní potom přišli titíž komisaři a předložili králi jedenapadesát nových listin, které král podepsal jako předešlé.

Bylo to celkem sto osmapadesát listin, králi ponechali kopie.

V té době se král silně nachladil.

Vzpomněl si, jak ho Gilbert pozdravil, když ho vedli do Konventu, a požádal městskou radu, zda by ho Gilbert jako jeho bývalý osobní lékař směl navštívit.

Na radnici tu žádost zamítli.

"Ať Capet nechlastá ledovou vodu," prohlásil jeden městský radní, "a nebude kašlat."

Šestadvacátého prosince se měl král podruhé objevit před Konventem.

Narostly mu vousy. Řekli jsme už, že ty vousy byly ošklivé, takřka bezbarvé, nepěkně rostlé. Ludvík požádal o své holičské náčiní. Vrátili mu je, ale jen s podmínkou, že se bude holit jen před očima čtyř komisařů.

V jedenáct hodin večer pětadvacátého prosince, na Boží hod, začal psát svou závěť. Ta závěť je tak známá, že přes všechnu její jímavost a vskutku křesťanský charakter ji tu nebudeme otiskovat.

Dvě závěti často poutaly naši pozornost: závěť Ludvíka XVI., jenž stál tváří v tvář republice a myslel jen na království, a závěť vévody Orleánského, jenž stál tváří v tvář monarchii a myslel jen na republiku.

Uvedeme jen jednu větu ze závěti Ludvíka XVI., protože nám pomůže objasnit otázku hlediska. Každý se dívá na věci nejenom tak, jak je vidí, ale vidí je právě tak, z jakého hlediska se na ně dívá.

"Končím," psal Ludvík XVI., "a prohlašuji před Bohem, před něhož mám předstoupit, že si nemusím vyčítat žádný ze zločinů, které jsou mně kladeny za vinu."

A teď si povězme, jak to, že Ludvík XVI., jenž má u potomstva pověst čestného muže, kterou mu ostatně snad zjednala právě tato věta, jak to, že Ludvík XVI., který porušil svou přísahu, prchal do ciziny a nechal za sebou protest proti složeným přísahám, jak to, že Ludvík XVI., jenž prodiskutoval, opoznámkoval a schválil Mirabeauovy a Lafayettovy plány volající nepřítele do Francie, jak to, že Ludvík XVI., připravený, jak to sám říká, předstoupit před Boha, který ho bude soudit, a tedy jako člověk, který věří v Boha, v jeho spravedlnost, v odplatu za zlé a dobré skutky, jak to, že tento Ludvík XVI. může říci: "Nemusím si vyčítat žádný ze zločinů, které jsou mi kladeny za vinu."

Sama tato věta nám to vysvětluje.

Ludvík XVI. neříká: zločiny, které se mi kladou za vinu, jsou vymyšlené, on říká: nemusím si vyčítat žádný ze zločinů, které se mi kladou za vinu.

Říci: zločiny, které se mi kladou za vinu, jsou vymyšlené, by znamenalo popřít tyto zločiny, a Ludvík XVI. je nemohl popřít. Říci: nevyčítám si žádný ze zločinů, které se mi kladou za vinu, znamená, přesně vzato: tyto zločiny jsem spáchal, ale nemusím si je vyčítat.

A proč si je Ludvík XVI. nevyčítal?

Protože stál, jak jsme už řekli, na stanovisku monarchie. Protože vzhledem k prostředí, v němž jsou vychováni, vzhledem k posvátnosti legitimity, neomylnosti božského práva a pomazání, králové nevidí zločiny, a především zločiny politické, z téhož hlediska jako jiní lidé.

Tak pro Ludvíka XI. vzpoura proti vlastnímu otci nebyla zločinem: byl to zápas o veřejné blaho.

Tak pro Karla IX. bartolomějská noc nebyla zločinem: bylo to opatření v zájmu veřejného blaha.

Tak v očích Ludvíka XIV. odvolání Nantského ediktu nebylo zločinem: byl to zkrátka a dobře státní důvod.

Týž Malesherbes, který dnes hájil krále, chtěl kdysi jako ministr, aby byla protestantům vrácena jejich práva. Setkal se u Ludvíka XVI. s tvrdošíjným odporem.

"Ne, ne," odpověděl mu král, "vypovězení protestantů je státní zákon, zákon Ludvíka XIV. Nepřemísťujme staré mezníky!"

"Sire," namítl tenkrát Malesherbes, "přední zásadou v politice je spravedlnost."

"Ale," zvolal Ludvík XVI., jako by vůbec nechápal, "kde je v odvolání Nantského dekretu jaká nespravedlnost? Což nebyl Nantský edikt zrušen s ohledem na blaho státu?"

A tak pro Ludvíka XVI. pronásledování protestantů, podnícené starou pobožnůstkářkou a nenávistným jezuitou, tento krutý zásah, v jehož důsledku byly prolity potoky krve v cévénolských údolích a vzplály hranice v Nimes, v Albi a v Béziersu, pro Ludvíka XVI. to nebyl zločin, ale naopak opatření učiněné v zájmu státu!

Pak se musíme ještě na jednu věc podívat z královského hlediska. Že totiž král, narozený takřka vždycky z cizí princezny, je z valné části vlastně synem z její krve a napůl cizincem uprostřed svého lidu. Vládne mu, toť vše. A ještě - kým mu vládne? Prostřednictvím svých ministrů.

A tak nejenže lid není jeho příbuzným, není hoden, aby byl jeho spojencem, ale není hoden ani toho, aby mu král vládl sám, bezprostředně. Kdežto naopak cizí panovníci jsou jeho přirození příbuzní a spojenci, když nemá příbuzné a spojence ve svém království, a stýká se s nimi přímo bez prostřednictví ministrů.

Španělští, neapolští a italští Bourboni mají společného předka: Jindřicha IV. jsou to bratranci.

Rakouský císař je švagr, princové savojští jsou příbuzní Ludvíka XVI., který je po matce Sas.

Když tedy lid došel tak daleko, ze chtěl vnutit králi své podmínky, v nichž král pro sebe neviděl nic dobrého, ke komu se měl Ludvík XVI. obrátit o pomoc proti svým vzbouřeným poddaným? K svým bratrancům, švagrům a příbuzným. Pro něho Španělé a Rakušané nebyli nepřátelé Francie, protože to byli jeho příbuzní, jeho přátelé, přátelé krále a z hlediska monarchie je král totéž co Francie.

Co měli tito králové hájit? Svatou, nedotknutelnou, takřka božskou věc monarchie.

Ostatně egoismus královský vyvolal egoismus lidu. A lid, jenž hnal svou nenávist k monarchii až tak daleko, že odstranil i Boha, protože mu říkali, že královská moc je od Boha, lid měl patrně také nějaký ten politický důvod, který, z jeho hlediska ovšem, ospravedlňoval 14. červenec, 5. a 6. říjen, 20. červen a 10. srpen. Neuvádíme mezi těmito daty 2. září. Opakujeme: druhé září nabylo dílem lidu, nýbrž radnice.

57. Proces

Nadešel den 26. prosince a král byl připraven na všechno, i na smrt.

Předešlého dne napsal svou závěť. Obával se, nevíme proč, že bude po cestě do Konventu zavražděn.

Královna věděla, že král jde podruhé před Konvent. Pohyby vojska a rachot bubnu by ji byly nadmíru poděsily, kdyby jí byl Cléry všechno nepověděl.

Ludvík XVI. odjel v deset hodin ráno pod dohledem Chambonovým a Santerrovým.

Přijel do Konventu, musel hodinu čekat. Lid se mstil za to, že čekal pět set let v předpokojích Louvru, Tuilerií a Versailles.

Byla v proudu debata, při níž král nesměl být přítomen. U Cléryho našli klíč, který mu král dal 12. prosince. Napadlo je, nehodí-li se ten klíč k tajné skříňce, a klíč se hodil.

Ukázali ten klíč Ludvíku XVI.

"Nevím, od čeho je," odpověděl.

Podle vší pravděpodobnosti jej vyrobil sám.

Právě v takovýchto maličkostech zcela chyběla králi velikost.

Když byla skončena debata, oznámil předseda shromáždění, že obžalovaný a jeho obhájci mohou předstoupit před soud.

Král vstoupil, provázen Malesherbesem, Tronchetem a Desézem.

"Ludvíku," oznámil předseda, "Konvent rozhodl, že budete slyšen."

"Můj obhájce přečte mou obhajobu," odpověděl král.

Rozhostilo se hluboké ticho. Celé shromáždění chápalo, že může ponechat několik hodin tomuto králi, jehož majestát ležel v troskách, tomuto muži, jehož dny byly sečteny.

A pak snad toto shromáždění, v němž bylo opravdu několik vynikajících mužů, čekalo, že uslyší důstojnou, skvělou obhajobu. Snad se nadáli, že královský majestát, chystající se uložit do zkrvavené hrobky a už zahalený v rubáš, náhle se snad vztyčí, ukáže se v celé velikosti umírajících a pronese několik slov, jež zaznamená historie a budou opakovat věky.

Nebylo tomu tak: řeč advokáta Deséze byla opravdu advokátská.

A přece to byl skvělý úkol hájit tohoto dědice tolika králů, kterého osud postavil před soud lidu, aby pykal nejen za své vlastní viny, ale i za viny a chyby celého rodu.

Zdá se nám, kdyby se nám bylo dostalo tě cti a byli na místě pana Deséze, že bychom byli nemluvili jménem pana Deséze.

Slovo náleželo svatému Ludvíku a Jindřichu IV. Tito dva velcí představitelé hodu měli smýt z Ludvíka XVI. slabost Ludvíka XIII, marnotratnost Ludvíka XIV. A prostopášnost Ludvíka XV.! Opakujeme, nestalo se tak.

Deséze byl logický, ale nedokázal strhnout. Nešlo o to, bude-li přesný, ale musel být výmluvný. Měl se obracet k srdci a nikoli k rozumu.

Ale snad po té suché řeči se ujme slova Ludvík XVI., a když už se chtěl hájit, bude se hájit jako král, důstojně, hrdě, vznešeně.

"Pánové," řekl Ludvík XVI., "byla vám přednesena moje obhajoba. Nebudu vám ji opakovat, když k vám mluvím patrně naposled. Prohlašuji vám, že mé svědomí mi nic nevytýká a že moji obhájci mluvili čistou pravdu.

Nikdy jsem se nebál veřejného soudu. Ale rvalo mi srdce, když jsem našel v obžalobě obvinění, že jsem chtěl prolévat krev lidu, a zvláště když se mi přikládala vina na neštěstí z 10. srpna.

Prohlašuji, že jsem vždycky podával mnohonásobné důkazy o své lásce k lidu, a způsob, jakým jsem jednal, dokazuje, že jsem se nikdy nebál osobního nebezpečí; abych ušetřil jeho krev. Nic opačného se mi nesmí přičítat."

Chápete, že následník šedesáti králů, potomek svatého Ludvíka, Jindřicha IV. a Ludvíka XIV., nedokázal jinak odpovědět svým žalobcům?

Čím bylo z vašeho hlediska obvinění nespravedlivější, Sire, tím výmluvnějším vás mělo učinit vaše rozhořčení! Měl jste zanechat něco nezapomenutelného potomstvu, i kdybyste byl jen vznešeně pohrdl svými katy!

Konvent se také udiven tázal:

"Nemáte už nic, co byste dodal na svou obhajobu?"

"Nemám," odpověděl král.

"Můžete se vzdálit."

Ludvík se vzdálil.

Zavedli jej do jedné ze síní sousedících se zasedací síní shromáždění. Tam objal pana Deséze a přitiskl si ho k srdci. Protože pak byl pan Deséze celý zpocený spíše dojetím než únavou, Ludvík XVI. naléhal, aby se převlékl, a sám nahříval advokátovu košili.

V pět hodin odpoledne se vrátil do Templu.

Za hodinu poté přišli k němu jeho tři obhájci, právě když vstával od stolu. Nabídl jim občerstveni. Jediný Deséze přijal.

Zatímco jedl, řekl Ludvík panu de Malesherbes:

"Nuže, teď vidíte, že jsem se nemýlil od prvního okamžiku a že jsem byl odsouzen ještě dříve, než mě vyslechli."

"Sire," odpověděl pan de Malesherbes, "když jsem odcházel ze shromáždění, obklopil mě zástup dobrých občanů, kteří přísahali, že nezahynete, aspoň ne dříve než oni a jejich přátelé."

"Znáte je, pane?" otázal se dychtivě král.

"Osobně je neznám, ale podle tváře bych je jistě poznal."

"Prosím vás," sepjal ruce král, "běžte za nimi, snažte se některé dostihnout a řekněte jim, ať proboha všeho nechají, ať nic nedělají, nikdy bych si neodpustil, kdyby byla kvůli mně prolita jen jediná kapka krve. Nechtěl jsem prolévat krev v době, kdy by mi byla možná ještě zachránila trůn a život. Tím méně bych ji chtěl prolévat teď, když už jsem obojí obětoval."

To nejlepší, co lze říci o Ludvíku XVI., je, že to byl dobrák. Jsou lidé, kteří ze strachu před smrtí spáchali sebevraždu. Ludvík XVI. byl z povah, které dokáží spíše trpět než jednat.

Pan de Malesherbes skutečně krále brzy opustil, aby se pokusil vyřídit jeho vzkaz.

Nadešel den 1. ledna 1793.

Ludvík XVI. byl v co nejpřísnější izolaci, měl u sebe už jen jediného sluhu.

Smutně přemýšlel o své opuštěnosti v den všeobecného veselí, když Cléry přistoupil k jeho loži.

"Sire," řekl tiše komorník, "dovolte mi, prosím, abych vám směl vyslovit nejhoroucnější přání, aby vaše neštěstí

vzalo brzy konec."

"Děkuji vám, Cléry," řekl král a podal mu ruku.

Cléry políbil králi ruku jako za starých časů a div se nerozplakal. Pak pomohl svému pánu při oblékání.

Brzy poté vstoupili komisaři.

Ludvík si je prohlížel jednoho po druhém, a když mezi nimi zahlédl tvář, která ukazovala na trochu soucitu, přistoupil k němu:

"Prosím vás, pane, prokázal byste mi velkou službu?"

"Jakou?" zeptal se úředník.

"Jděte se, prosím vás, poptat na zdraví mé rodiny a vyřiďte jí má přání k novému roku."

"Půjdu, pane," řekl úředník zřejmě dojat.

"Děkuji vám," řekl Ludvík XVI. "Bůh vám odplatí, co jste pro mě udělal."

"Ale proč vězeň nežádá, aby se směl vidět se svou rodinou?" otázal se Cléryho jiný úředník. "Teď, když jsou výslechy skončeny, jistě by v tom nebyla žádná nesnáz."

"A na koho by se měl obrátit?" zeptal se Cléry.

"Na Konvent."

Za okamžik se vrátil úředník, který byl za královnou.

"Pane," řekl králi, "vaše rodina vám děkuje za přání a také vám přeje všechno nejlepší."

Král se smutně usmál.

"Jaký je tohle Nový rok," povzdechl si.

Cléry řekl večer králi, co mu navrhl úředník, že by se totiž král snad mohl vidět se svou rodinou.

Král se na chvíli zamyslil, zdálo se, že váhá.

"Ne, ne," řekl konečně, "za několik dní mně nebudou moci odepřít tu útěchu. Dočkám se."

Rozsudek měl být vynesen 16. ledna.

Pan de Malesherbes byl u krále téměř celé dopoledne. Ke dvanácté odešel a slíbil, že se vrátí, jakmile bude hlasování skončeno.

Mělo se hlasovat o třech hrozně prostých otázkách:

Je Ludvík vinen?

Má se odsouzenému umožnit, aby se z rozsudku Konventu odvolal k soudu lidu?

Jaký bude trest?

Mimoto, aby budoucnost viděla, že nehlasují-li už bez zášti, hlasují aspoň bez bázně, hlasovalo se veřejně.

Girondin Birotteau žádal, aby každý poslanec vystoupil na tribunu a hlasitě vyhlásil svůj soud.

Příslušník Hory Léonard Bourdon šel ještě dál: navrhl a dal odhlasovat, že na hlasovací lístek se musí každý podepsat.

Konečně příslušník pravice Rouyer žádal, aby v protokolech bylo výslovně uvedeno, kteří poslanci jsou nepřítomni, a aby těm poslancům, kteří pro svou nepřítomnost nemají dostatečný důvod, byla udělena důtka a jejich jména byla oznámena departementům.

Pak začala ona dlouhá a hrůzná schůze, jež se protáhla na dvaasedmdesát hodin.

Zasedací síň měla podivný vzhled, málo v souladu s tím, co se mělo dít.

Co se mělo dít, bylo smutné, truchlivé, ponuré. Vzhled síně nepůsobil dojmem dramatu. Přízemí bylo proměněno v lóže, kde nejkrásnější ženy z Paříže v zimních toaletách, v sametu a v kožešinách loupaly pomeranče a jedly zmrzlinu.

Poslanci je chodili zdravit, bavili se s nimi, vraceli se na svá místa, mávali jim na pozdrav. Bylo to tu jako na italské komedii.

Zvláště Hora se vyznačovala elegancí. Byla to stará i nová smetánka, seděla mezi nimi spousta milionářů: vévoda Orleánský, Lepelletier de Saint-Fargeau, Hérault de Séchelles, Anacharsis Clootz, markýz de Château-Neuf. Všichni ti páni si rezervovali lóže pro své milenky. Dámy přicházely ozdobené trojbarevnými stuhami, měly zvláštní vstupenky anebo doporučení, které odevzdávaly vrátným, zastávajícím tu úlohu uvaděčů.

Na galériích přístupných lidu bylo celé tři dny natřískáno. Pilo se tam jako v hospodách, jedlo jako v hostincích a rokovalo jako v klubech.

Na první otázku: je Ludvík vinen? odpovědělo šest set třiaosmdesát hlasů ano.

Na druhou otázku: Má být odsouzenému dovoleno, aby se z rozsudku Konventu odvolal k soudu lidu? hlasovalo dvě stě jedenaosmdesát hlasů pro možnost odvolání, čtyři sta třiadvacet proti.

Pak přišla třetí otázka, nejtěžší, rozhodná: Jaký bude trest?

Když došli k této otázce, bylo osm hodin večer třetího dne, smutného, deštivého, studeného lednového dne. Všichni byli znuděni, netrpěliví, unaveni. Lidskou sílu herců i diváků vyčerpalo pětačtyřicet hodin nepřetržitého zasedání.

Poslanci vystupovali jeden po druhém na tribunu a hlasovali pro jeden z těchto čtyř rozsudků: uvěznění - vyhnanství - smrt s odkladem nebo s odvoláním k lidu - smrt.

Všechny projevy souhlasu nebo nesouhlasu byly zakázány, a přece když lid na galériích slyšel něco jiného než slovo smrt, vypuklo reptání.

Přece však v jednom případě přijali to slovo s odporem, hučením a pískáním, a to když vévoda Orleánský, nyní občan Filip Égalité, vystoupil na tribunu a prohlásil:

"Prodchnut vědomím povinnosti a přesvědčení, že každý, kdo se prohřešil nebo prohřeší na svrchovanosti lidu, zasluhuje smrt, hlasuji pro smrt."

Za tohoto hrozného jednání se dal donést do Konventu nemocný poslanec jménem Duchatel s noční čepicí na hlavě a v županu. Hlasoval pro vyhnanství, protože toto řešení mu připadalo humánní.

Vergniaud, který předsedal 10. srpna, předsedal také 19. ledna. Když prohlásil královo sesazení, měl ohlásit také jeho smrt.

"Občané," pravil, "vykonali jste právě velký akt spravedlnosti. Očekávám, že lidský cit vám vnukne, abyste zachovali nejpřísnější ticho. Když promluvila spravedlnost, má být dáno slovo i lidskosti."

A přečetl výsledek hlasování.

Ze sedmi set jedenadvaceti hlasujících hlasovalo tři sta čtyřiatřicet pro vyhnanství nebo vězení, tři sta sedmaosmdesát pro smrt - jedni s odkladem, druzí bez odkladu.

Bylo tedy pro smrt o třiapadesát hlasů více než pro vyhnanství.

Když však od těch třiapadesáti hlasů odečteme šestačtyřicet, jež zněly na smrt s odkladem, zůstala pro bezodkladnou smrt většina pouhých sedmi hlasů.

"Občané," prohlásil Vergniaud přiškrceným hlasem, "prohlašuji jménem Konventu, že Ludvík Capet byl odsouzen na smrt."

Trest smrti byl odhlasován v sobotu večer 19. ledna, ale teprve v neděli 20. ledna ve tři hodiny ráno oznámil Vergniaud rozsudek.

Zatím Ludvík XVI., zbavený jakéhokoli styku s vnějším světem, věděl, že se rozhoduje o jeho osudu, a sám, bez ženy a bez dětí, vkládal s dokonalou lhostejností, aspoň zevnější, svůj život a smrt do rukou božích.

V neděli 20. ledna v šest hodin ráno přišel pan de Malesherbes ke králi. Ludvík XVI. byl už vzhůru. Seděl zády k lampě, umístěné na krbu, opíral se lokty o stůl a tvář měl v dlaních.

Obhájcův příchod ho vytrhl ze snění.

"Nuže?" otázal se, když ho spatřil.

Pan de Malesherbes se neodvážil odpovědět. Ale vězeň mohl vidět na jeho sklíčené tváři, že je všemu konec.

"Smrt," řekl Ludvík, "věděl jsem to."

Rozevřel náruč a přitiskl vzlykajícího pana de Malesherbes na prsa. Pak pravil:

"Pane de Malesherbes, už dva dny přemýšlím o tom, zda jsem za celou dobu své vlády udělal něco, co by mně moji poddaní mohli vyčítat. Nuže, přísahám vám ve vší upřímnosti svého srdce jako člověk, jenž se má co nevidět objevit před tváří boží, že jsem vždycky chtěl štěstí svého lidu a neměl jediné přání, jež by bylo proti němu."

To vše se dálo před Clérym, který hořce plakal. Králi ho bylo líto. Odvedl pana de Malesherbes do vedlejší světnice a zavřel se tam s ním asi na hodinu. Když vyšli, ještě jednou obhájce objal a snažně ho prosil, aby přišel ještě večer.

"Ten hodný staroch mě opravdu dojal," řekl Clérymu, když se vrátil do svého pokoje. "Ale co je vám?"

Cléry se třásl po celém těle, a to už od okamžiku, kdy mu pan de Malesherbes v předsíni řekl, že král je odsouzen k smrti. Aby co možná nedával před králem najevo své vzrušení, začal mu připravovat náčiní k holení.

Ludvík XVI. se sám namydlil, Cléry stál před ním s miskou v ruce.

Vtom král silně zbledl. Rty i uši mu zbělely. Cléry měl strach, aby neomdlel, položil misku a chtěl ho podepřít. Král ho však uchopil za ruce:

"Nu, nu, jen odvahu, odvahu, příteli!"

A klidně se oholil.

Ke druhé hodině přišel výkonný výbor, aby oznámil králi rozsudek.

V čele byl Garat, ministr spravedlnosti, Lebrun, ministr zahraničí, Grouvelle, tajemník výboru, předseda a generální prokurátor pařížského departementu, starosta a prokurátor městské rady, předseda a veřejný žalobce tribunálu. V čele všech kráčel Santerre.

"Ohlaste výkonný výbor," poručil Clérymu.

Cléry chtěl poslechnout. Ale král, když uslyšel velký hluk, mu uspořil práci. Otevřel sám dveře a objevil se na chodbě.

Tu se Garat s kloboukem na hlavě ujal slova:

"Ludvíku, Národní konvent pověřil prozatímní výkonný výbor, aby vám oznámil znění dekretu z 15., 16., 17., 19. a 20. ledna. Sekretář výboru vám jej přečte."

Grouvelle rozložil listinu a četl třesoucím se hlasem:

Článek první

Národní konvent prohlašuje, že Ludvík Capet, poslední král Francouzů, je vinen spiknutím proti svobodě národa a úklady proti bezpečnosti státu.

Článek druhý

Národní konvent prohlašuje, že Ludvík Capet podstoupí trest smrti.

Článek třetí

Národní konvent prohlašuje za neplatný spis Ludvíka Capeta, předložený soudu jeho obhájci, jímž se odvolává k národu z rozsudku vyneseného Národním konventem.

Článek čtvrtý

Prozatímní výkonný Výbor ohlásí během jednoho dne tento dekret Ludvíku Capetovi a učiní nutná policejní a bezpečnostní opatření, aby byl dekret proveden do čtyřiadvaceti hodin po jeho oznámení. Prozatímní výkonný výbor podá zprávu Konventu okamžitě, jakmile bude dekret proveden.

Po celou tu dobu, co sekretář četl dekret, byl král docela klidný. Jen dvakrát bylo lze na jeho tváři zahlédnout stopu pohnutí. Při slovech vinen spiknutím přelétl mu přes rty pohrdavý úsměv. Při slovech podstoupí trest smrti zvedl oči k nebi, jako by se odevzdával ve vůli boží.

Když Grouvelle dočetl, král k němu přistoupil, vzal mu dekret z rukou, složil jej, vstrčil si jej do kapsy a vytáhl jinou listinu, kterou podal ministru Garatovi:

"Pane ministře spravedlnosti, prosím vás, abyste tento list odevzdal Konventu."

Když ministr váhal list přijmout, dodal král:

"Přečtu vám jej, abyste viděl, že v něm není nic velezrádného."

A přečetl list pevným a lhostejným hlasem, naprosto odlišným od chvějícího se hlasu Grouvellova.

"Žádám o lhůtu tří dnů, abych se mohl připravit předstoupit před tvář boží. Žádám proto o svolení, abych mohl být svobodně o samotě s osobou, kterou oznámím komisařům městské rady, a aby ta osoba dostala záruku, že se nemusí obávat nějakých nepříjemnosti za to, že mi prokáže skutek křesťanské lásky.

Žádám, abych byl zbaven ustavičného dozoru, který výkonný výbor před několika dny nade mnou zavedl.

Žádám, abych v této lhůtě mohl vídat svou rodinu, kdykoli o to požádám, a to beze svědků. Přál bych si velice, aby se Národní konvent zabýval ihned osudem mé rodiny a dovolil ji, aby se svobodně uchýlila, kam jí bude libo.

Doporučuji blahovůli národa všecky osoby, které byly v mých službách. jsou mezi nimi mnohé, které měly ve svém postavení jedinou záruku své budoucnosti, a nedostávají-li teď plat, budou ve veliké tísni. Mezi těmi, kdo dostávají penze, je mnoho starců, žen a dětí, kteří by jinak neměli z čeho žít.

Dáno ve věži v Templu 20. ledna 1973.

Ludvík"

Garat si vzal list.

"Pane," řekl, "odevzdám list okamžitě Konventu."

Král sáhl znovu do kapsy a vytáhl malou čtvrtku papíru.

"Svolí-li Konvent k mé žádosti tykající se osoby, kterou si přeji mít u sebe, tady je její adresa."

Písmem madam Alžběty bylo na lístku napsáno:

Pan Edgeworth de Firmont, ulice du Bac, číslo 483.

Pak, nemaje už, co by řekl nebo vyslechl, ustoupil král o krok jako v dobách, kdy při audienci naznačoval tímto pohybem, že audience je skončena.

Ministři se svými průvodci odešli.

"Cléry," řekl král svému komorníkovi, jenž se opíral o stěnu, protože mu nohy vypovídaly službu, "Cléry, buďte tak hodný a přineste mi oběd."

Cléry šel do jídelny pro oběd. Tam mu dva komisaři oznámili, že král nesmí už užívat nože a vidličky. Jediný nůž měl být svěřen Clérymu, aby svému pánu rozkrájel maso a chléb za přítomnosti obou komisařů.

Cléry se zdráhal oznámit králi toto opatření, a tak museli oba komisaři sami přečíst výnos městské rady králi.

Král si lámal chléb rukama a maso si ukrajoval lžící. Proti svému zvyku jedl málo. Oběd trval jen několik minut.

V šest hodin se ohlásil ministr spravedlnosti. Král vstal, aby ho přijal.

"Pane," řekl Garat, "předložil jsem váš list Konventu a bylo mi uloženo, abych vám sdělil odpověď:

Ludvík si může povolat duchovního podle své volby a setkat se se svou rodinou svobodně a beze svědků.

Národ vždy velký a spravedlivý postará se o osud jeho rodiny.

Věřitelům jeho domu bude přiřčena spravedlivá náhrada.

Pokud se týče požadované lhůty, Národní konvent přes ni přešel k dennímu pořádku."

Král kývl hlavou a ministr se vzdálil.

"Občane ministře," zeptali se Garata komisaři na chodbě, "jak se bude moci Ludvík vidět se svou rodinou?"

"Beze svědků," odpověděl Garat.

"To není možné, podle nařízení městské rady nesmíme ho pustit z očí ve dne v noci."

Bylo opravdu dosti obtížné smířit obě stanoviska. Dohodli se tedy, že král se setká se svou rodinou v jídelně, tak aby ho skleněnými dveřmi bylo vidět, dveře však budou zavřené, aby nebylo slyšet, co se mluví.

Zatím řekl král Clérymu:

"Podívejte se, je-li ministr spravedlnosti ještě tady, a zavolejte ho zpět."

Za okamžik se ministr vrátil.

"Pane," řekl mu král, "zapomněl jsem se vás zeptat, zda našli pana Edgewortha de Firmont doma a kdy ho budu moci spatřit."

„Přivezl jsem ho s sebou," řekl Garat. "Je v poradní síni a může přijít okamžitě."

A opravdu, sotva se ministr vzdálil, objevil se pan Edgeworth de Firmont na prahu.

58. 21. Leden

Pan Edgeworth de Firmont byl zpovědník madam Alžběty. Už před šesti týdny král, jenž tušil, jaký rozsudek nad ním bude vynesen, požádal sestru, aby mu poradila nějakého kněze, který by ho doprovázel na poslední cestě, a madam Alžběta poradila s pláčem bratrovi, aby požádal abbého de Firmont.

Tento ušlechtilý duchovní, původem Angličan, unikl zářijovému masakru a uchýlil se do Choisy-le-Roy pod jménem d'Essex. Madam Alžběta znala jeho obojí adresu, vzkázala mu do Choisy a doufala, že ve dnech, kdy bude král souzen, přijede abbé Edgeworth do Paříže.

Nezklamala se.

Abbé Edgeworth ochotně přijal požadovaný úkol.

Jednomu svému příteli psal 21. prosince do Anglie:

"Můj nešťastný pán si mě zvolil, abych ho připravil na smrt, kdyby se lid ve své zkaženosti nezalekl této otcovraždy. Připravuji se sám na smrt, neboť jsem přesvědčen, že zuřivost davu mě nenechá přežít tu hroznou scénu ani o hodinu. Jsem však odevzdán do vůle boží. Můj život pro mě nemá cenu, a kdybych jej mohl obětovat, abych zachránil toho, jehož Bůh určil na záhubu a vzkříšení mnohých, rád bych podstoupil tu oběť a nezemřel bych marně."

Takového muže si zvolil Ludvík XVI., aby u něho zůstal až do okamžiku, kdy vydechne naposled.

Král ho uvedl do své pracovničky a zavřel se tam s ním.

V osm hodin večer přišel do ložnice a řekl komisařům:

"Pánové, buďte tak laskavi a doveďte mě k mé rodině."

"To není možné," odpověděl jeden z nich, "ale přivedeme vám ji, jestli si přejete."

"Budiž," řekl král, "jen když s ní budu moci být ve svém pokoji svobodně a beze svědků."

"Nemůže to být ve vašem pokoji," namítl komisař, "ale v jídelně. Dohodli jsme se o tom s ministrem spravedlnosti."

"Slyšeli jste však přece," poznamenal král, "že Konvent mi dovolil, abych se sešel se svou rodinou beze svědků."

"To je pravda, budete sami, dveře budou zavřeny, ale skleněným oknem na vás budeme vidět."

"Dobrá, přiveďte tedy mou rodinu."

Komisaři odešli a král se odebral do jídelny. Cléry šel s ním, odstrčil ke zdi stůl a židle, aby udělal místo.

"Cléry," řekl král, "přineste trochu vody a sklenici, kdyby královna měla žízeň."

Na stole byla láhev s ledovou vodou, kterou jeden pan radní králi tak vyčítal. Cléry přinesl tedy jen sklenici.

"Doneste obyčejnou vodu, Cléry," řekl král, "kdyby se královna napila ledové vody, mohlo by jí to ublížit, není na ni zvyklá . . . A pak, počkejte, poprosteme pana de Firmont, aby se neukazoval. Bojím se, že by pohled na něho působil přílišným dojmem na mou rodinu."

V půl deváté se otevřely dveře. Královna vešla první, malého Ludvíka vedla za ruku. Za ní šly madam Royale a madam Alžběta.

Král rozpřáhl náruč, obě ženy a obě děti se vrhly s pláčem k němu.

Cléry vyšel a zavřel za sebou dveře.

Uplynulo několik minut těžkého ticha, přerývaného jen vzlykotem. Pak chtěla královna odvést krále do jeho pokoje.

"Ne, ne," zadržel ji Ludvík XVI., "mohu vás vidět jen zde."

Královna a královská rodina slyšely, jak kameloti vykřikují rozsudek, neznaly však podrobnosti procesu. Král jim všechno vyprávěl, omlouval muže, kteří ho odsoudili, upozornil královnu, že ani Pétion, ani Manuel nehlasovali pro smrt.

Královna poslouchala a pokaždé, když chtěla promluvit, propukla v pláč.

Bůh odměnil ubohého vězně. Způsobil, že v jeho posledních chvílích ho zbožňovali všichni, kdo byli kolem něho, dokonce i královna.

Jak jsme viděli v románové části tohoto díla, královna se nechávala lehce strhnout romantickou stránkou života. Měla živou fantazii, která dělá ženy nerozvážnými ještě více než temperament. Královna byla nerozvážná celý svůj život, nerozvážná v přátelství, nerozvážná v lásce. Její uvěznění ji morálně zachránilo. Vrátila se k čistým a posvátným rodinným citům, kterým se odcizila vášněmi svého mládí, a protože všechno, co dělala, dělala s vášní, teď si v jeho neštěstí vášnivě zamilovala krále, svého manžela, na němž ve šťastných dobách viděla jen jeho těžkopádnou a vulgární stránku. Varennes a 10. srpen jí ukázaly Ludvíka XVI. jako muže bez iniciativy, nerozhodného, vždycky rozpačitého, takřka zbabělého. V Templu si uvědomila, že nejenom jako žena špatně posuzovala svého muže, ale ze jako královna i špatně posuzovala krále. V Templu viděla, jak je klidný, trpělivý, jak důstojně snáší urážky. Všechen její světský chlad roztál, všechno, co bylo v jejím srdci dobrého a něžného; vystoupilo na povrch. Právě tak, jak králem dřív příliš pohrdala, teď ho milovala bez mezí. "Ach," řekl král panu de Firmont, "proč tolik miluji a jsem tak něžně milován!"

A tak se při tomto posledním shledání královna nechala unést citem, jenž se podobal výčitkám svědomí. Chtěla odvést krále do jeho pokoje, aby s ním byla na okamžik sama. Když viděla, že to není možné, odvedla krále do okenního výklenku.

Tam mu chtěla patrně padnout k nohám a s pláčem ho prosit o odpuštění. Král však pochopil, zadržel ji, vytáhl z kapsy závěť a ukázal prstem na jedno místo:

"Přečtěte si tohle, Antoinetto!"

Královna četla polohlasem.

"Prosím svou ženu, aby mně odpustila všechno zlé, co pro mě snáší, a hoře, které jsem jí snad způsobil za našeho společného života, jako si ona může být jista, že k ní necítím žádnou hořkost, KDYBY SE SNAD DOMNÍVALA, ŽE SI MÁ CO VYČÍTAT:"

Marie Antoinetta uchopila krále za ruce a zlíbala je. Bylo vpravdě milosrdné odpuštění ve větě jako si může být jista, že proti ní necítím žádnou hořkost, stejně jako veliká jemnost ve slovech kdyby se snad domnívala, že si má co vyčítat.

Umírala tedy klidně, ubohá královská Magdaléna! Její láska ke králi, třeba opožděná, přinesla jí božské a lidské slitování a jeho odpuštění jí bylo dáno nikoliv tiše, potají, jako shovívavost, za kterou by se král styděl, ale hlasitě, veřejně.

Kdo by se odvážil ještě něco vyčítat té, jež se měla objevit budoucím pokolením korunována dvojí korunou, aureolou mučednickou a manželovým odpuštěním?

Cítila to. Pochopila, že od tohoto okamžiku je silná před dějinami. Tím slabší byla však teď vůči tomu, kterého si zamilovala tak pozdě; cítila dobře, že ho nemilovala dost. Co se dralo z prsou nešťastné ženy, nebyla už slova, nýbrž štkaní, přerývaný vzlykot. Zapřísahala se, že chce zemřít s manželem, a nedovolí-li jí to, že si zvolí smrt hladem.

Komisaři, kteří hleděli na ten bolestný výjev zasklenými dveřmi, nedokázali to už snést. Nejprve se odvrátili. Tak sice nic neviděli, dále však slyšeli nářek, a tu i těm otrlým mužům vstoupily do očí slzy.

Truchlivé loučení trvalo sedm čtvrtí hodiny.

Konečně ve čtvrt na jedenáct se král první zvedl. Ale žena, sestra, děti se na něho pověsily. Král a královna drželi dauphina za ruce. Madam Royale po otcově levici objímala krále v pase. Madam Alžběta z téže strany chopila krále za paži. Královna ovinula rámě kolem manželova krku. A celá ta bolestná skupina se brala ke dveřím za usedavého pláče a vzlykotu, v němž se ozývala jen tato slova:

"Uvidíme se ještě, viď?"

"Ano, ano . . . nedělejte si starosti."

"Zítra ráno . . . zítra ráno v osm hodin."

"Určitě se ještě uvidíme."

"Ale proč ne v sedm?" žebronila královna.

"Nuže dobrá, tak tedy v sedm," řekl král, "ale teď už dobrou noc, dobrou noc."

A pronesl to poslední sbohem tak výrazným hlasem, že bylo znát, jak se bojí, aby ho statečnost neopustila.

Madam Royale to už nesnesla. Zčistajasna se zhroutila na zem. Omdlela.

Madam Alžběta a Cléry ji zvedli.

Král cítil, že on musí být silný. Vyrval se z královnina a dauphinova náručí, uskočil do svého pokoje a jen ještě zavolal:

"Sbohem, sbohem!"

A zavřel za sebou dveře.

Královna, šílená bolestí, se přitiskla ke dveřím, neodvážila se žádat, aby král otevřel, ale plakala, vzlykala a bušila dlaní do dveří.

Král byl statečný a nevyšel.

A tu komisaři vyzvali královnu, aby se vrátila do svého pokoje, a znovu ji ujišťovali, že zítra uvidí manžela v sedm hodin ráno.

Cléry chtěl donést madam Royale, jež se dosud nevzpamatovala, až ke královně. Ale na druhém schodě se komisaři zastavili a poručili mu, aby se vrátil.

Král se vrátil k svému zpovědníkovi do kabinetu ve věžičce a dal si od něho vypravovat, jak ho přivezli do Templu. Vnímal opravdu to vyprávění nebo zaléhaly k jeho sluchu jen útržky slov, přehlušované vlastními myšlenkami? Nikdo to nemůže říci.

Ať je tomu jakkoli, slyšme, co abbé vypravoval:

Pan de Malesherbes si s ním dal schůzku u paní de Senozan a sdělil mu, že král, bude-li odsouzen k smrti, obrátí se na něho, aby mu poskytl poslední útěchu. Abbé Edgeworth se přes hrozící nebezpečí vrátil do Paříže, a když se dozvěděl, jak dopadl soud, čekal v ulici du Bac.

Ve čtyři hodiny odpoledne se u něho objevil neznámý muž a odevzdal mu lístek tohoto znění: "Výkonný výbor, hodlaje sdělit občanu Edgeworthovi de Firmont svrchovaně důležitou věc, vyzývá ho, aby se dostavil do zasedací síně výboru."

Neznámý muž měl rozkaz, aby kněze doprovodil. Kočár čekal před vraty. Abbé se oblékl a odjel s neznámým. Kočár se zastavil před Tuileriemi.

Ministři se právě radili. Když vstoupil, povstali.

"Jste abbé Edgeworth de Firmont?" otázal se Garat.

"Ano," odpověděl abbé.

"Nuže," pokračoval ministr spravedlnosti, "Ludvík Capet projevil přání, abyste byl u něho v jeho posledních okamžicích. Poslali jsme tedy pro vás, chceme vědět, jste-li ochoten prokázat mu tuto službu."

"Když si mě král zvolil," řekl kněz, "je mou povinností uposlechnout."

"Je-li tomu tak," odpověděl ministr, "pojedete se mnou do Templu. Právě tam jedu."

A odvezl abbého ve svém kočáře. Tak se abbé Edgeworth dostal ke králi.

Když kněz domluvil, král ho vyzval:

"Pane, nechme teď všeho zbytečného a věnujme se jen péči o mou spásu."

"Sire," odpověděl abbé, "udělám všechno, co je v mých silách, a doufám, že Bůh vám přispěje svou pomocí tam, kde mé síly nestačí. Bylo by pro vás jistě velkou útěchou, kdybyste mohl vyslechnout mši a přijmout tělo Páně."

"Ano, jistě," řekl král, "a věřte, že bych si ničeho víc nevážil než takové milosti. Ale jak byste se mohl pro mě tolik obětovat?"

"To je má věc, Sire, a já jen rád dokáži Vašemu Veličenstvu, že jsem hoden cti, kterou mi prokázalo. Dá-li tni Vaše Veličenstvo milostivé svolení, postarám se o všechno."

"Prosím vás tedy, pane," řekl Ludvík XVI. Vzápětí však zavrtěl hlavou:

"Pokuste se o to, prosím vás, ale nepodaří se vám to."

Abbé Edgeworth se uklonil a požádal komisaře na chodbě, aby ho zavedli do poradní síně.

"Muž, který zítra zemře," prohlásil tam abbé Edgeworth, "ať to je ještě král, anebo už není, přeje si před smrtí být účasten mše a vyzpovídat se."

Úředníci se na sebe podívali udiveně. Nepřišlo jim na mysl, že by někdo přišel s podobnou žádostí.

"A kde, u čerta," kroutili hlavou, "najdeme v téhle chvíli kněze a mešní potřeby?"

"Kněz je tady," odpověděl abbé Edgeworth, "jsem to já. Pokud jde o mešní potřeby, najdete je v nejbližším kostele. Stačí jen pro ně poslat."

Komisaři váhali.

"Ale," prohodil jeden z nich, "což kdyby to byla léčka?"

"Jaká léčka?" podivil se abbé.

"Mohl byste pod záminkou přijímání krále otrávit."

Abbé Edgeworth se na komisaře jenom přísně a upřeně podíval.

"No, no," pokračoval úředník, "historie nám poskytuje příklady, že se to už stalo. Musíme být opatrní."

"Pane," řekl abbé, "prohledali jste mě tak důkladně, že musíte vědět s naprostou jistotou, že jsem s sebou nepřinesl jed. Kdybych jej měl zítra, mohl bych jej dostat jenom od vás, neboť se ke mně nedostane nic, dokud to neprojde vašima rukama."

Svolali všechny komisaře a radili se. Nakonec vyhověli žádosti pod dvěma podmínkami. Především musel abbé podat písemnou žádost a vlastnoručně ji podepsat. Dále musel slíbit, že obřad bude skončen nejpozději v sedm hodin zítra ráno, protože přesně v osm má být odsouzenec odvezen na popraviště.

Abbé napsal žádost a nechal ji na psacím stole. Pak se vrátil ke králi a oznámil mu dobrou zprávu, že jeho žádosti vyhověli. .

Bylo deset hodin. Abbé Edgeworth zůstal s králem o samotě až do půlnoci.

O půlnoci král řekl:

"Pane abbé, jsem unaven. Chce se mi spát. Zítra budu muset být silný."

Potom zavolal:

"Cléry, Cléry!"

Přišel Cléry, svlékl krále a chtěl mu stočit vlasy. Ludvík však s úsměvem odmítl:

"Nechte to, teď už to nestojí za to."

Ulehl, a když Cléry zatahoval záclony u lože, řekl mu:

"Vzbuďte mě v pět hodin."

Sotva vězeň položil hlavu na podušku, hned usnul.

Pan de Firmont si lehl na Cléryho postel, Cléry strávil noc na židli.

Cléry spal nepokojným spánkem, tlačila ho můra a každou chvíli se probouzel. Byl vzhůru dávno před pátou. Hned vstal a začal zatápět.

Král se při tom probudil.

"Cléry," otázal se, "to už je pět hodin?"

"Sire," odpověděl komorník, "odbilo už pět na několika věžích, ale podle našich hodin ještě ne."

A přistoupil k posteli.

"Spal jsem dobře," pochvaloval si král. "Potřeboval jsem to: Včerejší den mě velmi unavil. Kde je pan de Firmont?"

"Spí na mé posteli, Sire."

"Ve vaší posteli? A jak vy jste strávil noc?"

"Na židli."

"To mě mrzí . . . Musel jste mít špatnou noc."

"Ach, Sire," vzdychl si Cléry, "mohl jsem v takové chvíli myslet na sebe?"

"Vy jste byl vždycky hodný, Cléry," řekl král a podal sluhovi ruku.

Věrný komorník začal krále naposledy oblékat. Připravil hnědý kabát, šedé soukenné kalhoty, šedé hedvábné punčochy a piketovou vestu. Když byl král ustrojen, Cléry ho učesal.

Zatím si Ludvík XVI. odepjal od hodinek pečetítko, vstrčil je do kapsičky u vesty a položil hodinky na krb. Potom si stáhl z prstu prsten a uložil jej k pečetítku.

Když mu Cléry podával kabát, král z něj vytáhl náprsní tašku, lorňon, tabatěrku a peněženku a položil je na krb. Všecko se to dálo za přítomnosti komisařů, kteří vstoupili do odsouzencova pokoje, sotva tam uviděli světlo.

Odbilo půl šesté.

"Cléry," požádal král, "vzbuďte pana de Firmont."

Pan de Firmont byl už vzhůru a připraven. Slyšel králova slova a vstoupil.

Král mu pokynul na pozdrav a požádal ho, aby šel s ním do kabinetu.

Cléry připravil oltář. Pokryl prostě ubrusem prádelník; jenž stál v pokoji. Mešní potřeby si vypůjčili, jak navrhl abbé Edgeworth, v nejbližším kostele. Byl to kostel kapucínů v Marais blízko paláce Soubise.

Když byl oltář připraven, šel to Cléry oznámit králi.

"Dovedete přisluhovat při mši?" zeptal se ho král.

"Doufám, že ano," odpověděl Cléry. "Neumím však odpovědi nazpaměť."

Král mu podal mešní knihu, otevřenou u Introitu.

Pan de Firmont se zatím oblékl do bohoslužebných rouch.

Komorník postavil proti oltáři křeslo a položil před ně velkou podušku. Král ji však dal odnést a sám si šel pro menší žíněný polštář, kterého obyčejně užíval, když se modlil.

Jakmile kněz vstoupil, komisaři, patrně se báli, aby se neposkvrnili stykem s mužem církve, se vrátili do předpokoje.

Bylo šest hodin. Abbé Edgeworth začal sloužit mši.

Král ji vyslechl od začátku do konce na kolenou, v nejzbožnějším usebrání. Po mši přijal tělo Páně, abbé Edgeworth ho ponechal jeho modlitbám a šel do sousedního pokoje odložit mešní roucho.

Král využil toho okamžiku, aby poděkoval Clérymu a rozloučil se s ním. Potom odešel do svého kabinetu, pan de Firmont přišel za ním.

Cléry si sedl na postel a rozplakal se.

V sedm hodin ho král zavolal. Zavedl ho do okenního výklenku a řekl mu:

"Toto pečetítko odevzdáte mému synovi a tento prsten mé ženě . . . Vyřiďte jim, že je těžko opouštím! . . . V tomhle

balíčku jsou vlasy celé naší rodiny. Odevzdejte jej rovněž královně."

"Ale což se s ní už neuvidíte, Sire?" zeptal se Cléry.

Král chviličku váhal, jako by nemohl odolat touze svého srdce, potom však řekl:

"Ne, rozhodně ne . . . Slíbil jsem, že mě dnes ráno uvidí. Ale chci je ušetřit bolesti z tak krutého rozloučení... Cléry, uvidíte-li je opět, řekněte jim, co mě to stálo, než jsem se odhodlal připravit se o jejich poslední objetí . . . "

Setřel si slzy a dodal:

"Cléry, vyřídíte jim mé poslední sbohem, viďte?"

A vrátil se do své pracovničky.

Komisaři viděli, jak král odevzdává Clérymu nějaké předměty. Jeden z nich ho vyzval, aby mu je vydal. Druhý však navrhl, aby si je zatím nechal Cléry u sebe, až jak rozhodne městská rada. S tím návrhem pak všichni souhlasili.

Za čtvrt hodiny vyšel král znovu z kabinetu. Cléry čekal na rozkazy.

"Cléry," požádal král, "zeptejte se, mohu-li dostat nůžky."

A vrátil se do svého kabinetu.

"Může král dostat nůžky?" otázal se Cléry komisařů.

"Nač je potřebuje?"

"Nevím, zeptejte se ho."

Jeden z komisařů vešel do kabinetu. Král klečel na kolenou před panem de Firmont.

"Žádal jste o nůžky," řekl komisař králi, "nač je potřebujete?"

"Chci, aby mi Cléry ustřihl vlasy," odpověděl král.

Úředník se vrátil do poradní síně. Komisaři se radili dlouhou chvíli, nakonec nůžky odepřeli. Úředník to oznámil králi:

"Nebyl bych se nůžek dotkl," řekl král, "a Cléry by mně mohl ustřihnout vlasy za vaši přítomnosti . . . Pokuste se ještě jednou, pane, prosím vás."

Komisař šel znovu do rady, vyložil královu žádost, ale řada setrvala na svém stanovisku.

Jeden z komisařů přistoupil ke Clérymu:

"Myslím, že je čas, aby ses připravil provázet krále na popraviště."

"Ale proč, proboha?" roztřásl se Cléry.

"Ne, ne," prohodil druhý komisař, "tam úplně stačí kat."

Začínalo se rozednívat. Ze všech pařížských čtvrtí se ozýval rachot bubnů. Lomoz a ruch zaléhal do věže tak zlověstně, až Clérymu a abbému de Firmont tuhla krev.

Král, daleko klidnější než oni, chvilku poslouchal, pak řekl věcně:

"To asi svolávají Národní gardu."

Za nějakou chvíli vjely na nádvoří Templu oddíly jízdy. Bylo slyšet dusot koní a povely důstojníků. Král se znovu zaposlouchal, pak prohodil stejně klidně:

"Myslím, že už jdou."

Od sedmi do osmi každou chvíli někdo zaklepal na dveře a pan de Edgeworth se pokaždé zachvěl, když si pomyslil, že to snad už je naposled. Ale Ludvík XVI. pokaždé klidně vstal, šel ke dveřím, pokojně odpověděl každému, kdo ho přišel rušit, a šel si opět sednout k svému zpovědníku.

Pan Edgeworth neviděl, kdo to stojí za dveřmi, ale sem tam zaslechl něco z toho, co se mluvilo. Jednou zaslechl, jak kdosi říká vězni:

"To všechno jste mohl, dokud jste byl králem, ale teďka jste už kmán!"

Král se vrátil s lhostejnou tváří. Poznamenal jen:

"Vidíte, otče, jak ti lidé se mnou jednají . . . Ale musí se to snášet."

Vtom někdo znovu zaklepal na dveře a král šel znovu otevřít. Tentokrát se vrátil s úsměvem:

"Ti lidé vidí všude jen dýky a jed: Špatně mě znají. Zabít se, to by byla slabost. Mysleli by, že nedovedu důstojně zemřít."

Konečně v devět hodin se ozval nový hluk, dveře se hlomozně otevřely a vstoupil Santerre se sedmi nebo osmi členy městské rady a s deseti četníky, které rozestavil do dvou řad.

Král ani nečekal, až zaklepou na dveře kabinetu, a sám vyšel:

"Jdete pro mne?"

"Ano, pane."

"Žádám ještě minutu."

A zavřel za sebou dveře.

"Tentokrát je všemu konec, otče," klekl si před abbého de Firmont. "Dejte mi své poslední požehnání a proste Boha, aby při mně stál až do konce!"

Když mu dal kněz požehnání, král vstal a vešel k úředníkům a k četníkům do své ložnice.

Všichni měli klobouky na hlavách.

"Podejte mi klobouk, Cléry," řekl král.

Cléry uposlechl se slzami v očích.

"Je mezi vámi," otázal se Ludvík XVI., "nějaký člen městské rady? . . . Myslím, že vy, pane."

Muž, k němuž se obrátil, byl opravdu člen městské rady, Jacques Roux, přísežný kněz.

"Co mi chcete?" řekl páter vyklouz.

Král vytáhl z kapsy svou závěť.

"Prosím vás, abyste odevzdal tuto listinu královně . . . mé ženě."

"Nepřišli jsme, abychom přijímali tvé rozkazy," odpověděl Jacques Roux, "ale abychom tě odvedli na popraviště."

Král přijal pokorně urážku. Obrátil se jen k jinému úředníku, panu Gobeauovi:

"A vy, pane, odmítnete rovněž?"

A protože se mu zdálo, že Gobeau je na rozpacích, dodal:

"Je to má závěť, můžete si ji přečíst, dokonce bych si přál, aby ji městská rada znala."

Úředník přijal listinu.

Cléry stál za králem s kabátem. Bál se, jako kdysi komorník Karla I., aby se jeho král nechvěl zimou a lidé si nemysleli, že to je strach. Ale Ludvík XVI. zavrtěl hlavou.

"Ne, ne, Cléry, mně stačí klobouk."

A naposled stiskl věrnému sluhovi ruku. Pak vyzval velitelsky, tak jak to v životě nikdy nedovedl:

"Pojďme, pánové!"

To byla poslední slova, jež pronesl ve svém bytě.

Na schodech potkal vrátného Mathaye, kterého přede dvěma dny zastihl ve svém pokoji, jak se ohřívá u krbu, a dosti příkře ho požádal, aby mu postoupil místo.

"Mathayi," řekl, "předevčírem jsem k vám byl trochu prudký. Nezlobte se na mě."

Mathay se k němu obrátil zády..

Král prošel prvním nádvořím pěšky. Když šel přes dvůr, několikrát se ohlédl, aby dal sbohem své ženě, jediné své lásce; aby dal sbohem sestře, jedinému svému příteli; a aby dal sbohem dětem, jediné své radosti.

U vjezdu do dvora stál zelený fiakr. Dva četníci stáli u otevřených dvířek. Když přišel odsouzenec, jeden z nich vstoupil do vozu první a usedl na přední sedadlo. Pak vstoupil král a pokynul panu Edgeworthovi, aby usedl vedle něho. Druhý četník vstoupil poslední a zavřel dvířka.

Kolovaly tehdy dvě pověsti. Podle jedné z nich byl jeden z obou četníků kněz v přestrojení. Podle druhé měli prý oba četníci rozkaz zavraždit krále při sebemenším pokusu o únos. Ani jedna z těch pověstí není ničím potvrzena.

Ve čtvrt na deset se dal průvod na pochod.

Ještě několik slov o královně, madam Alžbětě a obou dětech, s nimiž se král rozloučil jen pohledem do oken.

Včera večer, po onom shledání, tak sladkém a tak krutém, měla královna sotva dost sil,. aby svlékla a uložila dauphina. Sama se vrhla na lože oblečená. Po celou tu dlouhou zimní noc slyšely madam Alžběta a madam Royale, jak se třese zimou a bolestí. Ve čtvrt na sedm se otevřely dveře v prvním poschodí a kdosi přišel pro mešní knihu.

Od té chvíle celá královská rodina čekala, že podle včerejšího králova slibu pro ni přijdou a dovedou ji dolů. Ale čas míjel. Královna a princezny slyšely lomoz a hluk, při němž se komorník a kněz třásli a král zůstával klidný. Slyšely, jak se otvírají a zavírají dveře. Slyšely, jak řve lůza, když se objevil král: Konečně slyšely, jak se vzdaluje koňský dusot a rachot děl.

Tu královna klesla na židli a zašeptala:

"Odjel a ani se s námi nerozloučil!"

Madam Alžběta a madam Royale před ní poklekly.

Tak se rozprchly všechny naděje, jedna za druhou. Nejprve doufaly, že král bude odsouzen do vyhnanství nebo do vězení, pak v odklad trestu smrti, teď už mohly jen doufat, že na poslední cestě dojde k pokusu krále osvobodit. I tato naděje se měla brzo rozprchnout!

"Bože můj, Bože můj!" vykřikla královna.

A tím posledním výkřikem ubohá žena vyčerpala poslední zbytek svých sil . . .

Vůz s odsouzencem zatím dojel na bulvár. Ulice byly téměř pusté, krámy vesměs zavřeny. Nikdo nestál ve dveřích, nikdo nebyl v oknech.

Městská rada zakázala zvláštním výnosem všem občanům, kteří nebyli členy ozbrojených milic, pohybovat se na ulicích, které ústily na bulvár, nebo se ukazovat v oknech, až půjde průvod kolem.

Pod nízkým zamlženým nebem nebylo ostatně vidět nic než les pik, mezi nimiž se jen tu a tam leskl bajonet. Před vozem postupovala jízda a před jízdou zástup bubeníků.

Král by byl rád rozmlouval se svým zpovědníkem, ale pro velký hluk nemohl. Abbé de Firmont mu půjčil svůj breviář. Zabral se do něho.

U brány Saint-Denis zvedl král hlavu, neboť se mu zdálo, že slyší nějaký zvláštní křik.

A opravdu z ulice Beauregard vyrazil hlouček mladých mužů s šavlemi v ruce, vedený baronem de Batz. Volali:

"Za námi, kdo chce zachránit krále!"

Nikdo se k ním však nepřidal. Hlouček ztracených dětí království viděl, že se nedá nik dělat, využil tedy aspoň zmatku a ztratil se ve spleti uliček kolen saint-deniské brány.

To byla ona příhoda, jež vyrušila krále z modliteb. Byla však tak bezvýznamná, že se vůz ani nezastavil. Když se zastavil po dvou hodinách a desíti minutách jízdy, byl již u cíle.

Jakmile král zpozoroval, že se vůz zastavil, nachýlil se ke knězi a řekl:

"Jsme na místě, pane, nemýlím-li se."

Pan de Firmont mlčel.

Vtom jeden ze tří bratři Sansonů, pařížských katů, otevřel dvířka.

Král položil abbému de Firmont ruku na koleno a řekl velitelsky:

"Pánové, svěřuji vám zde tohoto pána . . . Dbejte, aby se na něm po mé smrti nikdo nedopustil bezpráví. Dávám vám ho na starost."

Zatím přistoupili druzí dva kati.

"Ano, ano," odpověděl jeden z nich, "dáme na něho pozor, můžete se spolehnout."

Ludvík vystoupil z vozu.

Katovi pacholci ho obstoupili a chtěli mu svléci kabát. Král však jen mávl rukou a začal se svlékat sám:

Okamžik stál král opuštěn v kruhu, jenž se kolem něho utvořil, odhodil klobouk na zem, svlékl si kabát, rozvázal vázanku. Tu však k němu přistoupili kati.

Jeden z nich držel v ruce provaz.

"Co chcete?" otázal se král.

"Spoutat vás," odpověděl kat, jenž držel provaz.

"To nikdy nedovolím," vykřikl král, "nenechám na sebe sáhnout . . . Dělejte, co vám poručili, ale nesvážete mě, nikdy, nikdy!"

Popravčí začali křičet. Hrozilo, že dojde k nedůstojné rvačce, jež poskvrní poslední okamžiky, když tu jeden ze tři bratří Sansonů, zřejmě dojat, ale přece jen donucen vykonat tu strašnou povinnost, řekl uctivě:

" Sire, snad aspoň tímhle kapesníkem . . ."

Král se podíval na zpovědníka.

Abbé de Firmont se vzchopil a řekl:

"Sire, bude to tím větší zásluha."

Král zvedl oči k nebi s nevýslovně bolestným výrazem.

"Jenom příklad našeho Vykupitele mě může přimět, abych se podrobil takové potupě!"

Natáhl ke katům ruce.

"Dělejte si, co chcete."

Schody vedoucí na popraviště byly vysoké a kluzké. Král po nich stoupal podpírán knězem. Abbé cítil, jak se král těžce opírá o jeho rámě, obával se, aby v posledním okamžiku neomdlel. Ale když došli nahoru, král se vyprostil zpovědníkovi z rukou a pevným krokem zamířil na druhý konec lešení.

Byl velmi rudý v obličeji a nikdy se nezdál tak živý a vzrušený.

Bubenici bubnovali. Podíval se na ně a vynutil si ticho. Pak zvolal mocným hlasem:

"Umírám nevinen, nedopustil jsem se ničeho, co se mi klade za vinu. Odpouštím svým vrahům a prosím Boha, aby krev, kterou prolijete, nepadla na Francii."

"Bubnujte, bubeníci," ozval se vzrušený hlas. Dlouho se tvrdilo, že to byl hlas Santerrův, byl to však hlas pana de Beaufranchet, hraběte d'Oyat, nemanželského syna Ludvíka XV. a kurtizány Morphisy. Byl to tedy vlastně strýc odsouzeného.

Bubny zavířily. Král dupl.

"Mlčte!" rozkřikl se, "chci ještě mluvit."

Ale bubeníci nepřestali bubnovat.

"Konejte svou povinnost!" řvali na katy muži s píkami, obklopující popraviště.

Popravčí se vrhli na krále, jenž se zvolna vracel ke gilotině, dívaje se na šikmo seříznuté železo, jehož nákres před rokem sám udělal.

Pak jeho pohled utkvěl na knězi, jenž se na kolenou modlil na pokraji lešení.

Za oběma trámy gilotiny nastal zmatený pohyb. Houpačka se zakývala, hlava odsouzencova se objevila v zlověstném otvoru, zableskla se sekyra, ozvala se temná rána a vytryskl široký proud krve.

Tu jeden z popravčích zvedl hlavu a ukázal ji davu, skrápěje okraj lešení královskou krví.

Muži s píkami zařvali radostí, vrhli se k popravišti, smáčeli si v krvi hadříky a kapesníky, nabodnuté na šavlích a na píkách. Pak se dali do řevu "Ať žije republika!"

Ale ten výkřik, při němž se dříve lidé chvěli radostí, zanikl tentokrát bez ozvěny. Republika měla na čele skvrnu, kterou nikdo nevymaže. Spáchala, jak to později řekl prohnaný politik, něco, co je v politice horší než zločin: spáchala chybu.

Paříž byla ohromena. Vyskytly se případy čirého zoufalství. Jakási žena se vrhla do Seiny, jeden vlásenkář si podřízl hrdlo, jeden knihkupec zešílel a nějaký bývalý důstojník zemřel raněn mrtvicí.

Konečně při příští schůzi Konventu byl doručen předsedovi jakýsi dopis. V dopise žádal neznámý muž, aby mu vydali tělo Ludvíka XVI. Chtěl je pohřbít vedle svého otce.

Zůstaly královo tělo a hlava. Slyšme, co se s nimi stalo.

Neznáme hrůznější líčení, než je text protokolu o pohřbu. Zde je, jak byl sepsán ještě téhož dne.

Protokol o pohřbu Ludvíka Capeta.

Dne 21. ledna 1793, roku 11. Francouzské republiky, my podepsaní, zástupci pařížského departementu, zplnomocnění generální radou departementu na základě výnosů prozatímní vlády Francouzské republiky, odebrali jsme se v devět hodin ráno do bytu občana Ricava, faráře u svaté Magdalény. Naleznuvše jej doma, tázali jsme se ho, postaral-li se o pohřbení Ludvíka Capeta ve smyslu nařízení vydaného předešlého dne výkonnou radou a departementem. Odpověděl nám, že vykonal dopodrobna, co mu bylo nařízeno výkonnou radou a departementem, a že je vše připraveno.

Odtud pak, provázeni občany Renardem a Damoreauem, kaplany farnosti svaté Magdalény; jímž občan farář uložil vykonat výkrop ostatků Ludvíka Capeta, odebrali jsme se na hřbitov řečeně farnosti do ulice Anjou-Saint-Honoré a tam jsme se přesvědčili, že byly splněny rozkazy tak, jak jsme je předešlého dne oznámili občanu faráři na základě nařízení, které nám uložila provést generální rada departementu.

Krátce nato byla dopravena oddílem pěšího četnictva na hřbitov mrtvola Ludvíka Capeta, kterou. Jsme našli úplnou, se všemi údy, s hlavou oddělenou od těla. Viděli jsme, že vlasy v týle byly přeťaty a že mrtvola byla bez vázanky, bez kabátu a bez střevíců. Jinak měla na sobě košili, paketovou vestu, šedé soukenné kalhoty a pár šedých hedvábných punčoch.

Takto oblečen byl vložen do rakve, po čemž byla tato spuštěna do jámy a ihned zasypána. A to vše bylo zařízeno a

vykonáno v souhlase s rozkazy prozatímní vlády Francouzské republiky. Tento protokol podepsali s námi také občané Ricave, Renard a Damoreau, farář a kaplani od svaté Magdalény.

Leblanc, správce departementu;

Dubois, správce departementu;

Damoreau, Ricave, Renard.

Tak 21. ledna 1793 zemřel a byl pochován král Ludvík XVI.

Bylo mu devětatřicet let, pět měsíců a tři dny. Vládl osmnáct let. Byl vězněn pět měsíců a osm dní.

Jeho poslední přání se nesplnilo a jeho krev padla nejen na Francii, ale na celou Evropu.

59. Cagliostrova rada

Večer onoho hrozného dne, zatímco muži s píkami běhali pustými a osvětlenými ulicemi Paříže - v tom osvětlení byly ulice ještě smutnější a truchlivější -, nosili na hrotech svých zbraní zkrvavené cáry kapesníků a košil a vykřikovali: "Tyran je mrtev! Tohle je tyranova krev!", seděli v prvním patře jednoho domu v ulici Saint-Honoré dva muži, oba pohrouženi v mlčení:

Jeden z nich, v černých šatech, seděl u stolu s hlavou zabořenou do dlaní a ponořen buď v hluboké zadumání, nebo v hluboký zármutek. Druhý, v hrubých venkovských šatech, každou chvíli vyskočil, rozběhl se dlouhými kroky po pokoji, zamračeně, se svraštělým čelem, s rukama složenýma na prsou: Ale pokaždé, když šel kolem stolu, vrhl na svého společníka kradmý, tázavý pohled.

Jak dlouho tak mlčeli? Nedovedeme to říci. Konečně však muže ve venkovských šatech unavilo dlouhé mlčení, zastavil se před černě oděným mužem, upřel na něho pevný pohled a řekl:

"Vy tedy říkáte, občane Gilberte, že jsem vrah, když jsem hlasoval pro královu smrt?"

Muž v černém šatě melancholicky zavrtěl hlavou:

"Ne, Billote, nejste vrah, právě tak jako já nejsem žádný aristokrat. Hlasoval jste podle svého svědomí, já podle svého. Jenže já jsem hlasoval pro život a vy pro smrt. Je to hrozná věc, vzít člověku, co mu žádná lidská moc nemůže vrátit."

"Podle vašeho názoru tedy," rozhorlil se Billot, "je despotismus nedotknutelný. Svoboda je vzpourou a spravedlnost je tady na světě jenom pro krále, tj. pro tyrany? Ale co pak zůstane lidu? Právo sloužit a poslouchat. A to říkáte vy, pane Gilberte!"

"Nic takového neříkám, Billote," zavrtěl hlavou doktor Gilbert.

"Poslyšte, pane Gilberte," řekl Billot, "budu s vámi mluvit s celou bezohledností prostého rozumu a nemám nic proti tomu, abyste mně odpověděl se všemi finesami vašeho ducha. Připouštíte, že utlačený národ má právo zlomit moc církve, omezit práva trůnu nebo jej i odstranit, bojovat za svobodu a osvobodit se?"

"Zajisté."

"Má tedy právo zajistit výsledky svého vítězství?"

"Ano, Billote, má takové právo, o tom není pochyby. Ale nic se nedokáže násilím, vraždou. Vzpomeňte si, co je psáno: Nezabiješ svého bližního!"

"Ale král není můj bližní," ohradil se Billot. "Král je můj nepřítel. Pamatuji se, jak mně nebožka matka četla v bibli, co řekl Samuel Izraelský, když na něm. žádali krále."

"Pamatuji se na to také, Billote. A přece Samuel pomazal Saula a nezabil ho."

"Já vím, jak se s vámi dám do vědy, že jsem ztracen. A proto vám řeknu jenom tohle: měli jsme právo dobýt Bastilu?"

"Měli."

"Měli jsme právo, když král chtěl vzít lidu svobodu rokovat, na ten tanec, co jsme uspořádali v Míčovně?"

"Měli."

"A když chtěl král zastrašit Ústavodárné shromáždění, když uspořádal ten banket tělesných stráží a shromažďoval vojsko ve Versailles, měli jsme právo jít pro krále do Versailles a dovést ho do Paříže?"

"Měli."

"A když se král pokusil o útěk k nepříteli, měli jsme právo zadržet ho ve Varennes?"

"Ano."

"A když král přísahal v roce 1791 na konstituci, ale přesto nepřestal jednat s emigrací a kout pikle s cizinou, měli jsme právo na 20. červen?"

"Ano."

"A když král odmítl schválit zákony odhlasované z vůle lidu, měli jsme právo na to, co jsme udělali 10. srpna, to jest dobýt Tuilerie a sesadit krále?"

"Ano."

"A měli jsme právo, když král, uvězněný v Templu, zůstal symbolem a představitelem spiknutí proti svobodě, měli jsme právo postavit ho před Národní konvent a soudit ho?"

"Ano."

"A jestliže jsme měli právo krále soudit, měli jsme také právo ho odsoudit."

"Ano, do vyhnanství, k vypovězení, k doživotnímu uvěznění, ke všemu, jenom ne k smrti."

"A proč ne k smrti?"

"Protože i když se snad provinil výsledky, neprovinil se úmyslem. Vy ho soudíte ze stanoviska lidu, Billote, král jednal ze stanoviska monarchie. Byl to tyran, jak mu říkáte? Nebyl. Utlačoval lid? Neutlačoval. Byl spoluviníkem aristokracie? Nebyl. Byl nepřítelem svobody? Nebyl."

"Vy ho tedy soudíte ze stanoviska monarchie?"

"Nikoli, kdybych ho byl soudil ze stanoviska monarchie, byl bych hlasoval pro nevinu."

"Cožpak jste pro ni nehlasoval, když jste hlasoval, aby mu byl zachován život?"

"Ano, ale s doživotním uvězněním, Billote. Věřte mi, soudil jsem ho straničtěji, než mi bylo milo. Jsem mužem z lidu, či spíše synem z lidu, a váhy, které jsem držel v ruce, se klonily na stranu lidu. Vy, Billote, jste se na něho díval zdálky, vy jste ho neviděl jako já. Nezáleželo mu mnoho na tom, že je králem, z jedné strany na něho tlačilo Národní shromáždění, kterému se zdálo, že je pořád ještě příliš mocný, z druhé strany ctižádostivá královna, z třetí strany pokořená šlechta, strachující se o poslední výsady, potom nesmiřitelní kněží, dále sobecká emigrace a konečně jeho bratři, kteří se rozběhli do celého světa burcovat jeho jménem nepřátele revoluce . . . Řekl jste, Billote, že král nebyl váš bližní, že to byl váš nepřítel. Nuže, váš nepřítel byl přemožen a přemožený nepřítel se nezabíjí. Chladnokrevná vražda není soud, je to pomsta. Dejte si pozor, dejte si pozor! Dali jste monarchii mučedníka, spravedlnost jste zaměnili za odvetu. Přehnali jste to, udělali jste příliš mnoho, a tím jste neudělali dost. Karel I. byl popraven a Karel II. se stal králem. Jakub II. byl poslán do vyhnanství a jeho synové tam zemřeli. Člověk se dá rád strhnout citem, Billote, a my jsme si znepřátelili na padesát, snad na sto let onu ohromnou část lidstva, která soudí revoluce srdcem. Ach, věřte mi, příteli, právě republikáni by měli nejvíce želet krve Ludvíka XVI. Ta krev padne na ně a bude je stát republiku."

"Máš pravdu, Gilberte," ozval se hlas ode dveří.

Oba muži sebou trhli. Pak zvolali takřka zároveň:

"Cagliostro!"

"Ano, máš pravdu," ozval se hrabě znovu. "Ale je něco pravdy i na tom, co říká Billot."

"Bohužel," odpověděl Gilbert, "v tom je právě neštěstí, že každá věc, o kterou se přeme, má dvojí tvář a že každý, kdo se na ni dívá jen z jedné strany, může říci: já mám pravdu."

"Ale mohl by si také říci, že se mýlí," řekl Cagliostro.

"A co vy si myslíte, mistře?" otázal se Gilbert.

"Ano, co vy si myslíte?" přidal se k němu Billot.

"Vy jste soudili obžalovaného," řekl Cagliostro, "já budu soudit soud. Kdybyste byli odsoudili krále, měli byste pravdu. Odsoudili jste však člověka, a tím jste na omylu."

"Nerozumím," řekl Billot.

"Tuším, co chcete říci," řekl Gilbert.

"Král měl být zabit," rozhovořil se Cagliostro, "když byl ve Versailles nebo v Tuileriích, když ho lid neznal, když byl za španělskou stěnou dvořanů a za hradbou Švýcarů. Měl být zabit sedmého října nebo jedenáctého srpna. Sedmého října a jedenáctého srpna to byl v očích lidu tyran. Pak ho nechali pět měsíců v Templu, kde se stýkal s kdekým, jedl před kdekým, před očima houfu lidí spal, kamarádil se s dělníky, s obchodníky. Zdánlivé ponížení ho pozvedlo k důstojnosti člověka, mělo se s ním tedy jednat jako s člověkem, to jest poslat ho do vyhnanství nebo uvěznit."

"Vám jsem nerozuměl," řekl Billot Gilbertovi, "a tady občanu Cagliostrovi rozumím."

"Nu ovšem, a těch pět měsíců stačilo, aby všichni lidé, všichni, kdo se tam motali a kdo ho střežili, viděli, co je na něm dojemného, nevinného, úctyhodného. Ukázali nám ho jako dobrého manžela, dobrého otce, dobrého člověka. Ti hlupáci! Myslel jsem, že jsou chytřejší, Gilberte! Změnili ho skrznaskrz, úplně ho předělali. Jako když sochař pere do mramoru a nakonec stálými údery dláta vyteše sochu, tak i oni vytrvale bili do té všední, vulgární, ani takové, ani makové osoby, cele oddané osobnímu pohodlí, zbožné ne jako osvícený duch, ale jako svíčková bába, a nakonec vytesali z té těžkopádné povahy sochu odvahy, trpělivosti a vznešené odevzdanosti. A tuto sochu postavili na podstavec bolesti. Povznesli ho, vyvýšili, posvětili. A nakonec," rozchechtal se Cagliostro, "dosáhli i toho, že se do něho zamilovala vlastní žena! Můj milý Gilberte, není to k popukání, byl by někdo řekl 14. července, 5. a 6. října, 10, srpna, že královna bude svého muže milovat?"

"Ach," zašeptal Billot, "kdybych to byl tušil!"

"Co byste byl udělal, Billote?" otázal se Gilbert.

"Co bych byl udělal? Byl bych ho zabil 14. července, 5. a 6. října nebo 10. srpna. Vždyť jsem byl od něho pár kroků."

"Ano," pokrčil rameny Cagliostro, "ale neudělal jste to. Vy, Billote jste hlasoval pro smrt, vy, Gilberte, pro život. Nuže, chcete teď poslechnout mou radu? Vy. Gilberte, jste se nechal zvolit do Konventu jen proto, abyste mohl splnit povinnost. Vy, Billote, jste se chtěl pomstít. Jeden z vás splnil povinnost, druhý se pomstil. Teď už vás tady není třeba. Odjeďte!"

Oba muži se udiveně podívali na Cagliostra.

"Ano, odjeďte," pokračoval hrabě. "Ani jeden, ani druhý nemáte smysl pro politiku, nejste politický straník. Oba se necháte unášet citem. Teď, když je král mrtev, pustí se všichni do sebe a budou se navzájem ničit. Kdo podlehne první? Nevím, ale vím, že jeden po druhém podlehnou všichni. A tak zítra, Gilberte, budou vaši shovívavost pokládat za zločin, a pozítří, možná ještě dřív, budou pokládat za zločin, Billote, že jste byl tvrdý a neúprosný. Věřte mi, všichni se pustí do sebe, z nenávisti, ze strachu, z pomstychtivosti, z fanatismu, málokdo zůstane čistý. Jedni se potřísní blátem, druzí krvi. Odjeďte, přátelé, odjeďte!"

"Ale Francie?" řekl Gilbert.

"Ale Francie?" opakoval Billot.

"Francie je pro tuto chvíli zachráněna," řekl Cagliostro. "Vnější nepřítel je poražen, vnitřní nepřítel je mrtev. Nechť si je popraviště z jedenadvacátého ledna pro budoucnost sebenebezpečnější, v přítomnosti má nesporně velkou moc. Je to moc, jež vyplývá z rozhodnutí, které nelze zvrátit. Spálili za sebou mosty, nemohou zpátky. Poprava Ludvíka XVI. vydává Francii napospas pomstě králů a dává republice křečovitou a zoufalou sílu národů odsouzených k smrti. Podívejte se na staré Athény a na nové Holandsko! Smlouvání, vyjednávání, nerozhodnost - to všechno šlo dnes ráno k čertu. Revoluce drží v jedné ruce sekeru, v druhé trojbarevný prapor. Odjeďte klidně. Dříve než odloží sekyru, bude aristokracie postínána. Dříve než odloží trojbarevný prapor, bude Evropa přemožena. Odjeďte, přátelé, odjeďte!"

"Ach," řekl Gilbert, "Bůh je můj svědek, že nemám strach o Francii, je-li budoucnost taková, jak ji prorokujete. Ale kam se podějeme?"

"Ty nevděčníku," usmál se Cagliostro, "cožpak jsi zapomněl na svou druhou vlast, na Ameriku? Cožpak jsi zapomněl na nesmírná jezera, pralesy a prérie, širé jako oceán? Cožpak si nepotřebuješ odpočinout v přírodě po hrozných bouřích ve společnosti?"

"Půjdete se mnou, Billote?" zeptal se Gilbert.

"Odpustíte mi?" udělal Billot krok k Gilbertovi.

Oba muži si padli do náručí.

"Dobře," řekl Gilbert, "pojedeme."

"Kdy?" zeptal se Cagliostro.

"Nu . . . tak za týden."

Cagliostro zavrtěl hlavou. "Odjedete dnes večer."

"Proč dnes večer?"

"Protože já odjíždím zítra."

"A kam odjíždíte?"

"Jednou se to dovíte, přátelé."

"Ale jak odjedeme?"

" Franklin vypluje pozítří do Ameriky."

"A cestovní pasy?"

"Tady jsou."

"A můj syn?"

Cagliostro šel a otevřel dveře.

"Pojďte, Sebastiáne, otec vás volá."

Mladík vstoupil a vrhl se otci do náruče.

"Už nám chybí jen poštovní vůz," řekl Gilbert.

"Můj vůz stojí přede dveřmi," odpověděl Cagliostro.

Gilbert přistoupil k psacímu stolu, kde měli společnou pokladnu - bylo v ní tisíc louisdorů -, a pokynul Billotovi, aby si vzal svou část.

"Máme dost?" zeptal se Billot.

"Máme dost, abychom si koupili kus půdy větší než celá provincie."

Billot se rozpačitě rozhlížel po pokoji.

"Co hledáte, příteli?" zeptal se ho Gilbert.

"Hledám něco, co by mi moc nepomohlo, kdybych to našel, protože neumím psát."

Gilbert se usmát, vzal pero, inkoust a papír.

"Diktujte," řekl.

"Chtěl bych dát Pitouovi sbohem," řekl Billot.

"Vyřídím to za vás."

A Gilbert se dal do psaní. Když dopsal, zeptal se ho Billot:

"Co jste mu napsal?"

Gilbert mu to přečetl:

Drahý Pitou,

Billot, Sebastián a já opouštíme Francii a všichni tři Vás vřele líbáme.

Myslíme, že jako správci Billotova statku se Vám nebude ničeho nedostávat.

Jednou Vám možná napíšeme, abyste se za nimi přijel podívat.

Váš přítel Gilbert.

"To je vše?" zeptal se Billot.

"Ne, ještě je tu douška," řekl Gilbert.

"Jaká?"

Gilbert se podíval nájemci zpříma do tváře a řekl:

Billot vám svěřuje Kateřinu.

Billot se s vděčným výkřikem vrhl Gilbertovi do náruče. Za deset minut nato kočár odvážející Gilberta, Sebastiána a Billota z Paříže hrčel po silnici k Le Havru.

60. Ange Pitou a Kateřina

Asi za rok po králově popravě a po Gilbertově, Sebastiánově a Billotově odjezdu, za krásného a studeného rána oné strašné zimy 1794, stálo asi čtyři sta osob, to jest asi šestina obyvatelstva Villers-Cotterets, na zámeckém náměstí a na dvoře radnice a čekalo, až odtud vyjdou dva novomanželé, které právě oddával náš dávný známý pan de Longpré.

Ti dva novomanželé byli Ange Pitou a Kateřina Billotová.

Ale co všechno se muselo stát, aby se někdejší milenka vikomta de Charny, matka malého Izidora, stala paní Pitouovou!

Každý ty události vyprávěl a vykládal podle svého. Ale ať je vyprávěl a vykládal jakkoli, nebyl tady na náměstí nikdo, kdo by nepěl chválu na Pitouovu oddanost a na Kateřininu moudrost. V jednom se však všichni zvědavci shodli: všichni je litovali.

Ti dva mladí lidé byli možná šťastnější než kdokoli z mužů a žen, co se tam sešli. Ale lidé jsou už takoví, že musí vždycky závidět nebo litovat. Toho dne byli nakloněni k soucitu, a proto litovali.

Vskutku se události, jak je předvídal Cagliostro večer 21. ledna, vyvíjely rychlým tempem a zanechávaly po sobě dlouhou a nesmazatelnou stopu krve.

Dne 1. února 1793 se Národní konvent usnesl vydat za osm set miliónů asignátů, takže úhrnná suma vydaných asignátů dosáhla tři miliardy a jedno sto miliónů.

Dne 28. března 1793 vydal Konvent na Treilhardův návrh dekret, jimž navždy vypověděl emigranty, prohlásil je za občansky mrtvé a zkonfiskoval jejich statky ve prospěch republiky.

Dne 7. listopadu vydal Konvent dekret, kterým uložil výboru pro veřejné vyučování, aby vypracoval návrh, jenž by nahradil katolický kult občanským kultem Rozumu.

Nebudeme mluvit o honičce na girondiny a o jejich popravách. Nebudeme mluvit ani o tom, jak byl popraven vévoda Orleánský, popravena královna, popraven Bailly, popraven Danton, popraven Camille Desmoulins a mnoho jiných. Tyto události měly sice ohlas i ve Villers-Cotterets, ale neměly vliv na osud osob, kterými se ještě musíme zabývat.

Výnos o konfiskaci statků se týkal i Billota a ' Gilberta jako uprchlých emigrantů, a tak i jejich statky byly zkonfiskovány a dány do prodeje. Konfiskaci propadly ovšem i statky hraběte de Charny, zabitého 10. srpna, a hraběnky, zavražděné 2. září.

Kateřina musela tedy opustit statek v Pisseleu, považovaný za znárodněný majetek. Pitou chtěl sice podat Kateřininým jménem odvolání, ale Pitou teď patřil k umírněným, to jest k podezřelým, a moudří lidé mu radili, aby se nestavěl činem ani myšlenkou na odpor vůli vlády lidu.

Kateřina a Pitou se tedy uchýlili do Haramontu. Kateřina se chtěla zprvu jako kdysi utéci do chaty otce Chlodvíka. Když však přišla ke dveřím bývalého hajného vévody Orleánského, položil si hajný významně prst na ústa a zavrtěl hlavou. Dával najevo, že to není možné.

Místo bylo totiž už obsazeno. Zákon, který vypovídal kněze neochotné složit přísahu, už vstoupil v platnost, a protože abbé Fortier, jak se rozumí samo sebou, ani na okamžik nepomyslil na to, že by složil přísahu, byl vypovězen či spíše vypověděl se sám.

Neuznal však za vhodné odejít za hranice a své vyhnanství omezil na to, že opustil faru ve Villers-Cotterets, kde zanechal slečnu Alexandru, aby bděla nad nábytkem, a požádal otce Chlodvíka o útulek. Hajný mu ho ochotně poskytl.

Chata otce Chlodvíka byla, jak si čtenář vzpomene, pouhá jeskyně vyhloubená pod zemí, kde už jedna osoba neměla valné pohodlí. Bylo tedy nemožné dát k abbému Fortierovi ještě Kateřinu Billotovou s malým Izidorkem.

A pak nesmíme zapomenout na nesnášenlivost, s jakou se zachoval abbé Fortier při smrti paní Billotové. Kateřina nebyla dost velká křesťanka, aby faráři odpustila, že odmítl pohřbít její matku, a i kdyby byla tak dobrá křesťanka, byl abbé Fortier příliš velký fanatik, aby odpustil on.

A tak nezbylo než se vzdát úmyslu, aby se nastěhovala do chaty otce Chlodvíka.

Zbývala chalupa tedy Angeliky v Pleux a Pitoův malý domeček v Haramontu.

Na chalupu tety Angeliky nesměla ani pomyslit. Jak revoluce postupovala, byla teta Angelika čím dál tím jedovatější, i když to je sotva k víře, a čím dál tím hubenější, i když to čtenář bude pokládat za nemožné.

Tato duševní a tělesná změna měla svůj původ v tom, že ve Villers-Cotterets zrovna tak jako jinde byly zavřeny kostely do té doby, než výbor pro veřejné vyučování stluče dohromady občanský kult Rozumu.

Kostely byly zavřeny, a tak se ani nepronajímaly židle a hlavní zdroj příjmů tety Angeliky přišel vniveč. Vyschly pramen způsobil, že teta Angelika byla hubenější a jedovatější než kdy dříve.

Dodejme ještě, že mnohokrát slyšela vyprávět, jak Billot s Pitouem dobyli Bastilu. Kdykoli se v Paříži něco strhlo, statkář a Angeličin synovec vždycky byli u toho, a tak byla teta Angelika pevně přesvědčena, že Francouzskou revoluci vedli a zavinili Ange Pitou a Billot a že občané Danton, Marat, Robespierre, a jak se jmenovali všichni ti ostatní, byli jen poslušnými pomocníky těchto dvou hlavních svůdců.

Slečna Alexandra - snadno to pochopíme - jí samozřejmě podporovala v těchto poněkud mylných názorech, a když se rozkřiklo, že Billot hlasoval pro královu smrt, fanatická nenávist obou žen dosáhla vrcholu.

Nebylo ani pomyšlení, že by slečna Kateřina mohla bydlet u tety Angeliky. Zbýval Pitoův malý domek v Haramontu. Dovedete si však představit, co by to bylo za řeči, kdyby ti dva s malým Izidorkem bydlili spolu v jedné světnici? Bylo to ještě nemožnější, než kdyby se byla Kateřina usídlila v chatrči otce Chlodvíka.

Pitou tedy požádal o pohostinství svého přítele Désiré Maniqueta. Ten mu rád poskytl přístřeší a Pitou se všemožně snažil, aby se mu odměnil všelijakými drobnými úsluhami.

Ale to všechno nijak nezajišťovalo Kateřinino postavení. Pitou se choval k mladé matce jako pozorný přítel a něžný bratr. Ale Kateřina cítila, že ji nemá rád ani jako přítel, ani jako bratr.

Malý Izidor to rovněž dobře cítil. Ubohé dítě, které nikdy nepoznalo vlastního otce, mělo rádo Pitoua, jako by bylo mělo rádo vikomta de Charny, a možná ještě víc. Musíme totiž říci, že Pitou zbožňoval matku, ale chlapci byl přímo otrokem. Skoro by se to nechalo vysvětlit tak, jako by obratný stratég pochopil, že je jen jeden způsob, jak si získat Kateřinino srdce: získat si totiž srdce malého Izidorka.

Pospěšme si však říci, že žádný takový nízký výpočet nezkalil čistý cit upřímného Pitoua. Pitou zůstal takový, jak jsme ho znali, to jest prostoduchý a upřímný jinoch z prvních kapitol naší knihy, a stala-li se s ním nějaká změna, tedy jen ta, že čím byl starší, tím byl ještě oddanější a poctivější.

Všechny ty vlastnosti dojímaly Kateřinu k slzám. Cítila, že ji Pitou miluje horoucně, že ji zbožňuje, a nejednou si řekla, že by měla odměnit tak velkou lásku, tak upřímnou oddanost něžnějším citem, než je pouhé přátelství.

Myslela na to čím dál tím víc, přemítala o tom, že kromě Pitoua nemá nikoho na světě, že je sama samotinká, uvědomovala si, že. její ubohé dítě by nemělo na světě nikoho, kdyby se s ní něco stalo - zase až na Pitoua -, a tak se konečně rozhodla dát Pitouovi jedinou odměnu, kterou mu mohla dát, totiž samu sebe.

Její velká láska, ten zářivý a vonný květ mládí, byla ostatně na nebesích!

Trvalo ovšem více než půl roku, než si Kateřina zvykla na tu myšlenku, pořád ji ještě skrývala v srdci.

Za těch šest měsíců nepřišlo Pitouovi na mysl, že by v Kateřininých citech mohl nastat takový obrat, ačkoli si mohl všimnout, že každý den ho Kateřina vítá sladším úsměvem a večer že se s ním loučí něžnějším stiskem ruky.

Poněvadž však Pitou nedělal nic pro nějakou odměnu, jeho oddanost a láska ke Kateřině stále rostly, i když si nevšiml, jak se den ze dne mění Kateřininy city k němu. Byl jen čím dál tím oddanější, čím dál tím zamilovanější.

A tak by to bylo jistě zůstalo až do Kateřininy nebo Pitouovy smrti, i kdyby se byl Pitou dožil požehnaného věku jako Filemon a Kateřina jako Baucis; hrdinný kapitán haramontské Národní gardy by se byl určitě nevyjádřil.

Bylo tedy na Kateřině, aby promluvila první, jak to ostatně udělá každá dívka a každá žena.

Jednou večer, místo aby mu podala ruku, nastavila mu čelo.

Pitou si myslil, že to Kateřina udělala z roztržitosti. Byl příliš poctivý, aby něčeho takového využitkoval. Couvl o krok.

Ale Kateřina nepustila jeho ruku. Přitáhla ho k sobě a nastavila mu nikoli čelo, ale tvář.

Pitou byl v ještě větších rozpacích. Malý Izidor pozoroval celý ten výjev a najednou řekl:

"Ale dej přece mamince Kateřině pusinku, papa Pitou!"

"Ach pane Bože," šeptal Pitou a zbledl, jako by to byla jeho poslední hodinka.

A přitiskl chladné a chvějící se rty na Kateřininu tvář.

Tu Kateřina vzala dítě a vložila je Pitouovi do náručí:

"Dávám vám dítě, Pitou, chcete si s ním vzít i matku?"

Pitouovi se zatočila hlava, zavřel oči, klesl na židli, přitiskl dítě k sobě a zvolal s onou jemností srdce, kterou jen srdce dovede ocenit:

"Ach, pane Izidore, ach, můj drahý pane Izidore, jak vás mám rád!"

Izidor říkal Pitouovi papa Pitou. Ale Pitou říkal synu vikomta de Charny pane Izidore.

A protože cítil, že Kateřina ho má ráda především z lásky k svému chlapci, neřekl Kateřině: ach, já vás mám rád, slečno Kateřino, nýbrž řekl Izidorovi: ach, jak vás mám rád, pane Izidore.

Když se tedy ukázalo, že Pitou má rád Izidora ještě víc než Kateřinu, začalo se mluvit o svatbě. Pitou řekl Kateřině:

"Nechci na vás spěchat, slečno Kateřino. Určete si sama, kdy budeme mít svatbu. Ale chcete-li, abych byl hrozně šťastný, neodkládejte to dlouho."

Kateřina se rozhodla, že se vezmou za měsíc.

Za tři neděle šel Pitou v parádní uniformě uctivě navštívit tetu Angeliku, aby jí oznámil, že se hodlá oženit se slečnou Kateřinou Billotovou. Teta Angelika ho viděla už zdálky a zavřela dveře.

Pitou přesto došel až k nehostinným dveřím a tiše na ně zaklepal.

"Kdo je?" zeptala se teta Angelika co možná nejdrsnějším hlasem.

"Já, váš synovec, teto Angeliko."

"Jdi si svou cestou, královrahu!" vyštěkla stará panna.

"Tetičko," nedal se odbýt Pitou, "přišel jsem vám oznámit novinu, která vám jistě bude příjemná. Jsem šťastný jako ještě nikdy."

"Jakou novinu, ty jakobíne?"

"Otevřte mi, povím vám ji."

"Řekni to skrze dveře. Neotvírám takovému neznabohovi, jako jsi ty."

"Je to vaše poslední slovo, tetičko?"

"Poslední slovo."

"Tetičko, já se žením."

Dveře se otevřely, jako by švihl kouzelným proutkem.

"A s kým, ty nešťastníku?" ptala se teta Angelika.

"Se slečnou Kateřinou Billotovou."

"Ach, ty loupežníku, ach, ty ničemo, ach, ty bezbožníku!" vykřikla teta Angelika. "On se žení s padlou holkou a ještě k tomu nemá ani groš! . . . Táhni od mých dveří, ubožáku, buď proklet!"

A teta Angelika vztáhla vznešeně své žluté a suché ruce proti synovci.

"Tetičko," řekl Pitou, "dobře víte, že jsem příliš zvyklý na vaše proklínání, abych si z něho dělal těžkou hlavu. Bylo mou povinností oznámit vám, že se žením. Pověděl jsem vám to a zdvořilosti je učiněno zadost. Buďte zdráva, teto Angeliko!"

Pitou přiložil po vojensku ruku k třírohému klobouku, vysekl tetě Angelice poklonu a otočil se k ní zády.

61. I lakomec musí zemřít

Pitou musel oznámit, že se hodlá oženit, panu de Longpré, který bydlel v ulici de l'Ormet. Pan de Longpré, méně zaujatý proti Billotově rodině než teta Angelika, blahopřál Pitouovi k dobrému skutku.

Pitou poslouchal celý udivený, nemohl pochopit, že by byl udělal nějaký dobrý skutek. Dohodl se s panem de Longpré, že ho příští sobotu oddá s Kateřinou Billotovou.

Nazítří, v neděli, měl být prodán v dražbě Billotův statek a zámek v Boursonnes.

Statek byl odhadnut na čtyřikrát sto tisíc franků a zámek v Boursonnes na šest set tisíc franků v asignátech. Asignáty začaly tenkrát úžasně klesat v ceně. Louisdor měl cenu devět set dvacet franků v asignátech.

Ale nikdo už neměl louisdory.

Pitou utíkal, aby Kateřině co nejdřív oznámil dobrou novinu. Sjednal svatbu o dva dny dříve, než se dohodli, a teď měl strach, že se Kateřina bude zlobit.

Ale Kateřina se nezlobila a Pitou byl jako v nebi.

Kateřina si jenom přála, aby Pitou ještě jednou navštívil tetu Angeliku, oznámil jí, kdy bude svatba, a pozval ji na svatbu. Teta Angelika byla přece jen jediná Pitouova příbuzná, a ačkoli to nebyla příbuzná zrovna roztomilá, přece jen se slušelo, aby ji pozvali.

Pitou se tedy vydal ve čtvrtek ráno do Villers-Cotterets, aby podruhé navštívil tetu.

Když docházel k domku, odbíjelo na villers-cotteretské věži právě devět hodin.

Teta Angelika tentokrát nestála ve dveřích. Dveře byly zavřeny, jako by byla tušila, že ji chce Pitou poctít návštěvou.

Pitou si pomyslil, že teta. šla někam do města, a, měl z toho velkou radost. Návštěvu vykonal, a napíše-li tetě velmi vlídný a uctivý dopis, ušetří si řeč, kterou si pro tetu přichystal.

Ale protože byl Pitou svědomitý mladík, zaklepal přece jen na dveře, a když nikdo na zaklepání neodpověděl, začal volat. Objevila se však jenom sousedka.

"Nevíte, matko Fagotová," zeptal se Pitou, "jestli teta někam nešla?"

"Copak vám neodpovídá?" zeptala se matka Fagotová.

"Slyšíte, že ne. Asi není doma."

Matka Fagotová zavrtěla hlavou.

"To bych ji viděla vycházet," řekla, "máme přece dveře rovnou naproti, a stane se málokdy, aby si k nám ráno nepřišla pro trochu teplého popela do dřeváků. Tím se ta dobrá ženská hřeje celý den, viďte, sousede Farolete?"

Ta otázka platila sousedovi, který se rovněž přišoural.

"Co povídáte, paní Fagotová?"

"Povídám, že teta Angelika ještě nevyšla z domu. Viděl jste ji snad vy?"

"Ne, já bych řekl, že je ještě doma. Kdyby už byla vstala a odešla, otevřela by přece okenice."

"Podívejme se, to je pravda," kroutil hlavou Pitou.

"Snad se nakonec chudince tetě něco nestalo?"

"Jednomu se každou chvíli může něco stát," řekla rozšafně matka Fagotová.

"Už to tak vypadá," kývl hlavou pan Farolet.

"Na mou duši," řekl Pitou, "moc milá na mě zrovna nebyla, ale přece jen by mně bylo líto, kdyby se jí mělo něco stát . . . "

"No tak se na to podíváme," navrhl třetí soused, "ať někdo skočí pro zámečníka, pro pana Rigolota."

"Kvůli tomu nemusíme posílat pro pana Rigolota," řekl Pitou, "vždycky jsem otvíral dveře nožem."

"Tak je zas otevři, chlapče," řekl pan Farolet, "dosvědčíme ti, že jsi je neotevřel se zlým úmyslem."

Už tam bylo půl tuctu lidí, které přivábila zvědavost. Pitou vytáhl nůž a pustil se do dveří s takovou obratností, že mohl každý poznat, jak často si takhle pomáhal, dokud byl ještě chlapec. Snadno vyrazil závoru ze skoby.

Dveře se otevřely. Ve světnici byla úplná tma.

Ale jak otevřeli dveře, vniklo do světnice trochu světla, smutného bledého světla pošmourného zimního rána. A vtom světle rázem zahlédli, že teta Angelika leží v posteli.

Pitou dvakrát zavolal:

"Teto Angeliko! Teto Angeliko!"

Stará panna ležela bez hnutí a neodpověděla.

Pitou přistoupil k posteli a dotkl se těla.

"Oho," řekl, "je studená a strnulá."

Otevřeli okno. Teta Angelika byla mrtvá.

"Tohle je neštěstí," řekl Pitou.

"Jaképak neštěstí," mínil otec Farolet. "Moc ráda tě neměla, chlapče, ta tvá teta Angelika!"

"Měla, neměla," odpověděl Pitou, "ale já jsem ji měl rád."

Dvě velké slzy skanuly upřímnému mladíkovi na tváře a Pitou klesl před lůžkem na kolena.

"Jestli vám můžeme něčím posloužit, pane Pitou," nabídla se matka Fagotová, "jen si řekněte, rádi vám pomůžeme . . . Jsme přece sousedi."

"Děkuju, matko Fagotová. Je doma váš chlapec?"

"Je. Hej, Fagotine," zavolala ta dobrá žena.

Čtrnáctiletý chlapec se objevil na prahu.

"Tady jsem, maminko."

"Řekněte mu," poprosil Pitou, "ať utíká do Haramontu a řekne Kateřině, ať se neleká, ale že teta Angelika umřela. Chudák tetička! . . . "

Pitou si znovu utřel slzy.

"A že jsem proto musel zůstat ve Villers-Cotterets."

"Slyšel jsi, Fagotine?" zeptala se matka Fagotová.

"Slyšel."

"Tak utíkej."

"Vezmi to ulicí de Soissons," dodal rozšafný Farolet, "a vyřiď panu Raynalovi, aby sem přišel, že teta Angelika umřela."

Chlapec vzal nohy na ramena a pádil do ulice de Soissons, což je pokračování ulice du Pleux.

Mezitím se už začali sbíhat lidé a zakrátko bylo před chalupou tety Angeliky nějakých sto osob. Kdekdo vykládal své mínění. Jedni říkali, že ji ranila mrtvice, druzí, že umřela na kornatění tepen, a konečně někteří hádali, ze to asi bude sešlost věkem. Všichni si však šeptali:

"Nebude-li Pitou nešika, najde někde v almaře, ve starém hrnci, v slamníku nebo v punčoše hezkých pár grošů."

Konečně přišel pan Raynal. Pan Raynal přistoupil k loži, prohlédl mrtvou, položil jí ruku na hruď a na život a prohlásil k velkému údivu všech shromážděných, že teta Angelika zemřela zimou a pravděpodobně také hladem.

Pitouovi znovu vstoupily slzy do očí.

"Ach, má milá tetičko," hořekoval, "a já jsem myslel, kdovíjak nejste bohatá. Já nevděčník, proč jsem vás opustil. Ach, kdybych to byl věděl! To není možné, pane Raynale, to není možné!"

"Podívejte se do truhly a uvidíte, jestli tam najdete nějaký chleba. Podívejte se do dřevníku a uvidíte, jestli tam bude nějaké dříví. Vždycky jsem té mamonářce předpovídal, že takhle zajde."

Podívali se do dřevníku, nebyla tam ani tříska. Podívali se do truhlice na chleba, nebyl tam ani drobek.

"Ach, že to neřekla," bědoval Pitou, "byl bych jí došel na dříví, aby měla čím topit, byl bych ji chytil nějakého toho ušáčka, aby měla co k jídlu. A vy jste mi to také mohli říci," obrátil se vyčítavě na sousedy, "proč jste mi neřekli, že nemá co jíst?"

"Milý pane Pitou," řekl Farolet, "neřekli jsme vám to proto, že jsme si mysleli, že na tom není tak zle, jak se dělá."

Pan Raynal přikryl tetě Angelice hlavu a zamířil ke dveřím. Pitou běžel za ním.

"Vy už jdete, pane Raynale?"

Doktor Raynal pokrčil rameny.

"A co bych tady dělal?"

"Bože můj, Bože můj," naříkal Pitou, "a umřela hladem a zimou."

Pan Raynal vzal mladíka za rukáv.

"Mládenče, radím ti, abys všechno dobře prohledal. Rozumíš?"

"Ale pane Raynale, vždyť jste sám řekl, že umřela hladem a zimou."

"Byli takoví lakomci," řekl pan Raynal, "že umřeli hladem a zimou, a leželi přitom na pytli plném peněz."

Pak si položil prst na ústa a řekl:

"Nikomu ani slovo!"

62. Lenoška tety Angeliky

Pitou by byl jistě trochu přemýšlel o tom, co mu řekl doktor Raynal, ale v té chvíli zahlédl Kateřinu, jak sem utíká s dítětem v náručí.

Od té chvíle, co se rozkřiklo, že teta Angelika patrně zemřela zimou a hladem, horlivost sousedů prokázat jí poslední službu poněkud ochabla.

Kateřina tedy přišla v pravý čas. Prohlásila, že jí jako Pitouově snoubence přísluší, aby tetě Angelice prokázala poslední službu. Prokázala ji tuto službu stejně uctivě, jako ji prokazovala vlastní matce.

Pitou šel zatím obstarat pohřeb, který musel být pozítří, neboť teta Angelika zemřela náhle a mohla být tedy pochována až třetího dne. Bylo třeba obstarat pohřeb u starosty, u truhláře a u hrobníka, protože náboženské obřady se tenkrát nesměly konat ani na pohřbech, ani na svatbách.

"Můj milý," řekla Kateřina Pitouovi, když bral klobouk do ruky, "neměli bychom odložit svatbu o jeden nebo o dva dny?"

"Jak chceš, Kateřino," řekl Pitou.

"Nebylo by to trochu divné, kdybychom měli svatbu stejný den, kdy pochováváš svou tetu?"

Pitou mlčky přikývl.

"Poraď se o tom s panem Longpré a udělej, co ti řekne."

"Dobrá, Kateřino."

"A potom by nám třeba nepřineslo štěstí, kdybychom měli jeden den svatbu a pohřeb."

"Ach, jakmile budu tvým mužem, netkne se mě žádné neštěstí," řekl Pitou.

"Milý Pitou," navrhla Kateřina, "odložme to na pondělek . . . Vidíš přece, že dbám jak tvého přání, tak i toho, abychom zachovali dobrý mrav."

"Ach, Kateřino, dva dny, to je hrozně dlouhá doba!"

"Ale Pitou," zasmála se Kateřina, "vždyť jsi čekal pět let!"

"Za osmačtyřicet hodin se toho může stát . . . "

"Rozhodně se nestane, milý Pitou, že bych tě přestala mít ráda, a protože to je jediná věc, jak říkáš, na které ti záleží . . . "

"Jediná, Kateřino!"

"Izidorku . . . "

"Copak, maminko?"

"Řekni tatínkovi Pitouovi: Neboj se, papa Pitou, maminka tě má ráda a bude tě mít vždycky ráda."

Chlapeček to svým sladkým hláskem opakoval.

Teď už Pitou nic nenamítal a odebral se k panu de Longpré. Zařídil svatbu i pohřeb a všecko zaplatil.

Z peněz, které mu ještě zbyly, koupil trochu dříví a živobytí na dva dny.

Byl nejvyšší čas, že donesl dříví. Do chatrného domečku v ulici Pleux fičelo všemi děrami a člověk chápal, že tady je možné zmrznout.

Když se Pitou vrátil, byla Kateřina celá zkřehlá. Podle jejího přání odložili svatbu na pondělí.

Pitou hned rozdělal ohromný oheň v krbu, ale ledový vítr se dál točil po světnici a Pitou si říkal, že teta Angelika by v té ledárně určitě zmrzla, kdyby byla nezemřela hlady.

Konečně nadešel den pohřbu. Pohřební průvod netrval dlouho, protože domek tety Angeliky byl hned vedle hřbitova. Celá čtvrť le Pleux a hodně lidí z města doprovázelo nebožku na její poslední cestě. Na venkově chodí ženy

rády na pohřby. Pitou s Kateřinou vedli pohřební průvod. Když byly skončeny smuteční obřady, poděkoval Pitou účastníkům pohřbu jménem nebožčiným i sám za sebe. A když pokropili nebožčin hrob trochou svěcené vody, chodil jeden po druhém, jak bylo zvykem, a podával Pitouovi ruku.

Nakonec zůstal Pitou u hrobu sám. Ohlédl se po Kateřině, ale Kateřina tu nebyla. Klečela s malým Izidorem u hrobu, na jehož čtyřech rozích stály cypřiše. Byl to hrob matky Billotové.

Ty čtyři cypřiše Pitou sám našel v lese a přesadil je na hřbitov.

Pitou nechtěl rušit Kateřinu v modlitbách. Pomyslil si však, že Kateřina tady hodně promrzne, a rozběhl se domů, aby ve světnici pořádně zatopil.

Bohužel jeho dobrý úmysl narazil na překážku. Od rána už neměli čím topit.

Pitou se poškrábal za uchem. Poslední peníze, jak si vzpomínáme, dal za živobytí a za dřevo.

Rozhlížel se kolem sebe, který kus nábytku by mohl obětovat. Byla tu jen postel, truhlice na chléb a lenoška tety Angeliky.

Postel a truhlice sice už také neměly valnou cenu, ale přece jen se jich ještě dalo užít. Na lenošku si však už dávno až na tetu Angeliku nemohl nikdo sednout, tak byla chatrná.

Pitou tedy odsoudil ke zkáze lenošku. Postupoval přitom stejně prudce jako revoluční tribunál. Sotva vynesl rozsudek, hned ho začal provádět.

Klekl si na marokénové sedadlo stářím celé zčernalé, uchopil opěradlo oběma rukama a přitáhl je k sobě. Po třetím náporu opěradlo povolilo.

Lenoška, jako by pocítila bolest, zasténala. Kdyby byl Pitou pověrčivý, byl by si mohl myslet, že se z lenošky ozvala duše tety Angeliky.

Ale Pitou se bál opravdu pověrečně jen jedné věci na světě, že by ho totiž Kateřina mohla přestat mít ráda. Lenoška byla odsouzena, aby Kateřinu ohřála, a kdyby byla třeba i krvácela a ronila slzy, nic by jí to nepomohlo, byl by ji stejně rozsekal na kusy.

Pitou se tedy chopil druhého opěradla a vytrhl je ze staré rachotiny, ze tří čtvrtin už rozlámané, stejnou silou jako opěradlo první.

Lenoška znovu zasténala.

Pitoua to nedojalo. Vzal dořízený kus nábytku za nohu, zvedl jej nad hlavu a praštil jím vší silou o dlaždice.

Tentokrát se lenoška roztrhla na dva kusy a k Pitouovu náramnému překvapení se nevyvalil z otevřené rány proud krve, ale proud zlata.

Čtenář si jistě vzpomene, že teta Angelika, jakmile měla pohromadě čtyřiadvacet livrů ve stříbře, vyměnila je vždycky za jeden zlatý louisdor a vstrčila jej do lenošky.

Pitou byl jako v Jiříkově vidění.

Nejdřív ho napadlo utíkat pro Kateřinu a pro malého Izidorka a ukázat jim ten objevený poklad.

Zadržela ho však strašná myšlenka.

Vzala by si ho Kateřina, kdyby věděla, jak zbohatl?

Zavrtěl hlavou.

"Ne, nevzala by si mě," řekl si.

A zůstal na okamžik nerozhodně stát. Za chviličku se mu však na tváři objevil úsměv. Zřejmě přišel na to, jak si pomoci z rozpaků, do nichž ho přivedlo nenadálé zbohatnutí.

Sebral louisdory, které ležely na zemi, a začal vyklubávat lenošku nožem, prošťourával všechny chuchvalce žíni a koudele.

Všude byly samé louisdory.

Bylo jich tolik, že jich byla plná pánev, na níž teta Angelika kdysi dusila onoho nešťastného kohouta, který vyvolal hrůznou scénu mezi synovcem a tetou, jak jsme o ní svého času a na svém místě vyprávěli.

Pitou spočítal louisdory. Bylo jich patnáct set padesát.

Pitou je tedy boháč. Má patnáct set padesát louisdorů, to jest sedmatřicet tisíc dvě stě livrů. A protože se za louisdor tenkrát platilo devět set dvacet franků v asignátech, má Pitou milión tři sta šestadvacet tisíc franků.

A kdy mu spadlo z nebe to obrovské jmění? Ve chvíli, kdy neměl pár haléřů na dříví, a chtěl-li Kateřině v bytě zatopit, musel rozbít lenošku tety Angeliky.

Jaké štěstí, že byl Pitou takový chudák, že byla taková zima a že lenoška byla tak stará! Kdoví, kdyby se byly všecky tyto okolnosti tak šťastně nespojily, co by se bylo stalo s drahocennou lenoškou!

Pitou si začal cpát dukáty do všech kapes. Potom, když rozsekal velmi horlivě lenošku na docela drobné kousky, udělal v krbu hranici, křísl o kámen, zapálil troud a třesoucí se rukou podpálil.

Byl pravý čas! Kateřina se vracela s Izidorem celá zkřehlá.

Pitou přitiskl dítě k srdci, zlíbal Kateřině studené ruce, ale hned vyběhl ven:

"Musím si někam doběhnout, ohřejte se a počkejte na mě."

"Kam jde papa Pitou?" zeptal se Izidor.

"Nevím," odpověděla Kateřina, "ale protože tak utíká, jistě jde o mě nebo o tebe. Kvůli sobě by tak neutíkal."

Kateřina mohla říci: "Jde o mě i o tebe."

Čtenář jistě nezapomněl, že nazítří měl být prodán Billotův statek a zámek hraběte de Charny. A vzpomene si jistě také, že statek byl odhadnut na čtyři sta tisíc franků a zámek na šest set tisíc franků v asignátech.

Nazítří pan de Longpré koupil obě nemovitosti jménem neznámého kupce a vydražil je za třináct set padesát louisdorů, to jest za milión dvě stě dvaačtyřicet tisíc franků v asignátech. Zaplatil hotově.

To se stalo v neděli, právě den před Pitouovou svatbou s Kateřinou.

Tu neděli si Kateřina časně zrána zaskočila do Haramontu, bud proto, aby si obstarala nějakou parádu, kterou se chce i sebeprostší žena na svatbu vyšňořit, nebo proto, že nechtěla zůstat ve městě, až budou dražit krásný statek, kde prožila své mládí, kde byla tak šťastná a kde tolik vytrpěla.

Nazítří v jedenáct hodin se sešlo mnoho lidí před radnicí. Všichni litovali, ale také chválili Pitoua za to, že si vzal chudou dívku, k tomu ještě s dítětem, které mohlo být bohatší než ona a teď je ještě chudší!

Pan de Longpré zatím položil Pitouovi obvyklou otázku:

"Občane Pierre-Ange-Pitou, berete si za manželku občanku Annu Kateřinu Billotovou?"

A Kateřiny Billotové se zeptal:

"Občanko Anno Kateřino Billotová, berete si za manžela občana Pierre-Ange-Pitoua?"

Oba odpověděli: "Ano." Pitou vzrušeným, Kateřina velmi jasným hlasem. Pan Longpré prohlásil jménem zákona, že oba mladí lidé jsou spojeni svazkem manželským, a kývl na malého Izidora.

Izidorek přicupital.

"Chlapečku," řekl mu pan de Longpré, "tady máš listiny, které odevzdáš mamince Kateřině, až ji tatínek Pitou dovede domů."

"Ano, pane," odpovědělo dítě.

Tak tedy bylo po všem. Ale k všeobecnému údivu vytáhl Pitou z kapsy pět louisdorů a podal je starostovi:

"Tady je něco pro chudé, pane starosto."

Kateřina se usmála:

"To jsme tak bohatí?"

"Člověk je bohatý, když je šťastný, Kateřino, a ty jsi ze mne právě udělala nejbohatšího člověka na světě."

A nabídl jí rámě a mladá žena se do něho něžně zavěsila.

Když vyšli z radnice, obklopil je dav lidí, všichni mladé manžele radostně pozdravovali. Pitou děkoval přátelům a tiskl jim ruce. Kateřina se zdravila s dávnými družkami.

Potom zabočil Pitou vpravo.

"Kam to půjdeme?" zeptala se Kateřina.

A vskutku, kdyby se byli měli vrátit do Haramontu, byl by musel Pitou zahnout vlevo přes park. Kdyby byl chtěl jít do stavení tety Angeliky, byl by se musel pustit přímo přes zámecké náměstí. Kam tedy míří, když zahýbá na náměstí ke kašně?

"Jen pojď, drahá Kateřino," řekl Pitou, "zavedu tě na místo, které ráda uvidíš."

Pitou zamířil ke kašně, zahnul do ulice de l'Ormet, a když došli na konec, zabočil do uličky, kde před šesti lety potkal Kateřinu na oslu, když ho vyhnala teta Angelika.

"Jdeme do Pisseleu?" zeptala se Kateřina.

"Jen pojď," řekl Pitou.

Kateřina si vzdychla, zahnula do uličky a vyšla s Pitouem do polí.

Asi za deset minut došli k můstku, kde ji Pitou našel ve mdlobách ten večer, co odjel Izidor do Paříže.

Tady se Kateřina zastavila.

"Pitou, dál už nepůjdu."

"Ach, Kateřino, pojďme aspoň až k duté vrbě!"

Byla to vrba, do níž ukládal Pitou Izidorova psaní pro Kateřinu.

Kateřina vzdychla a šla dál. Když přišli k vrbě, řekla:

"Vraťme se, prosím tě!"

"Ještě dvacet kroků, Kateřino!"

"Ach, Pitou," zašeptala Kateřina tak bolestivě , až se Pitou zarazil.

"Myslel jsem, že tě to potěší."

"Chtěl jsi mě potěšit, Pitou, já vím, ale jak bych se mohla těšit, když uvidím statek, který patřil mým rodičům a který měl patřit mně, a včera byl prodán a dnes patří někomu cizímu, ani nevím komu."

"Kateřino, ještě dvacet kroků, pěkně prosím!"

"A vskutku po dvaceti krocích zahnuli za roh a octli se před vraty do statku. U vrat stála všechna stará čeleď, pacholci, děvečky, s otcem Chlodvíkem v čele. Každý měl v ruce kytku.

"Ach, už chápu," řekla Kateřina, "chtěl jsi mě sem zavést, abych se rozloučila se starou čeládkou, než přijde nový majitel. Děkuji, Pitou."

Pustila ruku svého muže i ručičku malého Izidora a šla k těm dobrým lidem, kteří ji obklopili a zavedli do velké světnice.

Pitou vzal Izidora do náručí a šel za Kateřinou. Mladá paní klesla na židli, přejela si rukou přes čelo, jako by se chtěla probudit ze sna.

"Proboha, Pitou," řekla třesoucím se hlasem a s omámeným pohledem, "nerozumím ani zbla, co mně tady říkají."

"Snad ti povědí víc listiny, které ti dá Izidor, drahá Kateřino," řekl Pitou a postrčil Izidora k matce. Kateřina rozevřela jednu z listin, jak jí padla do ruky, a četla nahlas:

Potvrzuji, že jsem zakoupil a zaplatil zámek v Boursonnes a k němu náležející pozemky pro pana Jaequesa-Philippa-Izidora, nezletilého syna slečny Kateřiny Billotové, a že tedy zámek a pozemky, které k němu náležejí, jsou pravoplatným vlastnictvím řečeného dítěte.

De Longpré, starosta města Villers-Cotterets.

"Co to znamená, Pitou?"

"Přečti si druhou listinu."

Kateřina rozevřela druhou listinu a četla:

Potvrzuji, že jsem zakoupil a zaplatil statek v Pisseleu a vše, co k němu náleží, pro občanku Annu Kateřinu Billotovou, a že tedy statek v Pisseleu a všechno, co k němu náleží, je jejím pravoplatným majetkem.

De Longpré, starosta města Villers-Cotterets.

"Proboha," vykřikla Kateřina, "řekni mi přece, co to znamená!"

"To znamená," řekl Pitou, "že dík patnácti stům padesáti louisdorům, jež jsem předevčírem našel v staré lenošce tety Angeliky, kterou jsem musel rozbít, když jsem vám chtěl zatopit, zámek a pozemky v Boursonnes nevyjdou z rodu de Charny a statek a pozemky v Pisseleu nevyjdou z rodu Billotů."

A Pitou Kateřině pověděl, co jsme už pověděli čtenáři.

"A ty jsi, Pitou, opravdu měl to srdce spálit tu starou lenošku, když jsi měl patnáct set padesát dukátů na dříví?"

"Kateřino, ty ses mohla každou chvíli vrátit. Byla bys musela čekat, dokud bych nepřinesl dříví."

Kateřina rozpřáhla náruč a Pitou k ní postrčil malého Izidorka.

"Pojď také, drahý Pitou," řekla Kateřina.

A přitiskla si syna i muže k srdci.

"Ach, Pane Bože," zajíkal se Pitou radostí, zároveň mu však vhrkly slzy do očí, "když si tak vzpomenu, že teta Angelika umřela hladem a zimou!"

"Na mou duši," pošeptal statný čeledín hezké růžolící děvečce, "tihle dva hladem a zimou nezemřou, nanejvýš se snědí láskou!"

1 Krále-vrah.

2 Cituji podle Micheleta. - Kdybych měl citovat našeho velkého historika pokaždé, když si od něho něco vypůjčím, našli by čtenáři jeho jméno na konci každé stránky.

3 Špalek.

4 Jezme a pijme; zítra stejně zemřeme!

5 V revolucích 1830 a 1898 se opakovala tato lidová justice na zlodějích.

6 O tom všem se může čtenář poučit u Micheleta, jediného dějepisce, jenž vnesl světlo do zářijových krvavých temnot.

7 Hora, francouzsky la Montagne, byl název krajní levice v Konventu podle toho, že sedadla jejích stoupenců byla vysoko nahoře. Stoupenci Hory se jmenují montagnardi.

8 Sv. Jan Křtitel byl sťat.

9 Rovnost.